

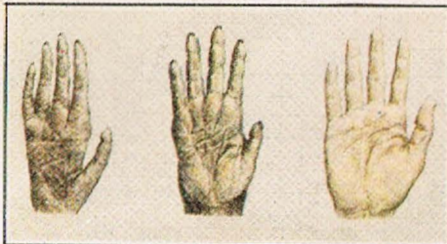
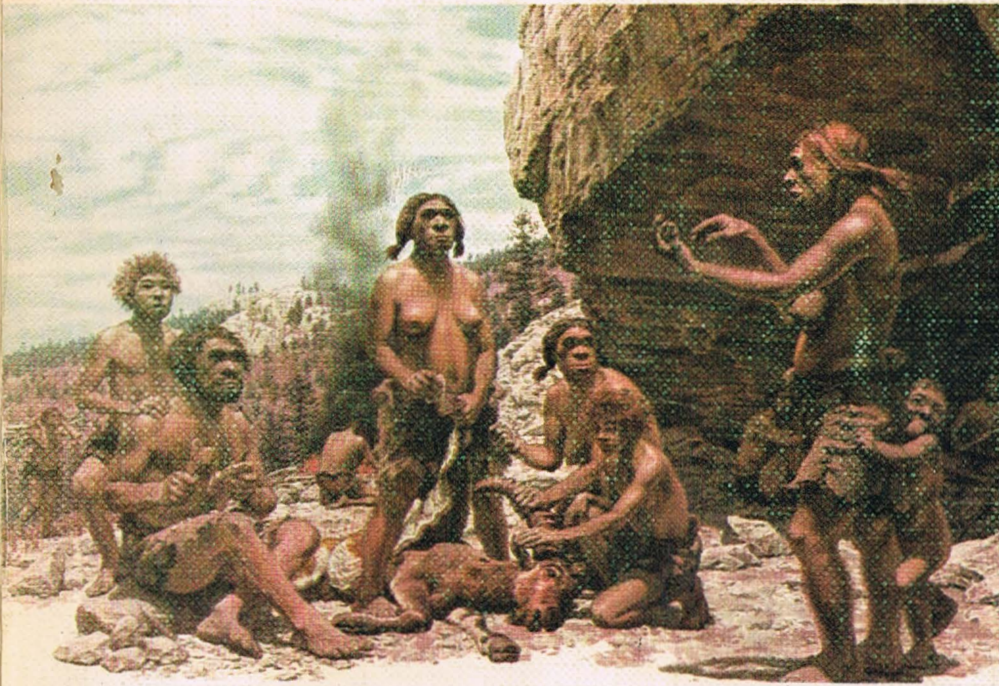
76

P
payel

ESKİ TOPLUM I

Çeviren: Ünsal Oskay

LEWIS HENRY MORGAN

ESKİ TOPLUM I

LEWIS HENRY MORGAN

ESKİ TOPLUM

I

PAYEL YAYINLARI : 75
Bilim Kitapları : 26

dizgi - baskı : ÖZAL Matbaası

kapak filmleri : Ebru Grafik

cilt : Seda Mücellithanesi

LEWIS HENRY MORGAN

ESKİ TOPLUM

YA DA
İNSANLIĞIN BARBARLIK DÖNEMİNDEN GEÇEREK
YABANILLIKTAN UYGARLIĞA YÜKSELMESİ
ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

I

Giriş'i yazan, açıklayıcı ve yorumlayıcı
notları koyan, yayıma hazırlayan :
ELEANOR BURKE LEACOCK

İngilizce aslından çeviren :
ÜNSAL OSKAY

PAYEL YAYINEVİ
İstanbul

Yapıtın özgün adı : Ancient Society

İngilizce ilk basım : 1877 (A.B.D.)

Türkçe birinci basım : Mart 1986

Eleanor Burke Leacock'un
her kısım için yazdığı
«Giriş» bölümlerindeki alıntılarının
sayfa numaraları
Türkçe metnin sayfaları
çeviri ve dizgi aşamasında
belli olamayacağı için
özgün metindeki sayfa numaraları
olduğu gibi korunmuştur.

Çeviren'in «Sunu»su

Lewis Henry Morgan'ı
1950'lerin sonlarında
Milli Kütüphane'nin «Körler Odası»nda
ve
Mülkiye'nin Kütüphanesinde
Eski Toplum'un «muhtasar tercümesi»
Kadim Cemiyet'ten okuyup
tanımamızı sağlayan,
çok daha güç zamanların çevirmeni
rahmetli *Haydar Rifat Beyin anısına...*

— Dr. Ünsal Oskay

LEWIS HENRY MORGAN ÜZERİNE

Evrimin tüm insanlık için evrensel olduğunu söyleyen Morgan, tarihin yasalarının rasyonel olduğunu ve toplumun dün olduğu gibi yarın da değişeceğini savunmuştur. Bu savını, 1851 ile 1877 arasındaki otuz yıla yakın süren yoğun ve sabırlı saha araştırmaları ile kanıtlamıştır. Marx ve Engels'in 1846'da yayımlanan *Alman İdeolojisi*'nde toplum dinamiği hakkındaki görüşlerine koşut sonuçlara ulaşan Morgan, hukuk öğrenimi görmüştür. 1847 yılında o zamanki New York eyâletindeki Seneca Kızılderililerinin uğradıkları haksızlıklara karşı koymuş ve bu kabilenin «oğlu» olmuştur. 1851'de *İrokua'lar Birliği*; 1871'de *İnsan Kabilelerinde Kandaşlık ve Hısımlık Sistemleri*; ve 1877 yılında, bugün bile birçok insanbilimci tarafından «anıt-sal eser» sayılan *Eski Toplum : ya da İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanılıktan Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar* başlıklı saha araştırmalarına ve kaynak incelemelerine dayanan eserini yayımlamıştır. Engels'in deyişiyle, «Darwin biyoloji için ne denli önemli ise, *Eski Toplum* da toplumun oluşum kaynaklarını anlamak için o denli önemli» bir eser olmuştur. Bu eseri ile 1880 - 81 yılında Marx'ın dikkatini çekmiş; Engels ise, 1883 yılında, Marx'ın ölümünden sonra, onun *Eski Toplum*'la ilgili olarak aldığı notlara dayanarak Morgan'ın bu çalışmasını tanıtmayı «Marx'a karşı ödenmesi gereken bir borç bildiğini» söylemiştir. Bu amaçla çalışmalarına başlamış ve ünlü *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ni yazmıştır.

Morgan'ın *Eski Toplum*'unda, toplumsal bilimlerde bir varsayımın sınanmasına ve kanıtlanmasına dayanan «ku-ram oluşturma» çalışmasının başarılı bir örneğini bulmak-tayız. 19. Yüzyılın beylik uygulaması olan *a priori* bir şe-ma çizmek yerine bu çalışmasında Morgan ya kendi saha verilerinden alınmış, ya da budunbilimsel ve tarihsel ma-teryallerden alınıp yeniden değerlendirilmiş ayrıntılı ve kapsamlı çözümler yaparak toplumsal evrimin evren-selliği varsayımına deneysel bir içerik kazandırmıştır. *Eski Toplum*'da Morgan'ın bu temel varsayımının kapsamın-daki temel görüşleri şöyle özetleyebiliriz :

1. Toplumların evrimi, İlahî İrade'ye, ırksal üstünlük-lere, kişilere, dinsel anlayışlara değil; tarihin rasyonel ya-salarına uygun olarak gerçekleşmektedir. Bunda, büyük bir olasılıkla, varlıksürdürme sanatlarında verimliliği be-lirleyen *teknoloji* ve *toplumsal örgütlenme biçimi* en önem-li değişkenlerdir.

2. Doğu Yarıküresindeki uygarlıkların oluşumunda at, öküz, manda ve eşeğin üretim gücü olarak büyük rolü olmuştur. Bunların yardımıyla insanlar tahıl ekimine baş-lamışlar; düzenli, yeterli ve her gittikleri yerde yeniden oluşturabilecekleri bir besin kaynağına kavuşmuşlardır. Avcılıkla, toplayıcılıkla ya da *horticulture* (çapa tarımcılı-ğı) dönemindekine oranla çok daha küçük bölgelerde, çok daha büyük nüfusların beslenebildiği düzeye erişmişlerdir. Yerleşik düzenden kent yaşamına, işbölümünün gelişkin-leştirilmesine; buluş ve keşiflerin yığılmasına elveriş-li, hatta gerektirici bir kültür ortamına insanlar bu doğal üretim güçleri sayesinde erişebilmişlerdir.

Batı Yarıküresinde ise, evcilleştirilmeye yatkın bu tür hayvanların bulunmayışı, uygarlaşma sürecinin kentsel yaşama varamayan, *pueblo* denen, birbirine yakın yerler-de kurulmuş köyler topluluğu düzeyinde tutuklu kalması-na neden olmuştur.

Demirin ergitilmesinin bulunabilmesi de, Barbarlığın Orta Döneminde Doğu Yarıküresinde gerçekleştirilmiştir. Demirin çeşitli araç ve gereçlere uygulanmasıyla daha et-

kin ve verimli bir teknoloji düzeyine erişilmiştir. İnsanbilimcilerin Neolitik Devrim dedikleri tahıl ekimi ve tarla tarımcılığından sonra gelişebilen büyük nüfus toplulukları şeklindeki yaşayış biçimi, demirin teknolojiye uygulanmasını hem gerektirmiş, hem de kullanım alanlarını genişleterek hayattaki etkinliğini artırmıştır.

Beyaz insanlar Amerika Kıt'asına geldiklerinde, yerleşik hayat düzeyine mısır gibi verimli, nazsız ve çok besleyici bir nişastalı bitki sayesinde erişebilmiş olan Aztekler ve diğer «köylüleşmiş» Kızılderili toplumları demiri eğitmeyi bilmiyorlardı. Bu yüzden, çok uzun süren bir tunç dönemine karşın, Barbarlığın Orta Döneminde «tutuklu» kalmış bulunuyorlardı. Amerika Kıt'asındaki —insanlığın hayvan evcilleştirmeyi öğrendiği günlerden daha önceki dönemlerde— Asya'dan geçen kabilelerin coğrafi soyutlanmışlığı, bu tutuklu kalışlarının en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

3. Zaman bir mutlak (soyut) değişken olarak kabul edilmeyecek olursa; yani, belirli bir olaya göre düzenlenmiş bilinen «takvimlerden» biri değil de, her uygarlığın kendisinin yaşamış olduğu Yabanıllık, Barbarlık ve Uygarlık Dönemlerinin oluşum süreçlerindeki görece süreler temel alınacak olursa, Doğu Yarıküresinde de, Batı Yarıküresinde de insanlığın aynı basit bilgi ve beceri düzeylerinden yola çıkarak uygarlaşma çabalarına başladığını; uygarlaşma sürecinde ileriye doğru aşılmış her dönemde bütün insan toplumlarının aynı güçlükler, aynı çözümler, aynı beceriler, aynı bilgi sistemleştirmeleri ve aynı örgütlenme biçimlerinden geçtiğini söyleyebiliriz. İnsan toplumlarından bazılarının bu süreci daha kısa süre içinde başarması, diğerlerinin ise uygarlaşma öncesindeki ilerleme aşamalarını çok daha uzun zaman süreleri içinde aşabilmiş olması, bazı ırkların üstün, bazılarının aşağı ırk olmasından değil; toplumsal yaşamlarını geçirdikleri coğrafi konumun, fiziksel ortamın ve örgütlenme biçimlerinin elverişsizliğindendir. Coğrafi konumu bakımından kendi kültür deneyimlerini başka toplumların kültür deneyimleri

ile karşılaştıramayan, zenginleştiremeyen, sınıyamayan bu toplumlar, fiziksel ortamlarının ya çok elverişli ya da çok elverişsiz oluşu nedeniyle, büyükçe nüfus toplulukları şeklindeki örgütlenmiş toplumsal yaşam düzeyine çıkmaya gerek duymamış, ya da olanak bulamamıştır. Aynı şekilde, son olarak da, elverişli coğrafi konumu ve fiziksel ortamı olduğu halde, toplumsal gelişmenin kolaylaştırılmasını sağlayacak toplumsal örgütlenme biçimlerine geçemeyen toplumlar da tarihin bazı dönemlerinde diğer toplumların gerisinde kalmıştır.

Ancak, bu, ilerde olma ya da geride kalma durumu, bir olgunun görünümünü o olgunun nedeni sanan ırkçı açıklamaların tersine, ırksal nitelik farklarının değil, «tarihsel rastlantıların» sonucudur. Aryen ve Sami ırkların, Yabanılık ve Barbarlık döneminde diğer insan topluluklarının gelişme düzeylerinden farklı olmamalarına rağmen, Barbarlığın Son Döneminden itibaren uygarlaşmada öne geçmelerinin nedenleri, bu ırkların uygarlığa geçişi başardıkları coğrafi bölgelere geldikleri günlerde buralarda daha eskiden beri yaşayan etnik toplulukların kazandığı kültür deneyimlerini fark edip benimsemiş olmalarıdır. Bu bölgelerde çeşitli etnik toplulukların birbirini etkileyerek hayatlarını zenginleştirmesi, akılcı insan'ın oluşumuna elverişli bir kültür ortamı oluşturmuştur. Bu bölgelerin besin kaynakları zengindi (düzenli nehir taşkınları, toprakların tarımsal yönden yoksullaşmasını ortadan kaldıran bir doğal gübreleme sağlamaktaydı). Ulaşım olanakları genişti. Yakın mesafelerde yerleşmiş değişik kültürlerle ürün, üretim ve fikir alışverişi yapmaları kolaydı. Bunlar, ırk'la, ırk üstünlüğü ile ilgisiz değişkenlerdir.

4. Bir toplumun uygarlaşma süreci içinde varabildiği aşama ile, toplumsal örgütlenme biçimleri (kurumları) arasında köklü bir bağlantı bulunmaktadır. Greklerde Kleisthenes ve Solon; Romalılarda ise Roma'nın toplumsal yapısının kurumsal örgütlenmesini düzenleyen Romulus ve Roma'nın siyasal yapısının kurumsal örgütlenmesini düzenleyen Servius Tullius, bu bağlantıdan yararlanarak,

toplumsal gelişmeyi meydana getiren değişkenlerin oluşumlarını ve birbirlerini etkileme biçimlerini bildikten sonra, insan'ın toplumsal gelişme sürecine müdahalede bulunabileceğini gösteren ilk örnekler olmuştur. Morgan bir siyaset bilimcisi ya da bir ekonomi politikçi olarak değil, bir toplumsal bilimci olarak, Grek ve Roma'daki soy örgütlenmesine dayanan toplumlardan (*societos*), insanların içinde yaşadıkları «ülke toprağı» ile bağıntılarını ve mülkiyeti temel alan siyasal topluma (*civitas*) geçiş sırasında yapılan üstyapı düzenlemeleri ve altyapı gelişmeleri arasındaki ilişkileri önemle vurgulamıştır.

Eserinin sonlarında, «insan aklı bir gün mülkiyet üzerinde kendi efendiliğini kuracak duruma gelecektir» şeklindeki sözleri de, *Eski Toplum*'un bütünündeki bu toplumsal değişim süreci anlayışı açısından değerlendirilmelidir. İnsan aklı, uygarlaşma süreci içinde gerçekleştirdiği gelişmeler aracılığı ile, insanın özel mülkiyete ve tekeşli aileye dayanan bugünkü uygarlık aşamasına varmasını sağladığı gibi, eşitlikçi değil ayrımcı olan bugünkü uygarlık yerine, «eski toplum»daki onurlu, eşitlikçi, çevresine yabancılaşmamış bir hayata dünkünden olduğu gibi, *bugünkünden de üstün bir uygarlaşma düzeyine* erişmesini de sağlayacaktır. İnsanlık nasıl bir tüm olarak ve zamanın dilimleri içinde gitgide artan bir oransal hızla uygarlaşma aşamalarından geçmişse, bütün insanlık için evrensel olan bir evrim süreci içinde, gelecekte de, bu gelişmesini, bu evrimini sürdürecektir. Uygarlığın devamlı ilerlemesi sonunda ortaya çıkan yeni yeni toplumsal gereksinimleri karşılamakta yetersiz kalan toplumsal kurumlar —bu kurumlar içinde, değişen koşullara karşı en büyük uyarlanma yeteneği taşıyan aile kurumu da dahil olmak üzere— değişecektir. Toplamlar geçmişte nasıl değişmişlerse, bugün de, yarın da değişecektir.

İnsanlığın daha insanca bir uygarlık düzeyine erişebilmesinde —Morgan'ın, eserini «topluma her zaman için katlanabileceğinden çok daha ağır bir yük ve boyunduruk olan ayrıcalıklı sınıflara karşı bir eleştiri» sayması ile do-

laylı da olsa belirttiği gibi— en önemli geciktirici etkenler, bir toplumsal aşamadan, daha ileri bir diğer toplumsal aşamaya geçiş sırasında ilerici, ama ondan daha ileri bir ikinci toplumsal aşamaya geçiş sürecinde ise tutucu olan ayrıcalıklı sınıflar ve onların oluşumunu sağlayan diğer ikincil değişkenlerdir. Bunların etkilerinin karşılanmasının ve toplumun ileri toplum biçimlerine yönelik gelişmesini sürdürebilmesinin nelere bağlı olarak ve hangi toplumsal sınıfların gücü ile olabileceğini ise Morgan incelememektedir. O'nun yaptığı, insanlığın belirli bir yazgıya, belirli bir alinyazısına tutsak olmadığını göstermek ve Engels'in sözleri ile, «Marx'ın buluşu olan materyalist tarih anlayışını, kendine özgü bir biçimde, kendi başına bulmak» olmuştur. Daha basit bir ifade ile, Morgan, tarihi idealist açıdan açıklamaya çalışanlara; hatta tarihi teknolojinin sadece maddeci ögeleri ile açıklamaya çalışan ham materyalistlere oranla daha gelişkin bir açıklamaya varmış ve insanlığın evrimindeki dönemleri üretim tekniğinin maddi ögeleriyle olduğu kadar, üretim tekniğinin içinde uygulandığı toplumsal ilişkiler açısından da açıklamaya çalışmıştır.

Morgan'ın toplumsal değişimde teknolojiyi insan ögesinden soyutlanmış başat bir etmen saymadığı, bugünkü toplumsal bilimlerde toplumsal değişimi dar anlamda teknolojideki değişimlere bağlayan bazı Amerikan toplumsal bilimcilerinin görüşlerinden bile söz eden kaynak kitaplarda, Morgan'ın görüşlerinin kısaca değinilerek geçilmek istenmesinden de anlaşılmaktadır. Oysa, açıktır ki, insan ögesinden, yani, içinde kullanılacak olduğu toplumsal-ekonomik ortamdan soyutlanmış bir teknoloji, toplumsal değişimin açıklanmasında temel alınacak bir değişken olamaz. Teknolojinin etkileri, kullanılacağı bu ortam içinde ve onunla etkileşimi içinde belirlenmektedir.

Morgan'ı eleştiren pragmatik anlayışlı bazı toplumsal bilimciler toplumsal olgulara ilişkin yasalara varabilmek için, bu olguların geçirdiği dönemleri, tüm girintileri ile betimleyebilecek açıklamalara gereksinme olduğunu ileri

sürmektedir. Oysa, bilimin yasaları gerçekliği tüm yapay belirtileriyle yinelemek zorunda değildir. Toplumsal olguları açıklayacak bir yasanın amacı, tarihteki binlerce «süslemeler» görünümündeki çeşitli bireysel olgulara ters düşse bile, yalnızca, gerçekliğin temelindeki oluşum sürecini açıklamak ve ifade etmektir.

Bilimsellik niteliği taşımak savındaki bir yasanın geçerliliğini kanıtlaması ise, böyle bir yasanın yapay ve bireysel görüngüleri bir yana bırakıp, temelde yer alan, ama saklı bulunan nedensellik ilişkilerini ortaya koyabilmesi ile mümkündür.

Bu nitelikteki temel ilişkilere bakarak bilimsel yasalar geliştirmek için toplumsal bilimlerin yeterli yöntem ve teknikleri olmadığını ileri sürenler, diğer yandan, bunun tersi bir anlayışla yapılan araştırmaların genel kuramlar oluşturmaya çalıştığını; toplumsal bilimlerde ise bilimsellikten en uzak tutumun böyle bir tutum olacağını ileri sürbilmektedir. Oysa, bu görüşü savunanlar toplumsal olguları birbirleriyle olan ilişkilerinden ve toplumsal-ekonomik yapıdan soyutlayarak planladıkları ve çok küçük toplumsal ortamlarda uyguladıkları araştırmaların, tekrar tekrar yapılmasına dayanan bir güvenle genel kuramlar ileri sürbilmektedir.

Morgan ise, yaptığı çalışmanın deneysel yanı ile de, kaynaklara dayanan kurgusal yanı ile de, yalnızca bir varsayım geliştirmekte olduğunu bilincindedir. Tek bir kabile hakkında bile son sözü söylemek için ne kendisinin, ne de yaşadığı günlerdeki toplumsal bilimlerin yeterli olduğunu eserinin pek çok yerinde altını çize çize belirtmektedir. Kurduğu ve önerdiği şemayı «uygun ve yararlı olmakla beraber, kesinleşebilmiş olmaktan uzak» bir şema saymaktadır. Morgan, tezlerinin «uyarlamalardan» geçmesi ve temel nitelikte bazı değişikliklere bağlı tutulması gerektiğini; bunların, ilerde sürdürülecek olan çalışmalarla gerçekleştirilebileceğini birçok yerde ifade etmektedir.

Morgan, sabırlı çalışmaları, insan onurunun önemini fark edebilmiş yüreği ve çalışmalarında ona geçerli bir

bilimsel yöntem kazandıran akli sayesinde yazıp bitirebildiği *Eski Toplum* için, «bilindiği kadarıyla, insanlığın yaşadığı etnik dönemlere ait olgulara ilişkin yeterli ve rasyonel bir açıklama» demekle yetinmiştir. Ne var ki, *Eski Toplum*, 1846'da Marx ve Engels'in yazdığı *Alman İdeolojisi*; 1854'te Maurerer'nin köy yerleşmeleri ve kentleşme ile ilgili araştırmaları; 1859'da Latham'ın yazdığı *Betimsel Budunbilim*; Lubbock'un çalışması olan *Uygarlığın Kökeni* ile birlikte toplumların evrimi konusundaki eserler arasında, Engels'in deyişiyle, «çığır açan» bir çalışma olmuştur.* Marx, Morgan'ın *Eski Toplum*'unu yayımlanışından dört yıl sonra, 1880-1881'de okumuş; okurken, metinle ilgili çok ayrıntılı notlar almış; Alman okurlara bu kitabın tanıtılması için Engels'ten yazılar yazmasını istemiştir. Marx'ın ölümünden sonra ise, Engels, «Marx'a karşı ödenmesi gereken bir borç» saydığı için, Marx'ın notlarından da yararlanarak,** 1884'te yayımlanan *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ni yazmıştır.

Morgan'ın Kısa Yaşam Öyküsü

Amerika Birleşik Devletleri'nde, New York eyaletindeki Rochester'e bağlı Aurora kentinde, 21 Kasım 1818'de; yani, Marx ile aynı yılda; Engels'ten ise iki yıl önce doğmuştur. Marx'tan iki yıl, Engels'ten ise on dört yıl önce, 17 Aralık 1881'de ölmüştür.

* *Eski Toplum*'a ilişkin olarak Engels'in bu değerlendirmesine yönelik eleştiriler için, metinde, «Kısım» önlerindeki Leacock'un yazılarına bakınız —ç.

** Marx'ın bu notları, *Ethnological Notebooks* başlığı ile, geçtiğimiz yıllarda İngilizce olarak yayımlanmış bulunuyor. Engels'in *Eski Toplum*'u okurken Marx'ın bu notlarından nasıl yararlandığını; «indirgemecilik» sorununun kimden, nereden kaynaklandığını irdelemek isteyenler Türkçe'de bu konularda çalışan Dr. Ümid Hassan'ın çalışmalarına da bakabilirler. —ç.

1840 yılında, yirmi iki yaşında *Union College*'den mezun olmuş; avukatlığa başlamış; o sıralar Kızılderililerin kitleler halinde kıyıma uğratılmasından etkilenmiştir. 1847'de Seneca Kabilesine oğul olarak kabul edilmiş ve ilkel toplumlara canlı birer örnek teşkil ettikleri için bu kabileler arasında otuz yılı aşkın bir süre devam edecek olan araştırma ve incelemelerine başlamış ve 1851 yılında *The League of the Ho-de-no-sau-nee, or Iroquois* (İrokua'lar Birliği) adlı araştırmasını yayımlamıştır. Bunun ardından, Hudson Körfezi çevresindeki Kızılderili kabileleri ile, Güneybatı'daki Kızılderili Kabilelerini incelemek üzere uzun bir araştırma gezisine çıkmıştır. Bu çalışmalarının sonucu olarak, 1871'de dev bir eser olan ve çağdaş insanbilimin kurucu eserlerinden sayılan *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family* (İnsanlığın Kandaşlık ve Hısımlık Sistemleri) adlı kitabını yayımlamıştır. Akrabalık terimlerinin birer toplumsal kurumu temsil etmekte olduklarını kanıtladığı bu çalışmalarının ardından ise, tüm insanlığın ilkel toplum düzeyinden uygar toplum düzeyine yükselişini incelemeye başlamıştır. En son olarak da, kendi saha araştırmalarından, başkalarının yaptığı saha araştırmalarından, gözlemlerinden, ayrıca İspanyol sömürgecilerinin «resmi tarihçileri»nin yazdıklarından, misyonerlerin notlarından, mektuplarından, gözlemlerinden, tarihsel belgelerden, diğer tarih araştırmalarından yararlanarak *Ancient Society: or Researches in the Lines of Human Progress From Savagery Through Barbarism to Civilization* (Eski Toplum: İnsanlığın Barbarlık Döneminden Geçerek Yabanılıktan Uygarlığa Yükselmesi Üzerine Araştırmalar) adlı bu eserini tamamlamıştır.

Ayrıca, *The American Beaver and His Works* (Amerikan Kunduzu ve İşleri) (1868); ve *Houses and House-Life of the American Aborigines* (Amerikan Yerlilerinin Evleri ve Ev Yaşantıları) (1881) adlı eserleri de belirtilmelidir.

Morgan'ın çok önemli bir yanı da, 1870'lerin ilk yıllarında Avrupa gezisi sırasında gördüğü işçi sınıfı hareketleri ile, bu toplumsal hareketleri ezmek için yapılanlar

karşısında yazdıklarıdır. Bu yazılarında Morgan'ın, işçi sınıfından yana bir tutumu benimsediği anlaşılmaktadır [Bkz.: *Extracts from the European Travel Journal of Lewis H. Morgan*, Rochester Historical Society Publications, XVI (1937)].

Kızılderili sorunlarına ilişkin olarak, Eyalet Meclisi üyesi olduğu 1861 yıllarından itibaren yazmaya başladığı yazılarından bir bölümü için *Lewis Henry Morgan: The Indian Journals, 1859-1862* (1954) adlı kaynağa bakılabilir.

Yaşamına ve bilimsel çalışmalarına ilişkin daha geniş bilgi edinmek için Carl Resek'in *Lewis Henry Morgan* (1960) başlıklı kitabından ve H. Elmer Barnes'ın derlediği *An Introduction to the History of Sociology* (1948) adlı eserdeki Leslie A. White'ın «Lewis Henry Morgan: Pioneer in the Theory of Social Evulation» adlı incelemesinden yararlanılabilir.

Son olarak, *Eski Toplum*'u derinlemesine incelemek isteyen okuyucunun, metinde özellikle Grek ve Roma toplumlarına ilişkin olarak geçecek kurum adları, kavramlar ve kişiler için başvurabileceği bazı temel kaynakları belirtmeyi yararlı buluyorum. Bunlar, genel bilgileri tazelemek için başvurulabilecek ve Sümer, Girit, İyonya ve Grek toplumları hakkında bilgi verebilecek olan Will Durant'ın *The Story of Civilization: I. Our Oriental Heritage* (New York: Simon and Schuster, 1954) adlı eseri, William H. McNeill'in *A World History* (New York: Oxford University Press, 1967) adlı eseri; Michael Grant'ın *Ancient History* (London: Methuen and Co. Ltd., 1952) adlı eseri; R.F. Willetts'in *Ancient Crete: A Social History—from Early Times until Roman Occupation* (London: Routledge and Kegan Paul, 1965) adlı eseri; Arif Müfid Mansel'in *Ege ve Yunan Tarihi* (Ankara: TTK, 1947); Halil Demircioğlu'nun *Roma Tarihi — Birinci Cilt: Menşelerden Akdeniz Havzasında Hakimiyet Kurulmasına Kadar* (Ankara: TTK, 1953); Sabahat Atlan'ın *Roma Tarihinin Ana Hatları: Birinci Kısım — Cumhuriyet Devri* (İstanbul: İ. Ü. E. F. Yayını, 1970); Alaeddin Şenel'in *Eski Yunanda Eşitlik*

ve Eşitsizlik Üzerine (Ankara: S. B. F. Yayını, 1970) başlıklı çalışması; Morgan'ın «eğer emperyalist olmasaydı ve ayrıcalıklı sınıflara dayanan bir yapıya dayanmamış olsaydı, çok daha uzun ömürlü olacağını ve insanlığa daha büyük katkılarda bulunabileceğini» söylediği Roma Uluslar Topluluğunun gerilemesi ve çöküşü hakkında ise Edward Gibbon'un *The Decline and Fall of the Roman Empire* adlı dev eserinin ikinci cildi ya da bunun özetlenmiş yayını olan Jacob Sloan'ın hazırladığı *Barbarism and the Fall of Rome* (New York: Colliers Books, 1962, 1966) adlı çalışması; Morgan'ın sözünü ettiği İspanyol sömürgecilerinden Francisco Hernandez de Cordoba ve Hernando Cortes ile, ya da Tlascalanlar üzerine açılan saldırı harekâtı, Montezuma'nın başına gelenler, Mexico'nun düşmesi ile ilgili olarak fetih hareketlerinin önderlerinden Bernal Diaz del Castillo'nun 1568 yılında, 76 yaşındayken yazdığı *Yeni İspanya'nın Fethi* adlı kroniğinin İngilizce çevirisi olan *The Conquest of New Spain* (Middlesex, England: Penguin Classics, 1963, 1965) ile, Uygarlık Tarihi ile ilgili olarak insanbilimci Gordon Childe'in ikisi de Türkçeye çevrilmiş bulunan *What Happened in History* (Tarihte Neler Oldu?) (Pelican, 15. basımı 1972) ve *Man Makes Himself* (Kendini Yaratan İnsan) (C. A. Watts and Co. Ltd., 1965) adlı eserleridir.

Roma Hukuku ile ilgili olarak, Morgan'ı anlamakta çok yararlı bir temel çalışma ise, Ziya Umur'un *Roma Hukuku Lügâtı* (İ. Ü. H. F. Yayınları, 1975)'dir.

Genel okuyucu ise, başta, yukarda adları verilen kaynaklar olmak üzere, çeşitli kaynaklardan yararlanarak olanaklarımızın ölçüsünde hazırladığımız ve bu çevirimizin 2. cildinin sonunda yer alacak olan «Terimler, Adlar ve Kavramlar İçin Özet Bilgiler» başlıklı eke başvurabilir. Hemen belirtelim ki, burada kurumlara ilişkin olarak verilen bilgiler çok geneldir. Kurumların, örneğin Krallık dönemi Roma Toplumunda, Cumhuriyet dönemi Roma Toplumunda ve İmparatorluk dönemi Roma Toplumundaki işlevleri, kuruluşları ve yetkilerini ve bunlardaki değişme-

leri daha ayrıntılı öğrenmek için Ziya Umur'un sözlüğüne, ya da Halil Demircioğlu'nun *Roma Tarihi*'ne başvurulmalıdır.

Morgan'ın söylediklerini daha rahat anlamak için ise, *Eski Toplum*'un 1877 basımını, Morgan'ın kendi dipnotlarının en küçüğünü bile değişiklik yapmadan bu çeviride esas aldığım bugünkü yeni basımına hazırlayan ünlü insanbilimci Eleanor Burke Leacock'un her Kısım için yazdığı «Giriş» bölümlerini dikkatle okumak yararlı olacaktır.

Eleanor Burke Leacock, bu «Giriş» yazılarında hem Morgan'ın görüşlerini, hem de Morgan'ın bu görüşlerine bugün çeşitli toplumsal bilimcilerin yönelttiği eleştirileri ele almaktadır.

Morgan'ı bu eleştirilerin ışığında okumanın *Eski Toplum*'un değerinden, öneminden, «tadından» bir şey kaybettireceğini sanmıyorum. Aradan geçen yüz yılı aşkın sürede yapılan araştırmalar ve çalışmalar, hiç kuşkusuz, Morgan'ın birçok görüşlerini geçersiz kılmıştır. Ne var ki, Morgan'ın büyüklüğü, yaptığı otuz yılı aşkın süren çalışmaların sonucunda yazdığı kitabındaki görüşlerinin «zaman içinde yeniden gözden geçirilmesi, değiştirilmesi gereken geçici görüşler» olduğunu söyleyebilmesinde; araştırma ve çalışmalarındaki yöntembilimin bu anlayıştan kaynaklanmış oluşundadır.

Budunbilimin kurucusu Lewis Henry Morgan'ın yüz yılı aşan bir süreçten sonra da, günümüzde, geçerliliğini sürdüren birçok görüşleri, değerlendirmeleri vardır. Morgan'ı eleştirenlerin, zaman'ın karşısında Morgan kadar başarılı olup olamayacaklarını; bugün kendilerinin yaptığı çalışmaların hangi insani değerlere hizmet ettiğini düşünmelerinde yarar vardır.

Ben, bir toplumsal bilimci olarak, Morgan'ın *Eski Toplum*'unu Türkçeye çevirmeyi bana düşen, benim de yapabileceğim bir görev saydım.

Çeviriyi bitirebilmem ve metni yayına hazırlayabilmem

için evliliğimizin ilk yılbaşı gecesini bile masa başında geçiren, karım Feryâl Ümit Oskay'ın yardımlarına, tahammülüne, sevgisine şükran borçluyum.

1976 yılında biten bu çeviri metnini, yayımlayacakları umudu ve beklentisi ile, çeşitli yayınevlerine ve kuruluşlara sundum, teslim ettim. Ve her defasında da çeviri metnini yeniden gözden geçirdim.

En son, umudumun tükenmeye başladığı günlerde «PAYEL» Yayınevinin Morgan çevirimle ilgilenebileceğini öğrendim.

İki yıla yakın süren bir hazırlığın ardından, bugün Morgan'ın *Eski Toplum'u* —rahmetli Haydar Rifat Beyin 1940'lardaki muhtasar tercümesi olan ve benim ve birçok arkadaşımın 1950'lerin son yıllarında «Mülkiye» kitaplığında okuduğumuz *Kadim Cemiyet'ten* sonra— Türkçe'de 2 cilt olarak tam metin halinde yayımlanmaktadır.

Kitap çevirmenin, yazmanın ve yayımlamanın tam bir «serüven» olup çıktığı günümüzde Morgan çevirime bu olanağı sağlayan Payel Yayınevinin aydınlık ve özgür düşünceli yöneticisi Sayın Ahmet Öztürk'e, gerçekten şükranlarım sonsuzdur.

Yayın öncesi hazırlıklarda, dizgide, baskıda ve ciltlemedeki emekleri için de tüm çalışanlara en içten duygularla teşekkür ediyorum.

Ankara, 30 Nisan 1976

Ünsal Oskay

ve

İstanbul, 23 Aralık 1985

Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnīs, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus :
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque invenire : dehinc absistere bello,
Oppida coeperunt munire, et ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

(Konusmasız, dil bilmez ve insan onurundan yoksun bir kalabalıktı, ilk topraklarda, bir çeşit hayvan olan ilk insanlar oluştuğunda görülen. Topladıkları meşe palamutları için, barındıkları inleri için pençeleri ve yumruklarıyla, sonraları sopalarla, en sonra da silâhlarla dövüşür dururlardı. Sesleri, düşünceleri işaret edecek sözcükleri ve adları kullanmayı öğreninceye dek, böyle sürdü bu. Bundan sonra ise, savaştan kaçındılar; surlarla çevrili kentler kurdular, yasalar yaptılar; hırsız olmasın, haydut olmasın, zina olmasın diye.)

—Horace, Sat., I, iii, 99.

«Modern bilim, insan ve onun işleri üzerine yapılan çok ince, çok ayrıntılı çalışmalarının sonucu olan görüşünün sınanmasını istiyor: türümüz dünyaya geldiğinde en alt yerlerdeymiş, tepede değil; çalışarak, yavaş yavaş erişmiş yukarılara; insanlığın güçleri bir gelişim tarihçesinden geçerek ortaya çıkmış; kültür içinde yer alan yaşam sanatları, sanat, bilim, dil, din, felsefe gibi tüm öğeler, bir yandan insan ruhu ile insan aklı, bir yandan da, bunlarla dışsal doğa arasındaki karşıtlık içinde geçen yavaş ve kahırlı çabalarla oluşturulmuştur.» — Whitney, *Oriental and Linguistic Studies*, s. 341..

«Bu topluluklar, binlerce ve binlerce kuşak süren atalarımızın tinsel edimlerini yansıtmaktadırlar. Fizik anlamda ve

moral anlamda bizler de aynı gelişme aşamalarından geçmiş bulunuyoruz; bugün erişmiş olduğumuz yere, onlar yaşadığı için, toprakla uğraştıkları, çeşitli çabalarda bulundukları için erişebildik. Bugünkü güzelim uygarlığımız da, tıpkı İngiltere'nin kireç taşından sarp kıyılarının binlerce ve binlerce **foramini fera*** yığıntılarından oluşması gibi, bilmediğimiz milyonlarca ve milyonlarca insanın sessiz çabalarının ürünüdür.» —Dr. J. Kaines, *Anthropologia*, c. 1, N° 2, s. 233.

* Öldüğünde kabukları birikip mercan kayalıkları gibi kayalar oluşturan bir kabuklu; bir çeşit midye. Gözenekli bir taş görünümünde kayalıklar oluşturuyor. —ç.

ÖNSÖZ

İnsanlığın yeryüzündeki eski çağlara uzanan geçmişi, günümüzde bütünüyle ve yeniden kurgulanmış gibi ortaya çıkarılmış bulunmaktadır. Önemli olan, bütün bu bulguların geçirdiğimiz son otuz yıl içinde gerçekleştirilmiş olması; günümüz kuşağının ise, böylesine önemli bir olguya tanıklık eden ilk kuşak olmasıdır.

Bugün, Avrupa'da buzul çağında, hatta bu çağın yakın öncesinde de insanoğlunun yaşamış olduğu; insanın bundan da öncelere uzanan yerbilimsel çağda bile, bu topraklarda hayatı sürdürmüş olması çok olası görünüyor. Bu ilk insanlar, zamanlarının birçok canlı türünden sonra da yaşamaya devam etmiş, belirli bir gelişme süreci geçirmiş; insan familyasının çeşitli dallarında, gelişme alanlarında ve süreçlerinde parlak başarılar göstermişlerdir.

Bu ilk insanların olası görünen dönemleri, yerbilimsel dönemlere bağıntılı olduğu için, sınırlı denebilecek zaman aralıklarına dayanan kesin bir hesaplama yapamıyoruz. Buzulların kuzey yarıküremizden çekilmeye başladığı günlerden zamanımıza kadar geçen süreyi yüz bin ya da iki yüz bin yıl olarak hesaplamak bir fantezi sayılmamalıdır. Böylesine uzun bir dönemin hesaplanmasında izlenen yol ve yöntemlere karşı çeşitli kuşkular duyulabilir. Bu sürecin gerçekte kaç bin yıl olduğunu kesin kesin bilemiyo-

ruz. İnsanoğlunun varlığı ölçülemeyecek kadar gerilere uzanmakta, çok büyük, çok geniş bir eskil zamanlar dönemini kapsamaktadır. Bunları şu son otuz yıldır biliyoruz.

Bu yeni bilgiler, yabanıl topluluklarla barbar toplumlar, barbarlarla uygar insanlar arasındaki ilişkilere ait eskiden beri benimsenmiş bulunan görüşleri maddi bakımdan da değiştirmiştir. Şimdi, inandırıcı kanıtlara dayanarak, bütün (eski —ç.) insan kabilelerinde uygarlık döneminden önce bir barbarlık döneminin geçirilmiş olması gibi, barbarlık döneminden önce de bir yabanıllık dönemi geçirildiğini ileri sürebilecek durumdayız. İnsan soyunun tarihi, dünyanın her yerinde kökeni, yaşam-deneyimleri, ilerlemesinin yönü bakımından bir ve aynı olmuştur.

İnsanlığın bütün bu geçmiş çağları ardı ardına nasıl aştığını; fark edilmeyecek kadar küçük küçük adımlarla ilerleyerek yabanıl topluluğundan barbarlığın en üst düzeyine nasıl eriştiğini; bazılarının ise, bu ilerleme yarışında niçin gerilerde kaldığını —bir bölümü uygarlığa geçebilmişse de, diğerleri barbarlık dönemini, hattâ bir bölümü daha da ilkel olan yabanıllık dönemini aşamamıştır— öğrenmeyi istemek yerinde ve doğal bir arzudur. İlerde bu gibi soruların da yanıtlanıp açıklanabileceğini söylemek ve ummak aşırılık sayılmamalıdır.

Buluşlar ve keşifler insanlığın ilerlemesinde bir dizi olarak kendi aralarında bağıntılıdır ve bu ilerlemenin aşamalarını belgelemektedir: Toplumsal ve uygar (*civil*) kurumlar ise, insanın bitmeyen istekleriyle bağıntılı oluşları sayesinde çok az sayıdaki temel düşünsel çekirdeklerden (*germs*) başlayıp geliştirilmiştir. Bu kurumlar da, benzer biçimde, aynı ilerleme sürecini belgelemektedir. Bütün bu kurumlar, buluşlar ve keşifler, içerik olarak, insanlığın gelişmesine ilişkin aydınlatıcı temel olguları da sinelerinde barındırmaktadır. İncelenip karşılaştırıldıklarında, insanlığın kökeninin bir olduğunu, (insanlığın —ç.) ilerleme çizgisinin aynı aşamasındaki toplulukların ilerleme yön ve ereklarının aynı olduğunu, aynı toplumsal yaşam koşulları altındaki insanların düşünme yeteneklerinin, zihinsel

işlemlerinin benzer, hatta birbiçim (uniform) olduğunu göstermektedir.

Yabanılık döneminin son bölümü boyunca ve bütün bir barbarlık dönemi süresince insan toplulukları, genellikle, soy'lar, fratriler, ve kabileler (tribüler) çerçevesi içinde örgütlenmiştir. Bu toplumsal örgütlenimler varlıklarını tüm kıtalardaki eski (ancient) toplumlarda sürdürmüşler; eski toplum bunlarla kurulmuş, bunlarla kendi içinde birlik yaratabilmiştir. Soy'lar, fratriler ve kabileler yapıları ve organik bir dizinin öğeleri olmaları bakımından da; soy, fratri ve kabile topluluğu içindeki üyelerin hakları, ayrıcalıkları ve yükümlülüklerinin özellikleri yönünden de insanın düşünsel gelişmesindeki yönetim (ya da devlet —ç.) kavramının nasıl oluştuğunu ve evrimlendiğini göstermesi bakımından da önem taşırlar. Bunlardan anlıyoruz ki, insanlığın başlıca kurumları yabanılık döneminde oluşmaya başlamış, barbarlık döneminde gelişmesini hızlandırmış ve uygarlıkla birlikte başlayan son dönem içinde olgunlaşmalarını tamamlamışlardır.

Benzer biçimde, aile de ardıllanmış biçimlerden geçmiş, günümüzde de devam eden büyük akrabalık ve hısımlık sistemlerini oluşturmuştur.* Bu sistemler, her bir sistemin kendi biçimlenme döneminde, söz konusu dönemin aile içi ilişkilerini belgelemişler; ailenin, kan yakınları arasındaki evlenmeye dayanan aileden** başlayıp, arabicimlerden geçerek, tekeşli (monogami) aile biçimine eriştiği bütün bir süre içinde insanlığın yaşam-deneyimlerinin aydınlatıcı birer tutanağı olmuşlardır.

* Morgan, akrabalık ilişkisi için consanguinity kavramını, hısımlık ilişkisi için de affinity kavramını kullanıyor. —ç.

** Morgan'ın burada sözünü ettiği, ilerde ayrıntılarıyla anlatacağı kan yakınları arası evliliğe dayanan aile (consanguine family) aynı ortak uzak atadan gelen, ya da geldiklerine inanan insanların oluşturduğu fratrilerin içindeki başka soy'lardan kim-selerle yaptıkları evliliktir. Çok sayıda kadın, çok sayıda erkeğin karısı; çok sayıda erkek, çok sayıda kadının kocası olu-

Mülkiyet (property) kavramı da benzer bir gelişme ve ilerleme çizgisi izlemiştir. Yabanıllık döneminde görülme-yen mülkiyet kavramı, insanın kendi varoluşunu sürdür-mek için gerek duyduğu şeylerin tortusu ve birikimi olan mülkiyet sahibi olma tutkusu, uygarlaşmış kavimlerde; ar-tık, insan düşüncesine etkisi bakımından, başat duruma gelmeye başlamıştır.

Yukarda belirtilen ve yabanıllık döneminden uygarlık dönemine doğru uzanan ve insanlığın izlediği gelişme yo-lunda birbirine paralel hatlardan geçen dört sınıf olgu bu kitaptaki başlıca konuları oluşturmaktadır.

Amerikalılar olarak, kendimiz için özel bir görev bil-memiz gerektiği kadar, özel bir ilgi de duymamızı gerek-tiren bir çalışma alanı bulunmaktadır. Amerika kıtası maddi servetler yönünden zengin olarak bilindiği kadar, diğer tüm kıtalara oranla, büyük barbarlık dönemini ay-dınlatan etnolojik, filolojik ve arkeolojik yönden de en zengin kıtadır. Köken bakımından insanlık bir ve tek ol-duğu için, insanlığın yaptıkları ve geçirdiği deneyimler, temelde, bir ve tektir; tüm kıtalarda ayrı ayrı, ama bir-biçim yollardan geçmiş; ilerlemenin benzer aşamalarına varmış çeşitli kabilelerde ve kavimlerde ise bu benzerlik daha da yüksek bir yoğunlukta gözlemlenir olmuştur.

yor. Aynı anda, kadınlar birbirinin kız kardeşi; erkekler birbiri-nin erkek kardeşidirler. Öte yandan, bütün çocuklar, aynı ba-ba/koca, ya da aynı ana/karı kuşağı için çocuk/kendi çocuğu sayılıyor. Çocuklar aynı kuşaktan bütün kadınları ana, ve bü-tün erkekleri baba biliyor.

Birbirleriyle kız kardeş ve erkek kardeş olan ve aynı yaş/kuşak topluluğunu oluşturan kadın ve erkeklerin bu kardeşliği aynı yakın baba ya da ana soygeliminden (descent) gelme du-rumundaki gerçek kardeşlik şeklinde de olabilmekte; iki gerçek kız ve erkek kardeşler topluluğu ile, diğer kardeşin çocukları olarak gene ayrı bir topluluk oluşturan kız ve erkek kardeşler topluluğu arasındaki collateral kardeşlik şeklinde de olabilmek-tedir. İlerde, Kısım III, Bölüm 1'de göreceğiz. —ç.

Amerika'daki Kızılderili kabilelerin tarih ve yaşam-dene-yimleri, belirli bir derecede, ama oldukça önemli bir derecede, bizim uzak atalarımızın benzer koşullarda bulunurken geçirdikleri yaşam-deneyimlerini ve günlerini temsil edecek niteliktedir. İnsanlık tarihinin belirli bir bölümünü oluşturan Kızılderililerin kurumları, sanatları, buluşları (icatları) ve pratik deneyimleri, Kızılderililerin kendilerini de aşan, büyük ve özel bir önem taşımaktadır.

Amerika keşfedildiğinde, Amerikan Kızılderili kabileleri birbirinden ayrı, belirli üç etnik dönemi, bu üç dönemin başka hiçbir yerde temsil edilmediği derecede, temsil etmekteydiler. Etnoloji, filoloji ve arkeoloji alanındaki materyaller eşi görülmedik bir bolluktaydı. Ama bu bilimler yüzyılımıza kadar varlık kazanamadıkları; günümüzde ise, bu alanlarda pek az çalışma yapıldığı için, yapılması gereken işlerin büyüklüğü karşısında araştırmacılar sayıca az, güçleri yönünden ise yetersiz kalmış ve kalmaktadırlar. Ayrıca şurası da var ki, fosiller ilerde kendileriyle ilgilenecek araştırmacıları toprak altında bekleyebilirler; ama, Kızılderili sanatlarının bu son kalıntıları, dilleri ve kurumları için aynı şeyi söyleyemeyiz. Bunlar her gün biraz daha yok olmakta; bu yok olma, üçyüz yıldır sürüp gitmektedir. Kızılderili kabilelerin etnik yaşamları Amerikan uygarlığının etkisi altında gerileyip çökmektedir. Birkaç yıl daha geçtikten sonra, şimdi kolaylıkla bulabildiğimiz, bulabileceğimiz olguların ve öğelerin keşfi bile olanaksızlaşacaktır. Bu durum, işte bu koşullar nedeniyledir ki, Amerikalıların bu büyük alanla ilgilenmelerini, bol ve verimli çalışmalara girişmelerini gerektirmektedir.

ROCHESTER, NEW YORK, MART, 1877.

İÇİNDEKİLER TABLOSU

I. KISIM

BULUŞLAR VE KEŞİFLER ARACILIĞI İLE İNSAN AKLININ GELİŞMESİ

BİRİNCİ KISIM İÇİN GİRİŞ (Eleanor Burke Leacock)

I. BÖLÜM

Etnik Dönemler

Çizelgenin Alt Basamaklarından İnsanlığın Gelişmesi — Bu Gelişmenin Buluşlar, Keşifler ve Kurumlarla Açıklanması — İki Ayrı Yönetim (Government) Planı — Biri Soy'sal ve Toplumsal'dır ve Toplumu (Societas), Diğeri Siyasaldır ve Devleti (Civitas) Oluşturuyor — Birincisi Kişilere ve Soy Üyeliğine (Gentilism), İkincisi İse Ülke-Toprağına (Territory) ve Mülke (Property) Dayanarak Kurulmakta — İlki, Eski Toplumdaki Yönetim Planı — İkincisi, Modern ya da Uygarlaşmış Toplumun Yönetim Planı — İnsanlığın Yaşam-Deneyimlerinin Birbiçimliliği — Önerilen Etnik Dönemler — I. Yabanılık Döneminin Alt Konumu (Status); II. Yabanılık Döneminin Orta Konumu; III. Yabanılık Döneminin Üst Konumu; IV. Barbarlık Döneminin Alt Konumu; V. Barbarlık Döneminin Orta Konumu; VI. Barbarlık Döneminin Üst Konumu; VII. Uygarlık Konumu 69

II. BÖLÜM

Varlıksüzdürme Sanatları

İnsanoğlunun Toprak Karşısındaki Üstünlüğünü Oluşturması — Bunun Koşulunun Varlıksüzdürme Üzerinde Denetim Kurmak Oluşu — Bu Denetim Olanagını Yalnızca İnsanlığın Kazanabilmiş Olması — Geçimi ve Varlıksüzdürmeyi Sağlayan Ardıllanmış Zanaat ve Sanatlar — I. Doğal Beslenme; II. Balık Avı ile Beslenme ve Varlıksüzdürme; III. Nişastalılarla (Farinaceus) Beslenme ve Varlıksüzdürme; IV. Et ve Sütle Beslenme ve Varlıksüzdürme; V. Tarla Tarımcılığı Sayesinde Kısıtlamasız Beslenme ve Varlıksüzdürme — Bunlar Arasında Uzun Zaman Aralıkları Oluşturan Süreler 89

III. BÖLÜM

İnsanlığın İlerlemesinde Oransal Hız

İnsanlığın İlerleme Çizgilerine Bugünden Geçmişe Doğru Bir Bakış — Modern Uygarlığın Bu Konudaki Başlıca Katkıları — Eski (Ancient) Uygarlığın — Barbarlığın Son Döneminin — Orta Döneminin — Daha Eski Döneminin — Yabanıllık Döneminin — İlkel İnsanın Yetingen Yaşam Koşulu — İnsanlığın Geometrik Bir Hızla İlerlemesi — Etnik Dönemlerin Göreli (Relative) Uzunlukları — Sami (Semitik) ve Aryen Ailelerin Ortaya Çıkışları 101

II. KISIM

YÖNETİM FİKRİNİN GELİŞİMİ

İKİNCİ KISIM İÇİN GİRİŞ

(Eleanor Burke Leacock)

I. BÖLÜM

Cinsiyet Temeline Dayanan Toplum Örgütlenmesi

Avustralyalı Sınıflar — Cinsiyete Dayanan Örgütlenme — Örgütün Eski Karakteri — Avustralyalı Soy'lar — Sekiz Sınıf — Evlilikle İlgili Kural — Kadın-Soyçizgisinden (Female Line)

İzlenen Soygelimi (Descent/Sulb) — Evlenmeye Dayanan (Con- jugal) Büyük Yakınlık İlişkileri Sistemleri — Her Bir Soyda İki Erkek, İki Kadın Temeline Dayanan Sınıf — Sınıflarla İlgili Yenilikler — Soylar Henüz Temel Nitelikte Oluşlarını Sürdürü- yor	155
--	-----

II. BÖLÜM

İrokua Soyları

Soy Örgütlenmesi — Geniş Bir Alanda Varlığının ve Etkinli- ğinin Devam Etmekte Olması — Soyun Tanımı — Eskil Kural, Kadınlardan Soygelimi — Bir Soyun Üyelerinin Hakları, Ayrıc- lıkları, Yükümlülükleri — Soyların Reislerini ve Kabilelerin Reisini (Sachem) Seçme ve Görevinden Alma Hakları — Soy İçinden Evlenmeme Yükümlülüğü — Ölen Üyelerin Malından, Miras Düşmesinde Üyelerin Birlikte Hak Sahibi Olmaları — Yardım Etme, Savunma, Zararların Ödettirilmesi Hakkının Ye- niden Kazandırılması (Redress) Konusunda Karşılıklı Yüküm- lülük — Soy Üyelerini Adlandırma Hakkı — Yabancıları Soya Alma ve Üye Edinme (Adopting) Hakkı — Ortak Dinsel Kuttö- renler, Sorgu — Bir Ortak Mezarlık — Soy'lar Kurulu (Kon- seyi) — Soy'ların Hayvan Adlarıyla Adlandırılması — Bir Soy- daki Kişilerin Sayısı	173
---	-----

III. BÖLÜM

İrokua Fratrısı

Fratrinin Tanımı — Akraba Soyların Daha Yüksek Bir Ör- gütte Yeniden Birleşmesi — Fratrinin Birleşimi — Kullanımları ve İşlevleri — Toplumsal ve Dinsel — Bazı Örnekler, Gösterim- ler — Grek Fratrisinin Yalnızca Eskil Biçimindeyken Bu Ör- neklerle Benzerliği — Chocta'ların Fratrilere — Chichasa'ların — Mohegan'ların — Thlinkeet'lerin — Amerikan Yerlilerinin Ka- bilelerinde Fratrinin Olası Evrenselliği	208
---	-----

IV. BÖLÜM

İrokua Kabilesi

Bir Örgüt Olarak Kabile — Aynı Lehçeyi (Dialect) Konuşan Soylardan Meydana Gelmesi — Bölge (Area) Ayrımı Dil Fark-	
---	--

lılıklarına ve Bölünmelere Yol Açıyor — Bir Doğal Büyüme Olan Kabile — Örnekler, Gösterimler — Bir Kabileye Ait Özellikler — Bir Yurt (Territory) ve Bir Ad — Kendine Özgü Bir Lehçe (Diyalekt) — Reisleri Seçme ve Azletme Hakkı — Bir Dinsel İnanç (İmân) ve Tapınma — Reisler Kurulu — Bazı Yerlerde, Kabile Baş-Reisi — Soy'a Dayanan Yönetimin Ardıllanmış Üç Biçimi — İlki, Tek İktidar Odaklı; İkincisi, İki İktidarlı; Üçüncüsü, Üç İktidarlı	227
---	-----

V. BÖLÜM

İrokua'lar Konfederasyonu

Bir Doğal Büyüme Olarak Konfederasyonlar — Ortak Soy'a (Gens) ve Ortak Dile Dayanarak Kurulmuş Olmaları — İrokua Kabileleri — New York'a Yerleşmeleri — Konfederasyonun Oluşumu — Yapısı ve İlkeleri — Elli Kabile Reisliğinin Oluşturulması — Bazı Belirli Soylarda Kalıtsal Olması — Her Kabileye Bir Numara Verilmesi — Bu Reislerin Konfederasyon Kurulunu Oluşturmaları — «Sivil» Konsey — İşlerini Yapma Biçimi — Edimleri İçin Gerekli Oybirliği (Unanimity) — Yas İşleri Kurulu — Kabile Reisini Atama Biçimi — Askeri Genel Komutanlar — Bunun, Yürütme Yetkilisi'nin Ortaya Çıkışında İlk Çekirdek Oluşu — İrokua'ların Düşünsel Kapasiteleri	254
---	-----

VI. BÖLÜM

Ganowanian Aileden Gelen Diğer Kabilelerde Soylar

Amerikan Yerlilerinin Bölümleri — Kızılderili Kabilelerinde Soylar; Soygelimi (Sulb) ve Veraset Kuralları İle — I. Hode-nosaunian Kabileler — II. Dakotian — III. Kölfez — IV. Pawnee — V. Algonkin — VI. Athapasio , Apache — VII. Kuzeybatı Kıyısı Kabileleri — Eskimolar , Apayrı Bir Aile — VIII. Salish , Shaptin ve Kootenay Kabileleri — IX. Shushonee — X. New Mexico , Meksika ve Orta Amerika Köy Kızılderilileri — XI. Güney Amerika Kızılderili Kabileleri — Ganowanian Ailesinde Soy Örgütlenmesinin Evrenselliğinin Olasılığı	292
--	-----

VII. BÖLÜM

Aztek Konfederasyonu

Aztek Toplumu Hakkındaki Yanlış Anlayış — Gelişmenin Koşulu — Nahuatlac Kabileleri — Meksika'ya Yerleşmeleri — Mexico Pueblo'sunun Kuruluşu, M. S. 1325 — Aztek Konfederasyonunun Kuruluşu, M. S. 1426 — Egemenlik Toprağının Genişlemesi — Halkın Olası Nüfusu — Azteklerin Soy ve Fratriler İçinde Örgütlenmiş Olup Olmadıkları — Reisler Kurulu — Olası İşlev ve Görevleri — Montezuma'nın Görevi (Makamı/Office) — Bu görevin Olası İşlevleri — Aztek Kurumları Özde Demokrattikti — Yönetimin Bir Askeri Demokrasi Olması 334

VIII. BÖLÜM

Grek Soyları

Grek Kabilelerinin İlk Dönemdeki Koşulları — Soylar Olarak Örgütlenme — Soyların Karakterinde Değişmeler — Bir Siyasal Sisteme Olan Gereksinme — Çözümü Gereken Sorun — Devletin (State) Oluşumu — Grote'un Grek Soylarını Betimleyişi — Grek Fratri ve Kabilelerinin Tanımı — Soy Üyelerinin Hakları, Ayrıcalıkları ve Yükümlülükleri — İrokua Soylarına Benzemeleri — Soy Reisi Makamı — Seçimle mi, Kalıtsal mı — Toplumsal Sistemin Temeli Olarak Soy'lar — Soy'u Temel Alan Soyçizgisinin (Nesebin) Eski Oluşu — Mülkiyetin Veraseti — Eski ve Sonul (Final) Kural — Bir Soy'un Üyeleri Arasında İlişki — Toplumsal ve Dinsel Nüfuzun Odağı Olarak Soy ... 370

IX. BÖLÜM

Greklerde Fratri, Kabile ve Ulus

Atina Fratri — Biçimlenmesi — Dikaearchus'un Tanımı — Daha Çok Dinsel Olan Objeler — Patriyarklar — Kabile — Üç Fratriden Meydana Gelmesi — Phylo-Basileus'lar — Ulus — Dört Kableden Meydana Gelmesi — Boulê, ya da Reisler Kurulu — Agora, ya da Halk Kurultayı (Assembly) — Basileus'lar — Göreve Getirilmeleri — Askeri ve Ruhani (Priestly) Görevleri — «Sivil» Görevlerin Varlığı Görülmüyor — Kahramanlık Çağının Yönetimleri, Askeri Demokrasiler — Aristoteles'in Bir Basileus'u Betimlemesi — Geç Dönem Atina Demokrasisi — Soylardan Kalmış Oluşu — Atina'nın Gelişmesine Olan Güçlü Etkisi 395

X. BÖLÜM

Greklerde Siyasal Toplumun Kurumlaşması

Yönetime Temel Olmakta Soy Örgütünün Yetersizliği — Theseus'un Yasalaştırma Düzenlemeleri — Sınıfların Oluşturulması Girişimi — Başarıya Ulaşamaması — Basileus'luk Makamının Kaldırılması — Arkonluk — Neucrary'ler ve Trittyes — Solon Yasaları — Mülkiyet Sahibi Sınıflar — Sivil İktidarın Soylardan Sınıflara Kısmen Aktarılması — Herhangi Bir Soyun Üyesi Olmayan Kimseler — Vatandaş Yapılanlar — Senato — Ecclesia — Siyasal Toplum Düzeyine Kısmen Erişilmesi — Attika'daki «Deme» ya da Bucak (Township) — Örgütlenişi ve Yetkileri — Yerel Özyönetim — Yerel Kabile ya da İlçe (District) — Attika Birliği (Commonwealth) — Atina Demokrasisi 420

BİRİNCİ KISIM

BULUŞLAR VE KEŞİFLER ARACILIĞI İLE
İNSAN AKLININ GELİŞMESİ

BİRİNCİ KISIM İÇİN GİRİŞ

BULUŞLAR VE KEŞİFLER ARACILIĞI İLE İNSAN AKLININ GELİŞMESİ¹

Lewis Henry Morgan'ın insanlığın tarih içinde geçirdiği büyük aşamalara ilişkin kapsamlı ve yürekli kuramını işleyip önerdiği *Eski Toplum'un (Ancient Society)* geniş okuyucu kitlesi için yapılan bu yeni basımı, Birleşik Devletler'deki bilim adamları için, ilk bakışta görüldüğünden daha da büyük bir önem taşımaktadır. Yapıt, seksen yıl kadar önceki ilk yayımlanışında büyük bir ilgi görmüş ve başarılı sayılmışsa da, o günden beri, insanlığın geliştirdiği binlerce değişik kültürü kısa yoldan hazır kalıplara dökmeye çalıştığı; bu nedenle de, toplumsal yaşamın karmaşık yapısını fazla basitleştirdiği gerekçesiyle

1 Bu girişi, konusu toplum olan bir bilimin gelişmesine Morgan'ın ne gibi katkılarda bulunduğunu belirtmek; aynı zamanda da, Eski Toplum'un yayımlandığı günden beri bu alanda gerçekleştirilen başlıca gelişme çizgilerini özetlemek, bunlara değinmek için yazdım. Ama, konuyu hemen neredeyse sadece Amerikan insanbilimi (antropolojisi) açısından incelediğim için, Morgan'ın bilim dünyasındaki yerinin saptanması, ele alınması gereken bir konu olarak, henüz ortada durmaktadır. Pek az da olsa, kimi yerlerde kendilerinden söz edilen bazı çalışmalar ve ileri sürülen fikirler bana aittir. Çoğu kez, bu tür göndermelerde değinilen çalışmalar Amerikan ve bir dereceye kadar da

eleştirilene uğramıştır. Amerikan insanbilimcileri, XX. yüzyıl başlarındaki pragmatik toplumsal bilim anlayışına uygun olarak, ve insanlığın yaşam biçimlerinin çeşitliliğine ve zenginliğine ilişkin dağlar gibi yığılı bilgi ve verilerin etkisinde kalarak, XIX. yüzyılın geliştirilmiş «sistem kuruculuğu» anlayışını dengelemek için toplumsal yaşamın dikkatli, ayrıntılı ve deneysel bir tutumla incelenmesi gerektiği görüşüne varmışlardır.

Yüzyılımızın ortalarından sonra günümüzde ise, büyük «sistemler» karşısında duyulan bugüne kadarki güvensizliğin yerine, bu kez, birbirinden soyutlanmış, sonu gelmeyen sayıda ve her biri sınırlı konularda yapılmış pragmatik araştırmaların biçimlendirdiği bugünkü toplumsal bilim anlayış ve uygulamasının yol açtığı gitgide ağırlaşan bir düş kırıklığı ile karşı karşıya kalınmıştır. İnsanlık, artık, kendini bile yok edebilecek bir güce eriş-

İngiliz insanbiliminin ve arkeolojisinin çalışmaları ve eserleridir. Yeterince ad ve yer veremediğim, gösteremediğim için üzgünüm. Yaptığım göndermelerde ve Giriş olarak yazdığım metinde, bu konuda kaynaklarını tazelemek isteyen okuyucular için önemli yapıtların adlarını vermekle yetindim. Ondan öteye, göndermelerimi bu işin bilinen tekniğinden uzak kalarak yapmaya çalıştım.

Büyük bilgin Morgan'ın çalışmalarını öğrenmemde, kavramamda yardımcı dokunan Leslie A. White'a bu konudaki araştırmaları için olduğu kadar Giriş metinlerimi okuyup değerli eleştirilerde bulunduğu için de teşekkür borçluyum. Ayrıca, Rosa Graham, Norman Klein ve Constance Sutton'a da Giriş'leri okudukları ve önerilerde bulundukları için teşekkür ederim.

Morgan'ın kendi dipnotlarıyla ve küçük birkaç dizgi yanlışlığı dışında hiçbir değişiklik yapmadan sunulan Eski Toplum'un bu yeni basımı için Giriş kesimlerini dört kısımda ve her birini ilgili bölümün başında yer alacak şekilde yayımlamayı uygun gördüm. Buna bağlı olarak da, Giriş kesimlerinin sayfalandırılması, Eski Toplum'un Kerr basımındakinden değişik; bugünkü anlayışa biraz daha yakın denebilecek bir biçimde olmuştur.

tiği ileri bir evrim aşamasını yaşamaktadır. Bu evrim aşamasında insanlık şunu da bilmektedir ki, ciddi yanlışlar yapmak bugün bir lükstür; ve bu durum, toplumsal değişkenliğin altındaki temel yasaların bilinmesini, öğrenilmesini bugün daha da tez elden çözümlenmesi gereken genel bir sorun haline getirmiş bulunmaktadır. Günümüzde, insan davranışlarıyla ilgilenen bir bilimin ya da bunu konu edinmiş bilimlerin ciddi sorunlara eğilmesi; ilgisiz, geçersiz ve birtakım kimselerden başka hiç kimsenin ilgilenmeyeceği «tuhaf» konuları ve bunlar üzerinde «laf cambazlığını» bir yana bırakması; tarihi daha ilerilere erdirtirecek olan insan davranışlarına önem vermesi bir zorunluluk olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Morgan'ın, insanlığın bilinen çeşitli ve çok sayıdaki kültürlerini bir tek çerçeve içinde birleştirme ve geleceğin görüntüsünü ortaya koyma girişimine karşı Amerikan insanbilimcileri arasında yeni bir ilginin doğmasının nedeni, insanın kendi toplumsal yaşamı üzerinde daha ussal (rasyonel) bir denetim kurabilmesini sağlayacak bir tarih kuramının oluşturulmasına karşı duyulan genel ilgi- dir. Bu ilginin büyük bir önem taşımakta oluşu, özellikle, Morgan'ın zamanına kadar sömürge olarak kalan ülkelerde bugün bağımsızlık ve egemenlik hakkı isteyen güçlü genç ulusların ortaya çıkmasıyla birlikte, insanbilimciler için daha da görülür, anlaşılır dramatik bir açıklık kazanmıştır. Bir zamanlar bilim adamlarının üzerlerinde inceleme yaptıkları bu yeni uluslar, bu kez, sanayi toplumlarının, zamanında kendi dünyalarının sorunlarına çözümler ararken izledikleri değişik yolları ele alıp kendi açılardan değerlendirmektedir: insanlığın kendine hizmet et- sin diye geliştirdiği teknolojiyi, sadece maddi açıdan değil de toplumsal ve düşünsel açıdan da nasıl ve hangi ölçütlere göre kullanmak gerekmektedir; teknolojiyi, insanlığın kendisini bile yok edebilecek denetim dışı bir güç olmaktan alıkoymak için günümüzde ne yapmak gerekmektedir?

Eski Toplum'un yazarı olarak Morgan, tarih yasalarını ortaya koymaya çalışan «evrimci» insanbilimin kurucusu kabul edilmekte, ama «sistem kurucu» olma gibi bir eğilim taşımamaktadır. Elbette ki, Morgan, çalışma odasına kapanıp görkemli fikirler çiziktiren bir «koltuk insanbilimcisi» olmaktan çok uzaktır. Morgan'ın düşünsel yapısında, elindeki materyele karşı derin bir saygı duyan ve sonuçlara varmakta dikkatli, hatta çekingen bir bilim adamı ile karşılaşmaktayız.² «Tarihsel eleştiricilik, olgulardan özel sonuçlar çıkarmak yerine, olumlayıcı kanıtlar göstermeyi gerektirir» diye yazıyor *Eski Toplum*'da (189).

Doğduğu yer olan New York eyaletindeki İrokua Kızılderilileriyle ilişki kurduktan sonra, insan sorunu üzerinde durmaya başlayan Morgan, ilk olarak, Kızılderililerin kendi akrabalık ilişkilerini adlandırmakta değişik bir yöntem kullanmalarıyla ilgilenmiş ve bunu incelemiştir. Değişik topluluklardaki akrabalık terimleri üzerine, gerek kişisel gezileriyle, gerekse yoğun bir mektuplaşma ve yazışmayla bilgi toplamaya başlamasında da bu ilgilenmesinin etkisi olmuştur. Topladığı belgeler büyüyüp önünde bir yığın olmaya başlayınca, tüm dünyada birbirivle benzerlikleri olan, ama Hint-Avrupa ve Sami dilini konuşan halklardakilerden farklılık gösteren akrabalık sistemlerinin varlığını ortaya koyan önemli ve şaşırtıcı bir bulguya varmasını sağlamıştır.

Morgan'ın keşfi, insanlığın birliğine olan inancını pekiştirmiş; ama başlangıçta, bundan, Amerika'daki Kızılder-

2 Biyografik malzemeler, özellikle, şu eserlerden alınmıştır: Carl Resek, Lewis Henry Morgan: American Scholar, University of Chicago Press, 1960; ve Leslie A. White, Introduction, Lewis Henry Morgan, The Indian Journals, 1859-62, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 1959; Leslie A. White, (ed.), Extracts from the European Travel Journal of Lewis H. Morgan, Rochester Historical Society Publications, cilt VI, Rochester, New York, 1937; ve Bernhard J. Stern, Historical Sociology, Selected Papers, The Citadel Press, New York, 1959.

rililerin Asya kökenli olduklarından başka bir sonuç çıkaramamıştır. Bununla birlikte, elindeki malzemeleri *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family* (İnsanlık Ailesinde Akrabalık ve Hısımlık Sistemleri) başlığı altında bir kitap olarak yayınevine verdiğinde, kendisine, bulgularının çok dağınık olduğu, topladığı dev/ha-cimdeki verilerin yayımlanmasını haklı kılacak bir bütünlük kazanamamış bulunduğu söylenmiştir. Morgan metin üzerinde yeniden çalışmalara başlamış, ama gene de, yaptıklarını yeterli bulmamıştır. Çeşitli akrabalık sistemlerinin değişik aile biçimlerini temsil ettiği; bunların, insanlık tarihi boyunca birbirlerinden geliştiği varsayımını öne sürmeden önce, keşfinin ne anlama geldiği üzerinde yıllarca düşünmüş, tartışmalarda bulunmuş, ilgililerle mektuplaşmış durmuştur.

Morgan'ın akrabalık sistemleri kuramının, o sıralarda Avrupa'da ortaya çıkmış bulunan toplumsal ve siyasal örgütlenmelerin ardıllanmış aşamalardan geçerek geliştikleri yolundaki önermelerden fazla farklı bir yanı bulunmamaktaydı. Gerçekten, gelişme aşamaları hakkındaki evrimci anlayış hiç de yeni değildi — bazan unutulmuş, bazan da geniş okuyuculara erişmesi için çeşitli biçimlerde yazılmış-çizilmişse de, aslında, bu anlayış en azından yazılı tarihinki kadar eski bir geçmişe sahipti. İlerici aydınlanma felsefesi olarak Condorcet'nin *The Progress of the Human Mind* (İnsan Aklının Gelişmesi) adlı yapıtıyla XVIII. yüzyılda doruğuna erişen bu anlayışa, daha sonraları, «bütünleşme», «ayrıtürlülük» (*heterogeneity*), «tutarlılık» (*coherence*) ve «belirlilik» (*definiteness*) kavramları yardımıyla Spencer daha bilimsel bir içerik kazandırmak istemiştir. Bu arada, Boucher de Perthes'in, «aydınlatıcı taşlar» denen şeylerin, aslında bir zamanlar, eski insanların gelişkinleşmemiş araç ve gereçleri oldukları; bunların, yeryüzünde insanın varlığının uzun bir geçmişi olduğunu kanıtlayan belgeler sayılabileceği görüşü doğrulanmış; Lubbock, daha eski bir dönem olan «Taş Devri» (*Palaeolithic*) ile, daha yeni bir dönem olan Cilâlı Taş Dev-

rini (*Neolithic*) birbirinden ayırmış; Klemm, diğer birçoklarıyla birlikte, bir tarih kuramına varabilme amacıyla ilkel (*primitive*) kültürler üzerine veriler toplamış, bunlar arasında dikkatli karşılaştırmalar yapmış; Maine, *Ancient Law* (Eski Hukuk) adlı yapıtını yayımlamış, bu yapıtında örgütlendirici ilkeler olarak «kan-bağı» ile «ülke-toprağı temeline dayanan bağ» (*territorial tie*) arasındaki antitez üzerinde durmuştur; Bachofen ve McLennan ilkelerde ve Erken Akdeniz toplumlarında çok yaygın olan ana soyçizgisinden izlenme (*matrilineality*) olgusunu geniş biçimde belgelemişlerdir. Son olarak, Darwin'in, insanın kökeninde basit bir hayvan ön-türünün bulunduğu ileri süren *On the Origin of Species by Means of Natural Selection* (Doğal Ayıklanma Yoluyla Türlerin Kökeni Üzerine) adlı yapıtı da yeni yayımlanmış bulunuyordu.

Morgan bütün bu kaynaklardan ve materyellerden yararlanmış, ama buna karşın, Darwin'in kuramının toplumsal evrim sorunundaki sonuçlarını bir bütün olarak benimsemekten çekinmiştir. Daha sonraları yazacağı gibi, Darwin'e karşı «direnmekten vaz geçmesi», buna «zorlanması» ve «basamakların en altında bulunan insanın kendi çaba ve emekleriyle —türler arasındaki— bugünkü konumuna yükseldiği görüşünü benimsemesi» ancak Avrupa'da geziye çıkması ve Darwin ile, Maine ile, McLennan ve Lubbock ile görüşmesinden sonra olmuştur.³ Morgan, bu görüşü benimsedikten sonra da durmamış ve kendi kendine şu canalcı soruyu sormaya başlamıştır: İnsanın ilerleme ve gelişmesinde *temel* nedir? Bu soruyu yanıtlarken, toplumsal evrimin temel ilkesini, toplumsal evrimin genel olarak bugünkü anlamlandırılışına uygun düşecek bir özde ortaya koymayı başardığını belirtmek gerekir. «Bence», demiştir bir mektubunda, «ilerlemenin gerçek aşamaları ile Darwin'in 'varolma mücadelesi' kavramını içeren varlıksüрдürme —hayatta kalma— sanatları arasında ba-

ğıntılar bulunmaktadır».⁴ *Eski Toplum*'da ise şunları yazmıştır :

Varlıksürdürmenin temellerini ve tabanını genişletmeden, insanoğlu, aynı türlerden yiyeceklerin bulunmadığı alanlara yayılamaz, sonunda dünyanın tüm yüzünü kaplayamaz ... bunların türölülüğü ve miktarı üzerinde tam bir denetim kurmadan kalabalık ve büyük nüfuslu uluslar durumuna gelecek kadar artıp çoğalamazdı. Buna uygun olarak, çok olasıdır ki, insanlığın ilerlemesindeki büyük aşamalar, az çok dolaysız olarak, varlıksürdürme kaynaklarının artmasıyla birlikte oluşup belirlenmiştir. (19)

Vardığı bulgudan sonra Morgan, yoğun bir çalışmayla *Eski Toplum*'u kaleme almaya başlamıştır. Bu anıtsal çalışmada Morgan, ardışık bir sırayla, daha etkin üretim yöntemlerinin bulunuşu ile insanın «yabanıllıktan» başlayıp «barbarlık» döneminden geçerek «uygarlık» dönemine erişmesini; insanın «kendi çabasıyla başardığı» bu evrimin ana çizgilerini anlatmış; gelişmenin her bir aşamasında yer alan belli başlı toplumsal, ekonomik ve siyasal kurumlar ve bunların biçimleri hakkında varsayımlar oluşturmuştur. Morgan'ın yapıtında bazı noktalarda tutarsızlıklar bulunduğu doğrudur. Ama yapıtın getirdikleri yanında bunlar önemsiz kalmaktadır. *Eski Toplum*'da Morgan, toplumsal değişim bilimi için bugün bile temel önemini koruyan sorunlar üzerinde durmasını bilmiş; bunların açıklık kazanmasını sağlamıştır. Üstelik, Morgan'ın görüşünü sunuş biçimi bile bir model oluşturma niteliğindedir. Tarih kuramını açıklarken, XIX. yüzyılın beylik uygulaması olan *a priori* bir şema çizmek ve çeşitli kültürlerden rastgele âdetler almak ve bunları içeriklerinden ayırarak sunmak gibi bir yol izlememiştir. Tersine, Morgan ya kendi-saha verilerinden alınmış, ya da etnografik ve tarihsel materyellerden alınıp yeniden yorumlanmış belirli kültürlerle ilgili ayrıntılı ve kapsamlı çözümlerler ya-

parak toplumsal evrim anlayışına ampirik bir içerik kazandırmış; betimlemeler, çözümlemeler ve kurgular arasında duyarlı bir bütünlük kurarak kuramsal pasajlarla deneysel verileri birleştirmesini bilmiştir.

Morgan, Amerikan Bilim Gelişmeleri Derneğinin başkanı olmuş, derneğin insanbilim alt-bölümünü kurmuş, altmışıncı üye olarak Ulusal Bilimler Akademisi üyeliğine seçilmişse de, herhangi bir üniversitede kürsüsü, yeri hiç olmamıştır. XIX. yüzyıl düşünürlerinden pek çoğu gibi «amatör» olarak kalmış; bazan yoğun bilimsel çalışmalarla, bazan da avukatlık ya da demiryolu yatırımcılığı gibi pratik işlerle uğraşarak ikiye bölünmüş bir yaşam sürdürmüştür. Ayrıca, birkaç dönem boyunca New York Eyaleti Yasama Organında, önce Temsilciler Meclisinde saylav, sonra da senatör olarak bulunmuştur.

Morgan tarih araştırmalarına karşı her zaman ilgi duymuş, ama, Amerikan Kızılderilileriyle ilk kez ilgilenmesi, kendisinin de üyesi bulunduğu bir bilim kulübünün İrokua'lar Konfederasyonunu yeniden kurmak istemesi üzerine olmuştur. Morgan'ın çevredeki Seneca'yı görmesi, tanınması verimli olmuş; hukuk bilgisini, avukatlık becerisini bu insanların sorunlarına adanmışcasına çalışarak bu Kızılderili topluluğundan çalınmak istenen toprakların savunulmasında onların yanında yer almıştır. Bu ilişkilerinin sonucu olarak, İrokua'lar kültürüne ait sayısız kitapçıklarla, bir Kızılderili kabilesi hakkında bütünlük taşıyan ilk etnografik yapıt olan *The League of the Ho-de-no-sau-nee, or Iroquois* (Ho-de-no-sau-nee ya da İrokua Birliği) adlı yapıtını yayımlamıştır. Morgan da, bu insanların düşündüğü gibi, Kızılderililerin ilk Amerikalılar olduğunu; kendilerine iyi davranılması, saygı gösterilmesi, ulusal yaşamda eşit konumda tutulmaları, hakları olan topraklarının bu insanlara verilmesi gerektiğine inanmıştır. Akrabalık sistemleriyle ilgilenmeye başladığında ise, bu ilgisinin yönlendirmesiyle, Kızılderililerdeki akrabalık sisteminin diğer bazı Avrupalı-olmayan halklarda da görüldüğünü fark et-

miş; böylece, aynı anda çeşitli yönlerdeki ilgileri nedeniyle, karşılaştırmalı etnoloji alanına geçmiştir.

Amerikan Kızılderililerine karşı Morgan'ın gösterdiği ilgi hiçbir zaman kesilmemiştir. Önce, Kızılderili Sorunları Komisyonu Başkanlığına seçilmekte bir basamak olur umuyla New York Eyalet Yasama Organı Sayıtlığına seçilmek istemiştir. Hayatında birkaç kez bu makama gelir gibi olmuş, ama her seferinde umutları boşa çıkmış, sonunda Kızılderili Sorunları Devlet Komisyonu başkanlığına getirilmiştir. Bu görevinden yararlanarak İrokua Kızılderilileri yararına yasalar hazırlanmasına yol açmıştır. *Eski Toplum* yayımlandığında, ömrünün son yıllarında, Custer'a karşı Sioux'ların direnişini savunmuş; biri Doğuda, diğeri de Batıda olmak üzere, Kızılderililerin iki eyalet devleti kurmalarına izin verilmesini önermiştir.

Bir hümanist, bir liberal, hatta kimi zaman amansız bir tutuculuk düşmanı (*iconoclast*) olan Morgan, hiçbir zaman bir «ihtilâlcî» olmamıştır. Morgan'ın materyalist tarih kuramı Marx ve Engels'in tarih kuramıyla öylesine bir paralellik göstermektedir ki, Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ne temel olarak *Eski Toplum* alınmış; Morgan'ın yapıtı toplumcu kuramın klasiklerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bu durum ise Morgan'ın tuhaf bir konumda kalmasına yol açmıştır. Morgan'ın yapıtının, toplumcu öğretinin eğitimi açısından önem kazanmasını haklı gösterecek birçok yanları vardır. Morgan, uygarlığın dayandığı «mülkiyetin geçmişini» aydınlığa çıkarmış; «insan aklı bir gün (mülkiyet üzerinde) kendi efendiliğini yeniden kuracak duruma gelecektir» dediği güzel ve güçlü satırlarına Engels de kitabının bitiminde yer vermekten kendini alıkoyamamıştır. Morgan ayrıcalıklı sınıflarla ayrıcalıksız sınıflar arasındaki giderilmez karşıtlığı görmüş; kendi yapıtının daima «topluma, katlanabileceğinden daha ağır bir yük ve boyunduruk olan ayrıcalıklı sınıflara karşı bir eleştiri»⁵ niteliği taşıdığını söyle-

miştir. Avrupa ülkelerine yaptığı gezisinde gördüğü sınıf farklılıklarının çarpıcılığı Morgan'ı çok etkilemiş, Avusturya'daki durumla ilgili olarak, «kuvvete ve devrim yoluna başvurmayıp da ... kitleler bu duruma daha ne kadar katlanabileceklerdir»⁶ demiştir. Avrupa'da, gelecek çok uzaklardaymış gibi görünmüştü ona. Paris Komünü'nden öğrendikleri de çok etkilemişti Morgan'ı. «Haksızcasına suçlanmıştır»⁷ diye yazmıştır Paris Komünü için.

Diğer yandan, sınıf farklılıklarının Amerika'da hızla ortadan kalktığını düşünmüş; «Yüce Aklın planının bir bölümü» olarak «deneyim, akıl ve bilgi» sayesinde diğer toplumsal kötülöklere ve sorunlara da çözüm bulunabileceğini ileri sürmüştür. Zengin ve yoksul arasındaki aşırı farklılığı iyi bulmayan Morgan, bazan, iyi kalpli orta sınıf geleneğine uyararak, işçi sınıfı içindeki yoksulların yoksulluğunun kendi hataları olduğunu da söyleyebilmiştir. «Amerika'da yoksul insan olabileceğini anlayamıyorum» demiştir yayımlanmamış bir konuşmasında; «şanssızlıktan, ya da kabahatin tamamen kendilerine ait sayılması gereken durumlardan olan yoksulluk başka...»⁸

Morgan'ın tarih görüşü materyalistse de, kendisi, gördüğümüz gibi, sözcüğün tam anlamıyla mümin biriydi. Dünyayı ve dünyanın işlerini kurgulamış bir Tanrı olduğuna inancı tamdı. Bilim adamına düşen iş ise, bu Tanrısal kurgulamanın yasalarını anlamak, bulmak, ortaya koymaktı. Ama karısının çok üzölmesine karşın, sonradan hayatının ileri yaşlarında arasını düzeltmek için başarısız bir girişimde bulunduğı kiliseye hiç ısınmamıştır. Dinsel tören ve ibadete karşı kuşku duymuş, ilkel dine karşı tutumu *ethnocentric* ise de —«ilkel dinler gülünç ve akıl almaz şeylerdir» diye yazmıştır (s. 5)— kendi kültüründeki dinsel fanatiklik saydığı şeylere karşı da aynı olumsuz yargılarda bulunmaktan çekinmemiştir. Bununla bir-

6 White, Leslie A., editör, Extracts..., s. 325.

7 White, a.g.y., s. 343.

8 Stern, a.g.y., s. 167.

likte, karşılaştırmalı dini geçerli bir bilim dalı olarak kabul etmiştir. *Eski Toplum*'da Amerikan Kızılderili dininin «gelecekteki araştırmacılar için zengin materyellerle dolu» olduğunu belirtmiş ve şöyle devam etmiştir: «Bu kabilelerin dinsel inançlarını ve ibadet biçimlerini geliştirmedeki deneyimleri insanlığın aynı konudaki deneyiminin bir bölümüdür; ve bu olgular karşılaştırmalı din biliminde önemli bir yer tutmaktadır.» (s. 117)

Morgan'ın asıl üzerinde durduğu, tarih yasalarının rasyonelliği olmuştur. Evrim olgusunu, tüm insanlık için evrensel olan aklın ve zihnin işleyiş ve gelişme ilkelerine dayanan doğa üzerinde bilinçli denetim kurma çalışmalarının bir gelişimi olarak ele almıştır. Devamlı olarak, insanlığın birliği üzerine vurguda bulunmuş; buradan, «aynı düşüncenin çekirdeciğinden (insanlık —ç.) benzer koşullarda aynı araç ve gereçleri, aynı buluşları ortaya koymuş, benzer kurumlar geliştirmiştir» sonucuna ulaşmıştır. Temelde doğal tarihçi olduğu için, daha az gelişkin olmakla birlikte, hayvanların da aynı ussal sürece sahip olduğunu sanmıştır. Olağanüstü parlak anlatımı olan bir yazısında, hayvan davranışlarının «içgüdülere» bağlanarak açıklanmasının «tanımı gereği bir felsefe sistemi, olgulara dayanan bir araştırma ve yoklama karşısında meydandan çekiliveren bir tür doğaüstücülük aşılama çabası» olduğunu söylemiştir.⁹ Yayınları arasında yer alan *The American Beaver and His Works* (Amerikan Kunduzu ve İşleri) adlı incelemesinde, ayrıntılı olarak, kunduzun anımsama, düşünme ve öğrenme kapasitesini inceleyip anlatmıştır.

Morgan'ın temel zihinsel süreçlerin insanlarda ve hayvanlarda aynı olduğu yolundaki varsayımı göz önünde tutulduğunda, evrimci kuramı bir süre için reddetmiş bulunması, şaşırtıcı olmaktadır. Karşı koyması, belki de, bu kuramın yalnızca «uygun» olanlar varlıklarını sürdürdükleri demesini olumlayamamasından; insanın ilerlemesinin zayıfların güçlülerce elenmesiyle değil, zayıflara yardım

⁹ Resek, a.g.y., s. 51.

edilmesiyle ve kaynaşmış bir bütün olarak gerçekleşebileceğine inanmasından olmuştur.¹⁰ Ya da, belki de, bütün bir XIX. yüzyıl evrimci düşüncesinin temelindeki *ethnocentric* değer ve yargıların onun gerek hümanizma anlayışını, gerekse rasyonellik anlayışını rencide etmiş olmasıydı bunun nedeni. Zamanın «Victorian» toplumu, insanın ilerlemesinin ve bunun sonucu olarak da toplumsal evrimin varabileceği son aşama sayılmaktaydı.* Morgan, Amerika'nın Avrupa'dan miras olarak devraldığı sınıf engellerini ortadan kaldırmaktaki yerini abartmışsa da, ne Avrupa'da, ne de kendi ülkesinde bu konuda «varılabilmiş olan» yerin yeterli olduğuna inanmamıştır. Morgan'a göre, toplum gelecekte de değişecek; geçmişteki gibi, gelecekte de bu değişim sürecektir. *Eski Toplum'da*, «Gelecek değişikliklerin doğasını önceden kestirip kavramak bugün için olanaksız bulunabilir; ama bir zamanlar gelişkinleşmemiş biçimiyle (toplumlarda —ç.) evrensel olan, günümüzde ise birçok uygar devlette baskı altına alınmış bulunan demokrasinin yeniden evrenselleşeceği ve dünyada başat duruma geçeceği olası görünmektedir» (s. 351). Ailenin, modern zamanlarla birlikte, «bilinen en noksansız biçimine» eriştiğini söylemişse de, o günkü durumuyla tekeşliliğin insanlığın evlilik sorununda bulduğu en son ve en noksansız çözüm biçimi olduğunu da düşünmüş değildir. Şöyle yazmıştır :

10 A.g.y., ss. 102-3.

* Bu sırada sanayi kapitalizmine geçiş süreci yaşanıyor; son yüzyılın bilimsel gelişmeleri, teknoloji aracılığı ile, ekonomik yaşama aktarılıp buradaki egemen sınıf olan burjuvazinin bu «yeni dünyadaki» yerini daha da güçlendiriyor; akla dayanan bir maddi temel üzerinde bu «yeni dünyada» çalışan kesimleri dışalamak için aklın eleştirel yetilerini etkisiz kılmak amacı ile toplum ve tarih felsefesinde yeni bir akılcılık aranıyordu. Evrimin son noktasına gelindiği savı da, bilimsel bir söylemi değil; bilim'n gerici bir ideolojiye yenik düşüşü ile geçerlilik kazanmaya başlayan bir anlayışı dile getiriyordu. —ç.

Ailenin ardı ardına dört biçim değişikliği geçirdiği ve bugünkünün beşinci olduğu olgusu kabul edildiğinde, hemen, bu sonuncusunun gerçekten sonuncu olup olmayacağı sorusu ile karşılaşmaktadır. Verilebilecek tek yanıt, toplum ilerledikçe aile kurumunun da gelişeceği; toplum değiştikçe aile kurumunun da geçmişte olduğu gibi değişeceğidir. Aile kurumu toplumsal sistemin ürünüdür ve onun kültürünü yansıtır. Tekeşli ailenin büyük ölçüde uygarlığın gelişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkması ve modern zamanlarda da gelişmesini hissedilir derecede sürdürebilmesi gibi, cinsiyetler arası eşitlik gerçekleştirilinceye dek aile kurumunun daha da gelişebileceği düşünülebilir. Uzak gelecekte tekeşli aile toplumun gereksinmelerini karşılayamayacak duruma gelirse, uygarlığın devamlı ilerlemesi sonunda, ilerde ortaya nasıl bir kurumun çıkacağını şimdiden kestirmek olanaksız görünmektedir. (s. 499).

Morgan, çeşitli halk toplulukları arasındaki teknolojik gelişme farklılıklarını, bu halkların yetenekçe farklı oluşlarına bağlayanların görüşlerine kesinlikle karşı çıkmıştır. Amerikan Kızılderililerini tanımasının ve onlara karşı saygı duymasının sonucu olsa gerek, beyaz ırkın üstünlüğü gibi kaba ve yersiz görüşlere de hiç katılmamıştır. Zamanın sömürgecilik siyaseti, kendini haklı göstermek için, ırkların eşit olmadığını ve kuzeybatı Avrupalıların daha üstün olduklarını ileri sürerken, Morgan, kendinden önceki Waitz gibi, insan ırkının bir ve tek olduğunu savunmuştur. Ona göre, toplumsal benzeşmezlikler —ya da «eşitsizlikler»— tarihsel rastlantıların sonuçlarıdır. O zamanlar ileri sürülen okur-yazarlık düzeyine erişmemiş halkların «anormal» ya da «düşük ırklar» olduğu görüşü karşısında Morgan bu toplumların, henüz, bir zamanlar «uygar» insanların da yaşayıp tamamladıkları gelişme aşamaları içinde bulunan toplumlar olduklarını ortaya koymuştur. «Yabanılık ve barbarlık dönemlerindeki toplulukların varlığını açıklayabilmek için, insanların bir kısmının aşağı türden olduğunu ileri süren kuramlar savunulup kanıtlanabilecek şeyler değildir» diye yazmış (s. 7; ayrıca karşı: 513-514); «tüm insan ırklarında beynin belirli

özelliklerinden» (s. 8) ve «zihnin ve aklın ortak ve genel ilkelerinden» (s. 562), bunların, yabanılık dönemindeki, barbarlık dönemindeki ve uygarlık dönemindeki tüm insanlarda da görülebileceğinden söz etmiştir.

Morgan çeşitli halkların çeşitli dönemlerde kültürel gelişmeler gösterdiğini, bir kabile ilerlerken, diğerinin ya bu gelişkin olanından kültür aldığını; ya da, coğrafi soyutlanmışlığı yüzünden bunu da yapamayıp iyice gerilediğini savunmuştur (s. 39). Gününde bulunabilecek veriler ve kaynaklara uygun olarak, uygarlığın gelişmesini, Sami dilleri konuşan halklarla, Aryen (ya da Hint-Avrupa) dilleri konuşan halklara bağlamıştır. Bu halkların geçici kültürel avantajı diğer halkların daha önceki katkılarına dayanmaktaydı; bu, «rastlantısal» bir durumdu ve «bir dizi elverişli koşulların» sonucuydu (s. 563). Bu elverişli koşullar ise «değişik halkların bunlarla kaynaşması, varlık-sürdürme alanındaki üstünlükleri, konumlarının avantajlı olması ... ya da belki de bunların hepsi» idi (s. 38). Şöyle yazmaktadır *Eski Toplum*'da :

İnsanın yeryüzünde geçirdiği çağlar süren zamanı, yabanılık ve barbarlık dönemlerinin sürelerini, gerçekleştirmek zorunda kaldığı ilerleme ve gelişmeleri göz önünde tutacak olursak, bugün Tanrının kutsadığı topraklar üzerindeki bu uygarlığın, önümüzdeki binlerce yıldan sonra bile, daha hâlâ kurulmamış da olabileceğini kabul etmemiz gerekmektedir. ... Bu durum şunu da anımsamamıza yardımcı olacaktır ki, güvenlik ve mutluluk veren çok sayıda yanları ile bugünkü yaşam durumumuzu barbar, hatta çok daha eski çağlardaki yabanıl atalarımızın uğraşlarına, katlandıkları acılara, zahmetlere, gösterdikleri yiğitliklere ve sabırlı uzun çalışmalarına borçluyuz (s. 563; ayrıca karış. 25, 33, 35.)

Morgan'ın ilk insanlara karşı saygısı çok büyüktür. İlk insanların yaşamlarını başarı ile sürdürebilmelerini öylesine oluşuvermiş bir iş saymamakta, ilk insanların başardıkları işlerin uygarlığın binbir harikasında bugün de payları olduğunu söylemektedir — bu, o zamanlar, oldukça yaygın bir görüş durumuna gelmişti. Morgan çok uzun

süreler içinde ve çok büyük zahmetlerle gerçekleştirilebilmiş ilk buluşların taşıdığı temel nitelikteki önemi de vurgulamıştır. Uygarlığa geçişte, her aşama, kendinden sonrakı aşamada gerçekleştirilenlere oranla, görelî olarak, çok daha büyük sayılması gereken ilerlemeler ve gelişmeler kaydetmiştir. İnsanoğlu, «elindeki dar olanaklarla gerçekleştirdiği amansız ve ısrarlı çabalar sonunda» kendisini uygarlığa eristirecek yol için gerekli olan temel keşifleri bu önceki zor dönemlerde gerçekleştirmiştir (s. 41).

Morgan'ın bu görüşünün ışığında, onun çeşitli halkların «aşağı» (*inferior*) beyin düzeyinde olduklarını söyleyebilmesini anlamak bütününü güçleşmektedir (s. 25, 39). Bu yanlışlık, kendileri yanlış olmayan iki önermeden varılan yanıltıcı bir sonuçtan ileri gelmektedir. Birincisi, Morgan'ın insan beyninin toplumun gelişmesiyle geliştiğini kabul etmesi; ikincisi de, toplumun üretim tekniklerinin çok temel nitelikte olmaları nedeniyle, okuma-yazması olmayan çağdaş halkların toplumsal örgütlenişi ile, «uygarlaşmış» insanın en eski öncülleri arasında anlamlı paralelliklerin kurulması gerektiğini söylemesidir. Oysa, bu iki önermeden yola çıkarak, teknolojileri ne denli basit olursa olsun, bugün yaşayan herhangi bir topluluğu, herhangi bir bakımdan, *fizik olarak* ilk insanlara eş tutması doğru olmamıştır.

Fosil kalıntıları, insanın yaşama ve birlikte çalışma sanatlarının gelişme biçimi ile, insanın «maymun-benzeri» bir görünüşten çıkıp evrimlenerek gerçek bir insan görünümünü kazanması arasında karşılıklı bir bağıntı olduğunu kanıtlamaktadır. Morgan'ın «türlerin ilk temsilcisi,» ve «bugün yeryüzünde yaşayan en alt düzeydeki yabanıldan bile daha alt düzeyde» diye sözünü ettiği «ilkel yabanıllar» ile benzer sayılabilecek olanlar, ancak Yontma Taş çağındaki (ya da Buzul Çağındaki) Eski Dünyada yaşayan ilkinsan biçimindeki canlı türü olabilir.

Morgan'ın incelediği ilk toplumsal örgütlenme biçimleri, ancak bu «insan-maymun» dönemine uygun düşmektedir (s. 507); ayrıca karş: 36, 515). Yontma Taş'ın sonun-

da bu ilkinsan türlerinden biri *Homo sapiens* (insan —ç.) durumuna yükselmiş; avcılık, balık avcılığı, yiyecek toplayıcılığı ile geçinen bu insanlar, birkaç onbin yıllık bir dönem içinde, diğer benzer türlerini yok ederek, ya da onlarla karışımılarak tüm yeryüzüne yayılmışlar, o zamana dek görülmemiş ölçüde karmaşık teknolojik araç ve gereçler geliştirmişlerdir. *Homo sapiens* olan türle, «insan-maymun» olan türdeşleri arasında yetenek farkları olduğu açıktır. Ama çeşitli *Homo sapiens* grupları arasında yetenekçe herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Ayrıca, «gelişmiş» kültürlerin mirası olan mekanik araçlar üzerinde egemenlik kurabilmek belirli bir yetenek farklılığının sonucu sayılabilir. Ama «basit» teknolojiler için ortalama bireylerin yetenek düzeylerinin bu işe yettiği anlaşılmaktadır. Düğmeye basmakla her şeyin yapıldığı kültürümüzden çıkıp da, sınaileşme-öncesi toplumlarda yaşamak için gerekli beceri ve ussal yetenekleri kendileri için bir sorun olarak duyan bugünkü insanbilimciler bunu kısa zamanda fark etmektedirler. Avrupalı kâşifler, kutuplarda yaşama bilgi ve yeteneğini Eskimolardan öğrenip kazanıncaya kadar, çok can yitirmişlerdir. Beynin hacmi ile akıl ve zekâ arasında bağıntı olduğunu sanması ise Morgan'ın bir diğer yanılgısıdır (s. 152). Bugün bilinmektedir ki, genel olarak insan türü içinde beynin hacmi, kazanmış olduğu yeteneklerle değil, genel anlamda insanın bedeninin boyutlarıyla bağıntılıdır.

Morgan'ın yapıtının fazla sempati ile karşılanmamış olmasına karşın, tuhaftır, evrimin aşamalarını bölme biçimimiz, tarihöncesi dönemleri düşünme biçimimiz, arkeolojik kalıntıları yorumlamamız hep Morgan'ın bu ayrımlarının etkisinde kalmış bulunmakta; insanbilime giriş kitaplarından hangisini açıp baksak Morgan'ın ayrımlarını görmekteyiz. Bununla birlikte, «yabanıllık» ve «barbarlık» gibi terimlerin kulağa hoş gelmemesi nedeniyle, bu dönemleri adlandırırken bugünkü insanbilimde başka te-

rimler kullanılmaktadır.¹¹ Morgan'ın «yabanıllık» dediği dönem için «avlanma ve yiyecek toplama» ya da «kısmi avcılık» dönemi denmektedir. Bu dönem ekonomisi Yontma Taş çağından günümüz Avustralya'sına, Güney Afrika'daki Kalahari Çölü'ne, Kanada'nın kuzey ormanlarına, Amerika'nın batısındaki çöl ve yaylalara, Güney Amerika'nın uçlarına, kutup bölgelerine, Güney-doğu Asya ve Endonezya'daki sık ormanlarla kaplı bölgelere kadar uzanmaktadır. «Barbarlık» dönemi yerine de *horticulture*, ya da «orman açma ve yakma ile kazanılan alanlarda yapılan çapa tarımı» denmektedir. Bu dönem, basit tarım araçları ile yapılan; ekimden önce ormanın yakıldığı ve otlarla çalıların birkaç yıl içinde çoğalması üzerine, açılan bu toprakların da terk edilip başka yere göç edildiği bir tarımcılık dönemidir. Bitkilerin ehlileştirilmesi yaklaşık olarak onbin yıl önce «*Neolithic*» ya da «Yeni Taş Çağı» denen dönemin öncesinde gerçekleştirilebilmiştir. Basit tarımcılık Avrupa'dan diğer yörelere sınaileşme dalgaları yayılncaya dek, Eski ve Yeni Dünyanın pek çok yerlerinde yaygınlığını sürdürebilmiştir. «Uygarlık» terimi bugün de aynen kullanılmakta, ama sulama, gübreleme ve pulluğun ardından gelen ileri tarımcılık gelişmesini izleyen karmaşık toplumlardan söz edilirken «kentlileşme kültürü» deyiimi kullanılmaktadır.

Morgan, «uzun aralıklarla ve ardışık olarak ortaya çıkan varlıksürdürme sanatları, insanlığın içinde bulunduğu koşullar üzerindeki etkileri nedeniyle, insanlığın tarihindeki birbirini izleyen Etnik Dönemlerin oluşması için gerekli olan taban ve temelleri oluşturacaktır» (s. 9) diye yazmaktadır. Bu «varlıksürdürme sanatlarının» ilki «köklerden ve meyvalardan beslenmeye dayanan doğal varlıksürdürmedir» ve yabanıllık döneminin alt-dönem-

11 Birleşik Amerika'da ve İngiltere'de iki seçkin insanbilimci, V. Gordon Childe ve Grahame Clark doğrudan doğruya Morgan'ın çalışmasını temel almışlar ve onun terimlerini kullanmışlardır.

lerinde görülmüştür. Aynı dönemin üst-dönemlerinde ise balık tutma, avcılık ve ok-yay kullanımı önem kazanmıştır. Ok ve yaydan önce, insanların toprak içinden yiyecek bir şeyler çıkarmak için kullandıkları basit araçların arkasından, insanın, arkeolojik çalışmalardan anlaşıldığı gibi, «el baltası» ya da «saplı balta» kullandığı avcılıkla geçinme dönemi başlamıştır. Balık tutarak varlıksürdürmenin Kuzey Amerika'daki önemini en iyi Kroeber anlatmıştır.¹² Balık tutarak varlıksürdürmek, *horticulture*'e (çapa-kullanılması, sabanın bilinmemesi, orman yakarak gübreleme yapılması ve yerleşik hayata geçememe gibi özellikleri vardır —ç.) dayanan varlıksürdürmeye eşit, hatta daha ileri ve kesiksiz bir besin kaynağı sağlamaktaydı. Tonbalığı yiyen Pasifik kuzey-batısındaki Kızılderililerin yaşamı bunu açıkça göstermektedir. Morgan da bu varlıksürdürme biçiminin Ojibwa'lardaki öneminden söz etmiştir. Bundan söz etmesinin önemi de daha yeni yeni anlaşılmaktadır¹³.

Morgan *horticulture*'ü çok uzun bir dönemin sonunda ve büyük çabalardan sonra varılmış önemli üçüncü adım saymıştır. Bitkilerin yetiştirilmeye başlanmasıyla insanoglu, varlığını sürdürmesi için gerekli olan kaynaklar üzerinde bir dereceye kadar denetim kurmuş; böylece, Doğa-ya olan bağımlılığını azaltmaya başlamıştır. Dördüncü varlıksürdürme biçimi ise hayvanların evcilleştirilmesidir. Morgan'a göre, hayvanları evcilleştirme doğuda tarıma öngelmiş, batıda ise bu böyle olmamıştır (Yeni Dünyada at, öküz ve deve yoktu). Hayvanların evcilleştirilmesinin çok büyük önemi vardı. Sınaileşme-öncesi Asya ve Afrika'da bu hayvanlara karşı duyulan gereksinme büyüktü. Bununla birlikte, tarımsal bir taban olmasaydı hayvanla-

12 Kroeber, A. L., *Cultural and Natural Areas of Native North America*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1947.

13 Harold Hickerson, bu Kızılderililer üzerinde çok sayıda etnik tarih araştırmaları yapmıştır.

rın evcilleştirilmelerinin gerekli ve mümkün olup olamayacağı hep sorulmuştur. Arkeolojik çalışmalar, Eski Dünyadaki ilk Neolitik köy kültürlerinde bile bu ikisinin birlikte oluştuklarını göstermektedir.

Morgan'ın, varlıksürdürmenin beşinci biçimi olarak anlattığı tam gelişmiş, geniş çaplı tarım ise, bugün herkesin büyük oranda kabul ettiği gibi, evcilleştirilmiş hayvanların koşulduğu pullukla yapılan ve *horticulture*'den farklı bir varlıksürdürme biçimi olmuştur. Demirden ve evcilleştirilmiş hayvanlardan yararlanmanın yanı sıra, tahıl üretimi de insanlık için uygarlaşmanın yolunu açan önemli bir aşama olmuştur. «Şimdi artık daracak bölgelerde bile yoğun bir nüfus yaşayabiliyordu. ... Tarla tarımcılığından önce, dünyanın hiçbir yerinde, tek bir yönetim altında yarım milyon insan bile toplanmış bulunmuyordu.» (s. 27).

Eski Toplum'a yöneltilen eleştiriler sayılamayacak kadar çok olmuştur. Ama bu eleştirilerin hiçbiri Morgan'ın tezini sunmadaki gerçekten zayıf olan yanına yönelmemiş; önerdiği varlıksürdürme dönemlerini gösterip bunların gerçekten bir değişiklik getirdiklerini kanıtlamadaki zayıf yanlarına değinmemişlerdir. Morgan, bu çalışmasını kaleme aldığı günlerde böyle bir şeyin olanaksız olduğunu söylemiştir. İnceleme ve araştırma işleri yeterince geniş tutulamadığı için, Morgan'ın dediğine göre, önerdiği dönemleri, temel varlıksürdürme biçimleriyle tanımlaması mümkün olamamıştır. Bunun yerine, «bugünkü bilgi düzeyi» karşısında «ardışık her bir etnik dönemi karakterize eden ilerlemeleri araştırabilmek için, diğer buluş ve keşiflerden seçmeler yaparak yaklaşık nitelikte sonuçlara ve yargılara varmak» yolunu tutmuştur (s. 9). Balıkla varlıksürdürmek ve ateşin bulunması orta yabanıllık dönemine ulaşılmasını sağlamış; ok ve yayla ise yukarı yabanıllık dönemine geçilmiştir. Çömlekçilik aşağı barbarlık dönemini; Doğuda hayvanların evcilleştirilmesi, Batıda ise tarımsal bitkilerin ekimi ve dikimi orta barbarlığı getirmiş; demir ise yukarı barbarlık döneminin öncüsü olmuştur. De-

mirle başlayan yukarı barbarlık döneminden de, yazının simgelediği, uygarlık düzeyine geçilmiştir.

Morgan'ın ardışık «etnik» dönemler için ileri sürdüğü ölçütlerden en zayıfı çömlekçiliktir. Çömlekçiliğin diğer ölçütlere oranla bir dönemi ayırdedici belirginliğinin ve öneminin zayıf olduğunu Morgan bilmektedir; ama «kır yaşamının» ve «varlıksürdürme üzerinde kısmi bir denetim sağlayan ... basit sanatların ilerlemesindeki ilk gelişmelerin belirtkeni olduğu için» (s. 13) bu ölçütü kullanmıştır. Başarısızlığı, daha karmaşık bir kültür olan barbarlığa geçişi sağlayan bitki yetiştirmeyi yeterince vurgulamamış olmasındandır. Polinezyalıları «yabanılık» dönemine ait bir topluluk sayması da bir yanlışlık olarak sık sık belirtilmiştir. Birkaç kural dışı durum bir yana bırakılacak olursa, Polinezyalılar çömlek kullanmamakta; bulundukları yerde, pişirmeye elverişli killi toprak olmadığı için, hindistancevizi kabukları ile tahta kaplar kullanmaktadırlar. Polinezyalılar değişik derecelerde değeri olan çeşitli kültürlerle sahip, çapa tarımı ve balıkçılıkla geçinen bir toplumdur. Morgan'ın, bu toplumdaki statüleri yanlış sınıflandırması, belki de, Polinezyalıların akrabalık kavramlarını kendisinin daha önce incelediklerine benzer görmesinden ileri gelmiştir. Morgan'ın kuramında akrabalık sistemlerine ilişkin bu ve diğer ilgili sorunlar, ilerde İkinci Kısımda «Yönetim Fikrinin Gelişimi»ne geçildiğinde, Giriş yazımda ele alınacaktır.

Pasifik Kuzey-batısındaki Kızılderililerde de çömlekçilik ve tarımcılık (agriculture) yoktur ve bunlar da Morgan tarafından «yabanılık» dönemi toplulukları arasına konmuştur. Bu bölgede düzenli olarak mevsimlik tonbalığı akını olmaktadır. Tonbalıkları kurutulmakta, saklanmakta; böylece buradaki avcılık ve balık tutmaya dayanan ekonomilerdekinden daha istikrarlı ve gelişkin (complex) bir toplumsal temel oluşturmaktadır. Morgan bu olgunun farkındadır (s. 10), ama bu durumun kendi kuramı için taşıdığı önemi yeterince fark edememiştir. Morgan, her dönem için «mutlak nitelikte bir uygulan-

bilirliği olan ve tüm kıtalarda istisnasız geçerli olacak» (s. 9) birer ölçüt bulmanın gereksiz olduğunu görmüş; bazı durumlarda (herhangi bir ölçütün —ç.) «eşdeğerlerinin kabul edilebileceğini» (s. 11) belirtmiştir. Bununla birlikte, kuramını işlerken esas ölçütün, varlıksürdürbilme sanatlarının biçimleri olduğunu bazen gözden kaçırmış; böyle bir anlayıştan yola çıkarak, üretim biçimleri ile üretkenlik düzeyleri arasında paralellikler bulunduğunu kavrayamamıştır. Kaliforniya'da da buna benzer bir durum görülmüştür. Bu bölgede yabancı tohum ve yumru toplamaya dayanan bir ekonomi olmuştur. Bu ekonomi de birçok bakımlardan ilk tarıncılığa paralel durumda olmakla «eş ve benzer» ölçütün bir başka örneğini oluştuyordu (s. 14).

Polinezya ve Kuzey-batı kıyısına ilişkin bu yanıltıcı sınıflandırmalar önemlidir, belirtilmeleri gerekir. Ama Morgan'ı eleştirenler bunlar üzerinde çok durmuşlardır; bu durum Morgan'ın sunduğu savı ve kuramı değerlendirmekte yanlışlık yapılmasına yol açmıştır. Morgan'a eleştiriden çok, bir çeşit saldırı yöneltenlerin görüşü şöyledir: Polinezya ve Kuzey-batı örnekleri, değişik çevresel koşullarda değişik gelişme seyri izledikleri için, kültürün gelişmesi konusunda tek ve «doğrusal» bir aşamalar dizisi kurulamayacağını ortaya koymaktadır. Ayrıca, kültürler birbirlerinden serbestçe kültürel öge alış-verişinde bulunabildikleri için, her kültürün kendine özgü tarihini belirli ölçütlere göre, belirli yerlere yerleştirmek olanaksızlaşmaktadır. «Kültürel öğelerin dağılganlığı, kültürel dönemlere ilişkin herhangi bir genel yasaya varılmasını engellemektedir» diye yazmıştır Lowie.¹⁴ Evrim, birçok yerde yazıldığı gibi, «tek doğru boyunca değil, çeşitli ve çok sayıda doğrular boyunca» olmuştur. Morgan'ın şeması, bunlara göre, bu nedenle, çok dar ve mekaniktir; bireysel kültürlerdeki zenginlikleri ve bunların karmaşık yanları-

14 Lowie, Robert H., *The History of Ethnological Theory*, Farrar and Rinehart, Inc., New York, 1937, s. 60.

nı kapsamaktan uzaktır. Bu nedenle, bu yazarlara göre, kendilerine özgü varlıkları olan kültürleri de, uygun düşmedikleri kategorilere koymak durumunda kalmıştır.

Bu tür karşı-savlar, Morgan'ın toplumların evrimi konusundaki «yasanının» etnik dönemlerin kendilerine değil, bu dönemlere temel teşkil eden sürece ait olduğunu unutmaktadırlar. Çoğu kez, burada tartışmakta olduğumuz Morgan'inkine benzer kapsamda bir şemanın özel ve belirli durumları değerlendirmekte yararlanabileceği bir temel doğrusal çizgisi olması gerektiği, ama her konunun ille de kendisini yinelemesi diye bir gerekliliğin bulunamayacağı; böyle bir şeyin aranamayacağı unutulmuş gibi görünmektedir. Günümüzün pragmatik ortamında, toplumsal yasalar getirme heveslisi bazı eleştircilerin, «yasa» denince, olguların geçirdikleri dönemleri tüm girintileriyle betimleyebilen açıklamalar beklemeleri olağan karşılanması gereken bir eğilimdir. Bu kimseler, bir «yasanın» ait olduğu gerçekliği bütün yapay belirtilerinde de yinelemeye zorunlu olmadığını; toplumsal olguları açıklayacak bir yasanın gerçek ereğinin, tarihteki binlerce «süslemeler» görünümündeki çeşitli bireysel olgulara ters de düşse sadece *gerçekliğin* temelindeki oluşum sürecini açıklamak ve ifade etmek olduğunu anlayamamaktadırlar. Geçerli olduğunu tanıtlaması için, bir yasanın yapay görünümleri bir yana bırakması; temelde yer alan, ama saklı bulunan nedensel bağlantıları açık ve net bir biçimde ortaya koyabilmesi gerekir. Geçerli olması için, yasanın, rastlantısal olgu sayılamayacak kadar kendini yineleyebilen, yani, sık sık ortaya çıkıp oluşan temel ilişkileri açıklayabilmesi gerekir.

Morgan yalnızca bir varsayım geliştirmekte olduğunu, tek bir kabile hakkında bile kesin ve son sözü söyleyebilecek durumda olmadığını bilecek derecede bilgi ve yeteneğe sahip bir bilim adamıydı. Kurduğu, önerdiği şemayı, «uygun ve yararlı» olmakla birlikte, «kesinlikten uzak» (*provisional*) (s. 9) bir şema, belki de «bazı değişimlerden (modification) geçmesi, bazı öğeleri açısından da temel

nitelikte değişikliklere bağlı tutulması gereken» bir şema olarak sunmuş, ama bu şemanın «bilindiği kadarıyla, insanlığın yaşadığı dönemlerin olgularına ilişkin yeterli ve rasyonel bir açıklama» sayılabileceğini de belirtmiştir (s. 515, ayrıca s. 409). Gördüğümüz gibi, Morgan'ın kendi katkısı için yaptığı bu sınırlamalı değerlendirme, geçen bunca zamana karşı başarılı bir sınav vermiş bulunmaktadır...

Morgan kültürel öğelerin «yayılmasından» ve çevresel koşulların kültür üzerindeki farklılaştırıcı etkilerinden de haberdardır. Kültürlerin barbarlık dönemi düzeyine erişmesini «özgün buluşlara ya da benimsemelere» (s. 10) bağlamakta, eski Britonların daha gelişkin olan Avrupa'daki kabilelerden (tribü) etkilendiklerini (s. 471), coğrafi bakımdan soyutlanmış toplulukların «sanatlarını ve kurumlarını saf ve homojen olarak koruyabileceklerini», böyle olmayanların «dışsal etkiler altında saflıklarını yitirmiş bulunduklarını» söylemektedir (s. 16; ayrıca karşı: 472). Sözde «çok doğrulu», «çok yönlü» denilen evrimi de bilmekte; doğu ve batı kürelerindeki farklı gelişmelere ve bunlara tarımın gelişmesi ve hayvanların evcilleştirilmesi üzerindeki etkilerine özel bir önem vermektedir (s. 10-11, 25). Ayrıca, ardışık kültür aşamalarına yol açan olası «eşdeğer» koşullar ile (s. 11), «kendine özgü ve kural-dışı koşullardan» oluşan ve olguların genel dönemlerinin istisnalarından da söz etmiştir (s. 27; ayrıca karşı: 9, 67, 190, 470-1).

ENGELS'İN *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'nde *Eski Toplum*'dan yararlanmış olması yüzünden ortaya çıkan siyasal sorunun Morgan'ın yapıtının değerlendirilmesini ne derece etkilemekte olduğunu kestirmek zordur. Bir yandan kitap bazı toplumcu bilim adamları tarafından, olduğu gibi, tartışmasız kabul edilmiştir. Diğer yandan ise, kapitalist dünyada Morgan'ın yapıtı genellikle görmezlikten gelinmekte; en küçük bir leh-te yorum, ya da ciddi ve tarafsız bir değerlendirme bi-

le, acımasız bir biçimde, «düzen yıkıcılığı» ile suçlanmaya yetmektedir. Belki bu tür korkular, Morgan'ın en seçkin eleştiricisi ve Birleşik Devletler'de çağdaş profesyonel insanbilimin kurucusu olan Franz Boas'un düşünce ve değerlendirmelerini etkilememiştir. Boas'un izleyicileri için bu endişeler daha etkili olmuşa benzemektedir. Boas'un kendisi de boyuneğmez bir kişiliğe sahiptir —bu konuda Morgan'dan da ileridir— ve her çeşit ırk üstünlüğüne ve önyargılılığa karşı savaş açmayı kendine hayatı boyunca iş bellemiştir. Boas, her kültürün bir değer taşıdığını, her topluluğun, her bireyin değerli olduğunu, her toplumun yaşam biçimini ve tarihini yazmanın başlı başına bir önem taşıdığını savunmuştur. Etnografya araştırmacılığının başlamasında çok büyük yeri olan Boas, sınıileşmenin yayılması yüzünden ortadan çekilip kaybolmalarından önce kendine özgü özellikleri olan kültürlerin belgelenmesinin çok büyük bir önem taşıdığını ısrarla vurgulamıştır.

Boas önümüze bir tür ikilem koymaktadır. Yaklaşımı yönünden pragmatik, yararlı toplumsal yasaların bulunabilmesi konusunda kuşkucu ve güvensizse de, bir tarih kuramı oluşturmakta Boas'un katkısının bulunmadığı söylenemez. Kendisi her şeyden önce bir yöntemcidir, ama ilgilendiği alanlar çok geniş olmuştur. İlgilendiği sorunları, kuramsal bir içerik kazandırmaktan çok, geniş bir alanda uzun uzadıya incelemek için ele almış gibidir. İnsanın konuştuğu dilini, fiziksel tipini, sanatını, edebiyatını ve kültür tarihini inceleyip değerlendirmekte yararlanılabilecek temel bilgi ve yöntemleri Boas geliştirmiştir. Boas'un çalışmaları ile Morgan'ın çalışmalarını sanki karşıt şeylermiş gibi ele almak yerine, bir araya getirip birleştirmek, topluma ilişkin bir bilimin gelişmesi için, çok daha yararlı olacaktır.

Boas'un katkısının niteliğini anlamak için, öğrencileri arasından, onun tarih yasalarına varabilme konusundaki kuşkuculuğunu kendilerine vurgulama noktası olarak kabul eden bazılarının yazdıklarına bakmak gerekmektedir. Örneğin, Robert H. Lowie'ye göre Morgan'ın

Eski Toplum'u, toplumbilimci olarak çalışmak isteyen birinin —Morgan'ın yaptıklarını yapmamaya dikkat ederek— yararlanabileceği bir kaynak, bir model sayılmakta: *Eski Toplum* gelmiş-geçmiş bütün toplumların tarihlerine temel teşkil eden ilkelerin ortaya konulamayacağını; bundan uzak durulması gerektiğini gösteren bir örnek olmaktadır. Çünkü, böyle bir yola girmek, Lowie'ye ve diğerlerine göre, olanaksızdır; çünkü böyle bir şey kültürlerin kendine özgü o sınırsız zenginliklerini, ayrıntılarını ihlal etmek demektir. Üstelik, daha da önemlisi, bir toplumun ekonomik uyarlanmasının, hiçbir yönden, toplumun diğer kurumları için bir temel oluşturmayaacağı da kabul edilmelidir. İncelemeler, bu kimselere göre, basit toplumlarda mülkiyetin «bireysel olarak» kazanıldığını; bütün toplumlarda «sınıfların» bulunduğunu; kısacası, herhangi bir toplumsal ya da siyasal üstyapının, herhangi bir ekonomi tipine pekâlâ bağlanabileceğini göstermektedirler.

Bu görüşler, kendi zamanlarında bir süre gelişmelerini sürdürmüştür. Ama yapılan araştırmalarla, basit toplumlarda özel mülkiyetin tamamen bireysel olduğu; yaşamı sürdürmekte temel kaynak olarak toprağa daima ortaklaşa olarak sahip olunduğu; kurulmuş bulunan statü sistemi ne olursa olsun, bu toplumlardaki durumun «uygar» toplumlardaki sınıflardan farklı olduğu; bu toplumlarda yiyecek bulma işine, gücü yeten, sağlıklı herkesin katıldığı; yaşam için gerekli kaynaklar üzerinde hiçbir grubun tek başına denetim kuramadığı ortaya konulmuş bulunuyor. Bu nedenle, gerçek olan şudur ki, herhangi bir toplumun ekonomik kurumları arasında tutarlı hiçbir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı görüşü, dün de bugün de bütünüyle benimsenmiş bir görüş olmamıştır.¹⁵ Bunun

15 İngiltere'de «İşlevciler» denen bir grup, ekonomi ve diğer kurumlar arasındaki ilişkiler üzerinde durmuşlardır. Örneğin, Bronislaw Malinowski'nin klasikleşmiş yapıtı, *Argonauts of the Western Pacific*, (E.P. Dutton, New York, 1922); ayrıca, Raymond

böyle olmasını doğrulayan hiçbir kanıt olmasa bile, teknolojik ilerlemelerle toplumsal işbölümünün ufkunun görölmedik ölçüde genişlemekte oluşu dahi apaçık bir gerçektir. Nitekim, Morgan'daki evrimci anlayışın tersi olan karşı-evrimcilerin en şiddetlilerinden Lowie bile şunları yazmış bulunmaktadır:

...Çünkü, belirtilen sınırlamalar bir yana, maddi kültürdeki evrim pozitif bir olgudur ve Viktorya dönemini (gelişmenin doruğu sananlar) bile, inatla eleştirmelerine karşın, gene de bu gerçeği kabul etmektedirler. Maddi koşulların yaşamımızın diğer safhalarını (phases) etkileyebileceği olasılığı ile birlikte bu gerçeği kabul etmek toplumsal ve dinsel olguların oluşumlarındaki sıraya (sequence) belirlilik kazandırmak için gerekli yolun açılması anlamına gelecektir. Bu nedenle, (evrimci anlayış) değerini yitirmiş, devrini tamamlamış sayılmaktan çok uzaktır. Bize düşen görev bu anlayışı daha doğru, daha tam olarak ifade edebilmekten ibarettir.¹⁶

Evrimgci kurama karşı sorular yönelten bir başka grup da, 1930'larda Ruth Benedict ve Edward Sapir'in kurdukları «kişilik ve kültür insanbilimi» okuludur. Kültürel farklılıkların psikolojik önemleri üzerinde duran araştırmalarının çoğunda temel sav şudur: Benzer teknolojik düzey-

Firth, *Primitive Economics of the New Zeland Maori* (E.P. Dutton, New York, 1929), ve *Primitive Polynesian Economy* (Routledge, London, 1939). Çağdaşları olan Amerikalılardan farklı olarak, İngiliz insanbilimcileri yirminci yüzyılın ilk yarısında açıkça evrimciliğe karşı çıkmamışlar; toplumsal yasaların bulunabileceğini; aranıp bulunmaya değer şeyler olduklarını savunmuşlardır. Bununla beraber, Morgan'ın eserine dayanan birçok çalışmalar yapılmışsa da, toplumsal insanbilimde soruna karşı tarihsel bir yaklaşım geliştirilememiş; toplumsal ilişkilerin toplumdaki kararlı denge tarafından düzenlendiği, toplumsal değişimlerin ise toplumsal yaşamın içindeki öğelerden değil de, «dışardan» oluşturulduğu görüşü savunulmuştur.

lerdeki toplumlarda birbirine paralel bazı belirli yapısal biçimlerin bulunduğu açık bir gerçektir. Ama aynı durumun halkın gündelik yaşamı için de böyle olup olmadığı gerçekten cevaplandırılması gereken bir sorudur. Değişik halk toplulukları, toplumlarının toplumsal yapısının temel dokusuna öylesine farklı içerikler kazandırmaktadır ki, değerli saydıkları şeyler de birbirinden çok farklı ve önceden kestirilemeyecek kadar değişik şeyler olmaktadır. Örneğin, elbirliği ve rekabet alanını ele alalım. Burada, ortaklaşa üretim ve yiyecek üleşimine dayanan bir toplumda «elbirliğinin» değerli sayılması gerektiği sanılmaktadır. Oysa ki, böyle bir toplumda yapay statü simgeleri üzerine şiddetli bir rekabet görülmekte; rekabet ilkesine dayanan bizim toplumumuza benzeyen bir durumla karşılaşmaktadır. Bu noktadan sonra da, aynı düşünce sahipleri, toplumsal-psikolojik etmenlerin, bir kültürün o kültür içinde yaşayan kimseler üzerindeki gündelik etkileri açısından, ekonomik etmenlerden çok daha büyük bir önem taşıdığını ileri sürmektedirler.

«Kişilik ve kültür» konusunda çalışan insanbilimciler, toplumsal benimseme kazanmış erek ve amaçlar, istenen ve istenmeyen davranışların tanımları, ve gündelik yaşamın çeşitli kesimlerine ilişkin tutumlar gibi konularda, bir kültürden diğerine geçildiğinde görülen büyük farklılıkları ortaya koyan pek çok araştırmalar yapmışlardır. Yaşam için çeşitli olanakların bulunduğu anlaşılabilmesi ve kabul edilebilmesi için bu araştırmaların önemli yararları olmuştur. Bununla birlikte, bu tür materyaller anlamlı bulunsalar bile, yukarda belirtilen anlayışla yapılan kişilik ve kültür çözümlemeleri, üzerinde durulması gereken toplumsal süreç ile bireysel tutumlar ve davranışlar arasındaki ilişkinin doğası sorununa fazla bir ışık tutamamışlardır. Kişilikle ilgili sorunlar, genellikle, tarihsel olmayan bir çerçeve içinde ele alındıkları için, bireylerin davranışları toplumsal sürecin işlerlik gösterdiği işlemler olarak değerlendirilememiştir. Dünya görüşü ve yaşam amaçları üzerine yapılacak incelemelerin bir an-

lam ifade edebilmeleri, bu tür karşılaştırmalı araştırmaların felsefe ve ideoloji alanında nesnel bilgi ve verilere (data) dayanmalarına; bireysel eylem, duygusallık ve anlamlandırmaların ortaya konulmasında büyük bir dikkatle çalışılmasına ve bu başlangıç noktasından yola çıkılmasına bağlı bulunmaktadır.

Okur-yazarlık öncesi toplumlarda yapılan ve bakış açıları psikolojik olan araştırmaların çoğu, kolayca, bugün yaşamakta olan bireylerin «kişiliklerini» yüzlerce, hatta binlerce yıl önceki geçmiş kuşaklardaki eski insanlarınki ile eş şeylermiş gibi kabullenmekte; Avrupalı sömürgecilerin yönetimleri altında geçen dönemin yol açtığı —bozulma ve aşağılık duygusuna kapılmaları bir yana— önemli birçok değişimler görmezlikten gelinmektedir. Ayrıca, bu tür kültürler-arası karşılaştırmalı araştırmalarda kullanılan terminoloji ve dayanan kuramsal varsayımlar da yetersiz kalmaktadır. Kavramları da, varsayımları da ırk-merkezci Freud'çu bir kuramsal çerçeveden aktarılmış bulunan bu araştırmalarda tüm kişiliğin bir kısım yanları ayıklanıp seçilmekte ve bu yanlar abartılmaktadır. Böyle yapıldığı için de insan tepkilerini ve yanıtlarını ifade etmek için saldırganlık-boyuneğme (*aggression-submission*), rekabet-elbirliği, dışa dönüklük-içe dönüklük gibi nicel yönden kavranabilecek kutuplaştırmalara başvurmak durumunda kalmaktadırlar. Oysa, örneğin, elbirliği ve rekabet sorunlarında, her ikisi de toplumsal yapının göz önünde tutulmasını gerektirdiği için, bireylerin amaçları, ve erekları ile bunlara ulaşmakta kullanıp yararlanabilecekleri araç ve yolları, bunları toplumsal yapının hangi kesiminde kullanıyorlarsa, bu kesimden ayırarak ele almak ve değerlendirmek doğru sayılamaz.

Şunu belirtmek gerekir ki, yürürlükteki kişilik kuramı genel olarak bulanıktır; bireysel biçimleri oluşturan davranış biçimlerinin, kültürel olarak belirlenmiş temellerini, mantığını ve yönlendirici buyruklarını ister istemez kabullenmek durumunda kalmıştır. Bireysel biçimler konusunu bir Avustralyalı Tiwi kadını olan Turimpi'

nin birbirinden çok farklı beş oğlunu anlatan C. W' M. Hart çok iyi belgelemiş olmaktadır. Hart şöyle yazıyor :

Hangi kültürde olursa olsun, birey, «kültürel yol» ne ise onu izler, ama bu yolu bazısı üzüle üzüle, bazısı sevinçle; bazısı ses çıkarmadan, bazısı çevreye haber verircesine; bazısı huzurlu bir biçimde, bazısı gerginlik içinde; ya da, bazısı bir önder gibi, bazısı bir izleyici olarak; bazısı çevrenin ne diyeceğini düşünerek, bazısı ise çevreye hiç aldırmadan izler. ... Dünyanın neresinde olursa olsun, herhangi bir kültürde herhangi bir kimse bir kültürel kalıbı (cultural pattern) yerine getirirken de komşularından —ya da kardeşlerinden— farklı davranmaktadır. Ama bu farklılık yerine getiriş biçimindedir. ... Turimpi'li beş oğul ... yaptıklarıyla değil, yapma biçimi bakımından farklılaşmaktadırlar.¹⁷

Morgan bireyin rolünü bütünüyle bir yana bıraktığı ileri sürülerek eleştirilmiştir. Oysa, Morgan'ın en önemli gördüğü sorunlardan biri, toplumsal süreç ile bireysel eylem ve düşünce arasındaki bağıntı/ilişki olmuştur. Birçok yerde, insanların toplumsal sorunlarla karşı karşıya kaldıkları anlarda bilinçli karar-alma eyleminin büyük önem taşıdığını vurgulamıştır : «Greklerin ve Romalıların mahalle ya da bucak, ilçe birimlerini ve kendini savunabilen yerleşme biçimini, kent yönetimini (city ward) bulmalarını da sağlamıştır... (s. 7). Birçok yerde de, insanların, bilincine eremedikleri için, bazı durumlarda, önlerine çıkan tarihsel süreçlerin karşısında nasıl ortadan silinip yok olduklarını ifade etmektedir. 1852 yılında verdiği bir söylevde şöyle demiştir:

Ama toplumda, karşı konulmaz bir güçle akıp giden, kendini durdurmak isteyen bütün engelleri yıkıp geçecek olan sonsuz ve çok derin bir akış vardır. Bu dipten gelen akıntı halkın yazıya bile dökülmemiş olan ve yaşamdaki ortamdan süzülüp gelmiş bulunan düşünceleridir... bunlar ne kitaptırlar, ne

17 Hart, C. W. M., «The Sons of Turimpi,» *American Anthropologist*, Cilt 56, No. 2, Menasha, Wisconsin, 1954.

anayasadırlar, ne de yazılı birer buyrukturlar; ama insanlığın yüreğine hepsi de nakşedilmişlerdir.¹⁸

Bir başka yerde ise, Morgan, tek bireyin tarih üzerindeki etkisinin sınırlılığına değinmiştir. Napoleon'dan söz ederken, «Bu gibi kimseler kendi zamanları üzerinde bazı izler bırakabilirler, ama ulusların izleyeceği yolu biçimlendirebilmeleri pek ender bir durumdur» demiştir.¹⁹

Tarihi materyalistlerin Morgan'dan ayrıldıkları nokta, birikimlenmiş bilgi ve yaşam dönemlerinin; yani, bir halkın *kültürel* mirasının fiilen oluştuğunu söylediği nokta olmaktadır. *Eski Toplum*'un çeşitli kısımlarını «Fikrinin Gelişmesi» diye başlamakla ifade etmek istediği, sadece, sözcüklerin düz anlamı olsa gerektir. Morgan, «temel fikirlerin, ırkların düşüncelerinde, topluluğun ilk oluşum döneminde vücut bulduğunu» (karş: s. 59-60)²⁰ söylemiş ve günlüğünde Fransızlardan söz ederken, «İrk içinde de büyük yetenek eşitsizlikleri vardır; böyle olmasaydı, temel sorunlarda çok daha birbirlerine benzemeleri gerekirdi» diye yazmıştır.²¹

Buradan da anlaşıldığı gibi, Morgan'ın toplumsal örgütlenmede ilerleme sağlayan değişim hakkındaki anlayışı, giderek, doğal yetenek anlayışına varmış; bu ise, onu. zaman zaman, ırklar arası eşitsizliği desteklemek durumunda bırakmıştır. Bu, gerçekten bir talihsizlik olmuştur. Oysa *Eski Toplum*'un ana temlerinden biri açıkça bunun tersini savunmaktadır: «Aynı ortak kökenden gelmiş bir fizik biçim ile, insanlığın yaşamının yarattığı sonuçlar, aynı etnik statülerde her zaman ve her yerde, temelde aynı olmuştur.» (s. 562).

Bu kesime son vermeden önce, metinde Morgan'ın dip-

18 Resek, a.g.y., s. 53.

19 White, a.g.y., s. 350.

20 Resek, a.g.y., s. 85.

21 White, a.g.y., s. 347; sözü edildiği yerler için, bk.: *Eski Toplum*, s. 6, 147-8, 471, 515, 554, 562.

notlarına ayrıca dipnot düşmemek için, burada kısaca da olsa, iki noktaya daha değinmek istiyorum.

Morgan, konuşulan dilin gelişmesinde, «jest ve işaret dilinin ... sesle yapılan konuşmaya ve tek heceli seslerle yapılan konuşmaya öngeldiğini» söylemektedir. Çok kim-senin benimsediği bu görüş, belki de, farklı diller konuşup da birbirlerine bir şeyler anlatmaya çalışan insanların durumlarından esinlenmektedir. Ama dillerin ortaya çıkışı ve gelişmesi ile bunun pek ilgisi olmasa gerektir. Çıkardıkları seslerin şiddeti, tonu, ritmi ile mesajı vermeye çalışan maymunların bağırışmalarına bakılacak olursa, ses kalitesi ve ritmi ile farklı birtakım seslerin bir araya getirilmesi yoluyla değişik şeyler ifade edilmeye başlandığı, seslerin zamanla belirli anlamlar kazandıkları akla gelmektedir.

Morgan, yabanılık dönemi ile barbarlık döneminin başlarında yiyecek sağlamanın bir yolu ve kaynağı olarak yamyamlıktan da söz etmiştir. Yiyecek sağlamak için kendi türdeşlerini yemek zorunda kalmış insan topluluklarının tarihte gerçekten var olup olmadıklarını kestirmek zordur. Genel olarak, hayvanlar dünyasında böyle bir bağımlılık bulunmamaktadır. Kaydı, kalıntısı, belgesi olan kültürlerden hiçbiri için, kendi türdeşini yiyerek yaşam sürdürme bağımlılığının bulunduğunu gösteren hiçbir belge ve kanıt yoktur. Bu yamyamlık denen olgu vardır —ama abartılarak nakledilmektedir— ve üç çeşittir: açlık felaketi ve açık deniz kazalarında, kültürce hoşgörülmediği halde, zorunluluktan yapılanlar; kişisel sapıklık niteliğinde olanlar; savaşa hazırlanmak ve düşmanın gücünü sindirip elde etmek, kazanmak için bir çeşit dinsel tören olarak yapılanlar. Ama tarihte hangi biçimde olursa olsun, sistemli bir biçimde insan eti yiyerek yaşam sürdürme diye bir şey yoktur ve olmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ETNİK DÖNEMLER

İnsan ırkının en eski günlerdeki yaşam koşullarına ilişkin son inceleme ve araştırmalar, insanlığın; geçmişinin çok alt düzeylerden başladığı ve deneysel bilginin yavaş yavaş birikip çoğalması yoluyla, yabanılıktan uygarlığa kendi çabalarıyla ulaşmış bulunduğuşonucuna varmaktadır.

Nasıl ki, bugün insanlığın bir bölümünün yabanılık döneminde, bir bölümünün barbarlık döneminde, bir bölümünün ise uygarlık döneminde olduğuşinkâr edilemeyecek bir gerçekse, bu birbirinden ayrı üç durumun, ilerleme ve gelişmenin doğal ve zorunlu aşamaları yönünden birbirleri ile ilişkili oldukları da bir gerçektir. Kaldı ki, ilerleme ve gelişmenin aşamalarla olduğuş, bütün insanlık için, ama her bölümünün erişebildiğı konum kadarıyla, belirli bir gelişmenin olduğuş tarih tarafından da doğrulanmaktadır. Tüm gelişmelerin oluşturdıkları koşullar ve bu koşullardan ikisinin ya da daha çoğunun aracılığı ile insanlığın bazı dallarının bilinen ilerleme ve gelişmeleri de bu durumu ortaya koymaktadır.

İlerki sayfalarda, insanlığın en eski dönemlerde içinde bulunduğuş koşulların zorluk ve yoksulluktan başka bir şey vermediğini; insanın aklının ve manevi gücünün yaşam-deneyimleri aracılığı ile derece derece geliştiğini; in-

sanların uygarlığa erişmek için önlerindeki engelleri uzun süreli bir mücadele ile aşabildiklerini kanıtlamaya çalışacağım. Bunu, kısmen, insanın ilerleme ve gelişmesinde izlediği yolun tümünde izleri görülen büyük buluş ve keşiflerin belirlediği aşamalara dayanarak yapacağım; ama, her şeyden önce, belirli fikirlerdeki (*idea*) ve tutkulardaki gelişmeleri ifade eden birlikte-yaşama kurumlarının gelişmesinden yararlanarak yapacağım.

İnsanlığın ilkel çağlarına doğru geriye yönelip (insan topluluklarının —ç.) gelişme çizgilerini incelerken, bir yanda buluş ve keşifleri, bir yanda da kurumları ardı ardına ve oluşum sıralarına göre birbirinden ayırıp ele aldığımızda, buluşlarla keşiflerin arasında ilerleme ve gelişme sağlayan bir ilişkinin varlığını görme olanağı bulmaktayız. Buluşlar ve keşiflerden oluşan birinci sınıfta az çok dolaysız bir bağlantı varken, ikincisi olan kurumların az sayıda ilk düşünce tohumlarından geliştiği görülmektedir. Modern kurumların kökleri barbarlık dönemine uzanmakta; aynı kurumların tohumları ise, barbarlık dönemiyle, daha da önceki yabanılık döneminden devralınmış bulunmaktadır. Bir yanda buluşlar ve keşifler, bir yanda da kurumlar çağlar boyunca, hep, kendi dönemlerinin öncesindeki dönemdekilerin ardılları olarak biçimlenmiş ve gelişmiştir.

Böylece, önümüzde, araştırmamız için iki yol belirlemektedir. Biri, buluşlar ve keşiflerle, diğeri ise, birincil (*primary*) kurumlar yolu ile izlenecek olanı. Bu ikisinden elde edeceğimiz bilgilerin varlığı sayesinde, insanlığın gelişmesindeki temel safhaları ortaya koyabilmeyi umuyoruz. Öne sürülecek kanıtlar, öncelikle ve esas olarak, ortak yaşayışa geçişi sağlayan kurumlardan çıkarılacak; insanlığın elde etmiş bulunduğu başarılarla ise, genel nitelikte de olsa, ikincil nitelikte de olsa, daha çok, entellektüel açıdan değinilecektir.

Olgular, (insandaki —ç.) belirli fikir, tutku ve özlemlerin belli bir süre içinde oluştuklarını; bunun ardından ise, gelişmelerini gerçekleştirebildiklerini göstermektedir.

En büyük önem taşıyanları ise, kendi aralarında birbirleriyle bağlantılı olan bazı fikirlerin (*ideas*) bir gelişmesi kabul edilebilirler. İcatlar ve keşifler bir yana bırakılacak olursa, bunları şöyle sıralayabiliriz:

I. Varlıksüzdürme,	V. Din,
II. Yönetim,	VI. Ev içi Yaşam ve Mimarlık,
III. Dil,	VII. Mülkiyet.
IV. Aile,	

Birincisi. Varlıksüzdürme, az çok, buluşlar ve keşiflerle bağlantılı olan ve büyük zaman aralıkları ile ortaya çıkmış bulunan bir dizi sanatlar aracılığı ile geliştirilebilmiştir.

İkincisi. Hükümet etme fikrinin çekirdeğine, ilk kez yabanılık döneminde soy örgütlenmesinde rastlanmaktadır; buradan itibaren, bu kurumun gitgide gelişkinleşen biçimleri aracılığı ile, siyasal toplumun kuruluşuna ulaşılmıştır.

Üçüncüsü. İnsan dili, insanın konuşması, öyle görünüyor ki, en basit, en kaba ifade biçimlerinden başlayarak gelişmiştir. Lucretius'un dediği gibi, jestlere ve işaret etmelere dayanan konuşma dili, düşüncenin konuşmaya öngelişi gibi, gelişkin ve işlenmiş konuşma diline öngelmiştir. Tek heceli konuşma, hecelerden oluşan sözcüklerle konuşmaya öngelmiş; burada da, önce, somut sözcükler oluşmuştur. İnsan aklı, izlediği yolun bilincinde olmaksızın, gelişkin konuşma dilini açık sesler (*vocal sounds*) kullanarak başlatmış ve geliştirmiştir. Başlıbaşına ayrı bir bilgi alanı olan bu konu, bizim inceleme alanımızın dışında kalmaktadır.

Dördüncüsü. Aileye gelince, bu kurumun, kan yakınlığı (akrabalık) ve evlenmeyle oluşan yakınlık (hısımlık) sistemleri ve evlenmeye ilişkin görenekler (teamüller) aracılığı ile, ardı ardına birkaç biçim değişikliği geçirdiğini görüyoruz.

Beşincisi. Dinsel fikir ve düşüncelerin gelişmesi öylesine kendine özgü güçlükleri olan bir sorundur ki, bu ko-

nuda doyurucu bir açıklama hiçbir zaman yapılamayacağına benzemektedir. Din öylesine tasarımsal ve duygusal nitelikte; dolayısıyla, öylesine belirlilikten uzak bilgi öğeleriyle ilgilidir ki, bütün ilkel dinler parlak, ama içi boş ve akıl dışı şeyler gibi görünmektedir. Bu konu da, arızı (*incidental*) bazı önermeler için gerekli olmadıkça, çalışmamızın planı dışında kalmaktadır.

Altıncısı. Aile biçimi ve ev içi yaşamın planı ile bağlantılı olan ev mimarisi, yabanılık döneminden uygarlık dönemine geçişin eksiksiz bir göstergesidir. Konut mimarisinin gelişmesi yabanılık dönemindeki kulübelere; bundan, barbarlık döneminin komünal evlerine; bundan da, uygarlaşmış ulusların tek ailelik evlerine geçiş biçiminde, iki ucu birbirine bağlayan bir dizi gelişmelerle olmuştur. Bu konuya yeri geldikçe değinilecektir.

Son olarak. Mülkiyet fikri insan düşüncesinde çok yavaş ortaya çıkmış; çok uzun bir dönem bu fikir (*idea*) örtülü ve belirsiz bir durumda kalmıştır. Yabanılık döneminde ortaya çıkan mülkiyet fikrinin tohumları bu dönemin ve ardından gelen barbarlık döneminin bütün yaşam-deneyimlerinden geçerek, tohumunun ilk olgunlaşmasını sağlamış; mülkiyetin denetleyici etkilerini kabul etmesi için insan düşüncesinin hazırlanması da ilk kez bu dönemlerde olmuştur. Bir tutku olarak, mülkiyetin tüm diğer tutkulara egemen duruma gelmesi ise uygarlığın ilerlemesini gösteren bir belirtken olmuştur. Mülkiyet fikri, insanın, uygarlığa geçişini geciktiren engelleri aşmasına yol açmakla kalmamış, ülke-toprağı ve mülkiyete dayalı siyasal toplumun kuruluşunda da rol oynamıştır. Mülkiyet fikrinin evrimi üzerinde eleştirici bir bilgi sahibi olmaya çalışmak, bazı bakımlardan, insanlığın düşünsel tarihinin en önemli yanını öğrenmek anlamına gelmektedir.

Benim amacım, bu birden fazla gelişme çizgisi ve ardışık etnik dönemlerden geçerek oluşan; ayrıca, buluşlar ve keşiflerle yönetim, aile ve mülkiyet fikirlerinin gelişme-

siyle kendini ifade eden insanlığın ilerlemesini açıklığa kavuşturacak bazı kanıtları sunmaktır.

Bu noktada, her türlü yönetim biçiminin, sözcüğün bilimsel anlamıyla, iki genel yönetim planı biçiminde toplanabileceği söylenilebilir. Tabanda bu ikisi birbirinden çok ayırdır. Zaman bakımından ilki kişilere, tamamen kişisel nitelikteki ilişkilere dayanmakta ve bir topluluk (*societas*) görünümü taşımaktadır. Bu birincide örgütlenme biçiminin birimi soy olmuş; eskil dönemde bütünleşmenin ardışık aşamaları ile soy, fratri, kabile ve bir halkı ya da ulusu (*populus*) meydana getiren kabileler konfederasyonuna ulaşılmıştır. Daha sonraları ise, aynı bölgedeki kabilelerin bir ulus (kavim) olacak biçimde kaynaşmasıyla, bundan önceki dönemde her biri ayrı bölgelerde yaşayan kabileler (tribüler) konfederasyonu dönemi geride bırakılmıştır. Soy topluluklarının ortaya çıkışından sonra böylesine uzun süren dönemlerden geçerek eski toplumun genel örgütlenme biçimine ulaşılmış; uygarlık dönemine geçişe başladıktan sonra da, bir süre, Grek ve Romalılarda aynı toplumsal örgütlenme biçimi varlığını sürdürmüştür. İkincisi ise, ülke-toprağı ve mülkiyet üzerine kurulmuş ve devlet (*civitas*) görünümü kazanmıştır. Bu sonuncusuna, sınırları duvarlarla (*metes*) çevrilmiş ve kendini savunabilen kentçikler ya da mahalleler (*wards*), içlerindeki malvarlıkları ile birlikte temel olmuş; siyasal toplum bunun sonucu ve ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Siyasal toplum, ülke-toprağı diyebileceğimiz bir alan üzerinde kurulmuş; mülkiyetle ve ülke-toprağı ile ilişkileri aracılığı ile, kişilerle de bağlantısı olmuştur. Bütünleşmenin bundan sonraki ardışık aşamalarında ise, örgütlenme birimi olan kasabacıklar ya da mahalleler (*hisarlar*); bunların birkaçının bir araya gelmesinden oluşan ilçeler ya da iller; ve bunların toplamı olan, egemenlik alanı ya da ülke-toprağı oluşmuş; bunların her birindeki halk toplulukları ayrı birer siyasal kuruluş niteliği kazanmıştır. Bu gelişme Grekleri ve Romalıları tüm yetilerini zorlamaya itmiş; uygarlık dönemine geçtikten

sonra, bucak ya da kasaba idari birimlerini bulmaya, buralarda oturanlardan savunma birlikleri kurmaya; böylece, uygar uluslar arasında günümüze dek varlığını sürdüren ikinci büyük yönetim planını gerçekleştirmeye yöneltmiştir. Eski Toplum biçiminde ülke-toprağına dayanan bu yönetim planı yoktu. Bunun ortaya çıkışı, önemi ilkerki sayfalarda belirtilecek olan, eski toplum ile modern toplum arasındaki dönemeci belirlemiştir.

Ayrıca, şurası da bir gerçektir ki, barbarlık dönemindeki, hatta insanlığın yabanılık dönemindeki atalarımızın topluluk yaşamına ait kurumlar insanlığın bazı bölümlerinde bugün de tam olarak görülebilmekte; en ilkel dönem bir yana, gelişmenin birkaç aşaması bu toplumlarda oldukça iyi bir biçimde varlıklarını korumuş bulunmaktadır. Bu aşamalar, önce cinsiyet temeline dayanan toplumsal örgütlenmelerinde; daha sonra, kan yakınlığına; en sonra da, ülke-toprağı ilkesine dayanan toplumsal örgütlenmelerinde görülmekte; ardı ardına gelen çeşitli evlilik ve aile biçimleri, bunlara göre oluşmuş çeşitli soygeliimi sistemleri; ev yaşamları ve mimarileri; mülkiyet ve veraset alanındaki görenekleri (her toplumsal örgütlenme biçimindeki —ç.) bu aşamalara kanıtlık etmektedir.

Günümüzde yabanılların ve barbarların bulunmakta olmasını, insanın gerilemesi ile açıklayan kuramlar, bugün, savunulması düşünülemeyen kuramlardır. Bu gibi kuramlar Mozaik İnsanlık anlayışının zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmış; bunların, bugün söz konusu olmayan farazi bir gereksinmeye yanıt verdiklerine inanılmıştır. Bir kuram olarak bu görüş yabanılların var oluşlarını açıklamakta yetersiz kaldığı gibi, insanlığın gelişimindeki olguların desteğinden de yoksun bulunmaktadır. Bugünkü Aryen ulusların çok uzak geçmişteki atalarının da, bugünkü barbar ve yabanıl kabilelerin içinde bulunduklarına benzer deneyimleri yaşadıkları olası ve akla yakın görünmektedir. Bu ulusların deneyimlerinde, barbarlık dönemi de dahil olmak üzere, eski ve modern uygarlık dönemlerini aydınlatacak bilgileri bulma olanağımız varsa da, bu dö-

nemlerden önceki yaşam-deneyimlerini çıkarsamak için, asıl, bu ulusların günümüzde var olan kurumları ve buluşları ile, bugün yaşamlarını sürdüren yabanıl ve barbar toplumlarda hâlâ muhafaza olunan benzer öğeler arasındaki görülgün bağlantılara yönelmemiz gerekmektedir.

Son olarak şu nokta belirtilebilir ki; insanlığın deneyimleri hemen hemen benzer gelişme çizgilerini izlemiş; benzer koşullar altında insan gereksinimleri temelde aynı olmuş; düşünsel ilkelerin işlemesi de tüm insan ırklarında, özü yönünden, aynı özelliklere sahip bir beynin bulunması sayesinde, birbiçimlilik kazanmıştır. Sonuçta, varılan, oluşturulan bu birbiçimliliği açıklamak da ancak kısmi bir açıklama olmaktadır. Temel kurumların ve yaşam sanatlarının ilk tohumları, insanın, henüz yabanıllık dönemini yaşadığı günlerdeki gelişmeyle başlamıştır. Çok büyük oranda, sonraki barbarlık ve uygarlık dönemlerindeki deneyimlerine ise, bu ilk düşüncelerin daha sonraki gelişmeleri ile varılmıştır. Hangi kıtada olursa olsun, bugünkü kurumlardan biri ile bu ilk tohumcuklar arasında bir ilişki ortaya konulabiliyorsa, bunun anlamı, insan toplumlarının da ortak bir köken topluluktan gelmekte olduğudur.

Bütün bu değişik sınıflardan olguların tartışılmasını kolaylaştırmak için, her biri ayrı bir toplumsal koşulu temsil eden, kendine özgü bir yaşam biçimi ile beliren bazı Etnik Dönemler saptanacaktır. «Taş Çağı», «Bronz Çağı» ve «Demir Çağı» gibi Danimarkalı arkeologların getirdikleri terimler bazı bakımlardan çok yararlı olmuşlardır ve eski sanat ürünlerini sınıflandırmakta bugün de bunlardan yararlanılabilir; ama bilginin gelişmesi başka ve farklı alt-bölünmeleri gerekli kılmaktadır. Taştan yapılmış araç ve gereçler, demir ya da tunç araç ve gereçlerin kullanılmaya başlamasıyla bir kenara bırakılmamışlardır. Demir cevherini ergitme yönteminin bulunuşu, tunç çağının ne zaman bittiğini, demir çağının ne zaman başladığını kesinlikle söyleyemesek de, yeni bir etnik çağ yaratmıştır. Diğer yandan, taştan yapılan araç ve gereçlerin

tunç ve demir çağlarında, tunçtan yapılanların ise demir çağında da varlıklarını sürdürmüş olmaları nedeniyle, tuncun ve demirin bulunmaları ayrı ayrı dönemler için birer belirleyici sınır kabul edilemez.

Olasıdır ki, büyük zaman aralıklarından sonra ortaya çıkan birtakım varlıksürdürme sanatları, insanlığın yaşam koşulları üzerinde yapmış olmaları gereken büyük etkilerle, sonunda, bu bölünmeler için en yeterli temelleri oluşturmuşlardır. Ama bu yönde, gerekli bilgileri elde edecek kadar inceleme yapılmış değildir. Bugünkü bilgi düzeyimizde, bu konudaki temel sonuca, ancak, ardı ardına gelen etnik dönemlerin oluşumunu karakterize edebilecek gelişmeyi sınamakta yeterli sayılabilecek buluş ve keşiflerin seçilip ayrılması ile varılabilir. Geçici de sayılsalar, bu dönemler uygun ve yararlı görünmektedir. Önerilecek olanlardan her biri, ayrı ve kendine özgü bir kültürü kapsayacak ve belirli bir yaşam biçimini temsil edecektir.

İlk bölümü hakkında pek az şey bildiğimiz yabanıl-lık dönemi, geçici olarak, üç alt-bölüme ayrılabilir. Bunlara sırasıyla, *Eski*, *Orta* ve *Son* Yabanıllık Dönemi adı verilecek; her birindeki toplumun durumu için de, gene sırasıyla, *Aşağı*, *Orta* ve *Yukarı* Yabanıllık Dönemi denecektir.

Gene aynı biçimde, barbarlık dönemi de doğal olarak üç alt-döneme ayrılır; bunlara da sırasıyla *Eski* Barbarlık Dönemi, *Orta* Barbarlık Dönemi ve *Son* Barbarlık Dönemi adını vereceğiz; bu dönemlerdeki toplum durumlarını da sırasıyla *Aşağı* Barbarlık Dönemi, *Orta* Barbarlık Dönemi ve *Yukarı* Barbarlık Dönemi nitelemeleriyle birbirlerinden ayıracağız.

Uygulamadaki durum yönünden mutlak nitelik taşıyan ve tüm kıtalar için geçerli olabilecek şekilde bu ilerleme dönemlerini gösterecek sınama usullerini bulup ortaya koymak, olanaksız değilse de, çok güçtür. Kural dışı durumlar olacaktır, ama önümüzdeki amacımız için, bunların varlığı fazla bir önem taşımamaktadır. Göreli ilerleme ve gelişme derecelerince eğer başlıca insan kabileleri,

kendine özgü ve ayrı ayrı toplumsal koşullar içinde sınıflandırılabiliriyorsa, bu, bizim için yeterli sayılacaktır.

I. Eski Yabanıllık Dönemi

Bu dönem insanlığın başlangıcı ile başlamış ve balık avlayarak varlıksürdürmenin ve ateşi kullanmanın öğrenilmesiyle sona ermiştir. O zamanlar insanlık kısıtlı bir yaşam ortamında (habitat) varlık sürdürüyor; meyva ve yağlı tohumlularla besleniyordu. Gelişkin konuşma dilinin başlangıcı bu döneme kadar uzanmaktadır. İnsanlığın bu döneminden tarih dönemine hiçbir kabile kalmamış bulunmaktadır.

II. Orta Yabanıllık Dönemi

Bu dönem balıkla beslenmenin ve ateşten yararlanmanın öğrenilmesi ile başlamış, ok ve yayın icadına kadar sürmüştür. İnsanlık bu dönemdeyken, önceki dönemlerde yaşadığı yerlerden çıkarak dünya yüzünde daha geniş bir alana yayılmıştır. Avustralya yerlileri ile Polinezya yerlilerinin büyük kısmı, (beyazlarca —ç.) bulundukları günlerde Orta Yabanıllık Dönemindeki yaşamı temsil ediyorlardı. Bunlardan her biri için bir ya da birkaç örnek vermek yetecektir.

III. Son Yabanıllık Dönemi

Ok ve yayın icadıyla başlamış, çömlekçilik sanatının bulunması ile sona ermiştir. Hudson Körfezi Bölgesinde yaşayan Athapascan kabileleri, Columbia vadisindeki yerliler, Kuzey ve Güney Amerika'daki bazı kıyı kabileler, Beyazlarca bu durumdayken bulunmuşlardır. Bu dönem, Yabanıllık Döneminin de sonu olmuştur.

IV. Eski Barbarlık Dönemi

Biraz zorlama da olsa, yabanıllık dönemi ile barbarlık dönemi arasına bir sınır çizebilmemizi sağlayan şey,

diğer birçok şeylere oranla, en yararlı ve en etkin ayırıcı, çömlekçilik sanatının bulunması ve kullanılmasıdır. Yabanılık dönemi ile barbarlık döneminin ayrı ayrı dönemler oldukları eskiden beri kabul edilmiş; ama, birincisinden ikincisine geçişte kullanılacak ölçüt ortaya konulamamıştır. Daha sonraları ise, çömlekçilik sanatını bulup geliştirememiş kabilelerin yabanılık dönemini; çömlekçiliği bilen, ama fonetik alfabe ile yazı yazmayı bilmeyen kabilelerin ise barbarlık dönemini temsil ettikleri kabul edilmiştir.

Barbarlığın ilk aşağı-dönemi, bularak ya da başkalarından öğrenerek, çömlek yapımıyla başlamıştır. Doğu ve Batı yarıkürelerinde barbarlığın aşağı döneminin bitip orta döneminin başlamasında zamanca bir sınır belirlemede, yabanılık döneminin bitmesinden sonra insan yaşamı üzerinde büyük etkileri olan bu geçişte her iki yarıkürenin başarıları aynı derecede olmadığı için, bazı güçlüklerle karşılaşmaktayız. Ama, bu konuda sorunu çözümlenmede eş-etmenlerden (*equivalents*) yararlanılabilir. Doğu yarıküresinde hayvanların evcilleştirilmesi; Batı yarıküresinde ise, mısırın ve çeşitli diğer bitkilerin ekilmesinde ve yetiştirilmesinde sulamadan yararlanılması ile, kerpiç ve taşın evlerin yapılması Aşağı Barbarlık Döneminden Orta Barbarlık Dönemine ilerlemede yeterli ölçüt sayılmıştır. Missouri Nehrinin doğusundaki kabileler ile, Avrupa ve Asya'da çömlekçiliği bilen, ama hayvanları evcilleştirmeyi bilmeyen kabileler Aşağı Barbarlık Döneminden günümüze kalan örneklerdir.

V. Orta Barbarlık Dönemi

Doğu yarıküresinde hayvanların evcilleştirilmesiyle; Batı yarıküresinde ise, belirtildiği üzere, sulu tarımcılıkla, kerpiç ve taş kullanılan mimariyle başlamıştır. Son ermesi, demirin ergitilmesinin bulunuşu ile olmuştur. New Mexico'daki köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililer, Meksika, Orta Amerika ve Peru'daki köy yaşamına geçmiş bulunan Kızılderililer; Doğu yarıkürede ise, evcil hayvanları

olup da demiri ergitmeyi bilmeyen kabileler bu dönemden kalmış örneklerdir. Eski Britonlar demiri biliyorlardı, ama gene de bu dönemin toplumuydular. Britonlar yakın yörelerinde yaşayan daha gelişkin kıta kabilelerin etkisiyle, kendi toplumsal kurumlarının sağladığı gelişmenin çok ilerisinde bir toplumsal yaşam düzeyine getirilmiş bulunuyorlardı.

VI. Son Barbarlık Dönemi

Demirin imal edilmesiyle başlamış, fonetik alfabenin bulunması ve yazının kullanılmaya başlamasıyla kapanmıştır. Uygarlık bu dönemden sonra başlamıştır. Homeros çağının Grek kabileleri (tribüleri), Roma'nın kurulmasından az önceki İtalyan kabileleri ve Sezar zamanının Ger men kökenli kabileleri bu dönemin örnekleridir.

VII. Uygarlık Dönemi

Belirtildiği gibi, fonetik alfabenin bulunması ve yazılı metinlerin ortaya çıkışı ile başlamıştır. *Eski* ve *Modern* diye iki alt döneme ayrılmıştır. Eş-etmen olarak, taş üzerine işlenen *hieraglyphical* (sözcükleri, heceleri, ya da sesleri resim benzeri simgelerle ifade eden, alfabe-dışı yazılar —ç.) yazı döneminin kapanışını gösteren belirtken olarak kabul edilmektedirler.

ÖZETLEME

DÖNEMLER

- I. Eski Yabanıllık Dönemi
- II. Orta Yabanıllık Dönemi
- III. Son Yabanıllık Dönemi
- IV. Eski Barbarlık Dönemi
- V. Orta Barbarlık Dönemi
- VI. Son Barbarlık Dönemi

YAŞAM KOŞULLARI

- I. Aşağı Yabanıllık Dönemi
- II. Orta Yabanıllık Dönemi,
- III. Yukarı Yabanıllık Dönemi
- IV. Aşağı Barbarlık Dönemi
- V. Orta Barbarlık Dönemi
- VI. Yukarı Barbarlık Dönemi

VII. Uygarlık Dönemi

I. Eski Yabanıllık Dönemi,	İnsan ırkının çocukluğundan bir sonraki döneme kadar.
II. Orta Yabanıllık Dönemi,	Balık yiyerek yaşam sürdürmenin ve ateşin öğrenilmesinden, ok ve yaya kadar.
III. Son Yabanıllık Dönemi,	Ok ve yayın bulunuşundan, çömlekçiliğin öğrenilmesine kadar.
IV. Eski Barbarlık Dönemi,	Çömlekçiliğin öğrenilmesinden hayvanların evcilleştirilmesine, Batı yarıküresinde sululu tarımcılık, kerpiç ve taşa dayanan mimarinin öğrenilmesine kadar.
V. Orta Barbarlık Dönemi,	Doğu yarıküresinde hayvanların evcilleştirilmesinden, Batı yarıküresinde sulama ile otlakçılık ve tarla tarımının, kerpiç ve taşa dayalı mimarlığın öğrenilmesine kadar.
VI. Son Barbarlık Dönemi,	Demirin ergitilmesinden, demirden araç ve gereçlerin kullanılmasından fonetik alfabe ve yazının kullanılmaya başlamasına kadar.
VII. Uygarlık Dönemi,	Fonetik alfabenin bulunuşundan ve yazının ifade aracı olarak kullanılmaya başlanmasından günümüze kadar.

Bu dönemlerden her birinin kendine özgü bir kültürü vardır ve az çok kendine özgü bir yaşayış biçimini ifade etmektedir. Etnik dönemlerin bu şekilde belirlendirilmesi sayesinde belirli bir toplumu kendi görelî gelişkinlik derecesince diğerlerinden ayırma, diğerlerinden ayrı olarak inceleme olanağı sağlanmaktadır. Aynı kıt'ada yaşadıkla-

rı, aynı dil ailesinden oldukları, aynı zamanın kabileleri ve ulusları oldukları halde bazı kabilelerin değişik dönemleri yaşamakta olmaları vardığımız temel sonucu değiştirmemektedir. Çünkü, bu gibi toplumların içinde bulundukları *dönem* maddi bir olgu, zaman ise maddi olmayan bir öğedir.

Çömlekçiliğin bulunuşu, gelişme aşamalarını belirleyip göstermek için, hayvanların evcilleştirilmesi, fonetik alfabenin ya da demirin bulunuşu kadar belirlilik sağlamadığı için, buna rağmen niçin bir dönemin belirleyicisi olarak bu buluşların kullanılmakta olduğunu açıklamak gerekmektedir. Çömlek yapımı köy yerleşmesinin belirtkeni ve basit sanatlarda¹ önemli bir gelişme sayılmaktadır. Çakmaktaşı ve taş araç-gereçler çömlekçilikten daha eskidir; eski yerleşme yerlerinden çoğunda, çömlekçilik kalıntıları olmasa bile, bunlardan bulunduğu görülmüştür. Çömlekçilikle yapılan kapkacak, küp, testi gibi irili-ufaklı eşyaya karşı bir talebin oluşması için, daha önceden, yaşayış biçimlerine uygun birçok buluşların gerçekleştirilmesi gerekmiştir. Çömlekçilikten önce, yaşam için gerekli besin maddelerinin sağlanmasında bir dereceye kadar insanın denemelerde bulunmasına olanak veren; tahtadan ve ağaçtan araç-gereçlerin, iplik eğirmeye yarayan araçların, ok ve yayın kullanıldığı, sepet yapmanın öğrenildiği,

1 Bay Edwin B. Tylor'ın bir gözlemine göre Goquet «ilk kez geçen yüzyılda, çömlekçiliğin nasıl bulunduğu dair görüşünü ileri sürmüş; insanların yanabilir malzemeden yaptıkları bazı eşyaların yanmasını önlemek için bunları balçıkla sıvadıklarını; bir süre sonra da, sadece balçıktan da birşeyler yapabileceklerini anladıklarını; bunun ise, çömlekçiliğin bulunmasının ve gelişmesinin başlangıcı olduğunu» söylemiştir. («**Early History of Mankind**,» s. 273.) Goquet, 1503 yılında Güney Amerika'nın doğu kıyılarını gezen Kaptan Gonville'den de bilgiler aktarmakta; «evlerindeki araç-gereçler ve eşyalar tahtadandı, hatta bir parmak kalınlığında bir çeşit balçık sıvanarak ateşten korunmuş tahta tencereleri vardı» dediğini belirtmektedir. —a.g.y., s. 273.

köy yerleşmelerine geçişin gerçekleştirildiği bir dönem yaşanmıştır. Orta Barbarlık Döneminde bulunan Aztekli Zuni'ler ve Cholanlar gibi köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililer çok fazla miktarda ve oldukça iyi sayılabilecek nitelikte küpler, kaplar, testiler yapmışlar; kısmen köylük yerleşmelerde yaşayan Birleşik Amerika Kızılderililerinden İrokua'lar, Choctaw'lar ve Cherokee'ler fazla toprak eşya imâl etmemişler ve çömlekçilikte kullandıkları biçimler de az olmuş; fakat Yabanıllık dönemini yaşayan ve çapa tarımını bile bilmeyen *Athapascan*'lar, California'daki Kızılderili kabileleri ve Columbia Vadisi Kızılderilileri ise çömlekçiliği hiç öğrenmemişlerdir.² Lubbock'un, *Pre-Historic Times* (Tarihöncesi Zamanlar); Tylor'un *Early History of Mankind* (İnsanlığın Tarihinin İlk Zamanları); ve Peschel'in *Races of Man* (İnsan Irkları) adlı eserlerinde çömlekçilik sanatına özel bir önem verilmiş, saygı gösterilmiş; bu sanatın nasıl yayıldığını anlamak için, çok büyük bir sabır isteyen araştırmalar yapılmıştır. Polinezya'da (Tongan ve Fijian Adaları dışında), Avustralya'da, California'da ve Hudson Körfezi çevresinde çömlekçilik hiç bilinmemektedir. Bay Tylor, «ip eğirme sanatı Asya'nın çevresindeki Adaların çoğunda» ve «çömlekçilik de Güney Denizi Adalarından çoğunda hiç bilinmemektedir» demiştir.³ Avustralya'da yaşayan İngiliz misyoneri Muhterem Peder Lorimer Fison, bu satırların yazarının soruşturmalarına verdiği yanıtlarda, «Avustralyalıların ip eğirme araçları yoktur, çömlekçiliği ve ok-yay yapıp kullanmayı da bilmiyor-

2 Birkaç yıl önce, Oregon'daki yerlilerin yaptığı höyük gibi tepeciklerde eski çanak-çömlekler bulunmuştur. — Foster'in «Pre-Historic Races of the United States», I, 152. Amerika'daki Kızılderililer arasında en eski çanak-çömleklerin saz ya da çırpılardan örülmüş sepetler yardımıyla yapıldığı; bu kısmın çömlek pişirilince yandığı anlaşılmaktadır. — Jones'un «Antiquities of the Southern Indians», s. 461. Prof. Rau'nun «Çömlekçilik» üzerine makalesi, «Smithsonian Report», 1866, s. 352.

3 «Early History of Mankind», s. 181; «Pre-Historic Times», ss. 437, 441, 462, 477, 533, 542.

lar» demiştir. Bu son olgu, genel olarak Polinezyalılar için de geçerlidir. Keramik sanatının bulunması ve geliştirilmesi, bu sanatın yaşamı geliştirmesi ve ev araçlarını zenginleştirmesi yönünden, insanlığın gelişmesinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Çakmaktaşı ve diğer taş araç ve gereçler —çok daha öncelerden beri bilinen ve çok uzun zaman içinde geliştirilebilmiş araçlardı— sayesinde kanolar (ağaç gövdelerinin içi oyularak yapılan kayıklar —ç.), ağaçtan araç ve gereçler, ve son olarak da ev mimarisinde kullanılan kiriş ve tahtalar yapılabilmiş;⁴ keramik ise pişmiş yiyeceklerde kullanılabilecek dayanıklı kapkacakların yapılmasını sağlamıştır. Daha önce, dışı kil ile kaplanmış sepetler, deriden yapılmış taşıyıcılar kullanılmış, su kaynatmakta ise taşlardan yararlanılmıştır.⁵

İlkel yerlilerin kapkacaklarının ateşte mi, yoksa, basit bir işlemle, güneşte mi kurultulduğu, üzerinde durulan bir sorun olmuştur. Indianapolis'ten Prof. E. T. Cox eski çağlardaki keramiklerle hidrolik çimento arasında yaptığı karşılaştırmalara dayanarak, «içindeki kimyasal öğeler açısından keramikle hidrolik çimento arasında benzerlik bulunduğunu» göstermiştir. Ayrıca, «höyük-yapıcısı topluluklar zamanındaki tüm keramikler, gördüğüm kadarıyla, alüvyon kili ve kum ya da kil ve ezilerek toz haline getirilmiş tatlı-su kabukluları ihtiva etmekte; böyle bir karışımdan elde edilen harç ise, yüksek düzeyde bir Pozzuolani ya da Portland çimentosu niteliği kazanmakta; bu harçtan yapılan kaplar modern çömlekçilikteki gibi pişirilmeyi gerektirmeden dayanıklılık kazan-

4 Lewis ve Clarke (1805) Columbia Nehri kabileleri arasında evlerde biçilmiş tahtalar kullanıldığını görmüşlerdir. — «Travels,» Longman's Ed., 1814, s. 503. Bay John Keast Lord ise, Vancouver Adası Kızılderililerinin evleriyle ilgili olarak şu gözlemi yapmıştır: «tomruk şeklindeki sedir ağaçlarından, taş keserler ve elbaltalarıyla keserek kalın tahtalar yapılmaktadır.» — «Naturalist in British Columbia,» I, 169.

5 Tylor'un «Early History of Mankind,» s. 265, ve devamı.

maktadır. Kabukluların parçacıkları, bugün beton dökmekte çimento içine karıştırılan çakıl ya da kumun işini görmektedir» demektedir. Kızılderililerin çömlekçilikleri ile, bugünkü, suyla sertleşen çimento arasındaki benzerlik bu sanat buluşunun kolay olmaması gerektiğini akla getirmekte; bu buluşun, insanlığın deneyimleri arasına, ancak, çok ileri dönemlerde girmiş olmasının nedenini de açıklamaktadır. Prof. Cox'un akla yakın görünen bu açıklamalarına denk düşmese de, bu çağ çömleklerinin yapay sıcaklıkta pişirilmiş bulunmaları da olasıdır. Bazı durumlarda bu olgu dolaysız olarak kanıtlanmaktadır da.⁶ Nitekim, Körfez kabilelerini inceleyen Adair, «iki galondan on galona kadar sıvı alabilen, su taşımakta kullanılan küpler, tencereler, tabaklar, leğenler, tanımlanması güç diğer çeşitli ve değişik büyüklüklerde toprak kaplar yapmaktadırlar; bunları sırlama yöntemleri ise, dumanlı yakılan çam kütüklerinin üzerine dizerek, ateşte düzgün, siyah ve sert kaplar haline getirmeye dayanmaktadır,»⁷ demektedir.

Her döneme en iyi örnek olabilecek kabile ve ulusların incelenmesinde belirli etnik dönemler oluşturma bir başka yararı da, bunun, her dönemi hem standardlaş-

6 «Geological Survey of Indiana,» 1873, s. 119. Şu çözümleme yapılıyor: Ancient Pottery, «Bone Bank,» Posey Co., Indiana.

Rutubet 212° F'de	1.00
Silika	36.00
Kireç taşı karbonatı	25.50
Magnezyum karbonat	3.02
Alüminyum oksit	5.00
Demir peroksit	5.50
Sülfirik asit	.20
Organik maddeler (alkaliler ve humus)	23.60
	100.00

7 «History of the American Indians.» Lond. ed., 1775, s. 424. İrokua'lar da atalarının eski günlerde çömlekçilikte ateşten yararlandıklarını doğrulamışlardır.

tırması, hem de aydınlatıcı bir duruma getirmesidir. Bazı kabileler ve aileler, coğrafi soyutlanmışlık içinde, ilerleme ve gelişme için karşılaştıkları sorunları kendi ussal çabaları ile çözümlemek zorunda kalmışlar; fakat, bu sayede kendi varlıksürdürme sanatlarının ve kurumlarının başlangıçtaki özgün özellik ve niteliklerini koruyabilmişlerdir. Oysa, diğer kabileler ve uluslar, dış etkiler nedeniyle, ilk aralıklarını koruyamamışlardır. Nitekim, Afrika'nın, etnik yönden yabanılık dönemi ile barbarlık dönemini yaşayan çeşitli toplulukların bir karmaşası olmasına karşılık; Avustralya ve Polinezya, arı ve basit bir biçimde, tüm kurum ve sanatları ile yabanılık döneminde kalmış bulunmaktadır. Benzer biçimde, Amerikan Kızılderili topluluklar ailesi de, bugünkü diğer topluluklardan farklı olarak, insanlığın ardı ardına geçirdiği üç döneme de örnek teşkil etmektedir. Bozucu etkilerden uzak büyük bir kıt'ada yaşarlarken, aynı ortak kökenden gelmiş olmaları ve birbirine benzer kurumlarının bulunması nedeniyle, bu topluluklar insanlığın diğer hiçbir bölümünde görülemeyecek derecede, çeşitli etnik dönemlerin her biri için özellikle, Alt ve Orta Barbarlık Dönemleri için açıklayıcı birer örnek niteliği taşımışlardır. Uzak Kuzeyde, Kuzey ve Güney Amerika'nın kıyı bölümlerinde yaşayan bazı Kızılderili kabilelerinin Yabanılığın Üst Döneminde; Mississippi'nin doğusundaki kısmen köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililer Alt Barbarlık Döneminde; Kuzey ve Güney Amerika'daki Köylü Kızılderililer ise Orta Barbarlık Dönemindeyken bulunmuşlardır. Fakat, insanlığın sanat ve kurumlarının gelişmesinde, bütün bu dönemlerde geçirilen yaşam-deneyimlerine ilişkin bilgilerin tam ve ayrıntılı bir biçimde yeniden kurgulanması için karşılaşılan böylesine bir fırsattan kendi tarih dönemimizde artık yoksun bulunuyoruz. Ayrıca, şurası da belirtilmelidir ki, o zamanlar, karşılaşılan bu fırsatın değeri pek de anlaşılmamıştır. En büyük eksiklerimiz ise, değinilen bu son dönemdedir.

Doğu ve Batı yarıkürelerinde aynı dönemlerin kültür-

lerinin farklı oluşları, kuşkusuz, kıt'aların farklı koşullarının sonucu olmuş; fakat her dönemde, o dönem içindeki toplumsal koşullar, özde, birbirlerinin benzeri olmuşlardır.

Grek, Roma ve Cermen kabilelerinin ataları da belirttiğimiz bu aşamalardan geçmişler; tarih ışığı altına çıkmaları ise, belirtilen son döneme geçtikleri günlerde olmuştur. (Yazılı tarih başladığında Barbarlığın Orta Döneminde bulunuyorlardı anlamında. —ç.) Bu en eski kabilelerin, hiçbir belirgin özelliği olmayan diğer barbar kitlelerin içinden ayrılıp farklılaşmaları, çok olasıdır ki, Barbarlığın Orta Döneminden önce gerçekleşmemiştir. Bu eski kabilelerin yaşam-deneyimleri, tarihin ışığı altına çıktıkları anda —beraberlerinde o günlere kadar yaşatıp getirebilmiş oldukları kurumları, buluşları ve keşifleri dışında— yitirilmiş bulunuyordu. Homeros ve Romulus* dönemi Grek ve Latin kabileleri Üst Barbarlık Dönemlerinin en iyi örnekleridir. Bu kabilelerin kurumları ilk günlerdeki özelliklerini korumaktaydı ve hâlâ bunlar homojen birer topluluktular; ayrıca, uygarlık döneminin eşiğine varmış bulunuyorlardı.

Böylece, Avusturalyalı ve Polinezyalı kabilelerden başlayıp, Amerikan Kızılderili kabilelerini inceleyip, son ola-

* Romulus: Roma mitolojisine göre, Mars'ın oğlu, Roma'nın kurucusu ve ilk kralı. Kardeşi Remus ile birlikte Tiber Nehrine bir sepetle terk edilmiş, bir dişi kurt tarafından kurtarılmış ve yetiştirilmiştir. Daha sonra, bütün eski çağdaki buna benzer efsanelerde olduğu gibi, kardeşi Remus'u öldürtmüştür. Efsane, aslında şöyledir: Troya'dan Aenas ve oğlu Procas, Latinum sahillerine gelirler. Aenas, bu yeni ülkenin kralı Latinus ile anlaşır ve onun kızı Lavinia ile evlenir. Oğlu Procas ise, yukarlarda Alsa kentini kurar. Procas ölünce, tahtı onun oğlu Numitor ve Amulius'a kalır. Amulius, ağabeyi Numitor'u tahttan atar, tek başına kalır. Ağabeyinin kızı Rhea Silvia'yı Vesta Tapınağına rahibe yapar. Alınan önlemlere rağmen, bu kızın savaştan Mars'tan iki oğlan çocuğu olur: Romulus ve Remus. Amulius bunu anlar. Çocukları bir sepete koydurur ve Tiber

rak da Roma ve Grek kabilelerini ele alarak her biri, insanlığın geçirdiği altı temel etnik dönemi temsil eden en iyi örnekler olan bu kabileleri izlemekle, insanlığın Yabanıllığın Orta Dönemi'nden Eski (Ancient) Uygarlığın sonuna kadarki yaşam-deneyimlerini temsil eden örnekleri incelemiş olacağız. Böylece, Aryen ulusların kendi uzak atalarının yabanıllık durumundaki yaşam koşullarını Avustralya ve Polinezya yerlilerine; Alt Barbarlık Dönemindeki yaşam koşullarını kısmen köylük yerleşmeye geçmiş Amerikan Kızılderililerine; Üst Barbarlık Dönemindeki yaşam koşullarını ise, o sıralar atalarının yaşam-deneyimlerinin de dolaysız ilişkili olduğu Köylü Kızılderililere bakarak ortaya çıkarabileceğiz. Çünkü bütün kıtalarda aynı dönemlere ulaştıklarında (zamanca farklı olsalar bile —ç.), farklı farklı toplulukların sanatları, kurumları, yaşam biçimleri özde öylesine bir ve aynı olmaktadır ki Greklerin ve Romalıların başlıca toplumsal kurumlarının eski biçimlerine, bu kitabımızda görüleceği gibi, günümüz Amerikan yerlilerinin eş işlevli kurumlarında bugün bile rastlayabilmekteyiz. Bu olgu, insanlığın temel kurumlarının birkaç temel düşünce tohumundan gelişmiş bulunduğunu; bunların gelişme biçimlerinin ve süreçlerinin, çok dar bir farklılaşma ve çeşitlenme içinde, insan aklının doğal mantığı ve insanın sınırlı akıl gücünce belirlendiğini

Nehrine attırır. Çocukları bir dişi kurt emzirir, besler. Sonra, bir çoban büyütür. Delikanlı olunca Alba kentine gidip Amulius'u öldürür bu çocuklar. Numitor'u yeniden krallığa getirirler. Numitor'dan, Tiber nehrinde kıyıya sürüklendikleri yerde kent kurma izni alırlar. İşe başladıklarında anlaşmazlık çıkar; Romulus, Remus'u öldürür. Romulus savaşçıdır. Sabinler ile savaşır. Sonra, Sabin kralı Tatius ile anlaşır. Sabin kavmi ve kendi kavmi üzerinde birlikte kral olurlar. Tatius ölünce, Romulus tek başına kalır. Halkı, tam hukuk sahipleri ve yarım hukuk sahipleri olarak ikiye ayırır. Daha sonra, bir fırtınada kaybolur. Halk onu Tanrı yapar. Adı da Quirinus olur. (Bu konuda, bk.: H. Demircioğlu — **Roma Tarihi**, TTK, 1953, ss. 36-37.) —ç.

ve kısıtlandığını gösteren kanıtların temelinin de bir bölümünü meydana getirmektedir. Gelişme, özel nedenlerden dolayı bazı özel örneklerde birbiçimlilikten sapmalar olmuşsa da, farklı, hatta ayrı ayrı kıt'alarda yaşayan kabile ve uluslarda, ayrı etnik dönemlerdeyken, özü bakımından aynı türde olmuştur. Bu sav bir adım daha ileriye götürülecek olursa, denebilir ki, bu durum insanlığın köklerinin bir olduğunu ortaya koymaktadır.

Bütün bu çeşitli etnik dönemlerdeki kabile ve ulusların içinde bulundukları koşulları incelerken, özü bakımından, uzak atalarımızın geçmiş tarihini ve yaşam koşullarını da incelemiş olacağız.

II. BÖLÜM

VARLIKSÜRDÜRME SANATLARI

Önemli bir olgu olan, insanlığın en alt düzeylerden yola çıkıp kendi çabaları ile yükselmesi gerçeği insanoğlunun ardı ardına geliştirdiği varlıksürdürme sanatlarından açıkça anlaşılmaktadır. İnsanın yeryüzündeki egemenliği sorunu insanların bu yöndeki becerilerine dayanmaktadır. Yiyecek üretimi alanında mutlak bir denetim kurabilmiş diyebileceğimiz tek canlı türü, başlangıçta diğer hayvanlardan hiçbir üstünlüğü olmayan, insan olmuştur. Varlıksürdürme olanaklarını artıramamış olsaydı, insanoğlu, alıştığı yiyeceklerin yetişmediği yörelere, sonunda ise, bütün bir yeryüzüne yayılamayacak; yiyecek üretiminde hem miktarca, hem de çeşitçe mutlak bir denetim kuramasaydı, kalabalık uluslar durumuna gelemeyecekti. Buna uygun olarak, olasıdır ki, insanlığın ilerlemesindeki başlıca çağlar, az çok dolaysız bir biçimde, varlıksürdürme kaynaklarındaki bu gelişmelerce belirlenmiş ve biçimlendirilmiştir.

Her biri bir öncekine birşeyler getirip eklemiş olan, birbirini izleye izleye ve uzun zaman aralıkları içinde oluşmuş bulunan yaşam sanatlarının yarattığı bu beslenme kaynak ve olanaklarını beşe ayırabiliyoruz. Bunların ilk ikisi yabanılık döneminde, son üçü ise barbarlık döneminde gerçekleştirilmişlerdir. Ortaya çıkışlarına göre bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Kısıtlı bir Yaşam Çevresinde Meyvalara ve Bitki Köklerine Dayanan Doğal Varlıksürdürme

Bu önerme, insanlığın nüfusça çok az, beslenme yönünden ise basit durumda olduğu, çok dar bir alanda yayılmış bulunduğu en erken, en ilkel dönemlere dönmemizi gerektiriyor. Bu döneme aittir diyebileceğimiz ne bir sanat, ne bir kurum vardır; bu eski döneme aittir diyebileceğimiz tek buluş insan'ın dilidir. Belirtilen böylesine bir varlıksürdürme biçimi tropikal, ya da ılıman (subtropic) iklimi gerektirmektedir. Genellikle üzerinde görüş birliğine varılan, ilkel insanın yaşam çevresinin ancak böyle bir iklimde oluşmuş olabildiğidir. Alıştığımız, bir bakıma aklımıza yakın görünen de, bizim türce kökenimiz olan canlıların tropikal bir güneş altında, meyvalar ve yenebilir proteinli çekirdekleri olan bitki ve ağaçlarla dolu ormanlarda hayata başladığıdır.

Zamanlamadaki sıra yönünden, hayvan türlerinin ortaya çıkışı, insandan önce olmuştur. İnsanın olduğu ilk günlerde hayvanların sayıca ve güççe daha üstün durumda oldukları sanılmaktadır. Klâsik şiirde insanların kabileler halinde mağara loşluklarına sığındıkları anlatılır.¹ Aynı günlerde, insanlar doğada buldukları meyvaları yiyerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Kuşkusuz, insanoğlu yaşam-deneyimlerinden geçerek bilgi edinmeyi başaramasaydı ve silah yapmanın yollarını bulamasaydı yırtıcı hayvanlarla çevrili bir dünyada kendisini korumak ve güvenlik bulmak için tek çözüm olarak ağaçta-yaşayan bir canlı türü görünümü kazanacaktı.

Hangisi olursa olsun, bütün canlı türlerinde yaşamı sürdürebilmek için devamlı bir şekilde yiyecek bulabilme olanağından yoksun kalmamak en büyük sorunlardan biri olmuştur. Yapısal örgütlenme ölçeğinin alt basamaklarına inildikçe, varlıksürdürme olanak ve yöntemlerinin her basamakta biraz daha basitleştiğini görmekteyiz. Fa-

1 «Lucr. De Re. Nat.,» lib. v, 951.

kat üst basamaklara çıktıkça, en yüksek yapısal biçime, insanda erişilen en üst noktaya gelinceye kadar, bunun güçleşmeye devam ettiğini görmekteyiz. Bu en yüksek noktadan itibaren, akıl en önemli etmen durumuna geçmektedir. Hayvansal besinlerin insanın besinleri arasında yer almasının en eski dönemlerde olması mümkündür; fakat yapısal yönden etoburluğa da otoburluk kadar yatkın olsa bile, daha çok meyvalarla beslendiği bu dönemde aktif bir biçimde hayvansal besin arayıp aramadığı hâlâ cevaplandırılması gereken bir sorun olarak önümüzdedir. Bu beslenme biçimi tam anlamıyla ilkel döneme özgü bir varlıksüрдürme biçimi olmuştur.

II. Balıkla Beslenerek Varlıksüрдürme

Balık, daha çok, pişirilerek yenebilen bir besin olduğu için, balıkla birlikte, insanlığın ilk yapay (hazırlanmış) besin dönemi başlamıştır. Ateşten de, çok olasıdır ki, ilk kez bu iş için yararlanılmıştır. Balık her yerde, sonsuz denecek kadar bol, herkesin yiyebildiği ve yılın her zamanında bulunan tek yiyecek olmuştur. İlkel dönemlerde tahıl, doğada bulunsa bile, insanlar için bilinmeyen bir şeydi; avcılıkla hayvansal besin sağlamak ise insanlığın beslenmesine yeterince destek olamayacak kadar şansa bağlı ve güvenilirmez bir işti. Bu tür besinlerden sonra insanın iklim ve çevre karşısındaki egemenliği sağlanmış oluyor; insanlar deniz kenarlarını, gölleri, dereleri ve nehirleri izleyerek, yeryüzünün büyük kısmına, yabanılık döneminde bile yayılıp yerleşmiş bulunuyordu. Bu ilk göçlerin izlerine, tüm kıtalarda çakmaktaşı ve diğer taşlardan araç gereçlerin bol bol bulunması zaten tanıklık etmektedir. Sadece meyvalara ve doğal besin olanaklarına dayanan bir beslenmenin ise, insanların alıştıkları yaşam çevresinden uzaklaşmalarına olanak veremeyeceği açıktır.

Balığın besin olarak kullanılmaya başlaması ve ardından gelen güçlerle, balıktan sonra nişastalı tahılların ekimi arasında çok uzun bir süre geçmiştir. Bu süre, ya-

banıllık döneminin çok büyük bir bölümünü kapsamaktadır. Bu süre içinde besinlerin tür ve miktarlarında büyük bir artış olmuştur. Yer fırınlarında ekmek pişirilmesi, gelişkin silahların ve özellikle ok ve yayın bulunmasıyla av etinin devamlı bir besin kaynağı durumuna gelmesi bu konuda verilecek örneklerdir. Ok ve yay, parlak bir buluş olarak, mızrağa dayanan dövüşme ve birlikte avlanma biçiminden sonra ve yabanıllık döneminin ardından ortaya çıkabilmiş; insanlara etkin bir av silahı sağlamıştır. Yabanıllık Döneminden Yabanılığın Üst Dönemine geçişi de ok ve yayın bulunuşu belirlemiştir. Eski toplumun yabanıllık dönemindeki gelişmesinde ok ve yayın bu yeri, barbarlık döneminde demirden yapılmış kılıcın, uygarlık döneminde ise ateşli silahların yeri gibidir.²

Bütün bu besin kaynaklarının güvenilir olması nedeniyle, balığın yeterince bulunabildiği büyük alanların dışında, insanlar, korkunç bir beslenme biçimi de olsa, yamyamlığa yönelmişlerdir. Bu uygulamanın eski (*ancient*) çağda evrensel olduğu söylenebilir.

III. Ekim Yoluyla. Nişastalı Tahıllarla Beslenme

Burada Yabanıllık Dönemini bırakıp Alt-Barbarlık Dönemine girmekteyiz. Daneli bitkilerin ve diğer besleyici bitkilerin ekimi, Yabanıllık Dönemini geçirmiş bulunan kabilelerin dışında Batı yarıküresindeki halklarca bilinmiyor; Doğu yarıküresindeki Asya ve Avrupalı kabileler ise

2 Öylesine karmaşık bir kuvvetler bileşkesidir ki, sadece bir rastlantı sonucu ortaya çıktığını söylemek güçtür. Bazı belirli cins ağaçların esnekliği, sinirden ya da bitkisel liflerden yapılmış ipe yayın gerilmesiyle kazandırılan itme gücü, insanın kasal gücü ile ok ve yayın bir araya getirilip kurulması ilkel yabanılın bir anda düşünüp bulabileceği bir şey olmasa gerek. Hep bilindiği gibi, Polinezyalıların çoğunda ve Avustralya yerlilerinde ok ve yay yoktur. Sadece bu gerçek bile, yabanıllık döneminde ok ve yayın bulunmasının insanlığın bu dönemde de belirli bir derecede ilerlemiş olmasını gerektirdiğini göstermektedir.

Barbarlık Döneminden çıkıp Orta Barbarlık Döneminin sonuna gelinceye kadar bunu bilmiyorlardı. Buradan şu gerçek ortaya çıkmaktadır ki, Amerika kıt'asındaki yerliler Aşağı Barbarlık Dönemindeyken, Doğu Yarıküresindekilere göre, tam bir etnik dönem daha önce *horticulture*'e (saban tarımcılığı öncesindeki çapa tarımına) geçmiş bulunuyorlardı. Bu durum, Batı ve Doğu yarıkürelerinin sahip oldukları olanakların farklılığının sonucuydu; Doğu'da evcilleştirilmeye elverişli her çeşit hayvan türüyle, biri dışında, diğer bütün daneliler varken, Batı yarı küresinde sadece bir tek daneli bitki türü, ama en iyisi bulunuyordu. Bu durum, en eski dönem barbarlığın Doğu'da uzun sürmesine, Batı'da ise, Amerikan yerlilerinin yararına olan koşullar sayesinde bu dönemin kısa sürede geçilmesine yol açmıştır. Fakat Doğu yarıküresindeki en ileri kabileler, Orta Barbarlık Döneminin ilerlemesiyle, kendilerine süt ve et veren hayvanları evcilleştirmeye başlayınca, daneli bitki yetiştirmeyi hiç bilmedikleri hâlde, mısır ve diğer bitkileri bilen aynı dönemdeki Amerikan yerlilerinin çok daha ilerisinde gelişme koşullarına kavuşmuşlardır. Sami ve Aryen kabilelerinin, diğer barbar kabilelerinden farklılaşmaları, öyle görünüyor ki, hayvanların evcilleştirilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Aryen kabilelerde tahıl ekiminin başlamasının hayvanların evcilleştirilmesinden daha sonra olduğu, Aryen diller ve lehçelerde hayvan ve hayvancılıkla ilgili birçok ortak terimler olmasına karşılık, tahıl tarımcılığı ile ilgili terimlerin bulunmayışından da anlaşılmaktadır. Evcil hayvanların adlarının Sanskrit, Grek ve Latin dillerinde aynı olduğunu kanıtlayan Mommsen (Max Müller diğer Aryen lehçelerinde de durumun böyle olduğunu ortaya çıkarmıştır³), bu ulusların, birbirinden ayrılmadan bile önce, hayvanları evcilleştirmeyi öğrendiklerini ileri sürmekte ve şöyle devam etmektedir: «Diğer yandan, bu dönemde tarımcılığın bilindiğini gösteren inandırıcı kanıtlardan yok-

sun bulunuyoruz. Dil, bu durumun tersini doğrulamaktadır. Tahılların Latin-Grek adlarından, dilbilimsel yönden Sanskrit dilindeki *yavas*'a benzetilen [Hintçe'de arpa, Grekçe'de ise bir çeşit buğday olan ve kaplıca buğdayı diye anılan] *zea* dışında, hiçbirisi Sanskrit dilinde bulunmamaktadır. Fakat gerçekten, tarım ürünlerinin adlarındaki bu farklılık hayvancılıktaki benzerliklere çok ters düşmekteyse de tarımda ortak bir kökenden (geçmişten —ç.) gelmiş olma olasılığını da kesinlikle ortadan kaldırmamaktadır. Hintliler arasında pirincin, Grekler arasında buğday ve kaplıcanın, Germenler ve Keltler arasında ise yulaf ve çavdarın ekilmesi, başlangıç olarak, ortak bir tarımcılık sistemine kadar geriye uzatılabilir.»⁴ Bahçe tarımcılığı tarla tarımcılığından önce gelmiştir; tıpkı bahçe (*hortos*) sözcüğünün de tarla sözcüğüne (*ager*) öngelmiş olması gibi. Sonuncusu sınırlandırılmış bir alanı ifâde etmekteyken, ilki «kapalı bir alanı» ifade etmektedir. Oysa, rastgele yerlerde ve toprakta derinliği olmayan çizilerle yapılan ekimin, kapalı bahçe tarımcılığından daha eski olması gerekir. Doğal sıralama açısından da, alüvyonlu açık toprakların çiziler çekilerek ekilmesi; sonra, kapalı bahçe alanlarında tarıma geçilmesi; en sonra da, bu kez, hayvanların çektiği sabanlarla tarla tarımcılığının başlamış olması akla daha yakın görülmektedir. Bezelye, fasulya, şalgam, yabani havuç, pancar, kabak, kavun ve karpuzun tahıl ekiminden daha önce başlayıp başlamadığını söylemeye bugünkü bilgilerimiz yetmemektedir. Bunlardan bazıları için Latince ve Grekçedeki terimler aynıdır. Fakat, seçkin bir dilbilimci olan Prof. W. D. Whitney, bana, bunların hiçbirinin Grekçe, Latince ve Sanskritçede aynı terimle anılmadığını açıkça belirtmiş bulunmaktadır.

Bahçe tarımcılığı insanların ihtiyaçlarından çok, evcilleştirilen hayvanların ihtiyaçlarını karşılamak için başlatılmışa benzemektedir. Batı yarıküresinde eşzamanlı ol-

4 «History of Rome,» Scribner's ed., 1871, I, s. 38.

mamışsa da, insanlığın yazgısı üzerinde büyük bir etkide bulunmuştur. Tarımcılığın tam olarak başlaması ve öğütülmüş yiyeceklerin insan besinleri arasında yer alması için çağlar geçtiğini ileri sürebiliriz; bu konuda inandırıcı nedenler bulunmaktadır. Tarımcılık, Amerika'da yerleşik hayata ve köy yaşamına geçmeye yol açtığı için, özellikle köy yerleşmesi dönemine geçmiş Kızılderililer arasında, balık ve av etine dayanan beslenmenin yerini alması gerekmiştir. Tahıllar ve ekilip-biçilen tarım bitkileri sayesinde insanoğlu, ilk kez, yiyecek bolluğuna kavuşmuştur.

Amerika'da öğütülerek yenilen besinlerin, Asya ve Avrupa'da ise evcil hayvanların hayata girmesi, bütün bir barbarlık dönemi boyunca, tutsak düşen düşmanların; kıtlık dönemlerinde ise, dost ve yakınların bile yenmesi anlamına gelen ve bazı nedenlerle, bir zamanlar (dünyanın bütün kabilelerinde —ç.) genel bir uygulama bile bulduğunu ileri sürebileceğimiz yamyamlıktan kurtulmaya olanak vermiş; kabilelerin yaşamlarında ilerlemeye yol açmıştır. İrokua'lar ve Aztek'lerdeki gibi, savaş günlerindeki yamyamlık Amerikan yerlileri arasında sadece Aşağı Barbarlık Döneminde değil, Orta Barbarlık Döneminde de sürmüş; fakat genel anlamdaki (savaş günleri dışında da süren —ç.) yamyamlık sona ermiştir. Bu durum, insanlığın yaşam koşullarının gelişmesinde besin olanaklarında sürekli bir artışın ne denli önem taşımış olduğunu çok etkileyici bir biçimde ortaya koymaktadır.

IV. Et ve Süte Dayanan Varlıksürdürme

Lama⁵ dışında evcilleştirilmeye yatkın diğer hayvan

5 Eski İspanyol yazarları Batı Hint Adalarında evcilleştirilmiş olarak buldukları bir «dilsiz köpek»ten söz etmektedirler. Meksika ve Orta Amerika'da da bu köpeği gördüklerinden söz ediyorlar. (Bk.: Clavigero'nun History of Mexico, c. I, pl. iii'deki Aztek köpeği resimleri.) Ben bu hayvanı bilemedim. Kıtada hindi ve kümes hayvanları gördüklerini de söylüyorlar. Yerliler hindiye, Nahuatlac kabileleri ise bazı yaban tavuğu cinslerini evcilleştirmişlerdir.

türlerinin Batı yarıküresinde bulunmayışı ve iki yarıküredeki daneli bitkilerin türlerinde de belirli farklılıkların olması, bu iki yarıküredeki insan topluluklarının ilerlemesinin de farklı olmasına yol açmıştır. İki yarıküredeki olanakların farklılığı yabanılık dönemindeki insanlık için büyük bir önem taşımamış; aynı olanak farklılığının Aşağı Barbarlık döneminde de bir etkisi olmamıştır. Olanak farklılığı, Orta Barbarlık dönemine yükselmiş toplulukların hayatında büyük etkilerde bulunmuştur. Hayvanların evcilleştirilmesiyle sürekli süt ve ete dayanan bir beslenme düzeyine yükselen kabileler diğer barbar topluluklarından farklılaşmışlardır. Batı yarıküresinde ise et her zaman bulunamamış; av etinin bulunup bulunmaması ile sınırlı kalmıştır. Önemli bir besin türündeki bu kısıtlılık köy Kızılderilileri üzerinde güçlü olumsuz etkilerde bulunmuş; Aşağı Barbarlık Dönemindeki Kızılderililere oranla köy Kızılderililerinin beyinlerinin daha küçük kalmasına yol açmıştır. Doğu yarıküresinde hayvanların evcilleştirilmesi becerikli ve çalışkan insanların kendilerine sürekli bir hayvansal besin kaynağı bulmalarını sağlamış; süt ve etin sağlık, beslenme ve gelişme yönünden özellikle çocuklar üzerindeki yararlı etkileri ırkların gelişmesine yol açmıştır.⁶ En azından şurası bir öneri olarak düşünülebilir ki, Aryen ve Sami kabilelerin, bildiğimiz kadarıyla, yaşamları ve ilerlemeleri evcil hayvanlara bağlı olmuştur. Gerçekten, evcil hayvanlar bu kabilelerin yaşam biçimlerine sadece et ve sütleriyle değil, kas güçleriyle de katkıda bulunmuşlardır. İnsanlığın diğer bölümünde yer alan kabilelerde ise, bu iş, bu denli başarılı olamamış; Sami ırktan kabilelere oranla Aryen köklü kabileler bu alanda daha da ileri bir gelişme göstermişlerdir.

Hayvanların evcilleştirilmesi, zamanla, yeni bir yaşam biçimine geçiş olanağı sağlamış; bu, Fırat yaylala-

6 İlyada'dan biliyoruz ki, Grekler ineklerinden, keçilerinden ve koyunlarından süt sağıyorlardı.

rında, Hindistan yaylalarında, Asya bozkırlarında görülen *kırsal yaşam* biçimi olmuş; hayvanların evcilleştirilmesi, büyük bir olasılıkla, ilk olarak bu yerlerden birinde başlamıştır. Eski gelenekleri ve tarihçeleri Sami ve Aryen toplulukların bu bölgelerle bir yakınlıkları olduğuna işaret etmektedir. Bu topluluklar, böylece, o zamana kadar insanların beşiği (cradle) sayılamayacak; yabanılık dönemindeyken ya da Aşağı Barbarlık Dönemindeyken gelebilecekleri bu yerlere gelmişlerdir. Çünkü, belirtilen bu dönemlerdeki toplulukların doğal yurtlarının ormanlar olması gerekmektedir. Kırsal yaşam biçimine alıştıktan sonra, Aryenlerin ve Samilerin sürüleriyle birlikte yeniden Batı Asya'daki ve Avrupa'daki bu ormanlık yerlere dönebilmeleri, ancak, bazı tahılların ekilip biçilmesi öğrenerek, otlaklardan uzak yerlerde et ve sütün yerine geçecek sürekli besin kaynaklarına kavuşmalarından sonra mümkün olabilmiştir. Bu nedenle, daha önce belirtildiği gibi, çok olasıdır ki tahıl ve daneli bitkilerin tarımcılığına geçiş evcilleştirilmiş hayvanların ihtiyaçları ve Batı'ya göçlerle bağlantılı olarak ortaya çıkmış; bu kabilelerin öğütülmüş nişastalı tahıllarla beslenmeye geçmeleri, kazandıkları bu yeni bilgilerle gerçekleştirilebilmiştir.

Batı yarıküresindeki yerliler genellikle Barbarlığın Alt Dönemine erişmişler; bir kısmı ise, Peru'daki *lama* dışında evcil hayvanı olmaksızın, fasulye, kabak, tütünle, bazı yerlerde kakao, pamuk ve biberle desteklenen ve mısıra dayanan bir beslenme ile barbarlığın Orta Dönemine erişebilmişlerdir. Mısır, yamaç ve tepelerde yetişebilmesi, aşılama (fide olarak bir yerde yetiştirilip sonra esas yerine dikilme) gibi zorluklara yol açmaması, hem taze hem de kurutulmuş olarak kullanılabilmesi, çok verimli ve besleyici olması nedeniyle, insanlığın ilerlemesinde diğer daneli bitkilerden çok daha önemli bir yer tutmuştur. Amerikan yerlilerinin evcil hayvanlar olmaksızın nasıl önemli gelişmeler sağlayabilmiş olmalarını; Perulu yerlilerin bronz yapacak düzeye; hatta neredeyse, zamanlama ba-

kımından, demirin ergitilmesiyle belirtilen düzeye gelebilmiş olmalarını da mısırın bu özelliklerini göz önünde tutmadan açıklama olanağı yoktur.

V. Tarla Tarımcılığı Aracılığı İle Varlıksürdürmede Sınırlılığın Bitmesi

Evcilleştirilmiş hayvanlarla birlikte insan kaslarının yerini hayvan gücü almış; böylece, insanlık tarihine çok değerli yeni bir etmen girmiştir. Zamanla, demirin elde edilmesi, sabana demirden bıçak takılmasını da sağlamış; insanlar demirden balta, kazma ve bel yapabilme olanağına kavuşmuşlardır. Bütün bu gelişmeler ise, daha önceki bahçe tarımcılığı (horticulture) bilgileri ile birlikte, tarla tarımcılığına geçişi; burdan da, ilk kez olarak, varlıksürdürmede kısıtlılığın sona erdirilmesini sağlamıştır. Hayvan gücü ile çektirilen sabanın yeni bir sanata başlangıç olduğu genellikle kabul edilmektedir. Sabanla birlikte, ilk kez, ormanları açmak, ekilebilir yerleri genişletmek düşüncesi doğmuştur.⁷ Kaldı ki, dar sayılabilecek alanlarda yoğun nüfus yerleşmeleri de, ilk kez, sabandan sonra başlamıştır. Tarla tarımcılığı başlayıncaya kadar, dünyanın hiçbir yerinde, tek yönetim içinde toplanmış yarım milyonluk bir nüfus bile olmamıştır. Kural dışı bazı örnekler olmuşsa, bunlar, ovalardaki kırsal yaşamın, ya da sulamayla gelişkinleştirilmiş çapa tarımı ve belirli olağanüstü koşulların sayesinde olmuştur.

Bu sayfalarda, değişik etnik dönemlerdeki ailelerden; bazan bir dönemde biçimce diğer dönemlerden çok farklı olan aile biçimlerinden de söz etmek gerekmektedir. İlerde III. Kısım boyunca bu aile biçimleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Hemen, bunun ardındaki Kısımda da, sözü edileceği için, okuyucunun bilgi edinmesi amacıyla ve kısaca da olsa, şimdilik bunların hiç değilse tanımlarını yapmamız yararlı olacaktır. Başlıcaları şunlardır:

7 «Lucr. De Re. Nat.», v, 1369.

I. Kan Yakınları Arasında Evlenmeye Dayanan Aile

Bir grup içindeki erkek kardeşlerle kız kardeşler arasındaki evlenmelere dayanmaktadır. Bugüne kadar süren en eski kandaşlar ailesi örneği olan Malaya ailesi, bu ilk aile biçiminin, kana dayalı akrabalık sisteminin ortaya çıktığı günlerde bile yaygın olduğunu göstermektedir.

II. Punaluan Ailesi

Bu aile biçimi, adını Hawaililerin *Punalua* dedikleri akrabalık ilişkilerinden almaktadır. Bu aile, bir grup içindeki bir'den çok erkek kardeşlerin birbirlerinin karılarıyla; ya da, bir'den çok kız kardeşin birbirlerinin kocalarıyla evlenmeleriyle oluşur. Fakat buradaki erkek kardeş terimi, birinci, ikinci, üçüncü ve hatta daha uzak erkek kuzenleri de kapsamakta; hepsi birbirini, bizim erkek kardeşimizi kardeşimiz saymamız derecesinde, kardeş saymaktadırlar. Kız kardeş terimi de, birinci, ikinci, üçüncü ve hatta daha uzak kız kuzenleri kapsamakta; onlar da, bizim kız kardeşimizi kardeş saymamız kadar, birbirlerini kardeş saymaktadırlar. Bu aile biçimi kandaşlara dayanarak kurulmuştur. Turan ve Ganowanian kandaşlık sistemlerini de bu aile biçimi oluşturmuştur. Bu da, bir önceki (aile biçimi olan kandaşlar ailesi —ç.) de yabanılık dönemine aittir.

III. Syndyasmian Aile

Terim, *Syndyazo*, çiftlemek; *syndyasmos*, birlikte birleşen iki kişi anlamındaki sözcüklerden gelmektedir. Bir erkekle bir kadının evlilik biçiminde birleşmesinden; fakat, birlikte aynı evde oturmalarını (cohabitation) öngörmeyen bir evlilik ilişkisi içine girmelerinden oluşan aile biçimidir. Bu aile, Tekeşli Ailenin başlangıç çekirdeği olmuştur. Boşanma ya da ayrılma kadının ya da erkeğin isteğiyle olabilmekteydi. Bu aile biçimi herhangi bir kandaşlık (consanguinity) sistemi oluşturmamıştır.

IV. *Ataerkil Aile*

Bir tek erkeğin bir'den fazla kadınla evlenmesine dayanan aile biçimidir. Burada terimi, sınırlı bir anlam içinde; İbranilerin çobanlık dönemlerindeki kabile reislerinin ve ileri gelenlerinin çok karılı evliliklerini ifade edecek şekilde kullanıyoruz. Evrensel bir aile biçimi olamadığı için, insanlığın yaşamında fazla bir etkisi olmamıştır.

V. *Tekeşli Aile*

Tek bir erkeğin tek bir kadınla evlenmesi ve her ikisinin kendi başlarına ayrı bir evde oturmalarına dayanmakta; ayrı bir evde oturma kurumun temel ögesini oluşturmaktadır. Esas özelliği, uygarlaşmış toplumlarda ortaya çıkmış olması ve bu nedenle de modern bir aile biçimi sayılmasıdır. Bu aile biçiminin bir özelliği de, kendine özgü ayrı bir kandaşlık (akrabalık) sistemi yaratmış bulunmasıdır.

İlerde ortaya konulacak olan kanıtlar, bütün bu aile biçimlerinin insanlığın çeşitli gelişme dönemlerinde oluştuklarını ve başatlık kazandıklarını göstermektedir.

III. BÖLÜM

İNSANLIĞIN İLERLEMESİNDE ORANSAL HIZ

Her etnik dönemde insanlığın gerçekleştirdiği ilerlemelerin göreceli miktarı ve oranı (hızı) hakkında bir izlenim edinmek için, bu dönemlerden her birinde sağlanan işleri ve başarıları bir araya getirip gruplandırmak ve her sınıftan olgu ve veriyi ayrı sınıflardan olgular olarak ele alıp aralarında karşılaştırmak iyi olacaktır. Böyle yapmamız, söz konusu etnik dönemlerden her birinin göreceli olarak ne kadar sürmüş olabileceği hakkında da belirli bir fikir edinmemizi sağlayacaktır. Bu denli uzak geçmişlere ait böyle bir incelemenin genel ve bir çeşit ikinci elden kurgulama niteliğinde olacağı açıktır. Diğer yandan, her bir dönemin belli başlı işleri ve başarıları ile sınırlı kalacağı da belirtilmelidir.

İnsan, uygarlaşmış konuma gelmeden önce, uygarlığın oluşturunca tüm öğelerini (bir bir —ç.) kazanmış olma zorunluluğundaydı. Bunun için de, (insanın —ç.) önce, ilkel bir yabanılken alt düzeyde bir barbar olması; sonra, buradan başlayıp Homeros çağının Greklerinin, ya da İbrahim peygamber zamanının İbranilerinin durumuna gelmesi; kısacası, çok büyük değişikliklerden geçmesi gerekiyordu. Uygarlık döneminde insanın başardıkları, yaptıkları diye tarihin yazdıkları ne denli gerçekse, daha önceki dönemlerdeki insanlığın başardıkları, yaptıkları da o denli gerçektir ve insanlığın eseridir.

İnsanlığın en ilkel çağlarına kadar geri dönüp, insanın ilerlemesini ve başarılarını yeniden ortaya koymak ve değerlendirmek; oluşum sıralarına göre, insanlığın başlıca kurumlarını, buluşlarını ve keşiflerini yeniden irdelemekle her bir dönemdeki gelişme daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Modern uygarlığın başlıca katkıları ise elektrikli telgraf; kömürden elde edilen havagazı; modern fabrikalardaki dokuma tezgahı; iplik eğiricisi; buharlı makineler ve buna bağlı (bir buluş —ç.) olan lokomotiften diğer irili-ufaklı bir çoğuna kadar çeşitli makineler, demiryolu ve buharlı gemiler; teleskop; atmosferin ağırlığının ve tartılabilirliğinin (ponderability) anlaşılması; güneş sisteminin bulunuşu; basım tekniği; kanallarla farklı düzeylere gemi çıkarılması ve yeniden deniz düzeyine indirilebilmesi; denizcilerin kullandıkları kompas ve baruttur. Diğer binlercesi, örneğin Ericsson pervanesi, kendilerinden önceki buluşların değişik bir bileşiminden ibarettirler. Fakat, fotoğrafçılık, ya da belirtilmesi gerekmeyen diğer bazılarının durumları buna da uymamaktadır. Bunlar olmasaydı, bugünkü modern bilimler, din özgürlüğü, eğitim herkeseye açılması, temsili demokrasi, parlamentolu ve anayasaya bağlı monarşiler, feodal krallıklar, modern ayrıcalıklı sınıflar, ve devletler hukuku, yasa hukuku ve teamül hukuku da (common law) da olamayacaktı.

Modern uygarlık, eski uygarlıklardan değerli sayılabilecek ne bulduysa almış, canlandırmış ve özümsemiş; insanın toplam bilgi ve becerilerine çok büyük, çok hızlı, çok parlak katkılarda bulunmuşsa da, bunlar, eski uygarlıkları (ve kazandırdıklarını —ç.) gölgede bırakabilecek, önemsiz kılacak derecede olmamıştır.

Gotik mimariyi, kuşaktan kuşağa aktarılabilen toplumsal merteye ünvanları olan feodal aristokrasiyi, en üstte Papa'ya yer veren bir toplumsal hiyerarşiyi oluşturan Ortaçağ Dönemini geçince, Roma ve Grek uygarlıklarına dönmüş oluyoruz. Roma ve Grek uygarlıkları, büyük buluşlar ve keşifler yönünden yetersiz sayılabilir; fakat sa-

nat, felsefe ve anayasal kurumlar yönünden insanlığın tarihinde çok seçkin bir yer kazanmışlardır. Bu uygarlıkların en önemli katkıları imparatorluk ve krallığa dayanan yönetim biçimlerini; medeni hukuku (civil law); Hristiyanlığı; senatosu ve konsülleri olan aristokratik ve demokratik karma hükümet biçimini; konseyi ve halk meclisi olan demokratik yönetimi; askeri disiplini olan ve süvari ve piyade şeklinde örgütlendirilmiş ilk orduyu; deniz savaşlarını ve deniz kuvvetleri kuruluşunu; yerel yönetim hukukunu (municipal law) ve büyük kent yapımını; deniz ticaretini; madeni para (sikke) kesmeyi (Grekler) ve dökmeyi (Romalıları —ç.); ülke-toprağı ve özel mülkiyet temellerine dayanan devlet kurumunu bulmak, kurmak, geliştirmek olmuştur. Buluşları ise, ateşte pişirilmiş tuğlayı ve maçunayı (crane)¹; değirmen döndürmek için yapılan su çarklarını; kemeri; kollu teraziyi; çeşitli mimarlık düzeylerini de kapsayacak biçimde, tüm ürün ve sonuçlarıyla bilim ve sanatları; Arap rakamlarını; ve alfabeğe dayanan yazı yazmayı gerçekleştirmek olmuştur.

Bu uygarlıklar, büyük ölçüde, daha önceki barbarlık döneminin buluş, keşif ve kurumlarından oluşmuş ve bunları kendilerine temel almıştır. Uygarlaşmış insanın başarıları çok büyük ve çok parlak ise de, bu buluşların, Barbarlık Dönemindeki başarıları gölgeleyebileceği haklı görülemez. Barbarlık Döneminin insanı da, alfabeğe dayanan yazının dışında, uygarlığın tüm öğelerine sahip bulunmaktaydı. Barbarlık Dönemi insanının başarılarını, bunların, insanlığın toplam başarıları içindeki yeri açısından değerlendirmek gerekmektedir; bu açıdan değerlendirildiğinde, Barbarlık Dönemi insanının başarılarının sonraki bütün dönemlerdeki başarıları geride bıraktığını kabul etmemiz zorunlu olmaktadır.

Yazının kullanılması, ya da eşdeğeri olan hiyeroglifin taş üzerinde kullanılması uygarlığın ilerlemesi konu-

1 Maçunanın Mısırlılar tarafından bulunmuş olması gerekmektedir (Bakz.: Herodotos, ii, 125). Mısır'da terazi de vardı.

sunda yerinde bir gösterge olmuştur.² Yazılı kayıtlar olmasaydı ne tarih olurdu, ne de uygarlık. Homeros şiirleri, bu şiirler ister sözlü edebiyatla kuşaktan kuşağa aktarılmış olsun, isterse yazıyla, gene de Grekler arasında uygarlığın başlangıcının kanıtları olmuşlardır. Her zaman güzel, her zaman anlamlı olan bu şiirlerin etnolojik değerleri bütün diğer parlak niteliklerini bile geride bırakacak önemdedir. Bu durum, özellikle, kendi zamanına kadarki insanlığın gelişmesi hakkında en eski ve en zengin bilgi kaynağı olan *İlyada* için geçerlidir. Strabon, Homeros'u coğrafya biliminin babası saymaktadır;³ ama büyük şair Homeros, belki bilerek yapmamışsa da, kendinden sonraki kuşaklar için son derece önemli bilgiler vermiştir: özellikle, eski çağ Greklerinin sanatlarını, göreneklerini, buluşlarını, keşiflerini ve yaşama biçimlerini çok parlak bir biçimde anlatmıştır. Barbarlık dönemi Aryen toplumunun durumu hakkında, o zamana kadar sağlanan gelişmeler ve bunların içerikleri hakkında en eski ve en eksiksiz bilgiyi *İlyada*'da bulmaktayız. Bu şiirlere dayanarak, bugün, Greklerin uygarlık dönemine girmeden önce belirli şeyleri bildiklerini ve uyguladıklarını söyleyebiliyoruz. Homeros'un

2 Diğer büyük buluşlar gibi, fonetik alfabe de, uzun süren birçok başka çalışmaların sonucunda bulunabilmiştir. Yavaş insanlar olan Mısırlılar önce birkaç çeşit hiyeroglif kullanmışlar, sonunda fonetik harfleri de olan bir yazı biçimine varmışlar ve burada kalmışlardır. Mısırlılar kalıcı olsun diye taşlar üzerine de yazı yazmışlardır. Mısırlılardan sonra, deniz ticaretinde başarılı ilk kavim olan araştırmacı ve akılcı Fenikeliler ortaya çıkmış; daha önce hiyeroglifi kullanmış olsalar bile, Mısırlıların çabalarıyla varılan noktadan yola çıkarak, akılcıca bir iş yapıp, Mısırlıların çözüm bulamadıkları hecelerdeki sesleri harfle yazma yöntemini bulmuşlardır. Fenikeliler hayret verici bir başarı, göstererek on altı harfli bir alfabe yapmışlar; insanlığın bir yazı diline ve böylece edebiyat ve tarih alanında sözü ve düşüncüyü yazıya geçirme olanağına kavuşmasını sağlamışlardır.

şiiirlerinde, barbarlık döneminin geride kalmış günleri hakkında da aydınlatıcı bilgiler bulmaktayız.

Homeros'un şiiirlerini kendimize kılavuz alır, Geç Dönem Barbarlık günlerine yeniden eğilecek olursak, insanlığın daha o zaman bile şiiiri; Olimpos'daki kutsallıklarıyla birlikte mitolojiyi, tapınak mimarisini; mısır ve islâh edilmiş bazı bitki türleri dışında, danelileri ve tarla tarımcılığını; hisarları, surları ve güçlü kapıları ile tahkim edilmiş kentleri; mimaride mermer kullanmayı; belki çivi de kullanarak, geçme tahtalarla gemi yapmayı; yolcu ve yük arabaları yapmayı; küçük küçük metal plakalarla oluşturulmuş zırh yapmayı; dövme bakırdan mızrak uçları ve kakmalı süslerle bezenmiş kalkan yapmayı; demirden dövme kılıç yapmayı; şarap üretmeyi; vida dışında temel mekanik araçları kullanmayı; çömlekçi tezgâhını ve tahıl öğütmede kullanılan el değirmenlerini;* ketenli dokumaları ve yün dokumaları; demir balta ve kazmayı; demir keser ve elbaltasını; balyoz ve örsü; körük ve demirci ocağını; demir cevherini ergitmede kullanılan yığma fırını ve demir üretimiyle ilgili diğer temel becerileri bildiklerini, uyguladıklarını anlıyoruz. Sayılan bu başarıların yanı sıra, tekeşli aileyi; Kahramanlık Çağının askeri demokrasilerini; dönemin sonlarına doğru, soy, fratri ve kabile biçiminde örgütlenmeyi; *agora* ya da belki halk kurultayını; konut ve toprak üzerinde özel mülkiyeti; ve surlarla çevrilmiş kentlerde gelişkin bir *sivil* yaşam oluşturarak yaşamayı bildiklerini görmekteyiz. Homeros'un şiiirleri incelendiğinde, en ileri düzeydeki barbarların o zamana kadar başardıkları işleri; düşünsel ve manevi

* Bizde eski tekkelerde, vb. de kullanılan, yukardan aşağı sabit hale getirilmiş bir direğin çapı etrafında döndürülen daha kısa bir başka direk hareket ettirilen ezici taş tekerlekle alttaki çukur sert zeminde buğdayı kırıp un haline getiren ve ana direk etrafında dönen iki insan tarafından çalıştırılan değirmen. (Bir örneği, İstanbul'da İslâm Eserleri Müzesi'nin avlusunda görülebilir.) —ç.

alandaki eriştikleri yerleri, bütünüyle olmasa da, önemli de-
recede anlamaktayız.

Bu dönemden geriye, Orta Barbarlık Dönemine doğ-
ru yöneldiğimizde belirtiler ve kanıtlar azalmakta; ku-
rumların, buluşların ve keşiflerin oluşturulduğu, gerçek-
leştirildiği zaman sıralamasını günümüzden geriye doğru
yeniden kurmak güçleşmekte; fakat Aryen toplulukların
bu eski çağları hakkında bile bilgi edinme olanaklarından
bütünüyle yoksun bulunmamaktayız. Daha önce belirtilen
nedenlerle, Aryen kabilelerin yanı sıra, diğer kabileler
için de bilgi edinme olanağımız bulunmaktadır.

Buradan sonra Orta Döneme geçtiğimizde, aynı yol-
dan ilerleyerek, insanlığın bu dönemdeki gelişmeleri ile
tunç yapmayı; evcil hayvanlardan sürüler yetiştirmeyi;
kerpiç duvarlı ortak evler yapmayı; kum ve kireçten
yapılmış harç kullanarak kerpiç duvar örmeyi; masif kaya
duvarlar yapmayı; göllerde küçük adacıklar üzerinde ev
yapmayı; odun kömürü ile, topraktan yapılmış maden
cevheri ergitme kazanları kullanarak bazı metalleri üret-
meyi;⁴ bakırdan balta ve keser yapmayı; dokuma tezgâ-
hının ilkel biçimini; su biriktirme ve yöneltme kanalları,
ana kanallar ve sarnıçlarla sulama yapma tekniğini; yaya
kaldırım yolları; söğüt dallarından asma köprü yapmayı;
belirli bir giyim biçimine sahip ve bir hiyerarşi içinde ör-
gütlenmiş rahipleri olan insan görünümünde tanrılar yarat-
mayı; insan kurban etmeyi; Aztek tipi askeri demokrasi-
leri; Batı yarıküresinde pamuk ve diğer lifli bitkilerden,
Doğu'da ise yün ve ketenden ip ve kumaş dokumayı; süs-
leme amacıyla toprak eşya yapmayı; ağızları çakmak-
taşıyla inceltilmiş tahta kılıçlar yapmayı; cilalı taştan ke-
sici, delici, ezici araç ve gereçler yapmayı; pamuk ve

4 Homeros bu metallerin adlarını vermektedir. Bunlar de-
mirden önce de bilinmekteydi. Odun kömürünün bulunuşu ve
topraktan yapılmış ateşe dayanıklı kapların üretilmesi demir cev-
herinin ergitilmesinde ilk adımların atılmasını sağlamıştır.

keten ekmeyi, evcil hayvan bakıp yetiştirmeyi bildiklerini görmekteyiz.

Bu dönemde gerçekleştirilen başarıların toplamı sonrakı döneminkiler kadar olmamışsa da, genel olarak bunların insanlığın ilerlemesi bakımından taşıdıkları önem çok büyük olmuştur. Bu dönemde başarılan işler arasında, Doğu yarıküresinde hayvanların evcilleştirilmesi ve bunun sonucunda devamlı süt ve etle beslenme olanağına kavuşulması, tarla tarımcılığının başlaması; bronz yapımına yol açacak olan maden üretimiyle ilgili deneyimler ve bilgiler,⁵ ve daha yüksek bilgileri gerektiren demir ergitme bilgileri sayılabilir. Batı yarıküresinde ise, bronzadan ayrı yan ürün olarak bazı saf metallerin ergitilmesi, mısır ve bahçe ürünlerinin yetiştirilmesinde sulamanın başlaması, sur yerine geçecek biçimde, birbirine yapışık düzende kerpiç ve taşlardan inşa edilmiş sıra sıra evlerin yapılması bu dönemi işaret etmektedir.

Barbarlığın daha da eski günleri olan İlk Barbarlık

5 Beckmann'ın yaptığı araştırmalar Grekler ve Latinler arasında, demiri tanıyincaya kadar gerçek bronz benzer bir madenin de bilinmemiş olabileceğini akla getirmektedir. *İlyada'da* sözü edilen «electrum», Beckmann'a göre, altınla gümüşün alaşımıdır («History of Inventions», Bohn's ed., ii, 212) ve Romalıların gümüş ve kurşun alaşımı olan «stannum» dedikleri metal de Homeros'un «kassiteron» dediklerinin aynıdır (a.g.y., ii, 217). Bu sözcük, çoğu kez, kalay yerine kullanılmaktadır. Bronz denen alaşıma gelince, şöyle diyor: «Kanımca, bunların büyük kısmı, çok yerinde olarak «stannum»dan yapılıyor ve asıl metallerin karıştırılması ve bazı eritme güçlükleri nedeniyle, saf bakırdan daha kullanışlı sayılıyordu.» (A.g.y., ii, 213). Bu gözlemler kalay çıkarılmayan yerlerdeki Akdeniz uluslarıyla sınırlıydı. İsviçre, Avusturya, Danimarka ve diğer Kuzey Avrupa ülkelerinde bulunan baltalar, bıçaklar, usturalar ve bazı süs eşyalarının, tahliller sonunda, bakır ve kalaydan yapıldığı; bu nedenle de, bronz sayılmaları gerektiği anlaşılmıştır. Demirden daha önce bulunduklarını gösteren kendi aralarında bağıntılar da vardır.

Dönemine geçince, o zamana dek görülmemiş ölçüde örgütlenmiş bir toplum düzeyini meydana getiren kabile reisleri kurulunun yönetimi altında oluşan ve *gens*'lere, fratrilere ve tribülere dayanan kabile konfederasyonu topluluğunu görmekteyiz. Ayrıca, Batı'da mısır ve fasulyenin, kabağın, tütünün ekimi; nişastalı bitkilerin ekilip-dikilmesi; kumaş dokunması, geyik derisinden çarık ve tozluk yapılması, kuş vurmak için nefesle taş püskürtmekte kullanılan tüplerin icadı; savunma için köylerin etrafına kazıklar dikerek koruganlar yapılması; kabile oyunları; Büyük Ruh diye bir varlığa duyulan inançla birlikte ateş, su, vb. tapınmacılığı; savaş zamanlarında görülen yamyamlık; ve en son olarak, çömlekçilik sanatı da bunlar arasındadır.

Zaman ve gelişme sırasına göre ileriye yönelik insanlığın evriminde, gerilere gittikçe, buluşların daha basit ve insanın temel gereksinmelerine daha dolaysız olarak bağlantılı bir görünüm taşımaya; kurumların da, aynı biçimde, kan yönünden yakın kimselerden oluşan ve kendilerince seçilen bir reisin başkanlığında ilk *gens*'e (soy'a), kan yakını soy'lardan oluşan ve reisler kurulunun yönetimi altında bulunan tribüye (kabileye) benzemeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bu dönemde Asyalı ve Avrupalı kabilelerin durumu (belki de o zamanlar Aryen ve Sami ırklar yoktu) hakkında fazla bir bilgimiz bulunmamaktadır. Bu topluluklara ait bilgilerimiz, çömlekçiliğin bulunması ile, hayvanların evcilleştirilmesi arasındaki dönemden kalma eski sanat kalıntılarından ibarettir ve Baltık denizi kenarlarında yere kazılmış çukurlardan oluşan barınaklarda yaşayan ve sadece köpeği evcilleştirebilmiş bir halka aittir.

Barbarlık Döneminin bu üç alt-bölümündeki insanlığın elde ettiği başarıların büyüklüğü ve önemi hakkında yapılacak herhangi bir değerlendirme, bu alt-dönemlerdeki gelişmelerin sadece nicel yönden ve kendi anlamları açısından değil, bu gelişmelerin yanı sıra gerçekleştirilmiş bulunan zihinsel ve moral gelişmeler yönünden de çok büyük önem taşıdıklarını ortaya koymaktadır.

Daha da uzun sürmüş olan yabanıllık dönemine kadar

gerilere gittiğimizde ise, bu dönemdeki insanların soylar, fratriler ve tribüler (kabileler) biçiminde örgütlenmeyi; (bir erkekle bir kadından, fakat aynı evde oturmayan çiftlerden kurulan) *syndyasmian* aileyi; en alt düzeyde ögelere tapınmayı; heceye dayanan konuşmayı; ok ve yayı, taştan ve kemikten araç ve gereç yapmayı; kamıştan ve sazdan yapılmış sepetleri, deri giyim eşyalarını; *punaluan* aile biçimini; cinsiyeti temel alan örgütlenmeyi; dağınık düzende yerleşmiş evlerden oluşan köyleri; kayık ve kano olmayı; ucu çakmaktaşıdan mızrak yapmayı; kan yakınları arasında kurulan aile biçimini; tek heceli seslere dayanan bir dil kullanarak iletişimde bulunmayı; fetişizmi; yamyamlığı; ateşi ve çeşitli işlerde ateşten yararlanmayı; ve son olarak da, davranış ve jestlerle yapılan konuşmayı bildiklerini anlamaktayız.⁶ Bu başarıların gerçekleştirilme

6 Dilin nasıl ortaya çıktığı, geliştiği konusunda yapılan araştırmalar o kadar çok olmuştur ki, bu sorunun kolay kolay çözümlenemeyeceği anlaşılmaktadır. Konu, genellikle, tartışmanın yarar sağlamayacağı düşünülerek, artık ele alınmamaktadır. Bu sorun, dilin materyalleri açısından değil, insanlığın gelişme yasaları ve hayatta ussal ilkelerin işleyişi açısından incelenmesi gereken bir sorundur. Lucretius, ilkelik döneminde insanların sesler ve jestlerle düşüncelerini anlattıklarını, fakat bunun dil-sizlerin konuşmalarında görüldüğü gibi tuhaf seslerle yapıldığını ileri sürmüştür (—v 1021). Lucretius, düşüncenin konuşmaya öngeldiğini; jestlere dayanan konuşmanın da seslere dayanan konuşmadan daha önce geliştirildiğini savunmuştur. Jest ya da işaretlerle yapılan konuşma daha eskiymiş gibi görünmektedir. Yabanılarda olmasa bile lehçeleri ayrı olan barbarlarda, birbirleriyle karşılaştıklarında bugün de aynı şekilde konuşma alışkanlığı görülmektedir. Amerikan yerlileri böyle bir dil geliştirmişler; genel konuşmalar için bu tür bir dilin yeterli olabileceğini göstermişlerdir. Yerlilerin kullandıklarına göre, bu dil hem ifadeci hem de kolaylık sağlayıcı, hoşnutluk verici niteliktedir. Doğal simgelerden oluştuğu için, evrensel bir dilin ögelerine sahiptir. İşaret dilinin bulunması ve geliştirilmesi sese dayanan dilin bulunmasından daha kolay olmuş; daha kolaylıkla geliştirilebilecek bir dil olması nedeniyle de, bura-

sıralarına göre yaptığımız söz konusu değerlendirmenin sonucunda, insanın yeryüzündeki varoluşunun «çocukluk» günlerine kadar uzanmış oluyoruz. Bu dönemde insanlar, balık yemeye dayanan bir beslenme biçimine; yaşam ortamını değiştirmeye olanak veren ateşten yararlanmaya; ve, konuşmayı sağlayacak bir dil geliştirmeye başlamışlardır. Böylesine mutlak bir ilkel dönemdeki insanlığın, sadece «çocukluk dönemi insanlığı» olarak tanımlanması da yetmemektedir. Bu ilkel dönem insanının beyninde buluşların, keşiflerin, kurumların kazandırmış olabileceği hiçbir düşünce ve kavram bulunmamaktaydı. Tek sözcükle,

da bir varsayım yapılmakta ve bu dilin sese dayanan dilden önce bulunduğu ileri sürülmektedir. Sözcük seslerini oluşturan ögesel sesler, bu varsayıma göre, önceleri jestlere yardımcı olarak ortaya çıkmış; zamanla aynı sesler hep aynı alışılmış anlamlara alınmaya başlayınca, işaret dilinin yerine ses diline geçilmiş; ya da en azından ikisi birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Sese dayanan dilin başlangıçtaki bu biçimi, insanın çeşitli sesleri çıkarmakta kullandığı organlarının kapasitesinin gelişmesine de yardımcı olmuştur. Jestlerin seslere dayanan konuşma biçimiyle birlikte kullanıldığı yolundaki varsayımdan daha yerinde bir varsayım olamaz. Hâlâ, jestlerin seslere dayanan dilden ayrılması olanağı bulunmamakta ve eski bir zihinsel alışkanlığın kalıntılarını ifade etmektedir. O dönemde dil kusursuz denecek kadar geliştirilebilmiş olsaydı, anlamı vurgulamak ya da seslerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için başvuru- lan jestler yersiz sayılacaktı. Dilin, başlangıç dönemlerindeki gelişmemiş biçimlerine doğru gerilere gittikçe, jestler sayıca ve türce artmakta; bir noktadan sonra ise, dil, jestler olmadan anlaşılamiyacak kadar jestlere dayanan bir dil olma düzeyinde kalmaktadır. Yabanılık dönemi boyunca da barbarlık dönemine kadar dil geliştikçe, jest öğeleri de, çeşitli biçim değişiklikleri geçirmiş, fakat dilden ayrılamıyacak öğeler olarak yerlerini korumuş, dildeki yer ve işlevlerini sürdürmüşlerdir. Sözel dilin nasıl ortaya çıkmış olabileceği sorunu üzerinde duranların jestlere dayanan konuşmaya ilişkin varsayımlar üzerinde durmalarında yarar vardır.

bu dönemde insanlık, sonradan başaracağı her şeyi yapabilecek potansiyele sahip olduğu halde, insanlığın geçirdiği aşamaların en alt düzeyinde bulunuyordu.

Buluşlar ve keşiflerle, ayrıca, kurumların gelişmesiyle insan düşüncesi de gelişmiş, serpilmiş; *ön-lob* (cerebral) başta olmak üzere, insan beyni de büyümüştür. Yabanılık dönemindeki bu düşünsel gelişmenin yavaş olması, en basit buluşların gerçekleştirilmesi için bile, düşünceye yardım edecek hiçbir (kazanılmış —ç.) bilgiye sahip bulunulmamasındandı. Doğadaki herhangi bir güç ya da cevherin bulunması ve bunlardan yararlanılması da, böylesine ham bir yaşam biçiminde, pek zordu. Böylesine yabanıl ve işlenmemiş bir materyalden, en basitinden de olsa, bir toplum oluşturmak zor işti. İlk buluşlar ve ilk toplumsal örgütlenimler, hiç kuşkusuz, gerçekleştirilmesi en zor olanlardı. Bu ilk dönemlerde bir buluştan sonra ikinci bir buluşun gerçekleştirileceği güne dek uzun zamanların geçmesi gerekiyordu. Bunun en ilginç örneği, ardı ardına gelen çeşitli aile biçimleri olmuştur. Geometrik oranla işleyen bu ilerleme yasası, yabanılık döneminin niçin çok uzun sürmüş olduğunu da açıklamaktadır.

İnsanlığın bu ilk dönemi hakkında bütün söylediklerimiz hiç de yeni şeyler olmadığı gibi, modern çağda ortaya çıkmış şeyler de değildir. Eski çağların şair ve filozoflarının bazıları bu durumu görmüşler; insanlığın, başlangıçtaki bu uç noktada, ham bir görünüm içinde bulunduğunu, ilk gelişmelerin çok yavaş ve adım adım gerçekleştirilebildiğini ifade etmişlerdir. Bu düşünürler ve şairler, insanlığın gelişmesinin evrimci ve ilerlemeci bir dizi buluş ve keşifler aracılığı ile olduğunu da görebilmişler; fakat soruna çok daha önemli olan toplumsal kurumlar açısından bakmayı düşünememişlerdir.

Etnik dönemlerden her birinin görelî uzunluğu üzerinde doğrudan etkisi olan insanlığın gelişmesindeki bu oransal hız sorunu, bugün için, bütün önemiyle önümüzde durmaktadır. İnsanlığın gelişmesi, ilk gelişmelerinden en son gelişmelerine dek, sadece görünüşüyle değil özü

yönünden de, geometrik bir artışla gerçekleştirilmiştir. Bu olgu, olaylar açısından bakıldığında açıkca görüldüğü gibi, kuramsal olarak da, tersi olamayacak bir olgudur. Mutlak bilginin her birim-varlığı, bu birim (item) kazanılır kazanılmaz, yeni bilgilerin kazanılmasında birer etmen olmuş; bu durum, günümüzdeki gelişkin ve karmaşık yapılı bilgi düzeyine dek sürmüştür. Bu nedenle, birinci dönemde gelişme çok yavaş, sonuncu dönemde hızlı olmuşsa da, insanlığın tüm gelişmesi açısından karşılaştırıldıklarında, ilk dönemde kazanılmış bilgiler diğer dönemlerdekilere göreli olarak, çok daha büyük olmuştur. Kesinlikle kabul edilmesi gerekmez de, şu kadarını söyleyelim ki, insanlığın yabanıllık dönemindeki gelişmesi, kendinden sonraki barbarlık döneminin her üç alt-dönemindekine oranla daha büyük bir gelişme olmuş; aynı şekilde, bütün bir barbarlık dönemindeki gelişme de, barbarlık dönemini izleyen uygarlık dönemindeki tüm gelişmelerden çok daha büyük olmuştur.

Bu etnik dönemlerin her birinin görece uzunluklarının ne olduğu da ilginç bir spekülasyon konusudur. Bu konuda tam bir ölçü yoksa da, bazı kestirimlerde bulunma olanağı vardır. Bu gelişmede, dönemden döneme geçildikçe geometrik bir artışa uygun bir gelişme olduğunu savunan kurama göre, yabanıllık döneminin barbarlıktan, barbarlık döneminin de uygarlık döneminden uzun olması gerekmektedir. Her dönemin görece uzunluğunu bulup çıkarmak için, insanın yeryüzündeki varlığını yüzbini yıllık bir süre olarak kabul edersek —ki, bu süre daha uzun da olabilir, daha kısa da— yabanıllık dönemine en azından altmış bin yıllık bir süre tanımak gerektiği anlaşılmaktadır. İnsanlığın en gelişkin kesiminin geçmişinin beşte üçü, bu hesaba göre, yabanıllık dönemi içinde geçmiş bulunmaktadır. Geriye kalan yıllardan yirmi bini, ya da beşte biri İlk Barbarlık Dönemi ile geçmiştir. Orta ve Son Dönem Barbarlık ise onbeş bin yıl kadar sürmüştür. Uygarlık dönemi için de geriye beş bin yıl kalmıştır.

Yabanıllık döneminin görece uzunluğu belki de yukarı-

da verilenden daha kısa olmuştur. Bu hesaplamanın dayandığı esasları tartışmaya girmeden, insanlığın gelişimine ait geometrik artışla ilerlemenin yanı sıra, eski dönemlerin sanatlarının ve kurumlarının da aynı şekilde «tedrici» bir gelişme süreciyle gerçekleştirildiğini belirtmek gerekir. Etnolojideki en önemli sonuçlardan biri, insanlığın yabanılık dönemindeki yaşam deneyimlerinin, süre yönünden, diğer bütün etnik dönemlerden uzun oluşu; uygarlık döneminin ise, insanlığın geçmişi içinde çok küçük bir süreden ibaret olduğudur.

İnsanlık içinden, farklı kökenlerden gelen iki ayrı ırk, Aryenler ve Samiler, ya varlıksüzdürme olanakları yönünden, ya konumlarının elverişliliği yönünden, ya da her ikisi yönünden, barbarlıktan kurtulan ilk kabileler olmuştur. Aryenler ve Samiler, esas itibariyle, uygarlığın kurucusu olmuşlardır.⁷ Fakat Aryenlerle Samilerin insanlık ailesi içinde ayrı birer ırk durumuna gelmeleri, karşılaştırmacı bir anlayışla düşünülecek olursa, yeni sayılabilecek bir olgudur. Bu iki ırkın başlangıcı sayılabilecek insanlar, daha önceki barbarlık dönemindeki topluluklar arasında yer alıyor ve onlardan farklılaşmamış bulunuyorlardı. Aryenlerin ilk ortaya çıkışı evcil hayvanların görüldüğü dönemle birlikte olmuştur. O sıralarda, Aryenlerin bütün dalları tek bir kavimdi ve bunlar aynı dili konuşmaktaydılar. Aryen kabilelerle Sami kabilelerin ayrı birer benlik kazanmaları Orta Barbarlık döneminden önce olmamışa benzemektedir. Barbarlardan farklılaşıp ayrılmaları ise, evcil hayvanlara kavuşmalarından sonra olmuştur.

İnsanlığın en gelişkin kesimi, ilerlemesinin bazı aşamalarında, hayvanların evcilleştirilmesi ya da demir cevherinin ergitilmesi gibi büyük buluşlara, yahut da keşiflere kadar duralamış; fakat bu tür buluşlar, insanlığın

⁷ Mısırlıların, uzaktan da olsa, Sami aile ile yakınlıkları olduğu ileri sürülmektedir.

durağanlaşan ilerlemesinde büyük atılımlara yol açmışlardır. Bu durağanlaşma sürelerinde nerede kıtalar arası bağlantılar (temaslar) var idi ise bütün kabileler birbirlerinin ilerlemelerini paylaştıkları için, gelişmeleri yavaşlayan kabileler de ilerlemeye devam ederek, kendilerinden ileri kabilelerin daha önce vardıkları gelişme noktalarına, değişik yakınlaşma derecelerinde de olsa, ulaşabilmişlerdir. Bütün büyük buluşlar ve keşifler sadece bulundukları yerlerde kalmamış, diğer yerlere de yayılmışlar; fakat geri kalmış kabilelerin bunları öğrenip benimseyebilmeleri, önce, bu kabilelerin bu buluşların ve keşiflerin anlam ve değerlerini kavrayabilmelerine yetecek bir sürenin geçmesini gerektirmiştir. Kıt'asal alanlarda bazı belirli kabileler bu alanda önderlik etmişlerse de, her etnik dönemde bu alandaki önderlik kabileler arasında zaman zaman el değiştirmiştir. Belirli kabilelerin etnik bütünlüklerinin ve yaşamlarının, bu kabilelerin geri kalmaya başlamalarından sonra yok olması, her dönemde insanlığın ilerlemesini belirli bir süre durdurmuş, engellemiş olsa gerektir. Bununla beraber, Orta Dönem Barbarlıktan itibaren Aryen ve Sami ailelerinden gelme kabileler insanlığın ilerlemesinin dokusunu meydana getirmişler; uygarlık döneminde ise, bu görev, yavaş yavaş, sadece Aryen ailesinden olanlarca yerine getirilmeye başlanmıştır.

Bu genel değerlendirmenin gerçekliği, Avrupalılar tarafından ilk görüldüklerinde Amerikan yerlilerinin içinde bulundukları durumdan da anlaşılmaktadır. Amerikan yerlileri bu kıt'adaki yaşamlarına yabanılık döneminde başlamışlar; düşünsel ve ussal başarıları daha alt düzeyde kalmakla beraber, tümü de yabanılık döneminden çıkıp Aşağı Barbarlık dönemine ulaşabilmiş; Kuzey ve Güney Amerika'daki köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililerden oluşan bir kesimi ise Orta Barbarlık Dönemine geçebilmiştir. Bu Kızılderililer kıt'adaki evcilleştirilince işe yarayaacağı anlaşılan biricik dört ayaklı hayvan olan *lama*'yı evcilleştirmişler, bakır ile kalayı alaşımlayarak tunç yapmayı başarmışlardır. Üst Barbarlık Durumuna erişebilmele-

ri için sadece tek bir buluşa; ama buluşların en önemlisi olan demir cevherinin ergitilmesine gelip dayanmışlardır. Doğu yarıküresindeki en ileri düzeydeki insanlarla ilişkilerinin bulunmadığını düşünecek olursak, Kızılderili yerlilerin yardımsız ve kendi başlarına yabanılık döneminden çıkarak gerçekleştirdikleri gelişmelerin parlak denecek kadar büyük başarılar olduğu anlaşılmaktadır. Asya ve Avrupa'daki insanlar, sabırla, demirden yapılma araç ve gereçlerin nimetlerinden yararlanacakları günleri beklerlerken, Amerika'daki Kızılderililer, zamanca demirin bulunuşuna çok yakın olan bronz kavuşacak düzeye gelmişlerdir. Doğu dünyasındaki bu durağanlaşan ilerleme sırasında, Amerika'daki Kızılderililer Amerika'nın Avrupalılar tarafından keşfedildiği günlerdeki durumlarına gelememişlerse de, ona yakın bir yerde bulunuyorlardı. Oysa, aynı dönemde, Doğu dünyası barbarlığın son dönemini de bitirmek, uygarlığın ilk dört bin yıllık dönemini tamamlamak üzereydi. İlerleme yarışında Aryen aileden kabileler karşısında, özellikle, Son Barbarlık Döneminde—ki uygarlık döneminin bir bölümünü de bu dönemde saymak gerekmektedir— bu yerliler geri kalmışlardır. Aryen ve Ganowanian ailelerden kabilelerin gelişme tarihleri, bu nedenle, Son Yabanılık Dönemi dışında, insanlığın etnik dönemlerin başında geçirdiği yaşam-deneyimlerinin bütününe ışık tutmaktadır.

Yabanılık dönemi, insanlığın ilk biçimlenmeye başladığı dönemdir. Bilgi ve deneyimleri yönünden sıfırdan başlayan; ateşten, konuşmak için gerekli dil'den, sanat ve zanaatlardan yoksun bulunan yabanılık hayatını yaşayan ilk atalarımız, önce, varlıklarını sürdürebilmek için, sonra da, ilerleme ve gelişme için büyük uğraşlar vermiş; yırtıcı hayvanlardan korunmalarını ve beslenmelerini sağlayacak sürekli kaynak ve olanaklar buluncaya kadar bu uğraşı sürdürmüşlerdir. Bütün bu ilk çabalardan, emeklerden, bunların ürünü olarak, önce bir konuşma dil'ine kavuşulmuş; sonra da, insanların tüm yeryüzüne yayılması gerçekleştirilmiştir. Fakat bu ilk ham biçimdeyken top-

lumun sayısal yönden («kemiyet» olarak) yeterli örgütler kurabilmesi olanaksızdı. İnsanlığın en ileri kesimi Yabanılık Dönemini arkasında bırakıp Aşağı Barbarlık Durumuna geçtiğinde, dünya yüzündeki nüfusun toplamının da çok az bir şey olması gerekmektedir. Soyut düşünce yeteneğinin gelişmemiş olması nedeniyle, ilk buluşlar çok güç gerçekleştirilebilmiştir. Kazanılan temel nitelikteki her bilgi birimciği kendinden sonraki ilerlemelere temel olmuş; fakat bu durum çağlar boyunca insanlarca hiç fark edilmemiş; ilerlemeye engel olan etmenler, ilerlemeye destek olacak enerjiye neredeyse denk güçte kalmaya devam etmişlerdir. Yabanılık döneminde elde edilen bütün başarılar yalnızca kendi özellikleri yönünden önem taşımakla kalmamakta; çok zayıf olanaklarla ve kahredici uzunluktaki çağlar boyunca, sabra dayanan bir çalışmanın ürünü olma özelliğini de taşımaktadırlar. Ok ve yay buna tam bir örnektir.

Ussal ve moral yönden yabanılık dönemi insanının alt konumda olduğu; zengin yaşam-deneyimlerinden yoksun, temel hayvansal istek ve tutkularına göre yaşayan gelişmemiş basit bir yaratılıştaki olduğu açıkça söylenemese de, çakmaktaşı ile kemikten yapılmış araç ve gereçlerin zamanından kalma buluntulardan, bazı yerlerde raslanan mağara yaşantısının izlerinden ve kemik kalıntılarından bunun böyle olduğu anlaşılmaktadır. Geçmişe ait anıtlar gibi kalan bazı soyutlanmış bölgelerde yaşayan yabanıl kabilelerin bugünkü yaşam koşullarından da bunun böyle olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, seslere dayanan konuşma, bunun gelişmesi ile oluşan hecelere dayanan sözcüklendirme konuşması, iki tip ailenin oluşturulması, hatta üçüncü bir aile tipinin de büyük bir olasılıkla geliştirilmiş olması ve toplumun ilk biçimini meydana getirecek olan soy örgütlenmesi gibi önemli bazı gelişmeler bu uzun Yabanılık Döneminde başarılmışlardır. Bütün bu sonuçlar, gelişimin, «modern bilimin, insana ve insanın çalışmalarına ait dikkatli ve ayrıntılı araştırma ve

incelemelerle kanıtlayabileceğini iddia ettiği⁸ gibi, en alt düzeylerden başladığı yolundaki temel önermemize de denk düşmektedir.

Aynı şekilde, uzun bir dönem olan barbarlık dönemi de çok önemli dört olgu tarafından belirlenmiş bulunmaktadır; bazı hayvanların evcilleştirilmesi, tahılların bulunması, mimaride taşın kullanılması ve demir cevherinin ergitilmesi. Hayvanların evcilleştirilmesine, insanlar belki de av arkadaşı olarak köpekleri evcilleştirerek başlamışlar; daha sonraları, diğer hayvanların yavrularını alıp yanlarına getirmişler ve bunlara belki de sadece zevk için bakmışlar; zamanla, her birinden ne gibi yerlerde yararlanabileceklerini görüp anlamışlar; sayıca artırmak için bu hayvanlara nasıl bakmaları, aç bırakmamak için nelerle beslemeleri gerektiğini de böyle öğrenmişlerdir. Evcil hayvanlardan her birinin evcilleştirilme sürecini ve tarihçesini bilebilmiş olsaydık, ortaya çok ilginç şeyler koyabilmiş olacağımıza kuşku yok. Bu konudaki deneyimler, işin şansa bağlı yanları bir tarafa, insanlığın daha sonraki geleceği üzerinde de etkide bulunmuştur. İkinci olarak, nişastalı bitkilerin bulunması ve bunların ekimine başlanması da insanlığın yaşamı açısından çok büyük bir olay olmuştur. Nişastalı daneli bitkilerin ekimi, Amerikan yerlilerinin bir kesimini Aşağı Barbarlık Dönemine, bir kesimini ise Orta Barbarlık Dönemine erdirdiği Batı yarıküresine oranla, Doğu yarıküresinde biraz daha az önem kazanmıştır. İnsanlar o dönemlerde bu son aşamadan daha fazla ilerlemedi ise, bunun nedeni, rahat ve mutlu sayılabilecek bir yaşam için gerekli olanaklara bir dereceye kadar zaten sahip bulunmakta olmalarıydı. Üçüncüsü, ev yapmakta kerpiç ve taştan yararlanılmaya başlanmasıyla bir yandan yaşam-biçimi gelişmiş, diğer yandan da kerpiç dökme ve taş işleme, insanın düşünsel ve tasarımsal gücünü canlandırmış, «üretme» alışkanlığı kazanmasını sağlamıştır. Üretme ise gelişmenin en verimli kaynağı ol-

8 Whitney, «Oriental and Linguistic Studies,» s. 341.

muştur. Fakat, insanlığın daha gelişkin dönemindeki geçmişi ile etkileşimi açısından, dördüncü buluşun, diğerlerinininkinden çok daha seçkin bir yeri ve önemi vardır. Demir cevherinin ergitilmesi, uygarlığın hazırlayıcısı, başlatıcısı olma gibi önemli bir özellik taşımaktadır. Barbarlık dönemi insanlığı adım adım ilerleyerek bazı doğal metalleri (native) bulup bunları topraktan yapılmış, ateşe dayanıklı kaplar içinde ergitmeyi ve kalıba dökmeyi başardığında; has bakıra kalay karıştırıp tunç ürettiğinde; ve son olarak da, daha büyük bir düşünsel çaba harcayarak, maden ergitme fırınına tasarlayıp kurduğunda demir cevherini ergitmenin yöntemini de bulunca, uygarlık savaşının onda dokuzunu kazanmış oluyordu.⁹ Demirden araç ve gereçlerle donatılmış; sivri uçlu ve kesici ağızlı araçları olan insanoğlu, artık uygarlaşma yolunda güvenliğe kavuşmuş bulunuyordu. İnsanlığın geçmişinde, demirin bulunması eşi, koşutu, benzeri olmayan bir olay, olayların olayı, en önemli olaydı. Diğer bütün buluşlar ve gelişmeler demirin ergitilmiş halinin bulunmuş olması karşısında

9 İsviçreli bir mühendis olan M. Quiquerez, Bern kantonu içinde demir cevheri ergitmek için tepelerin etekleri oyularak yapılmış fırın kalıntıları ile demirden araç-gereçler, odun kömürü ve demir döküntüleri bulmuştur. Bu fırınlar yapılırken bir tepenin eteğinde bir oyuk açılmakta, meydana getirilen bu boş hacim kille sıvanmakta, üzeri kubbeli bir fırın şekline sokularak tamamlanmaktadır. Körük kullanıldığını gösteren bir iz bulunamamıştır. Fırının ocak kısmına demir ve kömür uflanıp ayrı ayrı ve tabaka tabaka konulmakta; tutuşturmadan sonra alevli yanmanın sürdürülmesi için yelpazelendirme yolundan yararlanılmaktadır. Sonunda kısmen curuflu bir ergimiş demir külçesi çıkarılmakta; bu külçeler balyoz ve çekiçe dövülerek temizlenmekteydi. Ocağın pisliklerinin biriktiği yığının altında yirmi ayak kalınlıkta bir odun kömürü birikintisi bulunmuştur. Olasıdır ki, bu fırınlar demir cevherini ergitmekte kullanılan bilgilerin gereklerine göre yapılmamıştı ve sıradan fırınlara çok benziyorlardı. — Vide Figuier'in **«Primitive Man»** kitabında, Putnam basımı, s. 301.

önemsiz ya da en azından ikinci derecede önem taşıyan olaylar derecesinde kalmıştır. Demirin bulunmasını, demirden dökülmüş örs ve balyozlar, baltalar ve keserler, demir bıçaklı saban, demirden kılıçlar izlemiş; kısacası, uygarlığın temel araç ve gereçleri demirin bulunmasını beklemişlerdir. Demirden araç ve gereçlerin bulunmayışı insanlığın barbarlık döneminde uzun bir süre durağan beklemesine neden olmuştur. Bu durağanlıktan çıkılmasaydı, insanlık bugün de aynı yerlerde kalmış olacaktı. Denebilir ki, demir cevherini ergitme tasarımı ve yöntemi insanlığı bulunduğu yerden alıp ilerlere erdiren en önemli olgu olmuştur. Bu bakımdan, uygarlıkla ilişkisi yönünden taşıdığı anlamı açısından bu önemli buluşu kimlere, hangi kabileye, hangi ırka borçlu olduğumuz çok ilginç, fakat cevaplandırılması güç bir sorudur. O zamanlar Sami topluluklar Aryenlerden daha ileriye ve insanlığın en gelişkin kabileleriydi. Fonetik alfabeyi insanlığa kazandıranlar Sami ırktan olanlardı. Demir ve demir cevherini ergitmeye ilgili bilgilerin de onlardan gelmesi akla yakın görünmektedir.*

Homeros şiirlerinin çağında, Grek kabileleri çok büyük maddi gelişmeler göstermişlerdir. Belli başlı metaller, demirin ergitilmesi işlemi, hatta demirin çelikleştirilmesi işlemi artık bu dönemde herkesin bildiği şeyler olmuştur.

* Demirin, ilk kez, Sami ırktan olmayan Doğu Anadolu kavimlerince ergitildiği; Hititler zamanında bile, Samilerin yaşadığı yerler olan yukarı Mezopotamya ile Tyre ve Sidon gibi Doğu Akdeniz kıyılarındaki zengin kentlere demirin Akadlar (Sami) ve Asurlular (Sami değildi) aracılığı ile, Kuzeydoğu Anadolu'dan getirildiği; M.Ö. 17. yy. da Anadolu'da demirin altından da değerli ve çok az kullanılan bir metal olduğu; sonraki yüzyıllarda ise Hitit Krallarının demir dışsattımını askeri endişelerle denetlemeye özen gösterdiklerini; demirin silah, araba ve zırh yapmakta kullanılmasının M. Ö. 800'lerden sonra olduğunu; bu dönemde bile, en iyi demir mamüllerinin Urartu'dan geldiğini biliyoruz. Hitit krallık arşivlerinde, Mezopotamya'daki bir krala gönderilen bir mektubun arşiv kopyasından, Mezopo-

Başlıca, daneli bitkiler (tahıllar) ve ilgili tarım sanatları bilinmekte; tarla tarımcılığında saban kullanılmakta; daha önce belirtildiği gibi, köpek, at, eşek, keçi, inek, öküz, koyun, domuz evcilleştirilmiş ve bunlar sürüler halinde yetiştirilmeye, bakılmaya başlanmıştır. Mimaride ise, dayanıklı malzemeden yapılmış ve ayrı bölmelerden oluşan,¹⁰ tek katlı değil, iki ya da üç katlı,¹¹ konut yapımına başlanmış; gemi yapımı, silâh yapımı, dokumacılıkta daha verimli yöntemlerin bulunuşu, üzümünden şarap yapılması, elmanın, armudun, zeytinin, incirin¹² yetiştirilmesi, rahatlık sağlayan araç, gereç ve eşyaların yapılmaya başlanması hep bu dönemde olmuştur. Fakat insanlığın erken dönem tarihini, geçmiş çağların unutkanlığı yüzünden, bugün bilememekteyiz. Toplum yaşamının başlangıç döneminde bir barbarlık öncesi dönem olduğu ve bundan çıkışın zor olduğu kabul edilmektedir. Dil öylesine gelişmiştir ki, artık, en üst düzeyde şiirler, en iyi şairler ortaya çıkmak üzeredir. Barbarlık Döneminin bu son çağı, insanlığın bu en gelişkin kesimini, geçmişin parlak başarılarıyla umutlandırmış; insana yaşam okulunda güçlüklerle katlanmayı, zekâsına güvenmeyi öğretmiş; insanlığı yaratıcılık gücünde hayalleri hiçbir sınır tanımayan insanlar olarak uygarlığın eşiğine kadar getirip yükseltmiş bulunuyordu. Barbarlık, büyük barbarlar yaratarak dönemini kapatmış-

tamya'ya egemen olan Asur kralı Salmanassr'ın Hitit Kralı III. Hattusilis'ten armağan olarak demirden yapılmış bir hançer istediğini de biliyoruz. Bu da gösteriyor ki, demir Samilerce değil, Aryen olduğu ileri sürülen Hititler'den ya da Doğu Anadolu, Kafkasya ve İran arasındaki bölgelerde yaşayan Urartulularca bulunmuştur. Bk.: O. R. Gurney, *The Hittites* (London: Pelican, 1972 baskısı, ss. 81-84 ve Firuzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1962), s. 145.

10 Priam'ın Sarayı, *İlyada*, vi, 242.

11 Ulysses'in Evi. — *Odysseia*, xvi, 448.

12 *Odysseia*, vii, 115.

tır. Bu dönemdeki barbarlığa geçiş öncesi toplumunun kendine özgü kültürünün ve yaşam koşullarının neler olduğunu, sonraki dönemin Grek ve Romalıları da, zamanca bizden daha yakın oldukları halde, bizim gibi, öğrenip ortaya çıkaramamışlar; fakat insanlığın içinde bulunduğu günlerle geçmiş günler arasında bir bağıntının olduğunu fark etmişlerdir. Grekler ve Romalılarca, buluşların ve keşiflerin belirli bir zaman sıralaması içinde gerçekleştirilmiş olmaları; kurumların gelişmesinin de aynı özelliği taşımakta olması; insanlığın yabanılık durumundan çıkıp Homeros çağındaki durumuna hep bu gelişmeler aracılığı ile varmış olması bilinmekteydi. Fakat, öyle anlaşıyor ki, başlangıç dönemi barbarlığı ile kendi dönemleri arasındaki bu büyük zaman aralığı sorunu üzerinde, spekülatif bir düşünceyle de olsa, hiç durmamışlardır.

İKİNCİ KISIM
YÖNETİM FİKRİNİN GELİŞİMİ

İKİNCİ KISIM İÇİN GİRİŞ

YÖNETİM FİKRİNİN GELİŞİMİ

Toplumun tam anlamıyla bir siyasal örgüt niteliği kazanıncaya kadar geçirdiği başlıca aşamalara ilişkin kuramında Morgan, kişisel bağlarla, ülke-toprağını temel alan ve daha önce Maine'in belirtmiş bulunduğu¹ bağlar arasındaki karşı-sava dayanmaktadır. İlk dönemlerdeki örgütlenme biçimleri siyasal değil, toplumsal nitelikte olmuş; ülke-toprağını (terriory) değil, kişiler arasındaki ilişkileri temel almıştır. Toplumlara, önceleri, aralarında evlenebilir kadın ve erkeklerden oluşan «sınıflar» esasına göre ve cinsiyet temeline göre kurulmuştur. Daha sonraları, evlenebilirlik kalıplarının ilerlemeci bir nitelikte kısıtlanması üzerine, soy'lar (gens) meydana gelmiştir. Bundan sonraki biçimsel siyasal örgütlenmeye kadarki aşamalar ise şunlar olmuştur : 1) kabile reisi ve kabile reisleri kurulu; 2) ka-

1 Morgan'ın bu kavramı doğrudan doğruya Maine'den almış olup olmadığı açık değildir. Morgan, *European Journal*'inde, Maine ile, «barbarlık çağlarını» tartıştığını yazmıştır. Maine, *Ancient Law* (Bk.: White, Leslie A., Extracts, s. 375'de bu konuda bilgi bulunuyor) yazarıdır. Eski Toplum'da ise Morgan, Maine'in «eski hukukun kaynakları ve kurumların başlangıç tarihleri üzerinde çok parlak araştırmalar yaparak, bu konudaki bilgilerimizin bu denli zenginleşmesini sağladığını» yazmıştır (III. Kısım, VI. Bölüm, Tekeşli Aile alt-bölümünün sonlarında).

bileler konfederasyonu; 3) reisler kurulu ile halk topluluğu meclisine dayanan uluslar; ve son olarak, 4) birleşen kabilelerin askeri ihtiyaçlarının sonucunda üçüncü bir güç olarak ortaya çıkan, fakat bu ikisine bağımlı «genel askeri komutan.» Fakat tam anlamıyla siyasal örgütlenme, soy'lara dayanan kişisel bağlar işlevlerini yitirinceye ve bu ilişkiler ülke-toprağı ve mülkiyet esasına göre kuruluncaya kadar gerçekleştirilememiştir. Soy'ların (gens) ortadan kalkması öncesinde, ana soyundan inen soygelimi yerine, ata soyundan inen soygelimine geçilmiştir.

Morgan, kuramını kurarken yaptığı sınamalarda, siyasal gelişmenin değişik düzeylerini temsil edebilen ve «kurumları homojen halkların yaşadıkları bölgelerdeki normal gelişmeleri» içinde incelenebilecek; yani, daha gelişkin toplumlarca fazla etkilenmemiş olduğu düşünülerek seçilen toplumlar üzerinde durmuş; bunlar üzerinde ayrıntılı incelemeler yapmıştır. Avusturalya yerlilerini ilk aşamadaki topluma, geniş saha araştırmalarına dayanan İro-kua'lar üzerindeki incelemelerinde ise, soy örgütlenmesi toplumuna, kabile ve konfederasyona örnek olarak almıştır. Aztekleri ise, erken çağ Grek ve Roma'sını andıran bir «askeri demokrasi» olarak kabul etmiş; son ikisi hakkında ise, bunlar, soy'sal (gentile) ya da kişisel bağlardan ülke-toprağı ya da siyasal nitelikli bağlara geçişin başlangıcı saydığı için, etnik ve tarihsel bilgiler vermiştir. Bu kısmın sonlarında ise, diğer bölgelerde de paralel bir gelişmenin bulunduğunu gösteren verilerin zenginliğine işaret etmektedir.

Morgan başlıca üç görüş geliştirmektedir: birincisi, «toplumsal» örgütlenmeden «siyasal» örgütlenmeye geçişin temel derecede önem taşıdığı; ikincisi, insanlığın tarihinde ana soy çizgisini izleyen *gens*'lerin toplumsal örgütlenmede temel teşkil ettiği; üçüncüsü de, siyasallaşma öncesi toplumların, genel olarak, demokratik nitelikte olduklarıdır. *Eski Toplum*'un yayımlanışından günümüze kadarki seksen yıllık çalışmaların ışığı altında Morgan'ın bu üç görüşünü lâayık olduğunca değerlendirebilmek zor bir iş-

tir. Bir kere, Morgan'ın çalışması üzerine yapılan tartışma ve polemikler, Marksist kuram ve Marksist kuramın insanlığın geleceği üzerindeki etkilerine öncelik verilerek yapıldıkları için, Morgan'ın görüşlerinin kendileri yeter derecede açıklıkla ortaya konulamamıştır. İkincisi, yerli kültürlerini yeterince anlayabilmek için, Beyazlarca bulundukları zamanki durumlarıyla, ya da XIX. ve XX. Yüzyıllarda anımsandıkları durumlarıyla anlatılan «ilkel» kültürlere ait bilgilerin bugün yeniden gözden geçirilip değerlendirilmesi gerekmektedir. Batının siyasal ve ekonomik egemenliğinin yol açtığı etkiler altında, haklarında bilgiler ve veriler toplanan ilgili toplumlar hızla değişim geçirmiş; bu değişim erkekten soygelimine geçişi, biçimsel siyasal örgütlenmeyi, özel mülkiyeti ve ekonomik sınıfları getirmiş; zaten gücünü kaybetmiş bulunan kan yakınları topluluğu bünyesinden bireysel girişimciler bile çıkmaya başlamıştır.

Eski Toplum'u bugün yeniden değerlendirirken benim görüşüm (benim görüşüme katılacak olanlara bu sözüm), ya da «tuttuğum yan» (bu sözümü de katılmayacak olanların ne söyleyeceğini düşünerek kullanıyorum), ta öğrenicilik günlerimden beri hep Morgan'ın eleştirildiğini görmüş olmamın ürünüdür diyebilirim. Etnolog olarak saha çalışmalarında gördüklerim ve Morgan'ın kuramının insanı konu alan bütün bilim dallarında ilk anda hemen kavranılamayacak bir genişlikte zaten yer bulmuş olması ise, bu görüşümün daha da güçlenmesine yol açmıştır. Belirttiğim gibi, benim inancım, Morgan'ın kuramları ile Morgan'a yöneltilen eleştiriler birlikte düşünüldüğünde yapılması gerekenin, Morgan'ın kuramlarını reddetmek değil, temel önermelerinden bazılarını biraz daha açıklığa kavuşturmak olduğudur.

1. *İnsanlık tarihinin ilk döneminde soy'a (gens) öngelen toplumsal örgütlenme biçimi :*

Morgan'ın «ilk örgütlenmiş toplum biçimi» dediği, «kan yakınlığı esasına göre kurulan soy'lar şeklindeki ör-

gütlenme»den «daha eski ve daha *arkaik*» diye tanımladığı en eski toplumsal örgütlenme biçimi, «cinsiyet temeline göre kurulan sınıflar»dır. Bundan, «bir grup içinde bulunan ve kendi aralarında evlenebilen öz ya da kuşak kardeşlerinden (collateral) oluşan kan yakınları arası evlenmeye dayanan aileye ulaşılmıştır.» Bu toplum biçiminin varlığını Morgan, Okyanusya'daki Malayahılar arasında yürürlükte olan kan yakınlarını isimlendirme biçimine bakarak fark etmiştir. Bu akrabalık isimlendirmesinde yaşayan kuşaktan olanlar birbirlerini (kuzen, yani, babanın ya da annenin kardeşlerinin çocukları diye değil) *kız kardeş* ya da *erkek kardeş* olarak isimlendirmekte; yaşayan kuşağın yaşayan ya da ölü ebeveyni (parent) için ise (amca, hala, dayı, dede yerine) *babalar* ya da *analar* denilmektedir. Morgan, bu durumu, Malaya terminolojisinin çok eski bir geleneği, dilde galat duruma gelmiş ve «fosilleşmiş» bir isimlendirmeyi, çok sayıda kız kardeşin çok sayıda erkek kardeşlerle evlendiği günleri yansıtmasının sonucu saymıştır. Bu akrabalık terminolojisinde bir insan kendinin babası; herhangi bir kadın kendi babasının karısı; kendi oğlu kendisinin erkek kardeşi, vb., olabilmektedir. Zamanının diğer bilim adamları gibi Morgan da, herhangi bir kadının, sözle de olsa, kendisinin annesi olmamasını ise, zamanla anadan soygeliminin, ya da belirli bir ebeveyn olarak ana soygeliminin (sulfünün) esas alınmasının nedenlerinden biri saymıştır.

Morgan'ın bu akrabalık ilişkilerinin varlığını ortaya çıkarmasından sonra yapılan akrabalık sistemleri üzerindeki incelemeler, bu sistemlerin fiili ya da potansiyel *biyolojik* ilişkilerden çok, *toplumsal* ilişkileri dile getirdiklerini göstermiştir. Akrabalık isimlendirmeleri otorite, saygı, karşılıklı yardımlaşma, yiyecekleri paylaşma, vb. kalıplarını ifade etmektedir. Bu durumu daha kolay kavrayabilmemiz için, akrabalık terimlerini bizim alışkın olduğumuz gibi çekirdek aileyi merkez sayarak sıralamaktan vaz geçmemiz gerekmektedir. Morgan gibi, «babamın bütün erkek kardeşleri babam, annemin bütün kız kardeş-

leri ise annemdir» demek yerine, «benden önceki kuşaktan yakınım olan ilgili herkesi aynı akrabalık terimi ile adlandırıyorum» demek gerekmektedir. Bu durumda terim, kişinin aynı biçimde —babası ile olan ilişkisine benzer biçimde— ilişki içinde bulunduğu belirli sayıda herkes için kullanılmaktadır. Kan yakınlığı temeline göre kurulmuş toplumlardaki köylerde, kabilelerde, ya da topluluklarda (band) kişinin, belirli diğer kişilere karşı nasıl hareket etmesi gerektiği, büyük ölçüde akrabalık terminolojisinin tanımladığı kategorilere bakarak anlaşılabilir. Morgan şöyle diyor: «bir yerli Kızılderili için bu karmakarışık ilişkiler terminolojisi, bunları kullanmaya alışkın olduğu için, hiçbir güçlük yaratmamaktadır.» Nedeni ise, bu terimlerin kullanılmalarının gündelik yaşam açısından işlevsel bir anlam taşımakta oluşlarıdır.

Eğer kan yakınlığı (akrabalık) terimleri sadece yaşanan gündeki (ya da çok yakın geçmişteki) toplumsal ilişkileri ifade etmek için kullanılıyor ve çok uzak geçmişteki toplumsal örgütlenmelerin kanıtı sayılamıyorsa, soy (gens) biçimindeki toplumsal örgütlenmeye öngelen toplumsal örgütlenmeler için neler kanıt sayılabilecektir? Morgan'da bu soruya verilen yanıt, kısmen, «halkların kurumlarının homojen olduğu bölgelerdeki gelişmeleri içinde incelenen hem yabanılık dönemini, hem de barbarlık dönemini» çeşitli «aşamalar» için örnek olarak kabul etmek ve kullanmak olmuştur. Son zamanlara kadar, birçok tarım-öncesi toplum yerleşim yerleri dışında, ya da elverişsiz bölgelerde yaşamışlardır. Daha önce ifade ettiğimiz gibi (bk.: Birinci Kısım İçin Giriş'te, paragraf 20 ve 21), bu kültürler kendilerinden öncekilerle; ya da Buz Çağındaki *Homo sapiens-öncesi* kültürlerle eşit sayılamazlar. Ama, gene aynı kültürlerin, artık *Homo-sapiens* olan insanın kendisinin de avcılıkla ve yiyecek toplayarak varlığını sürdürmeye başladığı aşamalarda dünyanın çeşitli yerlerinde görülen çok değişik uyarlama (adaptations) temsil ettiği belirtilmelidir.

Morgan, Avustralyalı kabile insanların ilk avcı kül-

türlerin en iyi temsilcisi olduklarına inanmaktaydı. Avustralyalı yerlilerin «evlilik sınıfları» denen toplulukları, Morgan'a göre, «sürü» yaşamındaki «her önüne gelenle cinsel ilişki kurabilmeye» dayanan ilişki biçimini izleyen «grup evliliği» biçiminden hemen sonra gelen ilişki biçiminden fazla uzaklaşmamış örneklerdi. Bununla beraber, Avustralyalıların çok basit bir teknolojileri olduğu halde, biçimsel toplumsal örgütlenmeleri avcı topluluklar içinde tipik olmayan bir örnektir ve belki de yakınlardaki Malinezya Adalarındaki daha gelişkin toplumlardaki toplumsal değerlendirmelerin izlerini taşımaktadır. Kaldı ki, sistemi, sadece *kari*'lerin neye göre seçilmekte olduklarına dayanarak açıklamak, Avustralya yerlilerindeki evlenme ve aile yaşamını çarpıtarak vermek olacaktır. Morgan'ın kendisinin de işaret ettiği gibi, «grup evliliği», sözcük anlamında anlaşılacak olursa, bulanık ve yanıltıcı olacaktır. Zaten gündelik yaşamda da bireysel eşler ikişer ikişer ayrılmaktadırlar. Bu bakımdan, «evlilik sınıfları» denen toplulukların kendilerine özgü özellikleri bir yana, Avustralya yerlileri ile diğer avcılık kültürleri arasında temelde bir farklılık bulunmamaktadır.²

Bugün genel olarak kabul edilen görüş, avcılık yaparak ve doğadan yiyecek toplayarak geçinen toplulukların bizim ailemize benzeyen çekirdeksel ailelerden kurulmuş toplumlar olduğudur. Evinden uzak düşmüş bir erkeğin, birlikte yatabileceği bir kadını her yerde bulabilmesini sağlayan «cinsel konukseverlik,» ya da özellikle bayramlarda rastlanan cinsel izin, Morgan'ın ileri sürdüğü gibi «grup evliliğinin» kahrntısı olmayıp, sadece katı katıya uygulanan tekeşlilik evlenmesinden, her toplumda görülen.

2 Avustralya kültürleriyle ilgili olarak, bk.: Service, Elman R., «The Arunta of Australia,» Profiles in Ethnology'de, Harper and Row, New York, 1963; ve Hart, C. W. M., ve Pilling, Arnold, The Tiwi of North Australia, Spindler, George, ve Spindler, Louise tarafından derlenen Case Studies in Cultural Anthropology adlı yapıtta, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1960.

fakat bazılarında çok sıkı şekilde sansür edilen sapmaların toplumun kabul edebileceği bir yönde biçimlendirilmesinden ibarettir. Böyle bir görüş, cinsel pratikleri kültürler arası bir yaklaşımla değerlendirme yönünden olumlu bir yan taşımaktaysa da, avcılıkla geçinen bir toplumdaki ailenin işlevleri ile bizim toplumumuzdaki ailenin işlevleri arasındaki temel farklılığı gözden kaçırmaktadır—*avcılıkla geçinilen bir toplumda çekirdek aile, bir birim gibi görünse de, Batı kültüründekine paralel sayılamayacak bir biçimde, işlevi yönünden kollektif takım topluluğunun (band) içinde bu toplulukla kaynaşmış bulunmaktadır.*

Avcılıkla geçinen kollektif topluluklara ait kanıtlar, bu topluluğun gevşek bir dokuyla yapılandığını, doğanın gereklerine uyacak şekilde esnek ve uyumlanabilir olduğunu, şaşılacak derecede basit bir topluluk olduğunu, fakat soy üyeliğine dayanan (gentile) toplumsal örgütlenmenin öncesinde yer alan bir örgütlenme olduğunu göstermektedir. Bugün bu topluluklarla ilgili olarak elimizde çok geniş malzeme vardır. Konu *Eski Toplum*'da yeterince işlenemediği için avcılıkla geçinen bu topluluklar üzerinde az da olsa durmamız okuyucu için ilgi çekici olabilir. Avcı ve toplayıcı toplulukların büyüklüğü bir bölgenin sahip olduğu besin kaynaklarına göre değişmekte; göçerlik hareketleri ise bölgenin çeşitli bölgelerinde besin ve su kaynaklarının mevsimlik dalgalanmalarına bağlı bulunmaktadır. Balıkların, besin olarak kullanılan yumrulu bitki köklerinin, ya da meyvaların sağlanmasındaki mevsimlik değişimlerin görece olarak az olduğu yerlerde yaşayan halklar, hareketleri önceden pek kestirilemeyen av hayvanlarını avlıyarak av hayvanları ile dolu bölgelerde yaşayan avcı topluluklarına oranla daha istikrarlı ve düzenli alışkanlıklar edinme olanağında iseler de, her iki durumda da, topluluğun örgütlenmesi ve yöneticilik kurumu (leadership) fazla biçimselleşmemiştir. Mevsimlik göçler, genellikle, küçük toplulukların bayramlar için ve topluluk üyelerini toplumsallaştırmak için bir araya toplandığı dö-

nemlere denk gelmekte; diğer dönemlerde ise, topluluk geniş bir alan üzerine yayılmış küçük küçük birimler hâlinde yaşamaktadır. Yaşamın biçimi, toplumsal ilişkilerin biçimi ne olursa olsun, görülen odur ki, avcı ve besin toplayıcı bu topluluk birimlerinin birlikte işgördürücü karakteri, en temel özelliğidir. Avcılar geniş alanlara yayılmış olsalar bile, yardımlaşma için birbirlerine nasıl erişeceklerini, birbirlerini nasıl bulabileceklerini bilmekte; gerçekten koşulların kötü geçtiği bir yerde açlıkla karşı karşıya kalan bir aile, bizim gerektiğinde birbirimizle bir paket cikleti paylaşmamız gibi, yakınındaki ailenin yiyeceğinden yararlanabilmektedir.³

Morgan'ın avcı topluluklarda karmaşık bir toplumsal örgütlenme bulunduğu şeklindeki görüşlerinin tersine, bu topluluklar anarşik bir görünüm taşıyacak kadar basit yapıdadır. Bununla beraber, topluluğun biçimsel-olmayan, *fiili* yapısı —bizim anladığımız yapı kavramından biraz farklı ise de— yüksek derecede karmaşıktır. Çünkü kolektif karar alma esnek ve işlerli bir topluluk-ıçi haberleşmeyi ve insanlar arası ilişkilerde canlı bir duyarlılığı gerek-

3 Topluluğun (band) işbirliği sağlayıcı karakteri Eskimolar ve Kuzeydoğu Algonkin Kızılderilileri arasında araştırılmıştır. Charles Campbell Hughes, Eskimolardaki kolektifçiliğe karşı ileri sürülen görüşleri gözden geçirmektedir («Anomie, the Ammassalik, and the Standardization of Error,» **Southwestern Journal of Anthropology**; Cilt 14, No. 4, 1958); ve William Dunning bugünkü Eskimo gruplarında paylaşımcı özelliğinin devam ettiğini belgelemektedir. («An Aspect of Domestic Group Structure Among Eastern Canadian Eskimo,» Aralık 1962'de American Association for the Advancement of Science'in toplantılarında sunulmuştur. Kuzeydoğulu Algonkian Kızılderililerinin kolektif organizasyonlarına karşı ileri sürülen savlara, Labrador Yarımadasındaki Montagnais-Naskapi Kızılderilileriyle ilgili olarak yaptığım çalışma olan «The Montagnais 'Hunting Territory' and the Fur Trade,» (**American Anthropologist**, Memoir 78, 1954) ve Ojibwa'larla ilgili Harold Hickerson'un yaptığı çalışmada («The Southwestern Chippewa, an Ethnohistorical Study,» **American Anthropologist**, Memoir 92, 1962) de yer verilmiş bulunuyor.

tirmektedir. Bunlar ise, hiç de kolay olmayan şeylerdir. Avcılık ve yiyecek toplayıcılığı ile geçinen topluluklarda karar alma süreci, ilk anda fark edilemeyecek kadar önemli bir konudur. Karar alma sürecinde etkinlik üyelerin *gerçek* işbirliğine ve katılmalarına; ama bu katılmanın bireylerin kişisel düşüncelerini, duygularını ifade etmelerini engellemeyecek şekilde olabilmesine bağlı bulunmakta; bunun için, en açık olarak Eskimolarda görüldüğü üzere, bireysel çeşitlenmelere olanak bırakılması gerekmektedir. Bu durum, bizim, bireyin kendini-ifade etmesi olgusu ile rekabet olgusunu yakın şeyler sayan kültüre-bağımlı psikolojik kuramlarımızla zor anlaşılabilir bir durum olmaktadır.

Avcı topluluklar hakkındaki bu görüş, bugünkü toplulukların hiçbirine bütünüyle uymamakta; günümüzde, sadece avcılıkla, sadece balıkçılıkla ve sadece Doğa'dan yiyecek toplayarak yaşayan hiçbir topluluk bulunmamaktadır. Sayıları azalmış bulunan ve hâlâ tarıma dayanmayan (geçmemiş bulunan —ç.) bu topluluklar ise ekonomik yönden kürk, kauçuk, bitkisel yağ ticareti yüzünden sınılanmış ülkelerle bağlantı kurmuşlardır. Bu bağlantılar hayatları üzerinde çok büyük etkilerde bulunmaktadır. İlk karşılaşmada avcılıkla geçindikleri görülen diğer bazı toplulukların ise, bazan, daha önceden tarımcılık yapmış topluluklar oldukları anlaşılabilir. Batı Ovaları'ndaki Amerikan Kızılderili topluluklarının birçoğu, buralara at geldikten sonra buffalo bulmak için avcılığa geçmiş ve meralık bölgelerde avcılık için dolaşmaya başlamış eski tarımcı topluluklardı. Başka örneklerde ise, gerçekten avcılıkla yaşam sürdüren bazı toplulukların, Batı uygarlığı ile ilişki kurdukları günlerden çok önce bile, komşuları olan tarımcı kabilelerden, önemsemeden de olsa, bazı toplumsal pratikleri alıp benimsediği görülebilmektedir. Son olarak da, California ve Pasifik Kuzeybatısı gibi bazı yerler ise tarımcı-olmayan kabilelere, tarımsal bir toplumdaki ürünler kadar değerli olan yağlı tohumlar, nişastalı daneliler; balıklar sunmaktadır. Avcılıkla geçinir görünen, ya da geçi-

nen bu toplulukların durumları ile ilgili olarak yapılan incelemeler geliştikçe, her biri için farklı etnografik malzemeler bulunacağı anlaşılmaktadır.⁴

2. İlk tarımsal toplumlarda temel örgütlenme biçimi olarak ana soyçizgisine dayanan soy'lar (gens'ler), mülkiyetin verasetinde ilerici yönde kısıtlamalarla baba soyçizgisinin esas alınmasına geçiş ve bunun soy'un ortadan kalkması yönündeki adımlardan biri olması (ayrıca, karşılaştırmalı, II. Bölüm, İrokua Soy'ları, paragraf 4, 5, 6 ve 7.) :

İnsan sorunu ile uğraşan bugünkü bilim adamları Morgan'a nasıl bir yer verirlerse versinler, etnolojinin gelişmesinde Morgan'ın soy (gens) örgütlenmesini (ya da bugün daha yaygın olan terimiyle, klân örgütlenmesini); ve bunun sonucu olarak «sınıflandırıcı» akrabalık sistemlerinin varlığını ortaya çıkarmış olmasının ne denli önemli bir yeri olduğu yadsınamaz. Soy, klân, ya da kan akrabaları, göreceli bir yerleşik yaşama geçmiş; fakat, tam bir «siyasal» örgütlenmeyi destekleyecek kadar ileri bir tarım yaşamı oluşturamamış toplumlarda, (ya da, *devlet* öncesi dönemde oldukları için, topluluklarda —ç.) temel toplumsal birimdir. Soy, ya da klân tek-doğru boyunca inen bir soygelimi (sulb) grubudur; ve aynı köyde, ya da kabiledede (tribü'de)

4 Avcılık kültürlerine ilişkin olarak daha geniş kaynaklı ve daha ayrıntılı incelemeler için, bk.: Service, Elman., *Primitive Social Organization; An Evolutionary Perspective*, Random House, New York, 1962, 3. Bölüm; ve Steward, Julian H., *Theory of Culture Change*, University of Illinois Press, Urbana, 1955, 6, 7, 8. Bölüm; Avcılık kültürlerini daha basit bir anlatımla inceleyen çalışmalar olarak, bk.: Washburne, Heluiz Chandler., *Land of the Good Shadows, the Life Story of Anauta, an Eskimo Woman*, John Day, New York, 1940; ve Thomas, Elizabeth Marshall., *The Harmless People*, Alfred A. Knopf, New York, 1959. Biraz aşırıya kaçmakla birlikte, avcı halkların yaşamını diğer birçok romandan daha iyi anlatan bir roman olarak da, bk.: Mowat, Farley., *People of the Deer*, Little, Brown and Company, Boston, 1952.

birkaç, ya da daha çok sayıda soy topluluğu bulunabilmektedir. Bu toplumlarda her üye bir soy içinde dünyaya gelmekte; ve soy'un içindeki konumları kabilenin diğer üyeleriyle ilişkilerini betimlemektedir. Burada incelenen sorun, soy, ya da klân örgütlenmesinin toplumsal tarihin belirli bir aşamasının karakteristiği olup olmadığı değildir. Buradaki sorun ilk soy örgütlenmelerinin ana soyçizgisine (matrilineal) göre belirlenip belirlenmedikleri; yani, doğan çocukların babalarının değil de, annelerinin klânlarına ait sayılıp sayılmadıkları olmuştur.

Morgan'ın İrokua toplumsal örgütlenmesini açıklayıp anlatması, basit bir tarımsal toplumla ana soyçizgisinin esas alındığı klân arasındaki işlevsel uygunluğu ortaya koymuş bulunmaktadır. İrokua'lar arasında tarımsal işlerin çoğunu kadınlar yapmakta, çalışma birimleri kadın, kız çocuğu ve varsa onun kız çocuğundan oluşan ana soyçizgisinden (nesebinden) izlenen bir topluluk birimi olmaktadır. Erkek kardeşler ve oğullar ağır işlerde yardımcı olmakta; fakat öncelikle avcılıkla uğraşmaktadırlar. Bu nedenle de, ana soyçizgisine dayanan klân, toplumdaki yaşanan iş ve çalışma ilişkilerinin bir yansıması sayılabilir. Bununla beraber, Morgan'ın karşıtları da, basit tarımsal toplumlarda ana soyçizgisine dayanan örgütlenme biçimi yaygınlsa da, baba soyçizgisine (baba tarafındaki nesebe) dayanan örgütlenmenin daha da yaygın olduğunu; birçok halk topluluğunda ise, ya karışık bir örgütlenme biçiminin, ya da ikili (hem ana soyçizgisinin, hem de baba soyçizgisinin toplumsal örgütlenmeye temel alındığı —ç.) bir örgütlenme biçiminin bulunduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu savı yanıtlamakta en can alıcı nokta, inceleme konusu olarak ele alınmış olan toplumsal düzenlemelerin XIX. Yüzyılın sonlarına, XX. Yüzyılın başlarına kadar yeterince belgelenememiş oldukları gerçeğidir. Batının kültürel etkisiyle birlikte, (XIX. Yüzyıl sonu ile XX. Yüzyıl başlarından itibaren —ç.) ana soyçizgisindeki topluluklarla değil de, baba soyçizgisindeki topluluklarla daha çok ilgilenilmiş; Batı etkisi, yakın dönemlerde ana soyçizgisine esas

olan soy topluluklarının baba soyçizgisini esas alan topluluklara dönüşmesine neden olmuş; bunun tersi bir dönüş ise hiç olmamaya başlamıştır.⁵ Batılı bilim adamları, baba soyçizgisini esas almış denen, ya da iki soyçizgisini de esas alabilmiş toplum olarak kabul edilen birçok örneğin aslında baba soyçizgisinin esas alındığı durumdan ana soyçizgisine doğru bir değişimin sonucu olabileceklerini anlamak istememektedirler. Morgan'ın savını güçlendirmek için yeter sayıda kültürlerin gelişim tarihlerini aydınlığa çıkarabilmek amacıyla daha çok etnografi ve tarih araştırmalarının yapılması gerekmektedir.

Avcılıkla geçinen toplulukların oluşumları bakımından, daha çok, anaerkil mi, yoksa ataerkil mi olduklarını saptamak için de budunbilimsel ve tarihsel incelemelerle bunların gelişim süreçlerinin aydınlatılması gerekmektedir. Geçen yüzyılda yazılanlara göre, avcılık kültürleri, kocaların karılarının topluluğuna değil de, daha çok, yeni gelen karıların kocalarının topluluğuna (band) girmesine dayanan bir baba soyçizgisi esasına, ya da hem baba soyçizgisi esasına, hem de ana soyçizgisi esasına yer veren ikili bir oluşum biçimine sahip görünmektedir. Steward, durumun Batının sömürgeci genişlemelerinin öncekinden farklı olmadığını ileri sürmekte; Service de bu görüşe genel olarak katılmaktadır.⁶ Benim kendi görüşümce, *baba yerinden sayılma* (patrilocality) Batı ile temastan sonraki döneme aittir. Kürk ticaretinden önceki günlerde avcı topluluklar bu konuda esnek bir anlayışa sahiptiler, ama *ana yerinden sayılma* (matrilocality) esasını yeğleme eğilimindeydiler. (Yani, evlilik-sonrasındaki konutun karının anababasına, ya da, özellikle, karının ana evine yakın yapılması eğilimi ağır basıyordu. Avcılıkla geçinen bu topluluklar için, zaten, *ana soyçizgisinde toplanma* ya da *baba soyçizgisinde toplanma* yersiz terimler olmaktan ile-

5 Murdock, George Peter, *Social Structure*, The Macmillan Company, New York, 1949, s. 190.

6 Steward, a.g.y.; Service, a.g.y.

ri gidememektedir. Bunun nedeni ise, avcılıkla geçinen bu tür toplulukların biçimsel (resmi) akrabalık örgütlenmelerinin çok küçük bir çerçevede kalmakta oluşudur.)

Labrador yarımadasındaki hem ana, hem ata yerine, ya da sadece ata yerine bağlı Montagnais-Naskapi yerlileri arasında tacirlerin, misyonerlerin, hükümet görevlilerinin dolaysız; ayrıca, kürk ticaretinin dolaylı etkileri ata yerine bağlı sayılma esasının güçlenmesi yönünde olmuştur. Bununla beraber, Cizvitlerin ve XVII. ve XVIII. Yüzyıldaki bazı kimselerin yazdıklarından bu bölgede ana yerinden sayılma esasının daha yaygın olduğu anlaşılmakta; bugün de devam eden birçok tutum ve uygulamalar eskiden buralarda ana yerinden sayılma esasına uyulduğunu göstermektedirler.⁷ Baba soyçizgisinde toplanma esasının avcılığın öneminden ileri geldiği ve erkeğe *bildiği yerlerde* yaşamını sürdürme olanağının verilmesi zorunluluğunun bir sonucu olduğu savı da sorunla ilgili görünmemektedir. Günümüze gelinceye kadar, Naskapi erkekleri avcı topluluklarının birinden diğerine dolaşmakta, kendilerine «karı» bulabilmek için, istedikleri zaman, istedikleri avcı göçerlerine katılabilmekteydi. Bu erkekler avlanmaya ilişkin genel bilgileri kazandıktan sonra, gittikleri herhangi bir bölgenin avcılık açısından önem taşıyan özelliklerini kolayca öğrenip tanıyorlardı. Böyle gezgincilikle, zaman zaman eski dostlarını ziyaret edebiliyor, yeni yerlerde yeni dostlar kazanıyor, yeni kadınlarla ilişki kuruyor, yeni ticaret olanakları arıyorlar; hatta, belki de, büyük Michikamau çağlayanı gibi doğa güzelliklerini görüp gezmiş oluyorlardı. Gerçekten, ata yerine bağlılığı (patrilocality) zorunlu kılan işlevsel hiçbir baskı bulunmamaktaydı. Oysa ki, eş ağırlıkta bireysel bir duygusallığı da olan, ana soyçizgisinde toplanma yönünde bir baskı olduğu anlaşılmaktadır. Ana ve yeni evlenmiş kızının, kızın ilk çocuk-

7 Leacock, Eleanor, «Matrilocality in a Simple Hunting Economy (Montagnais-Naskapi),» *Southwestern Journal of Anthropology*, Cilt II, 1955.

larına ananın gözkulak olabilmesi için, birlikte olmayı istemeleri daha olasıydı. Daha sonraları ise, hem geçen yıllardan dolayı, hem de ölüm oranının yüksek oluşu nedeniyle, yeni evlenen kızlar kendi anababasına yakın oturmak isteseler bile, aile içindeki yakınları ve yakınlık ilişkileri hep değişmiş olacağı için, ayrıca gene bu yüksek ölüm oranı yer değiştirme hareketlerine yol açmış olabileceği için, ana ile yeni evlenen kızının birbirinden ayrılıp uzak düştükleri görülmüyordu.⁸

Ne yazık ki, Morgan'ın ve XIX. Yüzyıl yazarlarının çoğunun klân örgütü ve ana soyçizgisine bağlanmanın (ana sülalesinden olmanın) nedeni hakkında ileri sürdükleri görüşler (Morgan'ın bu görüşü için, bk.: İrokua Soy'ları bölümü, 14, 15 ve 16. paragraf), yanıltıcı oldukları için, sorunun bulanık kalmasına yol açmışlardır. Gerçi, Soygeliminin (descent) kadına bağlı oluşunda biyolojik ebeveynliğin kadın yönünden belirlilik kazanabilmesinin payı vardır ve bu nokta Batılı araştırmacılar için, (Morgan da dahil —ç.) kültürleri bunu böyle gösterdiğinden, önemlidir de. Fakat daha eşitlikçi kültürler için böyle bir şeyin fazla bir önem taşımadığı anlaşılmaktadır. Morgan'ın evlilik gruplarının kısıtlanmasına ve klân örgütlenmesinin temellerinin oluşturulmasına bir neden olarak ileri sürdüğü kadının cinsel ilişkilerde daha kısıtlayıcı olma eğilimi (yani, daha az sayıda eşle ilişki sürdürme eğilimi —ç.) ise, kültürler arası karşılaştırmalı araştırmalarca kanıtla-

8 İlk zamanlarda Montagnais-Naskapi'ler arasında ana-yerindenlik bulunduğunu gösteren bazı ipuçlarına diğer avcı kavimler arasında da rastlanmaktadır. Bu kültürlerle ilişkin yazılanları inceledikten sonra Service, gene de, avcı kavimlerin daha çok baba soyçizgisinden izlenen soygelimini kabul ettikleri sonucuna varmaktadır (a.g.y.). Montagnais-Naskapi örneğinde benim vardığını söylediği sonuçları aktardığı sözleri onayladığım için, benim ana-yerindenliğinin (matrilocality) daha yaygın olduğunu söylediğim bu konudaki tartışmaların henüz hiç de bitmiş sayılamayacağı kanısındayım.

namamaktadır. Morgan, klânın topluluk içinden evlenmeleri kısıtlayarak, toplulukta daha sağlıklı insanların dünyaya gelmesini sağladığına da inanmaktadır. Bununla beraber, klânın dıştan evlenme uygulaması fiili akrabalar arasındaki evlenmeleri yasaklamamaktadır. Kuzenler-arası evlenmeler (kişinin annesinin erkek kardeşinin, ya da babasının kız kardeşinin oğlu ya da kızı ile evlenmesi, ama bunların kişinin kendi klanının üyesi olmaması esas) çoğu kez yeğlenen evlenmeler olmakta; çünkü böyle bir evlilik zaten var olan yakın ilişkileri daha da güçlendirmektedir (bireyin amcası böylece kayınbabası; halası ise, aynı zamanda kayınvalidesi olmaktadır); diğer yandan, ayrı ayrı klân grupları arasında yeni ittifaklar kurulmasını da sağlamaktadır. Gerçekten, avcılık gruplarında klanın ortaya çıkmasından daha önce kuzenler-arası evliliklerin ortaya çıkmış olması, insanların yiyeceklerini arayıp bulmak, ya da yakalayıp zapt etmek yerine, yiyeceklerini kendileri üretmeye başladıkları, dolayısıyla de, karşılıklı çabalarını düzenlemek için daha kalıcı (formal) yollara gereksinme duymaya başladıkları günlerde ortaya çıkan klanın oluşum temellerini hazırlayan en önemli ilişki türünün ne olduğunu da göstermektedir.

Ana soyçizgisine bağlanmaya dayanan yakınlık sistemleri ve bunların anlam ve önemlerine ilişkin çeşitli görüşler hakkında oldukça yeterli ve zengin malzemeler getiren son kitaplardan birinde Aberle şöyle yazmaktadır:

Ana soyçizgisine katılma sistemlerinin kökeninin, belki de, teknolojiye, işbölümünde, çalışma gruplarının örgütlenmesinde, kaynakların denetlenmesinde, varlıksürdürme etkinliklerinin tiplerinde ve bu etkinliklerin gerçekleştirildiği çevresel olanaklarda aranması gerekmektedir. Genel olarak, ana soyçizgisine katılma ilkesi, büyükbaş hayvan yetiştirmek, ya da büyük kamusal işler gibi erkeklerce yapılması, ya da eşgüdümlemesi gereken büyük ve temel etkinliklerin bulunmadığı çapa tarımcılığında görülmektedir. Sabanla yapılan tarla tarımcılığı ise, ya-

avaş yavaş, kaybolmaya başlamakta; sınaileşme gelince de, bütün bütüne ortadan kalkmaktadır...⁹

Tarihin ortaya koyduğu ihtiyaçların ve belirli ortam ve koşulların ürünü olan ana soyçizgisine bağlanma sistemlerinin işlevlerini yerine getirme biçimindeki çeşitlilik Morgan'ın kitabında da ele alınmış bulunuyor. Bu konuda Gough şöyle yazıyor:

Ana soyçizgisinde toplanmaya dayanan toplumlarda, toplumun üretim gücü ve verimliliği asgari yaşam-sürdürme düzeyinin ne denli üstüne ulaşmışsa eşler arasındaki, baba ve oğullar arasındaki, baba soyçizgisindeki hısımlar ve ana soyundan yakınlar arasındaki ortak çıkarlar da o denli önemini yitirmektedir... (Ortak çıkarlara sahip olma durumu —ç.) ayrıca, bireylerin geçimlerini sağlamalarına, ya da geçim kaynağı olarak mülkiyet konusu şeyler edinip biriktirmelerine olanak veren yeni ekonomik koşullar ortaya çıkmaya başlayınca, hepten zayıflayıp ortadan kalkmaktadır. Kerala'da —modern çağın ana soyçizgisinde toplanma ilkesine dayanan birçok toplumunda olduğu gibi— bu durumu yaratan neden Ondokuzuncu Yüzyıl ikinci yarısında pazar sistemine girilmesi; bu sistemde gerek emeğin, gerekse toprağın meta durumuna gelmiş olmasıydı. Bu değişiklikten sonra da, Nayar'lar belki de dünyanın en «güçlü» ana soyçizgisinde toplanma ilkesine bağlı toplumu oldukları halde, ana soyçizgisinde toplanmaya dayanan toplumsal gruplarında çözülme başlamış; hem ana, hem de baba soyçizgisine bağlanma ilkesine dayanan ikili bir sistem içinde, en önemli birim olarak çekirdeksel ailenin öne çıkmaya başladığı görülmüştür.¹⁰

3. Temel nitelik yönünden «toplumsal» örgütlenmeden farklı olarak, «siyasal» örgütlenmenin ortaya çıkışı :

Morgan'ın siyasal örgütlenmenin ortaya çıkması hakkındaki görüşü, büyük önem taşıyan altı önermeye dayan-

9 Schneider, David M., ve Gough, Kathleen, *Matrilineal Kinship*, University of California Press, Berkeley ve Los Angeles, 1961, s. 725.

10 Schneider ve Gough, *a.g.y.*, ss. 595-6.

maktadır. Bunlardan ikisi doğrudan doğruya siyasal örgütün doğasını ele almakta ve ekonomik sınıfların ve devletin gelişmesi konusunda etkin bir arkeolojik ve etnolojik-tarihsel değerlendirmenin temel niteliklerini ortaya koymaktadır. Önermelerden ikisi Aztek ve Grek toplumlarına ilişkin malzemenin yeniden-yorumlanmasına dayanmakta, Aztek toplumu hakkında uzun ve verimli bir tartışmaya yol açmış bulunmaktadır. Son iki önermesi ise, toplumsal örgütlenmeye ilişkin değişimleri ele almakta ve işlevsel açıdan toplumsal sistem çözümlemeleri için bugün de hangi sorunların önem taşıdıklarını betimlemektedir.

i. Morgan'ın ilk önermesi, toplumsal örgütlenmeden siyasal örgütlenmeye geçişin, tarıma ve hayvanların evcilleştirilmesine dayanan ekonominin kent yaşamını besleyebilecek ve özel mülkiyetin gelişmesine yetecek düzeye erişince bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığıdır. «Açıktır ki,» diye yazıyor klâsik Grek toplumu ile ilgili olarak, «toplumun içinde bulunduğu bu andaki karmaşık ihtiyaçlarını soy örgütlenmesi kurumlarının karşılamakta başarısız kalması, bütün yönetsel (civil) yetkelerin soy'dan (gens), fratrilere ve kabilelerden (tribülerden) alınmasına ve yeni kuruluşlara aktarılmasına yol açmıştır.» Morgan, «soy örgütlenmesinin toplumun ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalış nedenini» tartışırken de, «istikrarlı ve pekişkin bir tarla tarımcılığını, sürü şeklinde evcil hayvana sahip olabilme durumunu, büyükçe miktarlarda mala sahip olmayı, ev ve toprakta mülkiyetin başlamasını» getiren kentlerin büyümesi olgusu üzerinde durmaktadır. Kentler toplum koşullarını değiştirdikleri için, yönetim sanatında da yeni istemler oluşturmuşlardır.

Morgan'ın, toplumsal örgütlenme (societas) ile, siyasal örgütlenme (civitas) arasındaki ilişkinin birbirinin karşı-savı olma ilişkisi olduğunu Maine'dan öğrenmiş olabileceği doğruysa da, bu anlayışa (notion) Grek ve Roma örneklerini irdeleyerek somut bir tarihsel içerik kazandıran ilk düşünürün Morgan'ın kendisi olduğunu da unutmamak gerekmektedir. Bununla birlikte Orta Doğu'daki

ilk kentsel toplumların Morgan'ın örneklerinin üçbin yıl öncelerine kadar uzandığı; kentlerin gelişmesinin dünyanın çeşitli yerlerinde, Çin ve Hindistan'da, Batı Afrika'da, Yeni Dünya'da ise Meksika'dan Bolivya'ya kadar uzanan yerlerde ve büyük nehir vadilerinde görüldüğü bilinmektedir. Bugün bütün bu yerlerdeki görelî olarak kendine yeterli köyler yerine, besin ve ihtiyaç maddelerini (başka yerlerden —ç.) ithal etmek zorunda olan kent yerleşmesine geçiş süreci birçok bilim adamınca incelenmekte; ayrıca, bununla da yetinilmeyerek, kentleşmenin gelişme süreci hakkında geçerli genellemeler yapabilmek için bilim-adamları arasında yoğun bir bilgi alışverişi başlamış bulunmaktadır ¹¹

ii. Siyasal örgütlenme açısından, toplumun yeni durumuna bulunabilecek çözüm, Morgan'a göre, örgütlenmede «kişilerin ülke-toprağı ile olan ilişkilerinin temel alınmasına» bağlı bulunuyordu. (Bk.: «Grek Siyasal Toplumunun Kurumlaşması» bölümünde, paragraf 11, 12, 13.) Bu çözümün bulunabilmesi, «uzun bir dönemin geçmesini gerektirmiş, toplumdaki mevcut aksaklıkları gidermek için ardı ardına pek çok şeyler denenmiş, bunların çözümüne ancak bu uzun yollardan geçerek varılabilmektedir.» (Bk.: aynı bölüm, paragraf 1, 2; 24, 25; ve «Grek Soyları» bölümü, paragraf, 4, 5, 6, 7.) Morgan savını kanıtlamak için Grek ve Roma tarihini tüm ayrıntılarıyla yeniden kurmuş; her zaman bizim istediğimiz kadar olmasa da, ekonomik gelişme ile siyasal gelişme arasındaki bağıntı üzerinde önemle durmuştur. Mülkiyeti ise, «Grek kurumlarını tedrici bir şekilde olgunlaştırıp yeniden biçimlendirerek, kendisinin de hem yaratıcısı hem ürünü olduğu siyasal topluma geçişi hazırlayan yeni bir öge» olarak gör-

11 Kent yaşamının önem kazanması konusunda, bk.: Childe, V. Gordon, *What Happened in History*, Penguin Books, Great Britain, 1954; Steward, Julian H., a.g.y., II. Bölüm; ve Braidwood, Robert J., ve Willey, Gordon R., (ed), *Courses Toward Urban Life*, Aldine Publishing Company, Chicago, 1962.

müştür. (Bk.: «Grek Soyuları» bölümü, aynı paragraflar.) Bununla beraber, sadece mülkiyete dayanan siyasal örgütlenme başarılı olamamıştır. Grek toplumunda, «Mülkiyet fikri... mülkiyet sahibi sınıflar adına Solon'un yaptığı yeni düzenlemelerde yönetim (devlet) anlayışında temel alınmış», fakat Morgan'ın görüşünce, kişilerin durumlarını Ülke-toprağı açısından da belirliliğe kavuşturmadığı için, başarılı olamamıştır. (Bk.: «Grek Siyasal Toplumunun Kurumlaşması», bölümü, paragraf 12 ve 13.) Bu sorunun çözümü, bucak ya da kasaba birimlerini kuran Cleisthenes'e kalmıştır.

Roma'da, soy'ların yerini alan devlet (government) hem mülkiyet sahibi sınıfları, hem de kent nüfusu içinde silah taşımakla yükümlü sınıfları (city wards) kendine temel almıştır. Morgan, «yönetimdeki denetim yetkelerinin içlerinden en üst konumdaki kişinin elinde bulunmasından da önemi anlaşılan bu kumanda edici mülkiyetli sınıfların ne denli büyük bir önem taşıdıklarını özenle vurgulamıştır. (Bk.: «Roma Siyasal Toplumunun Kurumlaşması», paragraf 23 ve 24.) «Bir anda ayrıcalıklı bir sınıf ... yaratılmış, önce soy'da, sonra da siyasal sistemde yerleşip güçlenmiş; sonunda, soy örgütlenmesiyle süregelen demokratik ilkelerin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Roma halkının kurumlarını ve kaderini değiştiren Roma senatosu ve onun yarattığı *patrician* sınıfı olmuştur.» (Bk.: Roma Soy Örgütlenimi,» paragraf, 8, 9 ve 10.) Morgan'ın Roma'nın bulduğu çözüm saydığı mülkiyet ile ülke-toprağı *alaşımı* ise, «hem herkesin haklarına ve çıkarlarına saygılı kalıyormuş gibi görünmek, hem de iktidarın özünü ele geçirmek isteyen mülkiyetli sınıfların ustaca kurnazlığının ürünü» olarak gerçekleştirilmiştir. (Bk.: «Roma Siyasal Toplumunun Kurumlaşması», paragraf, 24, 25, 26.) «Bu noktadan itibaren devletin temel ereği mülkiyeti oluşturmak ve korumak; bunun yanı sıra, bir de, uzak ellerdeki kabileler ve uluslar üzerinde egemenlik kurmak için fetihler düzenlemek olmuştur.» (Bk.: aynı bölüm, paragraf, 23 ve 24.) Morgan'a göre, Roma eğer sadece ülke-top-

rağı temeline göre; yerel, yönetimi-kendinden kent topluluklarını temel alacak şekilde ve seçilmiş bir senatoya dayanacak şekilde kurulmuş olsaydı, Greklerdeki benzer bir demokrasi burada da görülecekti.

Bu son savında Morgan'ın yetersiz bir görüş ileri sürdüğü; klâsik Grek toplumlarını değerlendirirken bunların apaçık birer köle toplumu olduklarını kavrayamadığını görmekteyiz. Morgan'ın, mülkiyetle değişik ilişkileri bulunan ve değişik grupları olan *sınıfları* değil de, daha çok *mülkiyet* olgusuna önem ve ağırlık vermesi, mülkiyetin üretilmesinin ardındaki yapısal ilişkilere ilişkin olarak ortaya daha tutarlı ve noksansız bir görüş koyabilmesine olanak vermemiştir. Morgan'ın sınıflardan anladığı şey, esas itibariyle, varlıksürdürme olanaklarına sahip olabilmek ve bunlar üzerinde denetim kurabilme farklılıklarına göre ayrılan sınıflar değil, avamdan olanlarla aristokrat olanların meydana getirdiği farklılaşma oluyor. Gününün Birleşik Amerikasını da, hâlâ geniş ölçüde mülkiyet temeline dayalı bir toplum olmaya devam ettiği halde, sınıflara dayanmayı bir yana bırakabilmiş bir toplum saymıştır. Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'nde Morgan'ın Grekler ve Roma ile ilgili görüşlerini değerlendirirken, işbölümü ve ticaret geliştikçe ekonomik yapıda oluşan değişimleri daha açık betimlemiş, yeni gelişen siyasal biçimler ile ekonomik yapı arasındaki bağıntıları daha tam bir şekilde açıklayabilmiştir.¹²

iii. Morgan'ın geliştirdiği üçüncü bir nokta da Grek toplumundaki demokratik geleneklerin o çağ için de yeni birşey olmayıp, yavaş yavaş ortadan kalkan soy örgütlenmesine dayanan toplumlardan kalmış bir miras olduğudur. (Bk.: «Grek Soy Toplumu,» paragraf 2, 3, 4; «Grek Fratri Kabile ve Ulusu,» paragraf 18, 19; ve «Grek Siya-

12 Eski çağlardaki kentleşme süreci ve sonuçları konusunda birkaç bilim dalını temsil eden çağdaş bilim adamlarının yaptıkları incelemeler için bk.: Kraeling, Carl H., ve Adams, Robert M., *City Invincible*, University of Chicago Press, 1960.

sal Toplumunun Kurumlaşması,» paragraf 25, 26.) Greklerdeki «basileus» makamını «kral» diye çevirmek Morgan'a göre, bu nedenle, yanlıştı. Bu görev, bir hanedan soyu oluşturmuyor; bir kabile reisini, ya da bir araya gelmiş kabilelerin askeri komutanı niteliği taşıyor ve soy örgütlenmesine dayanan bir toplum yapısı içinde kurulmuş demokratik bir sistemi (Bk. «Grek Soy Toplumu,» paragraf 2, 3, 4; «Grek Fratri, Kabile ve Ulusu,» paragraf, 12, 13, 14; aynı bölüm, paragraf 17, 18, 19; ve paragraf 28, 29, 30; «Grek Toplumunun Kurumlaşması,» paragraf 25, 26) andırıyordu.¹³ Greklerin demokratik toplum mirası, Morgan'ın eşitlikçi geleneklerin eski oldukları; bunların, insanın eski (ancient) tarihinde evrensel bir görünüm taşıdığı savı için çok önemliydi. Nitekim *Eski Toplum*'da baştan sona kadar birçok kere buna değinilmektedir. Morgan, «Atinalıların, insanlığın tarihi açısından önemi olan uluslar arasında seçkin bir yer kazanmalarına yol açan insan aklının ve yeteneklerinin parlak başarıları (toplumsal yaşamda —ç.) demokratik kurumların kazandırdığı canlılık sayesinde gerçekleştirilmiştir,» demektedir. (Bk.: «Grek Siyasal Toplumunun...,» paragraf, 28, 29, 30.) Grekler ile Romalıları karşılaştırırken ise şöyle demektedir:

İnsan soyu, kamu esenliğini ve kamunun mutluluğunu ilgilendiren sorunlarda, ne denli incelmış, gelişmiş, okumuş, yetiştirilmiş olursa olsun, ayrıcalıklı bir sınıfa —geçmişte ortaya çıkmış, ya da gelecekte çıkabilecek olan, hangisi olursa olsun— oranla, halkın tüm olarak çok daha akıllıca işler başarabileceği gibi çok basit bir dersi öğrenmeye başlamıştır. Toplumlari yöneten hükümetlerin en gelişkin sayılanları bile geçiş halin-

13 Morgan'ın kuramsal şemasını, eski Greklerle ilgili olarak çok ayrıntılı ve çok geniş bir şekilde inceleyen bir eser olarak, bk.: Thompson, George, *Studies in Ancient Greek Society*, Cilt I, *The Prehistoric Aegean* (Eski Yunan Toplumu. Üstüne İncelemeler, Cilt I, Tarihöncesi Ege), Camelot Press, London and Southampton, 1949, ve Cilt II, *The First Philosophers* (İlk Filozoflar), Lawrence and Wishart, London, 1955.

dedirler; Başkan Grant'ın son açış söylevinde dediği gibi, nesiz olarak değil, mantık ve zorunluluk gereği, demokrasiye yönelmiş bulunmaktadır ve bu öz-yönetim biçimi özgür ve eğitilmiş bir halkın ortalama akıl, düşünce ve faziletini temsil etmektedir.» (Bk.: «Roma Siyasal Toplumunun Kurumlaşması,» bölümü, paragraf, 17, 18.)

iv. Morgan'ın dördüncü görüşü, zenginliğine ve pa-
gan oluşuna karşın, Aztek toplumunun, İspanyol günlük-
lerinde kaydedilmiş olduğu gibi bir «krallık» değil, soy top-
lumsal örgütlenmesine dayanan «askeri demokrasi» oldu-
ğudur. Morgan, «Mülkiyet fikri, onların (Kuzey Amerika-
lı Kızılderililer) erişebildikleri noktayı çok fazla geçince-
ye kadar, soy toplumu yerine siyasal örgütlenmenin geçi-
rilmesi olanağı bulunamadı,» diye yazıyordu, *Eski Toplum'u*
yazmasından bir süre önce. Morgan, Meksikalı bilim ada-
mı Bandelier'yi de kendi görüşüne kazanmış; Bandelier,
Azteklere ilişkin eldeki malzemeler üzerinde çok kapsamlı
bir yeniden-değerlendirme çalışmasına girişmiştir. Az-
tek toplumunun XVI. ve XVII. Yüzyıldaki feodal İspanyol
toplumunun benzeri ve eşi sayılamayacağı açıktır. Bununla
beraber, Aztek toplumunun sınıflara dayandığı ve devlet
kurumunu oluşturmuş bir toplumsal düzeye ne denli ya-
kın olduğu; toplumsal tabakalanmasının, üretim biçiminin
ve servet dağılımının ne nitelikte olduğu bugün de bir so-
rundur. Eski Meksika tarihini özetleyen eserinde Wolf,
Kirchoff'a dayanmakta ve Aztek toplumundaki «calpulli»
denen topluluğun bucak, mahalle, kasaba, ya da eşitlikçi
soy topluluğu olmadığını; sözde-ailelerin üyeleri arasında
servetin, toplumsal saygınlığın ve iktidarın en adaletsiz ve
eşitlikten uzak biçimde dağıtılmasına yarayan «konik klân-
lar» olduğunu ileri sürmektedir.¹⁴ Diğer bir deyişle, sınıf
farkları, henüz kristalleşmemiş ise de, artık gelişmeye baş-
lamış bulunmaktaydı.

Aztek ve ilk Grek toplumlarının «demokratik» karak-

14 Wolf, Eric R., *Sons of the Shaking Earth*, University of Chicago Press, Chicago, 1959, s. 136.

terini vurgularken Morgan, bu toplumları Avrupa'daki monarşilerle karşılaştırmıştır. «Demokrasi» terimini, kalıtsal veraset kurallarına göre değil de, halk tarafından seçilmiş olmaya, ya da beğenilmeyince, halk temsilcileri tarafından görevden alınmaya dayanan yönetimleri kapsayacak biçimde kullanmaktadır. Böyle bir ayırım, düzmece törenler, göstermelik debdebe yüzünden asıllı asılsız birçok kralın, Avrupa'daki eski krallıkların geleneğini taklit ederek kendilerini kral saydırmaya çalıştıkları bir dönemde, önemliydi. Ayrıca, o günlerde bile hâlâ esas itibariyle soy örgütlenmesine dayanan toplumlarla, tam anlamıyla gelişmiş ve sınıflara ve devlet örgütlenmesine dayalı toplumlar arasında bir ayırım yapmak için olduğu kadar; sınıf sistemi ve siyasal örgütlenme yönünde oldukça ilerlemiş toplumlar ve bireysel kültürler ile, geniş ölçüde eşitlikçi nitelik taşıyan avcı, yiyecek toplayıcı, ya da çapa tarımcısı, toplulukların durumunu anlamak için de böyle bir ayırım yapmakta yarar vardı.

Beşinci ve altıncı önermelerine gelince, Morgan bu noktalarda siyasal ve ekonomik büyümenin iki yandaş olgusuna değinmektedir: Erkek soyçizgisine bağlanmayı temel alan tekeşli aile ve kadının toplumsal konumunun gerilemesi.

v. Soy kurumları güçlerini korumaya devam ettikleri sürece tekeşli aile güç kazanma olanağı bulamamış; çünkü bu ikisi karşılıklı olarak birbirlerine karşıt kalmışlardır. «...eski dönemde ve sonraki dönemde her aile, karı ve kocanın ayrı ayrı soy'lardan olmaları gerektiği için, soy'un hem içinde, hem de dışında sayılmıştır... Tekeşli tipindeki ailenin soy'da ve (eski Yunan ve Roma'da) genel olarak toplumda bireysel varlık kazanması ve güçlenebilmesi gerekirdi; fakat soy örgütlenmesi dokusal birim olarak aileyi benimsememiş, aileyi kendine temel almamış, alamamıştır.» Büyük baş hayvanlar ve toprak üzerindeki mülkiyetin gelişmesi, bununla beraber, insanlarda bu alanlardaki mal varlıklarını kendi çocuklarına bırakabilme isteği uyandırmıştır. Bunun sonuçları, önce soy'da baba soy-

çizgisine bağlanmanın ortaya çıkışı, sonra da tekeşliliğin meydana gelmesi olmuştur. «Mülkiyetin uygarlık üzerindeki etkisini abartmış olmak olanaksızdır.» diye yazıyor Morgan ve daha sonra şöyle devam ediyor:

Aryen ve Sami uluslarını barbarlıktan uygarlığa çıkaran güç mülkiyet olmuştur. İnsan düşüncesinde mülkiyet fikrinin gelişmesi belli belirsiz başlamış, fakat sonunda insanın baş tutuşu olmuştur. Devletler ve yasalar, öncelikle, mülkiyetin yaratılması, korunması ve onun esenliğinin sağlanması endişesiyle kurumlaştırılmışlardır. Mülkiyet, kendini yaratan bir araç olarak insanın köleleştirilmesini bir kurum durumuna getirmiş ve bu köleliği tarih sahnesine çıkarıp koymuş; binlerce yıllık bir denemeden sonra da, özgür insanın mülkiyet-yaratıcı bir makina olarak daha etkin olacağı anlaşıncaya, köleliğin kaldırılması da gene mülkiyet açısından gerektiği için gerçekleştirilmiştir... Mülkiyetin, mülkiyet sahibinin çocuğuna bırakılabilmesinin miras kurumunun kurulmasıyla gerçekleştirilmesi, kesin olarak tekeşli aile niteliği taşıyan yeni aile biçiminin oluşumu için ilk olanağı hazırlamıştır. Yavaş da olsa, tedricen, karı ile kocanın ayrı bir yerde birlikte yaşamalarını öngören bu evlilik biçimi, kural dışı olmaktan çıkarak, yaygınlaşıp kural durumuna gelmiş; fakat sürekli nitelikte bir kuruluş görünümünü kazanabilmesi için gene de uygarlığın ilk ilerlemelerini ve gelişmelerini beklemesi gerekmiştir.

vi. Kadının konumu ise, soy toplumundan siyasal topluma geçişle ve tekeşliliğe dayanan ataerkil ailenin çıkışıyla ters yönde bir gelişme göstermiştir. Ataerkilliği tekeşliliğe bağlayarak bu sistemin önemini en düşük noktaya indirmişse de, Morgan bu noktada çok kesin ve ısrarlıdır. Ataerkillik konusu *Eski Toplum*'un Üçüncü Kısımı için *Giriş*'te daha geniş olarak ele alınacaktır. Fakat burada hemen belirtmekte yarar olan bir nokta var: tarla tarımcılığından önceki toplumlarla ortaya çıkmış olması da olası görülen baba soyçizgisine bağlanma sisteminin öğeleri ile, sınıf yapısına dayanan, özel mülkiyetin ve siyasal örgütlenmenin bulunduğu toplumlarda gelişecek olan baba soyçizgisine bağlanma ilkesinden çok farklı nitelik-

teydiler. Sınıf-yapılı toplumlardaki bir kimsenin diğer bir kimse üzerindeki dolaysız iktidarı kolektif toplumun yabancı olduğu bir biçimde mümkün olabiliyordu. *Ataerki* aile —ki, böyle bir ailede tek bir erkek karılarından, çocuklarından, hizmetkârlarından ve kölelerinden oluşan bütün hane halkı üzerinde mutlak bir denetim kurmuş ve toplumun bütününden kendini soyutlamıştır— siyasal toplum öncesindeki insanlığın o zamana dek görmediği bir olguydu.

Morgan'ın toplumsal değişime ilişkin görüşüne daha önce değinilmişti. *Eski Toplum*'un İkinci Kısım'ında, farkında olunmadan gerçekleşen toplumsal süreçler ile, Morgan'a göre, tarihin biçimlendiricisi olan bilinçli kararların birlikte ele alındıklarını görüyoruz. Morgan, soy'un (gens) ortaya çıkmasına yol açan «insanlığın bir toplum örgütlenmesine olan ihtiyacından» ve «kökenlerinde, toplumsal koşullarda büyük değişimlere yol açan toplumun organik devinimleriyle özdeşleştirilebilecek» akrabalık sistemlerinden söz etmektedir. Başka bir yerde ise, şunları yazmaktadır:

Neyse ki, insan toplumunun gelişmesine ilişkin olgular, bazı belirli adamlara bağlı olmaksızın, kurumlarda ve göreneklerde billurlaşan, buluşlar ve keşifler aracılığı ile korunup sürdürülen maddi izler, maddi eserler bırakarak gerçekleşmektedir. Tarihçiler, bir çeşit ihtiyaçtan olsa gerek, olayların oluşmasında bireylere büyük bir önem verirler; böylece, geçici nitelikte olan kişileri, asıl kalıcı ve süreli olan ilkelerin yerine koymuş olurlar. Sayesinde her çeşit ilerlemenin gerçekleşme olanağı bulunduğu toplumun kendi bütünlüğü içindeki işleyişi, gereğinden fazla, bazı kişilerin marifetiymiş gibi gösterilmekte, halkın akıl ve düşünce yetilerinin bu alandaki etkileri ise fazla küçümsenmektedir. Genel olarak görülecektir ki, insanlık tarihi, esasta, halkın bulunduğu, halkın işleyip geliştirdiği ve halkın gerçekleştirdiği kurum, görenek, buluş ve keşiflerde ifadelerini bulan fikir ve düşüncelerin gelişmesine bağlı olarak varlık kazanmıştır.

Diğer yandan, Grek ve Roma toplumlarından ve karşılaşılan yeni toplumsal sorunlardan söz ederken, etkin

olabilecek çözümlerin aranmasında bireylerin bilinçli girişimleri üzerinde de durmaktadır.

Morgan'ın toplumbilimsel tarih görüşünün övgüsünde, geleceği kestirmeye yönelmiş dinbilimsel bir boyutun da yer aldığı anlaşılmaktadır. Gösterişli bir üslupla yaratıcıya seslenip ona olan inancını belirtmesi ise —insanın bütün işleri «bir yüce aklın kurguladığı planın bir kısmıdır yalnızca» diyordu (563)— tamamen kuttörensel bir jest sayılmalıdır. Fakat diğer yandan, *Eski Toplum*'da toplumun ilerlemesinde kendine hedef aldığı Platon'cu bir idealin varlığından da söz edildiği unutulmamalıdır. Morgan, «soy toplumları ideale yönelen (56), ama bugün için henüz kararsız gibi görünen bir devinim»den, «bilinçli olmayan reformasyonlardan» (47), «her biri, toplumu giderilmesi güç zorluk ve kötülüklerinden kurtarmayı amaçlayan fakat bilinçli olarak yapılmış bulunmayan reformcu hareketlerin sonuçlarını temsil eden, aralarında bağıntılı gelişmeci bir diziden» (58-9), söz etmekte ve «toplumun kendi içsel örgütlenmesini geliştirmek için giriştiği çabalar karşısında bu (cinsel) haklar geri çekilmeyi kabul ettikçe, insanın gelişme düzeyi yükselmekte, aile kurumu türlü biçimlerden geçerek ilerlemesini sürdürmektedir,» demektedir.

Diğer yerlerde ise, Morgan bir kurumun gelişmesini daha faydacı bir açıdan betimlemektedir. «Böylece, devletteki ya da toplum işlerinin yönetimindeki her temel kurumun başlangıcı,» diye yazıyor, «insan istemlerinden oluşan basit ve işlenmemiş bir biçimde ortaya çıkan, fakat zamana ve çeşitli sınavlara göğüs gerebildikçe kalıcı ve sürekli bir kurum durumuna gelen bir oluşturunucu ilk nüveye kadar izlenebilir» (330). Morgan'ın burada kastettiği şey, durup dururken oluşmuş bir şey değil, nüve halindeki bir *idea*'nın gelişmesinin ürünü niteliğindeki oluşumlardır. Nitekim, şöyle yazıyor: «(Tekeşli aile), kökleri yabanıllık dönemine kadar uzanan, tedrici bir gelişmenin, çağlar sürmüş yaşam-deneyimlerinin hiç durmadan kazandırdığı birikimin bir sonul-ürünüdür» (512).

Çoğu yerde Morgan'ın savunduğu evrim anlayışı bir *kültürel* gelişme, bir toplumsal bilgi artışı anlamına gelmektedir. «Atina halkının bilgi ve akıl alanında ilerlemesi» dediği zaman, «akıldan» bireysel bir yetenek olarak değil, kültürel bir birikim olarak söz ettiği açıktır. Nitekim başka bir yerde şöyle yazmaktadır:

İnsanlık, insan ırkının gelişmekte olan bölümünü yabani-
lıktan barbarlığa ve daha sonraki aşamalardan geçerek uygar-
lığa erıştiren bir kurumu (akıl yeteneği ve bilgi birikimini —ç.)
oluşturdıkları için, yabani uzak atalarına şükran borçludur.
Bu kurum, ayrıca, ... (soy örgütlenmesi varlığını sürdürürken)
siyasal topluma geçişi gerçekleştirmek için gerekli bilgilerin ve
düşünce yeteneğinin yaşam-deneyimleri aracılığı ile birikimlen-
mesini de sağlamıştır. (350) (Siyahlar bizim).

Fakat ne yazık ki, daha önce değinildiği gibi, Morgan'ın
kültürel birikimlenim anlayışı, o günlerdeki yeni buluş
olan insanın fiziksel evrimi ilkesinin bir sonucu olarak kül-
türel bilgi birikiminin insan vücudunda yerleşen ve «bey-
nin her hücresiyle kaynaşıp örgünleşen» bir olgu olduğu-
nu kabul eden bir anlayıştı. (261; ayrıca karşılaştırmak
için bk.: 59-60, 123, 152, 252, 471.) Toplum zaman içinde
geliştikçe, insan soyunun atalarında bile bulunan bir özel-
lik olan gelişme eğiliminin (anlığının) de buna katkıda
bulunduğu ve bunun fizyolojik bir edinme, kazanma, bi-
riktirme olarak yığımlandığı kuramı akla uygun bir ku-
ramdır. Fakat, bunun ortaya çıkması çok uzun bir zama-
nın —yüzbinlerce yıl— geçmesini gerektirmekte ve Mor-
gan'ın tasarladığından çok daha genel nitelikteki bilgi,
yetenek ve becerilerin kazanılması, biriktirilmesi, yığım-
lanması ile sınırlı kalmaktadır. Sözü edilen bu «yetenek-
ler», başlangıçta, başkalarına karşı duyarlık taşımak, ken-
dini ifade etme isteği taşımak ve doğrudan doğruya fizik-
sel tatminlerin ilerisinde tatminler aramak gibi, sonradan,
kültürel geleneklerin belirli amaçlarla destekleyecek oldu-
đu; ve, toplumsal yaşama geçiş potansiyeli taşıyan şeyler-

dir. Özel mülkiyet fikri, ya da tekeşli aile fikri insanın kendi kültüründen öğrendiği amaçlardır. Bugün bu tür toplumsal amaçların, özellikle «yabanılık» dönemiyle «uygarlık» dönemi arasındaki onbinlerce yıllık uzun sürede, beyinle hiçbir ilişkisi bulunmaksızın, kültür ortamından öğrenilip kazanılmış şeyler olduğunu biliyoruz.

Şimdi de, *Eski Toplum*'da özel olarak ilgilenilmesi ve değerlendirilmesi gereken birkaç ufak noktaya değineyim. Çok geniş görüşlü ve kendi kültürünün sınırlarını aşmaya çalışan biri olduğu halde, Morgan bile, bazı yerlerde *ethnocentric* (ırkçı) yargılar ileri sürmekten uzak kalamamıştır. Afrika'yı, kısmen yerli, özgün kültürlerin dış etkenlerce bozulup çarpılmış olması nedeniyle, kısmen de kültürel yönden heterojen bir görüntü —«yabanılığın ve barbarlığın bir kaosu»— taşıdığı için, «çıplak ve yoz bir etnolojik alan» diye hiç hesaba katmamıştır. O zamanlar Afrika hakkında gerçekten pek az şeyin bilindiği bir gerçek. Fakat Morgan'ın kullandığı terimler sadece yanlış değil, küçültücü ve öznel nitelikteydiler. Morgan, «yamyamlık da dahil olmak üzere, en geri yabanılık biçimleri ve en düşük düzeyde bir barbarlık kıt'ının büyük kısmında bugün de varlığını sürdürmektedir,» demiştir. Oysa, Doğu Afrika'da eski uygarlık merkezleri bulunmuştur. Büyük Batı Afrika krallıklarının ne gibi şeyler olduğu bugün bile tartışılmaktadır. Bunların bazıları milyonları bulan nüfusa sahipti. Hâlâ, «yabanılık» dönemini yaşamakta olduğunu söylediği Kalahari avcı toplumu ise, çok çalışkan ve barışçı insanlardan oluşan bir topluluktur. Aynı şekilde, Avustralya yerlileri için de «ussal ve moral bakımından düşük düzeyde» ya da «yabanıl yaşayışlarının karanlık gölgesi» gibi yakışsız ve yanıltıcı ifadeler kullanmıştır (385).¹⁵

15 Avustralya ve Kalahari avcı kültürleri hakkında kaynaklar daha önce belirtilmişti. Afrika kültürü hakkında etnografik malzemeler sonsuz denecek kadar çoktur. Fakat Avrupa'nın buraları fethinden önceki Afrika'nın yüksek uygarlıkları hak-

Dördüncü bölümün başlarında Morgan, Yeni Dünya'nın, güneye yönelen dalgalar şeklinde ilerleyen yeni yeni göçmen kitleleriyle birlikte nasıl ilk kez insan topluluklarını barındırmaya başladığını ele almaktadır. Morgan, hep-si de ortak bir kökten gelen çeşitli dillerin (lehçelerin) çok sayıda oluşuna dayanarak, böyle bir şeyin çok uzun bir zaman içinde ortaya çıkmış olabileceğini belirtmektedir. Karbon 14 testleri, Yeni Dünya'daki ilk kültür varlıklarının geçmişi hakkında yapılan tahminlere çok yardımcı olmuştur. Yeni Dünya'daki en eski insan kültürlerinin 15.000 yıllık olduğu kabul edilmekte; sayıları pek az olan bazı kimseler ise bunu iki, hatta üç katına çıkarmaktadırlar. Fakat her ne olursa olsun, çeşitli Amerikan Kızılderili dilleri arasında ilişkiler olduğu her gün biraz daha anlaşıl-makta ve ortaya konulmakta; birbirlerinden ayrı ve bağımsız görünen Kızılderili dillerinin sayısı giderek azal-maktadır. Fakat bütün Kızılderili dillerinin tek bir ortak kaynağa indirgenebileceği görüşü doğru da olmayabilir. Asya'dan gelen çeşitli göçmen topluluklarının farklı diller konuşan insanlar olabileceği de düşünülebilir.

Bu halkların güneye yönelen hareketlerinde ise Colom-bia Vadisi, Morgan'ın yazdığı kadar önemli bir rol oynamamışa benzemektedir. Bu hareketin ille de Kuzeyden Güneye doğru devam etmemiş olması da düşünülmektedir. Zaman-la, Orta Amerika'daki mısır ekimi gelişmiş, Yeni Dünya'nın her tarafı kalabalıklaşmış, tarımın yarattığı yeni nü-fus artışı merkezlerinden bu kere hem güneye hem de Ku-zeye bir nüfus basıncı başlamış da olabilir.

Üçüncü Kısımda, Dördüncü Bölümün altıncı dipnotun-dan sonraki ilk paragrafında Morgan, «Güçlü bir ussal ve fiziksel karaktere sahip gelişen iki kabile bir araya gelip

kında kaynak olarak, bk.: DuBois, W. E. Burghardt, **The World and Africa**, Viking Press, New York, 1946; ve Davidson, Basil, **The Lost Cities of Africa**, Little, Brown and Company, Boston, 1958.

barbarlık yaşantısının olayları içinde tek bir halk olduğunda, beyinleri ve kafaları her iki topluluktaki insanların yeteneklerini kapsayacak derecede gelişmekteydi» diye yazmaktadır. İnsan kafası (skull/fiziksel anlamda kafa), genellikle, kentleşme arttıkça yuvarlaklaşmaktadır. Ne var ki, bu süreç, Morgan'ın betimlemeye çalıştığından çok daha karmaşık ve kestirilmesi güç bir süreçtir. Ama Morgan'ın zamanında sorun daha da karmaşık ve zordu. Ne var ki, «ırklar arasındaki evlenmeyi» ilgili topluluklardaki insanlar açısından sağlıklı bir şey sayması ve bunu sadece burada değil, pek çok yerde de ifade etmesi, Morgan'ın bu görüşünün temelde olumlu bir nitelik taşıdığını göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CİNSİYET TEMELİNE DAYANAN TOPLUM ÖRGÜTLENMESİ

Yönetim ve devlet fikrinin gelişmesi konusunu ele alırken, kan yakınlığını kendisine temel alan soy örgütlenmesi eski toplum için uygun bir eski çerçeve, uygun bir doku gibi görünürse de, bundan eskisi, bundan eski olanı da vardır: daha da önce incelenmesi gereken, cinsiyeti temel alan sınıflar şeklinde örgütlenmedir. Yalnızca, insanın yaşam-deneyimleri arasında yeni bir şey olduğu için değil, daha da önemli bir nedenden dolayı, soy (gens) örgütlenmesinin oluşum ilkesini içerik olarak içinde taşıdığı için de bunun incelenmesi gerekmektedir. Bu görüşümün olgularca doğrulandığını söyleyebilmemiz için, günümüzde Avustralya yerlileri arasında hâlâ varlığını sürdüren örneğindeki gibi, kadın ve erkek sınıflarına dayanan örgütlenmenin, tıpkı ilk soy örgütlenmelerinin en eski dönemlerdeki yaygınlığı gibi, eski çağların birçok kabilelerini kapsayan bir yaygınlık kazanmış bulunduğunu gösterebilmemiz gerekmektedir.

Hemen anlaşılacaktır ki, yabanılık dönemine inildiğinde kocaların ve karıların oluşturduğu topluluk (community), betimlenmiş sınıflar içinde, toplumsal sistemin merkez ilkesi durumundaydı. Grup içinde kurulmuş bulunan evliliğe ilişkin haklar ve ayrıcalıklar (*jura conjugia-*

lia)¹ hayret verici bir şekilde gelişip büyümüşler; toplumun kendi kuruluşunda kendisine temel aldığı organik bir ilke niteliği kazanmışlardır. Durumun mahiyeti gereği, bu haklar ve ayrıcalıklar öylesine kök salmış ve güçlenmiştir ki, bunlardan kurtulmak, bilinçli olmaksızın yapılan reformasyonlara yol açan hareketlerle ve çok yavaş bir gelişme ile mümkün olabilmektedir. Buna uygun olarak, görülecektir ki, ailenin alt düzeylerdeki biçiminden daha üst bir biçimine geçiş de, bu evlenme nedeniyle oluşan yakınlık ilişkilerine dayanan (conjugal) örgütlenme biçiminin zaman içinde, giderek, daraltılmasıyla mümkün olabilmektedir. Kan yakınları arasında ortaya çıkan ve erkek kardeşler ile kız kardeşlerin karşılıklı olarak birlikte aralarında evlenmelerine dayanan ilk aile biçiminden sonra, gene gruplar olarak evlenilen, fakat bir grup içindeki bütün erkek kardeşlerin karılarını, aynı grup içindeki kız kardeşlerin de kocalarını kollektif olarak paylaşmadıkları, Avustralya'daki sınıflara benzeyen yeni bir toplumsal sistemin ürünü olan, ikinci aile biçimine, *punaluan* aileye geçilmiştir. Cinsiyete dayalı sınıflar biçimindeki örgütlenmenin ve bunu izleyen daha üst nitelikteki kan yakınlığına dayalı soy örgütlenmesinin doğal ayıklanma yoluyla bilinçli olmaksızın gerçekleşmiş bulunan büyük toplumsal hareketlerin sonuçları sayılması gerekmektedir. Bu nedenlerle, şimdi sunacak olduğumuz Avustralya sistemi, insanlığın alt aşamalarına yönelmemizi gerektirecekse de, dikkatle üzerinde durmaya değer bir sistemdir. Bu örnek, türümüzün eski toplumsal tarihinde hayranlık uyandırıcı bir dönemi temsil etmektedir.

Cinsiyet temeline dayalı sınıflar biçiminde örgütlenme ve kan yakınlığı temeline göre kurulmuş gelişimini tamamlamamış soy örgütlenmesi Avustralya yerlilerinin Kamilaroi dilini konuşanlarında bugün de görülmektedir.

1 Romalılar medeni (civil) kurum sayılan evlilikle bağlantılı olan «connubium» ile, salt fiziki birlik olan «conjugium»u ayrı tutmuşlardır.

Bu yerliler Sidney'in kuzeyindeki Darling Nehri bölgesinde yaşamaktadırlar. Her iki örgütlenme biçimi, ayrıca, diğer Avustralya yerlileri arasında da görülmekte; ve çok yaygın olduğu için, çok eski çağlarda bütün yerliler arasında geçerli olabileceği düşünülmektedir. İçsel açıdan düşünüldüğünde erkek ve kadın sınıfları şeklindeki örgütlenmenin soy örgütlenmesinden daha eski olduğu anlaşılmaktadır: her şeyden önce, soy örgütlenmesi cinsiyet örgütlenmesinden daha gelişkindir; ikincisi, Kamilaroi'ler arasında soy örgütlenmesi cinsiyete dayanan sınıflar örgütlenmesini ortadan kaldırma süreci içindedir. Sınıf, erkek ve kadın dallarıyla Kamilaroi toplumsal sisteminin birimlerini oluşturmakta; bu yapısıyla, soy örgütlenmesinin göreceği işi görmektedir. Burada olguların çok parlak bir biçimde yan yana gelebildiği görülmektedir; başlıcası, gerek cinsiyet sınıfları örgütlenmesi, gerekse soy örgütlenmesi toplumda aynı anda bulunmakta; cinsiyet sınıfları örgütlenmesi daha büyük önem taşımakta; soy örgütlenmesi ise, henüz gelişmesini tamamlamış değildir ve birincisinin yardımıyla ilerleyip gelişmektedir.

Cinsiyete dayalı bu örgütlenme, bugüne kadar, Avustralya yerlilerinin dışında başka yerlerde görülememiş, fakat bu adalıların soyutlanmış yaşam çevrelerindeki yavaş gelişmeleri, cinsiyet örgütlenmesinin soy örgütlenmesine oranla daha eskil nitelikte olması, soy örgütlenmesine dayanan diğer toplumlarda daha önceki dönemlerde cinsiyet sınıflarına dayalı toplumsal örgütlenmenin evrenselleşmiş olabileceğini düşündürmektedir. Dikkatle incelendiğinde sınıf sistemi, kavranması çok zor güçlükler çıkarmakta ise de, üzerinde durup dikkatle çalışılması yararlı olacaktır. Sadece yabanıl topluluklarda görülen ilgi çekici bir toplumsal örgütlenme biçimi olarak ele alındığında pek ilginç değilse de, bugüne kadar bilinen en eski toplumsal örgütlenme oluşu, ve en önemlisi, Aryen atalarımızın öncülerinin en ilkellerinin aynı biçimde örgütlenmiş olabilecekleri olasılığı nedeniyle, önem taşımakta, açıklayıcı ve aydınlatıcı bir nitelik kazanmaktadır.

Avustralya yerlileri Polinezyalılardan daha alt düzeyde, Amerika yerlilerinden ise, çok daha alt düzeydedir. Afrika Zencilerinin de altında, insanlığın en eski günlerindeki başlangıç aşamasına yakın düzeydedirler. Bu nedenle, toplumsal kurumlarının, dünyada varlığını sürdürmekte olabilen (en eski toplumların —ç.) ilkel tipteki kurumlarına yakın olması gerekmektedir.²

Bundan sonraki bölümde soy örgütlenmesi ele alınacağı için, bu bölümde sadece sınıflara ilişkin gerekli açıklamalar yapılacak, üzerinde tartışmalara girilmeyecektir.

Kamilaroi'ler altı soya; bunlar da, evlenme olanaklarına göre, aşağıda gösterildiği üzere, iki bölüme ayrılmaktadır:

- I. 1. İguana, (Duli),
2. Kanguru (Murriira).³
3. Opossum (Mute). (Amerika ve Avustralya'da görülen bir hayvan —ç.)
- II. 4. Emu (Dinoun).
5. Bandicoot (Bilba).
6. Karayılan (Nurai).

2 Avustralya'daki sisteme ilişkin ayrıntılı veriler için, Avustralya'da misyonerlik yapan İngiliz Peder Lorimev Fison'a teşekkür borçluyum. Kendisi bunların bir bölümünü Peder W. Ridley'den, bir bölümünü de T. E. Lance'dan almıştır. Her ikisi de uzun süre Avustralya yerlileri arasında kalmışlar, gözlem yapma olanağı bulmuşlardır. Veriler, sistemin eleştirel bir çözümlemesi ve tartışması ile birlikte Bay Fison tarafından gönderilmiş; yazarın gözlemleri ile birlikte «Proceedings of the Am. Acad. of Arts and Sciences for 1872»de yayımlanmıştır. Bk.: Cilt viii, s. 412. Kamilaroi sınıfları hakkında kısa bir uyarma yazısı, McLennan'ın «Primitive Marriage» (s. 118), ve Tylor'un «Early History of Mankind» (s. 288) adlı yapıtlarında yer almaktadır.

3 Padymelon: bir kanguru cinsi.

Başlangıçta, aynı ortak kökene dayanan soyun alt-bölümleri oldukları için, ilk üç soy'a aralarında evlenme izni verilmiyor, diğer soylardan evlenmeleri gerekiyor; aynı durum, diğer üç soydan olanlar için de aynı şekilde geçerlilik taşıyordu. Bu çok eski kural bugün değişmiştir. Kamilaroi'ler arasında, bazı belirli durumlarda, bireylerin kendi soylarından başka soylardan olanlarla evlenmesi gereğine gene de tam olarak uyulmamaktadır. Fakat bu durum genelleşmemiş bulunmaktadır. Genel kural gereği, ne kadın ne erkek kimse kendi soy üyeleriyle evlenememektedir. Bu, mutlak bir yasaklamadır. Soygelimi ana tarafının soyçizgisinden izlenmekte; çocuklar, ananın soyuna ait sayılmaktadır. Bu gibi özellikler, bu kurumun eskil biçimiyle görüldüğü her yerde, soyun temel özellikleridir. Bu nedenle, dışsal görünüşü yönünden, Kamilaroi'ler arasında soy kusursuzdur ve gelişmesini tamamlamıştır.

Fakat halkı sekiz sınıfa ayıran, dördü sadece erkeklerden, dördü de sadece kadınlardan oluşan daha eski ve daha örgütlü bir bölünme daha vardır. Bu bölünmenin beraberinde, soy'un oluşumunu engelleyen, evlilik ve soygelimine (descent) ilişkin ve bu son örgütün kendi mantığının gerektirdiği gelişme sürecinde bulunduğunu gösteren bir diğer düzenleme daha vardır.

Dört sınıf erkek içinde her birinin üyeleri, kadın sınıflarından ancak belirli birinden kadınlarla evlenebilmektedir. Yeri gelince, bu sınıflardan birinin üyesi olan erkeklerin kuramsal olarak evlenmelerine izin verilen belirli bir kadın sınıfının üyesi olan bütün kadınların kocası oldukları görülmektedir. Ayrıca, eğer erkek ilk üç soydan birinden ise kadının da diğer üç karşıt soydan olması gerekmektedir. Evlilik, böylece, belirli bir soydan olan erkeklerin bir bölümüyle, diğer soydan olan kadınların belirli bir bölümü arasında olabilecek şekilde sınırlandırılmakta; soyun bütün üyelerinin, kendi soyu dışında kalan soylardaki karşı cinsiyetten kimselerin hangisiyle olursa olsun evlenebilmesini olası kılan gerçek soy'a dayalı kurum kuramına karşıt bir durum oluşmuş bulunmaktadır.

Sınıflar şunlardır:

Erkek

1. İppai
2. Kumbo
3. Murri
4. Kubbi

Kadın

1. İppota
2. Buta
3. Mata
4. Kapota

Hangi soydan olursa olsunlar, bütün İppai'ler birbirlerinin erkek kardeşidir. Kuramsal olarak, hepsi farazi bir kadın atanın soyundan gelmektedir. Bütün Kumbo'lar da aynı durumdadırlar; sırasıyla ve bütün Murri'ler, bütün Kubbi'ler de aynı durumdadırlar. Diğer yandan, hangi soy'dan olursa olsunlar, bütün İppata'lar, aynı nedenle birbirlerinin kız kardeşidirler; sırasıyla, Buta'lar, Mata'lar ve Kapota'lar da aynı durumdadırlar. Daha sonra, bütün İppai'ler ve İppata'lar, ister aynı anadan; isterse, aynı atadan gelen kan yakınları olan kimselerden doğmuş olsunlar, ve hangi soy içinde bulunursa bulunsunlar, birbirlerinin erkek ve kız kardeşleri olurlar.* Kumbo'lar ve Buta'lar erkek ve kız kardeşler. Murri'ler ve Mata'lar, Kubbi'ler ve Kapota'lar da aynı durumdadırlar. Bir İppai ile İppata karşılaştığında, bunlar birbirlerini o zamana dek hiç görmemiş bile olsalar, birbirlerine erkek kardeşim, kız kardeşim demektedirler. Bu nedenle, Kamilaroi'ler erkek kardeşler ve kız kardeşlerden oluşan dört adet birincil grup içinde örgütlenmişlerdir. Her grupta kadın ve erkekleri içeren ayrı dallar bulunmaktadır. Ama bunlar, yaşadıkları alanlarda kendi aralarında karışık olarak yaşamaktadırlar. Kan yakınlığı ilişkisi yerine cinsiyet temeline dayandığı için, bu örgütlenme soy'dan daha eskidir, daha *arkaik*'tir; (bu nedenle) şimdiye dek bilinen toplum biçimlerine oranla, başka yerlerde de ortaya çıkmış olması daha olası görülmektedir.

* Yani; aynı anadan /ya da/ aynı sınıftan bir erkekle (çok sayıda olabilir) evlenebilir sayılan kadınlardan doğmuş olanlar, hangi soy'un içinde bulunursa bulunsunlar, birbirlerinin erkek ve kız kardeşleri sayılırlar. —ç.

Soy'un oluşum çekirdeğini içeren sınıflar, soy'u oluşturmakta yetersiz kalmaktadırlar. Gerçekte, İppai'ler ve İppata'lar iki dala ayrılan tek bir sınıf oluşturdıkları ve kendi aralarında evlenemedikleri için de tek bir soy gibi görünmekte; fakat, iki ad taşıdıkları; her biri, belirli amaçlar için birbirlerini bütünülediği; ve ayrıca, çocukları bu kişilerin kendilerinden farklı ad aldıkları için soy niteliği taşımamaktadırlar. Sınıflara ayrılınada kan yakınlığı yerine cinsiyet temel alınmakta; ve bu temel ilişki, kendisinin kökeni olduğu için önem taşıyan bir evlenme kuralı ile kurulmuş bulunmaktadır.

Erkek kardeşlerle kız kardeşlerin kendi aralarında evlenmelerine izin verilmediği için, her sınıfın evlenebilme hakkı ya da bunu daha açıkça ifade eden birlikte yaşama hakkı bakımından diğer sınıflarla durumu farklı olmaktadır. Temel kural bu olduğu için de:

İppai olan sadece Kapota olanlarla, evlenebilir.
 Kumbo olan sadece Mata olanlarla evlenebilir.
 Murri olan sadece Buta olanlarla evlenebilir.
 Kubbi olan sadece İppata olanlarla evlenebilir.

Bu kısıtlayıcı şema, hemen belirtileceği gibi, başlıca, her sınıftan erkeklere evlenebileceği kadın sınıfına ek olarak bir kadın sınıfı ile daha evlenebilme hakkı tanınması şeklinde, değişikliğe uğramıştır. Bu olgu, cinsiyete dayanan sınıflar sırasında soy örgütlenmesinin yükselmeye başladığını; kendinden bir öncekinin yerini alma eğilimi taşıdığını göstermektedir.

Anlaşıyor ki, evlenecek kadını seçerken her erkek, bütün Kamilaroi kadınlarının dörtte biri içinden bir seçim yapabilmekte; yani, böylece sınırlandırılmış olmaktadır. Fakat sistemin esas önemli yanı bu değildir. Kuramsal olarak bütün Kapota'lar bütün İppai'lerin, bütün Mata'lar bütün Kumbo'ların, bütün Buta'lar bütün Murri'lerin, ve bütün İppata'lar bütün Kubbi'lerin karısı sayılmaktadır. Bu önemli noktada bilgilerimiz kesindir. Örneğin, Bay

Fison, bu durumu belirtmeden önce ve Bay Lance'ın Darling Nehri boylarında ve karşı kıyısındaki topraklarda sığır satın alma istasyonunda görevliken geçirdiği yıllarda birçok yerli kadınla cinsel ilişki kurduğunu gördükten sonra, onun mektubundan şu alıntıyı yapmaktadır: «Bir Kubbi yabancı bir İppata ile karşılaştığında, birbirlerini eşim diye çağırırlar... Bir Kubbi de bir İppata'ya rastladığında, kadın başka bir kabileden olsa bile, erkeğe onun karısıymış gibi davranmakta, böyle davranması bir hak olarak kabilesince de onanmaktadır.» Böyle bir erkeğin gidebileceği bütün yerlerdeki bütün İppata kadınları, bu nedenle, bu erkeğin karısı olabilmektedir.

Burada, dolaysız ve açık bir biçimde, *punaluan* evlenme biçimiyle karşılaşmaktayız. Bu evlilik alışılmamış ölçüde geniş bir alana uzanmakta, fakat aynı zamanda, her biri bütünün kendisini temsil eden bir minyatür gibi olan, küçük birimciklere ayrılmış bulunmaktadır. Bu evlenme biçimiyle, erkek nüfusun dörtte biri Kamilaroi kabilelerindeki kadınların dörtte biri ile bağıntı kurmuş olmaktadır. Yabanılık dönemi yaşamının bu yanı bize çok ters görünmemelidir. Çünkü bu insanlara göre, bu, evlilik ilişkisinin bir biçimi idi, bu nedenle uygunsuz bir yanı yoktu. Yabani kabilelerde geçerli olan, daha dar sınırlar içinde, çok kocalılığın ve çok karılılığın genişletilmiş bir biçimiydi. Bu gerçeğin kanıtı, açık bir biçimde, bu kabilelerin, kendilerini oluşturan âdet ve göreneklerden daha uzun ömürlü olan akrabalık ve hısımlık sistemleri içinde bugün de görülmektedir. Anlaşılacağı üzere, bu evlenme biçimi, sadece bir yöntem getirmiş olması bir yana, kuralsız cinsel hayattan farklı değildir. Ama gene de, organik bir düzenleme getirdiği için, tamamen kuralsız olan serbest cinsel hayattan epeyce uzaklaşmış olmaktadır. Ayrıca, kendisinden daha başka türüsünün hiç görülmediği bir dönemin evlilik ve aile anlayışını oluşturmaktaydı. Diğer yandan, eskiden, büyük bir olasılıkla, toplumun akrabalık ve hısımlık sistemlerine bakarak çıkarsamaya çalışılan bir du-

rumun da dolaysız ilk kanıtlarını bulabileceğimiz bir örnek oluşturmaktadır.⁴

Bir başka özelliği de, çocukların ana soyunda (genş) kalmasına rağmen, aynı soy içinde hem annelerinin hem de babalarınınkinden farklı bir başka sınıfa katılmakta oluşudur. Bu durumu açıklığa kavuşturmak için şöyle bir tablo yapılabilir:

Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İppai ile evleniyor	Kapota	Çocukları Murri ve Mata'dır.	
Kumbo ile evleniyor	Mata	Çocukları Kubbi ve Kapota'dır.	
Murri ile evleniyor	Buta	Çocukları İppai ve İppata'dır.	
Kubbi ile evleniyor	İppata	Çocukları Kumbo ve Buta'dır.	

Bu soygelimleri (descent/sulb) izlendiğinde görülecektir ki, kadın soyçizgisinde Kapota'lar Mata olanların; Mata'lar ise, sonunda, Kapota'ların anaları olmakta; aynı şekilde, İppata olanlar Buta olanların; Buta olanlar da, sonunda, İppata'ların anaları olmaktadır. Erkek sınıflarında da durum aynıdır. Fakat soygelim kadından olduğu için Kamilaroi kabileleri kendilerini ilk iki soy'un köklerini oluşturan iki kadın atadan (ancestors) gelmiş saymaktadır. Soy lar daha eski kuşaklara dek izlendiğinde, her sınıfın kanının diğer bütün sınıflara da geçtiği görülmektedir.

Bireylerin her birinin bu yukarki sınıfların birinden aldığı bir adı olduğu gibi, bütün barbar kabilelerinde olduğu kadar barbarlık dönemi kabilelerinde de görülen genel bir uygulamaya uygun olarak, yalnızca kendilerine ait birer kişisel adları da vardır. Bu örgütlenme, cinsiyet temeline dayanıyor olma özelliği ne denli ağırlık taşıyorsa, yabanılık dönemine ait olma görünümü de o denli ağırlık kazanmaktadır. Fakat, cinsiyete dayanan örgütlenme bir kez kurulup birkaç kuşaklık süre içinde geçerlik kazanınca toplumda öylesine etkin ve güçlü bir duruma gelmek-

4 «Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family, (Smithsonian Contributions to Knowledge),» Cilt xvii, s. 420.

tedir ki, ortadan kalkması artık çok zor olmaktadır. Sistem, kendine benzer fakat daha gelişkin bir sistemi gerektirmekte; ama bu iş yüzyıllar içinde gerçekleştirilebilmekte; evlilik ilişkileri sisteminin dar tutulmuş olması durumunda, bu süre daha da uzamaktadır.

Soy örgütlenmesi, daha gelişkin bir örgütlenme oluşu nedeniyle kendilerine değişmezlik kazandırdığı için cinsiyet sınıflarının üstünde yer almış; sonra da, zamanla onların yerine geçmiştir. Soy'un, zaman yönünden daha sonraya ait oluşu, iki sistem arasındaki ilişkide, soyların başlangıçsal dönemi işaret eden koşullarında, yerlerini soylara terk etmek durumunda kalan sınıfların bozulmamış koşullarında ve sınıfın hâlâ bir örgütlenme birimi oluşunda ifadesini bulmaktadır. İleride, yeri gelince, vardığımız bu sonuçlar daha da açıklığa kavuşturulacaktır.

Yukarki açıklamalarımızla soyların yapısını anlatma çabamızı, soyların sınıflarla ilişkilerini görerek netliğe kavuşturabiliriz. Sınıflar, birbirlerinden türemiş (derived) erkek kardeş ve kız kardeş çiftleridir. Soyların kendileriye, sınıflar aracılığıyla, aşağıdaki gibi çiftler meydana getirmektedir :

Soylar	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1. Iguana	Hepsi Murri	ve Mata, ya da Kubbi	ve Kapota	
2. Emu	Hepsi Kumbo	ve Buta, ya da İppai	ve İppata	
3. Kanguru	Hepsi Murri	ve Mata, ya da Kubbi	ve Kapota	
4. Bandicoot	Hepsi Kumbo	ve Buta, ya da İppai	ve İppata	
5. Opossum	Hepsi Murri	ve Mata, ya da Kubbi	ve Kapota	
6. Karayılan	Hepsi Kumbo	ve Buta, ya da İppai	ve İppata	

Çocukların belirli bir soyla (gens) bağlantısı evlilik yasasınca sağlanmaktadır. Nitekim, Iguana-Mata'nın Kumbo ile evlenmesi gerekmekte; böyle bir kadının çocukları Kubbi ve Kapota olmakta; soygelimi kadından olduğu için, çocuğun soyu Iguana olmaktadır. Iguana-Kapota'nın İppai ile evlenmesi gerekmekte; çocuklar Murri ve Mata, aynı nedenle, soyca İguana olmaktadır. Benzer biçimde Emu-Buta'nın Murri ile evlenmesi gerekmekte; çocukları Emu so-

yundan İppai ve İppata olmakta; Emu-İppata'nın Kubbi ile evlenmesiyle, çocukları Emu soyundan Kubba ve Buta olmaktadır. Böylece, soy, soy üyeliğini sadece soy'un kadın üyelerinin çocuklarına açık tutarak varlığını sürdürmüş olmaktadır. Aynı durum, diğer bütün soylar için de aynı şekilde geçerlidir. Fark edileceği gibi, her soy, kuramsal olarak, farazi iki kadın atadan gelenlerden oluşmakta ve sekiz sınıftan dördünü kapsamaktadır. Başlangıçta yalnızca iki erkek ve iki kadın sınıfının bulunduğu; bunların evlenme hakkı bakımından birbirlerine ters düştüğü; bu dört sınıfın sekiz alt sınıf meydana getirecek biçimde bölüntüye uğradığı büyük bir olasılık olarak görülmektedir.⁵ Bir sonraki örgütlenme oldukları için sınıflar, soyların alt bölümlere ayrılması şeklinde ortaya çıkmış olmayıp, açıkça, soylar içinde örgütlenmişlerdir.

5 Örneğin, İppai ve Kapota'dan bir soy çıkarıp şemasını çizsek ve bunu dört kuşak boyunca indirsek ve evlenen her çiftin, bir kız bir erkek, ikişer çocuğu olduğunu kabul etsek durum şöyle olacaktır: İppai ile Kapota çiftin çocukları Murri ve Mata olur. Erkek kardeşler ve kız kardeşler olacakları için bunlar evlenemezler. İkinci derecede, Buta ile evlenen Mata'nın çocukları da Kubbi ve Kapota'dır. Bunlardan İppai kuzeni Kapota ile, Kubbi de kuzeni İppata ile evlenir. Görülüyor ki, Kumbo ve Buta dışarda kalmak üzere, ikinci ve üçüncü kuşakta iki kişiden sekiz sınıf çıkmakta; iki Murri, iki Mata, iki Kumbo, iki de Buta olmakta; bunlardan Murri olanlar Buta olanlarla, ikinci kuzenlerle; Kubbi'ler de Mata'larla, ikinci kuzenleri ile evlenebilecektir. Dördüncü kuşakta, her İppai, Kapota, Kubbi ve İppata için üçüncü kuzen olarak dört kişi ortaya çıkacaktır. Bunlardan İppati olanlar Kapota olanlarla, Kubbi olanlar da İppata olanlarla evlenebilecekler ve bu durum kuşaktan kuşağa böyle sürüp gidecektir. Kalan evlenebilir sınıfların benzer çiftleri de aynı sonucu verecektir. Bu ayrıntılı bilgiler sıkıcı görünebilir. Fakat, bu örnek, eski toplum durumunda cinsiyete dayanan örgütlenme koşulu nedeniyle, sadece kendi aralarında evlenmenin devam etmekle kalmadığını; bu insanların bunu böyle yapmak zorunda olduklarını da açıkça ortaya koymaktadır. Bütün erkek ve kadın sınıflar bir grup içinde evlenmiş oldukları için,

Kaldı ki, Iguana, Kanguru ve Opossum soyları, ihtiva ettikleri sınıflar içinde birbirlerinin eşleri oldukları için, bunların kökenleri bakımından bir ve aynı soy'un alt-bölümleri olarak oluştukları anlaşılmaktadır. Aynı durum, Emu (180 cm. yüksekliğinde, uçmayan bir Avustralya kuşu), Bandicoot ve Karayılan için, özellikle son ikisi için tamamen geçerli olduğundan, evlenme hakkını kendi içindeki soylarla değil, kendi dışındaki soylarla evlenmeyle kısıtladığından altı tane soy aslında, kökende iki soy'a inmektedir. Bu durumu, ilk üç soyun üyelerinin olduğu kadar, diğer üç soyun üyelerinin de bu ilk kuruluştaki kendi aralarında evlenemeyişleri ortaya koymaktadır. Soylar içinde evlenmenin bu üç soyun bir soy olduğu zamanlarda yasaklanmış olması, farklı toplumsal adları olmakla beraber, aynı soygelimin uzantıları olmaları nedeniyle bunların alt bölünmelere ayrılmalarından sonra da varlığını sürdürmüştür. Bundan sonra gösterileceği gibi, bu durum Seneca-İrokua'lar arasında da aynen geçerlidir.

Evlenme belirli sınıflarla yapılabildiği (kısıtlandığı) için, sadece iki soyun bulunduğu durumda, bir soyun tüm kadınlarının yarısı, kuramsal olarak, diğer soyun erkeklerinin yarısının karısı olmaktadır. Altı alt-bölüme ayrıldıktan sonra, kurumun soy dışından evlenmeyi gerektirmekle sağladığı yarar, belirtilen kısıtlamalarla birlikte sınıfların da ortaya çıkmasına koşut olarak, tümüyle değilse bile, önemli ölçüde azaltılmış oluyordu. Sonuçta, evlenmeler

bu değişmez akışın ardından, evlenenlerin birlikte oturması durumu olmayabileceği için, sistem bunun böyle olmasını da sabitleştirmiştir. Tam gelişkinleştğinde, soy'ların güvenceye almak istediği amaçlardan biri, böylece, bozulmuş olmaktadır: farazi bir ortak atanın soyundan gelenlerin veraset yoluyla alacakları mirasın evlenme yasağı aracılığı ile yarı yarıya paylaşılması önlenmek istenirken, diğer soy'lardan biriyle evlenmeye izin verilmesi üzerine bu kurala uyma zorunluluğu kaldırılmış olmaktadır.

çok yakın erkek kardeşlerle kız kardeşler dışında kalan dar bir alan içinde yapılmaya başlanmıştır. Eğer soylar sınıflara son verebilmiş olsalardı bu kötü durum büyük ölçüde önlenmiş olacaktı. Sınıflar şeklindeki örgütlenme, öyle görünüyor ki, erkek ve kız kardeşler arasındaki evlenmelere son verme amacıyla ortaya çıkmıştır. Sistemin oluşumunu açıklamanın bir yolu da budur.

Fakat istenmeyen bu durum bütünüyle bir yana bırakılamadığı için, hem kardeşler arası evlenme kadar sakinçali yanı olan bir evlilik sistemi oluşturmuş, hem de bu sisteme kalıcı bir biçim niteliği kazandırmıştır.

Sınıfların ilk oluşum biçimlerini temel alan ve hâlâ kararsız olmakla beraber, soy'un yararına ve soy'un gerçek idealleri yönünde ortaya çıkmış bulunan bir hareketi ifade eden bir yenilikten burada söz etmek gerekmektedir. Bu durum özellikle iki olguda kendini göstermektedir: birincisi, her bir soy üçlemesine bir dereceye kadar birbirleriyle evlenmesine izin vermekte; ikincisi, daha önce izin verilmeyen sınıflarla evlenmeye izin vermektedir. Böylece, artık İguana-Murri olan biri Kanguru soylarında o zamana dek kardeşi sayılan Mata ile evlenebilmekte; daha önce sadece karşıt üçlünden Buta ile evlenebilme şeklindeki kısıtlama ortadan kalkmış bulunmaktadır. Böylece, İguana-Kubbi soy'dan kız kardeşi sayılan Kapotta ile; Emu-Kumbo olan Buta ile; ve Emu-İppai olan da, başlangıçtaki kısıtlamanın tersine, Karayılan soylarındaki İppata olanlarla evlenebilmektedir. Her bir soy üçlemesindeki erkek sınıflarına, aynı üçlemedeki geri kalan iki soyda bulunan kadın sınıflarından, ek olarak, biriyle daha evlenebilme izni verilmiş benzetilmektedir. Oysa, daha önceleri bu kadın sınıfları söz konusu soy üçlemesinin dışında bırakılmış bulunuyorlardı. Bay Fison tarafından gönderilen rapor ise burada işaret edilen yönde tam bir değişimin varlığını göstermektedir.⁶

Bu yeni olgunun bir çeşit geri yönde hareket olduğu açıktır. Fakat sınıfları parçalama eğilimi göstermiştir. Şimdiye dek yapılan gözlemlere göre, Kamilaroi'ler arasındaki ilerlemenin izlediği yön sınıflardan soylara doğru olmuş; toplumsal örgütlenmede birim olarak sınıfı değil de soy'u (gens) temel alma eğilimi göstermiştir. Bu harekette en büyük ağırlığı olan birlikte oturma sistemi direnen öge olarak kendini göstermiştir. Toplumsal ilerleme, bu sistemin uzantısı azaltılmadıkça, olanaksız kalmış, sınıfların taşıdığı ayrıcalıklar canlılığını koruduğu sürece, bu da aynı derecede olanaksız olmuştur. Bu sınıflarda uygulanan evlilik yasaları Kamilaroi'ler için katlanılmaz bir yük olmuş; bu yükten kurtulmamaları halinde Kamilaroi'lerin bulundukları zamanki durumlarını daha binlerce yıl sürdürebilecekleri anlaşılmıştır.

Bazı yönlerden bunu andıran bir örgütlenme de, şimdi açıklanacak olan Hawaililerin *punalua* örgütlenmesidir. Yabanılık döneminin aşağı ve orta dönemleri ile her nerede karşılaşılırsa, ya, göreneklere göre grupları betimleyen bütün topluluktaki evlenmelere mutlak biçimleri içinde rastlanmış; ya da, bir zamanlar insanlığın tarihinde bu tür evlenmelerin olağan evlenme biçimi olduğunu açıkça gösteren izlerle karşılaşılmıştır. Kuramsal olarak, grup ister büyük, isterse küçük olsun bunun önemi yoktur. Topluluğun içinde bulunduğu durumun koşulları ve gereksinimleri, bu âdete göre yaşayan topluluğun hacmini belirlemede pratik bir kısıtlama da getirmiş olmaktadır. Eğer yabanılık dönemi için karılar ve kocalar topluluğu şeklindeki yaşama biçimi bir kuralsı; bu nedenle de, yabanılık döneminin temel özelliği bu ise, bu durumda, bizim atalarımızın da, tüm insan soylarıyla birlikte, aynı ortak geçmişi paylaşmış olması gerekmektedir.

Bu tür âdetler ve görenekler (teamüller) yabanılık dönemindeki düşük yaşam koşullarını açıklamakta yararlı olmaktadır. Eğer bugün dünyanın sayılı birkaç yerinde yaşayan ve yabanılık dönemine örnek teşkil eden, ve insanlığın genel olarak en eski günlerdeki yaşamına tanık-

lık edebilecek topluluklar, yeryüzünün soyutlanmış yörelerinde terk edilmiş olmasalardı, geçmişte neler olmuş olması gerektiğini anlamak olanaksızlaşmış olmayacaktı. Bu tür çalışmalardan hemen ilk anda elde edilen sonuç, insanlığın geliştirdiği kurumların aralarında bağıntılı ve ilerleme eğilimi taşıyan bir dizi olarak ortaya çıktıkları; bunların, toplumu yaşanan andaki güçlüklerinden, sorunlarından kurtarıp geliştirmek amacıyla bilinçsiz olarak girişilmiş reformcu hareketlerin sonucu olduklarıdır. Bu kurumlar üzerinde yüzyılların yaptıkları etkiler ise, sorunu tam anlamak için göz önünde tutulması gereken olgulardır. Günümüzdeki Avustralya yerlilerinin, insanlığın gelişme çizgisinin hâlâ en alt basamağında bulunduğunu düşünmek yanlış ve olanaksızdır. Bu toplumların yaşam sanatları ve kurumları, ne denli basit görünürse görününler, bunun tersini doğrulamaktadır. Gene aynı toplumların, bir zamanlar çok ileri durumdayken bir gerileme sonucu bu duruma düştükleri de söylenemez. Çünkü insanlığın geçmişinde böyle bir varsayımı doğrulayacak hiçbir yaşam-deneyimi bulunmamaktadır. Kabilelerde ve uluslarda, bilinen nedenlerle, fiziksel ve düşünsel (mental) gerilemeler olduğu kabul edilebilir. Fakat bu durumun insanlığın genel anlamdaki ilerlemesinde bir kesintiye yol açmadığı anlaşılmaktadır. İnsan bilgisi ve yaşam-deneyimlerine ilişkin bütün olgular, bir bütün olarak insanlığın, sürekli, alt düzeydeki yaşam dönemlerinden daha üst düzeydeki yaşam dönemlerine geçtiğini; bunun sürekli bir olgu olduğunu göstermektedir. Yabanılık dönemindeki toplumların yaşamlarını sürdürebilmek için yararlandıkları sanatlar dikkat çekecek derecede sürekli ve değişmez nitelikte olmuşlardır. Bunlar, yerlerine yenileri konuluncaya dek, hiçbir zaman ortadan kalkmamaktadırlar. Bu yaşam sanatlarının uygulanması ve toplumsal örgütlenmeler aracılığıyla kazanılan deneyimlerle insanlık, yüzyıllar süren dönemler boyunca bile algılanamayan bir süreçle de olsa, belirli bir gelişme yasasına uygun olarak ilerlemesini sürdürmüştür. Bu durum bireyler açısından da, ırklar açı-

sından da aynı olmuş; etnik yaşayışlarının bozulması nedeniyle çeşitli kabileler ve ulusların ortadan kalkmış olması bu durumu değiştirmemiştir.

Avustralya yerlilerindeki sınıflar birinci duruma kadar gelmişler, ve, bu yazarın bildiği kadarıyla, soy örgütlenmesine geçişteki aşamalar için (bugün —ç.) inceleyebileceğimiz tek örneği oluşturmuşlar, aynı yerliler, bunlar aracılığı ile, cinsiyete dayanan örgütlenme kadar eski nitelikteki ara-örgütlenme dönemini de aydınlatacak gözlemler yapmakta yararlanılabilecek bir nitelik kazanmışlardır. İlkeller üzerinde gözlem yapmak, toplum üzerinde de kısa bir gözlem yapmak yerine geçmektedir. Diğer kabileler arasında soy'un (gens) ilerlemesi, evlenebilir cinsiyet sınıflarının kazandırdığı yakınlık ilişkisine dayanan (conjugal) örgütlenmenin ortadan kalkmasıyla doğru orantılı olmuşa benzemektedir. İnsanlığın gelişme çizgisindeki ilerlemeler, ailenin ardışık biçimlerden geçerek gelişmesi, toplumun kendi içsel örgütlenmesini geliştirmek için giriştiği çeşitli çabaların karşısında, bu evlenme haklarının daralmasına koşut olarak gerçekleştirilmiştir.

Avustralya yerlilerinin bulunmamış olmaları durumunda, binlerce yıllık süreye rağmen, sınıfların ortadan kalktığı konuma bile gelemeyecek oldukları düşünülebilir. Oysa, daha elverişli koşullarda yaşamış olan kıt'a kabileleri çok eski dönemde soy (gens) örgütlenmesi dönemini tamamlamışlar; daha sonra, bu konumu izleyen aşamalardan geçerek, ilerlemelerine devam etmişler; sonunda, uygarlık dönemine geçince, soy örgütlenmesini tamamen terk etmişlerdir. Cinsiyeti temel alan akrabalık ilişkilerine dayanan toplumsal örgütlenmelerdeki gibi birbirini izleyen örgütlenmeler boyunca süren bu ilerlemeyi aydınlatıcı nitelikteki olgu ve verilerin etnolojik yönden büyük değeri vardır. Bunların ifade ettikleri anlamları kavrayabilmek, insanlığın erken dönemdeki tarihini bir dereceye kadar da olsa anlayıp ortaya çıkarabilmek için çok yararlıdır.

Polinezya kabileleri arasında soy örgütlenmesi hiç olmamıştır. Fakat Avustralya'daki sınıflara benzer bir sistemin izlerine Hawai'deki *punalua* âdetinde rastlanmaktadır. Bilgi ve yaşam-deneyimlerinden tamamen bağımsız olan «ilk fikir»ler, ister istemez, çok az sayıdadır. İnsan fikirlerinin toplamını deneyime dayanmayan «ilk fikir»lere indirgemek mümkün olsaydı, şaşılacak kadar az sayıda düşünceyle karşı karşıya kalacaktık. İnsanlığın ilerleme yöntemi, gelişmenin ta kendisidir.

Bu verilerin ışığında bakılacak olursa, modern uygarlığın Mormonluk gibi bazı tuhaf yanları, henüz insanoğlunun düşüncesinden izleri silinememiş eski yabanıllık döneminin bir kalıntısı olarak görünmektedir. Bizim beynimiz de, geçmiş binlerce yıllık dönemler boyunca barbar ve yabanıl toplulukların insanların kafalarında işleyip durmuş olan beyinle aynıdır. Aradan geçen dönemler boyunca insan beyni çeşitli düşüncelere, isteklere, tutkulara beşiklik etmiştir. Çağların bilgi ve yaşam-deneyimleriyle olgunlaşmış ve büyümüşse de bizim beynimizle eski insanlarınki hep aynı beyindir. Barbarlık döneminin bu ürünleri kendinden daha eski dönemlere ait çeşitli eğilimleri de aydınlatıcı niteliktedir. Bunların, ussal *atavizm*'in bir örneği olarak açıklanması olası görünmektedir.

İlk dönemlerde kazanılmış birkaç çekirdek (germ) düşünceden, sonraki dönemlerdeki tüm temel kurumlar oluşmuştur. Bunların gelişmeleri yabanıllık döneminde başlamış, barbarlık döneminde güçlenip olgunlaşmış, uygarlık döneminde de sürmüştür. Bu düşünce nüvelerinin evrimi beynin kendine özgü temel özelliklerinden biri olan doğal mantığın rehberliğinde gerçekleştirilmiştir. Bütün dönemlerde ve bütün yaşam koşullarında bu doğal mantık öylesine doğru ve hatasız işlemiştir ki, sonuçları hep aynı, tutarlı ve izlenebilir sonuçlar olmuştur. Yalnızca bu sonuçlar bile, zaman faktörü içinde ele alındıklarında, insanlığın kökeninin bir ve aynı olduğunu ortaya koymaktadır. Kurumların, buluşların ve keşiflerin gelişmesinde kendini gösteren insanlığın düşünsel tarihi, bireyler eliyle gerçek-

leştirilmiş, yaşam-deneyimleri aracılığıyla geliştirilmiş tek bir türün tarihi kabul edilebilecek niteliktedir. İnsan aklı ve insanın geleceği üzerinde en önemli etkilerde bulunan bu ilksel (kökensel) düşünce nüveleri arasında en başta gelenler, yönetimle, aileyle, dille, dinle ve mülkiyetle ilgili olanlarıdır. Bunların, yabanılıık dönemine kadar uzanan belirli bir başlangıçları ve mantıksal bir ilerleme süreçleri bulunmakta; fakat, bugün de bu ilerlemeler sürdüğü ve bu ilerlemeler hiçbir zaman kesintiye uğramaya-cağı için bunların belirli bir sonları olmamıştır, olmayacaktır da.

II. BÖLÜM

İROKUA SOYLARI

İnsanlığın geçirdiği yaşam-deneyimleri, insanlık tarihinde, sözcüğün bilimsel anlamıyla, yalnızca iki yönetim *planının* geliştirildiğini göstermektedir. Bunların her ikisi de belirli ve sistemli toplum örgütlenmesi biçimidir. İlk ve en eski olanı, soylara (gentes), fratrilere ve kabilelere (tribülere) dayalı olarak kurulmuş bir *toplumsal örgütlenmedir*. İkincisi ve daha sonra oluşmuşu ise, ülke-toprağı ve mülkiyete dayalı olarak kurulan *siyasal örgütlenmedir*. Birincisiyle, yönetimin (government) kişilerle onların soy ve kabileleriyle olan ilişkileri aracılığıyla ilgilendiği soy'sal (gentile) bir toplum yapısı oluşturulmuştur. Bu ilişkiler tamamen kişiseldir. İkincisinde ise, devletin kişilerle onların ülke-toprağıyla (kasaba, il ve eyaletiyle) bağları aracılığıyla ilişki kurduğu bir siyasal toplum oluşturulmuştur. Bu bağlar ise, tamamen, ülke-toprağı ile ilişkili bağlardır. Bu iki plan arasında temel nitelikte bir fark vardır. Biri eski topluma, diğeri ise modern topluma aittir.

Soy örgütlenmesi, insanlığın en eski, en uzun ömürlü ve en yaygın kurumlarından birini oluşturmuştur. Asya, Avrupa, Afrika ve Avustralya'daki eski (ancient) toplum yönetimi hakkında hemen hemen evrensel bir plan örneği oluşturmaktadır. Bu plan, toplumun örgütlenmekte ve bir birim haline gelmekte yararlandığı bir araç olmuştur.

Yabanılık döneminde başlayan, barbarlık döneminin üç alt-döneminden geçen bu plan uygarlığın ilerlemesine dek ortaya çıkamayan, oluşamayan siyasal toplumun kurulmasına kadar varlığını sürdürmüştür. Grek soy, fratri ve kabilesi, Roma soy, *curia* ve kabilesi ile Amerikan yerlilerinin soy, fratri ve kabilesi (tribüsü) arasında benzerlikler bulunmaktadır. Aynı şekilde, İrlanda toplumundaki *sept*, İskoç toplumundaki *klân*, Arnavut toplumundaki *phrara*, Sanskritlerdeki *ganas*, ve örnekleri uzatmamak için burada adlarını vermeyeceğimiz diğer birçokları, Amerikan Kızılderililerindeki çoğunlukla klân denilen soyların aynıdır. Bildiğimiz kadarıyla, bu örgütlenme bütün kıtalar-daki eski dünyada görülmüş, uygarlaşan kabilelerde de yazılı tarih dönemine kadar varlığını sürdürmüştür. Sorun burada da bitmemektedir. Soysal (gentile) örgütlenmeye dayanan toplum, nerede olursa olsun, yapısal örgütlenme ve işleyiş ilkeleri bakımından aynıdır. Yalnızca, her toplulukta, gelişmişlik derecesine göre, bazı yerde alt biçimlerine, bazı yerlerde ise daha üst, daha gelişkin biçimlerine rastlanmaktadır. Bu değişikliklerin, aynı kökensel anlayışların gelişmelerinin tarihçesini yansıtan bir nitelik taşıdığı anlaşılmaktadır.

Latince, Grekçe ve Sanskritçedeki *gens*, *genos* ve *ganas* terimleri hep aynı şeyi, aynı kan yakınlığı ilişkisini ifade etmektedir. Bu terimlerin hepsinde de *gigno*, *gignomai* ve *ganamai* denen ve aynı kökenden gelmiş olmayı ifade eden bir öge bulunmakta; hepsi de belirli bir soyun üyelerinin yakın sayılabilecek bir ortak atadan geldiğini anlatmak amacını taşımaktadır. Soy, bu nedenle, aynı ortak atadan gelen, belirli bir soy (topluluğu —ç.) adı ile diğerlerinden ayrılan ve aralarında kan bağı olan bir yakınlar topluluğudur. Soyda, sadece bu tür aynı soygelimlilerin (döllerin) bir yarım fratri si bulunur. Soygelimde (sulb) kadın soyçizgisi (nesebi) esas alındığında —ki eskil dönemde evrensel olan buydu— soy topluluğu, aynı farazî kadın ata ve onun çocukları ile, onların kız çocuklarından oluşmakta; soygelimde erkek soyçizgisi esas alın-

dığında ise —ki bu dönem mülkiyetin ortaya çıkması ile başlamıştır— soy aynı farazi ortak erkek atadan, erkek çocuklarından ve onların da erkek çocuklarından oluşmaktadır. Bizlerdeki soyadı, aynı şekilde baba soygelimi içinde kuşaktan kuşağa geçen eski soy topluluğu (gens) adının bir kalıntısıdır. Modern aile, adının da gösterdiği gibi, örgütlenmemiş bir soydur. Kan yakınlığı bağları kopmuştur. Aile üyeleri, aynı soyadını taşıyan kimselerin çeşitli yerlerde yaşaması nedeniyle, çok değişik ve dağınık yerlerde bulunmaktadır.

Yukarda adları geçen uluslar arasında, soy kökeni çok eski çağların alacakaranlığına dek uzanan, bu nedenle de, tam olarak kavranamayan çok uzak bir geçmişten günümüze dek varlığını sürdürebilmiş önemli bir toplumsal örgütlenme biçimini işaret etmektedir. Öte yandan, aynı soy örgütlenmesi toplumsal ve yönetsel (siyasal —ç.) bir sistemin birimi olmuş; eski toplumun esas temelini meydana getirmiştir. Bu örgütlenme Latin, Grek ve Sanskrit dillerini konuşan kabilelerde çok büyük bir önem taşımakta idiye de, yalnızca bu kabilelerde görülen bir örgütlenme biçimi olarak kalmamıştır. Aryen ailesinden olan diğer uluslarda; Semitik, Urallı ve Turanlı ailelerden olan uluslarda; Afrika, Avustralya kabilelerinde ve Amerikan yerlileri arasında da soy topluluğu örgütlenmesi yer almış bulunuyordu.

Önce, işlev ve görevleriyle, haklarıyla, ayrıcalıklarıyla birlikte soyun temel kurgusu ve yapısı üzerinde durmamız gerekmektedir. Bundan sonra insanlığın, temelde, bir ve aynı geçmişe sahip olduğunu kanıtlamak için, karşılaştırmalı olarak, elden geldiğince geniş bir biçimde, çeşitli kabile ve uluslarda soy örgütlenmesinin durumu üzerinde duracağız. Bu yolu izlemekle göreceğiz ki, soyun insanlığın en temel kurumlarından biri sayılması gerekmektedir.

Soy, kurum olarak, insanlığın evrimiyle birlikte eskil biçiminden en son biçimine doğru ardı ardına çeşitli aşamalardan geçerek evrimini tamamlamıştır. Bu evrimin-

deki değişimler ise, başlıca, iki değişim olarak sınırlanmıştır: önce, Greklerde ve Romalılarda olduğu gibi, eskil bir kural olan, ana soyçizgisinden izlenen soygeliminin (sulb) yerine baba soyçizgisinden izlenen soygelimine geçiş; sonra, soyun ölen üyelerinden birinin mülkiyet konusu mal varlığının verasetinin, bunun eskil biçimindeki gibi soy üyelerine değil, önceleri soydaki geçerli evlenme kurallarına göre adamın çocuğu sayılan tüm çocuklara (agnatic kindred), sonraları ise, yalnızca, gerçekten kendi dölü olan (öz —ç.) çocuklara kalmaya başlamasıdır. Bu değişiklikler, ilk bakışta önemsiz gibi görünseler de, hem önemli bir gelişmenin, hem de insanın yaşam koşullarında çok büyük bir değişimin işareti olmuşlardır.

Soy örgütlenmesi yabanılık döneminde ortaya çıkmış, barbarlık döneminin alt-dönemlerinin her üçü boyunca varlığını korumuş, en son olarak, en ileri kabilelerden başlamak üzere, bu kabileler uygarlık dönemine geçtikçe yaşamın karşılanması mümkün olamayan gereksinimleri karşısında, ortadan çekilmeye başlamıştır. Grekler ve Romalılarda siyasal toplum, soy örgütlenmesine dayalı toplumu temel alarak oluşmuş; fakat bunun ortaya çıkması için uygarlığın oluşumuna dek beklemek gerekmiştir. Kent ve bunun eşiti sayılan kent savunma birimi (city ward), tesbit edilmiş mal varlığı ve yerleşik insanlarıyla (sakinleriyle) birlikte bir siyasal bünye olarak örgütlenmiş; yeni ve köktenci nitelikte değişik bir yönetim sisteminin birimi ve temeli olmuştur. Siyasal toplum kurumlaştıktan sonra, bu eski (ancient) ve çağlar sürmüş örgütlenme biçimi, kendisinden gelişerek oluşmuş fratri ve kabileyle birlikte, yavaş yavaş ortadan kalkmış, silinmiştir. Bu kitap boyunca benim amacım, bu örgütlenme biçiminin yabanılık dönemindeki oluşumundan uygarlık dönemindeki evrimini sonuna dek izlemek olacaktır. Bunun nedeni ise, insanlık topluluğundaki bazı kabilelerin yabanılık döneminden barbarlık dönemine; daha sonra da, gene aynı kabilelerin çocuklarının barbarlık döneminden uygarlık dönemine geçişlerinin soy topluluğu örgütlenmesi biçimin-

deki kurumların aracılığıyla olmuş bulunmasıdır. Soy örgütlenmesi kurumları, insanlığın bir bölümünün yabanılık döneminden uygarlık dönemine geçişinde beşik görevi görmüşlerdir. Uygarlığa geçiş bu kurumlar aracılığıyla olmuştur.

Bu örgütlenmenin hem yaşayan biçimleriyle, hem de tarihsel biçimleriyle incelenebilmesi için çok çeşitli kabileler ve ırklar üzerinde çalışma yapma olanağımız vardır. Böyle bir incelemede yeğlenmesi gereken yol, işe, soyun eskil biçiminden başlamak; hem soyun geçirdiği değişimleri, hem de bu değişimleri oluşturan nedenleri ortaya çıkarmak için, daha sonraki diğer ileri toplumlar da soyun durumunu araştırmak olmalıdır. Bu nedenle, ben de, önce, bugün soyun eskil biçimini koruduğu Amerikan yerlilerindeki soy örgütlenmesini ele alacağım. Bu yerliler arasında soyun kuramsal kurgusunu ve pratikteki işleyişini, Greklerin ve Romalıların şimdi artık tarih olmuş eski günlerindeki soy örgütlenmesine oranla, çok daha başarılı biçimde inceleme olanağı vardır. Gerçekten, daha sonraki uluslardaki soy örgütlenmesini tam olarak anlayabilmek için Amerikan Kızılderilileri arasındaki soy örgütlenmesini; bu soy örgütlenmesindeki üyelerin haklarını, ayrıcalıklarını ve soyun işlevlerini bilmek zorunlu görünmektedir.

Amerikan Etnografyasında *kabile* ve *klân* terimleri, (soy kavramının —ç.) evrenselliğinin fark edilemeyişi yüzünden, soy terimi yerine kullanılagelmişlerdir. Bundan önceki çalışmalarımda benden önceki yazarları izleyerek ben de terimi bu şekilde kullandım.¹ Kızılderili klanı Grek ve Roma soyları ile karşılaştırılınca, klanın yapısı ve iş-

1 «Letters on the Iroquois by Skenandoah» *American Review*, 1847'de; «League of the Iroquois» 1851'de; ve «Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family» 1871'de. («Smithsonian Contributions to Knowledge», Cilt xvii.) «Kabile» terimini «soy» teriminin eşi olarak ve onun yerine kullanmış, ancak grubu tam olarak betimlemiştim.

levleri bakımından özellikleri hemen ortaya çıkmaktadır. Kızılderililer arasındaki klan, bildiğimiz fratri ve kabileyi de kapsamaktadır. Bu örgütlenme biçimlerinin özellikleri ortaya konulabilirse, hiç kuşkusuz, Latin ve Grek terminolojisinin (bu terminolojinin —ç.) tarihsel niteliği açısından olduğu kadar, sorunu aslına daha yakın ve daha doğru yansıtması bakımından da daha geçerli olduğu anlaşılabacaktır. Ben burada gerekli terim düzeltmelerini yaptım ve bu örgütlenme biçimleri arasındaki koşutluğu göstermeye çalıştım.

Amerikan Kızılderililerinin yönetim planı soy örgütlenimini temel almış, soy örgütlenmesiyle başlamış, ve konfederasyonla sona ermiştir. Kızılderililerin yönetsel kurumlarının ulaşabildiği en yüksek nokta kabileler konfederasyonu olmuştur. Bu oluşum organik diziler biçiminde olgulara yol açmıştır. Önce, ortak bir soy adı taşıyan kan yakınları topluluğu olan soy; ikinci olarak, belirli ortak amaçlar etrafında ve daha üst düzeyde bir kuruluş içinde birleşmiş bulunan, aralarında bağıntılı yakın soylardan oluşan fratri; üçüncü olarak, genellikle fratriler halinde örgütlenmiş bulunan, üyeleri aynı lehçeyi konuşan soylar topluluğundan oluşan kabile (tribü); dördüncü olarak da, hepsi aynı kökten gelmiş lehçeleri konuşan kabilelerden oluşan konfederasyon. Sonuçta, bir siyasal toplumdaki ya da devletten (civitas) farklı, bir örgütlenme olan soya dayalı topluluğa (societas) varılabilmektedir. Bu ikisi arasındaki farklılık önemli ve temel niteliktedir. Amerika kıtası bulunduğunda bu kıtada ne bir siyasal toplum, ne bir yurttaş, ne bir devlet ve ne de bir uygarlık vardı. Amerikan Kızılderili kabilelerinin en gelişkin olanlarıyla, terimin doğru anlamıyla, uygarlığın başlangıcı arasında tam bir etnik dönemlik zaman farkı bulunuyordu.

Benzer biçimde, Grek kabilelerindeki yönetim planı da, uygarlık dönemine geçmeden önceki en sonuncusu dışında, organik bir dizi oluşturacak değişimlerden geçerek evrimlenmiştir. Birincisi, aynı soy'dan alınmış ortak adları

olan kan yakınlarından oluşan bir topluluk görünümündeki soy; ikincisi, toplumsal ve dinsel amaçlar için bir araya gelmiş ve birleşmiş soy topluluklarından oluşan fratri; üçüncüsü, fratri içinde örgütlenmiş aynı soygelimine sahip soylar topluluğundan oluşan kabile; dördüncüsü ise, Attika'da Atinalıların dört kabilesinin, İsparta'da ise Dorların üç kabilesinin durumu gibi, aynı ülke-toprağına ve soya dayanan bir toplum yapısı içinde birbiriyle kaynaşmış bir kabileler topluluğu ya da ulus. Kaynaşma (coalescence), konfederasyon oluşumuna göre daha üst ve gelişkin bir süreç meydana getirmekteydi. Konfederasyon oluşumunda kabileler birbirinden ayrı topraklar üzerinde yaşamaktaydılar.

Romalılardaki plan ve dizi de aynıydı: önce, aynı soyun adını taşıyan kan yakınları topluluğu olan soy; ikinci olarak, dinsel ve yönetsel görevlerin uygulanması için daha üst düzeyde bir birlik niteliği taşıyan ve soylar topluluğu olan *curia*; üçüncü olarak, *curia*'lar içinde örgütlenmiş ve soylar topluluğundan oluşan kabile; dördüncü olarak, soya dayalı bir toplum yapısı içinde aralarında kaynaşmış kabileler topluluğundan oluşmuş ulus topluluğu. İlk Romalılar, bütün özellikleri yönünden, kendilerini *Populus Romanus* (Romalı Halk) diye betimlerlerdi.

Soy örgütlenmesine dayanan kurumların varlıklarını sürdürdükleri ve siyasal toplum oluşumu dönemine gelmemiş topluluklarda soy örgütlenmesi toplumu şeklinde yaşayan halklar ya da uluslardan başka bir şeye rastlanılmamaktadır. *Devlet* bu toplumlarda yoktur. Soy (gens), fratri ve kabile (tribü) örgütünün dayandığı ilkeler demokratik nitelikte olduğu için, bu topluluklardaki yönetim, aslında, demokratik görünümdeydi. Bu önermemiz genel kanılara ters düşse de, tarihsel yönden önem taşımaktadır. Bu önermemizin dayandığı gerçeklik, Amerikan Kızılderilileri arasındaki soy, fratri ve kabile örgütlenmeleriyle, Grek ve Romalılardaki benzerlerinin sırayla incelenmesiyle sınanabilecek niteliktedir. Örgütlenmenin birimi olan soy, aslında, demokratik bir nitelikte olunca,

ister istemez, soy'lardan oluşan fratri, fratrilerden oluşan kabile ve kabilelerin konfederasyon oluşturmasıyla ya da kaynaşmasıyla oluşan soy örgütlenmesine dayalı toplum da demokratik nitelikte bir toplum olmuştur.

Soy, kan yakınlığına dayalı çok eski bir toplumsal örgütlenme ise de, aynı ortak atadan gelenlerin tümünü kapsamamaktadır. Bunun nedeni, soy ortaya çıktığında tek tek çiftler arasındaki evlilik biçiminin bilinmeyişi ve erkekten inen soygeliminin kesinlikle izlenememesiydi. Çocuklar, daha çok, anaları yönünden aralarındaki yakınlığa göre birbirleriyle yakın sayılıyorlardı. Eski soy örgütünde soygelimi ana soyçizgisi içinde izlenen soygelimi olarak sınırlanmış bulunuyordu. Soy, kendi soygelimlerinin farazi bir ortak kadın atadan geldiğini kabul eden kimseleri kapsamakta; soygelimi kadın soyuyla inmekte; aynı soygelimini ortaya koyan ortak adın varlığı da bunu kanıtlamaktaydı. Soy örgütünde bu nitelikteki kadın ata ile çocukları, kızlarının çocukları, ve kadın olan torunlarının ve torunlarının çocukları yer almakta; ilk kadın atanın (ancestors) oğulları, erkek torunlarının çocukları ise başka soy örgütlerinde; özellikle, kendi analarının soy örgütlerinde yer almaktaydı. Çocukların babalarının açıklık ve kesinlikle bilinemediği, soygeliminde yalnızca analığın geçerli ölçüt olabildiği günlerdeki eskil soy örgütünün özellikleri bunlardı.

Avustralya yerlileri arasında görüldüğü gibi, yabanılık döneminin Orta Dönemine dek rastlanan soygeliminin bu durumuna Amerikan Kızılderilileri arasında ise yabanılık döneminin Üst Döneminde ve, ender olarak da, kural dışı örneklerde barbarlık döneminin Aşağı Döneminde rastlanmaktadır. Barbarlığın Orta Döneminde Amerikan Kızılderilileri, dönemin *syndyasmian* ailesi* tekeşli ailenin özelliklerini kazanmaya başladıkça, soygeliminde kadın tarafının soyçizgisini değil, erkek tarafının soyçizgi-

* Syndyasmic: Geçici bir süre için bir arada yaşayarak ya da bir araya gelmeksizin cinsel ilişkide bulunmak. —ç.

sini temel alan bir değişime uğramışlardır. Barbarlığın Üst Döneminde, Likyalılar dışındaki Grek kabilelerinde ve Etrüskler dışındaki Roma kabilelerinde soygelimi erkek soyçizgisi tarafından izlenmeye başlamıştır. Mülkiyetin ve mülkiyetin miras yoluyla aktarılmasının çocukların babasını kesinliğe kavuşturan ve soygelimini ana soyçizgisinden (nesebinden) baba soyçizgisine yönelten tekeşli ailenin ortaya çıkışındaki etkileri diğer örneklerde de ele alınacaktır. Soygeliminde göz önünde tutulan bu iki kuralda ifadesini bulan söz konusu iki uç örnek arasında binlerce yılı kapsayan başlıbaşına üç ayrı etnik dönem yer almaktadır.

Erkek soyçizgisinden soygeliminde soy topluluğu (gens) kendi atalarının farazi bir ortak erkek ataya kadar ve erkek soyçizgisi izlenerek gerilere gittiğine inanan, ve aynı ortak soy'un adını taşıyan kimseleri kapsardı. Soy topluluğunda bu ilk ve ortak ata ve çocukları, oğullarının çocukları, onun soyundan gelen erkeklerin çocukları yer alır; aynı biçimde ortak atanın kızlarının çocukları ile onların soyundan türeyen kadınların çocukları ise, bu kimselerin babalarının soy topluluklarının üyeliğine katılırlardı. Bir soy topluluğunda yer alan bir kimse, diğer soy topluluğunun dışında kalmaktadır. Tekeşliliğin ortaya çıkması ile birlikte çocukların babaları belirlilik kazandıktan sonraki soy topluluğunun son biçimi bu görünümdeydi. Soy örgütünün bir biçimden diğerine geçişi, soy örgütünün ortadan kalkmasını gerektirmeyecek kadar basit bir süreçtir. Bu sürecin başlaması için gerekli olan, tüm örneklerde görüleceği üzere, yalnızca yeterli bir nedenin ortaya çıkmasıdır. Aynı soy topluluğu, soygelimi erkek soyçizgisi içinde izlenmeye başladığında da toplumsal sistem birimi olmaya devam etmiştir. Soy örgütü, daha önceki birinci soy biçimi olmasaydı, ikincisine geçemezdi.

Soy içinde üyeler arası evlilik yasaklandığı için, üyeler kan yakınları ile evlenmeyi kötü bir şey sayıyor; bunun böyle olması, topluluktaki insanların kuşaklar boyunca güçlü kalmasında olumlu bir etkide bulunuyordu. Soy ör-

gütü başlıca üç temel kavram ya da anlayışa dayanmaktaydı: akrabalık bağı, ana soyçizgisi tarafından izlenen katışıksız bir soygelimi, ve soy topluluğu içinden evlenmenin yasaklanması. Soy kavramı gelişimini tamamladığında ise, doğal olarak, ikili bir soy örgütlenmesine geçilmiş oluyordu. Bunun nedeni, erkek üyelerin çocuklarının soy topluluğu dışında bırakılması ve her iki sınıftan çocukların örgütlenmesinin gerekmekte olmasıydı. Aynı anda iki soy örgütünün oluşmaya başlamasıyla birlikte bütün sonuçlar belirlenmiş oluyordu; çünkü, bir soydaki erkekler ve kadınlar diğer soydaki kadınlar ve erkeklerle evlenebiliyorlar; çocuklar ise kendi annelerinin soylarına göre, her iki soya dağılmış oluyorlardı. Akrabalık ilişkisine dayandığı ve üyeler arasındaki birlik ve tutumunda akrabalar arası yakınlığı kendisine temel almış bulunduğu için soy örgütlenmesi kendi üyelerinin her birinde, o zamanki hiçbir gücün sağlayamayacağı kadar büyük bir kişisel destek ve korunum sağlıyordu.

Üyelerinin haklarını, ayrıcalıklarını ve yükümlülüklerini inceledikten sonra, soyun neye yaradığını, düzenlediği ayrıcalıkların ve dayandığı ilkelerin neler olduğunu ortaya koyabilmek için soy örgütünün fratri, kabile (tribü) ve konfederasyonla ilişkileri açısından da ele alınması gerekmektedir. İrokua'lardaki soy örgütleri, Ganowanian ailedeki bu kurumun tipik bir örneği sayılabilir. İrokua soylarında yönetim şemaları soy örgütünden konfederasyona dek gelişebilmiş; bu yönetim şeması her bölümüyle tamamlanmış; İrokua soyları, eskil biçimi içindeki soyun yeterliliklerini gösteren tam bir örnek oluşturmuştur. Beyazlarca keşfedildiklerinde İrokua'lar barbarlığın Aşağı Döneminde bulunuyorlardı. Ve bu yaşam döneminin gerektirdiği varlıksürdürme sanatlarında ileri bir noktaya varmışlardı. Ağaç ve bitki kabuklarından çıkardıkları liflerle ağlar, ipler, halatlar örüyor; eğirerek ve atkılamak yöntemiyle aynı malzemeden kayış ve kemerler yapıyor, silisyumlu bazı maddelerin karıştırıldığı kilden yapılmış ve ateşte pişirilerek sağlamlaştırılmış, kimisi kaba motiflerle

süslenmiş kaplar ve künkler ımal ediyor; mısır, fasulye, bal kabağı ve tütün yetiştiriyor; bu işlerde fidelerden şaşırtma yapmayı biliyor; toprak kaplarda pişirdikleri dövülmüş mısırdan mayasız ekmek yapıyor;² hayvan postlarını tabaklayarak deri imâl ediyor ve bundan kısa eteklik, tozluk ve geyik derisinden çarık yapıyor; silah olarak, başlıca, ok ve yay ve savaş baltası kullanıyor; çakmak taşı ve kemikten yapılmış eşya ve âletler, deri giysiler kullanıyor; av ve balıkçılıkta gerçekten ustalaşmış bulunuyorlardı. Beş, on ve hatta yirmi haneye yetecek büyüklükte birbirine bitişik gözlerden oluşan çadırdan evler yapıyorlar; bunların her birinde tam bir ortaklaşmacılık yaşanıyor; fakat, ev yapımında taş ya da kerpiç kullanmasını, alaşım olmayan saf metallerden yararlanmasını bile bilmiyorlardı. Ussal yetenekleri ve genel anlamdaki gelişme düzeyleri yönünden bu topluluklar, Yeni Meksika'nın kuzeyindeki Kızılderili toplulukları ailesini temsil etmekteydiler. General F. A. Walker, İrokua'ların askeri yönden özelliklerini ise iki tümceyle şöyle özetlemiştir: «İrokua'ların askeri ustalıkları dehşet vericidir. Kıt'anın yerli halkları üzerinde Tanrının kırbacı olmuşlardır.»³

Zamanla İrokua kabilelerinin sayıca durumları değişmeye başlamış; kabilelerdeki soyların adlarında da değişiklikler olmuştur. Soy (gens) sayısı en fazla sekize çıkan kabileler şöyle sıralanmaktadır :

Senekalar : 1. Kurt. 2. Ayı. 3. Su Kaplumbağası. 4. Kunduz. 5. Geyik. 6. Çulluk. 7. Balıkçıl. 8. Şahin.

Kayugalar : 1. Kurt. 2. Ayı. 3. Su Kaplumbağası. 4. Kunduz. 5. Geyik. 6. Çulluk. 7. Yılan Balığı. 8. Şahin.

2 Bu somunlar ya da keke benzeyen ekmekler 15 cm. uzunlukta, 2 - 3 cm. kalınlıktadır.

3 «North American Review», Nisan, sayı 1873, s. 370 Not.

Onondagalar : 1. Kurt. 2. Ayı. 3. Su Kaplumbağası. 4. Kunduz. 5. Geyik. 6. Çulluk. 7. Yılan Balığı. 8. Kök Yumrusu.

Oneidalar : 1. Kurt. 2. Ayı. 3. Su Kaplumbağası.

Mohawklar : 1. Kurt. 2. Ayı. 3. Su Kaplumbağası.

Tuskaroralar : 1. Bozkurt. 2. Ayı. 3. Büyük Su Kaplumbağası. 4. Kunduz. 5. Sarı Kurt. 6. Çulluk. 7. Yılan Balığı. 8. Küçük Su Kaplumbağası.

Bu değişiklikler, bazı kabilelerdeki belirli bazı soyların uzun zaman boyutu içinde kabilenin dışında bırakıldıklarını; gereğinden fazla kalabalıklaşan diğer bazı soylardan ayrılanların birleşmesiyle yeni soyların oluşmuş bulunduğunu göstermektedir.

Soyun üyelerinin hakları, ayrıcalıkları, yükümlülükleri konusunda bilgi sahibi olmak, soy örgütlenmesinin toplumsal ve yönetsel bir sistemin birimi olarak sahip bulunduğu yetenekleri ve olanakları olduğu kadar, soydan daha üst örgütlenmeler olan fratri, kabile (tribü) ve konfederasyona nasıl geçildiğini anlamamızı da kolaylaştıracaktır.

Soylar, üyelerine verilmiş ve onlara kabul ettirilmiş bulunan ve *jus gentilicium*'u* oluşturan aşağıdaki hak, ayrıcalık ve yükümlülüklerle birbirlerinden ayrılmaktadır.

- I. Barış reisini (*sachem*) ve savaş reisini seçmek.
- II. *Sachem* ve reisleri gerektiğinde görevden alma hakkı.
- III. Soy içinden evlenmeme yükümlülüğü.
- IV. Ölen üyelerin mal varlığının verasetinde birlikte hak sahibi olmaları.
- V. Yardımlaşma, savunma ve uğranılacak zararların giderilmesinde ortak yükümlülüklerin bulunması.

* Soy yasaları. —ç.

- VI. Üyelerin aynı adı taşıyabilme hakkı.
- VII. Yabancıları soy'a alma hakkı.
- VIII. Soy topluluğunda dinsel kuttörenler.
- IX. Ortak mezarlık.
- X. Soy Kurulu (Council).

Bu işlevler ve özellikler soy örgütüne canlılık ve kişilik kazandırmakta ve üyelerinin kişisel haklarını da güvenceye kavuşturmaktadır.

I. Barış Reisini (Sachem) ve Savaş Reisini Seçmek

Hemen bütün Amerikan Kızılderili kabilelerinde mertebeleri farklı olan iki tür reis bulunmaktadır: birisi, barış zamanı işlerine bakan ve soy topluluğunun fratri ile olan ilişkilerinden sorumlu olan barış zamanı reisi *Sachem*; diğeri ise, soy biriminin (gens) savaş işlerine bakan, kişisel cesareti ve savaşçı yetenekleri önem taşıyan ve soy'un kabile (tribü) ile ilişkili işlerinden sorumlu *reisi'* dir. Bu iki en önemli mevki (mertebe) dışında, soy'daki diğerlerinin toplumsal konumları birbirinden farklılığı olmayan, ağırlığı eşit, yakın mevkilerdir. Bu reislerin ikisi de, her soy'da soyun üyelerince ve kendi aralarından seçilmektedir. Reisin oğlunun, babasının ardından reisliğe devam etsin diye seçilmesi, soygelimi ana soyçizgisinden olduğu ve reisin oğlu başka soydan sayıldığı için, olası değildir. Hiçbir soyun, barış zamanı reisi ya da savaş reisi başka soylardan olan kimseler arasından seçilmemektedir. Barış reisliği seçilerek yürütülmektedir. Savaş reisliği görevi ise kalıtsal değildir. Bu görev kişisel yetenek ve liyakatı olanlara verilmekte ve kişinin ölümüyle görevi sona ermektedir. Ayrıca, barış reisinin görevi sadece barış günlerinin işleriyle sınırlıdır. Bir savaş kararı alıp uygulayamaz. Diğer yandan, kişisel yiğitliği, zekâsı, sağduyusu, ya da kabile (tribü) kurulundaki davranış ve konuşmalarının göz doyuruculuğu nedeniyle kendisine görev verilen savaş reisi ise, soy üzerindeki otoritesi yönünden olmasa da, beceri ve liyakat yönünden soy'un diğer üyelerinden üstün biri

olmaktadır. *Sachem* olan reisin ilişkileri, daha çok, soy üyeleriyledir. Ve soyun resmi başıdır. Reis ise daha çok kabileyle ilişkileri olan biridir ve *Sachem* ile birlikte kurulun da üyesidir.

Sachem makamının soy topluluğu içinde doğal bir temeli bulunmaktadır. Kan yakınlarından oluşan ve örgütlü bir kuruluş olan soy topluluğunun kendisini temsil edecek bir başa ihtiyacı vardır. Ama, makam olarak *Sachem*'lik soy örgütünden daha eskidir. *Sachem*'lik kurumu, soy örgütlenmesi biçiminde örgütlenmemiş olmakla beraber benzer temellere dayanan *punaluan* gruplarında, hatta bundan da eski ve ilkel olan göçebe topluluklarında bile yer almıştır. Soy topluluğunda *Sachem*'lik makamının kuruluş ilkeleri belirli; ilişkileri devamlı, görevleri ise ataerkildir. Bu görev soy topluluğunun tümü için kalıtsaldır, fakat bundan yararlanacak olan kişi soy topluluğunca, soy topluluğunun erkek üyeleri arasından seçilerek bu göreve getirilmektedir. Kızılderililerdeki kan yakınlığı (akrabalık) ilişkileri incelendiğinde anlaşılmaktadır ki, soyun erkek üyelerinin tümü de ya öz, ya da soysal kardeşler; öz ya da soysal amca ve yeğen; ya da, soysal dede ve torun olmaktadır.⁴ Bu durum barış reisliğinin erkek kardeşlerden birinden diğerine, ya da amcadan yeğene ve pek ender olarak da dededen toruna kalıtsal olarak (bizim anladığımız dar anlamda değil —ç.) geçmesinin nedenini açıklamaktadır. Soyun ergin yaştaki erkek ve kadın tüm üyelerinin açık oylaması ile yapılan seçimlerde ise, daha çok, ölen *sachem*'in erkek kardeşlerinden biri, kız kardeşlerinden bi-

4 Birkaç kız kardeşin erkek çocukları birbirlerinin kuzenleri değil, erkek kardeşleri sayılmaktadır. Bunlara *collateral* erkek kardeşler denilmektedir. Yalnız, ne var ki, bir adamın erkek kardeşinin oğlu da onun yeğeni değil, oğlu sayılmakta; fakat aynı adamın, *collateral* kız kardeşinin oğlu ise, aynı adamın yeğeni sayılmaktadır. Kendi kızının erkek çocuğu da aynı adamın yeğeni sayılmaktadır. Ama, birincisi *collateral* yeğen, ikincisi ise yeğen olarak birbirinden farklılaşmaktadır.

rinin oğlu; fakat, en çok, öz erkek kardeşi ya da öz kız kardeşlerinden birinin oğlu bu göreve getirilmektedir. Öz ya da *collateral* kardeş sayılanlar arasında olduğu gibi, (ölen *Sachem*'in) kız kardeşlerinin oğulları arasında da, soyun tüm erkek üyeleri eşit olarak seçilme olanağına sahip bulundukları için, hiçbir eşitsizlik bulunmamaktadır. Bütün bu kişiler arasında genel ve eşit bir seçim yapmak ise, soydaki seçim anlayışının doğal sonucudur.

Örneğin, Seneca-İrokua'lar arasında bir *sachem* öldüğünde onun soy⁵ meclisi toplanıp yeni *sachem*'in kim olacağını kararlaştırmaktadır. Geleneklere göre iki adayın oylanması ve bunların ikisinin de soy üyesi olması gerekmektedir. Önce, ergin yaştaki tüm erkek ve kadın üyelere oylarını açıklamaları için çağrıda bulunulmakta; en çok olumlu oy alanlar aday olmaktadır. Adaylığın kesinleşmesi için bu da yetmemekte; geri kalan yedi soyun bu seçimin sonucunu onaylaması gerekmektedir. Eğer, fratri çerçevesindeki topluluğun ortak amaçları için bir araya gelmiş bulunan bu soylar yeni adayı onaylamazlarsa, soy yeni bir seçim yapmaktadır. Eğer soyun seçtiği *sachem*, geri kalan yedi soy tarafından onaylanmışsa, adaylık kesinleşmektedir. Fakat yeni *sachem*'in göreve başlaması, ya da onların ifadesiyle «*yükseltilmesi*» için bu da yetmemekte; *sachem*'in, konfederasyon meclisince göreve başlatılması gerekmektedir. Kızılderililerin birine *imperium* (yetkilendirilme) tanımlarındaki yöntem budur. Böylece, bütün soyların hakları ve çıkarları, danışmaya dayanan yollarla, gerektiğinde yeniden düzenlenmekte, korunmaktadır. Çünkü herhangi bir soyun *sachem*'liğine getirilecek kimse kabile meclisine ve daha yüksekteki konfederasyon kuruluna da *kendiliğinden* üye olmaktadır. Aynı yöntem, aynı nedenlerle savaş reisinin seçilmesinde ve adaylığının onanmasında da uygulanmaktadır. Fakat genel kurul, *sachem* düzeyinden daha aşağı düzeylerdeki reislerin

5 (Özgün metinde *gentiles* —ç.) Latince bilmeyenler için belirtelim, «gen-ti-les» diye okunuyor.

göreve getirilmesine olanak verecek biçimde toplanmamaktadır. Reislerin seçimi, *sachem*'in atanmasına kadar bekletilmektedir.

Soy'larda oluşan bu demokrasi ilkesi ifadesini, soy üyelerinin *sachem*'lerini ve reislerini seçme haklarında, bu görevlerin kötüye kullanılmasına karşı teminat olarak saptanmış bulunan önlemlerde ve bu seçimlerin geri kalan soylar tarafından denetlenmesinde bulmaktadır.

Her soy'un içindeki reislerin sayısı soy'un üye sayısı ile orantılı olarak saptanmaktadır. Seneka-İrokua'lar arasında ortalama her elli kişiye karşı bir reislik bulunmaktadır. Günümüzde New York'ta üç bin kadar olan topluluklarında sekiz *sachem* ve altmış kadar savaş reisi bulunmaktadır. Bugün, soy üyelerine oranla saptanan reis sayısının eski günlere oranla biraz daha artmış olduğu düşünülebilir. Kabile içindeki soyların sayısı ise, kabile topluluğunun nüfusu arttıkça, genellikle, artmaktadır. Kabile içindeki soyların sayısı her kabilede (tribü) değişmekte; Delaware ve Munsee'lerde bu sayı üçken, Ojibwa ve Creek'lerde soy sayısı yirmiyi bulmaktadır. Fakat, genellikle, kabilelerdeki soyların sayısı altı, sekiz ya da on olmaktadır.

II. Sachem ve Reisleri Gerektiğinde Görevden Alma Hakkı

Seçme hakkından daha az önemli denilemeyecek olan bu hak, soy üyelerinin kendilerine tanınan önemli bir haktır. *Sachem*'lik ve reislik görevlerine yaşam boyunca gelinmekte ise de, bu göreve gelenlerin görevlerinde kalabilmeleri iyi hareketlerine ve kendilerini görevden alma yetkisine sahip olan soy üyelerinin güvenlerinin sürmesine bağlı bulunmaktadır. *Sachem*'in görevine başlaması «boynuz takınmakla» simgeleştirilmekte; görevden alınması ise, «boynuzların sökülmesi» ile ifade edilmektedir. Dünya yüzünde birbirlerinden çok uzak yerlerdeki kabilelerde bile boynuz, belki Tylor'ın işaret ettiği gibi, sürü olâ-

rak dolaşan hayvanlar arasında boynuzlarından dolayı erkek olduğu hemen anlaşılanların komut verici durumda olmaları nedeniyle, görev, makam ve yetke simgesi olagelmıştır. Güven ve saygının yitirilmesine yol açan yakışsız ve beceriksizce bir hareket, azledilmeye yetmektedir. *Sachem* ya da bir reis soy kurulu tarafından usullere uygun biçimde azledildiğinde, artık *sachem* ya da reis sayılmaz, sıradan bir kimse durumuna indirgenmiş olur. Kabile kurulunun da, soy kurulunun harekete geçmesini beklemeden, hatta soy kurulunun iradesine rağmen, *sachem* ya da reisleri azletme yetkisi vardır. Böyle bir yetkinin varlığı ve ender durumlarda da olsa bu yetkinin gerçekten kullanılması sayesinde, soy üyelerinin *sachem*'ler ve reisler üzerindeki üstünlüğü güvenceye kavuşturulmuş ve korunmuş olmaktadır. Soy kuruluşunun demokratik niteliği de zaten buradan kaynaklanmaktadır.

III. Soy İçinden Evlenmeme Yükümlülüğü

Olumsuz bir önermeyse de, temel niteliktedir. Soy örgütünün temel amaçlarından biri de, farazi bir ortak kurucu atanın çocukları olan kimseleri başkaları ile karışmaktan alıkoymak ve bunlar arasındaki evlenmeleri önlemektir. Soy oluştuğunda erkek kardeşler, soyun (kuruluş yasasının —ç.) engellemediği kendi kardeşlerinin karıları ile; kız kardeşler de kendi kız kardeşlerinin gene soyca engelleninemiş soy'lardan olan kocaları ile evlenmiş olmaktadırlar. Fakat soy örgütü erkek kardeşlerle kız kardeşler arasındaki evlenmeyi yasaklamaktadır. Eğer soy örgütü, (kendi etnik —ç.) döneminin evlilik ilişkileri sistemini dolaysız bir yolla değiştirmeye kalkışmış olsaydı, bir büyük (toplumsal —ç.) kuruluş olma şansını hiçbir zaman bulamayacaktı. Bu, açıktır. Belki de küçük bir yabanıl topluluğunun düşünüp akıl etmesi sayesinde bulunan soy örgütlenmesinin, o zamana dek gelenlerden daha üstün nitelikte insanların yetiştirilmesi için elverişli bir örgütlenme biçimi olduğunu kısa zamanda kanıtlaması gereki-

yordu. Eski dünyanın hemen her yanında soyun evrensel bir örgütlenme biçimi olması, soyun, yabanılık ve barbarlık dönemlerindeki insanların ihtiyaçlarına cevap vermekte ne denli üstün yanları bulunduğunu; (topluluğu oluşturan insanların çeşitli yeni —ç.) ihtiyaçlarına ne denli kolay uyarlanabildiğini göstermektedir. İrokua'lar bugün bile, kişinin kendi soyu içinden evlenmesini yasaklayan kurala sıkı sıkıya uymaktadırlar.

IV. Ölen Üyelerin Mal Varlığının Verasetinde Birlikte Hak Sahibi Olmaları

Yabanılık döneminde ve barbarlığın Aşağı Döneminde mal varlığının ve mülkiyet konusu şeylerin hacmi büyük değildi. Birinci dönemde kişiye bağlı çok az şey varken, ikincisinde bitştirilmiş bölümlerden oluşan evler ve etrafı kapatılmış bahçeler* üzerinde kullanım (possessory rights) hakkı oluşmuştur. En değerli kişisel eşyalar kişinin ölümünde, hâlâ, cesedi ile birlikte gömülürdü. Bununla birlikte, miras sorunu, artık, eninde sonunda karşılaşılabilecek olan bir sorun olmak üzereydi. Çeşit ve hacim yönünden mülkiyet ve mal varlığında artış oldukça daha büyük bir önem kazanacak ve miras konusunda bazı kurallara ve düzenlemelere varılacaktı. Nitekim, barbarlık dönemine, hatta yabanılık dönemine dek uzanan günlerden kalan ve mülkiyet konusu mal varlığının soy içinde kalmasını ve soy üyeleri arasında dağıtılmasını öngören kurallar bulunduğunu bilmekteyiz. Ölenin mal varlığının soy topluluğu içinde kalması Grek ve Latin soylarında bir çeşit örf ve âdet yasasıydı ve uygarlık dönemine geçildikten sonra da uzunca bir süre varlığını sürdürmüş; yazılı hukuka (kodlaştırılmış hukuk —ç.) da geçmiştir. Fakat Solon'dan sonraki Atinalılar arasında bu

* Bu dönemin tarıncılığını adlandırırken kullanılan *horticulture* terimi de, Latince'deki *hortus* (kapatılmış avlu) sözcüğünden geliyor. —ç.

kural, yalnızca, ölürken vasiyet bırakamayan kimseler için uygulanır olmuştur.

Ölen kimsenin mal varlığının kimlere kalacağı sorunu miras konusunda büyük ve birbirini izleyen üç kuralın ortaya çıkmasına yol açmıştır. İlki, mal varlığının ölenin soyu içinde, soy üyeleri arasında paylaşılması kuralı olmuştur. Barbarlığın Aşağı Döneminde ve bilindiği kadarıyla Yabanılık Döneminde bu kurala uyulmuştur. İkinci, mal varlığının, soyun diğer üyelerini dışarıda bırakacak şekilde, ölen kimsenin baba soyçizgisindeki (agnatic) akrabaları arasında paylaştırılmasıdır. Bu kuralın tohumları Barbarlığın Aşağı Döneminde atılmış; oluşumunun tamamlanması ise, büyük bir olasılıkla, barbarlığın Orta Döneminde olmuştur. Üçüncüsü, ölenin bıraktığı mal varlığının, ölenin kendi babası tarafından akraba olduğu kimseleri dışarıda bırakacak biçimde, ölenin (kendi —ç.) çocukları arasında paylaştırılmasıdır. Bu kuralın ortaya çıkması ise barbarlığın Üst Döneminde olmuştur.

Kuramsal olarak, İrokua'lar birinci ilkeye göre davranmaktaysalar da, pratikte, ölen kimsenin kişisel eşyaları soy içindeki yakınları arasında paylaşılmaktadır. Ölen erkeğe, bu paylaşma kendi öz erkek kardeşleri, öz kız kardeşleri ve annesinin erkek kardeşleri arasında olmaktadır. Mirasın en yakın akrabalar arasında paylaşılmasını öngören pratikteki bu (diğer soy üyelerini dışarda bırakma —ç.) kısıtlaması, baba soyçizgisi aracılığı ile akraba olan kimselere öncelik verecek olan daha sonraki dönemlerin veraset ilkesinin de ilk oluşturucu nüvesini meydana getirmiştir. Ölenin kadın olması durumunda ise, kadından kalan mal varlığı kadının erkek ve kız çocukları arasında paylaşılmakta; kadının erkek kardeşleri dışarıda bırakılmaktadır. Böylece, hangi durumda olursa olsun, ölenin bıraktığı mal varlığı soy topluluğu içinde kalmaktadır. Ölen erkeğin erkek ve kız çocukları babalarının bıraktığı mal varlığından, çocuklar başka bir soyun üyesi oldukları için, hiçbir şey alamamaktadırlar. Kocanın karısından, kadının da ölen kocasının bıraktıklarından hiç-

bir şey alamayışı da aynı nedenledir. Miras konusundaki bu durum soyun bağımsızlığını güçlendirmektedir.

V. Yardımlaşma, Savunma ve Uğranılan Zararların Giderilmesinde Ortak Yükümlülüklerin Bulunması

Uygar toplumlarda kişileri ve mülkiyeti korumayı devlet yüklenmiştir. Kişisel hakların korunmasında kaynak olarak hep bu noktaya bakma alışkanlığı akrabalık bağının gücünü yeterince kavrayamama sonucuna yol açmaktadır. Oysa, soy örgütlenmesine dayanan toplumlarda kişiler her çeşit güvence için kendi soylarına dayanmak zorundadırlar. Soy örgütü, daha sonraları devletin yükleneceği işleri yüklenmiş; (o nedenle —ç.), bu işleri yapabilmek için gerekli olan sayıda insandan oluşmuştur. Soy üyeleri arasındaki akrabalık bağı, karşılıklı yardımlaşma konusunda önemli ve etkin bir öğedir. Bir bireye yersiz ve yakışsız herhangi bir şeyin yapılması kişinin soy topluluğuna karşı yapılmış sayılmakta; o kişiye destek olmak ise, tüm soy topluluğunca görev sayılmaktadır.

İşlerinde, uğraşlarında güçlüklerle karşılaştıklarında soy üyeleri birbirlerine yardım etmektedirler. Kızılderili kabilelerinden bu konuda iki, üç örnek vermek yararlı olacaktır. Yucatan Maya'larından söz eden Herrera şöyle diyor: «Eğer herhangi bir zararın tazmininden sorumlu olan kimsenin yoksulluğa düşeceği anlaşıyorsa, akrabaları ona katkıda bulunmaktadır.»⁶ Buradaki akrabalar teriminden soy'un (gens) anlaşılması gerektiğini biliyoruz. Florida Kızılderililerinden ise şöyle söz etmektedir: «Evde bir oğul ya da erkek kardeş öldüğünde hane halkı, üç ay süreyle, ölmek istercesine, yemekten içmekten kesilmekte; sadece, akraba ve hısımlarının gönderdiklerini yemektedirler.»⁷ Bir köyden diğerine göçen bir kimse eski köyün-

6 «History of America», Londra, 1725 basımı, Stevens'in çevirisi, iv, 171.

7 A.g.y., iv, 34.

deki ekilebilir topraklardaki ya da bitişik bölümler şeklindeki eski evindeki haklarını hiç kimseye devredemez; bunları (uzaklaştığı, ama üyeliğini yitirmedığı —ç.) soy içindeki yakınlarına bırakmak zorundadır. Herrera bu görenekten Nikaragua Kızılderili kabilelerini anlatırken de söz ediyor: «Bir kasabadan diğerine göçen kimse sahip olduğu şeyleri satamaz, bunları en yakın akrabalarına bırakmak zorundadır.»⁸ Bu insanların mal varlıklarının o kadar büyük bir kısmı ortaklaşa mülkiyet çerçevesi içindedir ki, yaşamlarını planlarken başka bir soydan kimselere bırakabilecekleri, verebilecekleri hiçbir şeyleri olmamaktadır. Pratik olarak, bu mal varlığı üzerinde kişinin mülkiyet hakkı sadece bir kullanım hakkı (possessory right / İntifa hakkı) niteliğindedir ve bunlar terk edildiğinde gene soya kalmaktadır. Garcilasso de la Vega, Peru And'larında yaşayan kabileleri anlatırken, «topluluktan biri evlendiğinde, *topluluk* bu çifté bir ev yapmak ya da bulmak yükümlülüğündedir,»⁹ demektedir. Buradaki topluluk (community) teriminden soy topluluğunu anlamamız gerektiği kuşkusuzdur. Herrera aynı kabileler üzerinde yaptığı gözlemleri anlatırken, «konuşulan birçok lehçenin bulunmasının nedeni bu ulusların ırklar, kabileler ve klânlara bölünmüş olmasıdır,»¹⁰ demektedir. Bu topluluklarda da soy yakınları, yeni evlenenlere evlerini kurarken ve yaparken yardım etmek yükümlülüğündedir.

Dünyanın bütün kabilelerinde görülen ve çok eski bir geçmişi olan kanın öcünü alma (kan davası) pratiği de soy topluluğunda ortaya çıkmıştır. Soy topluluğunun üyelerinden birinin öldürülmesi üzerine onun kanının öcünü alma soy'a (gens) düşmektedir. Suçluların yargılanması ve suçlu bulunanların cezalandırılmasını düzenleyen yasalar soy örgütlenmesine dayanan toplumlardan biraz daha son-

8 «History of America», iii, 298.

9 «Royal Commentaries», Londra, 1688 basımı, Rycout çevirisi, s. 107.

10 Herrera, iv, 231.

raki dönemlerde, fakat siyasal toplumun oluşumundan epey önceleri ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, cinayet suçu insan toplulukları kadar uzun geçmişi olan bir suç türüdür. Akrabalarca verilecek olan öç alma niteliğindeki ceza da, cinayetin kendisi kadar eskidir. İrokua'larda ve genel olarak diğer Kızılderili kabileleri arasında, katledilenin akrabalarının öç alma yükümlülüğü toplulukça haklı görülen bir yükümlülüktür.¹¹

Bununla birlikte, katilin soyu da, bu iş kana kan şekline dökülmeden cinayetin zararını tazmin etmek için girişimde bulunmak yükümlülüğündedir. Bu durumda, ayrı ayrı her soy topluluğunun (katil'in ve maktulün soy'larının) üyeleri bir meclis halinde toplanırlar; yapılan öldürme eyleminin tazminatı olarak katil adına çeşitli tazminat önerilerinde bulunurlar. Bu iş, genellikle, cinayetin lanetlenmesi ve kınanması ile birlikte, ayrıca, belirli bir miktar tazminatın ödenmesi şeklinde olmaktadır. Eğer katilin suçunu kısmen haklılaştırıcı ya da hafifletici bir durum varsa, genellikle, bu da göz önüne alınmaktadır. Fakat katilin kim olduğu, soy yakınlarının kimler olabileceği anlaşılmıyorsa, katledilenin soyu kendi içinden bir ya da birkaç kişiyi öç almakla görevlendirmekte; bu kimseler katilin kim olduğunu ortaya çıkarıncaya dek iz sürmekte, buldukları yerde katili öldürmektedirler. Bunu yaptıkları zaman da, öldürdükleri kimsenin üyesi olduğu soy topluluğuna (başlarına gelenden dolayı —ç.) şikâyet etme hakkı tanınmamaktadır. Adalet anlayışı kana kan istenmesine hak tanıdığı için bu iş hoş görülmektedir.

Aynı yakınlık ve dostluk duygusu, soy üyesi bir kimsenin uğradığı kaza ve diğer zararlarda çevresinden yardım bulabilmesinde de kendini göstermektedir.

11 «Kanlarının bedeli olan kan dökülünceye dek yüreklerindeki hınç ve elem ne gece der, ne gündüz. Ölen yaşlı bir kadın bile olsa, bu akrabalarının, aile üyelerinin, ya da kabile üyelerinin kaybının anısını kuşaktan kuşağa unutmadan aktarırlar.» — Adair, «History of Amer. Indians», Londra, 1775 basımı. s. 150.

VI. Üyelerinin Aynı Adı Taşıyabilme Hakkı

Yabanılların ve barbarların kabilelerinde aile adı yoktur. Aynı aileden olan kimselerin kişisel adlarına bakarak aralarındaki ilişkiyi anlamak olanaksızdır. Aile adının geçmiş uygarlık döneminin geçmişinden daha uzun değildir.¹² Bununla beraber, Kızılderililerde kişilerin adları, genellikle, aynı kabilenin (tribü) diğer soylarından olan kimsele-
rin karşısında onların hangi soydan (gens) olduklarını ifade etmektedir. Kural olarak her soyda kişilere verilecek kişisel adlar da bulunmaktadır. Bu adlar o soya ait adlardır ve bu nedenle de kabilenin diğer soyları tarafından kullanılamazlar. Soyun verdiği ad, kişiye, soy içindeki haklarını da ifade edebilme niteliği taşımaktadır. Bu adlar ya ait oldukları soyun önemini yansıttıkları için, ya da genel bir üne kavuşmuş oldukları için alınıp kullanılmaktadır.¹³

Bir çocuk doğduktan sonra anası tarafından, soya ait olup da henüz soy içinde hiç kimse tarafından kullanılmayan adlardan biri, çocuk için, kadının yakın akrabalarının da izni alınarak, seçilir. Fakat çocuğun topluluğa girişi bununla tamamlanmış olmamakta; bunun için annesinin ve soyunun adıyla babasının adının kabilenin en yakın meclis toplantısında herkesin önünde yüksek sesle okunup duyurulması gerekmektedir. Bir kimse öldükten

12 Mommsen, «History of Rome», Scribner baskısı, Dickson çevirisi, i, 49.

13 Omaha'ların on iki soyundan biri La'-ta-da soyudur. Anlamı Güvercin-Şahin'dir. Bu soydaki adlar şöyledir:

Erkek çocukların adları:

Ah-hise'-na-da, «Uzun Kanat.»

Gla-dan'-noh-ahe, «Havada Süzülen Şahin.»

Nes-tase'-ka, «Beyaz Gözlü Kuş.»

Kız adları:

Ma-ta'-na, «Gündüz Öten Kuş.»

La-ta-da'-win, «Kuşların Biri.»

Wa-ta'-na, «Kuş Yumurtası.»

sonra ise, en büyük oğlu hayatta kaldığı sürece, bu oğlunun izni olmadıkça, ölen kimsenin adı hiç-kimseye verilememektedir.¹⁴

Adlar, kişilerin yaşam dönemlerinde kullanılan iki sınıfa ayrılmaktadır. Birinci sınıf içinde yer alan adlar kişilerin çocukluk döneminde kullanılmakta; ikinci sınıftan olan adlar ise, gene gerekli törenlerle, kişi erginlik yaşına gelince kişiye verilmektedir. Buna, eski adın alınması, yenisinin verilmesi denmektedir. *O-wi'-go*, *nehir boyu kayıp giden kano* ve *Ah-wou'-ne-ont*, *başaktaki çiçek* adları Seneca-İrokua'larda kızlara verilen; *Ga-ne-o-di'-yo*, *güzel göl* ve *Do-ne-ho-gö'-weh*, *kapı muhafızı* adları ise ergin erkeklerle verilen adlardır. On altı ya da on sekiz yaşlarında iken, genellikle soy'daki reislerden biri tarafından bu kişilerin ilk adları alınmakta ve yerine, ikinci sınıfa giren adlardan biri verilmektedir. Bunun ardından hemen ilk kabile kurulunda bu ad değişiklikleri açıklanmakta; bundan sonra, kişi, ergin bir erkeğin yükümlülüklerini yüklenmiş sayılmaktadır. Bazı Kızılderili kabilelerinde gençlerden savaşa katılmaları ve kendi erginlik adlarını, gösterecekleri yiğitlikleriyle kazanmaları şart koşulmaktadır. Ağır bir hastalık geçiren kimselerin de, dinsel bazı düşüncelerle, adlarının yeniden değiştirildiği sık sık görülmektedir. Aşırı yaşlılık çağında da, bazan buna benzer bir ad değiştirme işlemi yapılmaktadır. Bir kimse *sachem* ya da reis olarak seçildiğinde (o zamana kadarki —ç.) adı alınmakta ve göreve başladığında kendisine yeni bir ad verilmektedir. Bu değişiklikler yapılırken ilgili kişinin hiçbir söz hakkı yoktur. Bunlar, ana yönünden akrabaların ve reislerin kişiye yüklediği yükümlülükler sayılmaktadır. Fakat ergin yaşta olan ve adını değiştirmek isteyen bir kimse, reislerden birini inandırabilirse, bu yeni adı kabile kurulunda ilân ettirerek ad değiştirebilir. Ölen bir kimsenin en yaşlı oğlu olduğu için babasının adı üzerinde yet-

14 Herhangi bir görenekten söz ettiğimizde, aksi belirtilmeksiz, İrokua'lardan söz etmişiz demektir.

kisi olan kimse bu adı başka bir soydaki bir arkadaşına ödünç verebilir; fakat kişinin ölümünden sonra ad eskiden ait olduğu soya geri verilir.

Shawnee'ler ve Delaware'ler arasında günümüzde **an-**neler çocuklarına hangi soyun adını isterlerse verebilmekte, çocuk da bu ad hangi soya aitse o soyun üyesi sayılmaktadır. Fakat bu eski çağın göreneklerinden çok kesin bir sapmadır ve böyle bir uygulamaya pek ender rastlanmaktadır. Çünkü, soy örgütündeki soyçizgisini bozmakta ve karıştırmaktadır. Bugün İrokua'lar ve diğer Kızılderililer arasında kullanılan adlar erişilemeyecek kadar eski günlerden kalmış soy'daki eski adlardır.

Soya ait adların kullanılması konusunda bu denli dikkatli davranılması, bu adlara verilen önemi ve adın soy üyelerine kazandırdığı hakların niteliğini açıkça göstermektedir.

Gerçi bu özel ad sorununun daha birçok yanı varsa da, benim amacım açısından, soy üyelerinin aralarındaki ilişkileri gösteren en genel kullanım biçimleri dışında kiler üzerinde durmak, artık, yersiz olacaktır. Gündelik karşılaşmalarda ve «resmi» selamlaşmalarda Amerikan Kızılderilileri birbirlerine (toplumsal konumları açısından —ç.) aralarındaki ilişkiyi açıklayan terimlerle seslenirler (hitap ederler). Akraba iseler, birbirlerine akrabaları olarak seslenirler; akraba değillerse, «dostum» diye seslenirler. Bir Kızılderiliye yalnızca özel adıyla seslenmek, ya da kendisine doğrudan doğruya adının ne olduğunu sorup öğrenmek istemek kabalık sayılmaktadır.

Bizim Sakson atalarımız Norman'ların fethine dek kişinin ailesini belirten başka hiçbir ad olmaksızın tek bir ad taşıyorlardı. Bu durum, tekeşli ailenin Saksonlarda geç ortaya çıktığını ortaya koymakta; daha önceki dönemlerde Saksonlar arasında da soy örgütlenmesinin var olması gerektiğini düşündürmektedir.

VII. Yabancıları Soya Alma (adopting) Hakkı

Soydaki diğer önemli haklardan biri de, edinme (adopting) yolu ile, soya dışardan yeni üye alabilme hakkıdır. Savaş tutsakları ya öldürülmekte ya da soylardan birine alınmaktadır. Tutsak düşen kadın ve çocuklar da bu yollardan geçerek bir derecede şefkat bulabilmektedirler. Edinilme yoluyla soya giren kimse sadece soy üyesi haklarını değil, kabile üyesi olmanın da haklarını kazanmaktadır. Bir tutsağı soy'a alan kimse, edinilen kimseyi erkek ya da kız kardeşi olarak benimser; eğer, edinilme yoluyla soya alınan bir kadın, anası yaşında ise, onu soya alan, kadını kendisinin anası sayar ve o andan başlayarak sanki doğumundan beri aralarında ana-oğul ya da kardeşlik ilişkisi varmış gibi, O tutsağı karşı saygılı davranır. Barbarlığın Yukarı Döneminde tutsağın yazgısı olan kölelik, Aşağı Dönemde, ilk yerli kabilelerinde bilinmemekteydi. Tutsakların, iki sıra halinde dizilen savaşçıların önünden geçerken öldürülmeleri, ya da kayırılarak bu geçişi canlı bitirebilmeleri de edinilme yoluyla soya girişle ilgili olsa gerekti. Bu geçişten sonra hayatta kalmak, edinilme hakkını öngörmekteydi. Edinilme yoluyla soya alınan tutsaklar, çoğu kez, girdikleri ailelerde, savaşta ölen aile üyesinin yerine konulurlar; böylece, akraba ilişkileri sırasında boşalan gedik doldurulmuş olurdu. Bu yöntem, ender kullanılsa da, güçsüz düşmeye başlayan bir soy'un (gens) yeniden kalabalıklaşıp güçlenmesinde yararlı olmaktaydı. Bir zamanlar Senecaların Kartal soyundaki insanlar çok azalmıştı ve soy «kurumak» üzereydi. Soyu kurtarmak için, Kurt adlı soydan, bu soyun izniyle, edinme yoluyla yeni üyeler alınmıştır. Edinme yolu ile soya yeni üye alma, her soyun kendi iradesine bırakılmış bir hak ve yetki görünümü taşımaktadır.

İrokua'lar arasında edinme yoluyla soya alınma töreni kabilenin herkesin katıldığı genel kurul toplantısında

yapılmakta ve tören, tam anlamıyla dinsel bir törene dönüşmektedir.¹⁵

VIII. Soy Topluluğunda Dinsel Kuttörenler

Grek ve Latin kabileleri arasında bu kuttörenlerin önemli bir yeri vardır. O zamanların en gelişkin çoktanrılı dininin, dinsel kuttörenlerin devamlı olarak yapıldığı soy topluluğu tarafından geliştirildiği anlaşılmaktadır. Bunların bazıları, kendilerine atfedilen kutsallıklar nedeniyle, ulusal bir nitelik kazanmışlardır. Bazı kentlerde, belirli bazı kutsal varlıkların rahipliği kalıtsal olarak belirli bazı soylardan olan kimselere tanınan bir hak olmuştur.¹⁶ Soy topluluğu, dinsel gelişmenin doğal beşiği ve dinsel törenlerin doğum yeri olmuştur.

Fakat Kızılderili kabileleri çoktanrılı bir sisteme sahip oldukları ve bu sistem Greklerle Romalılarınkinden pek farklı olmadığı halde, Grek ve Latin kabilelerindeki soylar ve kabileler üzerinde çok büyük etkinlik kazanan dinsel gelişme düzeyine erişmemişlerdir. Herhangi bir Kızılderili soyunun kendine özgü bir dinsel kuttöreni'nin bulunduğunu söylemek çok güçse de, dinsel tapınmalarının ve törenlerinin, az ya da çok, soy topluluğu ile dolaysız bağlantılarının olduğu anlaşılmaktadır. Dinsel düşüncele-

15 Halk kabile kurulunun toplandığı yere geldiğinde reislerden biri, edinme (adopting) yoluyla kabileye alınacak olan kişi hakkında, kabileye girişinin nedeni, kişinin adı ve soyun adı, soya girdikten sonra bu kimsenin alacağı ad hakkında bilgi veren bir konuşma yapar. Sonra iki reis adamın koluna girerler, kabile kurulunun bulunduğu eve yürürler, kabileye üye edinilen kimse için şenlik şarkıları söylerler. Her dizenin sonunda, kabile üyeleri koro olarak yanıt verirler. Yürüyüş, aynı eve gelip gitme şeklinde, şarkının bütün dizeleri bitinceye dek sürer. Bu üç turdur. Bununla tören biter. Bazan, bir dostluk gösterisi olarak, Amerikalıların bu törenlerle soya girmelerine izin verilmektedir. Bir zamanlar, ben de aynı törenlerle Seneca'ların Şahin soyuna girmiştım.

16 Grote, «History of Greece», i, 194.

rin doğal olarak tohumlanacağı, filizleneceği ve bu tür tapınmanın kurumlaşacağı ortamın soy topluluğu olması gerekmiştir. Fakat, gerçek hayatta, dinsel tapınma ve törenler soy topluluğu sınırlarını da aşarak, soy'dan kabileye doğru yayılıp uzanmıştır. Bunun sonunda, İrokua'lar arasında yıllık altı dinsel bayram bulunduğunu görmekteyiz (Akça Ağaç, Dikim, Böğürtlen, Sütlü Mısır, Hasat ve Yeni Yıl Bayramları).¹⁷ Bunların hepsi de kabile içinde yer alan bütün soy'lar tarafından benimsenmiştir ve yılın belirli günlerinde yapılagelmektedir.

Her soy topluluğunda, kadın ve erkeklerden seçilen bir «İnanç Koruyucuları» vardır ve bu bayramlardaki törenleri, birlikte, bunlar denetleyip uygulamaktadır.¹⁸ Bu göreve getirilenlerin sayısı ne denli fazla ise, soyun dindarlığı da o denli güçlü sayılmaktadır. Bu kimseler bayram günlerini saptamakta; törenler ve kutlamalar için gerekli düzenlemeleri yapmakta ve *görevleri gereği* «İnanç Koruyucusu» olan kabilenin *sachem* ve reisleriyle birlikte törenleri icra etmektedirler. Bütün bu kişiler, aralarında hiçbiri başkan olmadan, hiçbiri farklılaşıp rahip gibi ayrı bir görünüme bürünmeden, eşit yetkilerle bu işi yerine getirirler. Kadınlardan seçilen «İnanç Koruyucuları», daha çok, şölen hazırlıklarına bakmaktadır. Kabile kurullarına katılan herkese o günün sonunda bu şölenler-

17 «League of the Iroquois», s. 182.

18 «İnanç Koruyucuları» sayıca reisler kadar çoktur. Her soydaki akıllı-adamlar ve yaşlılarca seçilirler. Seçilmelerinden sonra göreve başlamaları kabile kurulunun düzenlediği törenle olur. Törende, eski adları «kaldırılır» ve kendilerine yeni birer ad verilir. Kadınlardan da erkekler kadar «İnanç Koruyucusu» seçilir. Bu kimseler halk adına bir sansür görevlisi gibi çalışırlar; kişilerin hareketlerini ve işlerini, gerektiğinde kabile kurulluna bildirirler. Bu göreve seçilenler görevi kabul etmek zorundadırlar. Fakat yeterli bulunabilecek bir süre hizmette kaldıktan sonra isteyenler görevden ayrılabilirler. Böylelerinin görev adları alınır, adları İnanç Koruyucuları arasından düşülür, kendilerine gene eski adları verilir.

le yemek verilir. Bunlar birlikte yenen akşam yemekleridir. Bu bayramlardaki dinsel kuttörenler, daha önceki bir çalışmamda anlatıldığı gibi,¹⁹ yaşam boyunca topluluğa yardımcı olması için, Büyük Ruh ile Küçük Ruh'a topluluğun şükranlarını sunmaktan başka bir amaç ve özellik taşımamaktadır.

İnsanlığın barbarlık günlerinin Aşağı Döneminden Orta Dönemine, ve özellikle de, Üst Dönemine geçtiği ilerlemeleriyle birlikte, soyun dinsel etkileme ve gelişmede odak olma yeri ve önemi artmaya başlamıştır. Biz bu konuda yalnızca Aztek din sisteminin ana hatlarını biliyoruz. Ulusal tanrıların yanı sıra, fratri topluluğundan daha küçük olan topluluklara ait başka tanrıların da bulunduğu anlaşılmaktadır. Aztek'lere özgü bir tapınma biçiminin olması ve Azteklerde rahipliğin bulunması, bu toplumda, 'İrokua'lara oranla, soylarla dinsel kuttörenler arasında daha yakın bir bağlantı olduğunu akla getirmektedir. Fakat Azteklerin dinsel inançları, törenleri ve sakınımları da, toplumsal örgütlenme biçim ve ilkeleri gibi, yeterince aydınlatılabilmiş değildir.

IX. Ortak Mezarlık

Eski günlerdeki ölü gömme biçimlerinden biri de ceset çürüyünceye dek bir tabuta koymak, daha sonra kemikleri toplayıp tahta fiçiler içine koyup, bunları bu iş için yapılmış ayrı bir evde muhafaza etmektir. Genellikle, aynı soyun üyesi olanların kemikleri aynı evde saklanmaktadır. Rahip Dr. Cyrus Byington 1827 yılında *Chocta*'lar arasında bu uygulamanın görüldüğünü yazmaktadır. Adair de, *Cherokee*'ler arasında, gene aslında aynı olan bir uygulamadan söz etmektedir. «Ben, kasabalarından birinde,» diyor, «birbirine çok yakın olarak bunlardan üç tane gördüm. Evlerden her birinde kabilelerden birinin ölülerinin kemikleri durmakta; değişik ve eşî bulunmaz bi-

çimlerdeki tahta sandukaların üzerinde hiyeroglifle ailelerin (soy) adları yazılı bulunmaktadır. Bir kan yakınının kemiklerini bir yabancıнын kemikleriyle karıştırmak aynı soyun kemikleriyle aynı soyun etlerinin birleştirilmesi yasası uyarınca, dine aykırı bulunmaktadır.»²⁰ İrokua'ların eski çağlarda cesedi tabut içinde çürütüp, kemikleri toplayıp tahta fiçılara koyarak evlerinde korudukları bilinmektedir. İrokua'larda toprağa gömme yolu da kullanılmaktadır. Fakat bu durumda köyün ortak bir mezarlığı yoksa, aynı soydan olan ölüler her zaman bir araya gömülmemektedir. Uzun yıllar Senecalar arasında misyonerlik yapan ve seçkin bir Amerikan misyoneri olan dostum Rahip Ashur Wright bu satırların yazarına şunları yazmıştır: «Ölünün gömülme yerinin kararlaştırılmasında klan üyesi olmanın hiçbir etkisini göremedim. Bence, öylesine, rastgele gömülüyorlar. Bununla beraber, eskiden her klanın ölülerinin çoğu kez ayrı bir mezarlıktaki mezarlara gömüldüğünü söylüyorlar. Bir aile oldukları için, bireysel duygularına göre çok daha güçlü bir aile duygusuna sahipler ve bunun etkisi altında yaşıyorlar. Bu nedenle, belirli bir mezarlıkta gömülü olanların büyük bir kısmının aynı klandan kimseler olması gerektiği düşünülebilir.» Bay Wright kuşkusuz, bir köydeki mezarlığa bütün soylardan ölülerin gömülmüş olabileceğini söylemekte haklıdır. Fakat, her soyun ölüleri bu mezarlıkta ayrı ayrı yerlerdedir. Lewiston yakınlarındaki Tuscarora rezervasyonu* bu durumu açıklığa kavuşturan bir örnektir. Burada kabilenin tek bir mezarlığı bulunmaktadır. Fakat her soyun ölüleri mezarlıkta ayrı sıralar halinde gömülmüşlerdir. Bir sıra Kunduz soyunun ölülerine, iki sıra Ayı soyunun ölülerine, bir sıra Bozkurt soyunun ölülerine, bir sıra Büyük Su Kaplumbağası soyunun ölülerine ayrılmıştır. Erkeklerle karıları ayrı ayrı sıralardaki mezarlara gömülmüşlerdir. Babalar ve çocuklar; ana-

20 «History of the American Indians», s. 183.

* Kızılderililerin bölgesi olarak tutulan alanlar. —ç.

lar ve çocukları; erkek kardeşlerle kız kardeşler aynı sıraya gömülmüşlerdir. Bu durum soy üyesi olanlar arasındaki duygu birliğinin gücünü ve olanak bulunur bulunmaz eski göreneklerin hemen canlandırıldığını göstermektedir. Tuscarora'lar bugün Hristiyanlaşmışlarsa da bu eski göreneklerini bırakmamışlardır. Onondaga Kızılderililerinden biri bu satırların yazarına bugün Onondaga ve Oneira mezarlıklarında hâlâ aynı ölü gömme yönteminin devam ettiğini söylemiştir. Bu görenek, bugün Kızılderililer arasında en yaygın ölü gömme biçimi olmasa da, eski zamanlarda bunun başat olduğu kuşkusuzdur.

İrokua'lar arasındaki geçerli olan uygulamalar, aynı gelişme düzeyindeki diğer Kızılderili kabileleri için de geçerlidir. Bir ölüm olduğunda, soy topluluğunun tüm üyeleri cenazede yas tutmaktadır. Defin sırasındaki ağıtlama törenindeki konuşmada, mezarın hazırlanmasında, cesedin gömülmesinde öteki soyların üyeleri görev almaktadır.

Meksika ve Orta Amerika'daki köy yerleşimine geçmiş Kızılderililer arasında ölümlerin yakılması, geçici bir sehpa ya da tabutta etlerin çürümesini bekledikten sonra sadece kemiklerin ayıklanıp gömülmesi, ya da ölünün tüm ceset olarak gömülmesi gibi çeşitli uygulamalar görülmektedir. Yakılma reislerin ve seçkin kimselerin ölümleri için uygulanmaktadır.

X. Soy Kurulu

Yabanıllık döneminden uygarlık dönemine dek Asya, Avrupa ve Amerika'daki eski toplumlardaki soy örgütlenmesinin en önemli kurumu soy kurulusudur. Soy kurulu hem bir yönetim aracıdır, hem de soy, kabile ve konfederasyon topluluğu üzerinde bir üst otoritedir. Gündelik işlere reisler bakmaktadır. Genel çıkarları ilgilendiren işlerin ve sorunların ise soy kurulu önüne getirilmesi gerekmektedir. Kurul, soy örgütünden oluşup ortaya çıktığı için, bu iki kurum yüzyıllardan beri birlikte varolagelmışlerdir. Reisler Kurulu ise, insan toplumlarındaki sağduyunun

toplum işlerine aktarılıp uygulanması konusunda bulunmuş en eski yöntemdir. Soy, kabile ve konfederasyon çapındaki reisler kurulunun tarihsel gelişmesi, en son olarak, siyasal topluma geçişle birlikte, kurul yerine senato oluşturuluncaya kadar, hükümet fikrinin tüm bir gelişmesini temsil etmektedir. Gelişme, siyasal toplumun oluşumundan sonra, reisler kurulunun yerine, senatonun oluşup geçmesiyle tamamlanmış bulunmaktadır.

En alt ve en basit düzeydeki kurul, soy topluluğu çapındakidir. Üzerine eğildiği her konuda ve her sorunda soy'un ergin yaştaki erkek ve kadın bütün üyeleri soy kurulunun üyeleri olarak söz sahibi olduğu için, soy kurulu demokratik bir meclis niteliğindedir. Soy kurulu *sachem*'i ve reisleri seçmekte, görevlerinden azletmektedir. «İnanç Koruyucuları»nı da gene bu kurul seçmektedir. Soy üyelerinden biri katledildiğinde öç alma ya da tazminat kabulüne karar vermekte; ayrıca, edinme yoluyla soy'a dışardan yeni üye kabul etmekte son söz yetkisini de bu kurul elinde tutmaktadır. Kabile ve konfederasyon çerçevesindeki daha yüksek kurulların çekirdeğini de bu soy kurulu oluşturmaktadır. Üst düzeydeki iki kurul (kabile kurulu ve konfederasyon kurulları —ç.) soyları temsilen yalnızca reislerden oluşmaktadır.

İrokua soylarındaki üyelerin hakları, ayrıcalıkları ve yükümlülükleri bunlardır. Genel olarak Kızılderili kabilelerindeki soyların üyesi olan kimselerin hakları, ayrıcalıkları ve yükümlülükleri de, şimdiye dek araştırmaların gösterdiği kadariyle, özetle bunlardır. Grek ve Latinlerdeki kabilelerdeki soylara gelince, I, II, ve IV numaralı maddeler dışında, belirtilen haklar, ayrıcalıklar ve yükümlülükler aynen görülmektedir. Bunların eski çağlarda Grek ve Latin kabilelerinde de bulunmuş olduğu, kanıtları ortada kalmamışsa da, çok olası görünmektedir.

İrokua soylarının üyeleri kişisel özgürlük sahibidirler ve birbirlerinin özgürlüklerini de savunmak zorundadırlar. Ayrıcalıklar ve kişisel haklar yönünden bütün üyeler eşittir. *Sachem* ve reisler hiçbir üstünlük ileri süre-

memekte ve diğer üyelerle akrabalığa dayanan bir kardeşlik ve yardımlaşma ilişkisi içinde bulunmaktadırlar. Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik (fraternity), yazılı bir metin olarak açıkça ortaya konmamışsa da, soyun en temel ilkeleridir. Bu olgular maddi olgulardır; soy topluluğu toplumsal ve yönetsel bir sistemin birimidir ve Kızılderili toplumu bu temel üzerine örgütlenmiş bulunmaktadır. Böylesi birimlerden oluşan bir yapının oluştuğu birimlerin karakterini taşıması olağandır. Kızılderili karakterinin özelliği olan bağımsızlık tutkusunun ve kişisel onurun çok önemli bulunmasının kaynağı da gene soyun bu özelliklerinde olsa gerektir.

Eski çağlardan beri Amerikan Kızılderililerinin toplumsal sistemlerinde bu denli önemli yeri olan soy örgütü bugün de Kızılderili kabilelerinin birçoğunda bütün canlılığıyla varlığını sürdürmektedir. Fratrinin, kabilenin ve kabileler konfederasyonunun temelini de soy örgütü oluşturmuştur. Soy örgütünün işlevleri, tek tek, çok daha ayrıntılı olarak açıklanıp, anlatılabilir. Fakat kalıcı ve değişmez karakterinin nedenlerini göstermek için buraya kadarki açıklamalarımız yeterli sayılabilir.

Avrupalıların Amerika'yı keşfettikleri dönemde Amerikan Kızılderili kabileleri, soygeliminin ana soyçizgisinden izlendiği soy'lar içinde yaşıyorlardı. Dakota Kızılderilileri arasında olduğu gibi, bazı kabilelerde ise, soy örgütlenimi (gens) ortadan kalkmış bulunuyordu. Diğer kabilelerde, örneğin Ojibwa'lar, Omaha'lar ve Yucatan Maya'ları arasında ise soygelimi kadın soyçizgisi yerine erkek soyçizgisine göre izlenmeye başlamış bulunuyordu. O dönemdeki bütün Amerikan yerli kabilelerinde soylar ya bir hayvanın, ya da bir cansız maddenin adını taşımakta, hiçbir soyda insan adına rastlanmamaktaydı. Toplumun bu ilk dönemlerinde kişinin bireyliği soy topluluğu (gens) içinde erimiş bulunuyordu. Grek ve Latin kabilelerinin de en eski dönemlerde bu şekilde adlandırıldıkları düşünülebilir. Fakat tarihin bu kavimlerden söz ettiği en eski zamanlarda bile Greklerin ve Latinlerin kişisel isimlerle ad-

landırılmakta oldukları görülmektedir. New Mexico'daki Moqui köylüleşmiş Kızılderilileri gibi bazı kabilelerde ise soy üyeleri atalarının soya adını veren hayvandan geldiğine —Büyük Ruh sayesinde hayvandan insana dönüş-tüğüne— inanmaktadırlar. Ojibwa'lardaki leylek soyu arasında da buna benzer bir efsaneye inanılmaktadır. Bazı kabilelerde, bu inançların etkisiyle olsa gerek, soy üyeleri adını taşıdıkları hayvanın etlerini yememektedirler.

Soy üyelerinin sayısı, kabilenin güç ve zenginliğine, yoksul olup olmamasına ve kabiledaki soyların sayısına göre değişmektedir. Üç bin kadar Seneca sekiz soya eşit olarak dağıtılmış olsaydı, her soyda üç yüz yetmiş beş kişi olması gerekecekti. On beş bin Ojibwa yirmi üç soya eşit olarak dağıtıldığında her soya altı yüz elli kişi düşecektir. Cherokee'lerde ise soylara düşen insan sayısı bini aşacaktır. Bugünkü durumda, başlıca Kızılderili kabilelerindeki soy'larda yüz ile bin arasında soy üyesi bulunduğu anlaşılmaktadır.

İnsanlığın en eski ve en uzun süren kurumlarından olan soy örgütü ile, soy örgütünün de etkilediği insanlığın genel anlamdaki ilerleme ve gelişmesi arasında çok yakın bir ilişki vardır. Soy örgütlenmesi Yabanıllık Döneminde, barbarlığın Aşağı, Orta ve Üst Dönemlerinde bütün kıt'alarda görülmüş; Grek ve Latin kabilelerinde ise uygarlık dönemine geçişten sonra da, bütün canlılığı ile varlığını sürdürmüştür. Polinezyalılar dışında bütün bir insanlık soy örgütlenmesine dayanan bir toplumsal yaşam dönemi geçirmiştir. Bütün bir insanlık varoluşu ve gelişebilmesindeki yeri bakımından, toplumsal bir örgütlenme biçimi olan soy'a (gens) çok şeyler borçludur. Süre yönünden ise, soy örgütüyle yarışabilecek tek şey, evlilik nedeniyle kazanılan akraba ve hısımlık sistemleridir. Soydan da eski olan bu akrabalık ve hısımlık sistemleri, kendilerini oluşturan evlenme biçimleri ve «görenekler» ortadan kalktıktan çok sonra da, günümüze dek varlıklarını sürdürebilmiş bulunuyorlar.

Soy örgütlenmesinin kurumlaştığı ilk dönemden, ya-

şadığı uzun çağlar süresince soy'un geçmişine ait elimizdeki bütün bu bilgiler, yabanılık ve barbarlık dönemlerinde `soy örgütlenmesinin insanlığın gereksinmelerine ve yaşadığı ortamdaki koşullara kendisini uyarlamakta ne denli başarılı olduğunu yeterince ortaya koymaktadır.

III. BÖLÜM

İROKUA FRATRİSİ*

Terimin düz anlamından hemen anlaşılacağı gibi, fratri kardeşlik topluluğu demektir ve soy örgütlenmesinin doğal bir gelişme ürünüdür. Fratri, aynı kabilenin iki ya da daha çok sayıda soyları arasında belirli ortak amaçlar için kurulmuş organik bir birlik ya da kuruluştur. Bu soylar, çoğu kez, çok daha önceleri bir ve aynı olan bir soy'un bölüntülerinden (bunların yeni soy'lar olarak katılıp bir fratri biçiminde örgütlenmelerinden —ç.) oluşmuşlardır.

Fratri örgütünün soy örgütü kadar uzun bir süre varlığını koruduğu Grek kabileleri arasında bu birim en temel kurumlardan biri olmuştur. Atinalıların dört kabilesinin her biri üç ayrı fratri şeklinde örgütlenmiş; her birinde otuz soy yer almış; hepsi birden on iki fratri, üç yüz altmış soy oluşturmıştır. Her bir fratrinin, her bir kabilenin bu denli sayısal bir düzenlilik taşıması soyların doğal bir süreçle alt-bölümlere ayrılmasının sonucu sayılmamalıdır. Bay Grote'un önerdiği gibi, bu durum simetrik

* Phratry sözcüğü Grekçedeki **phratritia**'dan gelir. Aryen kök-lüdür. Grekçede **phrater** birader demektir. Latince **frater** de bu kökten gelmektedir. Kabilenin alt bölümüdür. Klan ile aynıdır. —ç.

bir örgütlenme oluşturabilmek amacıyla ve yasama yoluyla yapılan düzeltmeler sayesinde oluşturulmuştur. Kabilenin bütün soyları, kural olarak, ortak bir soygeliminden geldikleri ve kabileden gelme ortak bir ad taşıdıkları için, her fratrیده belirli sayıda insanın toplanması ve her kabiledeki fratrilerin belli bir sayıda olması gerekmektedir. Fakat fratri örgütünün, kökensel nitelikte bir soyun alt-bölümleri olan belirli soylardaki yakın akrabalık bağıntılarında kök saldıgı doğal bir tabanı bulunmaktadır. Kuşkusuz, Greklerdeki fratri de ilk oluşum günlerinde bu tabanı temel almış bulunuyordu. Yabancı soyların katılması, izne ya da zora dayanarak gerçekleştirilen dıştan katılmalar Atina kabilelerindeki soy ve fratrilerdeki sayısal düzenlemeleri ele alıp açıklamakta göz önünde tutulması gereken etmenlerdir.

Romalılardaki *curia*, Greklerdeki fratrinin benzeridir. Dionysos devamlı olarak, buna fratri demektedir.¹ Her bir *curia* içinde on soy yer almakta; her Roma kabilesinde on *curia* bulunmakta; tüm Romalılar otuz *curia* ve üç yüz soy oluşturmaktadırlar. Romalılardaki *curia*'nın işlev ve görevleri Greklerdeki fratrinin işlev ve görevlerinden çok daha iyi bilinmektedir. *Curia* örgütleri doğrudan doğruya yönetim işlevi de yüklendiği için, Greklerdeki fratri örgütünden daha ileri bir gelişme döneminin kuruluşları sayılmak gerekmektedir. Soylar kurultayında (*comitia curiata*) her üyenin (*curiae*) tek bir ortak oy hakkı vardır. Servius Tullius'a gelinceye dek Roma Halkının egemen gücü bu organda ifadesini bulmuştur.

Grek fratrilerinin işlevlerinden biri de belirli dinsel tören ve kuttörenlerin yerine getirilmesi; bunlara uyulmasının sağlanması olmuştur. Fratri üyelerinden biri öldürüldüğünde öç almak ya da ölümün yol açtığı zararın kabulüne karar vermek; fratri üyesi bir katilin suçuna karşılık hüküm giymemesi halinde yeniden toplum içine dönmesinden önceki hazırlama döneminde, onu arındır-

1 «Dionysos», lib. II, cap. vii; ve vid. lib. II, c. xiii.

mak da bu görevlerdendir.² Daha sonraki dönemlerde Atinalılar arasında —Atinalılarda Cleisthenes yönetimi sırasındaki siyasal toplum döneminde de varlığını sürdürmüştür— yurttaşların nüfus kayıtlarının yapılması işi fratri örgütüne bırakılmış; ailelerin durumu ve yurttaşlık kazandırıcı işlemler fratriler tarafından izlenmeye başlamıştır. Evlenen bir kadın kocasının fratrisine girmiş sayılmakta, doğan çocuklar da babanın soy ve fratrisine girmektedir. Fratri üyelerinden birini öldüren bir katili adalet önünde suçlamak (savcılık yapmak) da fratrinin görevleri arasında yer almıştır. Başlardaki ve sonraki dönemlerdeki fratrinin görevlerinin başlıcaları bunlar olmuştur. Fratri örgütünün bunların dışında kalan görevleri de bulunmaktadır: herkese açık sofralar (common tables) donatmak, herkesin katılabileceği oyunlar düzenlemek, önemli kimselerin cenaze törenlerini düzenlemek, bilinen en eski ordu örgütlenmesini meydana getirmek, kurulların işleyiş ve çalışmalarını düzenlemek, dinsel tören ve kuttörenleri yerine getirmek, toplumsal hak ve ayrıcalıklara uyulmasını sağlamak.

Amerikan yerli kabilelerinin çoğunda fratri örgütü bulunmaktadır. Bu kabilelerdeki fratri örgütleri doğal bir gelişmenin ürünüdür ve Greklerle Latinlerde olduğu gibi, organik bir oluşumun ikinci bir aşaması olarak ortaya çıkmışlardır. Soy, kabile ve konfederasyon örgütlerinin tersine, bu fratrilerin başlangıçta yönetsel işlevleri olmamıştır. İlk zamanlarda bunlar toplumsal sistemin yararlı gördüğü bazı yetkilerle donatılmışlardır. Bu gereksinme ise, özellikle, kabilenin büyümesinden daha sonra, soydan büyük, kabileden küçük bir örgüte gereksinme duyulmasıyla ortaya çıkmıştır. Temel özellikleri ve nitelikleri bakımından Kızılderili kabilelerindeki fratriler ile Grek ve Latinlerdeki fratriler aynıdır. Kızılderili topluluklarındaki fratriler bu örgütün eskil biçimini ve eskil dönemdeki işlevlerini ifa-

2 Fratri tarafından uygulanan arınma Aiskhylos'un *Eumenides*'inde anlatılıyor. 656.

de ve temsil etmektedir. Grekleri ve Romalıları iyi anlamak için, Kızılderililer arasındaki fratri örgütünü bilmek gerekmektedir.

Seneca-İrokua kabilelerindeki sekiz soy, iki fratri içinde, şu şekilde bir araya getirilmişlerdir :

Birinci Fratri

Soylar — 1. Ayı. 2. Kurt. 3. Kunduz. 4. Su Kaplumbağası.

İkinci Fratri

Soylar — 5. Geyik. 6. Çulluk. 7. Balıkçıl. 8. Şahin.

Her fratri (De-a-non-da-yoh), sözcüğün açıkladığı üzere, bir kardeşlik topluluğudur. Aynı fratri içindeki soylar, kardeş soylar; farklı fratrilerdeki soylar ise, kuzen soylar sayılmaktadır. Mertebe, karakter ve ayrıcalıkları yönünden hepsi eşittirler. Örneğin, Seneca'lar arasındaki konuşmalarda fratrilerle ilişkileri açısından yaptıkları konuşmalar sırasında kendi fratrilerinden olan soylara kardeş soylar, öteki fratrilerden olanlara ise kuzen soylar denilmektedir. Oluşumun ilk günlerinde aynı fratri içinden evlenmelere izin verilmemekteydi. Evlenmeler, diğer fratrilerin soylarından kimselerle yapılabiliyordu. Bu eski yasaklama, fratrilerdeki soyların hepsinin de, çok eski günlerde bir ve aynı soydan ayrılma ile oluştuğunu göstermektedir. Bu nedenle de, bireylerin kendi soyları içinden kimselerle evlenmelerinin yasaklanması ilk soyun alt-bölümlere ayrılmasını izleyen bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kısıtlama, bununla beraber, bireyin kendi soyu dışındaki soylar için artık çoktan beri geçerliğini yitirmiş bulunmaktadır. Seneca'ların bir âdetinden anlaşılıyor ki, Geyik ve Ayı soyları ilk ve en eski soylar; diğerleri ise, bunların alt-bölümleri olarak ortaya çıkmış soy'lardır. Anlaşılıyor ki, fratrinin doğal temeli, fratriyi oluşturan soylar arasındaki akrabalık bağlarıdır. Soylardaki üyelerin sayısı artınca ortaya çıkan alt-bölünmelerden sonra, bu yeni soyları, hepsini ilgilendiren ortak amaçlar için bir çatı altın-

da toplayabilecek bir üst örgüte gereksinme duyulmuştur. İrokua'lardaki diğer kabilelerin üyesi olan fratrilerin nasıl oluştukları (içindeki birimler —ç.) incelendiğinde anlaşılacağı üzere, bir fratri içinde yer alan soyların sonsuza dek aynı fratri içinde kalmış olmaları gerekmemektedir. Belirli bazı soyların bir fratriden diğerine aktarılması, fratriler arasındaki sayısal dengenin bozulması nedeniyle olsa gerektir. Fratri örgütünün, eski toplumun toplumsal sisteminin bir parçası olarak nasıl oluştuğunu; bu basit oluşumun yol ve yöntemini bilmek önem taşımaktadır. Bu oluşumda soylardan birinin üye sayısı artınca, üyeler kısım kısım olup ayrı yerlerde oturmaya başlamışlar ve bundan da ayrılmalar ortaya çıkmıştır. Ayrılma sonucu ortaya çıkan yeni bölümler kendilerine yeni adlar almışlardır. Ama, eski günlerdeki birlik ve beraberlikleri sürmüş; bu ise, soyların fratri çatısı altında yeniden örgütlenmelerinde temel olmuştur.

Aynı şekilde Cayuga-İrokua'larda iki fratri içinde se-kiz soy vardır. Fakat bu soylar kendi aralarında eşit bölünmemişlerdir. Durumları şöyledir :

Birinci Fratri

Soylar — 1. Ayı. 2. Kurt. 3. Su Kaplumbağası. 4. Çulluk. 5. Su Yılanı.

İkinci Fratri

Soylar — 6. Geyik. 7. Kunduz. 8. Şahin.

Bu soylardan yedisi Seneca'lardaki yedi soyun aynıdır; fakat Balıkçıl soyu kaybolmuş ve onun yerini Su Yılanı almış, ama diğer fratriye aktarılmıştır. Kunduz ve Su Kaplumbağası soyları da fratri değiştirmişlerdir. Cayuga'larda da aynı fratriden olan soyların üyeleri birbirlerini kardeş soy; diğer karşı fratrilerden olan soyları ise kuzen soy saymaktadırlar.

Onondaga-İrokua'larda aynı sayıda soy bulunmaktaydı. Fakat bu soylardan ikisinin adı, Seneca'lardaki soy-

lardan farklıdır. Aşağıdaki gibi, bu soylar iki fratri olarak örgütlenmişlerdir :

Birinci Fratri

Soylar — 1. Kurt. 2. Su Kaplumbağası. 3. Çulluk.
4. Kunduz. 5. Kök Yumrusu.

İkinci Fratri

Soylar — 6. Geyik. 7. Yılan Balığı. 8. Ayı.

Burada da fratrilerin oluşumu Seneca'lardakinden farklı bir görünümündedir. Birinci fratrideki soylardan üçü her birinde aynıdır. Fakat Ayı soyu karşiki fratriye aktarılmıştır ve bugün Geyik soyu ile bir arada bulunmaktadır. Cayuga'larda olduğu gibi, soyların bölünümü de eşit değildir. Aynı fratrilerdeki soylar, birbirlerini kardeş, karşı fratrilerdeki soylar ise kuzen saymaktadırlar. Onondaga'larda Şahin soyu bulunmamasına karşılık, Seneca'larda da Su Yılanı soyları yoktur. Fakat aynı fratri içinde yer alan bu soyların üyeleri birbirleriyle karşılaştıklarında, birbirlerine aralarında bir bağıntı, bir yakınlık bulunan kimseler gibi davranmaktadırlar.

Mohawk'lar ve Oneida'larda ise Ayı, Kurt ve Su Kaplumbağası olmak üzere sadece üç soy bulunmaktadır. Bunlarda fratri de yoktur. Konfederasyon kurulduğunda, sekiz Seneca soyundan yedisinin, bunlarda *sachem*'liğin o zamanlar da bulunmakta oluşu nedeniyle yer aldığı anlaşılmaktadır. Fakat Mohawk'larda ve Oneida'larda o zamanlar adı olan sadece üç soy bulunmaktaydı. Eğer ilk kuruluş dönemindeki kabilelerin aynı soylardan oluştuğu kabul edilecek olursa, Mohawk'ların ve Oneida'ların bütün fratrilerinin zaman içinde eriyip ortadan kalktığı, yalnızca tek bir soyun varlığını sürdürebildiği bu durumdan da anlaşılmaktadır. Bir kabile soylar şeklinde örgütlenildiğinde ve fratriler alt-bölmelere ayrıldığında, bütün bu oluşumlar fratri örgütlenmesine yönelik bir eğilim izlemektedir. Kabilenin üyeleri evlenmeler nedeniyle birbirleriyle karışmakta ise de, fratrideki her soy kadınlardan,

bunların çocuklarından ve fratri topluluğunu oluşturan kadın soygeliminden inme diğer kimselerden meydana gelmektedir. Bunlar, hiç değilse yerleşme bölgeleri bakımından, yakın yerlerde yaşamak eğiliminde olmaktadır. Bu nedenle de, aynı örgüt içinde birbirlerinden ayrılmış olmaktadırlar. Soyun erkek üyeleri diğer soylardan kadınlarla evlenmekte, karılarının yanında oturmaktadır; erkeğin çocuklarının erkeğin soyunun üyesi sayılmaması nedeniyle kocanın, kadının evinde oturması, soyu etkilememektedir. Kızılderili kabilelerinin tarihi ayrıntılı bir biçimde incele-nip aydınlığa çıkarılacaksa, bunun, ancak, kabileden kabileye izlenebilecek olan soylar ve fratriler açısından yapılacak incelemelerle gerçekleştirilebilecek olduğu açıktır. Böyle bir araştırmada, kabilelerin fratriler halinde parçalanıp parçalanmadığının saptanması gerekir. Ancak bu, hiç olası görülmemektedir.

Tuscarora-İrokua'ları geçmişin bilinmeyen eski bir döneminde aynı ortak kökten ayrılarak oluşmuşlar ve Kuzey Karolina'daki Neuse Nehri bölgesine yerleşmişlerdir. Buralara yerleşmeleri Beyazlarca bulundukları yüzyılda olmuştur. M. S. 1712 yılında bu bölgeden zorla çıkarılmışlar, bunun üzerine İrokua'ların topraklarına gelmişler ve altıncı üye olarak bu konfederasyona alınmışlardır. Aşağıda gösterildiği gibi, iki fratri içinde örgütlenmiş sekiz soy örgütü bulunmaktadır :

Birinci Fratri

Soylar — 1. Ayı. 2. Kunduz. 3. Büyük Su Kaplumbağası. 4. Su Yılanı.

İkinci Fratri

Soylar — 5. Bozkurt. 6. Sarı Kurt. 7. Küçük Su Kaplumbağası. 8. Çulluk.

Cayuga'lar ve Onondaga'larla altı ortak soyları; Seneca'larla beş; ve Mohawk'larla ve Oneida'larla da üç ortak soyları vardır. Bir zamanlar sahip oldukları Geyik soyu modern dönemde ortadan kalkmış, silinmiştir. Dikkat

edilmesi gereken bir nokta da, Kurt soyunun bugün Boz ve Sarı diye; Su Kaplumbağasının ise Büyük ve Küçük diye ikiye bölünmüş olduklarıdır. Birinci fratrideki soyların üçü Seneca ve Cayuga'lardaki birinci fratridekilerden üçüyle aynıdır. Çift olan Kurt soyu ise, bunun dışındadır. Tuscarora'ların sınıfdaşlarından ayrılmaları ve dönüşleri arasında yüz yıllar süren bir zaman dilimi bulunduğu için bu durum soy topluluğunun çok uzun ömürlü bir örgüt olduğunu göstermektedir. Tuscarora-İrokua'larda da, tıpkı diğer kabileler gibi, fratri içindeki soylar birbirlerini kardeş, diğer fratrideki soyları ise kuzen saymaktadır.

Çeşitli kabilelerde fratrilerin yapısının farklı oluşuna bakılacak olursa, fratrilerin, değişik dönemlerdeki değişik toplumsal koşullara cevap verebilmek için çeşitli değişimler geçirmiş olmaları gerektiği akla gelmektedir. Zaman içinde kimi soylar gelişip büyümekte; kimileri, çeşitli felaketler nedeniyle, güçsüzleşmekte; kimileri ise bütünüyle silinip ortadan kalkmaktadır. Bunun için, her bir fratrideki üyelerin sayısını bir dereceye kadar eşit tutabilmek, soyların bir fratriden diğerine aktarılabilmesini de gerektirmektedir. İrokua'lar arasında fratri örgütü çok eski dönemlerden beri varolagelmıştır. Fratrinin, dört yüz yılı aşkın bir geçmişi bulunan konfederasyondan da eski olması çok olası görünmektedir. İçlerindeki soylar açısından fratrilerin oluşumlarındaki farklılıkların miktarı, her kabilenin geçen zaman dilimi içinde uğradığı değişimi ifade etmektedir. Bu zaman dilimleri, bunlar ne denli küçük olursa olsunlar, soy örgütü kadar, fratri örgütünün de eski ve kalıcı olduğunu göstermektedir.

İrokua kabilelerinde toplam otuz sekiz soy; dört kabilede ise sekiz fratri bulunmaktadır.

Amaç ve işlevleri bakımından İrokua fratrisinin, Greklerdeki fratri ve işlevleri hakkındaki bilgilerimiz az ise de, Grek fratrısından ve bildiğimiz kadarıyla Roma kabilelerindeki fratriden daha geri olduğu anlaşılmaktadır. Roma fratrisi ile İrokua fratrisini karşılaştırmak için iki etnik dönem geriye ve çok değişik toplumsal koşullara dönme-

miz gerekmektedir. Farklılık, türsel bir farklılık değil, ilerlemenin derecesiyle ilgili bir farklılıktır. Çünkü, her iki toplulukta da aynı çekirdekten kaynaklanmış ve her ikisinde de çok uzun dönemler boyunca toplumsal sistemin bir parçası olarak muhafaza edilmiş kurum ve geleneklerin aynı olduğunu görmekteyiz. Grekler ve Romalılar arasında soya dayanan toplum örgütlenmesi, siyasal toplum ortaya çıkıncaya dek, bir ihtiyaç olarak varlığını sürdürmüş; İrokua toplumunda ise, bu toplum iki etnik dönem geri olduğu için, bugüne dek varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle, İrokua fratriisinin işlevleri ile ilgili her olgu ve her veri, daha gelişkin toplum dönemlerinde de büyük etkinlik taşıyan bir kurumun eskil durumundaki karakterini vereceği için büyük önem taşımaktadır.

İrokua'lar arasında fratri kısmen toplumsal, kısmen de dinsel amaçlar için oluşturulmuştur. Görev ve işleyişini tam olarak anlayabilmek için, en iyisi, uygulamalardan örnekler vermek olacaktır. Kabile ve konfederasyon ileri gelenlerinin sık sık katıldıkları oyunları ele alarak basit bir örnekle başlayalım. Örneğin, Seneca'lar top oyununu fratri fratri oynamakta ve her fratri oyunun sonuçları konusunda ötekilerle yarışmakta, iddialaşmaktadır. Oyunda her fratri en iyi oyuncusunu oynatır. Bunlar altı ila on kişi kadar olurlar. Her fratriinin üyeleri oyun sahasının rakip tarafa ait olan kısmında toplanırlar. Oyun başlamadan önce rakip fratriden kimselerle, ortaya kişisel eşyalarını koyarak bahse tutuşurlar. Olaya hakemlik yapanlar bu eşyaları alıp, oyunun bitimindeki sonuca dek kendilerinde tutarlar. Oyun hırsla ve şevkle oynanır. Göz doyurucu bir gösteri çıkar ortaya. Her fratriinin üyeleri, yerleştikleri rakip sahanın arkasından oyunu izlerler, bağırıp çağırırlar, kendi oyuncularını yüreklendirir, başarılı akınlarda hep birlikte el çırpırlar.³

Fratri örgütü, başka birçok etkinlikleriyle de kendini hissettirmektedir. Kabile kurulu toplantılarında, her frat-

rinin *sachem* ve reisleri düşsel bir kurul-ateşine göre, birbirleriyle karşı karşıya gelecek biçimde oturmakta; kuruldaki oturumlara başkanlık eden kişi iki taraftaki bu kimselere fratrilerinin temsilcileri olarak hitap etmektedir. Buradaki işlerin yönetilmesinde buna benzer formaliteler yönetici *Kızıl Adam*'a bir görkem kazandırmaktadır.

Gene; bir cinayet işlendiğinde, katledilen kişinin soy kurulu toplanmakta; ve durumu saptadıktan sonra, cinayetin öcünü almak için harekete geçmektedir. Katilin soyu da kurul olarak toplanmakta, öldürülenin soyu ile cinayetin kefaretinin ya da tazminatını ödemek ve suçluyu tekrar topluma sokacak şekilde arındırmak için alınacak önlemleri saptamak görevini yüklenmiş bulunmaktadır. Fakat çoğu kez suçlunun soyu, öldürenle öldürülen karşıt fratrilerdense, kendi fratrisindeki diğer soyları da toplantiya çağırmakta; suçun kefaretinin ödenmesiyle sorunun çözümlenebilmesi için birleşip kendisine yardım etmelerini istemektedir. Böyle bir durumda fratri kurulunu toplamakta, sonra diğer fratriye ellerinde beyaz deniz kabuklarından yapılmış (Kızilderililerde para ve süs eşyası olarak iki kullanımı vardır —ç.) bir kemerle bir heyet göndermekte; o fratrinin de bir kurul toplamasını, olayın kefaret ve tazminat yoluyla sonuca bağlanmasını istemektedir. Katledilenin ailesine ve soyuna olaydan üzüntü duyulduğunu belirtmek için «tarziye» verilmekte; ayrıca, belirli bir değeri olan armağanlar sunulmaktadır. Bu arada, iki kurul arasındaki görüşmelerde olumlu ya da olumsuz bir karar alınıncaya dek bu iş sürdürülmektedir. Bu işte birkaç soyun oluşturduğu bir fratrinin etkisi tek bir soydan daha büyük olmakta; özellikle, hafifletici nedenlerin bulunduğu olaylarda, karşı fratriden kendi kurulunu toplantiya çağırmasını istemek, sorunun tazminatla çözüme bağlanmasını kolaylaştırmaktadır. Böylece, uygarlık dönemine geçmeden önce Grek fratrisinin öldürme olaylarında gerek katili yargılamakta, gerekse katilin ortaya çık-maması durumunda onun bulunup cezalandırılmasında görevli biricik kurul olmasa bile, nasıl en önemli kurul ha-

line geldiğini; siyasal toplumun kuruluşundan sonra ise, adalet mahkemeleri önünde katillere karşı savcılık görevini yüklendiğini inceleyebiliriz.

Kabilenin seçkin insanlarından biri öldüğünde böyle birinin cenazesinde de fratri örgütüne çok büyük görevler düşmektedir. Kabile topluluğunda ölenin fratrinden olanlar yasta sayılmaktadır. Cenaze töreniyle ilgili işleri öteki fratrinden olan kimseler yapmaktadır. Ölenin bir *sachem* olması halinde, karşı fratrinin, ölenin hemen sonra, ölenin resmi yetki kuşağını Onondaga'daki merkez kurul ateşi önüne koyarak ölenin *sachem*'lik görevinden feragat ettiğini göstermesi gerekmektedir. Bu kuşak, yeni *sachem* göreneklere uygun yöntemlerle seçilip, onanıncaya; görev başına geçirildiğini gösteren bir simge olarak yetki kuşağını takınıncaya dek burada kalır. Seneca kabilesindeki sekiz *sachem*'den biri olan Güzel Göl (Gä-ne-o-di-yo) öldüğünde (birkaç yıl önce) yirmi yedi kişilik bir *sachem*'ler ve reisler topluluğu toplanmış; her iki fratrinden insanlar büyük bir topluluk oluşturmuşlardır. Cenazenin önünde ve ölenin cesedi indirilirken yapılan diğer konuşmalar öteki fratri üyelerince yapılmışlardır. Söylevler verildikten sonra ceset, adından en son söz edilen fratrinden seçilen kimselerce mezara götürülmek üzere yola çıkarılır. Cesedi ilk bunlar taşır. Sonra, *sachem*'ler ve reisler ve daha sonra ölen *sachem*'in ailesi ve soyundan olanlar, daha sonra ölünün fratrinden geriye kalan kimseler, en sonra da diğer fratrinin üyeleri bu işe katılırlar. Ceset mezara indirildikten sonra *sachem*'ler ve reisler mezara toprak atmak için çevresinde bir çember biçiminde toplanırlar. Her biri, yaşlılar önde olmak üzere, sıraya girerek mezara üçer kürek toprak atarlar. Üç sayısı, onların dinlerinde anlamlı bir sayıdır. Bir sayısı Büyük Ruh, iki sayısı Güneş, üç sayısı ise Toprak Ana ile ilintilidir. Mezar örtüldükten sonra en yaşlı *sachem*, ölen *sachem*'in görev ve yetkisinin belirtisi olan boynuzları alır; mezarın üstünde, cesedin baş tarafına ge-

lecek bir yere koyar. Bu boynuzlar, yeni *sachem* görevine başlayana dek, orada kalır. Yeni *sachem* seçildikten sonra, göreve başlama töreni sırasında boynuzlar buradan alınır, yeni *sachem*'in başına geçirilir.⁴ Fratrinin toplumsal ve dinsel işlevleri ve eski toplumun organik sistemindeki doğal yeri yalnızca bu görenekten bile açıkça anlaşılmaktadır.

Fratri, soy'ların *sachem* ve reislerinin seçimiyle de dolaysız ilgilidir ve bu seçimlerde olumlu ya da olumsuz oy kullanma yetkisi vardır. Ölen bir *sachem*'in yerine, onun soy'u bir yenisini ya da ikinci dereceden reislere biri için böyle bir durum olduğunda yeni reisi seçtikten sonra, daha önce belirtildiği gibi, bu seçimin her fratri tarafından kabulü ve onanması gerekmektedir. Bekleneceği üzere, yeni *sachem* seçen bir soyun fratrisindeki diğer soylar doğal olarak bu seçimi onaylamakta, fakat diğer fratrilerdeki soyların da bunu onaylaması gerekmektedir. Bu noktada bazen karşı konulduğu görülmektedir. Bu durumda her fratrinin kurulu toplanmakta ve kabul ya da red konusunu görüşmektedir. Eğer yeni *sachem* adayı her iki fratri tarafından onaylanırsa, seçim kesinleşmiş olmakta; fakat fratrilerden biri tarafından seçim onaylanmazsa, ilgili soy tarafından yeniden seçim yapılması gerekmektedir. Soyun seçimi fratriler tarafından olumlanıp onaylandığında da, daha önce belirtildiği gibi, bu kez, ye-

4 İrokua'ların inancına göre, ölen kimsenin ruhunun dünyadan cennete gitmesi için on günlük bir yolculuk yapması gerekmektedir. Yakınlarının ölümünden sonra, on gün süreyle geceleri bir araya gelip ağıtlar söylemektedirler. Bunlar, çok aşırılaştırılmış bir keder gösterisidir. Dövünme şeklindeki gösterileri kadınlar yapar. Ölenin mezarı başında, on gün süreyle, her gece ateş yakılması da bu eski dönemlere ait bir görenektir. On birinci gün, ölenin ruhu ebedi istirahat yeri olan cennete eriştiği için, yas bitmiş sayılır. Üzülmek için neden kalmamıştır. Birlikte bir şölen düzenlenir, yemekler yenir. Şölen, ölenle ilgili yas ve üzüntüyü sona erdirir.

ni *sachem* ya da reisin göreve başlaması için konfederasyon kurulunun kararını beklemek gerekmektedir. Bu konuda tek yetkili yer bu konfederasyon kuruludur.

Seneca'ların eski günlerindeki Büyücüler (Medicine) Topluluğu bugün bulunmamaktadır. Bunlar modern çağa doğru ortadan kalkmışlardır. Fakat büyücüler, (aynı zamanda tabiblik de yaparlar —ç.) daha önceleri vardı ve topluluğun dinsel sisteminin önemli bir bölümünü oluşturuyorlardı. Büyücü olan kimsenin dinsel kuttörenleri çok iyi bir biçimde uygulayabilmesi, dinsel sihir ve büyüleri yapabilmesi gerekmekteydi. Seneca'ların bu örgütlerden her fratride bir tane olmak üzere, iki örgütleri olmuştur. Bu durum da fratrinin kabiledaki dinsel edimlerle olan doğal bağıntısını (bu işlerde ne denli önemli roller yüklenildiğini —ç.) ortaya koymaktadır. Bu örgütler ya da bunlardaki törenler hakkında bugün elimizde pek az bilgi bulunmaktadır. Bunların her biri, yeni üyelerin biçimsel törenlerle üyeliğe girdikleri bir çeşit kardeşlik topluluğuydu.

Fratri, sözcüğün dar anlamında, hiçbir yönetsel işleve sahip bulunmamaktaydı. Bu işlevler soy, kabile ve konfederasyon örgütlenimlerine aitti. Fakat bütün bu örgütlerde fratri birimi toplumsal işlere karışır, idari (administrative) nitelikte önemli yetkiler taşırdı. Zamanla, topluluğun gelişme düzeyi ilerledikçe, fratri, daha çok, dinsel nitelikteki işlerle ilgilenir olmuştur. Grek fratrısından ve Roma *curia* örgütünden farklı olarak, fratride baş yoktur. Fratri'de böyle bir baş ya da reis bulunmadığı gibi, soy ya da kabiledekilerden ayrı hiçbir din görevlisi de bulunmamaktaydı. İrokua'lar arasında fratri kurumu gelişmemiş ve eskil bir fratri örgütü olarak, ama doğal ve kaçınılmaz bir gelişimin sonucu biçiminde ortaya çıkmaya başlamış; çeşitli gereksinimleri karşılayabildiği için, zamanla, kalıcı ve sürekli bir kurum niteliği kazanmıştır. İnsan topluluklarındaki süreklilik kazanmış her kurumun köklü ve sürekli bir istemi karşıladığı görülmektedir. Soy, kabile ve konfederasyonların var oluşu sayesinde fratri nin var oluşu da sağlam bir temel bulmuştur. Ne var ki,

fratrinin yatkın olduğu işlevlerin de fratri tarafından gerçekleştirilir olması için zamanın geçmesi; (insanlığın) yaşam-deneyimlerinin zenginleşmesi gerekmiştir.

Meksika ve Orta Amerika'daki köy Kızılderilileri arasında fratrinin, akla yakın nedenlerden dolayı, İrokua'lar-dakine oranla çok daha gelişkin, çok daha etkin bir örgüt olarak var olmuş olması gerekmektedir. Ne yazık ki, İspanyol yazarlarının İspanyol fetih hareketlerinin hemen arkasından gelen yüzyılda yazdıkları arasında bu konuda çok az şey bulunmaktadır. Tlascala *pueblo*'sundaki* halkın dörtte üçünü teşkil ettiği yazılan Tlascala'lardaki dört sülalenin (lineage), büyük bir olasılıkla, dört fratri olması gerekmektedir. Bu insanlar sayıca dört kabile oluşturacak kadar kalabalık oldukları halde, aynı köyde (pueblo) oturdukları ve aynı lehçeyi konuştukları için fratri örgütlenmesi açıkça bir gereksinme haline gelmiştir. Her sülalenin topluluğunun, ya da deyişimiz yerinde olacaksa, her fratrinin ayrı bir askeri örgütü, ayrı bir giyim biçimi ve sancağı olmuş; bu fratrilerin başında genel nitelikte askeri komutan (*Teuctli*) sayabileceğimiz biri bulunmuştur. Savaşlara her fratrinin ayrı bir birlik olarak katıldığı anlaşılmaktadır. Fratri ve kabileleri temel birim alan ordu örgütlenmesi Homeros çağı Greklerin de bilinmekteydi. Nitekim, Nestor, «birlikleri fratri fratri, kabile kabile örgütlemesi, böylece fratrinin fratriyi, kabilenin kabileyi desteklemesi» için Agamemnon'a öneride bulunmuştur.⁵ En gelişkin biçimine gelindiğinde soy örgütlerinde akrabalık ve kan yakınlığı bağları, önemli ölçüde, orduların örgütlenmesinde de temel alınmaktadır. Aynı şekilde, Aztek'ler de Meksika'yı dört ayrı orduyla istila etmişlerdir. Bu ordulardaki insanların kendi aralarında, diğer ordulardaki insanlarla olan ilişkilerine göre, daha yakın iliş-

* «Pueblo» sözcüğü İspanyolca'da, etrafı avlu duvarları ile çevrili, birbirleriyle bitişik konumda, taş ya da kerpiç evlerden oluşan Kızılderili köyü anlamına gelmektedir. —ç.

5 «İlyada», ii, 362.

kileri olduğu bilinmektedir. Bunlar da, Tlascalan'lar gibi, ayrı ayrı soydaş topluluklarıydı. Çok olasıdır ki, dört fratri ayrı ayrı ordu örgütlemiş bulunuyordu. Giyim biçimleri ve arınaları birbirinden ayrı olan bu birlikler savaşlara da ayrı birlikler olarak katılıyordu. Coğrafi bölgeleri ise Meksika'nın tamamını kapsıyordu. Bu konuya ileride gene değinilecektir.

Barbarlığın Aşağı Döneminde bu örgütün Kızılderililer arasında varlığını sürdürüp sürdüremediği sorunu pek az incelenmiştir. Fratrinin başlıca kabilelerde doğal bir oluşum olarak ortaya çıktığı ve yönetsel (governmental) kullanımının dışındaki kullanımlara doğru geliştiği de çok olası görünmektedir.

Kabilelerden bazılarında, fratriler, kabile örgütü içinde en önde yer almaktadır. Nitekim, Chocta soyları iki fratri içinde örgütlenmiştir. Soyların birbiriyle ilişkilerini göstermek için, önce bu fratrilere söz etmek gerekmektedir. Birinci fratriye, «Bölünmüş Halk» denilmekte ve bu dört fratri dört soy'u içermektedir. İkincisi, «Sevilen Halk» adını taşımaktadır ve bunda da dört soy bulunmaktadır. Aynı halkın soylarla (*gens*'lerle) iki bölüme ayrılmasından iki fratri oluşmuştur. Bu fratrilere işlevleri hakkında bazı bilgilere sahip olmanın yararı açıktır. Fakat oluşumlarının nedenleri bölünmeyle ortaya çıkan kısımların incelenmesinden de anlaşılmaktadır. Her kabilede en az iki soy topluluğu bulunduğu için, bir çift soydan evrim geçirerek konfederasyonun nasıl oluştuğu, kuramsal açıdan, Kızılderililerin yaşam-deneyimlerine ait bildiğimiz verilere ve olgulara bakarak anlaşılabilir. Soylarda üye sayısı çoğalmakta ve soy ikiye ayrılmakta; daha sonra bunlar da bölünmekte ve bir zaman sonra bunların hepsi iki ya da daha çok sayıda fratri çatısı altında yeniden bir araya gelme durumunda kalmaktadır. Bu fratriler kabileyi oluşturmakta, üyeleri aynı lehçeyi konuşmaktadırlar. Çok daha uzun bir dönem içinde, bu durumdaki kabileler de bölünmekte; bunun ardından, aynı kabileler konfederasyon çatısı altında yeniden bir araya gelmektedir. Bu

konfederasyonlar, kabile ve fratrilerden geçilerek, bir çift soy topluluğunun büyümesinin sonucu ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

Chickasa'lar biri dört, diğeri sekiz soydan oluşan iki fratrinin çatısı altında örgütlenmişlerdir. Şöyle :

I. Panter Fratrısı

Soylar — 1. Yaban Kedisi. 2. Kuş. 3. Balık. 4. Geyik.

II. İspanyol Fratrısı

Soylar — 5. Raccoon (et yiyici küçük bir hayvan —ç.)
6. İspanyol. 7. Royal. 8. Hush-ko-ni. 9. Sincap.
10. Timsah. 11. Kurt. 12. Kara Tavuk.

Chocta ve Chickasa fratrileriyle ilgili ayrıntılı bilgi verebilecek durumda değilim. On dört yıl önce, bu örgütlerle ilgili bilgileri artık yaşamayan Doktor Cyrus Byington ve Charles C. Copeland'dan almış; fakat Chocta ve Chickasa'ların fratri örgütlenimlerinin işlevleri ve yetkileri konusunda o zamanlar kendileriyle tartışmak olanağı bulamamıştım.

Fratrilerin, soyların alt-bölümlere ayrılması yoluyla doğal bir oluşum sonucunda ortaya çıkışı Mohegan kabilisi örgütünden ayrıntılı bir biçimde anlaşılmaktadır. Bu kabilenin Kurt, Su Kaplumbağası ve Hindi adlı üç soy'u kabilenin kuruluşundaki en eski soylar olarak görülmektedir.

Bunlar alt-bölümlere ayrılmış; alt-bölümlerden ayrı ayrı soylar oluşmuş; fakat her biri kendisine fratri adı olarak, ta kuruluş günlerine uzanan eski soy (gens) adlarını almıştır. Diğer bir deyişle, her soyun alt-bölümlere ayrılmasından sonra, her topluluk fratri çatısı altında yeniden örgütlenmiştir. Bu, zamanla, soyun birkaç soya ayrılmasına; bunların, fratri olarak aynı adı almalarından da anlaşılabilecek çok açık bir örnektir. Bu soylar ve fratriler şöyledir :

I. Kurt Fratrısı

Soylar — 1. Kurt. 2. Ayı. 3. Köpek. 4. Oppossum.*

II. Kaplumbağa Fratrısı

Soylar — 5. Küçük Kaplumbağa. 6. Çamur Kaplumbağası. 7. Büyük Kaplumbağa. 8. Sarı Su Yılanı.

III. Hindi Fratrısı

Soylar — 9. Hindi. 10. Leylek. 11. Piliç.

Görülüyor ki, başlangıçtaki Kurt soyu kendi içinden dört soya ayrılmıştır. Kaplumbağa soyu da dörde, Hindi soyu ise üçe ayrılmıştır. Her yeni soy yeni bir ad almış; fakat başlangıçtaki ana soy, kıdemli oluşundan dolayı, kendi adını sürdürmüş; fratri de adını bundan almıştır. Amerikan Kızılderilileri arasında soyların dışsal örgütlerinde kendi aralarında ayrılması, bunun ardından, alt-bölümlerinden fratrilerin ortaya çıkması için gösterilebilecek örnek azdır.

Bu örnek, diğer yandan, fratrinin soylardaki kan yakınlığına dayandığını da göstermektedir. Kural olarak, içinden diğer soyların oluştuğu en eski soyun adı bilinmemektedir. Fakat fratri daima bu ilk soyun adını taşımaktadır. Nedeni ise, Greklerde de olduğu gibi, fratrinin yönetsel bir örgütten çok, toplumsal ve dinsel bir örgüt olması; dışsal yönden, toplumun yönetilmesi için temel derecede önem taşıyan soy ya da kabile örgütü kadar önemli olmamasıdır. Atinalıların on iki fratrısı içinde tarihten adını bilebildiğimiz sadece biridir. İrokua'larda fratri örgütlerinin ayrı adları olmamış; sadece kardeşlik topluluğu olarak adlandırılmışlardır.

Delaware'ler ve Munsee'lerde de Kurt, Su Kaplumbağası ve Hindi olmak üzere, aynı üç soy bulunmaktadır.

* Kızılderili dilinde, sincap gibi ağaçlarda yaşayan, düşmanla ve tehlikeyle karşılaştığında ölü taklidi yapan bir hayvandır. —ç.

Delaware'lerde her kabilede on iki temel soy vardır. Ama bunlar soy örgütleri içinde sülaleler (lineages) gibi durmakta, ayrı ad taşımaktadırlar. Ne var ki, bunların ayrılmaya yönelmiş hareketler oldukları düşünülebilir.

Kuzey-batı kıyısındaki Thlinkeet'lerde de soyların üstünde fratri örgütlenimi vardır. Bunlarda iki fratri bulunmaktadır :

I. Kurt Fratrısı

Soylar — 1. Ayı. 2. Kartal. 3. Yunus. 4. Köpek Balığı. 5. Elca.

II. Kuzgun Fratrısı

Soylar — 6. Kurbağa. 7. Kaz. 8. Deniz Aslanı. 9. Baykuş. 10. Salmon Balığı.

Fratride üyeler arası evlenme yasaktır. Bu durum, her fratrideki soyların eski ve ortak bir soy'dan gelmiş olduklarını göstermektedir.⁶ Kurt fratrısının üyelerinden her biri, ancak, başka bir fratriden herhangi biriyle evlenebilir.

Buraya dek belirtilen olgu ve verilerden, Amerikan yerlileri arasında dil topluluklarına göre, fratrilerin varlıkları ortaya çıkarılabilmektedir. Adları verilen kabilelerde fratri örgütünün varlığına bakınca, *Ganowanian* ailede fratrinin genel olarak var olduğu düşünülebilir. Köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililerde soylar ve kabileler daha kalabalıktır. Bu nedenle, fratri bunlarda daha gelişmiş, daha bir önem kazanmıştır. Bir kurum olarak bugün de eskil biçimini korumakta; fakat, Grek ve Romalılardaki temel öğeler bu fratrilerde de bulunmaktadır. İşte bu noktada, Amerika kıtasındaki yerlilerde eski toplum biçiminin bütün organik dizilerinin; başlıca, soy, fratri, kabile ve konfederasyon örgütlerinin tam bir canlılıkla yer aldıklarını söyleyebiliriz. İleride daha çok ve daha zengin kanıtlar bulunduğu anda ise, soy'a dayanan toplumsal örgütlenme

6 Bancroft, «Native Races of the Pasific States», I, 109.

biçiminin, bir zamanlar bütün kıt'alarda evrensel bir nitelik taşıdığı da savunulabilecektir.

İleride, Amerikan yerlilerinin kabileleri arasındaki frat-ri örgütlerinin işlevlerini özellikle kendisine konu edinecek araştırmalar yapılabilirse, elde edilecek bilgiler sayesinde, Kızılderili yaşamının bugün için açıklayamadığımız pek çok özellikleri ve anlayamadığımız birçok yanları anlaşılabilir; gelenek ve görenekleri kadar, yaşam ve toplumu yönetme konusundaki koşulları, durumları da daha net aydınlatılmış olacaktır.

IV. BÖLÜM

İROKUA KABİLESİ

Bir Kızılderili kabilesini içeriğindeki olumlayıcı öğelerinden yola çıkarak açıklamak ve anlatmak güçtür. Bununla beraber, en önemli ve Amerikan Kızılderililerin büyük bölümünün erişebildikleri en son toplumsal örgütlenme biçiminin kabile (tribü) olduğunu söyleyebiliriz. Doğal bir süreç olan bölünme ve ayrılmalarla birbirlerinden ayrı, birbirinden bağımsız pek çok kabilenin ortaya çıkmış bulunması bu kabilelerin içinde bulundukları durumun en çarpıcı özelliğidir. Her kabile kendine özgü adıyla ayrı bir kişilik taşımakta; ayrı bir lehçesi, ayrı bir yönetimi, elinde tuttuğu ve gerektiğinde savunduğu ayrı bir ülke-toprağının* bulunması ise bunu tamamlamaktadır. Bu nedenle, Kızılderili kabileleri aynı bölgede yaşayan bir hal-

* «Ülke-toprağı» ile karşılamak istediğim kavram **territory**'dir. Morgan bu kavramı kullanırken İrokua'lardaki kabileler konfederasyonu dönemini anlattığı için; yani, siyasal yaşamın bulunduğu, fakat bunun **devlet** olgusundan önceki **konfederasyon** örgütlenimi aracılığı ile, ve **societas**'ın içinde yaşandığı bir dönemi anlattığı için, **ülke-toprağı**'nın pek uygun bir karşılık olmadığını ben de görüyorum. Osmanlı dönemindeki «mülk» kavramı da yanlış olacaktır. Belki, bizim tarihimizdeki **devlet** olgusunun öncesindeki **yurt** ve **yurtluk** kavramları daha uygun olabilir. —ç.

kın içinden bazılarının konuştukları lehçelerin farklılaşması, bunların birbirinden ayrılması ve bağımsız topluluklar durumuna gelmesi gibi nedenlerle ortaya çıkmış olup doğal bir büyümenin ürünüdürler.

Daha önce gördüğümüz gibi, soy, kabile ve konfederasyonun *devlet* olgusuna yönelik bir gelişmenin gerekli ve mantıksal birer evreleri olmasına karşı, fratri yönetsel bir örgüt olmaktan çok, toplumsal bir örgüttür. Soya dayanan bir toplumda, kabile örgütünü kendisine temel almadan konfederasyon olamayacağı gibi; fratrisiz olsa bile, soy örgütü olmaksızın kabile de olamazdı. Bu bölümde, bütün bu kabilelerin başlangıçtaki bir ve aynı halk topluluğundan nasıl oluştuklarını, hiç bitmeyen bu bölünme ve ayrılmaların nedenlerini, ve bir Kızılderili kabilenin kendine özgü bir örgüt olabilmesini sağlayan özellikleri belirtmeye çalışacağım.

Ayrı birer dile ve ülke-toprağına sahip olmalarına bakarak, nüfuslarının çok az olmasına karşın, Kızılderili kabilelerinin çoğuna *ulus* denilmiştir. Ne var ki, *kabile* ve *ulus*, gerçekte, aynı şeyler değildir. Soy örgütlenmesinde kabileler aynı yönetim altında birleşinceye ve tek bir halk topluluğu oluşturuncaya dek, bir ulus topluluğu meydana getirememektedirler. Atinalıların dört kabilenin Attika'da, Dor'ların üç kabilenin İsparta'da, Latin ve Sabin'lerin üç kabilenin ise Roma'da birlik kurmaları böyle olmuştur. Federasyon ayrı ayrı yerlerde, bağımsız kabilelerden oluşur. Oysa kaynaşma, aynı bölgede yaşayan toplulukların, soyların ve kabilelerin yerel ayrılıkları bir eğilim olarak sürse bile, daha üst düzeyden bir süreçle birleşmeleri anlamına gelmektedir. Konfederasyon ulusun en yakın benzeridir, ama özdeşi değildir. Soy örgütlenmesine dayanan toplumlarda, yanlışsız bir belirleme için, gelişmenin organik dizinine bir göz atmak uygun olacaktır.

Bir Kızılderili kabilisi birkaç soydan oluşmakta, iki ya da daha çok soydan gelişmekte, bu soyların bütün üyeleri arasında evlilik ilişkisinin yarattığı bir yakınlık bulunmakta, hepsi aynı lehçe ya da dili kullanmaktadır. Dı-

şarıdan bakan bir yabancı için, kabile, kolayca görülebi-
len ve soy'dan ayrı bir varlıktır. Amerikan Kızılderilileri
arasında, kabilelerin içinde yer alan soylar ayrı ayrı leh-
çeler konuştukları için, bu tanıma uygun olarak verilebi-
lecek örnekler çok azdır. Böylesi örneklerle rastlandığında
ise, Missouri'lerin ortadan kalkarak Otoe'lerle birleşmesin-
de olduğu gibi, çok yakın iki lehçeyi konuşan iki kabile-
den güçsüzünün güçlü olanla birleştiği görülmektedir. Yer-
lilerin çok büyük bir kısmının bağımsız kabileler halinde
yaşamakta oluşu, soya dayanan örgütlenmede devlet olgu-
sunun ve fikrinin çok yavaş ve güç gelişebildiğini göster-
mektedir. Aynı kökten gelme lehçeleri konuşan kabile kon-
federasyonu şeklindeki bizim bildiğimiz en yüksek aşā-
maya varabilenler, Kızılderililerin küçük bir kesimidir. Ka-
bilelerin bir ulus oluşturacak şekilde aralarında kaynaşp
birleşebildiklerini gösteren herhangi bir örnek ise yoktur.

Yabanılık ve barbarlık dönemi kabilelerinde gelişme-
leri önleyen en önemli etmenlerden biri parçalanma ve
bütünleşmeme eğilimidir. Yabanıl ve barbar kabilelerde
gelişmeyi engelleyici bir olgu olarak ortaya çıkan parçalan-
ma eğilimi, soy örgütlerinde sürekli olarak kendini göster-
miştir. Bu eğilimi, bu kabilelerin toplumsal konumlarının
ve yaşadıkları yerlerin ayrı ve uzak oluşu nedeniyle mey-
dana gelen lehçe farklılaşmaları daha da artırmaktadır.
Sözcük hazinesi ve gramer biçimleri yönünden kalıcı ve
sürekli bir sözsel dil olsa bile, bu dil uzun süre varlığını
koruyamamakta; içinde, farklılaşmalar başlamaktadır. Top-
rak üzerinde halkın ayrı ve uzak bölgelerde yaşaması ne-
deniyle, belli bir süre sonra, önce, konuşma dilinde fark-
lılaşmalar başlamakta; bunun ardından da, her topluluğun
çıkarları ayrılmakta; sonunda, bağımsızlaşmaya gidilmek-
tedir. Bu süreçler kısa sürelerde değil, yüzyıllar süren
zaman dilimlerinde, gide gide, binlerce yıla varan dönem-
lerde gerçekleşmektedir. Kuzey ve Güney Amerika'daki
lehçe ve dillerin çoğunun, Eskimo dili dışında, aynı kökten
geldikleri sanılmaktadır. Ama oluşumları ancak, üç etnik
dönem içinde tamamlanabilmiştir.

Doğal büyümeyle yeni yeni kabileler ve soylar ortaya çıkmış; bu süreç Amerika kıt'asındaki yayılma ve genişlemeyle birlikte arttıkça artmıştır. Yöntem çok basittir. Önce, nüfusun artıp büyüdüğü bir coğrafi merkezden, varlıksürdürme için gerekli olanakların bulunması bakımından yararlı bir başka yurtluğa göç başlamaktadır. Zaman zaman devam eden bu göçlerle, kabilenin eski yaşam ortamından oldukça uzaklarda büyükçe bir topluluk meydana gelmektedir. Bir süre sonra, bu toplulukta yaşayanların kendi aralarında çıkarları, duyguları ve en sonunda da dilleri farklılaşmaktadır. Ayrılma ve bağımsızlaşma, yaşadıkları yeni topraklar çok yakın olsa bile, devam etmekte, önlenememekte; böylece, yeni bir kabile ortaya çıkmış olmaktadır. Amerikan Kızılderilileri arasındaki kabilelerin oluşumu özetle böyledir. Fakat bu şema genel nitelikte olduğundan, bütün Kızılderili kabilelerinin oluşumu için de geçerlidir. Yüzyıllardan beri süren ve yeni ele geçirilip yerleşilen topraklarda da hep aynı şekilde yinelenen bu süreç, soy örgütlenmesinin ve ortaya çıkan gereksinmelerin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu ve ürünü sayılmak gerekmektedir. Yaşam için gerekli olanaklar nüfus artışı nedeniyle daralınca, fazla nüfus, her soy içindeki yönetsel örgütlenmenin yeterli oluşu sayesinde, yeni bir yerde yaşamaya ve kendisine yeni yaşam olanakları hazırlamaya yönelmektedir. Köy yerleşimine geçmiş Kızılderililer arasında da aynı süreç, biraz değişik bir biçimde de olsa, görülmektedir. Bir köyün nüfusu çok arttığında, aynı dere ya da nehir boyunca yeni bir topluluk kurulmakta, yeni bir köy oluşmaktadır. Zaman içinde aynı süreçle ortaya çıkan bu köylerin her biri bağımsız ve kendi kendini yönetebilen birimler olmakla beraber, karşılıklı savunma amacıyla bir konfederasyon ya da birlik çatısı altında toplanmışlardır. Lehçe ve dil farklılaşması en sonra ortaya çıkmakta; böylece, kabilelerin de oluşumu tamamlanmış olmaktadır.

Kabilelerin birbirlerinden çıkıp yeni yeni kabileler haline gelmeleri, dolaysız olarak, örneklere bakıldığında gö-

rülmektedir. Ayrılma olgusu, kısmen geleneklerden, kısmen kabilelerin içinde aynı soyların bulunuşundan ve, kısmen de konuştukları dil ve lehçelerle olan bağlantılarından izlenebilmektedir. Kökende aynı kabileden oluşmuş kabilelerde belirli bir sayıda ortak soylar bulunmakta ve aynı dilin lehçeleri konuşulmaktadır. Ayrıldıktan yüzyıllar sonra 'da, kabilelerde aynı soyların bulunuşu sürmektedir. Örneğin, Huron'lar, ya da bugün Wyandote'lar denen soy'lar Seneca-İrokua'lardaki soylardan altısında bulunmakta; bu durum, ayrılmalarından bu yana dört yüz yıldır sürmektedir. Potawattamie'ler ve Ojibwa'larda, birincisinde altı, ikincisinde on dört ayrı kabileye karşılık, ortak soy topluluklarından sekiz tane bulunmaktadır. Bu durum, ayrılmalarından sonra, her kabilede yeni yeni soyların oluştuğunu göstermektedir. Ojibwa'lardan kopan, ya da, onlarla beraber, çok daha eski bir ata-kabileden gelen Miami kabilesinde Kurt, Kara Batak ve Kartal soylarının oluşması gibi. Ganowanian aileye dayanan kabilelerin ayrıntılı tarihçelerini soy'ların yaşamından ve gelişmelerinden izleme olanağı vardır. Araştırmalar bu noktaya yönelecek olursa, soy birimleri aydınlatıcı birer rehber olacak ve hem aynı kökten gelme kabilelerin birbirlerinden parçalanarak meydana geliş sıralarını, hem de Kızılderililerin en eski kabilelerini aydınlatmakta yarar sağlayacaktır.

Aşağıdaki örnekler barbarlığın Alt Dönemindeki kabilelerden alınmıştır. Beyazlarla karşılaştıklarında, Missouri kabilelerinin sekizi Missouri nehri boyunca bin milden fazla bir kıyıyı ellerinde tutuyorlardı. Missouri'ye dökülen Kansas ve Platte sularının geçtiği yerler ve Iowa'daki daha küçük nehirlerin geçtiği yerlerde de bu kabileler yaşıyorlardı. Mississippi'nin batı kıyıları da 'Arkansas'a dek ellerinde bulunuyordu. Lehçelerinden, son ayrılmalardan önce, bu birimlerin üç kabile içinde yer almakta olduğu anlaşılmaktadır. Sırayla, birincisi, Punka'lar ve Omaha'lar; ikincisi, Iowa'lar, Otoa'lar, Missouri'ler; ve üçüncüsü, Kaw'lar, Osage'ler, Quappa'lar olan bu üç kabile, hiç kuşkusuz, bir vakitler kökende, aynı kabile içindeymişler; da-

ha sonra, böyle alt-bölünmelere ayrılıp üç ayrı kabile olmuşlardır. Çünkü, bu kabilelerdeki lehçelerden bazıları, bugün bile, ait oldukları Dakota dillerinden çok, birbirlerine yakın görünmektedirler. Bu nedenle de, bu lehçelerin aynı kökten gelmiş olmaları, dilbilimsel açıdan da gerekli görünmektedir. Missouri Nehri kıyılarında, aşağı ve yukarıya doğru nehir boyunca bir ve aynı merkezden başlayan yayılma, yeni yerleşme birimleri arasındaki uzaklıklarla oranlı olarak, toplulukların çıkarları arasında, konuştukları dillerde farklılaşmalara yol açmış; sonunda, ayrı ayrı birimler meydana gelmiştir. Boş bir ülkede bir nehir boyunca yayılıp genişleyen halk, böylece, önce üç kabileye, sonra sekiz kabileye ayrılmış; alt bölünmelerle ortaya çıkan birimlerin ayrı ayrı örgütlenmesi tamamlanmıştır. Bu süreçteki ayrılma ve bölünmeler ne bir felaket, ne de beklenmedik bir olgu niteliğinde olmayıp, geniş bir alan üzerinde yayılmış olmanın yol açtığı bir bölünmedir. Missouri boyunca en yukarı yerlerde yaşayanlar İnka'lardır. En aşağı yerlerde yaşayanlar ise, Arkansas ağzında, bin beş yüz mil uzaktaki Quappa'lardır. Dar bir şerit biçiminde ve ormanlarla kaplı nehir boylarında ise, birbirinden bin beş yüz mil uzak olan bu iki kabile arasında diğer altı kabile yaşamaktadır. Bunlar tam anlamıyla Nehir Kabileleridir.

Bir başka örnek ise, Superior Gölü kabileleridir. Ojibwa'lar, Ottawa'lar¹ ve Potawattamie'ler bir ve aynı kabile-den gelmişlerdir. Ojibwa'lar, bugün de gölün başlangıç kısmındaki balıkçılığa en elverişli eski yerlerde oturmakta oldukları için çekirdek kabile görünümündedirler. Kaldı ki, diğer iki kabile üyelerince Ojibwa'lara «ağabeyler» denmektedir. Ottawa'lar «Ortanca Ağabeyler» ve Potawattamie'ler ise «Küçük Kardeşler» diye adlandırılmaktadır. Son kabile ilk olarak ayrılmış, Ottawa'lar en son ayrılan kabile olmuştur. Lehçe farklılaşmalarının derecesinden, ilkindeki farklılaşmanın en yüksek derecede olma-

1 O-ta'-was.

sından da bu anlaşılmaktadır. Beyazlar geldiğinde, M. S. 1641 yılında, Ojibwa'lar Superior Gölünün sularının aktığı nehir ağzındaki Rapids'de oturuyorlardı. Gölün güney kıyıları boyunca Ontonagon yerleşme bölgesine; kuzey kıyıları boyunca da, aşağılara, St. Mary Nehrine doğru Huron Gölüne kadarki yayılmaları işte bu noktadan olmuştur. Ojibwa'ların ellerinde tuttukları bölge, mısır ve diğer tarım bitkilerini ekip dikmediklerinden, yaşamlarını sürdürmek için, daha çok, balık ve diğer kara av hayvanlarıyla beslenen bir topluluk için elverişli koşullara sahip olan bir bölgedir.² Bütün Kuzey Amerika'da Columbia Vadisi dışında, bu tür bir yaşam biçimi için verilebilecek tek örnek bu bölgedir. Bu elverişli koşullar sayesinde ki, Ojibwa'lar büyük bir nüfusa erişmişler; belli bir dönem sonra bağımsızlaşacak olan pek çok göçmen topluluklarını, bu olanak sayesinde, uzaklara gönderebilmişlerdir. Potawattamie'ler Yukarı Michigan ve Wisconsin arasındaki bölgeyi 1641'de Dakota'lardan almış, zaptetmişlerdir. Dakota'lar, Potawattamie'leri buralardan geri püskürtmek için giriştikleri mücadeleyi kaybetmişlerdir. Aynı yıllarda, daha önceleri Kanada'daki Ottawa nehri yakınlarında yaşayan Ottawa'lar Batıya yönelmişler; Georgian Körfezi, Manitouline Adaları ve Mackinaw'a yerleşmişler; buralardan da, Aşağı Michigan'a doğru güneye yayılmışlardır. Kökende aynı halk topluluğu olan, fakat içlerinde ayrı soyların bulunduğu bu topluluklar geniş bir bölgeyi ele geçirmişlerdir. Ayrı yerlerde yaşamaları ve yerleşme yerleri arasındaki uzaklık nedeniyle, Beyazların gelmesinden çok önce, ayrı ayrı dilleri olmuş ve bağımsız kabilelere ayrılmışlardır. Ülke-toprakları birbirine bitişik ve yakın olan bu üç kabile karşılıklı yardımlaşma ve savunma amacıyla, aralarında, Amerikalıların «Ottawa Konfederasyonu» dediği birliği kur-

2 Ojibwa'lar, bugün, eski dönemlerde toprak künkler, borular, su küpleri ve kaplar yaptıklarını belirtmektedirler. Sault St. Mary'de pek çok yerdeki kazılarda kendi atalarının yapıtları olduğunu söyledikleri Kızılderili çömlekleri bulunmuştur.

muşlardır. Bu birlik, savunmada olduğu kadar saldırıda da, İrokua'larda olduğu gibi, sıkı bir konfederasyondan çok bir birlik niteliğinde olmuştur.

Bu ayrılmalardan önce, bu üç kabileye yakın düşen bir kabile olan Miami'ler kabilesi de Ojibwa kökeninden kopmuş, aynı ata-kabileden ayrılmış ve orta Illinois'ye ve Batı Indiana'ya göçüp yerleşmişti. Bu göçlerin izlerinden ise, aynı kökenden ayrılma en son kabilelerden olan Illinois'ler gelmiş; bu kabileden de Peoria, Kaskaskia, Weaw ve Piankeshaw kabileleri oluşmuştur. Bunların lehçeleri, Miami'lerin lehçeleriyle birlikte, en çok Ojibwa'larınkine, sonra da Cree'lerinkine benzemektedir.³ Bütün bu kabilelerin Superior Gölünün balık yönünden zengin bölgesindeki belirli bir merkezden çıkıp yayılmış olmaları çok önemlidir. Çünkü bu olgu yeni yeni kabilelerin oluşum yol ve biçimleriyle, yaşam için gerekli olanak ve besinlerin bulunduğu doğal merkezler arasındaki yakın bağlantının önemini göstermektedir. New England, Delaware, Maryland, Virginia ve Carolina Algonkin'leri de, çok büyük bir olasılıkla, aynı kökten gelmektedir. Yukarıda adları belirtilen lehçelerin ve bugünkü çeşit çeşit yeni lehçelerin oluşması için yüz yıllar gerekmiştir.

Yukarıki örnekler, kabilelerin birbirlerinden, ya da üstün derecede elverişli durumda bir bölgedeki ata-kabileden kopup ayrılarak oluşmalarını göstermektedir. Başka yerlere göç eden her topluluk, yeni topraklar bulmak ve ele geçirmek, olabildiği kadar uzun bir süre ana kabileyle bağlantısını koruyabilmek için, önceleri, askeri bir koloni niteliği taşımak zorundaydı. Ardı ardına sürdürülen bu göçlerle, hem ellerindeki bu birbirine yakın toprakları genişletmeyi, hem de kendi sınırları içindeki topraklara göz diken saldırganlara karşı koyabilmeyi amaç-

3 Potawattamie'ler ve Cree'lerin ikisi de pek çok değişikliklere uğramışlardır. Olasıdır ki, Ojibwa Otawa'lar ve Cree'ler, Potawattamie'ler ayrıldıktan sonra da aynı lehçelerle konuşuyorlardı.

lamışlardır. Dikkat çekici nokta şudur ki, aynı kökten gelme lehçelerle konuşan Kızılderili kabileleri, genellikle, ellerindeki bölgeler ne denli geniş olursa olsun, birbirine bitişik bölgelerde yaşamaktadırlar. Bu durum, dünyanın neresinde olursa olsun, aslında, dilleri aynı ortak kökenden gelen diğer kabilelerde böyledir. Bunun nedeni ise, belirli bir coğrafi merkezden yayılan ve varlıklarını sürdürmek için amansız bir mücadeleye girişen, bu amaçla yeni geldikleri toprakları ellerinde tutmak isteyen bu toplulukların anayurtla ilişkilerini kesmemek, tehlike karşısında onun yardımına güvenmek ve önlenemeyecek bir tehlikenin bulunduğu durumlarda ise tekrar anayurda sığınmak zorunda olduklarını düşünmeleridir.

Bu göçlerde herhangi bir bölgenin, fazla nüfusun zamanla artması nedeniyle göçün başlatıldığı bölge olabilmesi için, varlıksürdürme olanaklarınca zengin olması gerekmektedir. Kuzey Amerika'da bu tür doğal merkezler sayıca çok az olmuştur. Bildiğimiz kadarıyla, hepsi hepsi üç tanedir. Birincisi, mısır ve diğer tarım ürünlerinin ekiminden önceki dönemlerde varlıksürdürme olanaklarının çeşitliliği bakımından dünyada eşi bulunmaz bir bölge olan Columbia Vadisidir. İkincisi, Superior Gölü, Huron Gölü ve Michigan Gölleri arasındaki Ojibwa'ların yurdu olan yarımada ile, birçok Kızılderili kabilesinin yaşadığı koruluklar ve balık avcılığına elverişli akarsularla dolu toprakların bulunduğu bölgedir. Üçüncüsü, Minnesota'daki göl bölgesi ve bugünkü Dakota kabilelerinin yaşadığı orman ve dereleriyle ünlü bölgedir.⁴ Kuzey Amerika'da

4 Bir orman ve otlak ülkesi olarak kusursuz bir av yeridir. Otlaklarda ekmek yerine yenilebilen kökler, kamışlar çok boldur. Yazın her taraf çilek, böğürtlen ve dutlarla dolar. Ama bu gibi şeyler başka yerlerde de olabilir. Bölgenin seçkin ve eşsiz özelliği, Columbia Nehri ve kıyıya inen diğer nehirlerdeki tükenmez bolluktaki ton balıklarının (salmon) bulunuşudur. Bu balıklar yere serilir, güneşte kurutulur; pakatlendikten sonra köylere taşınır. kışın büyük kısmında halkın temel besinini bu

varlıksürdürmeye elverişli doğal merkezler ve çok sayıda doğal kaynak yalnızca buralarda bulunmaktadır. Dakota'lar tarafından ele geçirilmeden önce, Minnesota'nın, Algonkin'lerin yurt toprakları arasında yer aldığı inanmamızı gerektiren bazı nedenler bulunmaktadır. Mısır ve diğer tarım ürünlerinin ekimine geçildiğinde, bu yeni uygulama nüfusun yerleşmesine yol açmış, daha küçük alanlarda yaşamlarını sürdürebilme olanağı bulan toplulukların nüfusları artıp yoğunlaşmaya başlamış; fakat bu değişim, hemen hemen bütünüyle tarımcılıkla yaşamaya başlayan bu en gelişkin yerli Kızılderili topluluklarının kıt'a üzerinde denetim kurmalarına yetmemiştir. Küçük alanlarda yapılan bahçe tarımcılığı (horticulture) Barbarlığın Aşağı Dönemindeki başlıca kabileler arasında da hızla yayılmış ve onların yaşamlarının da büyük ölçüde gelişmesine yol açmıştır. Beyazlar geldiğinde, tarımcılığa henüz geçmemiş bulunan kabilelerle birlikte, Kuzey Amerika işte bu kabilelerin elinde bulunuyordu ve kıt'aya yayılan yeni nüfus buralarda oluşup, diğer yerlere doğru yola çıkıyordu.⁵

balıklar oluşturur. Kışın, kıyılardan midye ve diğer deniz kabukluları toplanır, bol bol bunlar yenir. Bu yoğun olanaklar yetmezmiş gibi, bütün yıl boyunca yumuşak, hava değişiklikleri az bir iklim görülür. İklim Tennessee ve Virginia iklimi gibidir. Tahıl nedir bilmezler. Kabile yaşamı için tam bir cennettir burası.

5 Çok büyük bir olasılıkla Columbia Vadisinin Ganowanian aile biçiminin beşiği olduğu; geçmiş çağlarda, ardı ardına çeşitli göçmen topluluklarıyla kıtanın kuzey ve güney bölgelerine yayılınca dek göçmenlerin hep burada toplanıp yola çıktıkları ileri sürülebilir. Ayrıca, Avrupa'lılar gelinceye dek kıtanın her iki bölgesindeki topluluklara da buradan yeni yeni göçler yapılmaya devam etmiştir. Bu sonuçlara fiziksel nedenlerden, toplumların içinde yaşadıkları koşulların benzerliğinden ve bu Kızılderili kabileleri arasındaki dil yakınlıklarından varılmaktadır. Orta

Kabilelerin sayılarının artması, lehçe ve dillerin artıp farklılaşması, yerli kabileleri arasında, bir süre sonra, ardı ardına kavgaların başlamasının da belli başlı nedenlerinden biri olmuştur. Kural olarak, en uzun süren savaşlar, örneğin İrokua'lar ile Algonkin ve Dakota ile Algonkin kabileleri arasındaki savaşlar gibi, farklı köklerden gelen ve farklı lehçeleri konuşan kabileler arasında olmuştur. Oysa, Dakota ve Algonkin kabileleri, genel olarak, kendi aralarında uzun süre barış içinde yaşamış-

bölgelerde yoğun ormanlık ve korulukların kuzeyden güneye kesiksiz bin beş yüz mil ve doğudan batıya bin milden fazla bir alanı kaplaması, kuzey Amerika kıtasında Pasifik ve Atlantik kıyıları arasındaki ulaşımı ve haberleşmeyi engellemiştir. Bu nedenle Columbia Vadisinden yola çıkan bir köken ailenin, yayılarak, fizik koşullar nedeniyle göç yoluyla Florida'ya oranla Patagonya'ya daha çabuk erişmiş olması çok olasıdır. Eldeki veriler, Kızılderili topluluklarının beşiği olarak bu bölgeyi göstermektedir. Birkaç kanıt daha bulunabilirse, bu hipotez iyice kesinleşecektir.

Gelişme sürecinde çok önemli bir etmen olmakla beraber, mısır bitkisinin bulunuşu ve ekilmeye başlanması, olayların akışında maddi bir değişmeye yol açmadığı gibi, daha önceki nedenlerin işleyişini de etkilememiştir. Bu, Amerika'ya özgü daneli bitkinin ilk yurdunun neresi olduğu bilinmiyor; fakat bitkilerin çok iyi yetiştiği, mısırın en yüksek verime ulaştığı, köy yerleşimine geçmiş Kızılderililerin yerleştiği en eski bölge olan orta Amerika'nın tropikal bölgesi, genel olarak mısırın doğal yurdu sayılmaktadır. Eğer mısır ekimi Orta Amerika'dan başlamışsa, önce Meksika'ya, sonra New Mexico ve Mississippi vadisine, daha sonra da tekrar doğuya doğru, Atlantik kıyılarına yayılmış olması gerekmektedir. İlk yurdundan uzaklaştıkça Mısır ekilen alanlar azalmaktadır. Daha barbar durumdaki kabilelerin yeni bir beslenme olanağı elde etmek için mısır ekmek istemeleri nedeniyle, köy yerleşimine geçmiş Kızılderililerden ayrı olarak mısır ekimi bunlar aracılığıyla da yayılmıştır. Fakat, New Mexico ile Columbia Vadisi arasındaki bölgeden ileriye gidememiş; yukarı Missouri'deki Minnitaree'lerin ve Mandan'la-

lardır. Bu böyle olmasaydı, belki de kıt'a üzerinde bu denli geniş alanlara yayılmış olamayacaklardı. Bir istisna oluşturan en kötü örnek, kendi kan yakınları olan Erie'lere, Tarafsız Ulus'a, Huronlar'a ve Susquehannock'lara karşı yok etme savaşları sürdürmüş bulunan İrokua'lardır. Aynı kökten gelme yeni lehçelerle konuşan kabileler ise kendi aralarında konuşabilmekte ve görüş ayrılıklarını tar-

rın, Kuzeydeki Kızıl Nehir kenarındaki Sheyan'ların, Kanada'daki Simcoe Gölü kıyısındaki Huron'ların, Kennebek Abenakie'lerinin ve genel olarak Mississippi ile Atlantik arasındaki kabilelerin çoğunun mısır ekimini bilmeleri bu durumu değiştirememiştir. Columbia Vadisinden çıkan göçmen topluluklar, öncülerinin (seleflerinin) geldikleri yolları izleyerek New Mexico ve Meksika'daki köylü Kızılderili (topluluklarının bulundukları yerlere —ç.) gelip dayanmışlar, buradaki kabileleri önce Isthmus'a, sonra, oradan da Güney Amerika'ya göçe zorlamışlardır. Yerlerinden sürülen bu kabileler köy yerleşimine geçmiş Kızılderili yaşamının gerçekleştirdiği gelişmelerin tohumlarını da yeni yurtlarına getirmişlerdir. Çeşitli zaman aralıklarıyla kendini yineleyen bu olgu, sonunda, Güney Amerika'ya o zamana kadarki yabanıl göçmenlerin hiçbirinde görülmediği kadar üstün bir yerleşik nüfusun oluşmasını sağlamış; bu gelişmeler sırasında kıtanın kuzey kısmı yoksullaştıkça yoksullaşmıştır. En sonunda, gelişmede Güney Amerika daha ileri bir yer kazanmış; güneyin en geri ülkesinde bile bu duruma gelinmiştir. Peru yerlileri arasındaki Manco Capac ve Mama Oello efsanelerinde güneşin çocukları denen; hem ağbi ve kız kardeş, hem de karı ve koca olan iki insan anlatılmaktadır. Efsaneye göre, köylü Kızılderililerden bir topluluk, ille Kuzey Amerika'dan olması gerekirse de, çok uzaklardan göçerek gelmiş, buralılarla birleşmiş ve Ant Dağlarındaki yabanıl kabilelere, mısır ve diğer tarım bitkilerinin ekimi ve dikimi de içinde olmak üzere, daha gelişkin yaşam sanat ve zanaatlarını öğretmişlerdir. Çok doğaldır ki, efsane efsane olduğu için, gelen kabilelerin de, yerli kabilelerin de adları unutulmuş; sadece, Ant Dağlarındaki bu kabilelerin reisiyle karısının adları efsane ile günümüze dek gelebilmiştir.

tışarak giderebilmektedirler. Ayrıca aynı ortak soy kökeninden geldikleri için, birbirlerinin doğal yandaşları olmaları gerektiğine inanmaktadırlar.

Herhangi bir bölgede yaşayanların kalabalık olup olmayışı, bölgenin varlıksürdürme olanaklarıyla sınırlı olmuştur. Beslenme büyük ölçüde balık avcılığına ve av hayvanlarının bulunmasına bağlı olunca, küçücük bir kabilenin bile yaşaması için geniş bir bölge gerekmektedir. Balık ve av hayvanlarının yanına nişastalı besinler de katıldığı zaman bile, kabilelerin ellerinde tuttukları toprakların, nüfusa oranla, gene de çok geniş olması gerekmektedir. Kırk yedi bin mil karelik bir alanı olan New York'ta, Hudson'un doğu kıyısındaki Algonkin'ler, Long Island'daki İrokua'lar ve eyaletin batısındaki Erie'ler ile Tarafsız Ulus da içinde olmak üzere, buralarda hiçbir zaman 25 binden fazla Kızılderili yaşamamıştır. Soy örgütlenmesine dayanan bir yönetim, soyların birbirlerine yakın yerlerde yaşamakta olmamaları durumunda, sayıları gitgide artan bir halkın yönetilmesini sağlayacak etkin bir merkezi güç (yönetim) oluşturamamaktadır.

New Mexico, Meksika ve Orta Amerika'da yaşayan köy Kızılderilileri arasındaki nüfus artışı, kabilelerdeki ayrılma ve bölünme sürecini durduramamıştır. Her *pueblo* (köy topluluğu), genellikle, kendi kendini yöneten bir birim olarak kalmıştır. Birkaç köyün aynı akarsu boyunca ve birbirlerine yakın yakın kurulduğu bölgelerde, topluluklar, genellikle, aynı kökenden gelmekte ve kabile ya da konfederasyon çatısı altında ortak bir yönetime sahip olmaktadır. Yalnızca New Mexico'da bile, her biri ayrıca çeşitli lehçelerle konuşulan ve sayıları yedi kadar olan köken dil bulunmaktadır. 1540-1542'de Coronado'nun seferleri sırasında bu köylerin sayıca pek çok oldukları, fakat nüfuslarının çok küçük olduğu belirtilmiştir. Cibola, Tucayan, Quivira ve Hemez kabilelerinde yedişer köy, Tigux⁶ kabilesinde on iki köy bulunduğu yazılmıştır. Ay-

6 «Coll. Ternaux-Compans», ix, ss. 181-183.

rica, dil yönünden aralarında yakınlık olduğu anlaşılan diğer gruplara da rastlanmıştır. Bu grupların her birinin konfederasyonlar içinde bir araya gelmiş olup olmadıkları hakkında bize bir bilgi kalmamıştır. Moqui'lerin yedi köyünün (Coronado'nun seferlerindeki Tucayan Köyleri) bugün konfederasyon çatısı altında örgütlenmiş oldukları, o zaman da bu şekilde örgütlenmiş olabilecekleri anlaşılmaktadır.

Şimdiye kadarki örneklerle açıklanmaya çalışılan ayrılma ve bölünme süreci, Amerikan Kızılderilileri arasında binlerce yıl etkinliğini sürdürmüş; sonunda, bildiğimiz kadarı ile, yalnızca Kuzey Amerika'da kırka yakın köken-sel-dilin oluşumuna yol açmıştır. Bu dillerin her biri sayısız lehçelerle ve hepsi de çok sayıda ayrı ayrı kabilelerde konuşulmaktadır. Bu kabilelerin yaşam-deneyimleri, büyük bir olasılıkla, Asya, Avrupa ve Afrika'daki çeşitli kabilelerin benzer koşullar (aynı etnik dönemler) içindeki yaşam-deneyimlerinin yinelenmesinden başka bir şey olmamıştır.

Buraya kadarki gözlemlerden Amerikan Kızılderililerindeki kabilenin (tribü) çok basit ve «mütevazı» bir örgüt olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Birkaç yüz, ya da en fazla birkaç bin kişiden bir kabile oluşabilmekte; böyle bir kabile, Ganowanian aile düzenine dayanan topluluk içinde önemli bir yer alabilmektedir.

Bu durumda, bir Kızılderili kabilesinin işlevlerini ve özelliklerini de şu başlıklar altında incelemeye başlayabiliriz :

- I. *Bir ülke-toprağına ve bir ad'a sahip olmak.*
- II. *Diğerlerinden ayrı bir dil ya da lehçeye sahip olmak.*
- III. *Soyların seçtikleri sachem ve reisleri göreve getirme hakkı.*
- IV. *Sachem ve reisleri görevden alma hakkı.*

V. *Dinsel bir inanca ve tapınma biçimine sahip olmak.*

VI. *Reisler kurulundan oluşan bir üst yönetimin bulunuşu.*

VII. *Bazı durumlarda, kabilede bir baş-reisin bulunması.*

Kabile topluluğunun bu temel özelliklerine kısaca değinmek yetecektir.

I. *Bir Ülke-Toprağına ve Bir Ad'a Sahip Olmak*

Kabilenin ülke-toprağı fiili yerleşme bölgesi ile, kabile üyelerinin avlanırken ya da balıkçılık yaparken gidebilecekleri, yayılabilecekleri yerlerden oluşur ve kabilenin diğer kabilelere karşı savunabileceği genişlikte olur. Farklı diller konuşan kabileler arasında hiçbirine ait sayılmayan geniş bir bölge bırakılmakta; fakat aynı dilden konuşan kabileler arasında bu bölge daha dar olabilmekte; sınırlar daha az kesin tutulabilmektedir. Bu şekilde, sınırları tam ve kesin olarak tanımlanmamış bulunan kabile toprakları, dar ya da geniş, o kabilenin ülke-toprağı sayılmakta; diğer kabileler de bunu böyle kabul etmekte; ilgili kabile kendi yurtluğunu bu sınırlar içinde savunmaktadır.

Bir süre sonra, zamanı gelince, her kabile, görünüşe bakılırsa seçerek değil de kendilerine yakıştırıldığı için taşındıkları bir ad almakta; bu adla ayrı bir varlık (bireylik) kazanmaktadır. Örneğin, Seneca'lar kendilerine «Büyük Tepe Halkı» (Nun-dá-wä-o-no), Tuscarora'lar «Gömlek Giyen Halk» (Dus-gá-o-weh-o-nó), Sisseton'lar «Bataklık Köyü» (Sis-sé-to-wän), Ogalalla'lar, «Kamp Göçerleri» (O-ga-lal'-lā), Omaha'lar «Yukarı Nehir Halkı» (O-mä-hä), Iowa'lar «Tozlu Burunlar» (Pa-hó-cha), Minnitaree'ler «Uzakların Halkı» (E-nä't-zä), Cherokee'ler «Büyük Halk» (Tsä-ló-kee), Shawnee'ler «Güneyliler» (Sä-wan-wäkeé), Moheganlar «Deniz Kıyısı Halkı» (Mo-he-kun-e-uk), Köle Göl Kızılderilileri, «Ovalıklar Halkı» (A-cha'o-tin-ne) demektedirler. Meksika'daki köy yerleşimine geçmiş Kızılderililer

arasında Sochimilco'lar kendilerine «Çiçek Tohumları Halkı», Chalcan'lar «Nehir Ağızları Halkı», Tepanecan'lar «Köprü Halkı», Tezcucan'lar ya da Culhua'lar «Açıkgöz Halk» ve Tlascalan'lar ise «Ekmek Adamlar» demektedir.⁷ Avrupa'lıların Kuzey Amerika'daki yerleşmeleri başladığında karşılaşılan Kızılderili kabile adları kabilelerin kendilerinden değil, başka kabilelerden; karşılarındaki kabileleri onların gerçek adlarıyla değil de, kendilerine göre (onlara taktıkları adlarla) adlandıran kabilelerden öğrenilmiştir. Bunun bir sonucu olarak, tarihte bize göre, böyle, bu adlarla bilinen birçok kabile, gerçekte bu adları taşımamıştır.

II. Diğerlerinden Ayrı Bir Dil Ya Da Lehçeye Sahip Olmak

Kabile ve lehçe, aslında, birlikte varlık kazanan iki ögedir. Fakat özel koşullar nedeniyle, bunun kural dışı örnekleri de görülmektedir. Nitekim Dakota topluluklarından on ikisi bugün tam birer kabile olmuş; çıkarları ve örgütleri ayrı topluluklar durumuna gelmişlerdir. Fakat kendi bölgelerine Amerikalılar gelip onları ovalara göçe zorladığı için, bu ayrılımlar vakitsiz gerçekleşmiştir. Zorunlu olarak ayrılmadan önce aralarındaki ilişkinin çok yakın olması nedeniyle aynı dilden Missouri'de tek bir *Teeton* lehçesi ortaya çıkmış, Mississippi'deki *Isauntie* lehçesi ise kök-dil olarak kalmıştır. Birkaç yıl önce Cherokee'lerin yirmi altı bin kişi oldukları saptanmıştır. Bunlar Birleşik Devletler sınırları içinde şimdiye dek görülen kabileler arasında aynı lehçeyi konuşan en kalabalık kabiledir. Fakat Georgia'nın dağlık bölgelerinde, ayrı bir lehçe sayılmayı gerektirmeyecek kadar da olsa, dilde bir farklılaşma meydana gelmiştir. Bunlara benzer bazı diğer örnekler de bulunmaktadır. Fakat bunlar kıt'ada yerlilerden başka top-

7 Acosta. «The Natural and Moral History of the East and West Indies.» Lond. ed., 1604, Grimstone çevirisi, ss. 500-503.

lulukların bulunmadığı dönemin genel kuralı olan, kabile ve lehçenin birlikte ayrı bir varlık kazanması olgusunu değiştirmemektedir. Bugün de, tarımcılığa geçmemiş bulunan Ojibwa'lar, on beş bin kişilik nüfuslarıyla, hepsi aynı lehçeyi konuşmaktadırlar. Dakota kabileleri yirmi beş bine çok yakın bir nüfusa sahiptir ve aralarında çok büyük benzerlik ve yakınlık olan iki ayrı lehçe konuşmaktadırlar. Bu birkaç kabile, diğerlerine göre kural dışı birer örnek oluşturmakta ve çok büyük bir nüfusa sahip bulunmaktadır. Birleşik Devletler'de ve İngiliz Amerika'sındaki Kızılderili kabilelerinde kabile başına ortalama nüfus iki bin kişi kadardır.

III. Soyların Seçtikleri Sachem ve Reisleri Göreve Getirme Hakkı

İrokua'larda reisliğe seçilen bir kimse reisler kurulu tarafından göreve atanıncaya dek reis olmuş sayılamaz. Soylar tarafından seçilen reisler, kabiledaki ortak çıkarlarla ilgili işlerde etkide bulunabilecek kabile kuruluna (her soy'dan gelecek *sachem* ile, aynı soyun savaş reislerinden bir'den fazlasının oluşturdukları kabile kurulunda her soy'un bu delegasyonunun kolektif olarak tek oyları varsa da, görüşmelerde herkes söz alabilmektedir —ç.) üye olacakları için, kabile kurulunun bu gibi kimselerin göreve başlatılması konusundaki yetkisine çok büyük bir önem verilmektedir. Fakat konfederasyon örgütlenmesine geçildikten sonra, *sachem* ve reisleri görevlerine başlatma (investing) yetkisi kabile kurulundan alınıp konfederasyon kuruluna aktarılmıştır. Genel olarak, kabilelerde (soylarda seçilen *sachem*'lerin) göreve atanması konusunda nasıl bir göreneğin bulunduğunu aydınlatacak yeterli bilgilere sahip bulunmamaktayız. Kızılderili kabilesinin toplumsal sistemini aydınlığa çıkarabilmek için şimdiye kadarkilerden daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gereken konulardan biri de budur. Meksika'nın kuzeyinde kalan bölgelerdeki kabilelerde *sachem*'lik ve reislik seçimle gelinen

görevlerdir. Bu bölgelerdeki durum, kıt'anın diğer yerlerinde de geçerli olan genel uygulamanın seçimle gelmek olduğunu apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Delaware'lerde her soyun bir *sachem*'i (Sä-ke-mä) vardır. Görevi soy içinde kalıtsaldır (hep soy içinden biri olmak koşuluyla kalıtsaldır). İki de savaş-reisi vardır. Üç soy birlikte ele alındığında, bütün bu kimseler on beş kişilik bir topluluk olmakta; kabile kurulunu bunlar oluşturmaktadır. Ojibwa'lar arasında herhangi bir toplulukta soylardan biri başat durumdadır. Her soyda bir *sachem* vardır. Görevi soy içinde kalıtsaldır. Birkaç tane de olağan reis bulunmaktadır. Aynı soydan kalabalıkça bir nüfus aynı bölgede yaşıyorsa, bunların da aynı biçimde örgütlenedikleri görülmektedir. Savaş reislerinin sayısı hiçbir şekilde kısıtlanmış değildir. Kızılderili kabilelerinin pek çoğunda, *sachem* ve reislerin seçilmeleri ve atanmaları konusunda, bugüne dek derlenmemiş de olsa, kuşkusuz bir yığın «gelenek» oluşmuştur. Bu konuda bilgi edinmemiz çok yararlı olacaktır. *Sachem* ve reislerin «göreve başlamaları» ile ilgili İrokua uygulaması gelecek bölümde ele alınacaktır.

IV. *Sachem ve Reisleri Görevden Alma Hakkı.*

Bu hak, herkesten önce, *sachem* ve reislerin soylarına aittir. Fakat kabile kurulu da aynı hakka sahiptir ve soydan ayrı olarak ve hatta soy'un isteğine karşın bu konuda karşı girişimde bulunabilir. Yabanılık Döneminde ve Barbarlığın Aşağı ve Orta Dönemlerinde bu göreve gelenler ölünceye, ya da edim ve davranışlarında bir kötülük görünceye dek görevlerini sürdürürlerdi. İnsanlık, o zamanlar için, bir göreve seçilen bir kimsenin belirli bir süreyle sınırlandırılmasını henüz öğrenmemiş bulunuyordu. Kendi kendini yönetebilme ilkesinin korunabilmesi için, o dönemde, görevden alma hakkı, bu nedenle, günümüzdekinden çok daha büyük ve temel nitelikte bir önem taşıyordu. Bu hak, soyun ve kabilenin egemenliğinin kesiksiz bir

ifadesiydi. Bu egemenlik ise, tam olarak bir gerçeklik haline gelmemiş olmakla beraber, az çok kendini hissettirebilen bir olgu niteliği kazanmış bulunuyordu.

V. Dinsel Bir İnanca ve Tapınma Biçimine Sahip Olmak

Barbarlara uyguladığımız ölçüler uygulanacak olursa, Amerikan Kızılderililerinin çok dindar insanlar olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Kabileler, genel olarak, yılın belirli mevsimlerinde dinsel bayramlar düzenlemektedir; bu bayramlarda tapınmalar, danslar ve çeşitli oyunlar yer almaktadır. Kabilelerden çoğunda bu edimleri yöneten ve gözeten Büyücü ve onun müritleridir. Bu gibi etkinliklerin yapılacağı haftaları ve ayları çok daha önceden duyurmak, topluluğun ilgisini çekmek, ayakta tutmak büyücünün (aynı zamanda hekimdir) ve müritlerinin görevidir. Yerlilerin dinleri de, yeterince incelenmemiş konulardan biridir. Geleceğin araştırmacıları için yerlilerin dini çok zengin malzemelerle doludur. Yerlilerin kendi dinsel inançlarına ve tapınma biçimlerine varıncaya kadarki yaşam-deneyimleri, aslında, tüm insanlığın bu konudaki yaşam-deneyiminin bir bölümüdür ve karşılaştırmalı dinbiliminde önemli bir yeri olması gerekir.

Yerlilerin din sistemi oldukça karışık ve bulanık bir görünümündedir ve aklın almayacağı kadar boş inançlarla doludur. Belli başlı kabilelerde, daha ileri kabilelerde görülecek olan çoktanrıcılığa eğilim gösteren bir nesnelere tapınmanın izine rastlanmaktadır. Örneğin, İrokua'lar da bir Büyük Ruh, bir Kötü Ruh inancı bulunmakta; ayrıca, daha alt düzeyde birçok manevi varlıklara, ruhun ölümsüzlüğüne ve öte dünyaya inanılmaktadır. Yerlilerin bu Büyük Ruh anlayışına göre, Büyük Ruh bir insan görünümündedir. *He-no* dedikleri Kötü Ruh, *Ga-oh* dedikleri Gökğürültüsü Ruh, Rüzgârların Ruh, Üç Kız Kardeş Ruh, Mısır Ruh, Fasulye Ruh ve Balkabağı Ruh da gene insan görünümündedir. Bu sonunculara, «Yaşamımız»

ya da, «Destekleyicilerimiz» de denmektedir. Bunlardan başka bazı tür ağaçların, bitkilerin ve bazı akarsuların da ruhlarına dinlerinde yer verilmiştir. Bu denli çok sayıda manevi varlığın bulunuşu yüzünden bunların hepsinin yerince somutlaştırılabilmesi pek mümkün olamamıştır. Barbarlığın Aşağı Dönemindeki kabilelerde ilâhlaştırma yoluyla puta tapınmacılık bilinmiyordu.⁸ Aztek'lerde ise kişisel tanrılar, bu tanrıları temsil eden heykelcikler ve bir tanrı tapınağı bulunmaktaydı. Aztek'lerin din sistemleri ayrıntılı bir biçimde bilinmiş olsaydı, diyebiliriz ki, böyle bir dinin Kızılderili kabilelerindeki inançlardan oluşmuş olabileceğine pek kuşkumuz olmayacaktı.

Amerikan Kızılderililerinin dinsel yaşamında dans bir tapınma biçimidir ve bütün dinsel bayram ve şenliklerde yapılan törenlerin doğal bir bölümü olarak danslara yer verilir. Dünyanın hiçbir yerindeki barbar topluluklarında dans bu denli gelişmiş değildir. Her kabilede on ile otuz arasında topluluk dansı oynanmaktadır. Bunların her birinin ayrı adı, kendine özgü şarkıları, çalgıları, ritmi, giysileri ve figürleri vardır. Savaş dansı gibi bazıları ise bütün kabilelerde oynanan genel bir danstır. Belirli bazı danslar ya bir soy örgütüne, ya da soyun sürdürülmesi için kurulmuş bir başka örgüte ait sayılır. Bu örgüte zaman zaman, belirli bir yaşa gelen gençlerin girişleri için de törenler yapılmaktadır. Dakota'ların, Cree'lerin, Ojibwa'ların, İrokua'ların ve New Mexico'daki köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililerin dansları, genel görünüşleri, ritimleri, ayakların hareketleri, müzik ve figürler bakımından birbirine benzemektedir. Bilebildiğimiz kadarıyla, aynı du-

8 Son yüzyılın bitimine yakın, Alleghany Nehri kıyısındaki köylerinden birinde Seneca-İrokua'lar ağaçtan oyarak bir tanrı heykeli yapmışlar, bunun etrafında dans etmişler, dinsel törenler düzenlemişlerdir. Bana bu durumu bildiren yakınlarda ölmüş bulunan William Parker, bu tanrı heykelini görenek gereği bir nehre atarlarken bu törende görünüş. Tanrı heykelinin kimi, neyi canlandırdığını öğrenememiş.

rum Aztek'ler için de geçerlidir. Danslar bütün Kızılderili kabilelerinde tek bir sistemdir ve dinsel inanç ve tapınma sistemiyle dolaysız bağıntılıdır.

VI. Reisler Kurulundan Oluşan Bir Üst Yönetimin Bulunuşu

Bu kurulun doğal kökeni, kurulu oluşturan reislerin soy örgütleridir. Gerekli bir ihtiyaca cevap verdiği için de, soy örgütlenmesine dayanan toplumlar sürdükçe, bu kurul da varlığını sürdüreceğe benzemektedir. Soyların soy reislerince (*sachem*'ler ve savaş reisleri birlikte —ç.) temsil edilmesine uygun olarak, kabile de soyların (bu iki tür —ç.) reislerinden meydana gelen reisler kurulunca temsil edilmektedir. Kurul, bu toplumsal sistemin değişmez bir özelliğidir ve kabile üzerinde kesin yetke bu kurula aittir. Herkesin haberdar olduğu olaylar üzerine toplantıya çağrılan kurul, halkın gözleri önünde ve onların arasında toplanıp çalıştığı, ayrıca, herkese söz hakkı tanındığı için, kamunun sesine kulak veren bir organ olmaktadır. Biçimsel olarak oligarşikse de, bu kurul yoluyla kabile yönetimi temsili demokrasi görünümündedir. Temsilciler yaşam boyunca seçilmekte, ama gerektiğinde azledilebilmektedirler. Her soydaki üyelerin kardeşliği ve göreve soy'ca seçilerek gelme ilkesi bu yönetimin demokratik niteliğinin temelini oluşturmaktadır. Toplumsal gelişmenin bu ilk aşamalarındaki diğer temel ilkeler gibi, yeterince gelişme olanağı bulamamışsa da, demokrasinin insanlığın çeşitli kabileleri arasında çok eski bir gelenek olduğu söylenebilir.

Kurulun başta gelen görevi, kabilenin genel çıkarlarını korumak ve savunmaktır. Kabilenin esenliği ve erkinliği halkının yiğitliğine ve akıllılığına olduğu kadar, kurulun uzak görüşlülüğüne ve erdemliliğine de bağlı bulunmaktadır. Bu kabileler, diğer kabilelerle sürekli savaşlar yaptıkları için kurul toplantılarında çeşitli sorunlar ve önemli konular üzerinde durulmakta; bunların çözümlenmesi ise, yukarda belirtilen nitelikleri gerektirmektedir. Bu nedenle de, kurulun işleyişinde halk ögesi ağır basmak-

tadır. Genel kural, kamusal bir soruna ilişkin olarak görüşlerini açıklamak isteyen herkesin kurula girip konuşabilmesidir. Kadınlara da kendi sorunlarını anlatacak, izleyecek, savunacak bir sözcü seçme hakkı tanınmıştır. Ama karar, sonunda, gene de kurulun yetkisinde kalmaktadır. İrokua'lar için herhangi bir konuda alınacak kararların oy birliği ile alınması genel bir kuraldır; bunun, diğer kabileler için de genel bir «görenek» olup olmadığını söyleyebilecek durumda değilim.

Askeri eylemler, genellikle, gönüllü ve özgürce alınacak kararlara bırakılmaktaydı. Kuramsal olarak, her kabile kendisiyle barış antlaşması yapmayan bütün diğer kabilelerle savaş halinde sayılmaktaydı. Herkes, ne zaman isterse, bir savaş birliği düzenlemek ve akına çıkmakta özgürdü. Böyle biri, cenge çıkma niyetini halka açıklamak için bir savaş dansı düzenler ve gönüllüleri cenge davet ederdi. Bu yöntem, girişimin çevreden destek bulup bulmadığını göstermek bakımından çok pratikti. Eğer bu kimse çevresine adam toplayabilirse, savaş dansında kendi çevresine topladığı bu adamlarla birlikte, coşkunun doruğa ulaştığı bir anda, akıncılar yola çıkmaktaydı. Bir kabile saldırıya uğradığında bu saldırıyı karşılamak için düzenlenmesi gereken savaş birlikleri de aynı şekilde düzenlenmekteydi. Güçlerin tek bir (büyük —ç.) birlik olarak birleşmesi halinde, her savaşçı birliği kendi savaş-önderinin komutu altında savaşmakta; ortaklaşa yürüttükleri savaş harekâtı ise, bu reislerin birlikte oluşturdukları savaş reisleri kurulu tarafından yönetilmekteydi. Eğer bunların arasında ün yapmış bir «savaş-reisi» varsa, doğal olarak, hepsine birden bu reis komuta etmekteydi. Bu durum barbarlığın Alt Dönemini yaşayan tüm kabileler için geçerlidir. Aztek'ler ve Tlascalan'lar ise fratriler şeklinde düzenlenerek savaşa gitmekte, muharebelerde her alt-bölüm kendi savaş-önderinin (birlik komutanının) komutası altında dövüşmekte, her birinin kendine göre ayrı bir giyim-kuşam biçimi ve ayrı bir sancağı bulunmaktaydı.

Kızılderililerin kabileleri ve hatta konfederasyon örgütleri bile askeri harekât için yetersiz kalmaktaydı. Saldırı yeteneği bakımından en üstün olanları İrokua'larınkilerle Aztek'lerinkilerdi. Barbarlığın Aşağı Dönemindeki kabileler arasında, İrokua'lar da dahil olmak üzere, en vurucu savaş gücünü küçük birimler halindeki savaş birlikleri meydana getirmekte, bunlar sürekli olarak hep düzenlenmekte ve uzak yerlere seferlere çıkınakla görevlendirilmekteydi. Bu birliklerdeki savaşçıların yanlarındaki azık, kemerlerine takılı bir torba mısır unu ile yollarda tutacakları balıktan, vuracakları av hayvanlarından ibaretti. Bu savaş birliklerinin düzenlenip savaşa çıkmaları ve günün birinde geri dönmeleri Kızılderili yaşamının en önemli olayları sayılırdı. Bu savaş birliklerinin akınları için, böyle bir şey gerekli sayılmadığından, kabilenin reisler kurulundan izin alınmazdı.

Kabile kurulu savaş ilân etmek, barış yapmak, elçi göndermek, elçi kabul etmek ve ittifaklara girip girmeme konularında karar almak gibi yetkilere sahipti. Basit ve sınırlı işlevi olan herhangi bir devletçik için gerekli yetkiler neyse, kabile kurulunda da bütün bu yetkiler bulunmaktaydı. Bağımsız kabileler arasındaki görüşmeler ve ilişkiler «akıllı-adamlar» ve reislerden kurulu delegasyonlar aracılığıyla olurdu. Böyle bir delegasyonun kabileye geleceği günlerde ise, kabile kurulu toplanırdı; konukları karşılamayı ve diğer işleri bu kurul yürütürdü.

VII. Bazı Durumlarda Kabilede Bir Baş-Reisin Bulunması

Bazı Kızılderili kabilelerinde *sachem*'lerden biri başreis sayılmakta, benzerlerine göre daha üstün bir konum kazanmaktadır. Kabile kurulunun toplanmamış olduğu günlerde kabileyi resmen temsil edecek resmi bir baş'a gereksinme duyulmakta; ancak, bu görevlendirilmede ilgiliye tanınan yetkiler ve görevler fazla önemli şeyler olmamaktadır. Kabile kurulunun yetkesi çok daha üstünse de,

her zaman için toplantı halinde bulunmadığı ve pek ender toplandığı için, alacağı kararlar sonradan kabile kurulunun onayından geçecek olan, kabileyi resmen temsil eden yetkili birisinin geçici yönetsel edimlerde bulunması gerekmektedir. Bu satırların yazarının bildiği kadarıyla baş-reisin görevinin ve yetkisinin temeli sadece bu zorunluluğa dayanmaktaydı. Kabilelerin epeycesinde görülen bu görev, yetkileri bakımından bir yürütme yetkilisinin durumundan bile daha az hissedilir bir konumdaydı. Daha önceki bazı yazarlar, bu yetkilileri kral olarak adlandırmışlarsa da, gerçekte, düpedüz bir kraldan çok, kral karikatürüne benzemekteydiler. Kızılderili kabilelerinde hükümet kavramı fazla gelişmediği için, bu topluluklar, bir çeşit yürütme baş-yetkilisi kavramına bile ulaşamamışlardır. İrokua kabilesinde baş-reis de yoktur. Konfederasyonlarında da, yürütme yetkilisi sayılabilecek hiçbir yetkili bulunmamaktadır. Bu gibi görevlere getirilen *sachem* ve reislerin bu görevlerinin temel özelliği, işe seçimle gelmeleri ve gerektiğinde görevden alınabilmeleridir.

Kızılderili reislerinin oluşturduğu kabile kurulu kendi başına büyük bir önem taşımasa da, çağdaş parlamenterlerin, kongrelerin ve yasama organlarının öncüsü olarak, insanlığın tarihinde önemli bir yeri olduğu açıktır.

Hükümet kavramının gelişmesi, yabanılık döneminde ve soy örgütlenmesiyle birlikte olmuştur. Bu oluşum ise, yönetim kavramının oluşumunun başladığı ilk günler ile uygarlık döneminden sonra ulaşılan siyasal toplum arasındaki üç büyük aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşama, soylar tarafından seçilen reisler kurulunca kabile yönetiminin başlamasıdır. Buna *tek iktidar* yönetimi de denebilir. Bu tek iktidar odağı ise *kurul*'dur. Barbarlığın Alt Dönemini yaşayan kabilelerde, genellikle, bu yönetim egemen olmuştur. İkinci aşama, bir reisler kurulu ile bir askeri komutan arasındaki eşgüdümlemeye dayanan yönetim biçimidir; bunların biri sivil, diğeri askeri işlevler yüklenmiştir. İkinci yönetim biçimi, konfederasyonlar ortaya çıktıktan sonra, barbarlığın Aşağı Döneminde görül-

meye başlanmış, barbarlığın Orta Döneminde kesin ve yaygın bir görünüm kazanmıştır. Askeri komutanın görevi, ilerde kral, imparator ve başkan diye ortaya çıkacak olan yürütme baş yetkilisinin habercisi, çekirdeği olmuştur denebilir. Bu yönetime *iki güce dayanan* yönetim denebilir: *reisler kurulu* ve *askeri komutan*. Üçüncü aşama ise, bir halkın ya da ulusun, reisler kurulu, halk meclisi ve genel askeri komutan üçlüsüyle yönetildiği yönetim biçimidir. Homeros devri Grekleri, Romulus devrinin İtalyan kabileleri gibi barbarlığın Üst Dönemindeki kabilelerdeki yönetim buna örnek gösterilebilir. Bir ulus olarak bir araya gelen halkın nüfusa büyümesi, çevresi surlarla çevrili yerleşme birimlerinde yaşamaya başlaması, topraktan ve küçük ve büyükbaş hayvan sürüleri yetiştirmekten büyük servetler elde edilmeye başlanması halk meclisine bir yönetim organı niteliği kazandırmıştır. Reisler kurulu bu aşamada da devam etmiş, fakat hiç kuşkusuz halktan gelen baskılar karşısında, önemli kamu sorunlarıyla ilgili karar ve önlemlerin alınmasında son sözü, ileride avam meclisi haline gelecek olan, halk meclisine bırakmıştır. Halk meclisi karar alma, önlem önerme yetkisinde değildir. Görevi, reisler kurulunun aldığı kararları ve kararlaştırdığı önlemleri onaylamak ya da onaylamamaktır. Bu konudaki kararına karşı gidilecek başka bir kurum bulunmamaktadır. Ortaya çıktığı ilk günden itibaren (bu organ —ç.) yönetimde kalıcı ve devamlı bir güç olarak yer almıştır. Reisler kurulu ise, sonraları, önemli kamu sorunlarında karar alma yetkisini de yitirmiş, kamu sorunlarını ve kamuca alınacak önlemleri olgunlaştırmak ve bunları çözümlemeye çalışmakla görevli bir ilk-danışma organı durumuna gelmiştir. Kamuca alınacak önlemlere geçerlilik kazandıran halk meclisidir. Bu yönetime *üç iktidarlı* denebilir: *ilk görüşme kurulu*, *halk meclisi* ve *askeri komutan*. Bu yönetim, siyasal toplum kurumuna dek örneğin, Atinalılarda reisler kurulunun senato, halk meclisinin *ecclesia* ya da «avam» meclisi haline dönüşmesine dek varlığını sürdürmüştür. Aynı örgütlerin, günümüz parla-

mentolarındaki kongre ve temsilciler meclisi şeklindeki çifte meclis sistemine dek etkilerini sürdürdükleri söylenebilir. Benzer şekilde, genel askeri komutanlık görevi de, daha önce belirtildiği gibi, günümüzdeki yürütme organının başındaki görevlinin yetki ve sorumluluklarının çekirdeğini oluşturmuştur.

Kabilelerin hepsi bu aşamada değildir. Kabile toplumları nüfusca küçük, gücü az, olanakları kıt topluluklardır; fakat örgütlenmesi tam bir toplum görünümündedir. Barbarlığın Aşağı Döneminde insanlığın durumunun ne olduğunu anlamak için kabile toplumlarına bakmak gerekir. Barbarlığın Orta Döneminde kabilelerin nüfusları hissedilir derecede artmış, daha gelişkin yaşam koşulları sağlanmış; fakat soy'a dayanan toplum biçimi temel nitelikte bir değişime uğramaksızın varlığını sürdürmüştür. Siyasal toplum aşamasına geçmek bu dönemde de olanaksız kalmıştır. Kabileler çerçevesinde örgütlenen soylar, daha önce olduğu gibi, varlıklarını sürdürmüşler; fakat kabile konfederasyonlarının sayısı artmaya başlamıştır. Meksika Vadisinde olduğu gibi, bazı bölgelerde tek bir yönetim altında çok daha kalabalık toplumlar oluşmuş ve bunlarda yaşamla ilgili sanat ve zanaatlarda önemli gelişmeler sağlanmışsa da, bu toplumlarda bile, soy örgütlenmesine dayanan toplum biçimine son verilip de siyasal topluma geçilebildiğini gösteren hiçbir kanıt bulamamaktayız. Soy örgütlenmesini kendine temel almış bir siyasal toplum ya da devlet örneği vermek olanaksız görülmektedir. Devletin kendine temel olarak kişileri değil de ülke-toprağını; siyasal sistem olarak da, bir toplumsal sistem birimi olan soy örgütünü değil de siteyi esas alması gerekmiştir. Böylesine temel nitelikte bir sistem değişiminin oluşması ise, Amerikan Kızılderili kabilelerinin yaşam-deneyimlerinden çok daha fazlasının yaşanmasını gerektirmekteydi. Bu oluşumun gerektirdiği bir başka nokta da, Grek ve Romalılardaki kadar düşünsel yeteneğe sahip insanların ortaya çıkması; insanlığı günümüzün uygar uluslarının içinde yaşadığı bu yeni yönetime eriştirecek

ve uzun bir atalar zinciri boyunca sürecektir olan nice nice yaşam-deneyimlerinin kazanılmasıydı.

Organik dizilerin kendi aralarındaki gelişme çizgisine uygun olarak, bundan sonraki bölümde, kabileler konfederasyonunu ele alacak; soy (gens), fratri ve kabile örgütlerini kabileler konfederasyonu içindeki karşılıklı yeni ilişkileri açısından inceleyeceğiz. Barbarlık dönemlerinde, soy'a dayanan toplum örgütlenmesinin insanlığın içinde bulunduğu koşullara, toplumun istemlerine ne denli başarıyla kendini uyarlayabilmiş olduğunu gelecek bölümde daha da ayrıntılı olarak göreceğiz.

V. BÖLÜM

İROKUA'LAR KONFEDERASYONU

Savunma alanında karşılıklı olarak birbirleriyle yardımlaşma amacıyla akraba ve yakın bölgelerde yaşayan kabileler arasında konfederasyon kurma eğilimi doğal bir olgudur. Yaşanan günlük deneyimler, birlik olmanın yararlarının anlaşılmasını sağlayınca, önce bir birlik oluşmakta; zamanla, federal bir birleşmeye yönelinmektedir. Sürekli olarak savaş koşulları altında yaşadıkları için bu durum kabilelerin birleşme eğilimini hızlandırmış; birleşmenin yararlarını akıl yönünden ve yaşam sanatı bakımından görüp anlayacak kadar gelişebilmiş kabilelerde bu yönde eyleme geçilmesine yol açmış bulunmaktadır. Bu gelişme, soyları kabile örgütü içinde birleştiren ilkenin yaygınlaştırılması sayesinde, alt düzeyde bir örgütlenmeden, daha üst düzeyde bir örgütlenmeye geçişi sağlamıştır.

Bekleneceği gibi, Beyazlar geldiğinde Kuzey Amerika'nın çeşitli yerlerindeki kabileler, bazıları kuruluş planı ve yapısı bakımından oldukça gelişkin sayılabilecek birçok konfederasyon kurmuş bulunuyordu. Bunlar arasında, bağımsız beş kabileden oluşan İrokua Konfederasyonu; altı kabileden oluşan Creek Konfederasyonu; üç kabilelik Ottawa konfederasyonu; «Yedi Kurul Ateşi» denen Dakota Birliği; New Mexico'daki yedi *pueblo*'luk Moqui Konfederasyonu; Meksika Vadisinde üç kabileden oluşan Az-

tek Konfederasyonu belirtilebilir. Meksika'nın diğer yerlerinde, Orta ve Güney Amerika'da yaşayan köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililerde, genellikle, iki ya da üç akraba kabileden oluşan konfederasyonlar şeklinde örgütlenmenin bulunduğu çok olasıdır. Gelişme bu topluluklardaki kurumların doğası gereği, ve gelişmelerini biçimlendiren yasalara uygun olarak bu yönde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, bu kadar malzemeden ve bu denli istikrarsız coğrafi ilişkilerden bir konfederasyonun oluşturulması çok güç bir iştir. Köy yerleşmelerine geçmiş bulunan Kızılderililer için, köylerin birbirine yakınlığı ve hepsinin birden yerleştiği bölgenin fazla büyük olmayışı nedeniyle, konfederasyon örgütleme işi daha kolay olmuş; fakat barbarlığın Aşağı Dönemindeki kabilelerden, özellikle İrokua kabilelerinden bunu gerçekleştirebilenler az olmuştur. Konfederasyon örgütlenmesi her nerede ortaya çıkmışsa, bu olgu, oradaki topluluğun düşünsel yetenekler yönünden yüksek bir düzeye erişmiş bulunduğunu da ortaya koymuştur. Kuzey Amerika'daki Kızılderili konfederasyonları içinde en gelişkinlerine verilecek iki örnek İrokua'larınkı ile Azteklerinkidir. Herkesce kabul edilen askeri üstünlükleri ve coğrafi konumları nedeniyle, her iki konfederasyon da önemli başarılar elde etmiştir. İrokua konfederasyonunun yapısı ve dayandığı ilkeler hakkında oldukça yeterli ve kesin bilgiye sahibiz. Aztek konfederasyonuna ilişkin bilgilerimiz ise yeterli olmaktan çok uzaktır. Aztek konfederasyonu ile ilgili olarak yapılan tarih araştırmaları, bunun hem savunma, hem de saldırı amacıyla yakınlıkları olan üç kabile arasında kurulmuş basit bir birlik mi, yoksa İrokua'larınkı gibi sistemli bir konfederasyon mu olduğunu kesinliğe kavuşturamamışlardır. Fakat bu iki kuruluştan birincisi için geçerli ve doğru sayılabilen şeyler, genel olarak, ikincisi için de doğru ve geçerli kabul edilebilir. Bu nedenle, biri hakkındaki bilgilerimize dayanarak diğeri hakkında da bazı bilgiler ortaya koyabiliriz.

Konfederasyonların ortaya çıktıkları koşullar ve dayandıkları ilkeler dikkat çekecek derecede basittir. Konfe-

derasyonlar, zamanla, daha önceden var olan ögelerin ürünü olarak ve doğal bir şekilde oluşurlar. Herhangi bir kabilenin birkaç bölüme ayrıldığı ve bu alt-bölümlerin ayrı ayrı, fakat birbirine bitişik topraklara yerleşmiş olarak yaşadıkları topluluklarda konfederasyon bu alt-bölümleri, bunların hepsinde yer alan ortak soylar ve konuştukları lehçelerin yakın oluşu sayesinde yeniden birleştirmeye yaramaktadır. Soy örgütünün içinde yer alan duygu birliği, soy ve üyelerinin ortak bir soygelimine sahip olmaları, ve aynı konfederasyon içindeki soyların hepsinin anlayabildiği bir dil ya da lehçenin konuşulması konfederasyonun oluşumu için gerekli maddi ögeleri hazırlamış olmaktadır. Konfederasyon bu nedenle, kendine temel ve merkez olarak soyu almış, dış dünyayla olan ilişkilerinde de, lehçelerini türeten ana dili kullanmıştır. Ortak dilin çeşitli lehçelerinden başka bir dil kullanan kimseye rastlanmamıştır. Eğer bu doğal engelleme bulunmamış olsaydı, açıktır ki, örgüt içinde birçok *heterojen* ögelere de yer vermek gerekecekti. Natchez'ler¹ gibi, konuştukları dilleri farklı olan bazı kabile kalıntılarına da konfederasyonda yer verildiği olmuştur. Fakat bu kural dışı durumun genel kuralı geçersiz kılması beklenemez. Kızılderili topluluklarından hiçbirisi, kendi soy geçmişinden gelenlere dayanmadan ve üyeleri bu niteliklerini koruyarak yeterince çoğalmadan, soylara dayanan kabileler konfederasyonu aracılığıyla tüm Amerika kıtasında yaygın bir güç haline gelememiştir. Kökensel dillerin çokluğu, bu başarısızlığı açıklayan nedenlerin başında gelmektedir. Bir konfederasyonla eşit koşullarda birleşebilmek için soy ya da kabilenin üyesi olmak ve aynı dili konuşmaktan başka hiçbir koşul geçerli sayılmamaktadır.

Hemen belirtmek gerekir ki, barbarlığın Aşağı, Orta ve Üst Dönemlerinde, dünyanın hiçbir yerinde, soy örgütlenmesine dayanan toplumsal kurumlarla ve doğal gelişmey-

1 Fransızlar tarafından yenilgiye uğratılmalarından sonra Creek Konfederasyonuna alınmışlardır.

le bir krallık kurulabilmiş değildir. Çalışmamın hemen başlarında böyle atakça bir sav ileri sürmemin amacı, soy, fratri ve kabile örgütlenmesine dayanan eski toplumun yapısına ve temeldeki ilkelerine daha yoğun bir şekilde dikkat çekmektir. Monarşi, *gentilism*'in (soy örgütlenmesi toplumunun) yapabileceği, uyuşabileceği bir şey olmamıştır. Monarşi, uygarlığın daha sonraki dönemlerine aittir. Barbarlığın Üst Döneminde Grek kabileleri arasında zaman zaman despotizm görülmüştür. Ama bunlar kötüleşme, bozulma sonucunda oluşmuş; halk tarafından «yasal» sayılmamışlar ve gerçekten de soy örgütlenmesine dayanan toplumun genel anlayışıyla hiçbir zaman bağdaşamamışlardır. Grek krallıkları soysuzlaşma ürünü olarak ortaya çıkmış despotizmlerdir ve sonraki krallıkların çekirdeğini oluşturmuşlardır; ama, bu sözümona krallıklar da, aslında, olsa olsa, birer askeri demokrasi sayılabilirler.

İrokua'lar, becerikli ellerce yapılan birkaç yasama düzenlemesiyle kolaylaştırılmış bir doğal büyüme ve gelişmeyle ortaya çıkan konfederasyonun oluşum biçimi için en iyi örneği vermişlerdir. Başlangıçta, Mississippi'nin öte kıyılarından göçüp gelmiş bulunan ve büyük bir olasılıkla Dakota'ların bir dalı olan İrokua'lar önce St. Lawrence vadisine gelmişler ve Montreal'e yerleşmişlerdir. Yöredeki kabilelerin baskılarıyla burayı terk etmek zorunda kalınca New York'un orta bölgesine gelmek istemişlerdir. Kanolarıyla (kayıklarıyla —ç.) Ontario Gölünün doğu kıyısına inen İrokua'lar, sayıları çok az olduğu için, önceleri Oswego nehrinin ağzında yerleşmeye başlamışlar; geleneklerine uyararak, çok uzun bir süre buralarda yaşamışlardır. O zamanlar, Şahinler, Onondaga'lar ve Seneca'lar diye en az üç ayrı kabile olduklarını biliyoruz. Daha sonra Canandaigua gölünün üst kısmında tek başlarına yerleşen bir küme, Seneca'lar olarak kendini ayırmıştır. Onondaga Vadisine yerleşen bir kabile Onondaga'lar diye anılmıştır. Üçüncüsü, doğuya doğru geçerek, önce Utica yerleşme birimine yakın Oneida'ya gelmiş, buradan Mohawk Vadisine geçmiş ve Mohawklar adını almıştır. Kalanlar ise

Oneida'lar adını almıştır. Onondaga ya da Seneca'ların bir kısmı Cayuga Gölünün doğu kıyısına yerleşmiş ve Cayuga'lar adını almıştır. İrokua'ların eline geçmeden önce New York'un Algonkin kabilelerinin yaşadığı yerlerden biri olduğu sanılmaktadır. İrokua'ların geleneklerine göre, doğuda Hudson'a ve batıda Genesee'ye doğru genişledikçe, bu bölgede kendilerinden önce yaşayan kabileleri İrokua'lar buralardan sürmüşlerdir. Gene İrokua'ların anlattıklarına göre, konfederasyon kurmalarından önce, düşmanlarına karşı savaşlarla dolu uzunca bir dönem geçirmişler; böylece, hem saldırı, hem de savunma amaçlarıyla federal bir birlik oluşturma'nın ilkelerinin yararlarını görüp anlama olanağı bulmuşlardır. Bu dönemde saldırılara karşı çevresi kazıklarla tahkim edilmiş köylerde yaşamışlar; balık ve diğer av hayvanları ile, dar ölçüler içinde, bahçe tarımcılığından sağlayabildikleri yiyeceklerle beslenmişlerdir. Sayıları, hiçbir zaman 20.000'i aşmamıştır. Kıtlıkla dolu bir yaşam, yetersiz beslenme ve aralıksız bir savaş ortamı nedeniyle, köy yerleşmesine geçmiş Kızılderililer de dahil olmak üzere, hiçbir Kızılderili kabilesi fazla bir nüfusa sahip olamamıştır. İrokua'lar, New York'un bulunduğu yerleri de aşip geçen büyük ormanlarla çevrilmiş, kuşatılmışlardı; bu ormanlar karşısında güçsüz kalıyorlardı. Beyazların İrokua'larla ilk ilişkileri 1608 yılında olmuştur. Yaklaşık olarak 1675 yılında, New York, Pennsylvania ve Ohio'nun² büyük kısmı ile Kanada'nın Ontario Gölünün kuzeyindeki kısımlarını kapsayan oldukça geniş bir alan İrokua egemenliği altındaydı. İrokualar, beyazlar tarafından bulundukları sıralarda, yaşam sanatı açısından Meksika Körfezinde yaşayan kabilelerden belki biraz geriydiler

2 Yaklaşık olarak 1651-1655'de kan yakınları olan bu Erie kabilesini Genesee Nehri ile Erie Gölü arasındaki yerlerden çıkarmışlar, hemen sonra Niagara Nehri bölgesinden Tarafsız Uluslar'ı uzaklaştırmışlar, böylece New York'un geri kalan kısmını da ele geçirmişlerdir. Aşağı Hudson ve Long Island bunun dışında kalmıştır.

gerçi ama, zekâ ve gelişme bakımından New Mexico'nun kuzeyindeki Kızıl Irkın en üstün temsilcisiydiler. Düşünsel beceri ve yetenekleri yönünden Amerika'daki en gelişkin Kızılderililer arasında yer almış bulunuyorlardı. O günden beri sayıca azalmışlarsa da, bugün bile New York'da dört bin, Kanada'da bin, Batıda da bin kadar bu kabilelerden Kızılderili bulunmaktadır. İrokua'ların bu durumları varlıksürdürmede barbarlık döneminin yaşam sanatlarının etkinliğini ve kalıcılığını açıkça ortaya koymaktadır. Bugün, İrokua'ların, yavaş da olsa, nüfuslarının arttığı söylenmektedir.

Yaklaşık olarak M. S. 1400-1450³ yıllarında Konfederasyon kurulduğunda, İrokua'ların durumları yukarıda belirtildiği gibiydi. İrokua'lar, o zamanlar, beş ayrı kabileydiler, birbirlerine bitişik bölgelerde yaşıyorlardı ve aynı kökense dil'in lehçeleriyle konuşuyorlar ve birbirlerinin lehçelerini anlıyorlardı. Bunların dışında bir başka nokta da, daha önce belirtildiği gibi, bazı kabilelerde aynı soy'lar bulunuyordu. Birbirleriyle olan ilişkilerinde, aynı soydan ayrılmış bölümler olarak, konfederasyona geçiş için doğal ve sağlam bir temel sağlamış oluyorlardı. Bu öğelerin varlığı sayesinde, konfederasyon örgütlenmesine geçmek, sadece bir beceri ve düşünsel yetenek sorunu oluyordu. Kıt'anın öteki bölgelerinde, daha büyük nüfuslu diğer kabileler arasında da, konfederasyon oluşumuna gitmeksizin, aynı ilişkiler oluşturulmuş bulunuyordu. İrokua kabilelerinin konfederasyon örgütünü gerçekleştirmiş bulunmaları, onların yetenekçe üstün olduklarını kanıtlamaktadır. Diğer yandan, Amerikan Kızılderilileri arasında erişilebilecek en gelişkin örgütlenme aşaması konfederasyon olduğu için, böy-

3 İrokua'lar, Beyazlarla ilk karşılaştıklarında bile, Konfederasyonun 150-200 yıldan beri var olduğunu ileri sürmektedirler. Bir Tuscarora olan David Cusik tarafından anlatılan sachem'lerin tarihçesinde, konfederasyonun kuruluş günleri anlatılırken, daha da uzun bir geçmişten söz edilmektedir.

le bir şeyi düşünsel yetenekçe ancak en üst düzeydeki kabilelerin yapabilmiş olması doğaldır.

İrokua'ların doğruladığı üzere, konfederasyon, beş kabilenin de reisleri ile akıllı-adamlarının meydana getirdiği kurulca, Syracuse yerleşme birimi yakınlarındaki Onondaga gölü kıyılarında yapılan toplantıda kurulmuştur. Daha toplantı bitmeden konfederasyonun kuruluş kararı alınmış ve hemen faaliyete geçirilmiştir. *Sachem*'lerin göreve başlamaları için zaman zaman yapılan kabile kurulları toplantılarında, konfederasyonlarının kurulması için uzun yasama çalışmaları yapmak zorunda kaldıklarını anlatır dururlar. Çok olasıdır ki, İrokua konfederasyonu, daha önceleri, karşılıklı savunma amacıyla kurulmuş bir ittifaktan sonra, birleşmenin yararlarının yaşanıp anlaşılması üzerine ve bu ilk birliği sürdürmek amacıyla kurulmuştur.

Konfederasyonun özündeki ilkelerin bulunuşu efsanevi bir kişi olan, ya da en azından adı geleneklerden (efsanelerden —ç.) kalma bir kişi olan Hä-yo-went'-hä'ya, Longfellow'un ünlü şiiri Hiawatha'ya atfedilmektedir. Bu kişi kuruluş töreninde bulunmuş ve törenin baş kişisi olmuştur. Fakat kabile kurulu ile konuşurken Onondaga'ların akıllı-adamlarından birini kullanmış; önerilen konfederasyonun yapısını ve ilkelerini *Da-gä-no-we'-dä* adındaki bu akıllı-adamın aracılığı ile topluluğa anlatmıştır. Aynı efsaneye göre konfederasyonun kurulması sırasındaki işler bittikten sonra Hä-yo-went'-hä, sihirli bir şekilde, beyaz bir kano ile gökyüzüne çekilip gözden kaybolmuştur. Aynı efsaneye göre, törene diğer sihirli yaratıklar da katılmış ve konfederasyonun kurulmasına bunlar da yardımcı olmuşlardır. Kutlama törenlerinde diğer mucize benzeri olaylara da yer verilmiş; konfederasyonun oluşumuna katkısı olan bu olgular da Kızılderili akıl ve sağduyusunun seçkin ürünleri olarak kutlanagelmişlerdir. Gerçekten de, konfederasyon, soy kurumlarının gelişmesinde Kızılderili dehasının anıtsal bir ürünü olarak tarihte yerini almıştır. Ayrıca, şurası da unutulmamalıdır ki, İrokua Konfederasyonu barbarlığın Aşağı Döneminde ve bu dönemin güç koşulları al-

tında bile insanlığın toplum yönetimi sanatında neler başarabilmiş olduğunu göstermektedir.

Bu iki kişiden hangisinin konfederasyonun kurucusu olduğunu belirlemek güçtür. Konuşmayan Hä-yo-went'-hä, İrokua soy çizgisinden gerçek bir kişiye benzemektedir. Fakat, geleneklere göre, bu karakter bütünüyle doğaüstü bir kişiliğe büründüğü için, kabile içindeki yerini ve üyeliğini yitirmiştir.⁴ Eğer Hiawatha bir gerçek kişi olmuş olaydı, Da-gä-no-we'-dä denen karakterin ast durumda olması gerekirdi. Ama buradaki birinci kişi efsanevi bir kişi olunca, konfederasyonu kurma onuru sonuncusuna kalmaktadır. İrokua'ların söylediklerine göre, bu kurul tarafından kurulan konfederasyon, yetkileri, işlevleri ve çalışma biçimi bakımından içsel örgütlenmesinde kuşaklardan kuşaklara pek az değişiklik geçirerek yaşanan şu günlere dek gelmiştir. Tuscarora'lar daha sonraları konfederasyona kabul edildiklerinde, onların *sachem*'lerinin de genel kurulda eşit üye olarak oturmalarına izin verme inceliği gösterilmiş, fakat ilk kuruluş günlerindeki *sachem* sayısı değiştirilmemiş, Tuscarora'ların *sachem*'lerine yönetimle ilgili hiçbir kuruluştaki yer verilmemiştir.

İrokua Konfederasyonunun genel özellikleri şöyle özetlenebilir :

I. Konfederasyon, ortak soylardan oluşan beş kabilenin eşitlik esasına dayanan tek bir yönetim altında birleşmesidir; her kabile yerel nitelikteki yönetiminde bağımsızdır.

II. Konfederasyon, sayıları sınırlandırılmış, rütbe ve yetki bakımından eşit *sachem*'lerden oluşan Sachem'ler Genel Kurulunu kurmuştur. Konfederasyonu ilgilendiren her türlü sorun ve konuda son sözü söyleme hakkı bu kurula tanınmıştır.

III. Konfederasyonda elli *Sachem*'lik vardır. Bu *Sachem*'likler birkaç kabiledaki bazı soylar için sürekli kılın-

4 Seçkin bir dilbilimci olan arkadaşım Horatio Hale bana bu sonuca vardığını söyledi.

mıştır. *Sachem*'liklerde boşalma olduğunda yenilerini seçme hakkı ilgili soylarındır. Bu seçimde, soyun üyelerinden biri *sachem* seçilir. Gerektiğinde, herhangi bir *sachem*'i azletmek de soyun hakları arasındadır. Fakat, seçilen *sachem*'leri göreve başlatma hakkı, Konfederasyon Genel Kuruluna bırakılmıştır.

IV. Konfederasyondaki *Sachem*'ler kendi kabilelerinde de *Sachem*'dirler. Kabilelerinin reisleriyle birlikte, Kabile Kurulunu oluştururlar. Kabileyi ilgilendiren her konuda en üstün yetki bu Kurula aittir.

V. Konfederasyon Kurulunda her karar, karşı görüştekilerin girişecekleri uzun tartışmalardan sonra da olsa, oy birliğiyle alınır. Bu kuraldır.

VI. Genel Kurulda *Sachem*'ler arkalarındaki kabileleri adına ve kabileyi temsilen oy kullanırlar. Bu durum her kabileye diğerlerine karşı bir olumsuz oy (bir çeşit veto hakkı) kullanma olanağı verir.

VII. Her Kabilenin Kurulu, Konfederasyon Genel Kurulunu toplantıya çağırabilir; fakat Konfederasyon Genel Kurulunun kendi kendine toplantı düzenleme yetkisi yoktur.

VIII. Konfederasyon Genel Kurulu kamu sorunlarının tartışılması için halktan konuşma yapmak isteyen herkeşe açıktır; fakat karar verme yetkisi Kurulundur.

IX. Konfederasyonun Baş Yürütme Yetkilisi, ya da resmi bir başı yoktur.

X. Bir Genel Askeri Komutana olan gereksinme karşısında, biri diğerini dengeleyebilecek ikili bir genel komutanlık makamı oluşturulmuştur. Bu iki Askeri Başkomutanın ikisi de yetkileri bakımından diğeriyle eşit durumdadır.

Bu özellikleri şimdi daha yakından ele alacağız. Ama, yukarki sıralamaya yer yer uymadan.

Konfederasyon kuruluşunda elli daimi *sachem*'lik oluşturulmuş ve adlandırılmış, bunlar tahsis edildikleri kabilelere süresiz olarak verilmişlerdir. Sadece bir kez *sachem*

olarak atanmış olan ilk ikisi dışında *sachem* makamlarının hepsine de Konfederasyonun kuruluşundan günümüze dek, kuşaklar boyunca, pek çok kimseler getirilmiştir. *Sachem*'liklerin her birinin kendine özgü bir adı olmuş; her *sachem* görevde olduğu sürece bu adı taşımış; yerine gelenler de, ilgili *sachem*'liğin bu adını almışlardır. Bu *sachem*'ler oturum halindeyken, Konfederasyon Kurulunu oluşturmaktadırlar. Bu kurul, güçler ayrımı düşünülmeksizin, yasama, yürütme, yargı görev ve yetkilerine sahiptir. *Sachem*'lik görevine getirilenlerin (azli ya da ölümü üzerine —ç.) yerine kimlerin ve nasıl getirilecekleri sorununu çözümlemek ve bu konuda bir düzenlemeye varmak için, kendilerine *sachem*'lik tahsis edilen soylara, gerektiğinde, gene kendi soy üyeleri arasından yenisini seçme hakkı da tanınmıştır. Başka bir önlem olarak da, her *sachem*'in, seçildikten ve *sachem*'liği onandıktan sonra, görevine konfederasyon kurulunca başlatılması bir görenek olmuştur. Bu törenle göreve başlayıp makamına oturtulduğunda, eski adı «alınmakta» ve kendisine, getirildiği *sachem*'liğin adı verilmektedir. O andan itibaren, yeni *sachem* bu adla adlandırılmaktadır. Bütün *sachem*'ler mertebeleri, yetki ve ayrıcalıkları bakımından eşit konumdadırlar.

Sachem'liklerin beş kabile arasındaki dağılımı eşit sayıda olmamıştır. Fakat hiçbirine yetki ve güç bakımından eşitliği bozma olanağı da bırakılmamıştır. Son üç kabilenin soyları arasındaki dağılımında da sayısal eşitliğe uyulmamıştır. Mohawk'ların dokuz, Oneida'ların dokuz, Onondaga'ların on dört, Cayuga'ların on ve Seneca'ların sekiz *sachem*'liği vardır. Bu sayılar hiç değişmemiştir. Aşağıdaki tabloda bu *sachem*'liklerin Seneca lehçesiyle adları ve oy birliğini sağlamak üzere sınıflar şeklindeki düzenlenme biçimleri verilmektedir. Dipnotlarda ise bu adların anlam ve önemleri ile, ait oldukları soylar belirtilmektedir.

Konfederasyonun kurulmasında İrokua *sachem*'lerini ve bunlara verilen adları oluşumundan bugüne kadarki durumlarıyla gösteren tablo aşağıda verilmiştir :

Mohawk'lar

- I. 1. Da-gä-e'-o-ğa.⁵ 2. Hä-yo-went'-hä.⁶ 3. Da-ga-no-we'-dä.⁷
 II. 4. Sa-ä-e-wä'ah.⁸ 5. Da-yo'-ho-go.⁹ 6. O-ä-ä-go-wä.¹⁰
 III. 7. Da-an-no-gä-e-neh.¹¹ 8. Sä-da'-gä-e-wä-deh.¹²
 9. Häs-dä-weh'-se-ont-hä.¹³

Oneida'lar

- I. 1. Ho-däs-hä-teh.¹⁴ 2. Ga-no-gweh-yo-do.¹⁵ 3. Da-yo-hä-gwen-da.¹⁶
 II. 4. So-na-sase.¹⁷ 5. To-no-ä-ga-o.¹⁸ 6. Hä-de-ä-dun-nent-hä.¹⁹
 III. 7. Da-wä-dä-o-dä-yo.²⁰ 8. Gä-ne-ä-dus-ha-yeh.²¹ 9. Ho-wus-hä-da-o.²²

Onondaga'lar

- I. 1. To-do-dä-ho.²³ 2. To-nes-sa-oh. 3. Da-ät-ga-dose.²⁴
 II. 4. Gä-neä-dä-je-wake.²⁵ 5. Ah-wä-ga-yat.²⁶ 6. Da-ä-yat-gwä.
 III. 7. Ho-no-we-nä-to.²⁷
 IV. 8. Gä-wa-na-san-do.²⁸ 9. Hä-e-ho.²⁹ 10. Ho-yo-ne-ä-ne.³⁰ 11. Sa-dä-kwä-seh.³¹
 V. 12. Sä-go-ga-hä.³² 13. Ho-sa-hä-ho.³³ 14. Skä-no-wun-de.³⁴

5 Bu adların anlamları şunlardır: 5. «Tarafsız», ya da «Kalkan.» 6. «Taraklı Adam.» 7. «Tükenmez.» 8. «Az Söz.» 9. «Okun Ucunda.» 10. «Büyük Nehirde.» 11. «Boynuz Sürten.» 12. «İyi Huylu.» 13. «Asılı Duran Çingiraklı Yılan.» Bir numaralı sınıfa ait olan Sachem'ler Su Kaplumbağası soyundandırılar. İki numaralı sınıftan olanlar Kurt soyundan, üç numaralılar ise Ayı soyundandırılar.

14. «Acısı Olan Adam.» 15. «Topuğuna İnən Kedi-Kuyruğu Saçlı Adam.» 16. «Ormandan Geçerek Açılma.» 17. «Uzun Gerilmiş Yay.» 18. «Başı Ağrıyan Adam.» 19. «Kendini Yutan.» 20. «Yankı Yeri.» 21. «Yerde Serili Duran Savaş Sopası.» 22.

Cayuga'lar

- I. 1. Da-gä-a-yo.³⁵ 2. Da-je-nodä-weh-o.³⁶ 3. Gä-dä-gwä-sa.³⁷ 4. So-yo-wase.³⁸ 5. Hä-de-äs-yo-no.³⁹
 II. 6. Da-yo-o-yo-go.⁴⁰ 7. Jote-ho-weh-ko.⁴¹ 8. De-ä-water-ho.⁴²
 III. 9. To-dä-e-ho.⁴³ 10. Des-gä-heh.⁴⁴

Seneca'lar

- I. 1. Ga-ne-o-di-yo.⁴⁵ 2. Sä-dä-gä-o-yase.⁴⁶
 II. 3. Gä-no-gi-e.⁴⁷ 4. Sä-geh-jo-wä.⁴⁸
 III. 5. Sä-de-a-no-wus.⁴⁹ 6. Nis-hä-ne-a-nent.⁵⁰
 IV. 7. Gä-no-do-e-dä-we.⁵¹ 8. Do-ne-ho-gä-weh.⁵²

Bu *sachem*'liklerin ikisinde Konfederasyonun kuruluşundan bu yana sadece bir kez *sachem* bulunmuştur. *Hä-*

«Kendini Pişiren Adam.» Birinci sınıftaki Sachem'ler Kurt soyundan, ikinciler Su Kaplumbağası, üçüncü sınıftan olanlar Ayı soyundandırılar.

23. «Karıştırılmış.» Ayı soyundan. 24. «Gözetlemede.» Ayı soyundan. Bu sachem ve kendinden önceki sachem, en aydınlatıcı sachem'liği kendi üzerinde tutan To-do-da'-ho'nun kalıtsal kurul üyeleri olmuşlardır. 25. «Sert Beden.» Çulluk soyundan. 26. Su Kaplumbağası soyu. 27. Bu sachem para yerine geçen deniz kabuklularından yapılmış dizilerin kalıtsal bekçisidir. Kurt-soyundandır. 28. Geyik soyu. 29. Geyik soyu. 30. Kaplumbağa soyu. 31. Ayı soyu. 32. «Bir Belirtisi Olan.» Geyik soyu. 33. «Büyük Ağız.» Su Kaplumbağası soyu. 34. «Koyun Ağzının Üstünde.» Su Kaplumbağası soyu.

35. «Korkmuş Adam.» Geyik soyu. 36. Balıkçıl soyu. 37. Ayı soyu. 38. Ayı soyu. 39. Su Kaplumbağası soyu. 40. Doğrusu, aslı öğrenilemedi. 41. «Çok Soğuk.» Su Kaplumbağası soyu. 42. Balıkçıl soyu. 43. Çulluk soyu. 44. Çulluk soyu.

45. «Güzel Göl.» Su Kaplumbağası soyu. 46. «Düz Cennetler.» Çulluk soyu. 47. Su Kaplumbağası soyu. 48. «Koca Alın.» Şahin soyu. 49. «Yardımcı.» Ayı soyu. 50. «Düşüş Günü.» Çulluk soyu. 51. «Saçları Tutuşmuş.» Çulluk soyu. 52. «Açık Kapı.» Kurt soyu.

yo-went'-hä ve *Da-go-no-we'-da*'nın Mohawk'lar arasında (kuruluştaki —ç.) *sachem*'lik yaptıkları; adlarının ise, onlardan sonra bu makamlara hiç kimsenin getirilmediği anlaşılabilir diye korunduğu söylenmektedir. *Sachem*'liklerden bu ikisi bugüne dek böyle korunmuştur. *Sachem*'lerin göreve getirilmesi için düzenlenen her kurul toplantısında bu ikisinin adı da, anılarına saygı gösterilerek ünlenir. Genel Kurul, bu nedenle, gerçekte kırk sekiz üye olarak çalışmalarına devam eder.

Her *sachem*'in yanında bir yardımcı *sachem* vardır. Yardımcı *sachem*, asıl *sachem*'in soyu tarafından ve aynı soyun üyeleri arasından seçilir; aynı törenler ve süreçlerden geçerek görevine başlatılır. Kendisine «yardımcı» denir. Yardımcı *sachem* bütün törenlerde ve toplantılarda *sachem*'in arkasında durur, onun ulaklığını yapar ve onun emrinde çalışır. Yardımcı reis konumundadır ve *sachem*'in ölümünden sonra, bu kimsenin *sachem*'liğe seçilme şansı çoktur. *Sachem*'lerin bu yardımcılarını, süslü bir ifade ile, «Büyük Evin Kirişleri» denir. Bu ad konfederasyonu ifade etmektedir.

Kuruluş günlerinde ilk *sachem*'lere verilen adlar, sırayla, aynı *sachem*'liklere getirilen sonrakilerin de adları olmuştur. Örneğin, Seneca *sachem*'lerinden biri olan *Gä-ne-o-di-yo* öldükten sonra yerine geçen *sachem* bu *sachem*'liğin ait olduğu Su Kaplumbağası soyu tarafından seçilip de, kabile kurulu tarafından göreve başlatılırken düzenlenen törenlerde, bu törenlerin bir bölümü olarak, eski adını verir, kendine bu yeni adı alır. Ben bu törenlerden bazılarını; gerek Onondaga'larda ve gerekse Seneca'larda ölen *sachem*'in yerine yenisi seçilip, göreve atanırken yapılanlara tanık oldum. Bugünkü konfederasyonun geçmiştekinin gölgesi bile olamadığı doğrudur. Ama 1775 yılında Kanada'ya göçen Mohawk'lar dışında bütün kabilelerden *sachem*'ler ve yardımcılarının katıldığı bu törenler, her şeyiyle, eski günlerdekilere bir eşiydi. Bugün de ne zaman bir *sachem*'lik boşalsa hemen yenisi seçilmekte, genel kurul toplanmakta, yeni *sachem* ve yardımcısının göreve atan-

ması tamamlanmaktadır. Bugünkü İrokua'lar da eski günlerdeki konfederasyonun yapısını ve kuruluş ilkelerini tam olarak bilmekte ve yaşatmaktadırlar.

Kabilenin iç yönetimiyle ilgili her konuda, kabilelerden beşi de bağımsızdır. Kabilelerin kendi toprakları sınır hatlarıyla saptanmıştır ve her kabilenin kendine özgü çıkarları vardır. Diğer Seneca reisleriyle birlikte sekiz Seneca *sachem*'i kabile kurulunu oluştururlar. Kabilenin işlerini bu kurul yürütür. Her kabilenin kendi çıkarları üzerinde söz sahibi olması bu yolla sağlanır. Bir örgüt olarak kabile, konfederasyon topluluğu nedeniyle ne daha güçlü olmuştur, ne de daha güçsüz. Her biri (kabile ve konfederasyon —ç.) kendi egemenlik alanında etkinliklerini korumuştur. Tek bir cumhuriyet içindeki bizim eyâlet devletlerimizi andıran bir durumları vardır. Hatırlanması gereken bir nokta da, İrokua'ların, 1775 yılında, bizim atalarımızinkinden daha önce bir koloniler birliği kurmuş bulunmalarıdır. Aynı dili konuşan, temel konularda çıkarları ortak olan yerleşme bölgelerinin konfederasyon kurabileceklerini; buna elverişli öğelerin hazır bulunduğunu görmüşlerdir. Bu durum, İrokua'ların düşünce ve basiret yönünden üstünlüklerini ortaya koymaktadır.

Konfederasyonda kabileler hakları, ayrıcalıkları ve yükümlülükleri yönünden tam bir eşitlik içindedirler. Tanınmış bulunan bazı dokunulmazlıklar varsa da bunlar kabileler arasında eşitsizlik yaratmak, ya da eşit olmayan ayrıcalıklara yol açmak amacı taşımamaktadır. Görünüşte kabilelerden birine üstünlük kazandıran organik bazı farklılıklar oluşturulmuştur. Örneğin, Onondaga'lara on dört, Seneca'lara ise sadece sekiz *sachem*'lik verilmesi gibi kabileler kurulunda, hangi kabilenin daha çok *sachem*'i varsa, o kabilenin daha etkin olacağı açıktır. Ama bunun böyle olması, söz konusu kabilenin yetkisini ve iktidarını arttırmamakta; diğer kabilenin *sachem*'lerinin de kurulda eşit söz hakkına sahip olmaları, kararları olumsuz oy vererek (veto ederek) etkilemeleri bunu önlemektedir. Kurulda kabilelerin görüş birliğine varmaları gerekmekte;

konfederasyon çerçevesindeki her sorun ancak oy birliğiyle çözüme bağlanabilmektedir. Onondaga'lar «Hazine Muhafızı» ve «Kurul Ateşinin Muhafızları» yapılmışlardır. Mohawklar, konfederasyona bağlı diğer kabilelerden gelen haraçları toplayan «Haraç Tahsildarı,» ve Seneca'lar ise «Büyük Evin Kapı Bekçileri» olarak adlandırılmışlardır. Bunlar ve benzeri birçok önlemler, konfederasyondaki kabilelerin tümünün yararına olacakları için alınmışlardır.

Konfederasyon topluluğunun birlik ve dayanışma ilkelerinin temelinde, sadece karşılıklı savunma yardımlaşması için kabilelerin bir ittifak içine girmelerinin kazanacağı yarar değil, fakat çok daha derinlere inen kan yakınlığı da rol oynamaktadır. Konfederasyon, yüzeyde kabilelere dayanmaktaysa da, gerçekte kendine temel olarak çeşitli kabilelerde ortak soyların bulunuşunu almıştır. İster Mohawk, ister Oneida, ister Onondaga, ister Cayuga, ya da isterse Seneca olsun (değişik kabilelerdeki —ç.) aynı soyun üyeleri birbirlerini, aynı ortak soygeliminden geldikleri için, erkek ve kız kardeşleri saymakta ve buna içtenlikle inanmaktadırlar. İki kişi karşılaştığında önce birbirlerinin soylarının adlarını sormakta, sonra *sachem*'lerinin seceresini sormakta; (böylece —ç.), kendilerine özgü akrabalık ilişkileri açısından aralarında nasıl bir ilişki bulunması gerektiğini kolayca anlıyabilmektedirler.⁵³ Soylardan, Kurt, Ayı, Su Kaplumbağası beş kabilede de bulunmaktadır. Bunlar ve diğer üçü ise kabilelerden üçünde bulunmaktadır. Gerçekten de Kurt soyu, eski günlerde soyun

53 Erkek kardeşlerin çocukları kendi aralarında erkek kardeşler ve kız kardeşlerdir. Bunların çocukları da birbirlerinin erkek kardeşleri ve kız kardeşleridir. Bu, sonsuza kadar böyle gitmektedir. Kız kardeşlerin çocukları ve onlardan gelenler aynıdır. Erkek kardeşin çocukları ile kız kardeşin çocukları kuzen; bunların çocukları da birbirlerine kuzen sayılmakta; bu da, sonsuza kadar böyle gitmektedir. Aynı soy içindeki kimselerin aralarındaki ilişkiyi bilmemesi hiçbir zaman olanaksızlaşmamaktadır.

beşe bölünmesi sonunda bugün beş kabilenin beşinde de yer almış bulunmaktadır. Ayı ve Su Kaplumbağası soyları için de bu durum geçerlidir. Geyik, Çulluk ve Şahin soyları Seneca, Cayuga ve Onondaga'larda bulunmaktadır. Her soyun, bu, birbirinden ayrılmış bölümleri arasında, her biri aynı dilin değişik lehçelerini konuşuyorlarsa da, ulus topluluğu oluşumuna çözülmez bir doku kazandıran fratri bağları bulunmaktadır. Kurt soyundan bir Mohawk aynı soydan bir Oneida, Onondaga, Cayuga ya da Seneca ile karşılaşp tanıştığında (onun kendisinin kardeşi olduğunu anladığında), öteki bölünmüş soyların üyeleri de birbirlerine karşı aynı şekilde davrandıklarında, sadece bir ideal olarak kafalarda yaşatılan bir dostluk ve yakınlık değil, fiilen gerçek olan bir dostluk ve yakınlık ortamına girilmiş olmaktadır. Bu yakınlığın temelinde kan yakınlığı; ve konuştukları lehçeler farklı da olsa, bu farklılaşmanın ortaya çıktığı günlerden çok daha eskilere dek uzanan ortak bir kökenden gelmiş olma inancı bulunmaktadır; kendilerini aynı halkın, aynı ulusun çocukları olarak görmektedirler. Bir İrokua, hangi kabilede olursa olsun, kendi soyundan olduğunu anladığı herkesi öz kardeşi derecesinde akrabası olarak görebilmektedir. Değişik kabilelerde yer alan aynı soyun üyeleri arasındaki bu çapraz-ilişkiler bugün de sürmekte; bugün de, o en eski günlerdeki gibi, bütün gücünü ve önemini korumaktadır. Eski konfederasyonun bölüntülerinin bugün bile bir birlik içinde bulunmaları, ancak, bununla açıklanabilir. Beş kabilenin beşi de konfederasyondan çıkmış olsalar bile aralarındaki kan yakınlığı ilişkileri, birdenbire olmasa da, bir süre sonra bundan zarar görmüş olacaktı. Bu durumda, birbirleriyle çatışmaya sürüklenmiş olurlarsa, Kurt soyundan olanlar kendi soy yakınları olan diğer kabilelerdeki Kurt soyları ile, Ayılar da diğer Ayı soyları ile; bir başka deyişle, kardeş kardeşle karşı karşıya kalmış olacaktı. İrokua tarihi hem gerçek durumu açıklamakta, hem de kan yakınlığı bağlarının kalıcılığını ve buna bağlılıkla saygı gösterildiğini ortaya koymaktadır. Konfederasyonun bu uzun

tarihinde, İrokua'lar hiçbir zaman anarşiye sürüklenmemiş, örgütün çözülüp dağılmasına meydan vermemişlerdir.

«Uzun Ev» ya da «Büyük Ev» (*Ho-de-no-sote*) konfederasyonu temsil etmekte; halk kendisine «Büyük Evin Halkı» demektedir. Kendilerini başkalarından ayırmak için kullandıkları tek ve biricik ad budur. Konfederasyon, tek bir kabileye oranla daha karmaşık yapılı bir soy toplumu oluşturmakta ise de, sonunda bu da soy'a dayanan bir toplumdur. Bununla beraber, konfederasyon ulus biriminin oluşmasına yönelik ileri bir aşamadır. Uluslaşma olgusu, soy kurumları çatısı altında gerçekleştirilmiştir. Birleşmenin ardından gelen kaynaşma ise sürecin son bölümüdür. Attika'da dört Atina kabilesi aynı bölgedeki kabilelerin birbiriyle kaynaşması ve zamanla bunlar arasındaki coğrafi sınırların ortadan kalkmasıyla bir ulus oluşturmuştur. Kabile adları ve örgütleri, bu durumda, eskisi gibi devam etmiş; ama, kabilelerin ayrı ayrı egemen oldukları topraklar kalmamış; kabilelerin (ayrılığının —ç.) bu coğrafi temeli ortadan kalkmıştır. Kentlilik, ya da hemşehrilik temeline dayanan siyasal toplum kurumlaştığında ve kentte oturanlar, soyları ve kabileleri ne olursa olsun, bir arada yaşamaya başladıklarında uluslaşmayı sağlayan kaynaşma tamam olmuştur.

Latin ve Sabin soylarının Roma halkı ya da ulusu olacak şekilde bir araya gelip kaynaşmaları da aynı sürecin ürünü olmuştur. Hepsinde de, soy, fratri ve kabile (tribü) örgütlenmenin ilk üç aşamasını oluşturmuştur. Konfederasyon bunları dördüncü aşama olarak izlemiştir. Fakat barbarlığın Son Döneminde Grek ya da Latin kabilelerinde konfederasyon örgütlenmesine gidilmemiş; yalnızca savunma ve saldırı amacıyla kurulan çok gevşek yapılı birlikleşmeler görülmüştür. Grek ve Latin konfederasyonlarının genel niteliklerine ve ayrıntı sayılabilecek yanlarına ilişkin bilgilerimiz, ayrıca bu döneme ait olgular ve veriler geleneksel çağın karanlıklarında kaldığı için çok yetersiz ve sınırlıdır. Ulusallaşma kaynaşması, bir süreç ola-

rak, soy toplumunda konfederasyonun ortaya çıkmasından daha sonra olmuştur. Ama, ulus, devlet ve siyasal toplumun en sonunda oluşturulabilmesi için bu kaynaşma dönemi, insanlığın ilerlemesinde hem zorunlu, hem de çok yararlı bir dönem olmuştur. İrokua kabilelerinde ise, ulus olgusunun öncesindeki bu dönem yaşanmamıştır.

Merkez kabilenin yaşadığı ve Kurul Ateşinin toplum inançlarına göre hiç sönmeden yandığı yer olan Onondaga Vadisi, bu iş için tek yer olmamakla birlikte, konfederasyon kurullarının çoğunda toplantı yeri olmaktadır. Eski zamanlarda her yıl sonbaharda toplantı yapılacağı ilân edildiği bilinmektedir. Fakat çeşitli kamusal sorunlar nedeniyle, bu toplantıların daha sık düzenlenmesi de gerekiyordu. Her kabile, Konfederasyon Kurulunu toplantıya çağırarak, kabilenin kurul evinde, kurul toplantısı için gün ve yer saptamak yetkisindeydi. Bunun için, kurulun Onondaga'dan başka bir yerde toplanmasını gerekli kılabilecek nitelikte bazı koşulların bulunması yeterli sayılırdı. Fakat konfederasyon meclisinin, kendi kendine ve kendisi için toplantı çağırısı çıkarma yetkisi yoktu.

Başlangıçta, konfederasyon kurulunun temel görevi, ölüm ya da görevden alınma nedeniyle bu yönetim organında bir boşalma olduğunda yeni seçilen *sachem*'leri göreve atama olmuş, fakat zamanla kamu esenliği ile ilgili her sorunla bu kurul ilgilenmeye başlamıştır. Daha sonraları ise, zaman geçip de konfederasyonun nüfusu büyüdükçe ve konfederasyonun yabancı kabilelerle ilişkileri arttıkça, bu kurul da, biri (konfederasyon —ç.) toplumunun Sivil Yönetimi ile ilgili işlerine, biri ölümlerin ardından düzenlenen Ağıt ve Yas işlerine, biri de Dinsel işlere bakmak üzere üçe ayrılmıştır. Birincisinin görevleri arasında savaş ve barış yapmak, elçi kabul etmek ve elçi göndermek, yabancı kabilelerle andlaşmalar yapmak ve ittifaklara girmek, bağımlı kabilelerle ilgili sorunları düzenlemek ve genel esenliği sağlamak için gerekli önlemleri almak (gibi işler —ç.) bulunmaktadır. İkincisi, *sachem*'lerin göreve başlatılmasıyla ilgili işlere bakmaktadır. Bu konuda yap-

tığı ilk tören, ölen Sachem'in ardından yas ve gömme işlerini düzenlemek olduğu için, Yas Kurulu adını taşımaktadır. Üçüncü kurul konfederasyonun tüm üyelerinin katıldığı genel dinsel şenlikleri düzenlemekle görevlidir. Üye kabileler için, genel kurulun bu bölümünün düzenlediği ortak dinsel törenler ve şenlikler (topluma —ç.) bir araya gelme, birlik olma fırsatı sağlamaktadır. Fakat Yas Kurulu bu törenlerin de pek çoğuna katıldığı için, bunlardan Yas Kurulu da sorumlu tutulmaya başlanmıştır. Bugün ise, konfederasyon topluluğundaki sivil toplum güçlerinin devletin üstünlüğü karşısında uğradığı yer kaybına rağmen, varlığını hâlâ sürdüren tek kurul gene bu aynı kuruldur.

Okuyucunun sabrını tüketmek bahasına da olsa, Sivil Kuruldaki ve Yas Kurulundaki işlerin nasıl yapıldığını biraz daha ayrıntılarıyla görmek yararlı olacaktır. Çünkü, soy örgütlenmesine ve soy kurumlarına dayanan eskil toplum yaşamını açıklamakta bunlardan daha güzel örnek bulunamaz.

Yabancı bir kabile konfederasyona bir konuda başvurup görüşmelerde bulunmak isterse, bunu, konfederasyonun üyesi olan beş kabileden herhangi birinin aracılığıyla yapabilir. Bu durumda, ilgili kabile kuruluna düşen iş, durumun konfederasyon kurulunu toplantıya çağırmayı gerektirip gerektirmediğine karar vermektir. Bu konuda olumlu bir karar alınmışsa, doğuda ve batıdaki en yakın kabilelere bir haberci gönderilir. Habercinin elinde deniz kabuklularından dizilmiş bir kemer vardır. Buna, şu tarihte, şu yerde, şu konuyu görüşmek için sivil kurulun (*Hode-os-seh*) toplanması gerektiğini anlatan bir mesaj ileştirilmiştir. Mesajı alan kabile, bunu kendisine en yakın olan bir sonraki kabileye iletmek yükümlülüğündedir. Ta ki duyuru işi her kabilede tamamlanmış olsun.⁵⁴ Bu duyuru-

54 Uluslardan herhangi biri tarafından toplantıya çağrılabilen sivil kurulun toplanması ve toplantının açılması genellikle şu şekilde olur: eğer Onondaga'lar çağırıyorsa, doğuda Oneida'lara, batıda Cayuga'lara şu kamer ayının, şu gününde, şu ko-

ru işi tamamlanmadan, hiçbir şekilde, konfederasyon kurulu toplanamaz; çalışmalarına başlayamaz.

Bildirilen zamanda, bildirilen yerde *sachem*'ler (konfederasyon kurulu olarak —ç.) bir araya geldikten ve gerekli törenler yapıldıktan sonra kurul iki bölüm halinde toplanır; her bölüm kurul ateşinin önünde karşılıklı olarak iki

nuyu görüşmek üzere Onondaga'ların kurul-koruluğunda kendilerinin beklendiğini bildiren duyurularla birlikte kemerler gönderilir. Bundan sonra, Cayuga'lar aynı duyuruyu Seneca'lara, Oneida'lar da Mohawk'lara iletmekle görevlendirilmiş sayılırlar. Toplantı barışçı amaçlar için yapılıyorsa, her *sachem* yanında beyaz sedir ağacından kesilmiş bir deste odun; savaşçı amaçlarla yapılıyorsa, bu kez savaş simgesi olan kızıl çamdan bir deste odun getirir.

Duyuruda bildirilen günden bir ya da iki gün önce, çağrılı kabilelerin *sachem*'leri ve onlarla birlikte gelen kabile halkları buluşma yerine yakın bir yerde kamp kurarlar. Onondaga'lar buluşma günü güneş doğarken, başlarında *sachem*'leriyle birlikte gelirler ve konukları resmen karşılayıp konuk ederler. Kabilelerin her biri kamp yerlerinden kurul koruluğuna dek ayrı ayrı tören geçiti ile yürür. Bu sırada deri giysilerini giymişlerdir ve ellerinde odun desteleri vardır. Kurul koruluğunda Onondaga *sachem*'leri ve halkı onları beklemektedirler. Buluşulduğunda, *sachem*'ler bir çember biçiminde otururlar, törenin yöneticiliğine atanmış bir *sachem* doğan güneşin yükseleceği tarafa oturur. İşaret verilince, hep birlikte, yönü kuzey olacak biçimde, çember çizerek yürüyüşe geçerler. Burada çemberin kuzeye bakan kısmına «soğuk yan,» (o-to'-wa-ga); batı kısmına «batan güneşe bakan taraf,» (ha-ga-kwas-gwa); güneye «yüksek güneş tarafı,» (en-deih-kwa); ve doğu kısmına da «yük-selen güneş tarafı,» (t'-ka-gwit-kas'-gwa) denir. Tek sıra olarak bu çember üzerinde üç kez döndükten sonra, yürüyüş kolunun başı ve sonu birleşir; önden yükselen güneş tarafında durur, odun destesini yere koyar. Sonra diğerleri de aynı şeyi yapınca, çemberin içinde bir de odun destelerinden yapılmış iç çember oluşur. Bundan sonra, her *sachem* deri giysilerini çıkarıp, odun yığınının arkasında bağdaş kuracak şekilde giysi-

yana yerleşir. Bir yanda Mohawk'ların, Onondaga'ların ve Seneca'ların *sachem*'leri oturur. Bunların temsil ettikleri kabileler, kurul oturumları sırasında, birbirlerinin kardeşleri, diğer kabilelerin ise babaları sayılır. *Sachem*'leri de,

lerinin üzerine oturur. Yardımcı *sachem*'leri ise arkalarında ayakta durur. Tören yöneticisi *sachem* bir an durur, sonra ayağa kalkar, torbasından iki kuru odunla bir parça kav çıkarır, bunları sürterek ateş yakmaya uğraşır. Ateş olunca, çemberin içinde yürüyerek önce kendi destesini, sonra sırayla yerdeki diğer odun destelerini tutuşturur. Hepsi tutuşunca, tören yöneticisinin işareti üzerine, *sachem*'ler ayağa kalkar ve gene kuzey yönünde yürüyerek, yanan çemberin etrafında üç kez dolaşırlar. Yürürken, her *sachem* vücudunu döndürerek, ateşin sıcaklığı ile bedeninin her yanını ısıtır. Bunun bir anlamı da, kurul toplantısını dostluk ve beraberlik havası içinde yapmak istedikleri; bu amaçla, birbirlerine karşı besledikleri duyguları da canlandırmak, ısındırmak istedikleridir. Daha sonra, her biri yeniden kendi giysilerinin üzerine oturur. Bundan sonra, törenin yöneticisi gene ayağa kalkar, önünde yanan ateşten barış çubuğunu yakar. Çubuğundan arka arkaya üç nefes alır ve dumanını savurur. Birini havaya, birini toprağa, birini de güneşe doğru savurur. Birincisi, geçen yıldan beri yaşayabildiği ve bu kurula da katılabildiği için Büyük Ruh'a; ikincisi, yaşamını sürdürebilmesini borçlu olduğu yiyecekleri verdiği için kendisine Ana saydığı Toprağa; üçüncüsü ise, hiç sönmeyen ışığı ve aydınlığı için Güneş'e duyduğu şükranı dile getirir. Bu şükran sözcüklerle anlatılmamakta, fakat yapılan hareketlerin ne anlama geldiğini herkes bilmektedir. Tören yöneticisi, daha sonra, çubuğu kuzeye doğru sağındaki ilk *sachem*'e verir. O da aynı törensel hareketleri yaparak çubuğu yanındakine verir, bu hareketler yanan çemberin çevresinde oturan diğer *sachem*'lerce de sürdürülür. Bu çubuğun elden ele dolaşmasının bir anlamı da, *sachem*'lerin birbirlerine iman ve inançlarını aşıladıkları; birbirleriyle, dostluk duyguları ve onurları yönünden, ortak duygular içinde olduklarıdır.

Bu törenler tamamlanınca konfederasyon kurulunun açılması tamamlanmış olur; görüşme konusu sorun üzerinde çalışmaya geçileceği bildirilir.

aynı biçimde, birbirlerinin erkek kardeşleri; diğer kabilelerden *sachem*'lerin ise babaları sayılırlar. Soy'ların fratri içinde bir araya gelmelerine temel olan ilkeler sayesinde, bunlar da bir kabileler ve *sachem*'ler fratri si meydana getirirler. Ateşin karşısında diğer yanda ise Oneida, ve Cayuga'lar yer alır. Daha sonraki günlerde ise (Kurula —ç.) Tuscarora *sachem*'leri katılırlar. Bu *sachem*'lerin temsil ettikleri kabileler birbirlerini kardeş saymakta, diğer kabilelerin oğulları sayılmaktadırlar. *Sachem*'leri ise birbirlerinin kardeşleri, karşı taraftaki *sachem*'lerin de oğulları sayılmaktadır. Bunlar da, ikinci bir kabileler fratri si oluşturmaktadır. Oneida'lar Mohawk'ların bir alt-bölümü, Cayuga'lar da Onondaga ya da Seneca'ların alt-bölümleri oldukları için, gerçekte de oğul kabilelerdir. Bu nedenle, ilişkileri yetişkin ve genç kabileler ilişkisi olabilmekte; fratri ilkeleri uygulanabilmektedir. Kurulda kabilelerin adları okunurken önce Mohawk'ların adı okunur. Kabile olarak «Kalkan» (Da-gä-e-ó-dä) sanını almışlardır. İkinci olarak Onondaga'ların adı okunur. Onondaga'ların sanı «Ad-Taşyıcıları» dır (Ho-de-san-nó-ge-tä). Nedeni ise, konfederasyonun kurulduğu ilk günlerde, elli *sachem* seçmek, bunlara ad bulmak gibi görevlerin bu kabileye bırakılmış olduğuna inanılmasıdır.⁵⁵ Daha sonra, «Kapı Bekçileri» (Honan-ne-hó-onte) sanını taşıyan Seneca'lar gelir, Seneca'lar Büyük Evin batı kapısının sürekli olarak bekçiliğine atanmışlardır. «Büyük Ağaç» (Ne-ar-de-on-dar-go-war) sanıyla ünlenen Oneida'lar ve «Büyük Pipo» (Sonus-ho-gwar-to-war) denen Cayuga'ların adları ise dördüncü ve beşinci olarak okunur. Konfederasyona en son giren Tuscarora'ların adları en son ünlenir. Bunların özel hiçbir sanları yoktur. Bu gibi biçimsel kurallar, eski toplumun yaşantısının

55 Geleneklere göre, Onondaga'lar, gerektiğinde, kabile top-
raklarını gezip yeni *sachem*'i seçecek ve adlandıracak bir «akıllı
adam» bulup atarlar. *Sachem*'lik makamının (görevinin) soy-
lar arasındaki dağılımının eşit sayılarla olmayışı bu noktadan
açıklanabilir.

da, bizim düşünemeyeceğimiz kadar büyük önem taşımışlardır.

Konfederasyon kurulu bu şekilde toplantılarına başladığında, konfederasyona önerilerde bulunan, (belirli bir sorunu konfederasyon kurulunda —ç.) görüşmek isteyen yabancı kabilenin akıllı-adamları ve reisler delegasyonu toplantılara alınır. Heyet, kabilesinin önerilerini söyler, açıklar. Konfederasyon kurulu resmen açıldıktan, yabancı kabilenin temsilcisi olan heyet kurula alındıktan sonra *sachem*'lerden biri kısa bir konuşma yapar; son kuruldan beri yeniden topluca bir araya gelecek kadar kendilerine ömür verdiği için Büyük Ruh'a duydukları şükrânı dile getirir. Bundan sonra, yabancı kabilenin heyetine Kurulun kendilerini artık dinlemeye hazır olduğunu bildirir. Bunun üzerine heyet üyelerinden biri kabilesinin önerilerini uygun bir biçimde söyler; bu önerilerini elinden geldiğince savunur. Kurul üyeleri, önlerindeki konuyu tam olarak anlayabilmek için, büyük bir dikkatle bu konuşmayı dinlerler. Yabancı kabilenin delegasyonu söyleyeceklerini söyledikten sonra, kendilerine verilecek yanıt beklemek üzere, uygun uzaklıkta bir yere çekilir. Bu sırada, *sachem*'ler aralarında tartışma ve danışmalarda bulunarak verilecek yanıt üzerinde bir görüş birliğine varmaya çalışırlar. Daha sonra, karar üzerinde anlaşmaya varılınca, kurul için birisi sözcülüğe seçilir. Sözcü, yabancı heyete gidip kurulun yanıtını bildirir; heyetin bu yanıt karşısında bir diyeceği varsa, onu dinler. Sözcü, genellikle konfederasyon kurulunun toplanmasını isteyen ilk kabilede seçilip atanır. Sözcü, resmi bir konuşma yaparak durumu anlatır. Kurul bütününü ya da kısmen bu önerilerin kabul ya da reddedilmesiyle sonuçlanabilecek kendi içindeki görüşmelere bu açıklamalardan sonra başlar. Anlaşmaya varabildikleri zaman, anlaştıklarını göstermek için birbirlerine kemerlerini verirler. Bu işlemler de tamamlandıktan sonra, kurul dağılır.

Kurul'da İrokua reisleri sık sık, «bu kemer sözlerimin tanığı, bekçisi olsun» derler. Daha sonra, söylediklerinin

kanıtı olsun diye, kemerlerini verirler. Görüşme sırasında karşı tarafa bu kemerlerden birkaç tane verilir. Yanıt olarak da, her öneri sırayla yanıtlandıkça birer kemer verilir. İrokua'lar, yaşamlarından edindikleri deneyimler nede niyle, kendilerine yapılan bu önerileri dikkatle ve tek bir noktasını kaçırmadan dinleyip, anlamak isterler. Çünkü, bir kez söz verdiler mi, artık sözlerini tutmamayı inançsızlık ve onursuzluk sayarlar. Görüşmelerde böyle bir yöntemi kabul etmelerinin nedeni budur.

Sachem'ler arasında, kamusal her sorunda oy birliği aranır. Girişilecek kamusal edimlerin, alınacak kararların geçerli olması, kararların oy birliğiyle alınmasına bağlıdır. Konfederasyonun oluşumunda en temel nitelikteki ilkelere den biridir bu.⁵⁶ Toplantılarda kurul üyelerinin düşüncelerini açıklamalarını; oylarını bundan sonra kullanmalarını öngören bir yol izlenir. Ayrıca, İrokua'lar bu gibi kararlar alınırken çoğunluk ve azınlık diye bir şeyin olabileceğini hiç bilmemektedirler; kurulda, kabile olarak bir tek oy kullanılır. Her kabilenin *sachem*'leri birleşerek, o yöndeki kararları ne ise, bunu tek bir kolektif oyla belirtirler. Oy birliğini zorunlu ilke sayan kurucu atalar her kabilenin *sachem*'lerini, bu amaca erişmek için sınıflara ayırmışlardır. Bu durum tablodan [İrokua *sachem*'likleri tablosu başlığı ile verilen (s. 264) tablodan —ç.] anlaşılmaktadır. Kullanılacak oy konusunda, kendi sınıfından

56 Amerikan Devriminin başlangıcında kurulda oy birliği sağlayamayan İrokua'lar, bizim konfederasyonumuza karşı bir türlü savaş ilanı kararı alamamışlardır. Oneida *sachem*'lerinden bazıları bu öneriye karşı çıkmışlar, sonunda da olumsuz oy kullanmışlardır. Mohawk'lar tarafsız kalamadıkları, Seneca'lar ise savaştan yana oldukları için, sonunda her kabilenin kendi sorumluluğunda savaş açabileceğine; istemezse, açmayabileceğine karar verilmiştir. Erie'lere, Tarafsız Ulusa, Susquehannock'lara karşı savaşlar ile Fransızlara karşı açılan birkaç savaş genel kurulda karara bağlanmıştır. Bizim sömürge dönemi tarihimizde de İrokua Konfederasyonu ile yapılmış pek çok görüşmeler vardır.

sachem ya da *sachem*'lere danışıp kararlaştırmadan hiçbir *sachem* kurulda görüşlerini açıklamak için konuşmaya kalkışamaz. Ayrıca, kendi aralarında görüş birliğine varmalarından sonra da, *sachem*'in sınıfının sözcülüğüne seçilmiş bir *sachem* olması gerekmektedir. Böylece, dört sınıfa ayrılmış sekiz Seneca *sachem*'i yalnızca dört oy kullanmakta, Cayuga'ların kurulda on *sachem*'i olduğu halde, onlar da dört sınıf olarak yalnızca dört oy kullanabilmekte; bu yolla, her bir sınıftaki *sachem*'lerin önce kendi aralarında bir görüş birliğine varmaları gerekmektedir. Daha sonra, sınıflarının görüş birliğiyle saptadığı görüşlerini savunmak için sözcü olarak atanan dört soyun her birinin sözcü *sachem*'leri aralarında karşılıklı danışma konuşmalarına başlarlar. Bunlar arasında bir görüş birliği sağlandığında, aralarından birini bu kez kabilenin görüşünü (konfederasyon kurulunda —ç.) savunmak için sözcü seçerler. Bu *sachem*, kabilenin yanıtını konfederasyon kurulunda açıklamakla görevlendirilmiş olur. Kabilelerin her birinin *sachem*'leri arasında, zekice düzenlenmiş bu yöntemle, görüş birliği sağlandıktan sonra, bu kez, bu görüşler arasındaki farklılıklar tartışılır, bir anlaşmaya varılır ve böylece, artık, ilgili konuda konfederasyonun görüşü karara bağlanmış olur. Görüş birliğinin oluşturulmaması halinde ise sonuca varılamamış olur ve kurul dağılır. Beş kabilenin tek tek görüşlerini açıklamakla görevlendirilen bu beş kişinin (beş *sachem*'in —ç.) durumu, Aztek konfederasyonunda *seçiciler* denen altı kişinin durumunu anlamamıza da yardımcı olacaktır. Yeri gelince bunu göreceğiz.

Bu yöntem kabilelerin eşitliğini ve bağımsızlığını tanımakta ve korumaktadır. *Sachem*'lerden biri inatçılık ya da anlayışsızlık ediyorsa, (etrafındaki başka kabilelerden gelen *sachem*'lerin onun bu davranış ve tutumunu —ç.) olumsuz bulduklarını belirten tutumlarını hissetmekte; bu, bir tür baskı oluşturmakta; buna karşı fazla direnememektedir. Bu nedenle, bu *sachem*'ler arasında görüş birliği sağlanamaması yüzünden bir karara varılamaması pek ender

olmaktadır. Fakat bütün bu çeşit çabalara rağmen oybirliğine varılamamışsa, daha fazla bir edimde bulunulamayacağı için, sorun bütünüyle bir kenara bırakılmaktadır.

Yeni *sachem*'lerin seçilmeleri, göreve atanıp işe başlamaları halk için olduğu gibi, yeni *sachem*'lerin 'atanmalarında bir dereceye kadar sözleri geçen görev başındaki *sachem*'ler için de büyük bir olaydır. Genel kurulun kuruluş ve varoluş nedenlerinin başında, *sachem*'lerin görev ve atanmalarıyla ilgili törenlerin yapılması gelmektedir. Bu işlerle de Ağıt ve Yas İşleri Kurulu ilgilenmektedir. Bu kurul (Hen-nun-do-nuh-seh) hem ölen *sachem*'in cenaze töreni ve yas işlerini düzenler ve uygular; hem de ölen *sachem*'in yerine yenisinin seçilmesinden sonraki atanma işlerinden sorumludur. *Sachem* ölünce, hangi kabileninki ölmüşse o kabile, Konfederasyon Genel Kurulunu toplantıya çağırarak (ve toplantının —ç.) zamanını ve yerini bildirmek hak ve yetkisine sahiptir. Bunun için, törensel nitelikte ve deniz kabuklularından yapılmış bir kemerle haberci gönderilir. Çoğu kez bu kemer, ölen *sachem*'in göreve başladığı ilk gün ona verilen kemerdur. Kemerle birlikte, ağıtsal bir biçimde ifade edilen ve, «(*sachem*'in adı) genel kurulun toplanmasını istiyor» şeklinde biten bir mesaj da gönderilir. Ayrıca, Genel Kurulun toplantısı için, kabile *sachem*'lerinin nerede bir araya gelecekleri de bildirilir. Bazı durumlarda, *sachem*'in resmi kemeri, ölü defnedildikten hemen sonra, *sachem*'in artık görevi başında bulunamayacağını belirtmek üzere, Onondaga'daki merkez kurul-ateşinin bulunduğu yere gönderilir. Konfederasyon Kurulunun ne zaman toplanacağı bundan sonra kararlaştırılır.

Ağıt ve Yas İşleri Kurulu, yeni *sachem*'in göreve başlaması nedeniyle düzenlediği şenliklerden dolayı İrokua'lar için çok ilgi çekicidir. Heyecan ve istekle en uzak yerlerden bile kalkıp gelirler bu şenlikler için. Şenlikler çeşitli törenler ve gösterilerle açılır ve genellikle beş gün sürer. İlk tören, ölen *sachem* için yapılan geleneksel yas törenidir; bu, dinsel bir törendir ve güneş doğarken yapılır. Bu-

nun için de, Konfederasyon Kurulunu toplantıya çağıran kabilenin *sachem*'leri arkalarında kabilenin üyeleri olmak üzere, daha önceden gelip de saptamış oldukları güne dek belirli uzaklıkta bir yere kamp kuran çağrılı kabilelerin *sachem*'lerini ve diğer üyelerini resmen karşılamak üzere yola çıkarlar. Çağrılı konuk kabilelerle birleştiklerinde karşılıklı selamlaşırlar. Buluşma yerinden Konfederasyon Kurulunun toplanacağı yere dek bir geçit töreni düzenlenir, ağıtlar söylenir, bütün kabileler birlikte bu ağıta katılır. Ağıta koro olarak katılmanın anlamı, ölen *sachem*'in anısına hâlâ saygı duyulduğudur. Buna, yalnızca, *sachem*'i ölen kabile değil, fakat diğer kabileler de, tüm konfederasyon olarak katılırlar. Böylesine bir saygının barbar bir topluluktan beklenemeyecek ölçüde olduğu ilk günkü bu törenler, Konfederasyon Kurulunun açılmasıyla sona ererler. İkinci gün, yeni *sachem*'in göreve getirilmesi (yeni *sachem*'e Konfederasyon Kurulunca *sachem*'lik verilmesi —ç.) ile sonuçlanacak olan ikinci kısım törenler başlar. Bunlar dördüncü güne dek sürer. Kabilelerin *sachem*'leri Sivil İşler Kurulunda olduğu gibi, iki kısım halinde otururlar. *Sachem*'liği onanacak olan yeni *sachem* adayı, eski kabilelerden geliyorsa törenleri yeni (genç) kabilelerin *sachem*'leri yönetir ve yeni *sachem*'i baba *sachem* ilân ederler. Tersine, yeni *sachem* genç kabilelerden biri tarafından seçilmişse, töreni yaşlı kabilelerin *sachem*'leri yönetir ve yeni *sachem*'i oğul *sachem* ilân ederler. Bu ayrın-tıları burada vermemizin nedeni İrokua'ların toplumsal ve yönetsel yaşamlarının kendine özgü yanları olduğuna dikkati çekmektir. İrokua'lar için bu formalitelerin ve seslenme (hitap) biçimlerinin büyük önem ve anlamı vardır.

Diğerlerinin yanında, yeni göreve başlayan *sachem*'in bilgilendirilmesi ve eğitilmesi için, kendi deyişleriyle, üzerine konfederasyonun kuruluş ilkeleri ve yapısı «okunmuş» eski kemerler ortaya çıkarılır. Bunlar okunur ve yorumlanır. *Sachem*'lerden biri, ya da *sachem*'lerin dışından bir «akıllı-adam» bu kemerlerden birini bırakır, birini alır; iki sıra halinde oturan *sachem*'lerin arasında bir o tarafa, bir

bu tarafa yürüyerek kemerlere işlenmiş gerçek olguları okur. Kızılderililerin inancına göre, bu kemerler, bir yorumcu aracılığıyla okunduğunda, çok eski zamanlarda üzerlerine kaydedilen en kusursuz ve en doğru kuralların ve önlemlerin neler olduğunu, nelerin yapılması gerektiğini insana söyleyebilmektedir. Bu kemerler ya pembe ve beyaz deniz kabuklularından dizilmiş ince sıralarla, bunların hepsinin birden oluşturduğu dizilerden meydana gelmiş enli şeritlerdir; ya da, değişik renklerde tanelerden dokunmuş figürlerin bulunduğu dokuma gibi bir şeydir. Her iki örnekte de, belirli bir dizi, ya da belirli bir figür belirli bir gerçeği ya da olguyu ifade etmektedir. Değişik renkler ya da figürler arasındaki düzenlemeler ise gerçekler ya da olgular arasındaki bağlantıları ifade etmekte; bunların ezberlenip akılda tutulmasını sağlamaktadır. Deniz kabuklularından yapılmış bu kemer ve diziler İrokua'ların göze hitap eden tek tutanaklarıdır. Fakat okunmaları için, dizilerden, figürlerden eski anlamlarını çıkarabilecek yorumcular gerekmektedir. Onondaga *sachem*'lerinden biri (Ho-no-we-na-to) «Kemer Muhafızı» görevine atanmıştır. Bu *sachem*'in iki yardımcısı vardır. Yardımcılar da, *sachem* kadar bu kemerleri okuyabilecek şekilde yetiştirilmişlerdir. «Akıllı adamın» sözleriyle, bütün bu kemerlerin ve dizilerin okunup yorumlanmasıyla, konfederasyonun kuruluşunun nasıl gerçekleştirilmiş olduğu; bunlarla ilgili bütün olaylar, olgular bir kez daha dinlenmiş ve yaşanmış olur. Kuruluş günlerinden beri süregelen gelenekler bir bir sayılmış; kemerlerdeki tutanaklar aracılığıyla, anılıp pekiştirilmiş olur. Böylece, yeni *sachem* adayına *sachem*'lik vermek için düzenlenen Konfederasyon Kurulu bir öğretim kurulu niteliği kazanır; İrokua'ların belleklerinde, eski günlerde konfederasyonun nasıl ve hangi ilkelere göre kurulduğunu bütün canlılığı ile (bir kez daha —ç.) yaşatmış olur. Törenlerin sabahtan öğlene kaddaki ilk bölümünde bunlar yapılır. Öğleden sonraları ise, oyunlar ve eğlenceler düzenlenir. Her akşam, törenlere katılanların hepsine birden akşam yemeği sunulur. Yemek-

te çorba ve haşlanmış et verilir. Yemekler, Kurulun toplandığı evin yanında hazırlanır ve kazanlardan alınarak tahta çanaklar, tepsiler içinde herkese sunulur. Akşamları şölen başlamadan önce şükran duası yerine geçen dualar okunur. Duayı tek bir kişi okur. Tiz bir sesle okunan bu duada yakarıcının sesinin zaman zaman ahenği değişir; tizliği artar, azalır. Bu kısımlarda halk bir koro gibi, yakarıcıya katılır, ya da bazan yakarıcının sözlerini yanıtlar. Akşamlar ise danslara ayrılmıştır. Birkaç gün süren bu törenler bitince yeni *sachem* görevine başlamış sayılır.

Konfederasyonun kurucuları, *sachem*'lerin Konfederasyon Genel Kurulu tarafından göreve başlatılmalarını bir kuruluş ilkesi yapmakla üç amaç gözetmişlerdir: soy içinde *sachem*'lik görevinin devamlılığı; soy üyeleri arasında serbest seçim yapılmasının yararları, ve görevin yöneltmesi törenleri aracılığıyla, bu seçimin son olarak denetlenmesinin sağlanması. Bu sonuncunun etkin olabilmesi için, Genel Kurula adayı onamama yetkisinin de tanınması gerekmiştir. Görev yöneltme yetkisinin yalnızca işlevsel nitelikte mi, yoksa adaylıktan çıkarma hakkını da taşıyıcı nitelikte mi olduğunu söyleyemeyeceğim. Adayın reddedildiğini gösteren bir örnek bilmiyorum. *Sachem*'lerden kurulu bir yönetsel organ oluşturmakta İrokua'ların benimsedikleri şema, birçok bakımlardan, hem yaşam koşullarına uyabilme, hem de özgün olabilme üstünlükleri taşımaktadır. Görünüşte oligarşiye benzese bile, gerçekte eskil tipte bir temsili demokrasi de sayılabilir. Konfederasyon örgütünde çok etkin ve güçlü bir halk ögesi bulunmakta; bu öge tüm organizmayı ve alınan kararları etkileyebilmektedir. Bunları ise, soylara *sachem* ve reislerini seçme ve azletme hakkını; halka, halkın seçtiği sözcülerle kurullarda konuşabilme hakkını tanımakla; askerlikte ise, gönüllülük ilkesini benimsemekle gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde ve ardından gelen etnik dönemlerde de soy toplumunda demokratik ilkelerin yeri çok büyük olmuştur.

İrokua'ların *sachem*'e verdikleri *Ho-yar-na-go-war* adı

«halkın vekili» anlamına gelmekte; tek başına, böyle bir adın verilmiş olması bile, bu kimselerin, özgür demokrasi-lerde yöneticiliklere seçilen kimselerde görülecek olan nitelikleri taşıdığını göstermektedir. Kızılderililerin verdiği bu ad sadece bu güvenin niteliğini ortaya koymakla kalmamakta; Greklerdeki reisler kurulunun kuruluşu ile Kızılderililerdeki *sachem*'ler ve reisler kurulunun kuruluşu arasında benzerlikler olduğunu da göstermektedir. Greklerde de reislere⁵⁷ «halkın vekili» denildiğini biliyoruz. İrokua'larda *sachem*'lerin göreve gelmeleri, görevlerine devam etme koşulları bu kimselerin başına buyruk yöneticiler olmayıp serbest seçimle bunları seçmiş bulunan soylardan gelen (vekalet almış —ç.) temsilciler olduklarını göstermektedir. Dikkat çekici olan nokta, yabanılık döneminde oluşturulmuş ve barbarlığın her üç döneminde de varlığını sürdürmüş *bir* görevin (makamın —ç.) birçok eski özelliklerinin, uygarlık dönemine aynı soy örgütlenmesi aracılığıyla geçebilmiş Grekler arasında da yer alabilmiş oluşudur. Ayrıca, bu durum, soy örgütlenmesi dönemlerinde demokrasi ilkelerinin insanların düşüncelerinde ne denli kök salmış bulunduğunu da göstermektedir.

İkinci dereceden bir reise *Ha-sa-no-wä-na* «yükseltilmiş ad» adının verilmesi barbarların da kişisel hırsla yol açan sıradan itkileri bildiklerini; bunlara bir oranda hak verdiklerini göstermektedir. Bunun böyle olması, bir yandan da, insan doğasının, ilerlemiş toplumlarda da, ilerlemenin çok alt basamaklarındaki toplumlarda da aynı olduğunu düşündürmektedir. Sık sık sözcülüğe seçilenler, akıllı-adamlar ve savaş-reislerinin hemen hepsi, ikinci dereceden reis sayılmaktadırlar. Bunun bir nedeni, belki de, *sachem*'lerin görevlerini barış koşullarındaki işler ve sorunlarla sınırlandıran organik ön-kısıtlamalardır. Bir başka nedeni ise, yönetim organlarında üstün yetenekli adamların yer almasını, bu gibi hırslı kimselerin kendi tutkuları ile birliğe zarar vermelerini önlemektir. Reislik görevi-

57 Aiskhylos, «The Seven against Thebes,» 1005.

ne gelenler «özel değerleri» sayesinde bu görevlere geldikleri için, bunlar gerçekten yetenekli kimseler olmaktadır. «Red-jacket», «Brandt», «Garangula», «Cornplanter», «Farmer's Brother», «Frost», «Johnson» ve diğer nam salmış İrokua reisleri *sachem*'lerden çok daha ünlü kimselerdir. *Sachem*'lerin arasında ise, Logan,⁵⁸ Güzel Göl,⁵⁹ ve son günlerdeki Ely S. Parker⁶⁰ dışında Amerikan tarihçilerinin kitaplarında hiçbirinin adına rastlanmamaktadır. Bu üç-dört *sachem*'in dışındakilerin anısı, yalnızca, İrokua'ların belleklerinde yaşamaktadır.

Konfederasyonun kurulduğu günlerde *To-do-dä-ho* Onondaga reislerinin en seçkini, en nüfuzlusuydu. İktidarının bir kısmını yitireceği bir konfederasyon düşüncesi-ne varabilmiş olması bu reisin fazilet ve yeteneğinin kanıtı olarak kabul edilmektedir. Kendisi Onondaga *sachem*'lerinden biri olarak göreve getirilmiş, adı listede ilk sıraya yazılmıştır. Ayrıca, iki de 'yardımcı *sachem* atanmıştır. Bu yardımcılar törenlerde ve diğer kamusal günlerde onun arkasında yer alırlardı. Bu şekilde onurlandırılıp yüce tutulduğu için olsa gerek, bu *sachem*'lik ilk *To-do-dä-ho*'nun zamanından beri İrokua'larda kırk sekiz *sachem*'liğin en gösterişlisi sayılagelmiştir. Aynı nedenle de, Amerika'ya gelen Beyaz sömürgecilerin çoğu, İrokua'ların bu *sachem*'likte görevli *sachem*'lerini kral sanmışlardır hep. Fakat bunun yanlış olduğu, İrokua kurumlarının böyle bir şeye olanak bırakmayacağı anlaşılmış bulunmaktadır. Konfederasyon Genel Kurulunda bu *sachem* de eşitleri arasında oturur. Konfederasyonun baş yürütme görevlisi olarak hiç kimseye ayrıcalık tanınmadığı buradan da anlaşılmaktadır.

Kabilelerin konfederasyon çatısı altında birleşmelerinden sonra, ilk olarak, adına «Büyük Savaş Askeri» (Hos-

58 Cayuga *sachem*'lerinden biri.

59 Seneca *sachem*'lerinden biri, İrokua'ların Yeni Dininin kurucusu.

60 Seneca *sachem*'lerinden biri.

gä-ä-geh'-da-go-wä) denen genel komutanlık (generallik) görevi ortaya çıkmıştır. Konfederasyon içinde birleşen kabilelerin ortak gücünü savaş alanına aktarabilecek, birleşik güçleri yönetecek bir genel komutanlık kurmak gerekmiştir. Toplumun yönetilmesinde yönetimin sürekli bir ögesi olarak başkomutanlık makamının oluşturulması insanlığın gelişmesinde önemli bir aşamadır. Askeri gücün sivil iktidardan kopup ayrılmasının başlangıcı olan bu ayırım, olgu olarak tamamlandığında, yönetimin dışsal görünümünü de temel nitelikte değiştirmiştir. Fakat, daha sonraki dönemlerde; yani, askerleştirici bir ruhun her şeyi kapsadığı dönemlerde bile, yönetimin (eşitlikçi —ç.) temel özelliği korunabilmiştir. Soy örgütlenmeciliği, (askeri) iktidarın kötüye kullanılıp yozlaşmasına set çekmiştir. Generallik görevi ile birlikte, yönetim tek iktidar odaklı bir yönetim olmaktan kurtulmuş; iki odaklı bir iktidar yapısına dayanan bir yönetim oluşmuştur. Yönetimin (devletin) işlevleri de, gene zamanla, bu iki iktidar odağı arasında eşgüdümlenmiştir. Bu yeni görev, yürütmenin baş görevlisi denen kimsenin oluşumunda bir çekirdek görevi görmüş; kral, imparator, başkan adını alacak bu kimseler, daha önce de belirtildiği gibi, işte bu askeri başkomutanlık «makamından» türemişlerdir. Bu görev, toplumun askeri gereksinmelerinin sonucunda ortaya çıkarak, kendi mantığına uygun bir gelişme göstermiştir. Bu nedenle de, ilk oluşumu ve sonraki gelişmeleri tartışmamızda (kitabımızda) büyük önem taşımaktadır. Bu ciltte, bu «makamın», *Büyük Savaş Askeri* olarak İrokua'larda, *Teuctli* olarak Azteklerde, *Basileus* olarak Greklerde ve *Rex* olarak da Roma kabilelerindeki gelişmelerini izlemeye çalışacağım. Bu toplumların hepsinde ve ardı ardına gelen üç etnik dönemde de askeri başkomutanlık makamının askeri bir demokrasi içindeki generallik niteliği hiç değişmemiştir. İrokua'larda, Aztek'lerde ve Romalılar'da bu göreve seçimle gelir, ya da onanmayla göreve başlanırdı. Seçimi, ya da atamayı bir seçmenler kurulu yapmaktaydı. Çok olasıdır ki, geleneksel dönemde Grek kabilelerinde de durum ay-

nydı. Homeros Çağı Grek kabilelerinde *Basileus*'luk görevinin babadan oğula geçen kalıtsal (irsi) bir görev olduğu ileri sürülmektedir. Fakat bu, en azından kuşkulu bir noktadır. Görevin ilk oluşumundaki doğasından (mahiyetinden) böylesine köklü bir ayrılma söz konusu ise, bunun olumlu kanıtlarının da ortaya konulması gerektiği açıktır. Soy örgütlenmesine dayanan toplum düzeni sürdükçe, bir seçmenler kurulunca seçilme ve onanma yönteminin de sürmesi gerekeceği açıktır. Eğer bu görevin babadan oğula geçtiğini gösteren durumlar varsa, bunların seçime ve atanmaya dayanan uygulamanın kesintiye uğradığı dönemlerde ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Fakat ne yazık ki, geleneksel dönemde Grek toplumunun örgütlenmesi ve bu konudaki «görenekleri» konusunda yeterli bilgilerden bugün de yoksunuz. Ama, bu gibi durumlarda izlenecek en iyi yol, insan eylemlerini yöneten (her zaman ki —ç.) temel ilkelere bakmaktır. Bu açıdan bakılacak olursa, bu görevde kalıtsal veraset usulünün halkın serbest iradesine değil, kaba güce dayanarak ortaya çıktığını; Homeros Çağındaki Grek kabilelerinde böyle bir usulün bulunmaması gerektiğini kabul etmemiz daha akla yakın görünmektedir.

İrokua konfederasyonu oluşturulduğunda, ya da oluşturulmasından hemen sonra, daimi iki savaş-reisi atanmış ve adlandırılmıştır. Bunların ikisi de Seneca kabile-sindendir. Biri, Kurt soyu içindekiler için «kalıtsal» bir görev olarak verilmiş ve *Ta-wan'-ne-ars*, İğne Kırıcı diye adlandırılmıştır. Diğeri ise Su Kaplumbağası soyu için kalıtsal bir görev olarak verilmiş ve Büyük İstiridye Kabuğu *So-no-so-wä* adını almıştır. Komutanlıkların ikisinin de Seneca'lara verilmiş olmasının nedeni, Seneca'ların topraklarının batısından gelebilecek saldırı tehlikesinin çok daha fazla olmasıdır. (Komutanların —ç.) her ikisi de *sachem*'lerin seçilip atanmasındaki yöntemle seçilip atanmakta; göreve konfederasyon kurulunca getirilmektedirler. Ayrıca, her ikisi de, rütbe ve yetkileri bakımından birbirleriyle eşit konumdadırlar. Diğer bazı özellikler ise, bu gö-

revlerin sonradan oluşturulduğunu göstermektedir. Askeri komutanlıklara duyulan gereksinme konfederasyon kurulduktan hemen sonra, «Büyük Ev'de» konfederasyon çapındaki askerî komutları uygulayacak görevlilerin bulunmayışının fark edilmesiyle; «Büyük Ev'in» yetersiz kalmasıyla ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine, bu noksanlığı gidermek için bir kurul toplanmış; kurulda daimi iki komutanlık görevi oluşturulmuştur. Genel komutan olarak bu ikisi konfederasyonun askerî işlerine bakar, bir sefer düzenlendiğinde konfederasyonun birleşik güçlerine komuta ederler. Yakınlarda ölen Vali Karayılan «İğne Kırıcı» adını taşıyan birinci komutanlıkta bulunmuştur. Karayılan, bu göreve yapılan atamaların günümüze dek devam edip durduğunu kanıtlamıştır. Bir yerine, iki «baş savaş reisi» atanması, bunların ikisinin de eşit yetkilerle donatılmış olması, konfederasyonun askerî işlerinde bile tek bir kişinin egemenlik kurmasının önlenmek istendiğini ortaya koymaktadır. İrokua'ların bu durumu, Romalılarda *rex* kurumunun kaldırılmasından sonra, bir değil de, iki konsüllük kurulmasına benzemektedir. İki konsül olunca, bu ikisinin yetkilerinin ve iktidarlarının birbirlerini dengeliyeceği; birinin tek başına üstünlük kuramayacağı düşünülmüştür. İrokua'lar arasında başkomutanlık makamı, bu sayede, hiçbir zaman güçlü bir yer kazanamamıştır.

Kızılderili Etnografyasında en önemli konular soy, fratri, kabile ve konfederasyondur. Bunlar toplumun örgütlenmesini ortaya koymaktadır. Bunlardan sonra gelen konular ise, *sachem* ve reislerin görev ve yetkileri, reisler kurulunun işlevleri, baş savaş reisi makamının görev ve işlevleridir. Bu konular açıklığa kavuşturulduğunda, yönetimlerinin yapısının ve dayandığı ilkelerin bilinmiş olacağına inanılmaktadır. Görenekleri, âdetleri, sanatları, buluşları ve yaşayış biçimleri hakkındaki bilgiler ise, tablonun daha da tam olmasını sağlayacaktır. Amerikan araştırmacılarının çalışmalarında bunlardan birincisi üzerinde pek az durulmuştur. Bugün de, bu alanda yapılabilecek, ele alınabilecek pek çok sorun ve konu bulunmak-

tadır. Bugün için genel ve yüzeysel olan bilgilerimize derinlik kazandırmanızı; karşılaştırmalı araştırmalara yönelmemiz gerekmektedir. Barbarlığın Aşağı ve Orta Dönemlerindeki Kızılderili kabileleri yabanılık döneminden uygarlık dönemine yükselişteki aşamalardan ikisini temsil etmektedir. Bizim uzak atalarımız da aynı dönemlerden geçmişler ve, hiç kuşkusuz, kurumlarının, göreneklerinin ve âdetlerinin çoğu bakımından benzer koşullar altında yaşamışlardır. Amerikan Kızılderililerine karşı duyduğumuz kişisel ilgi ne denli az olursa olsun, onların yaşadıkları deneyimler kendi atalarımızın başından geçenler için de örnek oluşturduğu için konuyla daha yakından ilgilenmemizde yarar vardır. Başlıca kurumlarımızın kökleri, önceki dönemlerdeki soy toplumlarına uzanmaktadır. Bu dönemlerde biz de, soy, fratri ve kabile şeklindeki organik diziye uygun bir gelişme çizgisi izlemiş bulunuyoruz. Bu dönemlerde bizde de reisler kuruluna dayanan bir yönetim vardı. Atalarımızın eski toplumu ile İrokua'ların ve diğer Kızılderililerin toplumu arasında birçok ortak noktalar olması gerekmektedir. Sorun böyle ele alındığında, insanlığın geliştirdiği kurumlar üzerine yapılabilecek karşılaştırmalı araştırmalar daha da ilginç görünmektedir.

İrokua konfederasyonu, soy örgütlenmesine dayanan toplumlar için kusursuz bir örnektir. Görülen odur ki, İrokua konfederasyonu barbarlığın Aşağı Dönemindeki soy toplumlarının varabileceği her noktaya varmış, daha ileri gelişmelere kapıları açık bırakmış, fakat ülke-toprağı (ilkesine —ç.) ve özel mülkiyete dayanan ve kuruluşunu tamamlar tamamlamaz soy toplumunu yerinden edebilecek olan siyasal toplumun kurumlarına dayanan yönetim biçimini oluşturmamıştır. Soy toplumu ile siyasal toplum arasındaki aşamalar geçici nitelikte olmuş; (bu geçiş aşamalarındaki yönetimler —ç.) askerî demokrasiler biçiminde sürmüş, bazı yerlerde ortaya çıkan tiranlıklar ise askerî demokrasiler aşamasındaki soy toplumunun bozuk yanları üzerine kurulmuş ve gene geçici yönetimler olarak kalmışlardır. İrokua konfederasyonu, aslında, demokratik-

ti; her biri demokrasinin bilinen ilkeleri üzerine kurulmuş soy örgütlerine dayanıyordu. Ama bu gelişkin bir demokrasi değil, ilkel bir demokrasiydi; kabileler yerel sorunlarda kendi kendilerini yönetmeye devam ediyorlardı. İrokua'lar başka kabileleri fethetmişlerdi. Fakat bu kabileler gene kendi reislerince yönetilmeye devam ediyor; konfederasyonun gücü karşısında değiştirici bir ağırlıkları olmuyordu. Toplumun bu aşamasında, değişik diller konuşan kabileleri tek bir devlet çatısı altında toplayabilmek olanaksızdı. Yapılabilen tek şey, bağımlı kabilelerden haraç almaktan ibaretti.

İrokua konfederasyonu hakkında verdiğimiz bu bilgiler eldeki bilgi ve verilerin tamamı olmaktan uzaktır. Fakat benim incelediğim sorunu açıklığa kavuşturmak için bu kadarı bence yeterlidir. İrokua'lar yetenekli ve akıllı insanlar olup, beyinleri hacim olarak Aryen ırk ortalamasına yakındır. Çalışmayı bilen, savaşta yiğitliğin doruğuna erişmiş ve inanılmaz derecede azimli ve sabırlı insanlar olan İrokua'lar tarihte kendilerine yaraşan bir yer alabilmişlerdir. İrokua'ların askeri tarihleri yabanılık dönemindeki kıyıcılıklarla dolu savaşlardan yana yoksulsa, bu durum, onların, insanların birbirleriyle ilişkileri açısından ne denli olumlu bir anlayışa ulaştıklarını kanıtlamaktadır. Kurdukları konfederasyonun insan aklının ve bilgeliliğinin en başarılı ürünlerinden sayılması gerekir. Konfederasyon kurmalarının en önemli amacı da barışı sağlamaktı. Bu amaçla, kabileleri tek bir yönetim altında birleştirmeyi, daha sonra da aynı adı taşıyan ve soygelimi aynı olan kabileleri de birbirleriyle yakın kılıp bu birliği belirli bir genişliğe kavuşturmayı düşünebilmişlerdir. Erie'lere ve Tarafsız Ulus'a kurdukları konfederasyona üye olmaları için uyarı çağrısında bulunmuşlar; redde uğrayınca da, bu kabileleri kendi sınırlarından uzaklara sürmüşlerdir. Bir devlet kuruluşundaki bu en yüce amaçları sezebilmiş, görebilmiş ve gerçekleştirebilmiş olmaları İrokua'ların düşünsel yönden ne denli yetenekli olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum, İrokua'ların sayıca az da

olsalar, aralarından yetenekli ve dirayetli pek çok insanın çıktığını göstermektedir.

Yurtlarının konumu ve askeri güçleri nedeniyle, Kuzey Amerika üzerinde egemenlik yarışına giren İngilizlerle Fransızların yol açtığı olayların gidişini de etkilemişlerdir. Amerika'da sömürgelerin kurulduğu ilk yüzyılda güçleri ve kaynakları bakımından (Beyazlarla —ç.) eşit durumda oldukları için, Fransızların Yeni Dünya'da kurmak istedikleri imparatorluğu gerçekleştiremeyişlerini İroku'a'lara bağlayanların bu savlarında bir gerçek payı bulunduğu açıktır.

Soy örgütünün eski biçimi ve bu dönemdeki şekliyle soyun bir toplumsal sistem birimi olarak olanak ve yetenekleri hakkında bilgi sahibi olmamız, şu ana dek ele almadığımız Grek ve Roma soy örgütlerini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Soylara, fratrilere ve kabilelere dayanan aynı toplumsal yönetim şeması, İroku'a'lardan fazla olarak iki etnik dönemin daha deneyimlerini kazandıktan sonra, uygarlığın eşğine yaklaşmış bulunan Grek ve Romalılarda da görülmektedir. Fakat Grek ve Romalılarda soygelimi erkek soy çizgisinden izlenmeye; malvarlığının mirasla aktarılmasında erkek soyundan kan yakınları değil, ölenin erkek oğulları hak sahibi sayılmaya başlanmış; aile kurumu da tekeşli aileye dönüşmüştür. Toplum yaşamında güdümleyici öge haline gelen mülkiyet konusu malvarlığının büyük boyutlara ulaşması, etrafı surlarla çevrili kentlerde yaşayan nüfusun artması, zamanla, toplumun yönetiminde ikinci ve yeni bir yönetim biçimine gereksinme duyulmasına yol açmıştır — siyasal toplum yönetimi. Eskinin soy örgütlenmesine dayalı toplum yönetimi sistemi, toplum uygarlık aşamasına yaklaştıkça ortaya çıkan yeni sorun ve gereksinmeler karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır. Greklerin ve Romalıların düşüncelerinde, soy ve kabile örgütlenmesi ortadan kalkmadan önce, ülke-toprağını ve mülkiyeti kendine temel alan yeni bir yönetim, yeni bir devlet kurgusu, bir çekirdek görünümünde de olsa, belirmiş bulunuyordu. İkin-

ci türden toplum yönetimi biçimine geçebilmek için, (bir ülke-toprağı ve yönetim birimi olan) kentin ve kent çatısı altında ortaklaşa savunma örgütlenmesinin; yani, ülke-toprağına dayalı bir soy toplumunun oluşumunu beklemek gerekmiştir. Denebilir ki, soyların varlıklarını sürdürmekle beraber, etkinliğini yitirmesi ve örgütlü site yönetimlerinin ortaya çıkışı barbar dünya ile uygar dünya, eski toplum ile çağdaş dünya arasındaki geçişte sınırı belirlemiştir.

VI. BÖLÜM

GANOWANIAN AİLESİNDEN GELEN DİĞER KABİLELERDE SOYLAR

Amerika'nın çeşitli bölgelerinin keşfedildiği günlerde, Yerliler birbirinden farklı iki tür yaşam biçimi sürdürüyorlardı. Bir bölümü, varlıksürdürmede, hemen hemen bütünüyle çapa tarımına (horticulture) dayanan ve New Mexico, Meksika ve Orta Amerika'daki kabilelerle And Dağlarındaki yaylalarda yaşayan kabileler gibi köy Kızılderilileri idi. İkinciler balık, av hayvanları ve yumrulu köklerle beslenen, çapa tarımına dayanmayan, Columbia Vadisindeki, Hudson Körfezi çevresindeki, Kanada'nın bazı kısımlarındaki ve Amerika'nın bazı yerlerindeki Kızılderililerdi. Bu kabileler arasında ise belli belirsiz bir derecelenme farklılaşması içinde, kısmen köy yerleşimine geçmiş, kısmen çapa tarımı yapan çeşitli Kızılderili toplulukları sıralanıyordu. İrokua'lar, New England ve Virginia Kızılderilileri, Creek'ler, Chocta'lar, Cherokee'ler, Minnitarree'ler, Dakota'lar ve Shawnee'ler bunlar arasındadır. Bunların silâhları, sanatları, görenekleri, buluşları, dansları, ev mimarileri, yönetim biçimleri, yaşam biçimleri aynı ortak düşünce biçiminin izlerini taşımakta; çok büyük bir çeşitlenme içinde de olsa, aynı kökensel düşüncelerin gelişme aşamalarını sergilemektedir. Düştüğümüz ilk yanlış, köy yerleşimine geçmiş Kızılderililerin oransal gelişmelerini abartmamızdan; ikincisi de, çapa tarımına da-

yanmayan Kızılderililerin vardıkları gelişme düzeyini küçümsememizden ileri gelmektedir. Üçüncüsü ise, bu iki tür Kızılderili topluluklarını birbirinden bütünüyle ayrı şeylermiş gibi düşünmemizden; onları ayrı ırklar saymamızdan ileri gelmektedir. Bu toplulukların her biri, bulundukları zamanın yaşam koşulları yönünden farklılıklar göstermişlerdir. Örneğin, çapa tarımına dayanmayan kabilelerin pek çoğu yabanılığın Yukarı Döneminde; arada yer alan kabileler barbarlığın Aşağı Döneminde; köy yerleşimine geçmiş Kızılderililer ise Orta Döneminde yaşarlarken bulunmuşlardır. Kökenlerinin bir ve aynı olduğunu gösteren kanıtlar şimdi öylesine çoktur ki, herkes bunun böyle olduğunu henüz kabul etmemekte ise de, akıl yönünden haklı görülebilecek hiçbir kuşkuyla yer kalmamıştır. Eskimolar başka bir aileden gelmektedirler.

Daha önceki bir çalışmamda,¹ sayıları yetmiş kadar Amerikan Kızılderili kabilesinde kan yakınlığı ve hısımlık sistemini göstermiş; hepsinde aynı sistemin bulunduğunu, bunların aynı kökenden gelmekte oluşlarını gösteren kanıtlara dayanarak, tümü için, bunların ırklar arasında «Ok ve Yay Ailesi» anlamına gelen *Ganowanian* ailesini oluşturduklarını ileri sürmüştüm.

Soy örgütünün eski biçimini inceledikten sonra, şimdi bu örgütlenme biçiminin *Ganowanian* aileden kabileler arasında ne denli yaygın olduğunu incelememiz gerekmektedir. Bu bölümde her kabiledaki soyların adları, soygeli-mindeki ilkeleri, malvarlıkları, görev yerleri konusundaki kalıtsal özellikler ve soy örgütlenmeleri incelenecektir. Gerektiğinde daha geniş bilgiler de verilecektir. Ortaya konulmak istenen temel nokta, bunlarda soy örgütlenmesinin bulunup bulunmadığıdır. Bu kabilelerden hangisinde soy kurumu görülmüş, incelenmişse, temel özellikleri ba-

1 «Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family.» («Smithsonian Contributions to Knowledge,» Cilt. xvii, 1871, s. 131.

kimından, İrokua'ların soy örgütlenmesiyle aynı olduğu; bu nedenle de, fazla örnek vermeye gerek kalmadığı anlaşılmıştır. Tersine bir açıklama yapılmadıkça, soy örgütlenmesinin varlığını kanıtlayan bilgilerin ilgili Kızılderili kabilesinden ya da üyelerinden alınmış olduğunu ifade etmek isterim. Kabilelerin sınıflandırılması «Kan Yakınlığı Sistemleri»ndeki esaslara göre yapılmıştır.

I. Hodenosaunian Kabileler

1. İrokua'lar. İrokua soyları incelenmiştir.²

2. Wyandote'ler. Eski Huron'ların kalıntılarıdır. Sekiz soydurlar :

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Kunduz. 4. Su Kaplumbağası. 5. Ge-yik. 6. Yılan. 7. *Porcupine*.^{*} 8. Şahin.³

Soygelimi kadın soyçizgisinden izlenmektedir. Soy içinden evlenme yasaklanmıştır. *Sachem*'lik ya da sivil (civil) alandaki reislik görevleri soyda kalıtsaldır. Soyca seçilenlere verilir. Yedi *sachem*'leri ve yedi savaş-reisleri vardır. Şahin soyu bugün tükenmiş bulunmaktadır. *Sachem*'lik görevi erkek kardeşlerden birinden diğerine, ya da amcadan yeğene geçer, fakat savaş-reisliği böyle kalıtımla geçmez, gerçekten bu konuda yeterli olana verilir. Malvarlığı soy içindekilere miras kalır, oğul babadan hiç miras alamaz; anadan miras alır. Bundan sonra anlatacağımız kuralların hem evli kimseleri, hem de bekârları kapsadığını belirteyim. Her soy, kendi *sachem* ve reislerini seçebilmek hakkı-

2 1. Kurt, Tor-yoh'-ne. 2. Ayı, Ne-e-ar-guy'-ec. 3. Kunduz, Non-gar-ne'-e-ar-goh. 4. Su Kaplumbağası, Ga-ne-e-ar-teh-go'-wa. 5. Ge-yik, Na-o'-geh. 6. Çulluk, Doo-eese-doo-we'. 7. Balıkçıl, Jo-as'-seh. 8. Şahin, Os-sweh-ga-da-ga'-ah.

* Latince *porcus spina*. Kirpi gibi dikenli, ortalama doksan santimetre boyunda, domuza benzer, memeli bir hayvan. —ç.

3. 1. Ah-na-rese'-kwa, Kemik kemirici. 2. Ah-nu-yeh', Ağaçta Yaşayan. 3. Tso, ta'-ee, Utangaç Hayvan. 4. Ge-ah'-wish, Güzel Toprak. 5. Os-ken'-o-toh, Gezen (Roaming). 6. Sine-gain'-see, Emekleyen. 7. Ya-ra-hats'-see, Uzun Ağaç. 8. Da-soak, Uçan.

na sahip olduğu gibi, azletme hakkına da sahiptir. Wyandote'ler en az dört yüz yıl önce İrokua'lardan ayrılmışlardır. Fakat bugün bile İrokua'lardaki soylardan beşi bunlarda da vardır. Ama bazılarının adları kısmen değişmiş, bazıları ise yepyeni adlar almışlardır.

Erie'ler, Tarafsız Ulus, Nottoway'lar, Tutelo'lar⁴ ve Susquehannock'lar⁵ bugün ya ortadan kaybolmuşlar, ya da aynı soyçizgisinden kabilelerin içinde yer almışlardır. Belki soylar halinde örgütlenmişlerdir, fakat kanıtlanamamıştır. Belki kabileler halinde örgütlenmişlerdir, fakat kanıtlanamamıştır.

II. Dakota Kabileleri

Çok sayıda kabile, Amerikan yerlilerinin bu en büyük dalı içinde yer almaktadır. Beyazlarca bulundukları günlerde, birçok topluluklar halinde yaşadıkları, dillerinin birçok lehçeye ayrıldığı, fakat çok büyük oranda, birbirine bitişik coğrafi bölgelere yerleşmiş bulundukları bilinmektedir. Mississippi'nin başlangıcını oluşturan nehirlerin bulunduğu yerlerde, bin mili aşkın bir uzunluğu bulacak şekilde Missouri'nin iki kıyısında bu kabileler yaşıyordu. Çok büyük bir olasılıkla, İrokua'lar ve diğer kandaş kabileler de aynı kökten gelmektedir.

1. Dakota'lar ya da Sioux'lar. Günümüzde on iki kabile olan Dakota'lar soy örgütlenmesinin gücünü yitirmesine, bozulmasına engel olamamışlardır. En yakın kandaşları olan Missouri kabilelerinde günümüzde de soy örgütlenmesi bulunduğu göre, bir zamanlar bunların da soy örgütlenmesi içinde yaşamış olmaları gerekir. Hayvan adlarıyla anılan ve soylara benzer kuruluşları vardır. 1767'de

4 Yakınlarda, Bay Horatio Hale, Tutelo'ların İrokua'larla bağlarını ortaya koymuştur.

5 Bay Francis Parkman, Amerika'ya Beyazların yerleşmesi ve sömürgelerin kuruluşu üzerine yaptığı ünlü araştırmalarıyla, Susquehannock'ların İrokua'larla bağlarını ortaya koyan ilk yazardır.

bunlar arasında yaşamış olan Carver, «her Kızılderili topluluğu birliklere ya da kabilelere ayrılır; bunlar, ait oldukları ulus içinde küçük bir topluluk oluştururlar. Ulsun, diğerlerinden kendisini ayıracak belirli simgeleri olduğu gibi, her kabilenin de kartal, panter, kaplan ve buffalo gibi simgeleri vardır. Naudowisse'lerin (Sioux) bir dalının simgesi yılan'dır. Başka birinin kaplumbağa, bir diğerinin sincap, kurt, ya da buffalodur. Her ulusta, kendilerini, aynı biçimde bölümlere ayırıp belirlemekte, tek bir kişi bırakmamacasına herkesin soygelimi yönünden geçmişini, hangi kabileden, hangi soydan olduğunu gösterebilmektedirler.»⁶ Carver, Mississippi'deki Doğu Dakota'larını da gezip görmüştür. Yazdıklarına bakarak o günlerde Dakota'ların da soy örgütlenmesine dayanan bir toplum olduklarını güvenle ileri sürüyorum. 1861'de Doğu Dakota'larını, 1862'de ise Batı Dakotalarını gidip incelediğim zaman, soy örgütlenmesine ait yeterli izler bulamadığımı belirtmeliyim. Dakotaların yaşam biçimlerinde, ovalara sürüldükleri, göçerler arasına karıştıkları için olsa gerek, bu iki tarihe gelinceye dek değişim olmuş; soy toplumu bozulmuştur.

Carver'in gözlemlerinden biri de, batı Kızılderilileri arasında reislerinin iki tür oldukları ve birinin daha yüksek tutulduğudur. Bu durum da, İrokua'lardaki gibi açıklanabilir. «Her toplulukta,» diyor, «Büyük Reis ya da Baş Savaşçı denilen, savaşta deneyimli ve yiğit oluşu, iyi yöneticilik yapabilmesi ve bu işle ilgili her konudan en iyi anlayan savaşçı oluşu nedeniyle seçilen bir reis bulunmaktadır. Fakat bu reis devletin başı sayılmamakta; savaşa yatkın nitelikleri nedeniyle seçilen bu büyük savaşçıdan ayrı olarak, görevi dolayısıyla üstün tutulan ve toplumun yönetim işlerine bakan başka bir reis daha bulunmaktadır. Bu reis, her sözleşmede, her andlaşmada onayları gerekli olan *sachem*'lerin de üzerindedir; *sachem*'lerin onayını aldıktan sonra, ilgili sözleşme ve andlaşmalar

6 «Travels in North America,» Phila. ed., 1796, s. 164.

ra, kabile ya da ulusun mührünü o basar.⁷

2. Missouri kabileleri. 1. Punka'lar. Bu kabilede şu sekiz soy vardır :

1. Boz Ayı. 2. Birçok İnsan. 3. Büyük Geyik. 4. Kokarca. 5. Buffalo. 6. Yılan. 7. Hekim. 8. Buz.⁸

Bu kabilede, genel kuralın tersine, soygelimi erkek soyçizgisinden izlenmekte, çocuklar babanın soyundan sayılmaktadır. Soy içinden evlenmek yasaktır. *Sachem*'lik görevi soy içinde kalıtsaldır (o soy üyelerinin topluluğu içinde kalır. —ç.). *Sachem* seçimle gelmekte, fakat ölen *sachem*'in oğlu yeğlenmektedir. Eski biçimden ayrılma yakın zamanlarda olmuşa benzemektedir. Missouri kabilelerinden ikisi olan Otoe'ler ve Missouri'lerde ve ayrıca Mandanlar'da soygelimi günümüzde de ana soyçizgisindendir. Bu durum, değişikliğin yakınlarda olduğunu göstermektedir. Mal varlığı soy'a kalmaktadır.

3. Omaha'lar. Bu kabilede, aşağıda gösterilen on iki soy bulunmaktadır :

1. Geyik. 2. Kara. 3. Kuş. 4. Su Kaplumbağası. 5. Buffalo. 6. Ayı. 7. Hekim. 8. Acı. 9. Baş. 10. Kırmızı. 11. Gökgürültüsü. 12. Birçok Mevsim.⁹

Soygelimi, veraset ve evlenme yaşaları Punka'lardakilerle aynıdır.

4. Iowa'lar. Aynı şekilde Iowa'larda da sekiz soy vardır :

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Dişi Buffalo. 4. Büyük Geyik. 5. Kartal. 6. Güvercin. 7. Yılan. 8. Puhu.¹⁰

7 A.g.y., s. 165.

8 Wa-sa'-be. 2. De-a-ghe'-ta. 3. Nako-poz-na. 4. Moh-kuh'. 5. wa-sha'-ba. 6. wä-zhă'-zha. 7. Noh'-ga. 8. wāh'-ga.

9 1. Wa-zhese-ta. 2. Ink-ka'-sa-ba. 3. Lă-tă-dă. 4. Kă'-ih. 5. Dathun'-da. 6. Wă-să-ba. 7. Hăn-gā. 8. Kun'-zä. 9. Tă'-pă. 10. In-gră'-zhe-da. 11. Ish-dä-sun-da. 12. O-non-e'-kă-gă-ha.

10 1. Me-je'-ră-ja. 2. Too-num'-pe. 3. Ah-ro-wha. 4. Ho'-dash. 5. Cheh'-he-tă. 6. Lu'chih. 7. Wä-keeh'. 8. Mă'-kotch.

H derin bir gırtlak seslisidir. Missouri kabilelerinde olduğu gibi Minnitaree'lerde ve Karga'larda da aynı ses bulunmaktadır.

Bir zamanlar *Pä-kuh'-thä* denen Kunduzlar'dan bir soy da Iowa ve Otoa'lar arasında yer almıştır. Fakat bugün bu soy ortadan kalkmıştır. Soygelimi, veraset ve soy içinden evlenme yasağı aynen Punka'lar arasında olduğu gibidir.

5. Otoa'lar ve Missouri'ler. Bu kabileler kaynaşıp bir kabile olmuşlardır. Sekiz soy'dan oluşmuşlardır :

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Dişi Buffalo. 4. Büyük Geyik. 5. Kartal. 6. Güvercin. 7. Yılan. 8. Puhu.¹¹

Otoa'lar ve Missouri'lerde soygelimi ana soyçizgisinden izlenmektedir. Çocuklar ananın soyundan sayılırlar. *Sac-hem*'lik görevi ve mal varlığı soy içindekilere kalır. Soy içinden evlenme yasaktır.

6. Kaw'lar. Kaw'ların (Kaw-za) on dört soyu vardır :

1. Geyik. 2. Ayı. 3. Buffalo. 4. Kartal (Beyaz). 5. Kartal (Siyah). 6. Ördek. 7. Büyük Geyik. 8. *Racecoon*. 9. Ova Kurdu. 10. Su Kaplumbağası. 11. Toprak. 12. Geyik Kuyruğu. 13. Çadır. 14. Gökgürültüsü.¹²

Kaw'lar Amerikan yerlilerinin en yabanılardan olmakla beraber, akıllı ve ilginç insanlardır. Soygelimi, veraset ve evlenme kuralları Punka'lardakiyle aynıdır. Görüldüğü gibi, Kartal soyu iki tanedir. Geyik soyu da iki tanedir. Bunlar, soy'un (gens) bölünüp ikiye ayrılması için tam bir örnektir. Kartal soyu ikiye ayrılınca, belki de birbirlerini ayırt etmek için, beyaz ve siyah diye adlandırmışlardır. Su Kaplumbağası soyu, aynı olgu için bir başka örnek oluşturmaktadır. 1859 ve 1860'da Missouri kabilelerini ziyaretimde Osace'ler ile Quappa'lara gidememiştim. Adları verilen bu sekiz kabile, Dakota köken-diline bağlı ve birbirine çok

11 1. Me-je'-rä-ja. 2. Moon'-cha. 3. Ah'-ro-whä. 4. Hoo'-ma. 5. Kha'-a. 6. Lute'-ja. 7. Wä'-kä. 8. Ma'-kotch.

12 1. Tä-we-kä-she-gä. 2. Sin'-ja-ye-ga. 3. Mo-e'-kwe-ah-hä. 4. Hu-e'-ya. 5. Hun-go-tin'-ga. 6. Me-ha-shun'-ga. 7. O'-pa. 8. Më-kä'. 9. Sho'-ma-koo-sa. 10. Do-ha-kel'-ya. 11. Mo-e'-ka-ne-kä'-she-gä. 12. Dä-sin-ja-ha-ga. 13. Ic'-hä-she. 14. Lo-ne'-kä-she-gä.

yakın lehçeler konuşmakta; Osage ve Quappa'ların da soy örgütlenmesine dayanan topluluklar olduğu açıkça anlaşılmaktaydı. 1869 yılında Kaw'lar çok daha azalmıştı. Hepsi yedi yüz kişi kadardı. Soy başına, yalnızca, ortalama elli kişi düşüyordu. Bu kabilelerin anayurdu Missouri ve Büyük Sioux nehrinin ağzıyla, Mississippi arasındaki nehir kıyıları ve Büyük Sioux nehrinin Batı kıyısı boyunca Arkansas'a dek uzanan bölgelerdi.

7. Winnebagoe'ler. Beyazlarca keşfedildiklerinde, bu kabile halkı Wisconsin'de kendi adlarını taşıyan gölün yöresinde yaşıyordu. Dakota kökenlidirler. Huron ve Superior Gölleri arasında karşılıklı Algonkin kabileleri çıkıncaya dek St. Lawrence vadisi yönünde doğuya doğru giderek İrokua'ların izlerini takip etmişlerdir. En yakın akrabalıkları Missouri kabileleriyle. Aşağıdaki gibi, sekiz soy'ları vardır:

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Buffalo. 4. Kartal. 5. Büyük Geyik. 6. Geyik. 7. Yılan. 8. Gökgürültüsü.¹³

Soygelimi, veraset ve evlenme kuralları Punka'lardaki ile aynıdır. Bu kökenden gelen kabilelerin birçoğunun soygeliminde kadın soyçizgisinden erkeğine geçmek zorunda kalmış olmalarının nedeni, bu kabilelerin Beyazlarla karşılaştıkları sırada mülkiyet düşüncesine sahip bulunmayışları, ya da Greklerdeki ve Romalılardaki mülkiyet düşüncesinin henüz bir nüve olarak ortaya çıktığı dönemin biraz daha gerisinde bulunmaları; mülkiyet düşüncesinin (bunlarda —ç.) henüz evrimleyici bir güç durumuna gelmemiş bulunması olmuştur. Mülkiyetin önem kazanması, anlaşıldığına göre, son dönemde, Amerikalılarla misyonerlerin etkisiyle olmuştur. Carver 1787'de Winnebagoe'ler arasında bir zamanlar soygeliminde kadın soyçizgisinin esas alındığını gösteren izlere rastlandığını yazmaktadır. «Bazı uluslar,» diyor, «mevki ve saygınlığın veraseti ko-

13 1. Shonk-chun'-ga-da. 2. Hone-cha'-dä. 3. Cha-rä. 4. Wahk-cha'-he-dä. 5. Hoo-wun'-nä. 6. Chä'-rä. 7. Wä-kon'-nä. 8. Wä-kon'-cha-ra.

nu olduğunda, bunun aktarılmasını kadının soyçizgisiyle sınırlı tutarlar. Bir reis öldüğünde onun yerine kendi oğlu değil, kız kardeşinin oğlu geçer. Eğer kız kardeşi yoksa en yakın kadın akrabası bu saptamada başlangıç alınır. Winnebagoe ulusunun başındaki bir kadının ölümünde böyle olmuştu. Ben, o sıralarda Winnebagoe'lerin yasalarını bilmediğim için, bu durum bana tuhaf gelmişti.»¹⁴ 1869 yılında Winnebagoe'ler bin dört yüz kişiydi. Soy ortalaması yüz elli kişi kadardı.

4. Yukarı Missouri Kabileleri

1. Mandan'lar. Düşünsel yönden ve yaşam sanatlarındaki durumları yönünden Mandan'lar yakınları olan diğer kabilelerin hepsinden öndedirler. Bunu belki de Minnitaree'lere borçludurlar. Yedi soy'a ayrılmaktadırlar. Şöyle :

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Yaban Tavuğu (Ova Pilici). 4. İyi Bıçak. 5. Kartal. 6. Düz Kafa. 7. Yüksek Köy.¹⁵

Soygelimi kadın soyçizgisini izler. Görev yeri (makamı) ve mülkiyet soy'da kalır. Soy içinden evlenmeye izin verilmemektedir. Aynı kökenden gelme birçok kabilelerde soygelimi erkek soyçizgisinden inerken Mandan'larda kadın soy çizgisinden izlenmesi onları bu konuda yalnız bırakmıştır. Diğer kabileler soygeliminin bu eski biçimini yakınlarda terk etmişlerdir. Mandan'lar hakkındaki bu bilgiler 1862 yılında, Yukarı Mississippi'de eski bir Mandan köyünde yaşayan ve annesi bir Mandan kadını olan Joseph Kip'ten alınmıştır. Kendisi, soygelimindeki bu durumları doğrulamış; annesinin soy'unun adıyla kendi soy'unun adının aynı olduğunu söylemiş bulunuyor.

2. Minnitaree'ler. Bu kabile ve Upsaroka'lar (Up-sar-oka) kökende, aynı halkın alt-bölümleridir. Konuştukları lehçedeki sözcüklerle Missouri ve Dakota kabilelerinin leh-

¹⁴ «Travels, a.g. yerde.» s. 166.

¹⁵ 1. Ho-ra-ta'-mu-make. 2. Mä-to'-no-mäke. 3. See-poosh-kä. 4. Tä-na-tsu'-kä. 5. Ki-tä'-ne-mäke. 6. E-stä'-pa'. 7. Me-te-ah'-ke.

çelerindeki ortak sözcüklerin sayısına bakarak dilbilimsel açıdan aynı kökenden sayılmakta iseler de *Ganowanian* aileden geldikleri, biraz kuşkuludur. Bizim fazla bir şey bilmediğimiz oldukça eskilere giden bir geçmişleri bulunmaktadır. Minnitaree'lerin *horticulture*'e (çapa tarımına) dayanan bir ekonomik yaşamları vardır. Ağaç karkaslı evlerde yaşarlar. Mandan'lara da öğrettikleri, bu bölgeye özgü bir dinleri vardır. Bunların Höyük-Yapıcıları'ndan gelmiş olmaları da olasıdır. Aşağıdaki gibi yedi soyları vardır :

1. Bıçak. 2. Su. 3. Av Kulübesi. 4. Yaban Tavuğu (Ot-lak Pilici).^{*} 5. Tepe Halkı. 6. Bilinmeyen Hayvan. 7. Başlık.¹⁶

Soygelimi kadın soyçizgisinden izlenir. Soy içi evlenmeler yasaklanmıştır. Malvarlığı ve *sachem*'lik görevi soy içindekilere kalır. Bugün Minnitaree'ler ve Mandan'lar aynı köyde birlikte yaşamaktadırlar. Görünüşleri bakımından Kuzey Amerika'da yaşayanlar içinde en gelişkin Kızılderili bunlardır.

3. Upsaroka'lar ya da Karga'lar. Bu kabilede aşağıda gösterilen soylar yer almaktadır :

1. Kır Köpeği (Prairie Dog) ** 2. Kötü Tozluklar. 3. Korkarca. 4. Aldatıcı Av Kulübeleri. 5. Yitik Av Kulübeleri. 6. Kötü Onurlar. 7. Kasaplar. 8. Hareket Eden Av Kulübeleri. 9. Ayı Pençesi Dağı. 10. Kara Ayak Av Kulübesi. 11. Balık Tutucular. 12. Antilop. 13. Kuzgun.¹⁷

* **Prairie chicken** : Mississippi düzlüklerinde yaşayan kısa ve küt kuyruklu tavuğa benzeyen bir hayvan. —ç.

16 1. Mit-che-ro'-ka. 2. Min-ne-pä'-tä. 3. Bă-ho-hä'-ta. 4. Seech-ka-be-ruh-pä'-ka. 5. E-tish-sho-ka. 6. An-nah-ha-nä'-me-te. 7. E-ku'-pä-be-ka.

** **Prairie dog** : Amerika'da yaşayan, görünüşü sincaba, havalaması ise köpeğe benzeyen bir hayvan. —ç.

17 1. A-che-pä-be'-cha. 2. E-sach'-ka-buk. 3. Ho-ka-rut'-cha. 4. Ash-bot-chee-ah. 5. Ah-shin'-na-de'-ah. 6. Ese-kep-kä'-buk. 7. Uo-sä-bot'-see. 8. Ah-hä-chick. 9. Ship-tet'-zä. 10. Ash-kane'-na. 11. Bou-a-da'-sha. 12. O-hot-du'-sha. 13. Pet-chale-ruh-pä'-ka.

Soygelimi, veraset ve soy içinden evlenme yasağı aynı Minnitaree'lerdeki gibidir. Karga soylarından bazıları alı-şılmamış adlar taşımaktadır. Bu adlar, ait oldukları toplulukların soy'dan daha küçük topluluklar olduklarını düşündürmektedir. Bir süre bu toplulukları hesaba katmak eğilimindeydim. Fakat soygelim ilkesi, evlenme görevleri ve verasete ilişkin kuralları bunların soy örgütlenmesini tamamlama durumuna geldiklerini açıkça gösteriyordu. Karga'lar arasındayken çevirmenliğimi yapan Robert Meldrum kırk yıldır onların arasında yaşıyordu ve reislerinden biriydi. Aynı zamanda Amerikan Kürk Şirketinin adamıydı. Konuşulan dili öylesine iyi biliyordu ki, bu dilin öğretmenliğini yapmıştı. Verasetle ilgili aşağıdaki özel görenek kendisinden öğrenilmiştir. Kendisine mülkiyet konusu olabilecek herhangi bir şey armağan edilen bir kimse, bu malın zilyedi iken ölmüşse ve armağanı veren de yaşamıyorsa, armağanı verenin soyuna bu mal iade edilmektedir. Bir erkeğin karısının ölümü üzerine mallar kadının çocuklarına kalmaktadır. Fakat koca öldüğünde kocanın malları kendi soy yakınlarına dönmektedir. Eğer bir kimse arkadaşına bir şey armağan etmişse, öldüğü zaman, armağanı almış bulunan kimsenin, cenaze töreninde saygı uyandıracak bir harekette bulunması; örneğin, parmaklarının birinden bir boğumunu kesmesi, ya da, armağan edilen malı ölenin soy'una geri vermesi gerekmektedir.¹⁸

Kargalar'da evlilikle ilgili bir âdet vardır. Öteki Kızılderili kabilelerinden kırka yakınında bu âdete rastla-

18 Bu uygulama, Kargalar'da çok yaygın bir yas biçimidir. «Büyücü Loncası» (Topluluğu) denen büyük dinsel tören sırasında ise dinsel bir sunu yerine geçmektedir. Büyücünün Oturduğu Yer'e asılan bir sepet içinde, bana söylendiğine göre, bazan elli tane, yüz tane kesik parmak boğumu bulunduğu olurmuş. Yukarı Missouri'deki bir Karga kabilesinin konup göçtüğü yerde ben de bu görenek nedeniyle parmakları kesik birçok kadın ve erkek görmüştüm.

dım. Bazı bakımlardan gelecek bölümde faydalı olacağı için, bunu burada kısaca anlatayım. Eğer bir kimse, bir ailenin en büyük kızıyla evlenmiş ise, karısının kız kardeşleri erginleşince onlar da adamın ek-karıları olmaktadırlar. Adam isterse bu hakkından feragat edebilir. Fakat ısrar ederse, soy'u onun istemine öncelik tanımaktadır. Amerikan Kızılderilileri arasında çokeşlilik göreneği genellikle kabul edilmektedir. Fakat tek bir erkeğin birden çok aileyi destekleyebilecek durumda olmaması nedeniyle, bu, hiçbir zaman başat duruma geçecek kadar yaygınlaşmamıştır. Bu âdetin varlığına ilişkin dolaysız ilk kanıt o sırada yirmi beşine giren Meldrum'un karısı olmuştur. Kadın çocukken Kara Ayaklar tarafından bir akın sırasında yakalanmış ve Meldrum'un tutsağı olmuş, Meldrum, kayınvaldesini ikna etmiş, bu tutsak kız çocuğunu karısının soyuna aldırılmış; tutsak kız, böylece, Meldrum'un o zamanki karısının en küçük kız kardeşi olmuş. Ergin yaşa gelince de Meldrum'un karısı olmuştur. Fakat Meldrum bunu uzun tartışmalardan sonra başarabilmiş. Bu âdet insanlığın çok uzak geçmişinden kalmış bir âdettir. Eski *punalua* âdetinin bir kalıntısıdır.

III. Körfez Kabileleri

1. Muskokee'ler ya da Creek'ler. Creek Konfederasyonunda altı kabile vardır: Creek'ler, Hitchete'ler, Yoochee'ler, Alabama'lar, Koosatee'ler, Natche'ler. Sonuncular bir yana, hepsi de aynı dilin lehçelerini konuşmaktadır. Natche'ler Fransızlar tarafından yenilip ezildiklerinde, Konfederasyona sığınmışlardır.

Creek'lerde yirmi iki soy bulunmaktadır:

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Kokarca. 4. Timsah. 5. Geyik. 6. Kuş. 7. Kaplan. 8. Rüzgâr. 9. Kara Kurbağa. 10. Köstebek. 11. Kurt. 12. *Raccoon*. 12. Balık. 14. Mısır. 15. Patates. 16. Ceviz. 17. Tuz. 18. Yaban Kedisi. 19. (Anlamları bilinmiyor).

20. (Anlamları bilinmiyor).¹⁹ 21. (Anlamları bilinmiyor).
22. (Anlamları bilinmiyor).²⁰

Bu konfederasyonun geri kalan kabilelerinin de soy'la-ra dayalı biçimde örgütlendiğini öğrendim. Yukarki adla-rı kendisinden aldığım Peder S. M. Loughridge yıllarca Creek'ler arasında misyonerlik yapmış biridir. Ayrıca, ay-nı peder, Creek'ler arasında soygeliminin kadının soyçiz-gisinden izlendiğini, *sachem*'lik görevinin ve mülkiyet ko-nusu eşyaların soy içinde veraset konusu olduğunu, soy içinden evlenmenin yasaklanmış bulunduğunu söylemiştir. Günümüzde Creek'ler eski toplumsal sistem yerine siyasal sisteme geçmişlerdir. Yaşam biçimleri değişmiş, kısmen, uygarlığa ulaşmışlardır. Birkaç yıl içinde, soy'a dayanan kurumların izlerinin bile kaybolacağı anlaşılmaktadır. 1869 yılında nüfusları on beş bin kadardı. Her soy'da ortalama beş yüz elli kişi bulunuyordu.

2. Chocta'lar. Chocta'lar arasında fratri örgütü **tam** olarak kendini göstermektedir. Her fratri ayrı ayrı adlan-dırılmıştır. Her fratri ayrı bir varlık olarak görülebil-mektedir. Kuşkusuz, daha önce adları verilen kabilelerde de fratri örgütü vardır. Fakat bu konu özel olarak ele alınıp incelenmiş değildir. Creek kabilesi sekiz soydan oluş-makta; bunlar, her birinde dört soy bulunan iki fratri ça-tısı altında örgütlenmiş bulunmaktadır. İrokua'larda da böyledir.

I. Bölünmüş Halk (Birinci Fratri)

1. Kargı. 2. Okla Töresi. 3. Lulak. 4. Linoklusha.

19. 1. Yä'-hä. 2. No-kuse'. 3. Ku'-mu. 4. Kal-put'-lu. 5. E'-cho. 6. Tus'-wa. 7. Kat'-chu. 8. Ho-tor-lee. 9. So-päk'-tu. 10. Tuk-ko. 11. Chu'-lä. 12. wo'-tko. 13. Hu'-hlo. 14. U'-che. 15. Ah'-ah. 16. O-che'. 17. Ok-chun'-wä. 18. Ku-wä'-ku-chc. 19. Tä-mul'-kee. 20. Ak-tu-yä-chul'-kee. 21. Is-fa-nul'-ke. 22. wä-hläk-kul-kee.

20 Bu Soy'ların adlarının anlamlarını belirleyen kanıtlar bu-lunamamıştır.

II. *Kutsanmış Halk (İkinci Fratri)*

1. Sevilen Halk. 2. Küçük Halk. 3. Kalabalık Halk. 4. Su Böceği (Kerevid).²¹

Aynı fratri içindeki soy'lardan olan kimseler arasında evlenme yasaktır. Fakat iki fratrیده yer alan soy'lardan olan kimseler arasında evlilik olabilmektedir. Bu durum, İrokua'lar gibi, Chocta'ların da önce iki soy olduklarını, sonra bunların dört alt-bölüme ayrıldıklarını, başlangıçta soy içi evlenmelerle ilgili yasağın sonradan oluşan alt-bölümlerde de geçerli sayıldığını göstermektedir. Chocta'lar arasında soygelimi kadından izlenmektedir. Mülkiyet ve *sachem*'lik makamı soy'a kalmaktadır. 1869 yılında nüfusları on iki bindi, soy'a düşen ortalama nüfus ise bin beş yüz kadardı. Bu bilgileri 1820 yılında misyonerliğe başlamış ve ilk görev yeri olarak bu kabilenin o zamanlar yurdu olan eski topraklara; Mississippi'nin doğusundaki ellere gelmiş; bu kabileyle birlikte Kızılderili Ülkesine göçmüş, kırk beş yıllık bir misyonerlik görevinden sonra aynı kabilenin halkı arasında 1868 yılında ölmüş olan Dr. Cyrus Byington'dan aldım. Kusursuz bir insan olarak ömrünü tamamlamış bu aziz dost, Dr. Byington, şimdi, ardından bizlere her zaman kıvanç duyacağımız bir ad bırakmıştır.

Chocta'lardan biri, günün birinde Dr. Byington'a gelerek, mirasını soyun eski yasaları gereğince soy yakınlarına değil de, çocuklarına bırakabilmek için, kendisini Birleşik Devletler vatandaşı yapmasını istemiştir. Chocta geleneklerine göre, adamın malvarlığının erkek kardeşleri, kız kardeşleri ve kız kardeşlerinin çocukları arasında paylaştırılması gerekiyormuş. Fakat, isterse, kendisi hayatta iken bunları çocuklarına verebilir; soydaşlık nede-

21 Birincisi. Ku-shap'. Ok'-lä.

1. Kuş-ik'-sä. 2. Law-ok'-lä. 3. Lu-lak-ik'-sä. 4. Lin-ok-lu'-sha.
İkincisi. Wa-tak-i-Hu-lä'-tä.

1. Chu-fan-ik'-sä. 2. Is-ku-la-ni. 3. Chi'-to. 4. Shak-chuk-la.

niyle kan yakını olanlara karşı bu malları ailesi için de alıkoyabilirmiş. Kızılderili kabilelerinin pek çoğunda bireylerin elinde bugün, evcil hayvanlar, evler ve toprak olarak büyük servetler birikmiş bulunmakta; bunları soy yakınlarına bırakmamak için, yaşarlarken çocuklarına vermek, onlar arasında paylaştırmak gitgide yaygınlaşan bir uygulama olmaktadır. Mülkiyet konusu malvarlıkları gitgide daha büyük hacimlere ulaştıkça, çocukları miras dışı tutmayı gerektirdiği için soy verasetine karşı çıkanlar artmış; aralarında Chocta'ların da bulunduğu bazı kabilelerde, birkaç yıl önceleri, bu eski göreneğe son verilmiş; veraset hakkı, sadece, ölenin çocuklarına tanınmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, soy sisteminin yerine siyasal sistemi geçirince, eski reisler yönetimi kalkmış, seçimle gelen bir kurulla bir yöneticiye dayanan yeni bir yönetim biçimi oluşturulmuştur. Eski göreneklere göre, ne ölen kocasından kadına, ne de ölen karısından kocasına herhangi bir mirasın kalması söz konusu olabilirdi. Kadın öldüğünde malvarlığı çocuklarıyla, çocukların zararına olarak kız kardeşleri arasında paylaştırılırdı.

3. Chickasa'lar. Aynı şekilde Chickasa'lar, birincisi dört, ikincisi sekiz soy'dan oluşan iki fratri olarak örgütlenmişlerdir. Şöyle :

I. Panter Fratrısı

1. Vahşi Kedi. 2. Kuş. 3. Balık. 4. Geyik.

II. İspanyol Fratrısı

1. Raccoon. 2. İspanyol. 3. Kraliyet. 4. Hush - koni. 5. Sincap. 6. Timsah. 7. Kurt. 8. Kara Kuş.²²

Soygelimi kadın soyçizgisinden izlenmektedir. Soy içi evlenme yasaktır. Malvarlığı ve *sachem*'lik görevi veraset-

22 I. Koi.

1. Ko-in-chush. 2. Hä-täk-fu-shi. 3. Nun-ni. 4. Is-si.

II. Ish-pän-ee.

1. Sha-u-ee. 2. Ish-pän-ee. 3. Ming-ko. 4. Hush-ko-ni. 5. Tun-ni. 6. Ho-chon-chab-ba. 7. Nä-sho-la. 8. Chuh-hla.

le soy üyelerine kalır. Yukarki ayrıntılı bilgileri Peder Charles C. Copeland'dan aldım; kendisi bu kabileyle birlikte yaşamıştır. 1869 yılında nüfuslarının beş bin kadar olduğu saptanmıştır. Soy başına ortalama dört yüz kişi kadar düştüğü anlaşılmıştır. İspanyollar içperlere ilerleyince bu kabilenin yabancılarla ilişkisi olmuş; bu ilişkilerden sonra yeni bir soy oluşmuş, ya da bazı nedenlerden dolayı, bu ad eski adın yerini almıştır. Fratrilerden birine İspanyol adı verilmiştir.

4. Cherokee'ler. Bu kabile çok eski günlerde on soy'dan oluşmuş. Bunlardan Acorn, *Ah-ne-dsu'-la* ve Kuş, *Ah-ne-dse'-skwä* bugün ortadan kalkmışlardır. Kalanlar şunlardır :

1. Kurt. 2. Kırmızı Resim. 3. Uzun Otlak. 4. Sağlu (bir kuş). 5. Kutsal. 6. Geyik. 7. Mavi. 8. Uzun Saç.²³

Soygelimi kadın soyçizgisi tarafından izlenmekteydi. Soy içinden evlenmek yasaklanmış bulunuyordu. 1869 yılında Cherokee'ler on dört bin kişiydi. Soy başına ortalama nüfus yedi yüz elli kişiydi. Bilindiği kadarıyla, Amerikan Yerlileri arasında soy başına en kalabalık olan kabile bunlardır. Cherokee'ler ve Ojibwa'lar bugün Birleşik Devletlerde aynı lehçeyi konuşan Kızılderililer arasında nüfusu en fazla olanlardır. Ayrıca şurası da belirtilmelidir ki, Kuzey Amerika'da aynı dili konuşan Kızılderililer hiçbir zaman yüz bin kişi bile olamamışlardır. Bu denli büyük nüfusa, olsa olsa, Aztekler, Tescucan'lar ve Tlasca'ların sahip olduğu ileri sürülebilir. Fakat, İspanyol fütühatı sırasında bu kabilelerden herhangi birinin böylesine kalabalık bir nüfusa nasıl olup da erişebildiği kanıtlanması zor bir sorundur. Creek'lerin ve Cherokee'lerin olağanüstü bir nüfusa sahip olmaları, evcil hayvanlarının olması ve tarla tarımcılığını bilmeleri sayesinde. Bugün

23 1. Ah-ne-whi'-ya. 2. Ah-ne-who'-teh. 3. Ah-ne-ga-ta-ga'-nih. 4. Dsu-ni-li'-a-na. 5. U-ni-sda'-sdi. 6. Ah-nee-ka'-wih. 7. Ah-nee-sa-hok-nih. 8. Ah-nu-ka-lo'-high.

«Ah-nee» çoğul takısıdır.

kısmen uygarlaşmışlardır. Eski soyların yerine, seçimle oluşturulan bir tür anayasal yönetime geçmişlerdir. Bu yönetimin etkisiyle, soy örgütü hızla gerilemekte ve etkinliğini yitirmektedir.

5. Seminole'ler. Bu kabile Creek soyundandır. Soy örgütlenmesine dayanan bir toplum oldukları söylenmektedir. Fazla bilgi elde edilememiştir.

IV. Pawnee Kabileleri

Pawnee'lerin soy örgütlenmesine dayanan bir topluluk olup olmadıkları saptanamamıştır. Peder Samuel Allis, bu kabileler arasında geçirdiği yıllara dayanarak —sorunu özel olarak incelemiş olmakla beraber— bana bazı bilgiler vermiştir. Peder Allis, bu kabilelerin şu soy'lardan oluştuklarını söylemiştir :

1. Ayı. 2. Kunduz. 3. Kartal. 4. Buffalo. 5. Geyik. 6. Puhu.

Bir keresinde Missouri'de Pawnee'lerden bir toplulukla karşılaşmış, fakat çevirmen bulamamıştım.

Arickaree'ler, Minnitaree'lere yakın bir köyde yaşamaktadırlar. Pawnee'lere en yakın düşen kabile bunlardır. Aynı güçlük bunlar için de geçerlidir. Hueco'lar ve Canadian Nehri kıyılarında yerleşmiş bulunan iki, üç diğer küçük kabileyle birlikte bu kabileler de her zaman Missouri'nin batısında yaşamış ve ayrı kökenden gelen bir lehçe konuşmuşlardır. Pawnee'leri soy örgütlenmesine dayanan bir toplum sayarsak, diğerlerinin de soy toplumları olduğu düşünülebilir.

V. Algonkin Kabileleri

Beyazlarca keşfedildiklerinde Amerikan Yerlilerinin bu büyük dalı Rocky Dağlarından Hudson Körfezine, Siskatchewan'un güneyinden doğudaki Atlantik'e dek uzanan ve Superior Gölünün iki kıyısını —üst kısmı bunun dışındadır— ve Champlain Gölünün aşağısındaki St. Lawrence'in iki yanını da kapsayan geniş bir alana yayılmış bulunuyordu. Yurtları güneye doğru Atlantik kıyıları bo-

yunca Kuzey Karolina'ya iniyor, Mississippi Nehrinin doğu kıyılarını izleyerek Wisconsin ve Illinois'den geçiyor, Kentucky'ye varıyordu. Bu koskoca yurdun doğu kesiminde, Algonkin kabilelerinin sınırları içinde üstünlük iddiasında bulunabilecek biricik kabile olarak İrokua'lar ve yakınları olan bazı kabileler de yer yer bulunmaktaydı.

Gitchigamian²⁴ Kabileler. 1. Ojibwa'lar. Ojibwa'lar aynı lehçeyle konuşmakta ve hepsini kapsadıkları kesin olmasa da, yirmi üç kadar soy'dan oluşan bir soylar örgütlenmesine dayanmaktadır. Ojibwa lehçesinde *totem* sözcüğünün *dodaim* diye söylenerek çok sık kullanıldığı görülmektedir. Bu sözcük, soy'u gösteren simge ya da araçsal bir belirtken karşılığı olarak kullanılmaktadır. Örneğin, bir kurt resmi (görüntüsü), Kurt soyunun totemi olmaktadır. Buradan yola çıkan Bay Schoolcraft, soy örgütlenmesini ifade eden «totemik sistem» terimini kullanmaktadır. Tarihin eski günlerinde kalmış Latin ve Grek toplumlarında da bu sistem nitelik ve karakteri yönünden aynı terimle ifade edildiğine göre, bu terim de doğru sayılabilir. Kaldı ki, bunun yararlı yanları da vardır. Ojibwa'larda şu soylar bulunmaktadır:

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Kunduz. 4. Su Kaplumbağası (Çamur). 5. Kaplumbağa (Isırgan). 6. Kaplumbağa (küçük). 7. Ren Geyiği. 8. Çulluk. 9. Leylek. 10. Doğan. 11. Kel Kartal. 12. Kara Batak. 13. Ördek. 14. Ördek. 15. Yılan. 16. Muzkrat (Kemiricilerden). 17. Zerdeva (Marten). 18. Balıkçıl. 19. Boğa Başı. 20. Sazan. 21. Kedi Balığı. 22. Mersin Balığı. 23. Tatlı Su Turnası.²⁵

24 Ojibwa dilinden. Gi-tchi', büyük; ve ga'-me' ise, göldür. Superior Gölünün yerlicesi oluyor. Diğer büyük göller için de kullanılmaktadır.

- 25 1. My-een'-gun. 2. Ma-kwa'. 3. Ah-mik. 4. Me-she'-ka. 5. Mik-o-noh'. 6. Me-skwa-ra'-de. 7. Ah-dik'. 8. Chu-e-skwe'. 9. O-jee-jok'. 10. Ka-kake. 11. O-me-gee-ze. 12. Mong. 13. Ah-ah'-weh. 14. She-shebe'. 15. Ke-na'-big. 16. Wa-zhush'. 17. Wa-be-zhaze'. 18. Moosh-ka-oo-ze'. 19. Ah-wah-sis'-sa. 20. Na-ma'-bin. 21. ———. 22. Na-ma'. 23. Ke-no'-zhe.

Soygelimi erkek soyçizgisinden izlenir. Çocuklar babasının soyundan sayılmaktadır. Bu değişikliğin yakınlarda olduğunu, eskiden soygeliminde kadın soyçizgisinin esas alındığını düşünmemizi haklı kılan bazı nedenler vardır. Her şeyden önce, bütün Algonkin kabileleri tarafından soylarının en eskisi sayılan ve bugün hâlâ kendilerine «Dedeler» denen Delaware'lerde soygelimi bugün de kadın tarafının soyçizgisinden inmektedir. Algonkin kabilelerinden diğer bazılarında da aynı durum görülmektedir. İkincisi, günümüzden iki ya da üç kuşak öncesinde reislik görevleri bakımından soygeliminin kadın soyçizgisinden izlendiğini gösteren bazı kanıtlar vardır.²⁶ Üçüncü olarak, Amerika'lıların ve misyonerlerin etkilerinin genellikle karşı yönde işlemiş olabileceğini unutmamak gerekmektedir. Oğulları miras dışı bırakan bir şema bambaşka bir anlayış içinde yetişmiş bulunan misyonerlerce akla ters ve adaletsiz görünmüş olabilir. Misyonerlerin öğretmesiyle bu değişimin kolaylaşabildiği, Ojibwa'lar da dahil olmak üzere, birçok kabilede soygeliminin babaya yönelmesinde bu etkinin söz konusu olduğu rahatlıkla düşünülebilir. Ve son olarak, bazı Algonkin kabileleri bugün de soygeliminde kadın soyçizgisini esas aldıklarına göre, bunun Gano-wanian aile üyesi kabilelerde evrensel biçim olduğu; kadın soyçizgisine bağlılığın, ayrıca, en eski biçim olduğu düşünülebilir.

Soyiçi evlenmeler yasaklanmıştır. Malvarlığı ve gö-

26 Ke-we'-kons adında bir Ojibwa *sachem*'i vardı. 1840 yılında öldü. Doksan yaşındaydı öldüğünde. Bana bu bilgiyi veren kimse, kendisine niçin görevden ayrılıp yerini oğluna bırakmadığını sorduğunda oğlunun bu göreve getirilemeyeceğini; ardıllık hakkının yeğenine ait olduğunu söylemiş. Bu yeğen, *sachem*'in kız kardeşlerinden birinin oğluydu. Bu durumdan anlaşılıyor ki, soygelimi, eski günlerde olduğu gibi, yakın günlerde de kadın soyçizgisinden izlenmekteydi. Yalnız, bu duruma bakıp da, yeğenin mutlak varis olduğu düşünülmemelidir. Yeğen, seçilebilmesi durumunda varis olabilecek bir kimse olarak görünmektedir. Çoğu kez, seçilen gene de bu yeğen olmaktadır.

rev soy'a kalmaktadır. Fakat günümüzde çocuklar, diğer soyiçi yakınların zararına, verasette öndedirler. Ananın malvarlığı ve kişisel eşyaları çocuklarına kalır. Ayrıca, çocukların payından, ölen ananın öz kardeşleri ve soysal (collateral) kardeşleri olanlara da miras düşer. Aynı şekilde, baba ölünce *sachem*'lik görevi oğula kalır. Fakat birkaç oğul varsa, *sachem*'lik görevine getirilecek olan seçimle saptanır. Soy sadece seçme hakkına değil, azletme hakkına da sahiptir. Günümüzde Ojibwa'lar on altı bin kişi kadardır. Her soya ortalama yedi yüz kişi düşmektedir.

2. Potawattami'ler. Bu kabile on beş soy'dan meydana gelmektedir :

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Kunduz. 4. Büyük Geyik. 5. Karabat. 6. Kartal. 7. Mersin Balığı. 8. Sazan. 9. Kel Kartal. 10. Gökgürültüsü. 11. Tavşan. 12. Karga. 13. Tilki. 14. Hindi. 15. Kara Şahin.²⁷

Soygelimi, veraset ve evlenme kuralları Ojibwa'lardaki gibidir.

3. Ottawa'lar.²⁸ Ojibwa'lar, Ottawa'lar ve Potawattami'ler kökensel yönden bir ve aynı kabilenin alt-bölümleridir. Beyazlarca ilk keşfedildiklerinde bir konfederasyon oldukları bilinmektedir. Ottawa'lar, hiç kuşkusuz, soy'lar olarak örgütlenmişlerdir. Fakat soy'larının adları öğrenilememiştir.

4. Cree'ler. Keşfedildiklerinde Superior Gölünün batı kıyılarında yaşıyorlardı. Sonraları, buralardan Hudson Körfezine, batıya, Kuzey'deki Kızıl nehre doğru yayılmışlar, daha sonraları ise Siskatchewan'ların bölgesini ve bu bölgenin güneyindeki yerleri ele geçirmişlerdir. Dakota'lar gibi, eski soy örgütlenmesine dayalı toplum özellikleri-

27 1. Mo-ah'. 2. M'-ko'. 3. Muk. 4. Mis-sha'-wa. 5. Maak. 6. K'-nou. 7. N'-ma'. 8. N'-ma-pe-na'. 9. M'-ge-ze'-wa. 10. Che'-kwa. 11. wa-bo'-zo. 12. Ka-kag'-she. 13. wake-shi'. 14. Pen'-na. 15. M'-ke-eash'-she-ka-kah'. 16. O-ta'-wa.

28 O-ta'-wa diye telaffuz ediliyor.

rini yitirmişlerdir. Dilbilimsel yönden en yakınları Ojibwa'lardır. Davranışları, âdetleri ve görünüşleri Dakota'lara çok benzer.

Mississippi Kabileleri. Bu ad altında gruplandırılan bazı Algonkin'leri, Wisconsin ve Illinois'da Mississippi'nin doğu kıyılarında yaşarlar. Güney'de Kentucky'ye, doğuda Indiana'ya dek uzanır yurtları.

1. Miami'ler. Miami'lere en yakın soy olan Wea'lar, Piankeshaw'lar, Peoria'lar, Kaskaskia'lardır. Çok eskiden Illinois'ler diye bilinen bütün bu topluluklar, yerleşik tarım yaşamına geçtikten beri eski göreneklerini yitirmişlerdir. Eskiden soy örgütlenmesine dayalı bir toplum muydular, bunu kesinlikle kanıtlamak zor. Ama olmaları gerekmektedir. Miami'ler şu soylardan oluşmaktadır:

1. Kurt. 2. Karabatak. 3. Kartal. 4. Buzzard (Şahin ailesinden). 5. Panter. 6. Hindi. 7. Raccoon. 8. Kar. 9. Güneş. 10. Su.²⁹

Yaşam koşulları değiştiğinden, nüfusları da azaldığından soy örgütü hızla etkinliğini yitirmektedir. Bu gerileme başladığında soygelimi erkek soyçizgisinden izlenmekteydi. Soy içinden evlenmek yasaktı ve *sachem*'lik makamı ile malvarlığının veraseti soy'a aitti.

2. Shawnee'ler. Algonkinler'in en ileri temsilcilerinden biri olan bu kabile çok gelişkin olduğu halde, bugün de soy örgütlenmesini sürdürmekte; fakat eski soy sistemi yerine, yönetimde birinci ve ikinci baş-reislerle kabile kuruluşuna dayanan bir toplum yönetimine geçmiş bulunmaktadır. Bu iki reis, her yıl genel oyla seçilir. Bugün de toplumsal ve *genealogical* (soyağacı) yönünden korunan on üç soy topluluğu vardır. Bu soylar şunlardır:

1. Kurt. 2. Karabatak. 3. Ayı. 4. Buzzard (Bir çeşit şa-

29 1. Mo-wha'-wa. 2. Mon-gwa'. 3. Ken-da-wa'. 4. Ah-pa'-kose-e-a. 5. Ka-no-za'-wa. 6. Pi-la-wa'. 7. Ah-se-pon'na. 8. Mon-na'-to. 9. Kul-swa'. 10. (Öğrenilememiştir.)

hin). 5. Panter. 6. Puhu. 7. Hindi. 8. Geyik. 9. Raccoon. 10. Kaplumbağa. 11. Yılan. 12. At. 13. Tavşan.³⁰

Soygelimi, veraset ve soy dışından evlenme zorunluluğu Miami'lerdeki gibidir. 1869 yılında Shawnee'lerin yedi yüz kişi kadar kaldıkları, soy başına düşen nüfusun eliyi geçmediği anlaşılmıştır. Oysa bir zamanlar, Amerikan Kızılderili kabileleri arasındaki ortalama nüfustan daha fazla oldukları; üç ya da dört bin kişiyi buldukları bilinmektedir.

Shawnee'lerde, Miami'ler, Sauk'lar ve Tilki'lerde de görülen bir âdet vardır. Az da olsa üzerinde durmayı gerektiren bu âdete göre, bazı belirli sınırlamalar altında, çocuklar babalarının, annelerinin, ya da başka birinin soyuna ait sayılabilmektedir. Daha önce gösterildiği gibi, İrokua'larda her soy'un kendi üyelerini adlandırmakta kullandığı özel adlar vardı. Bunları başka soy'lar kullanamazdı.³¹ Bu göreneksel uygulama belki de genel bir «görenekti.» Shawnee'lerde bu adlar ait oldukları kişiye, soylardaki hakları da birlikte kazandırdıkları için, adlarına bakarak kişilerin soylarını anlama olanağı vardı. Her ne olursa olsun, *sachem*'in üzerinde otorite kuracağı soy'dan biri olması gerektiği için, soygeliminin kadın soyçizgisinden erkek soyçizgisine yönelmiş olmasının bu dönemde ortaya çıkmış olması akla yakın geliyor. Bununla, hem oğulun babasına halef olabilmesi, hem de çocukların babalarının malvarlığına mirasçı olabilmeleri sağlanmak istendiği düşünülebilir. Vaftiz sırasında, çocuğa babasının so-

30 1. M'-wa-wa'. 2. Ma-gwa'. 3. M'-kwa'. 4. we-wa'-see. 5. M'-se'-pa-se. 6. M'-ath-wa'. 7. Pa-la-wa'. 8. Psake-the. 9. Sha-pa-ta'. 10. Na-ma-tha'. 11. Ma-na-to'. 12. Pe-sa-wa'. 13. Pa-take-e-no-the'.

31 Her kabilede adlar soy'u işaret etmektedir. Örneğin, Sauk'lar ve Tilkilerde Uzun Burun, Geyik kabilesine ait bir addir. Kara Kurt, Kurt kabilesine ait bir addir. Kartal soylarında ise şu adlar bulunmaktadır: Ka'-po-ha, «Yuvasını yapan kartal»; Ja'-ka-kwa-pe. «Başı kalkık duran kartal»; Pe-a-ta-na-ka-hak, «Dal üzerindeki kartal.»

yuna ait bir ad verilmişse, bu ad çocuğu hem babasının soy'unun üyesi yapmakta, hem de ona babasının yerine geçme hakkı vermektedir. Fakat babasının yerine geçme durumu, çocuk ileride böyle bir göreve seçilebilirse, söz konusu olmaktadır. Babanın bu konuda hiçbir yetkisi ve denetimi bulunmamaktadır. Çocuğa nasıl bir ad verileceğini kararlaştırma yetkisi soy örgütü tarafından bazı belirli kişilere bırakılmıştır. Bu kişilerin çoğu, soy'da çocuklara bakan yaşlı kadınlardan seçilirler. Çocuğa ad verilirken bu kadınlara danışılır ve adı onlar kararlaştırır. Shawnee soyları arasında yapılan bazı düzenlemelerin sonucunda bu kişilere söz konusu yetki tanınmıştır. Bunların kararlaştıracığı ad, çocuğa, kendisine verilen adın ait olduğu soy'un üyeliğini kazandırır.

Bu satırların yazarına anlatıldığı gibi aktaracağım bir örneğe göre, soygeliminde Shawnee'lerin de bilinen eskil kuralı uyguladıkları bir dönemin olduğu anlaşılmaktadır. Lă-ho'-weh adında Kurt soyundan bir *sachem* ölmek üzereyken, kendi oğlu yerine, kız kardeşlerinden birinin oğullarından birinin *sachem*'liğe getirilmesini istemiştir. Fakat yeğeni (*Kos-kwá-the*) Balık soyundan, oğlu ise Tavşan soyundan olduğundan bunlardan birinin *sachem*'liğe getirilmesi için, önce, bir ad değişikliğiyle, görevlerin kalıtsal olduğu Kurt soyuna girmeleri gerekmiştir. *Sachem*'in isteğine böylece saygılı kalınmıştır. Ölümünden sonra yeğenin adı, Kurt soyuna ait adlardan *Tep-a-tă-go-thé* olarak değiştirilmiş; böylece *sachem*'liğe seçilmiştir. Bu denli bir genişlik soy örgütlenmesinin çökmekte olduğunu göstermektedir. Fakat, öte yandan, bu durum Shawnee'ler arasında soygeliminin oldukça yakın bir döneme dek kadın soyçizgisinden indiğini de işaret etmektedir.

3. Sauk'lar ve Tilki'ler. Bu kabileler birleşmişlerdir. Oluşturdukları soylar şunlardır:

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Geyik. 4. Büyük Geyik. 5. Şahin. 6. Kartal. 7. Balık. 8. Buffalo. 9. Gökgürültüsü. 10. Başlık.

11. Tilki. 12. Deniz. 13. Mersin Balığı. 14. Büyük Ağaç.³²

Soygelimi, veraset ve evliliğin soy dışından kimselerle yapılmasına ilişkin kurallar Miami'lerdeki gibidir. 1869 yılında sadece yedi yüz kişi olarak saptanmışlardır. Soy ortalaması elli kişi kadardır. Soyların sayısı, iki yüz yıl önce, bu kabilelerin nüfuslarının bugünkünün birkaç katı olduğuna işaret etmektedir.

4. Menominee'ler ve Kikapoo'lar. Birbirinden ayrı olan bu kabilelerin soy'lara dayalı bir örgütlenmeleri vardır. Soy'ların adlarının neler olduğu çıkarılamamıştır. Menominee'lerde, çok yakın zamana kadar, soygeliminin kadın soyçizgisinden izlendiği anlaşılmaktadır. Bunu, aynı kabilenin üyelerinden Antoine Gookie'nin 1859 yılında bana söylediklerinden çıkarıyorum. Veraset kurallarıyla ilgili bir soruyu şöyle yanıtlamıştır: «Öldüğümde erkek kardeşlerim ve anamın erkek kardeşleri, ne karıma ne de çocuklarıma benden hiçbir şey bırakmayacaklardı. Bugün artık malvarlığımızın çocuklarımıza kalacağını ümit ediyoruz, ama bundan pek emin değiliz. Eski yasaya kalırsa, erkek kardeşlerim, kız kardeşlerim ve anamın erkek kardeşleri, çocuğum olmayan herkes kalan malvarlığımdan almaktadır». Anlaşıyor ki, malvarlığı verasetle soy'a kalmakta, fakat, kadının soyçizgisindeki baba tarafından akrabalara düşmemektedir.

Rocky Dağı Kabileleri. 1. Kan Karaayak. Bu kabilede aşağıdaki beş soy yer almaktadır:

1. Kan. 2. Balık Yiyenler. 3. Kokarca. 4. Tükenen Hayvan. 5. Büyük Geyik.³³

Soygelimi erkek soyçizgisinden izlenmekte, soy içinden evlenmek yasaklanmış bulunmaktadır.

32 1. Mo-wha-wis'-so-uk. 2. Ma-kwis'-so-jik. 3. Pa-sha-ga-sa-wis-so-uk. 4. Ma-sha-wa'-uk. 5. Ka-ka-kwis'-so-uk. 6. Pa-mis'-so-uk. 7. Na-ma-sis'-so-uk. 8. Na-nus-sus'-so-uk. 9. Na-na-ma-kew-uk. 10. Ah-kuh'-ne-nak. 11. wa-ko-a-wis'-so-jik. 12. Ka-che-kone-a-we'-so-uk. 13. Na-ma-we-so-uk. 14. Ma-she'-ma-tak.

33 1. Ki'-no. 2. Ma-me-o'-ya. 3. Ah-pe-ki'. 4. A-ne'-po. 5. Po-no-kix'.

2. Piegan Karaayak. Bu kabilede sekiz soy bulunmaktadır :

1. Kan. 2. Kokarca. 3. Nesic Yağı. 4. İç Yağı. 5. Sihirbaz. 6. Hiç Gülmez. 7. Açlıktan Ölen. 8. Yarı Soğumuş Et.³⁴

Soygelimi erkek soyçizgisinden inmektedir. Soy içinden evlenme yasaklanmıştır. Yukarki soyların birçoğunun soy'dan çok, daha küçük topluluklar olduğu anlaşılmaktadır. Karaayaklar'dan yetenekli iki çevirmen aracılığıyla edinilen bilgilere göre bundan kuşku duymak gereksiz (çevirmenlerim Bay ve Bayan Alexander Culbertson'lardı. Bayan Culbertson bir Karaayak kadınıydı). Bazen, soy'lara verilen sanlar, eski ve asıl adların yerini alabiliyor ve onların unutulmasına yol açabiliyor.

Atlantik Kabileleri

I. Delaware'ler. Daha önce belirtildiği gibi Delaware'ler kendi geçmişleri bakımından en eski Algonkin kabilelerinden biridir. Beyazlar geldiğinde, anayurtları Delaware Körfezinin kuzeyi ve kıyılarıydı. Üç soy içinde toplanmışlardır :

1. Kurt. Took'-seat. Yuvarlak Pençe.
2. Su Kaplumbağası. Poke-koo-un'-go. Sürünen.
3. Hindi. Pul-lá-cook. Hiç-gevişgetirmez.

Bu alt-bölümler fratrinin özelliklerini taşırlar. Her birinde on iki alt-soy vardır. Bunların her biri soy özelliklerine sahiptir.³⁵ Adlar bireyseldir ve hepsi olmasa da, çoğu kez kadın adlarıdır. Bu olağan dışı bir durum olduğu için.

34 1. Ah-ah'-pi-ta-pe. 2. Ah-pe-ki'-e. 3. Ih-po'-se-ma. 4. Ka-ka'-po-ya. 5. Mo-ta'-to-sis. 6. Ka-ti'-ya-yemix. 7. Ka-ta'-ge-ma-ne. 8. E-ko'-to-pis-taxe.

35 I. Kurt. Took'-oturacak yer.

1. Ma-an'-greet, Büyük Ayaklar. 2. Wee-sow-het'-ko, Sarı Ağaç.
3. Pa-sa-kun-a'-mön, Mısır Söken. 4. We-yar-nih'-ka-to, Dikkat Uyandırıcı. 5. Toosh-wav-ka'-wa, Nehrin Karşısı. 6. O-lum'-a-ne. Al (Zincifre). 7. Pun-ar'-you, Ateş Tarafında Duran Köpek. 8. Kwin-cek-cha, Uzun Beden. 9. Moon, har-tar'-ne, Kazı. 10. Non-

1860'da okumuş bir Delaware olan William Adams'ın yardımıyla Kansas'daki Delaware rezervasyonunda (Kızılderililer için ayrılmış yer) bu konuyu elimden geldiği kadar ayrıntılı bir biçimde inceledim. Anladım ki, bu alt-bölünmelerin kökenini bulmak olanaksızdır. Fakat bazı ataları olduğu, her soy'un soygelimini kendi adını aldığı bu atalara bağladığı anlaşıyordu. Ayrıca, doğal bir gelişmeyle soy'dan fratrinin oluşumu bu kabilelerde de saptanmıştır.

Delaware'lerde soygelimi kadın soyçizgisinden izlenmektedir. Bu durum, kadın tarafından soygeliminin Algonkin kabileleri arasında çok eskiden beri var olduğunu göstermektedir. *Sachem*'lik görevi soy içinde kalıtsaldır. Fakat soy üyelerince seçilmiş olana verilir. Soy üyeleri, *sachem*'i seçme ve azletme hakkına sahiptirler. Başlangıçta, ilk üç soyun üyeleri arasında evlenmeler yasaklanmıştır. Fakat son yıllarda evlenme yasakları sadece alt-soylar düzeyinde geçerli sayılmaya başlanmıştır. Kurt Soyu içinde

har-min, Nehir Boyu Gitmek. 11. Long-ush-har-kar-to, Fırça Sapl. 12. Maw-soo-toh', Birlikte Getirmek.

II. Su Kaplumbağası. Poke-koo-un'-go.

1. O-ka-ho'-ki, Yönetici. 2. Ta-ko-ung'-u-to, Yüksek Nehir Kaya-sı. 3. See-har-ong-o-to, Tepeden İniş. 4. Ole-har-kar-me'-kar-to, Seçici. 5. Ma-har-o-luk-ti, Cesur. 6. Toosh-ki-pa-kwi-i, Yeşil Yaprak. 7. Tung-ul-ung'-si, En Küçük Su Kaplumbağası. 8. We-lun-ung-si, Küçük Su Kaplumbağası. 9. Lee-kwin-a-i', Isıran Su Kaplumbağası. 10. Kwis-aese-kees'-to, Geyik.

Geri kalan iki alt-soy sona ermiş bulunuyor.

III. Hindi. Pul-la'-ook.

1. Mo-har-a'-la, Büyük Kuş. 2. Le-le-wa'-you, Kuş Çılgılı. 3. Moo-kwung-wa-ho'-ki, Göz Ağrısı. 4. Moo-har-mo-wii-kar'-nu, Yol Kazan. 5. O-ping-ho-ki, Opossum Toprağı. 6. Muh-ho-wee-ka'-ken, Yaşlı İnciği. 7. Tong-o-na'-o-to, Kütük. 8. Nool-a-mar-lar'-mo, Suda Yaşayan. 9. Muh-krent-har'-ne, Kök Sökücü. 10. Muh-karm-huk-se, Kırmızı Surat. 11. Koo-wa-hu'-ke, Çam Bölgesi. 12. Oo-chuk'-ham, Toprak Eşleyici.

şimdi kısmen bir fratriden sayılan aynı adı taşıyanlar birbirleriyle evlenemezler. Fakat değişik ad taşıyanlar evlenebilirler. Çocukların babalarının soy'undan sayılmaları ve böyle adlandırılmaları Delaware'ler arasında da görülmekte ve Shawnee'lerle Miami'lerdeki gibi soygeliminde karışıklığa yol açmaktadır. Amerikan uygarlığı ve Beyazlarla ilişkileri Kızılderililerin kurumları üzerinde tam bir şok etkisi yapmış; halkın etnik yaşamı sarsılmaya başlamıştır.

Yerliler arasındaki soygelimi yasasını açıklamakta en iyi örnek, görevlerin (makamların) verasetindeki kurallardır. Delaware'lerden bir kadın da şöyle bir örnek anlattı. Kadın ve çocukları Kurt soy'undanmış. Kocasını ise Su Kaplumbağası soyundan ve Su Kaplumbağası soy'u reis ya da *sachem*'lerinden Yüzbaşı Ketchum (Tä-whe'-lä-na) imiş, Kocasını öldüğü zaman yerine yeğeni John Conner (Tä-tä-né-shā) geçmiş. Bu kişi, ölen *sachem*'in kız kardeşlerinden birinin erkek çocuklarındanmış ve Su Kaplumbağası soyundan da sayılıyormuş. Ölenin oğlu varmış. Fakat başka bir soydan olduğu için, babasının bu görevinin varisi olamamış. İrokua'larda olduğu gibi, anlaşılıyor ki, Delaware'lerde de bu görev erkek kardeşten erkek kardeşe, ya da dayıdan yeğene geçmekte; çünkü soygelimi kadından izlenmektedir.

2. Munsee'ler. Munsee'ler Delaware'lerle aynı köktendirler ve Kurt, Su Kaplumbağası ve Hindi soyları bunlarda da vardır. Soygelimi kadındandır. Soy içi evlenme yasaklanmıştır. *Sachem*'lik görevi ve malvarlığı soy içinde veraset konusu olmaktadır.

3. Mohegan'lar. New England Kızılderililerinin ve Kennebeck nehri kuzeyindekilerin hepsi —Moheganlar bunların bir bölümüdür— konuştukları lehçeler bakımından birbirlerine çok yakındırlar, birbirlerinin lehçelerini anlayabilmektedirler. Moheganlar soy'lar biçiminde örgütlendikleri için, Pequot'lar, Narragansett'ler ve diğer küçük toplulukların da hem aynı şekilde örgütlenmiş olabilecekleri, hem de aynı soylardan geldikleri düşünülmektedir. Dela-

ware'lerdeki Kurt, Su Kaplumbağası ve Hindi soyları Mohegan'larda da vardır. Bunların her birinde birçok başka soylar da bulunmaktadır. Bu durum, Mohegan'ların Munsee'ler ve Delaware'ler ile çok yakın bir soygelimi bağı olduğunu; daha önce belirtildiği gibi, bir soyun bölünmesinden oluşan soyların fratri çerçevesi içinde birlik kurabildiğini göstermektedir. Bu örnekte de, fratrinin doğal bir süreçle soy'dan nasıl oluştuğu görülmektedir. Amerikan Kızılderilileri arasında ilk köken soyun bölünerek birçok soyların oluşmasını gösteren en iyi örneklerden biri de Mohegan'ların durumudur.

Mohegan fratrileri, diğer Amerikan Kızılderili Kabilelerindeki kadar çok daha belirgin ve güçlüdür. Bunun nedeni, Mohegan fratrilerinin, içlerindeki bütün soyları kapsaması; bunda, soyları açıkça sınıflandırabilecek bir bütünlüğe erişmiş olmasıdır. Fakat Mohegan fratrileri hakkındaki bilgilerimiz İrokua fratrileri hakkında bildiklerimize oranla daha azdır. Bu fratrilerin adları şunlardır :

I. *Kurt Fratrisi. Took-se-tuk.*

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Köpek. 4. Opossum.

II. *Su Kaplumbağası Fratrisi. Tone-bä'-o.*

1. Küçük Su Kaplumbağası. 2. Çamur Kaplumbağası. 3. Büyük Su Kaplumbağası. 4. Sarı Yılan Balığı.

III, *Hindi Fratrisi.*

1. Hindi. 2. Leylek. 3. Tavuk.³⁶

Soygelimi kadın soyçizgisindendir. Soy içinden evlenme yasaklanmıştır. *Sachem*'lik görevi aynı soyda kalır. Görev erkek kardeşe, ya da dayıdan yeğene kalır. Pequot'lar ve Narragansett'ler arasında soygelimi kadın soyçizgisinden (nesebinden) izlenir. Bunu Kansas'ta tanıdığım Narragansett kabilesinden bir kadından öğrendim.

36 I. Took-se-tuk'.

1. Ne-h'-ja-o. 2. Ma'-kwa. 3. N-de-ya'-o. 4. wa-pa-kwe'.

II. Tone-ba'-o.

1. Gak-po-mute'. 2. ————— 3. Tone-ba'-o. 4. we-saw-ma'-un.

III. Hindi.

1. Na-ah-ma'-o. 2. Ga-h'-ko. 3. —————.

4. Abenaki'ler. Bu kabilenin adı, *Wä-be-nā'-kee*, «Yükselen Güneşin Halkı» anlamına gelmektedir.³⁷ Kennebeck'in güneyindeki New England Kızılderililerinden çok Micmac'larla soy yakınlıkları vardır. On dört soydurlar. Şöyle :

1. Kurt. 2. Yaban Kedisi (Siyah). 3. Ayı. 4. Yılan. 5. Benekli Hayvan. 6. Kunduz. 7. *Cariboo*. 8. Mersin Balığı. 9. *Muskrat*. 10. Doğan. 11. Sincap. 12. Benekli Kurbağa. 13. Leylek. 14. *Porcupine*.³⁸

Soygelimi günümüzde erkek soyçizgisinden inmektedir. Soy içinden evlenme eskiden yasaktı. Bugün, eskisi kadar geçerli değildir. *Sachem*'lik görevi soya kalmaktadır. Dikkat edilmesi gereken bir nokta da, yukarki soylardan bazılarının Ojibwa'larda da bulunduğuudur.

VI. Athapasco-Apache Kabileleri

Hudson Körfezi çevresinde Athapascan'larla aynı kökenden gelen New Mexico'daki Apache'lerin soy örgütlenmesine dayalı toplumlar olup olmadığı kesinlikle ortaya konulamamıştır. Hudson Körfezi'ndeyken 1861 yılında, Hare (Tavşan) ve Kızıl Bıçak Athapascan'ları arasında sorunu incelemek istemiş; yetenekli, iyi bir çevirmen bulamadığım için, bunu başaramamıştım. Fakat, böyle bir sistem olsaydı, yetersiz olanaklarla yapabildiğim bir incelemeyle bile, bunun varlığını sezmem, anlamam gerekirdi. Robert Kennicott benim için Tutsak Gül Athapascan'ları (*A-chä'-oten-ne*'ler) arasında aynı sorunu incelemeye çalışmıştır. O da fazla bir başarı sağlayamamıştır. Kendisi, evlenme, soygelimi ve *sachem*'lik görevinin kime kaldığı ile ilgili bazı kuralların varlığını saptamış, fakat yeterli bilgi elde edememiştir. Yukon Nehri Kutchin'leri de Athapascan'dır. George Gibbs tarafından bana gönderilen bir mektupta

37 «Akrabalık Sistemleri»nde başlıca Kızılderili kabilelerinin yerli adları bulunmaktadır.

38 1. Mals-sum. 2. Pis-suh'. 3. Ah-weh'-soos. 4. Skooke. 5. Ah-lunk'-soo. 6. Ta-ma'-kwa. 7. Mä-guh'-le-loo. 8. Kä-bah'-seh. 9. Moos-kwa-suh'. 10. K'-che-ga-gong'-go. 11. Meh-ko-a'. 12. Che-gwa'-lis. 13. Koos-koo'. 14. Ma-da'-weh-soos.

Gibbs şunları işaret ediyor: «Fort Simpson'da, Mackenzie Nehri taraflarında yaşayan bir baydan aldığım mektupta Louchoux ya da Kutchin'ler arasında üç derece ya da sınıf topluluk olduğu kuşkusuz; totemle ilgili bir yanlışlık bu, totemlerin rütbece farklı oldukları anlaşılıyor ve kendisi de bunu belirtiyor — kimsenin kendi sınıfından biriyle evlenemediği, başka sınıflardan kadınlar aldığı; en üst sınıftaki bir reisin, kast kaybetmeden, en alt sınıftan bir kadınla evlenebildiği söylenmektedir. Çocuklar ananın mertebesinden (grade) sayılmakta; değişik kabilelerdeki aynı mertebeden kimseler birbirleriyle savaşmamaktadırlar.»

Athapascan'lara, biraz uzaktan da olsa, dil yönünden yakın olan Kuzey Batı Kıyısı Kolusheleri arasında soy örgütlenmesinin bulunduğu bilinmektedir. Bay Gallatin, «bunlar bizim Kızılderililerimize benzemekte, kabilelere ya da klanlara ayrılmış bulunmakta; bu özelliğe Bay Hale'e göre, Oregon Kızılderilileri arasında rastlanmamaktadır. Kabile (soy) adları, başlıca, Ayı, Kartal, Karga, Domuz Balığı ve Kurt gibi hayvan adlarıdır... Görevler ana soyundakilere aktarılmakta, dayıdan yeğene kalmakta; baş reisin, genellikle, ailenin en güçlü üyesi olduğu görülmektedir.»³⁹

VII. Kuzey Batı Kıyısı Kızılderili Kabileleri

Kolushe'lerin yanı sıra, bu kabilelerin bazılarında da soy örgütlenmesi bulunmaktadır. «Puget'nin Sesi'ni terketmeden önce,» diyor bana yazdığı bir mektupta Bay Gibbs, «Kuzeyli Kızılderililer diyebileceğimiz kuzey batı kıyısında, Vancouver Adasının yukarı ucundan Rusya'nın topraklarına* ve Eskimo'ların yaşadığı yerlere kadarki geniş bir alanda yaşayan üç büyük kabilenin temsilcileri ile karşılaşma olanağı buldum. Onlardan kesinlikle öğrendiğim, hiç

39 Trans. Am. Eth. Soc., ii. Intro., cxlix.

* Alaska o günlerde Çarlık Rusyasındı. 19. Y.Y. sonlarında. Çarlık Rusyası, Kongrede uzun süren bir lobi çalışması sonunda ve rüşvetle Birleşik Devletlere Alaska'yı satabilmiştir. —ç.

değilse bu üç kabilede totemik sistemin bulunduğudır. Konuştuğum kabileler, kuzey batıdan başlarsak, içlerindeki bir küçük topluluğun adından dolayı kendilerine çoğunlukla Stikeen'ler denen Tlinkitt'ler, Tlaida'lar ve Gallatin'in Wea'lar dediği Chimsyan'lardır. Bunların ortak dört totemleri bulunuyordu: Balina, Kurt, Kartal ve Karga. Bunlardan hiçbirinde, farklı ulus ya da aileden de olsa, totem içinden kimselerle evlenmek yoktu. Önemli olan, bu ulusların apayrı aileler oluşturmalarıdır. Bununla ifade etmek istediğim, dillerinin aslında farklı olması; bu dil'in benzerine rastlanmamasıdır.» Bay Dall, Alaska hakkındaki eserinde —ki daha da sonraları yazılmıştır— şunları söylüyor: «Tlinkitt'ler dört toteme ayrılmışlardır: Kuzgun (Yehl), Kurt (Kanu'kh), Balina ve Kartal (Chethl) Sadece karışık totemlerden olanlar evlenebilir. Genellikle, çocuklar ananın totemini alırlar.»⁴⁰

Bay Hubery H. Bancroft ise, iki fratri ve her birindeki soylarla birlikte bunların örgütlenmelerini daha da ayrıntılı olarak gösterebilmiştir. Tlinkitt'lerden söz ederken şöyle yazıyor: «bu ulus iki büyük bölüme ya da klana ayrılıyor. Birine Kurt, diğerine Kuzgun denilmektedir. Kuzgun'lar, Kurbağa, Kaz, Deniz Aslanı, Puhu ve Solmon Balığı adlarını taşıyan alt-bölümlere ayrılıyor. Kurt ailesinde ise Ayı, Kartal, Yunus, Köpek Balığı ve Alca'lar yer alıyor. Aynı klandan kabileler birbirleriyle savaşamazlar. Bu nedenle, Kurt'lardan genç bir savaşçı dövmek isterse Kuzgunlar arasından biriyle kapışmak zorundadır.»⁴¹

Eskimo'lar *Ganowanian* aileden değildirler. Amerikan Kıt'asına gelmeleri de, *Ganowanian* aileden uluslara oranla, daha yakın zamanlarda, ya da modern zamanlarda olmuştur. Eskimolar'da soy örgütlenmesi bulunmamaktadır.

40 «Alaska and its Resources,» s. 414.

41 «Native Races of the Pasific States,» i. 109.

VIII. *Salish, Sahaptin ve Kootenay Kabileleri*

Önde gelen kabilelerinin adları yukarda verilmiş bulunan Columbia Vadisi kabilelerinde soy örgütlenmesi yoktur. Seçkin dilbilimcilerimizden Horatio Hale ve George Gibbs konuya özel bir ilgi duymuşlar, fakat yaptıkları bütün çalışmalara rağmen, bu kabilelerde soy sisteminin izlerine rastlayamamışlardır. Bu geniş bölgenin Ganowanian aileden ulusların ilk yurdu olduğuna inanmamızı haklı kılan bazı güçlü nedenler bulunmaktadır. Yayılmaları bu bölgeden olmuş; buradan yola çıkarak kıt'anın her iki bölümüne göç etmişlerdir. Bu nedenle, şimdikilerin ataları zamanında soy örgütlenmesinin bulunduğu, sonra gerileyip ortadan kalktığı akla yakın gelmektedir.

IX. *Shoshonee Kabileleri*

Teksas'ın Comanche'leri, Ute kabilelerinden Bonnak'lar, Shoshonee'ler ve bazı diğer kabilelerle birlikte bu topluluğu meydana getirmektedirler. 1859 yılında, yarım-kan Wyandote olan Mathew Walker bana kendisinin Comanche'ler arasında yaşadığını ve şu soylardan oluştuklarını söylemiştir :

1. Kurt. 2. Ayı. 3. Büyük Geyik. 4. Geyik. 5. *Gopher* (Beyaz bıyıklı fare). 6. Antilop.

Eğer Comanche'lerde soy örgütlenmesi varsa, aynı kökten diğer kabilelerde de soy örgütlenmesinin olduğu ileri sürülebilir.

Bu noktadan itibaren, New Mexico'dan başlayıp Kuzeyde Kuzey Amerika'ya kadar yayılmış bulunan Kızılderililerin toplumsal sistemleri üzerindeki incelemelerimizin sonuna gelmiş bulunuyoruz. Adı geçen kabilelerden büyük bölümü, Avrupalılar tarafından keşfedildiklerinde barbarlığın Aşağı Dönemini yaşamaktaydılar. Bir kısmı ise Yabanıllığın Üst Dönemi içindeydiler. Soy örgütlenmesi hemen neredeyse genel bir özellik olduğu için, bütün bu eski toplumlarda bulunuyor, soygeliminin kadın soyçizgi-

sinden izlenmesi ilkesi evrensel bir görünüm taşıyordu. Sistemleri tamamen toplumsaldır; birimi soy'lardır; fratri, kabile (tribü) ve konfederasyon ise bu organik dizinin diğer öğeleridir. Ardı ardına gelen bu dört bütünleşme ve yeniden-bütünleşme aşaması eski toplumların yönetim düşüncesinde kendi yaşam-deneyimleriyle varabildikleri yeri göstermektedir. Barbarlıktan çıktıklarında başlıca Aryen ve Sami ırklardan kabileler de aynı organik aşamalardan geçmiş bulundukları için, bu sistemin, aslında, tüm eski toplumlarda evrensel olduğu; hatta, kökende aynı yerden geldiği anlaşılmaktadır. Bundan sonra, aile fikrinin gelişmesiyle ilgili olarak daha geniş bir şekilde ele alacağımız *punaluan* topluluk, öyle anlaşıyor ki, soy örgütlenmesinin oluşumuna yol açmış; insanlığın Aryen, Sami, Urallı, Turanlı ve Ganowanian dallarının belirli bir özellik kazanmasını sağlamıştır. Bu özellik, *punaluan* ırklarda belirli ortak özellik olan soy örgütlenmesidir. Soy örgütlenmelerinden oluşan topluluklar, sonunda, farklılaşmalara uğrayarak çeşitli dallar oluşturmuşlardır. İleride daha ayrıntılı incelemeler ve araştırmalar yapıp, daha ayrıntılı kanıtlar bulunduğunda, bunların gerçeklere uygun olduğu ortaya konulduğunda, inancım o ki, bizim vardığımız bu sonucun bu konuda kabul edilmesi gereken tek sonuç olduğu daha iyi anlaşılacaktır. İnsanlığı yabanılığın son döneminden, bütün bir barbarlık dönemini aşarak, uygarlığın başlangıç dönemine erdiren böylesine büyük bir organik yapı rastlantı sonucu oluşmuş bir olgu değildir. Daha önceden de var olan öğelerden doğal bir gelişmenin ürünüdür. Aklımızla düşündüğümüzde, diyebiliriz ki, bu olgunun incelenmesini ve anlaşılmasını başarabilirsek, soy örgütlenmesi aşamasından geçen bütün insanlığın başlangıç ve kökeninin bir ve tek olduğunu da gösterebilmiş olacağız.

X. Köy Yerleşmesine Geçebilmiş Kızılderililer

1. Moqui Pueblo Kızılderilileri. Moqui kabileleri, bugün de, bir zamanlar New Mexico'nun bir parçası olan Arizona'daki Little Colorado'ya yakın yerlerde, eski sömürge evlerinde yaşamaktadır. Bu kabileler eski kurumlarına dayanan bir toplum yapısı içinde yaşadıkları için, Amerika'nın beyazlarca bulunduğu çağda Zuni'den Cuzco'ya dek görülen köy Kızılderililerinin yaşamlarına oldukça iyi bir örnek oluşturdıkları söylenebilir. Zuni, Acoma, Taos ve bazı New Mexico köyleri 1540-1542 yıllarında Coronado'da kurulmuşlardır ve hepsinin de yapısı aynıdır. Gözümüzle gördüğümüz halde, bu kabilelerin yaşam biçimleri ya da toplumsal kurumları hakkında gerçekte pek az şey biliyoruz. Bu konularda sistemli hiçbir araştırma yapılmamıştır. Haklarında bilinenlerin, bulunabilen verilerin ise yayımlananları pek az ve rastgele olmuştur.

Moqui'ler dokuz soy olarak örgütlenmişlerdir :

1. Geyik. 2. Kum. 3. Yağmur. 4. Ayı. 5. Tavşan. 6. Bozkır Kurdu (K. Amerika'da kurt soyundan bir hayvan). 7. Çıngıraklı Yılan. 8. Tütün Bitkisi. 9. Kargılık.

A.B.D.'li Asistan Cerrah Dr. Ten Broeck, Moqui köylerinden birinde, Moqui'lerin kendi kökenleri hakkındaki efsanelerini duymuş ve bunu Bay Schoolcraft'a aktarmıştır. Söylediklerine göre, «çok yıllar önce, Büyük Anaları,⁴² Batı'daki kendi yurdundan dokuz insan ırkı getirmiştir. Birincisi Geyik ırkı; ikincisi Kum ırkı; üçüncüsü Su (Yağmur) ırkı; dördüncüsü Ayı ırkı; beşincisi Tavşan ırkı; altıncısı Bozkır Kurdu ırkı; yedincisi Çıngıraklı Yılan ırkı; sekizincisi Tütün Bitkisi ırkı; dokuzuncusu Kargılık ırkı. Bugün yaşadıkları köyün bulunduğu yere bunları dikmiş ve onları bugünkü köyleri kuran insanlar haline sokmuştur. Bu ayrı ayrı ırklar olma özelliği bugün de korunmaktadır. Biri Kum ırkından olduğunu söylemişse, sorduğum-

42 Shawnee'ler daha önceleri bir Dişi Tanrıya tapıyorlardı. Buna, Go-gome-tha-ma, «Büyük Anamız» diyorlardı.

da ikinci adam Geyik ırkından olduğunu, vb. söylüyor. Bu insanlar ölümden sonra eski şekillerine döneceklerine; öldükten sonra, ayı, geyik, vb. olacaklarına inanmaktadır... Yönetim kalıtsaldır, fakat ölen görevlinin ille de oğluna kalmayabilmekte; eğer bir başka kan yakınıni seçerlerse, göreve bu kimse gelebilmektedir.»⁴³ Barbarlığın Aşağı Döneminden Orta Dönemine geçip, soy örgütlenmesini tam gelişkin biçimiyle bulduğumuz bu örnekle, soy örgütlenmesinin değişen koşullara uyarlanabildiğini görüyoruz. Soy örgütlenmesinin Köy Kızılderilileri topluluklarında yer aldığı anlaşılmaktadır. Fakat buradan Kuzey'deki diğer topluluklara doğru gittikçe, ya da Güney Amerika'ya geçtikçe, Laguna'lar hakkında bildiklerimizden başka belirli ve kesin bilgiler bulamamaktayız. Bu durumumuz Amerikan budunbilimindeki çalışmaların ne denli noksan olduğunu; toplumsal sistem birimlerinden yalnızca birinin, onun da kısmen aydınlığa çıkarılabildiğini, ve bunun taşıdığı önemin bile hâlâ anlaşılamadığını açıkça göstermektedir. Ne var ki, en eski İspanyol yazarlarından bir şeyler öğrenebilmekte, biraz daha sonraki tek-tük yazarlarda daha dolaysız bilgilere rastlamaktayız. Bunları bir araya getirince, bütün Kızılderili topluluklarında eski dönemde soy örgütlenmesinin evrensel bir toplumsal örgütlenme biçimi olduğunu, fazla bir kuşkuyla gerek kalmadan, söyleyebilmekteyiz.

Moqui'lerde olduğu gibi, birçok soylarda, bugün de, soylarının ilk kurucularının hayvanlardan ya da cansızlardan dönüştürülmüş insanlar olduğuna dair geleneksel inançlar devam etmektedir. İnsana dönüştürülüp kendi atalarını oluşturan bu hayvan ya da canlılar ise, soy'ların simgesi sayılmaktadır. Örneğin, Ojibwa'ların Leylek soy'unda bugün de yaşayan bir efsaneye göre, Körfez'den Büyük Göllere kadarki geniş toprakları uçup aşmış bir çift Leylek, yiyeceğin bol olduğu bir yer aramak için Mississippi düzlüklerinden de geçerek Atlantik'e varmış ve Superior

43 «Schoolcraft's Hist., etc. of Indian Tribes,» iv, 86.

Gölü'nün denize döküldüğü yerde Rapid'leri beğenmiştir. O zamandan beri buraların balığı bolmuş. Nehrin kenarına konduklarında, Büyük Ruh, bu iki Leyleğin kanatlarını almış ve birini kadın, birini de erkek hâline getirmiş. Bunlar, Ojibwa'ların Leylek soyunun kurucuları olmuş. Diğer birçok başka kabilelerde de, kabilenin adını aldığı hayvana dokunmama, etini yememe âdeti vardır. Fakat bu âdet, artık, evrensel olmaktan çok uzaktır.

2. Laguna'lar. Laguna Köyünün Kızılderilileri soy biçiminde örgütlenmişlerdir. Soygelimi kadın soyçizgisindedir. 1860 yılında New Mexico Tarih Derneğindeki konuşmasında Peder Samuel Gorman bu durumu açıklamıştır. «Her kasabacık kabileler ya da aileler şeklinde sınıflandırılmakta, bu grupların her biri bir hayvan, kuş, ağaç, gezegen, ya da dört elementten birinin adıyla adlandırılmaktadır. Bin kişiden fazla insanın yaşadığı Laguna Köyünde bu kabilelerden on yedi tane bulunmakta; kimi ayı, kimi geyik, kimi çingiraklı yılan, kimi mısır, kimi kurt, kimi su, vb. vb., olarak adlandırılmış bulunmaktadır. Çocuklar, annelerinin kabilesinden sayılmaktadır ve, eski bir âdete göre, aynı kabilede iki kişinin evlenmesi yasaklanmıştır. Fakat, son zamanlarda bu âdete eskisi kadar uyulmadığı görülmektedir.»

«Toprakları, topluluğun malvarlığı olarak ortak mülkiyet konusudur. Fakat, bir yeri eken kimse o yer üzerinde hak ileri sürebilmekte, bunu topluluktan dilediğine satılabilmekte; ya da, öldüğünde, kişinin tarıma açtığı o toprak dul karısına ya da kızlarına kalmakta; ya da, bekâr biri ise, babasının ailesinin elinde kalmaktadır.»⁴⁴ Söz konusu eş ve kızın, birinin kocası, birinin ise babası olan böyle bir adamdan miras görebilecekleri kuşkuludur.

3. Aztek'ler, Tezcucanlar ve Tlacopanlar. Bunların ve Meksika'daki diğer geride kalan Nahuatlac kabilelerinin soy örgütlenmeleri sorunu gelecek bölümde ele alınacaktır.

4. Yucatan Maya'ları. Herrera sık sık «akrabalar»dan

söz etmektedir. Meksika, Orta ve Güney Amerika kabileleriyle ilgili olarak anlattıklarında «akrabalar» terimini kullanırken, açıkça, ancak bir soy örgütü içinde bulunabilecek kadar sayıca çok insanın akrabalık temeline dayanarak örgütlenip bir topluluk oluşturdıklarını göstermektedir. Örneğin, şunları da yazıyor: «Bir özgür kişiyi öldüren kimse, öldürülenin çocuklarına ve akrabalarına kefaret vermek zorundadır.»⁴⁵ Burada sözü edilenler Nikaagua Kızılderilileridir. Bunlar, aynı âdetin görüldüğü İrokuia'lardan olabilir. *Akrabalar* terimiyle anlatılan ise, soy topluluğundan başka bir şey olamaz. Ve gene, Yucatan'ın Maya Kızılderililerini anlatırken de şöyle yazıyor: «zarar için kefaret ödemek gerektiğinde o kişi yoksulluğa düşecekse, akrabaları da katkıda bulunurlar.»⁴⁶ Burada da soy toplumlarında görülen bir «görenek» söz konusudur. Başka bir yerde Aztek'leri anlatırken şöyle yazıyor: «ama suçlu sayılırsa, ne arkadaşı, ne de akrabası artık o kişiyi ölümden kurtaramaz.»⁴⁷ Başka bir yerde ise, soy örgütlenmesine dayalı Florida Kızılderililerine uygulanabilecek şeyler yazıyor; «Çocuklarına çok düşkünlüdürler ve çocukları da onları çok sever. Biri ölünce, geride kalan anababaysa çocuğu için; çocuklarsa, ölen anaları ya da babaları için bütün bir yıl yas tutarlar.»⁴⁸ Eski gözlemciler, Kızılderili toplumunun özelliği olarak çok sayıda insanın akrabalık bağlarıyla birbirlerine bağlanıp bir araya geldiklerini; bu nedenle de, bu tür gruplara «akrabalık» grupları denebileceğini yazıyorlar. Fakat, bu konuyu tam olarak açıklayamadıkları için, olası gerçeği bulup bize yazamamışlar; bu grupların soy topluluğu olduklarını, soy'ların Kızılderili toplumsal sisteminde sistemin birimleri olduğunu tam bir kesinlikle söyleyememişlerdir.

45 «General History of America,» Londra basımı, 1726. Stevens çevirisi, iii, 299.

46 «A.g.y.» iv, 171.

47 «A.g.y.» iii, 203.

48 «A.g.y.» iv, 33.

Herrera, Maya'lardan söz ederken, «soylarına, kan yakınlarına çok bağlıdırlar, o nedenle hepsi birbirini akraba saymakta ve birbirleriyle yardımlaşmaktadır... Analarıyla, ya da üvey kız kardeşleriyle, ya da *babalarıyla aynı adı taşıyan kimselerle* evlenmezler; bu, yasalara aykırı sayılır» demektedir.⁴⁹ Kan yakınlığı sistemlerine göre, bir Kızılderilinin soyağacı ya da kan yönünden yakınları o kişi için ancak bir soy topluluğu içinde önem ve anlam ifade edebilir. Kızılderili kurumlarına göre, baba ile çocuk, ancak, tüm üyelere ortak bir soy adı kazandıran soy örgütü olursa, aynı adı taşıyabilir. Herrera'nın söylediklerine göre, baba ile oğulun aynı adı taşıyabilmesi için gerekli bir koşul da, baba ile çocuklarını aynı soy topluluğundan kılacak şekilde, babanın soyçizgisinden izlenen bir soygeli mi kuralının esaslarının yürürlükte olmasıdır. Herrera'nın söyledikleri, ayrıca, Maya'larda soy içinden evlenmelerin yasak olduğunu da göstermektedir. Herrera'nın dediklerini gerçeğe uygun sayarsak, Maya'larda soygeliminin erkek soyçizgisinden izlendiği bir soy örgütlenmesinin bulunduğunu kabul edebiliriz. Çok geniş bir budunbilimsel kaynak taramasına dayanan ve bu geniş kaynakları çok büyük bir başarıyla özetleyen Tylor'un değerli eseri «İnsanlığın Başlangıç Tarihi» ise aynı gerçeği bir başka kaynağa dayanarak belirtmekte ve şöyle demektedir: «Kadın soyçizgisi içinde klan oluşturan ve bu tür klan içindeki kişiler arasında evlenmeyi yasaklayan Kuzey Amerika Kızılderilileriyle Avustralyalılar arasında bu âdetleri bakımından bir benzerlik olduğu anlaşılmakta; fakat çok daha güneye doğru, yani Orta Amerika'ya gidersek, bunun tersi bir âdetle, Çin'dekine benzer (klanı baba soyçizgisi içinde oluşturan —ç.) bir âdetle karşılaşmaktayız. Diego de Lande, Yucatan'ları anlatırken (bu toplulukta —ç.) kimsenin kendi adını taşıyan bir kadınla, baba tarafından biriyle evlenemediğini; böyle bir şeyin Yucatan'lar arasında çok

49 «General History of America,» iv, 171.

iğrenç bulunduğunu; fakat ana tarafından yeğenleri olanlarla evlenilebildiğini söylemektedir.»⁵⁰

XI. Güney Amerika Kızılderili Kabileleri

Soy örgütlenmesinin izlerine Güney Amerika'nın her yerinde rastlanmaktadır. Ganowanian akrabalık sisteminin bugün de fiilen devam ettiği görülmektedir. Fakat bu konunun tam anlamıyla incelenmiş olduğu söylenemez. İnka'lar tarafından bir tür konfederasyon çatısı altında toplanan sayısız kabilelerden söz ederken, Herrera, «bu lehçe farklılıkları ve çeşitlenmeleri ulusun ırklara, kabilelere, ya da klanlara bölünmüş olmasının sonucudur»⁵¹ diyor. Bununla, klanın; yani, soy'un varlığı kabul edilmiş oluyor. Evlenme ve verasetle ilgili kuralları inceleyen Bay Tylor ise şunları belirtiyor: «İsthmus'un aşağılarında, daha güneye gelindiğinde kadın tarafından izlenen klan bağlılığı ve evlenme yasakları yeniden ortaya çıkmaktadır. Bernau, İngiliz Guyanı'ndaki Arrawak'lar arasında 'kast üyeliği anadan devralınmakta, çocukların ancak babaları tarafındaki kimselerle evlenmelerine izin verilmekte, ana tarafından olan kimselerle evlenememektedirler' diyor. Son olarak Peder Martin Dobrizhoffer ise, Guarani'lerin en uzak yakınları ile evlenmeyi bile çok büyük bir suç saydıklarını söylemekte ve şöyle demektedir: ... 'Doğadan ve atalarının geçmiş yaşam-deneyimlerinden öğrenerek Abipone'ler en uzak kan yakınları ile evlenmeyi bile iğrenç ve kötü bir şey saymaktadırlar.'»⁵² Yerlilerin toplumsal sistemlerine değinen bu satırlar bizim sorunumuzu açık bir dille ifade etmiyorsa da, (ortaya koydukları, yansıttıkları, tanıklık ettikleri) olgular ve veriler soygeliminin kadın soyçizgisinden izlendiği bir soy örgütlenmesinin bulunduğunu; soy topluluklarında soy içinden evlenmelerin yasaklanmış ol-

50 «Early History of Mankind,» s. 287.

51 «Gen. Hist. of Amer,» iv, 231.

52 «Early History of Mankind,» s. 287.

duğunu açıkça göstermektedir. Guyan'daki Kızılderili kabilelerinden söz eden Brett, «yerliler, her birinin Siwidi, Karuafudi, Onisidi, vb. gibi kendine özgü adları olan ailelere ayrılmışlardır. Bizim ailelerimizden farklı olarak bunlarda soygelimi kadın soyçizgisinden izlenmekte, aynı ad-daki aile içindeki kadın ya da erkekler aralarında evlenememektedir. Örneğin, bir Siwidi ailesinden bir kadın, annesi ile aynı adı taşımakta; fakat ne babası, ne de kocası bu adı taşıyan aileden herhangi bir kimse olmamaktadır. Bu kadının çocukları ve kızlarının çocukları da Siwidi adını taşımakta, kadının oğulları da kızları da aynı adı taşıyan kimselerle evlenememekte; ancak, babalarının ailesinden olan kimselerle evlenebilmektedir. Bu âdetlere sıkı sıkıya uyulmakta, bunlara uyulmaması çok iğrenç ve zararlı bir suç sayılmaktadır» diye yazmaktadır.⁵³ Brett'in *aile* terimiyle anlatmak istediğinin eskil biçimdeki soy örgütü olduğu açıktır. Yukarda adları geçen tüm Güney Amerika kabileleri, And Dağları'ndaki kabileler bir yana, Beyazlar geldiğinde barbarlığın Aşağı Döneminde, ya da Yabanılık Döneminde bulunuyorlardı. İnka köy Kızılderilileri tarafından kurulan yönetim altında toplanan Peru kabilelerinin pek çoğu ise barbarlığın Aşağı Dönemi-ni yaşıyorlardı. Garcillasso de la Vega'nın bu yerlilerin toplumsal kurumları hakkında yazdıklarından —bunlar yeterli olmamakla birlikte— çıkarabildiğimiz sonuç budur.

Kuzey ve Güney Amerika'nın köy Kızılderilileri kendi yerli kültürleri sayesinde oldukça ilerleyebildikleri ve barbarlığın Orta Döneminin sonlarına erişecek kadar önemli bir gelişme gösterdikleri için, bu yerlere gelince, ister istemez, soy toplumunun geçiş dönemindeki tarihçesi üzerinde de durmamız gerekmektedir. Soy'un eskil yapısını göstermiş bulunuyoruz. Son aşamaları ise, Grek ve Roma soyları incelenirken gösterilecektir. Fakat gerek soygeliminde, gerekse veraset konusunda geçiş dönemindeki değişim-

53 «Indian Tribes of Guiana,» s. 98; Lubbock'un «Origin of Civilization» adlı yapıtında (s. 98) alıntı.

ler; (yani —ç.) barbarlığın Aşağı Dönemi ile Üst Dönemi ni bağlayan Orta Dönemdeki bu değişimler, soy örgütlenmesine dayalı toplumların tarihsel gelişimini tam olarak anlayabilmek için temel nitelikte bir önem taşımaktadır. Bilgilerimizin Aşağı Dönemle ve Üst Dönemle ilgili olanları epeyce yeterli olduğu halde, geçiş dönemindeki değişimlerle ilgili bilgilerimizin yetersiz kaldıkları anlaşılmaktadır. İnsanlık tarihinde hangi kabileyi ele alırsanız alınız, eğer bir kabilenin geçmişinde soy örgütlenmesi ve soy kurumları son (ileri) biçimleriyle yer almışsa, aynı örgütlenme biçiminin, aynı kurumların söz konusu kabilenin tarihindeki daha eski dönemlerde de, daha geri ve gelişmemiş biçimleriyle yer almış olması gerektiği açıktır. Fakat bilimsel değerlendirmenin böyle çıkarsamalarla, tüm dengelilerle değil, savlarımızı olumlayan ve doğrulayan kanıtlarla yapılması gerektiği de hiç unutulmamalıdır. Bu aradığımız kanıtların bir zamanlar köy Kızılderililerinin yaşamlarında var oldukları kesindir. Bugün için biliyoruz ki, köy Kızılderililerinin yönetim sistemleri siyasal değil, toplumsal bir yönetimdi. Dizinin üst üyeleri, özellikle kabile ve konfederasyon, birçok yerde karşımıza çıkmakta; köy Kızılderililerinin birçok kabilelerinde, sistemin birimi olan soy'un varlığı hissedilmektedir. Fakat, barbarlığın Aşağı Dönemindeki kabilelere oranla köy Kızılderililerindeki soy örgütlenmesi hakkındaki bilgilerimiz daha yetersiz ve biraz da yüzeysel kalmaktadır. Bu konuda en büyük fırsat, İspanyol sömürgeci ve fütühatçılarının eline geçmiştir. Fakat uygarlık dönemine girmiş toplumların bireyleri için, kendi toplumlarından çok farklı bir toplumu anlayabilmenin olanaksızlığı nedeniyle, bu fırsat kaçırılmış bulunmaktadır. Yerlilerin toplum sisteminin birimi olan ve toplumun tüm yapısına kendi karakterinin damgasını vuran soy örgütlenmesi hakkında bilgiden yoksun bulunan İspanyol tarihçileri bu toplumlardaki yönetsel kurumları doğru betimlemeyi başaramamışlardır.

Orta Amerika ve Peru'daki eskil çağın mimari yapıtlarının kalıntılarından açıkça anlaşıyor ki, barbarlığın

Orta Dönemi insanlığın ilerlemesinde; insan bilgisinin ve insan zekâsının gelişmesinde en önemli aşamalardan biri olmuştur. Bunu, Doğu yarıküresinde demir üretme sürecinin bulunmasıyla başlayan ve insanlığın bir bölümüne uygarlık döneminin kapılarını zorlamakta gerekli son hamleyi yapabilme gücünü sağlayan daha başarılı ve daha önemli bir başka dönem izlemiştir. İnsanın, keşiflerin ve buluşların büyük bir hızla gelişip çoğaldığı barbarlığın Son Döneminde yaptıklarının ve başardıklarının ne denli büyük şeyler olduğunu anlamamız, en açık örneğini köy Kızılderililerinin oluşturduğu Orta Dönem toplumu hakkındaki bilgilerimiz artıp derinleştikçe daha da kolaylaşacak ve kesinleşecektir. Sabırlı bir çaba gösterilir ve gerektiğinde çalışılırsa, bugün yitirmek üzere olduğumuz hazineler değerindeki bilgilerin hiç değilse büyükçe bir bölümü kurtarılabilecektir. Bugünkü bilgi düzeyimiz ise, Avrupa'da Keşifler Çağı yaşanırken Amerikan Kızılderili kabilelerinin genellikle soy örgütlenmesine dayalı bir toplumsal yaşam sürdürdüklerini; birkaç kural dışı örnek nedeniyle bu genel kuralın geçersiz sayılmasının gerekmediğini söyleyebilmemize yetecek düzeydedir.

VII. BÖLÜM

AZTEK KONFEDERASYONU

Mexico yerleşme bölgesini (pueblo) ele geçiren İspanyol serüvencileri, Azteklerdeki yönetimin, aslında, o günlerde Avrupa'da bulunan monarşilere benzeyen bir yönetim olduğu yolunda yanlış ve yanıltıcı bir kuram geliştirmiş ve buna bağlanmışlardır. Aztek toplumsal sisteminin yapısını ve dayandığı ilkeleri fazla incelemeyen ilk İspanyol yazarları da genellikle bu görüşü benimsemişlerdir. Aztek kurumlarına uygun düşmeyen bu terminoloji, aslında uydurma bir şey olduğu halde, bütün tarihsel aktarımlarda yer almıştır. Aztek'lerin sahip oldukları korunaklı (müstahkem) tek yerin ele geçirilmesinden sonra yönetsel dokuları ortadan kalkmış, yerine İspanyol yönetimi geçmiş; Azteklerin içsel örgütlenmelerinin ve siyasal yaşamlarının o zamanlar, gerektiği biçimde incelenmesi tamamlanmadan, ortadan kalkıp kaybolmalarına göz yumulmuştur.¹

1 Orta ve Güney Amerika tarihlerinde güvenilebilecek yerler İspanyollara, Kızılderililerin hareketleri ile özelliklerine, silahlarına, araçlarına, ürettikleri mallara, yiyeceklerine, benzeri şeylere ilişkin bilgilerdir. Fakat Kızılderili toplumuna ve yönetim mekanizmasına, toplumsal ilişkilerine, yaşayış biçimlerine ilişkin olarak verilen bilgiler hemen nerdeyse hiç doğru olmayan değersiz şeylerdir. Bunun nedeni, İspanyolların Kızılderili-

Aztekler ve onlarla konfederasyon kurmuş bulunan kabileler demiri ve demirden yapılmış araç ve gereçleri bilmiyorlardı; parayı bilmiyorlardı; ticareti «mal değişimi» yöntemiyle yapıyorlardı. Fakat basit ergime ile elde edilen temel madenleri biliyorlar, sulamaya dayanan tarımcılık yapıyorlar, pamuklu dokuyabiliyorlar, taş ve tuğladan yapılmış birbirine bitişik bölümler biçiminde büyük evlerde oturuyorlar ve çok iyi nitelikte toprak kapkacak yapıyorlardı. Bu durumları nedeniyle, barbarlığın Orta Döneminde bulunuyorlardı. Toprak üzerinde ortak mülkiyet geçerliydi, yakın arkadaşlardan oluşan büyük haneler olarak birlikte yaşıyorlar ve, elimizdeki bazı kanıtlara göre, bu hanelerde ortaklaşmacılık diyebileceğimiz bir biçimde yaşıyorlardı. Gene bazı kaynaklardan biliyoruz ki, günde sadece bir öğün yemek (akşam yemeği) hazırlayabiliyor; bu yemeklerde hane halkı ikiye ayrılıyor; önce erkekler kendi aralarında, sonra da kadınlar çocuklarla birlikte yemeğe oturuyorlardı. Masa ve iskemle bilmedikleri için, günün bu tek yemeğini de uygar uluslar gibi yemiyorlardı. Toplumsal koşullarının bu özellikleri, Azteklerin hangi düzeye dek gelişebildiklerini yeterince göstermektedir.

Meksika ile, Orta Amerika'nın ve Peru'nun diğer yerlerindeki Köy Kızılderilileri ise, o günlerdeki *eski toplumun* en iyi örneklerini oluşturmaktaydılar. Bu topluluklar, durumları bir önceki etnik dönemden alınmış daha üst düzeyde ilerleme sürecinin örnekleriydi. Bu ilerleme, insanlığın sonraki yaşamlarıyla daha yüksek bir etnik duruma erişilmesinde, hatta uygarlaşmanın eşiği denecek bir düzeye dek yaklaşmasında büyük bir aşama olmuştur. Fa-

lerden hiçbir şey öğrenmemeleridir. Bu bakımdan, İspanyol tarihçilerini bir yana bırakıp, bu kaynaklardaki maddi verileri, Kızılderili toplumu hakkında bizim bildiklerimizle birleştirerek yeni baştan değerlendirmekte tam bir özgürlüğe sahip bulunmaktayız.

kat köy Kızılderilileri, Homeros Çağı Grekleri gibi, barbarlığın Üst Dönemine henüz erişebilmiş değillerdi.

Meksika vadisindeki Kızılderili kasabaları (pueblo) Avrupalılara yitik eski bir toplumun ürünleri gibi görünmüş, bunlara karşı doymak bilmeyen bir merak ve ilgi duymalarına yol açmıştır. Meksika Kızılderilileri ve İspanyol fütuhatı hakkında yazılanlar, aynı günlerin benzer önemdeki olayları hakkında yazılanların on katı olmuştur. Ama, insanlık tarihinde, kurumları ve yaşam biçimleri hakkında bu denli az şey bildiğimiz başka hiçbir ulus olmamıştır. Görülenlerin gözleri kamaştırması yüzünden; sorunla soğukkanlı bir tutum içinde ilgilenmek yerine, herkes gördüklerinin çekiciliğine kapılmıştır. Bu durum, çok yakın günlere dek hep böyle devam etmiştir. Aztek toplumunun yapısıyla ilgili yeter bilgiden yoksun bulunmamız, insanlık tarihine ilişkin çalışmalarımız için çok büyük bir noksanlık olmuştur. Bu öylesine bir durumdur ki, geçmişte bulup çıkaramadığımız bilgileri bugün çıkarabilecek durumda hiç değiliz; oturup vaktiyle yapamadıklarımıza yerinmekten başka elimizden hiçbir şey gelmemektedir. Yazılırken de, okunurken de büyük zahmetleri gerektiren bu kaynakların, Aztek konfederasyonunun tarihini yeniden kurgulamak amacıyla gelecekte yapılacak çalışmalar için yararlı yanları da olduğu unutulmamalıdır. Bu kaynaklardaki bazı verilerden ve olgulardan birtakım başka gerçeklere varma olanağımız vardır. Belki de günün birinde, iyi yapılmış bir araştırmanın aracılığı ile, hiç değilse bir ölçüde, Aztek toplumsal sisteminin temel özelliklerini öğrenebileceğiz.

«Meksika krallığı» terimi ile, «Meksika imparatorluğu» terimi biri ilk tarihlerde, diğeri de daha sonraki tarihlerde rastlanan düş ürünü şeylerdir. O günlerde Azteklerdeki yönetimin bir monarşi gibi görülmesi fazla haksız sayılmamalıdır. Çünkü, o zamanlar, Aztek kurumları hakkında yeterli bilgilerden yoksun bulunuluyordu. İspanyolların o günlerde görebildikleri, anlayabildikleri sadece üç kabilelik bir konfederasyon olmuş; kıtanın her yanında birçok

benzerleri olan bu tür toplulukların dışında hiçbir olgudan söz etmemişlerdir. Aztek federasyonunun yönetimi reisler kurulu ile askeri birliklerin genel komutanının oluşturduğu bir sisteme dayanmaktaydı. Bu yönetimde iki iktidar vardı; sivil iktidar reisler kurulunda, askeri iktidar ise baş savaş-reisindeydi. Konfedere olmuş kabilelerin kurumları aslında demokratik nitelikte olduğu için, konfederasyondan daha iyi niteliyici bir terim kullanmak gerekirse, buna askeri demokrasi diyebiliriz.

Üç kabile, Aztekler ya da Meksikalılar, Tezcucan'lar ve Tlacopan'lar Aztek konfederasyonu çatısı altında birleşmişler; bundan, organik dizinin iki üst düzeydeki üyesi oluşmuştur. Birinci ve ikinci üyelerin; yani, soy ve fratri-lerin bulunup bulunmadığını İspanyol yazarlarına bakarak kesinlikle anlamak olanaksız görünmektedir. Bu yazarlar, yeterince açık olmasa da, bazı belirli kurumları belirtmiş bulunuyorlar. Bunların anlaşılabilmesi ise, dizinin yitik üyelerinin ortaya konmasına bağlı bulunmaktadır. Fratrinin (Aztek konfederasyonunda —ç.) önemli bir yeri olmamışsa, toplumsal sistemin en temelinde bulunan soy örgütünün de önemi olmamıştır. Azteklerle ilgili sorunlar, tarih açısından, tam bir labirent gibidir. Bu sorunlara girmeden, Aztek toplumsal sistemine temel karakterini kazandıran birkaç belirli noktaya değinmek istiyorum. Bunu yapmadan önce, konfederasyonu kuran kabilelerin çevredeki kabilelerle ilişkilerine de kısaca bakmak gerekmektedir.

Aztekler kuzeyden göçüp Mexico vadisine ve yakınlarına yerleşmiş yedi akraba kableden biridir. İspanyollar geldiğinde, (Aztekler —ç.) ülkedeki eski kabilelerden sayılıyorlardı. Kendi geleneklerinde kendilerini tüm olarak Nahuatlac'lar diye adlandırıyorlardı. 1585 yılında Meksika'yı gezen ve eseri 1589 yılında Seville'de yayımlanan Acosta, o zamanki geleneksel inançlara dayanarak, yerlilerin Aztlan'dan arka arkaya buralara nasıl göç etmiş olduklarını, adlarını ve yerleştikleri yerleri nakletmiştir. Yerli kabilelerin buralara geliş sıralarını şöyle vermiştir:

1. Sochimilca'lar, Mexico vadisinin güney eteklerinde Xochimilco Gölü çevresine yerleşen «Çiçek Tohumları Ulusu»; 2. Chalca'lar, birincilerden epey sonra gelen, onların yakınlardaki Chalco Gölü kıyılarına yerleşen «Mağara Halkı»; 3. Tepanecan'lar, vadinin batı kıyısında, Tezcucu Gölü batısında yerleşen Köprü Halkı»; 4. Culhua'lar, Tezcucu Gölü'nün doğu kıyısında yerleşmiş ve daha sonra Tezcucan'lar adını almış bulunan «Çarpık İnsanlar»; 5. Tlatluican'lar, gölün çevresindeki vadiyi beğenmişler, Sierra'ları aşıp güneye ilerlemişler ve karşı tarafa yerleşmişler, kendilerine «Sierra Adamları» adı verilmişti; 6. Tlascalan'lar, bir süre Tepanecan'lar ile yaşadıktan sonra vadinin bitiminde doğuda Tlascala'ya yerleşmişler ve «Ekmek Adamları» adını almışlardı; 7. Aztekler, en son gelmişler ve bugünkü Mexico kentinin bulunduğu yerleri ele geçirmişlerdir.² Acosta, ayrıca, bu kabilelerin «kuzeydeki uzak ülkelerden geldiklerini ve Yeni Meksika adını verdikleri bir krallık kurduklarını»³ yazmıştır. Aynı geleneksel yanlış anlatıma Herrera⁴ ve Clavigero'da da⁵ rastlanmaktadır. Dikkate değer nokta, Tlacopanlardan hiç söz edilmemiş oluşudur. En olası görünen, bunların Tepanecan'ların bir alt-bölümü oldukları; ana bölümün kabile topraklarında kalmasına karşılık, alt-bölümün Tlascalanlar'ın hemen güneyindeki yerlere göçtüğü ve buralarda yerleşip Tepeaca'lar adını almış olduklarıdır. Bu sonuncularda da yedi mağaralar efsanesi vardır ve Nahuatlac dilinin lehçelerinden birini konuşmaktadırlar.⁶

Bu geleneksel efsane, uydurma olmayan, önemli bir gerçeği içermektedir: yedi kabilenin de yakın geçmişleri-

2 «The Natural and Moral History of the East and West Indies,» Lond. ed., 1604. Grimstone çevirisi, ss. 497-504.

3 A.g.y., s. 499.

4 «General History of America,» Lond. ed., 1725. Steven çevirisi, iii, 188.

5 «History of Mexico,» Philadelphia ed., 1817, Cullen çevirisi, i, 119.

6 Herrera, a.g.y., iii, 110.

nin aynı kökene dayanmakta oldukları; konuştukları lehçelerin de bunu doğrulamakta olduğudur. İkinci bir gerçek ise, hepsinin kuzeyden gelmiş bulunduklarıdır. Bu durum, bu kabilelerin kökenleri yönünden aynı halk olduklarını, doğal olgu olan bölünme ve ayrılma süreciyle yedi ve daha çok sayıda kabileye ayrıldıklarını göstermektedir. Şurası da bir gerçektir ki, böyle bir örgütlenmenin temelini oluşturan bir ortak dilin varlığı da Aztek konfederasyonunun bu özelliğinin bir ürünüdür.

Aztekler vadide en elverişli koşulları bulmuşlar, birkaç kez yer değiştirdikten sonra, yapay ve doğal birçok gölcüklerle çevrilmiş bataklık bir sahanın ortasında, yaşanabilecek durumdaki, bataklık olmayan topraklara yerleşmişlerdir. Ünlü Mexico kasabasını (Tenochtitlan) M.S. 1325 yılında burada kurmuşlardır. Clavigero'dan aldığımız bu bilgilere göre, bu olay İspanyol Fütuhatından yüz doksan altı yıl önce olmuştur.⁷ O zamanlar sayıca az olduklarını ve yaşamlarının çok zor ve yoksul bir yaşam olduğunu biliyoruz. Fakat büyük bir şans eseri olarak, Xochimilco ve Chalco Göllerinden çıkan akarsularla, batıdaki tepelerden gelen akarsular yaşadıkları kasabadan geçerek Tezcucu Gölüne dökülüyordu. Bulundukları yerin bu avantajını fark edebilme yeteneğini gösteren bu kabileler, kanallar ve setler yaparak kasabalarının çevresinde derin ve geniş hendekler kazmış; bunları adlarını verdiği akarsulardan getirdikleri sularla doldurmuşlardır. Tezcucu Gölünün o günkü deniz düzeyinden yüksekliği bugünkünden daha fazla olduğu için, bütün bu çalışmalar bittikten sonra, vadideki kabileler içinde savunma yönünden en üstün duruma bu kabileler geçmiştir. Bu işleri gerçekleştirmekte yararlandıkları mekanik mühendisliği Azteklerin en büyük başarılarından biri olmuştur. Azteklerin, mekanik mühendisliğinde ileri olmasalardı, çevrelerindeki diğer kabileler karşısında üstünlük sağlayamayacakları açıktır. Ege-menlik ve bağımsızlık kazanmaları, zenginleşmeleri, çevre-

7 «History of Mexico, aynı yerde,» i, 162.

deki kabileler üzerinde denetim kurmaları da bu sayede olabilmıştır. Azteklerin anlattıklarından derlenen, *pueblo*'nun kuruluşu ve bunun çok yakın zamanlarda olduğuna ilişkin bu bilgilerin, aslında, gerçeğe uygun olduğu kabul edilmektedir.

İspanyol Fütuhatı sırasında bu yedi kabileden beşi, Aztekler, Tezcucan'lar, Tlacopan'lar, Suchimilca'lar ve Chalcan'lar çok küçük boyutlu, nerdeyse Rhode Island eyaleti kadar bir yer olan vadide yaşıyorlardı. Burası bir dağ ve yayla tabanıydı, çıkışı yoktu, oval biçimde kuzey-güney boyutu daha uzun, yüz yirmi mil çevreli, su ile kaplı yerleri dışında bin altı yüz mil karelik bir bölgeydi. Vadinin çevresinde birbirini izleyen, inişli çıkışlı birçok tepeler vardı ve vadiye dağlardan bir sınır meydana getiriyordu. Adı geçen kabileler, en büyüğü Mexico olan, otuz kadar kırsal kasabada yaşıyorlardı. Bu kabilelerin vadinin dışındaki tepelerde kolonileri olduğunu gösteren hiçbir kanıt bulunmamakta; tersine, bazı belirtilere göre, bugünkü Mexico'nun bir kısım yerlerinin sayısız kabileler tarafından işgal edildiği ve Nahuatlac'tan başka bir dil konuşan bu kabilelerin çoğunluğunun bağımsız kabileler olduğu anlaşılmıştır. Tlascalan'lar, bunların bir alt-bölümü olduğu sanılan Cholulan'lar, Tepeaca'lar, Huexotzinco'lar, Meztitlan'lar —Tezcucan'ların alt-bölümü oldukları sanılıyor— Tlatlucan'lar Nahuatlac kabilelerinin geri kalan bölümünü oluşturuyorlar ve Mexico vadisinin dışında yaşıyorlardı. Tepeaca'lar ve sonuncular bir yana, diğerleri bağımsız kabilelerdi. Meksika'nın diğer yerlerinde ise, on yedi ayrı yerleşme bölgesi oluşturan, ayrı diller konuşan başka kabileler yaşıyordu. Bunların durumu, yüz yıl ya da biraz daha uzunca bir süre sonra Beyazların yerleşmeye başladığı Birleşik Devletler ve Kanada'daki kabilelerin durumuna benziyor; onlar kadar bölük-pörçük, onlar kadar ayrı ayrı bağımsız topluluklar görünümü taşıyordu.

Aztek konfederasyonunun kurulduğu M.S. 1426 yılından önceleri Meksika vadisindeki kabilelerin tarih açısından önem taşıyan bir geçmişleri bile olmamıştır. Birbirle-

rinden ayrı, birleşmemiş, devamlı birbirleriyle savaşan, yakın çevrelerinin dışında etkileri olmayan basit bir yaşam sürüyorlardı. Bu sıralarda Azteklerin üstün durumları, yerleşim yerlerinin sağladığı avantajlar sonuç vermeye başlamış; nüfus ve güç bakımından öne geçmişlerdir. Savaş reisleri Itzcoatl'ın yönetimi sırasında, Tezcucanlar'ın ve Tlacopan'ların daha önce kurdukları egemenliklerine son vermişler; daha önce kendi aralarında yaptıkları savaşların sonucu olarak da, bir konfederasyon ya da birlik kurmuşlardır. Birlik, savunma ve saldırı amaçlarını da kapsamakta ve üç kabile arasında yapılmış bir ittifak niteliği taşımaktaydı. Ayrıca, yağma ve vurgunlarla, bağımlı kabilelerin verdiği haraçların kabileler arasında belirli oranlarda üleşilmesini düzenlemek de birliğin görevleri arasındaydı.⁸ Bağımlı köylerin ödedikleri haraçlar çeşitli mamuller ve çapa tarımının ürünleri olarak alınıyordu. Kimin ne vereceği ise, tek yanlı olarak kararlaştırılan salma yöntemiyle saptanıyordu.

Bu konfederasyonun örgütlenme planını bilemiyoruz. Ayrıntılı bilgilerimiz olmadığı için bu konfederasyonun istendiği zaman dağıtılan, istendiği zaman bir araya gelen bir topluluk mu; yoksa, her ögesinin diğerleri ile devamlı ve belirli ilişkileri olan İrokua konfederasyonu gibi sürekli bir örgütlenme mi olduğunu da bilemiyoruz. Yerel sorunlarla ilgili alanlarda her kabile bağımsız davranabilmekte; fakat savunma ya da saldırı amacıyla dışa yönelik girişimlerde üç kabile birlikte hareket etmekteydi. Her kabilenin bir reisler kurulu ve kendi baş savaş-reisi olduğu halde, Azteklerin baş savaş-reisi, aynı zamanda, konfederasyon birliklerinin başkomutanı durumundaydı. Bunun böyle olduğunu, Tezcucan'lar ile Tlacopan'ların Aztek savaş-reisinin hem seçiminde hem de atanma ve onanmasında söz haklarının bulunmasından çıkarmaktayız, Başkomutanlığın Azteklerde bulunması ise, konfederasyonun kuru-

8 Clavigero, «History of Mexico,» i, 229; Herrera, iii, 312; Prescott, «Conq. of Mexico,» i, 18.

luşu sırasında Azteklerin sözlerini geçirebilecek bir ağırlıkları olduğunu göstermektedir.

Tezcucan'ların baş savaş-reisi olan Nezahualcojotl 1426' da görevinden indirilmiş, ya da en azından görevini kaybetmiş; bu yere, aynı yıl Aztek'lerin desteğiyle yeniden gelebilmiştir. Bu tarih, konfederasyon ya da birliğin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.

Bu örgütün karakterini ortaya koyan sınırlı olgu ve veriler üzerinde tartışmalara geçmeden önce, kısa süren yaşamında konfederasyonun üzerinde egemenlik kurduğu toprakları nerelere dek genişletebildiğine de kısaca değinelim.

M.S. 1426'dan 1520 yılına kadarki doksan dört yıllık dönemde konfederasyon, sık sık, yakın kabilelerle; özellikle, Mexico vadisinden Pasifik'e dek güneydeki Köy Kızılderilileriyle ve Guatemala'ya dek uzanan doğudaki Köy Kızılderilileriyle savaşmıştır. En yakınlarındaki kabilelerden başlamak üzere, birçok kabileleri, nüfusca fazla oluşları ve birleşik eylem yetenekleri sayesinde, haraca bağlayabilmişlerdir. Bu bölgedeki köyler sayıca çoksa da, nüfusca küçük yerlerdi; çoğu kez, tuğla ya da taştan yapılmış büyükçe bir yapıdan, ya da bazan, birbirine yakın kurulmuş böyle birkaç yapıdan oluşuyordu. Bu bitişik evlerden oluşan köy yapı düzenlemesi Aztekler'in buraları ele geçirmelerinde önemli bir engel teşkil etmiştir. Fakat Aztekler bunların aşılmaz engeller olmadıklarını göstermişlerdir. Ne var ki, haraç toplamak, soygun yapmak ve kurbanlık tutsak yakalamak için Azteklerin buralara düzenlediği saldırı seferleri, belirtilen bölgelerdeki başlıca kabilelere, birkaçı dışında, boyun eğdirilinceye ve bunlar haraç ödemeyi kabul edinceye dek devam etmiştir.⁹ Bu sefer-

9 Kuzeyli Kızılderilileri gibi, Aztekler de, savaş tutsaklarını geri vermezler, karşı tarafla değiş-tokuş etmezler, serbest bırakmazlardı. Kuzeyli Kızılderililerde tutsak, soy'a alınmayla kurtulabilirdi sadece. Azteklerde ise, ruhban sınıfının öğretisinin etkisiyle, tapındıkları en büyük tanrıya kurban edilirlerdi. Savaş tut-

lerin, günümüzde Vera Cruz'a yakın yerlerdeki seyrek seyrek konumlanmış Totonac köylerine dek uzandığı bilinmektedir.

Kendi toplumsal kurumlarının özelliği gereği, bu kabileleri konfederasyona üye yapmaları, dil farklılığının yarattığı engeller nedeniyle, mümkün olamamıştır. Bu kabileler kendi reislerinin yönetiminde, kendi görenek ve geleneklerine göre yaşamaya terk edilmiştir. Bazı durumlarda, bu kabilelerin arasında sadece haraçlarını toplayacak, bu işleri düzenleyecek bir güvenlik gücü bırakılmıştır. Bu fetihlerin ortaya koyduğu sonuçlar Aztek kurumlarının fiili özelliklerini de ortaya koymakta, ifade etmektedir. Güçlünün zayıf üzerinde sadece zoraki bir haraç almak için egemenlik kurmasında bir ulus oluşturma eğiliminin bulunamayacağı açıktır. Soy birimleri içinde örgütlenmiş bir toplulukta bireylerin yönetime üye olabilmeleri ancak soy örgütü aracılığı ile mümkün olabilirdi. Bu ise, böyle bir soyun Aztek, Tezcucan ve Tlacopan soyları ile işbirliği içinde bir ve beraber olabilmesine bağlı bulunmaktaydı. Romulus'a yakıştırılan, fethettiği Latin kabilelerini Roma'

saklarının canlarının tanrı hizmetinde kullanılması yabanılarda ve barbarlarda çok eski bir gelenektir. Bu inanç, ilk kurumlaşma olgularından biriydi. Amerikan yerlileri arasında ilk örgütlü ruhban sınıfının ortaya çıkışı barbarlığın Orta Döneminde olmuştur. Küçük tanrı ve tanrıça heykelciklerinin bulunuşu, insan kurban etme gibi uygulamalar da bu olgunun bir parçasıydı. Amaç, dinsel duygular aracılığı ile insanlar üzerinde egemenlik kurmaktır. Bu durum, insanlığın başlıca kabilelerinde benzer biçimde olmuştur. Barbarlığın ardı ardına gelen üç alt-bölümünde tutsakların kurban edilmesine ilişkin ardı ardına üç uygulama görülmüştür. Önceleri tutsaklar yakılıyor, sonraları tanrılara kurban ediliyor, en sonraları ise köle olarak çalıştırılıyorlardı. Bu üç durumda da tutsağın yaşamı, tutsak alanın iradesine bırakılmıştı. Bu anlayış insanlığın aklında, fikrinde öylesine köklü bir yer etmişti ki, ancak uygarlık ve Hristiyanlığın birlikte etkileri ile sökülüp atılabilmektedir.

ya göçe zorlama planını Aztek konfederasyonu da uygulayabilirdi. Fakat, bu konudaki dil engelleri kaldırılmış olsaydı bile, Aztekler böyle bir şeyi düşünebilecek düzeyde bulunmuyorlardı. Aynı nedenle, gönderilen sömürgecilerin başeğdirdikleri kabileler arasında yaşamaları da, bu kabileleri Aztek toplumsal sistemine uyarlamaktan çok, kendilerinin bu kabilelere özümsemelerine yol açıyordu. Yaratıldığı şiddetten ve baskı düzeninden konfederasyon hiçbir yarar sağlayamadığı gibi, baskı altında tutulan kabilelerin düşman olmasına yol açıyor, bunları her an isyana hazır tutuyordu. Bununla beraber, bağımlı ulusların askeri birliklerinden zaman zaman yararlandıkları; bunların katıldığı akınlarda ganimetten bunlara da pay bıraktıkları anlaşılmaktadır. Konfederasyon kurulduktan sonra bütün Aztekler, diğer Nahuatlac kabilelerine akınlara katılmayı, sınırları devamlı olarak genişletmeyi bir görev saymaktaydılar. Ama bunu yeterince başaramamışlardır. Xochimilca'lar ve Chalcan'lar konfederasyonun kurucu üyesi değillerdi. Konfederasyona haraç veriyorlardı ve sözde, bağımsız topluluk sayılıyorlardı.

Aztek krallığı ya da imparatorluğu denilen şeyin madde temelleri konusunda ortaya çıkarılabilen olgular bunlardan ibarettir. Konfederasyonun batısında bağımsız düşman kabilelerle savaştılar. Kuzeybatıda, kuzeydoğuda, doğuda, güneydoğuda da durum aynıydı. Mechoacan'lar batıda, Otomie'ler kuzeybatıda (bunlardan vadiye yakın olanlar haraca bağlanmıştı), Chichimec'ler ya da yabanıl kabileler, Otomie'lerin kuzeyinde, Meztitlan'lar kuzeydoğuda, Tlascalan'lar doğuda, Cholulan'lar ve Huexotzinco'lar güneydoğuda, Tabasco'lar, Chiapa'lar ve Zapotec'ler bunların gerisinde yerleşmişti. Bütün bu yönlerde Aztek konfederasyonunun egemenliği yüz millik bir alanı geçmiyor; bu alanın yarısı Azteklerle Azteklere düşman kabileler arasında yer alan tarafsız kabilelerin elinde bulunuyordu. İspanyol vakanüvislerinin yazdığı şeylerde gördüğümüz Meksika Krallığı, işte, bu denli yetersiz ve kısıtlı bilgilerden uydurulmuş bir öyküdür. Bu öykülerden ise,

Aztek İmparatorluğu diye, bundan daha da «görmekli» bir görünüm alan, şimdiki öyküler çıkarılmıştır.

Vadi ve Mexico *pueblo*'su nüfusuna ilişkin olarak birkaç sözcük daha söylememiz gerekmektedir. Vadide yerleşmiş bulunan beş Nahuatlac kabilesinin nüfusunu kestirmemiz için bugün elimizde hiçbir kesin ölçüt bulunmamaktadır. Bu konuda yapılacak tahminler sağlıklı kalamaz. O zamanki çapa tarımları, yaşam olanakları, kurumları, yaşadıkları topraklar ve aldıkları haraçlara bakarak, toplam nüfuslarının en çok iki yüz elli bin kişi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda, mil kareye bugünkü New York eyaletindeki iki katına yakın olarak, yüz altmış kişi düşmektedir. Rhode Island'daki nüfus yoğunluğu da budur. Vadideki otuz ya da kırk köyün hepsinde de bu denli büyük bir nüfus yoğunluğu olduğunu ileri sürenlerin akla yakın ne gibi nedenlere dayandıklarını anlamak zordur. Bu görüşü savunanların, evcil hayvan sürüleri olmayan, tarla tarımcılığını bilmeyen barbar bir halkın, bütün bu bilgilerle silâhlanmış bugünkü uygar toplumların bile besleyemediği bir nüfus yoğunluğunu nasıl besleyebildiklerini açıklamaları gerekir. Ama bunu yapmaları olanaksızdır, çünkü böyle bir şeyin gerçek olduğu söylenemez.

Vadi kabilelerinin konumu ve ilişkileriyle ilgili olarak değindiğimiz konuların dışına çıkmak gereksizdir. Bu nüfusun olsa olsa otuz bin kadarının Mexico *pueblosu*'nda yaşadığı kabul edilebilir.¹⁰ Doğru olan, Aztek monarşisini

10 İspanyol tarihlerinde yer alan Meksika nüfusuna ilişkin tahminler çok değişiktir. Bunların bazıları, tuhaftır, altmış bin hane sayısı vermekte ve hane sayısı konusunda birleşmektedir. Meksika'yı 1521'de gezen Zuazo altmış bin haneden söz etmektedir (Prescott, «Conq. of Mexico,» ii. 112, not); Cortes'e refakat eden adı bilinmeyen bir fütühatçı da altmış bin kişi demektedir. («H. Ternaux-Compans,» x, 92); fakat Gomora ve Martyr altmış bin hane demektedir, bu tahmine Clavigero'da da rastlanmaktadır. («His. of. Mex.,» ii, 360). Herrera («Hist. of. Amer.,» ii, 360)

Amerikan yerlileri tarihlerinden çıkarıp atmak; hem yanıltıcı, hem de yerli tarihini temsil etmeyen bu Aztek krallığı kavramını, hiçbir zaman monarşik kurumlar oluşturmamış, geliştirememiş Amerikan yerlileri tarihindeki bu asılsız sayfayı kapatmaktır. Azteklerin kurduğu devlet sadece bir kabileler konfederasyonuydu ve yapısı ve işleyişi bakımından İrokua'larınkinden daha geri idi. Bu örgütlenmede resmi görevli kişiler, savaş-reisi, *sachem*'ler ve reislerden oluşuyordu.

Mexico kasabası (*pueblo*) Amerika'da en büyük kasabaydı. Yapay bir gölün ortasında romantik bir konumda kurulmuştu. Büyük ve bitişik bitişik yapılar şeklinde dizilmiş evleri sulandırılmış kalsiyum sülfat (gypsum) ile badana edildiği için, parlak ve bembeyaz görünümüleriyle buralara gelen İspanyollar için uzaktan şaşırtıcı ve göz kamaştırıcı güzellikte bir görünüm teşkil ediyordu. Avrupa toplumlarından iki etnik dönem daha geride olan böyle eski bir toplumla karşılaşan İspanyollarda, (Azteklerin) düzenli yaşam biçimleri çok büyük bir ilgi uyandırmıştır. Görülenlerin, anlamlandırılanların biraz aşırıya kaçması, bu nedenle, kaçınılmaz bir şeydi.

Azteklerin nerelere dek genişleyebilmiş olduklarını gös-

ve Prescott («Conq. of Mex.», ii, 112.) da aynı görüştedir. Solis ise, altmış bin aile demektedir. («Hist. Conq. of Mex., 1. c.», i. 393). Bu tahmine göre, Mexico'nun nüfusu o gün için 300.000 kadardır. Londra o sıralarda 145.000 nüfusludur (Black'in «London» adlı eseri, s. 5). Son olarak, Torquemada —Clavigero'nun kitabındaki alıntıya göre (a.g.y., ii. 360 dipnot)— yüz yirmi bin hane diye yazıyor. Kuşkusuz, o zamanlar için bu «hane» terimi, komünal yaşayıştaki evleri, ya da gene aynı günlerin New Mexico'undaki gibi, aynı ortak avlu içinde toplanmış evler topluluğunu ifade etmekteydi. Bunların her birinde on evden, elli hatta yüz eve dek bulunabiliyordu. Tahminlerde ileri sürülen sayılar değişik olabilir. Zuazo'nun ve Adsız Fütuhatçının tahminleri daha olası görünmekte; çünkü bunlardaki miktarlar olası görünenin bir katını aşmamaktadır.

teren bu bilgilere birkaç yeni bilginin daha eklenmesi gerekmektedir. Süslenmiş, düzenlenmiş bahçeler, askeri giysiler ve silâhlar, gelişkin araçlar (aygıtlar), çok iyi işlenmiş pamuklu dokumalar, ev eşyaları, çok çeşitli yiyecekler, köylerin ödedikleri haraçların tür ve miktarlarını yazmaya yarayan bir çeşit resim yazısı, zaman ölçmeye yarayan bir takvim, takasa dayanan alışverişlerin yapıldığı açık pazarlar bunlar arasındadır. Gitgide gelişen bir kent yaşamının gereksinmelerini karşılayacak çeşitli yönetsel makamlar da kurulmuş bulunuyordu : tapınma törenleri ve rahipleri, bunların yönettiği insan kurban etmeye ve ilgili kuttörenlere dayanan bir dinsel yaşam vardı. Baş savaş-reisinin görevi de gittikçe önem kazanmıştı. Ayrıntılarına gerek olmayan bu ve bunlara benzeyen diğer koşullar, Aztek kurumlarının gelişmelerini göstermektedir. Barbarlığın Aşağı ve Orta Dönemi arasındaki farklılıkların bazıları, kuşkusuz, aynı kökensel kurumlardan gelen İrokua'lar ile Azteklerin yaşayışları arasındaki bu karşılaştırmalardan anlaşılmaktadır.

Bu ilk önerilerden sonra, Aztek toplumsal sistemi ile ilgili olarak yanıtlandırılması gereken en önemli ve en zor üç soru kalmaktadır. Birincisi, Azteklerde soy ve fratrilerin bulunup bulunmadığı; ikincisi, Reisler Kurulunun bulunup bulunmadığı ve varsa işlevleri; üçüncüsü, Montezuma'nın elinde tuttuğu Genel Askeri Komutanlık makamının görev ve işlevlerinin neler olduğu.

1. Soy'ların ve Fratrilerin bulunup bulunmadığı

Eski İspanyol yazarlarının, gerçekte var olsa bile, Aztek'lerde soy örgütlenmesinin olup olmadığını fark etmedikleri anlaşılmaktadır. Fakat iki yüz yılı aşkın bir gözlem süresine rağmen, bizim de İrokua'lar üzerine yaptığımız araştırmalar İspanyollarinkinden farklı olmamıştır. İrokua'lar arasında hayvan adlarıyla adlandırılan klanların bulunduğu ilk günlerden itibaren anlaşılmış ve yazılmıştır. Fakat bunların, kabilelerin ve konfederasyonların

dayandığı bir toplumsal sistemin birimleri oldukları hiç fark edilememiştir.¹¹ İspanyol gözlemcilerinin Orta ve Güney Amerika'da soy örgütlenmesini görememiş olmaları, bu örgütlenmenin gerçekten bulunmadığını kanıtlamaz. Tersine, soy örgütlenmesinin varlığı ortaya konulduğunda, bu yazarların çalışmalarının yakıştırma ve yanlış nitelikte şeyler oldukları anlaşılmış olacaktır.

İspanyol yazarlarının yazdıklarında, soyların ve fratrielerin varlığını gösteren, dolaylı ve bölük pörçük ama çok sayıda kanıtlayıcı bilgiler bulunmaktadır. Herrera'nın sık sık kullandığı «akrabalar topluluğu» terimine daha önce değinilmişti. Kan yakınlığı ile birbirine bağlanan insanlar topluluğunu Herrera görmüştür. Onun bu sözleri, Herrera'nın belirttiği toplulukların büyüklüğü nedeniyle, bir soy topluluğunun varlığına işaret etmektedir. Bazan, daha büyükçe bir topluluğu ifade etmek için kullanılan sülâle (lineage) terimi ise fratriyi akla getirmektedir.

Mexico *pueblo*'su, diğer bölgelerdeki halklara oranla her birinde kendi içinde daha güçlü kan yakınlığı olan ve aynı soydan gelme toplulukların yaşadığı dört bölgeye ayrılmıştı. Çok olasıdır ki, bu aynı soydan gelme topluluklar birer fratriydiler. Bu dört bölgenin her biri alt-bölümlere ayrılıyor; bu yerel alt-bölümlerin her birinde ise, aynı ortak bağ ile birbirine bağlı kimseler yaşıyordu.¹² Buradan anlaşıyor ki, bu topluluk bir soy topluluğu idi. Tlascalan'ların akrabalık ilişkilerine dayanan kabile topluluklarında da aynı özellik görülmektedir. Onların da kasabalarında her birinde aynı sülâlenin üyesi olan kimselerden oluşan toplulukların oturduğu dört bölüm bulunmaktaydı. Her birinin Teuctli denen baş savaş-reisi bulunmaktaydı. Her birinin, kendine özgü askeri giysileri, özel renkli ve işaretli silâhları, kalkanları vardı.¹³ Bir tek halk oldukları içinde, İspanyolların Tlascalan senatosu dedikleri reisler ku-

11 «League of the Iroquois.» s. 78:

12 Herrera, iii, 194, 209.

13 Herrera, ii, 279, 304; Clavigero, i, 146.

rulunun yönetimi altında bulunmaktaydılar.¹⁴ Mexico gibi, Cholula da, Herrera'nın mahalle dediği, altı bölüme ayrılmıştı.¹⁵ Aztekler bu toplumsal alt-bölümlenmeleriyle, hep birlikte yaşadıkları *pueblo*'nun ayrı ayrı kesimlerini oluşturmakta; bu coğrafi bölümlenme ise kendi aralarındaki yerleşme biçimlerinin farklı oluşlarından ileri gelmekteydi. Acosta'yı izleyen Herrera'nın anlattığı Mexico'nun temelinde bulunan bu *mahalleler* bu açıklamaların ışığında değerlendirilecek olursa işin gerçeğine biraz daha yaklaşılmış olacaktır. «Sönmüş kireç ve taştan küçük bir tapınağın yapılmasını» anlatan Herrera şöyle devam ediyor: «Bu yapıldıktan sonra, ilâh, bir rahip aracılığı ile, reislere akrabalarını yanlarına alarak dört ayrı mahalleye ya da çevreye ayrılmağını; tapınağı tam ortalarına denk getirmelerini ve her bir topluluğun nasıl isterse o şekilde kendi mahallelerini kurmalarını emretmiştir. Bugün St. John, St. Mary, St. Paul ve St. Sebastian diye adlandırılan Mexico'nun dört mahallesi bu eski günlerden kalmadır. Bu bölümler yapıldıktan sonra, her topluluktan kendisinin adlandıracağı ilâhları paylaşmalarını, her mahallenin bu ilâhlara tapınmak için özel yerler yapmasını emretmiş; böylece görüldüğü gibi her mahallede ilâhın tapınmalarını istediği tanrıların sayısına uygun, daha küçük semtler ortaya çıkmıştır... Mexico, Tenochtitlan böyle kurulmuştur... Bu bölünmeye uygun yerleşme gerçekleştirildiğinde, haksızlığa uğradığını sanan kimseler yanlarına akraba ve izleyicilerini alarak yeni bir yerleşme yeri aramak için daha uzaklara gitmişlerdir.»¹⁶ Bunların başında, yakındaki Tlatelueco gelmektedir. Burada söylenenlere bakacak olursak, önce, akrabalar topluluğu olarak dört ana bölüme ayrılmışlar; bunlar da, yukarıda belirtilen sonuçlara uygun düşecek şekilde, kendi aralarında alt-bölümlere ayrılmış-

14 Clavigero, i, 147; Dört savaş-reisi, görevlerinden dolayı, kurulun da üyesi sayılmaktadır.

15 Herrera, ii, 310.

16 Herrera, iii, 194.

lardır. Oysa, gerçekte tam bunun tersi bir süreç olmuştur. Her akraba topluluğu belirli bir yere yerleşmiş, aralarında coğrafi yakınlık bulunanlar ise, yeni birimler meydana getirmiştir. En alt-bölümde soy'un yer aldığı bu merkezlerden her birine soylardan oluşan bir fratrinin yerleşmiş olduğu kabul edilecek olursa, Aztek *pueblo*'larındaki ilk bölünmeyi anlamak kolaylaşmaktadır. Bu varsayım olmaksızın yeterli bir açıklama yapılamamaktadır. Soy'lar, fratriler ve kabileler şeklinde örgütlenmiş bir halk bir kasaba ya da kent yerleşmesi yapınca, toplumsal örgütlerinin gereği olarak, soy'lar ve kabileler şeklinde yerleşmektedir. Grek ve Roma kabileleri kentlerinde bu şekilde yerleşmişlerdir. Örneğin, Romalıların üç kabilesi soylar ve *curiae*'lar olarak örgütlenmişti; *curiae*'lar fratrinin benzeriydi; ve Roma'da soy soy, fratri fratri, ve kabile kabile yerleşmiştir insanlar. Ramne'ler Palatine Tepesinde, Titie'ler daha çok Quirinal'da, Lucere'ler ise daha çok Esquiline'de yerleşmişlerdi. Aztekler'de soy ve fratri örgütlenmesi varsa ve sadece bir kabile iseler, kaç fratri varsa o kadar yerleşme bölümü olması gerekeceği ve aynı fratrinin soylarının birbirlerine yakın yerlere yerleşecekleri açıktır. Kocalar ve karılar farklı soy'lardan oldukları için, ve soygeliminin anadan ya da babadan oluşuna göre çocukların soyları da ananın ya da babanın soyu olacağı için, her yerleşme biriminde çoğunluğun aynı soydan olmasının zorunlu kural olmuş olması gerekli görünmektedir.

Askeri örgütlenmeler de bu toplumsal bölümlere dayanmaktaydı. Nestor'un Agamemnon'a askerleri fratriler ve kabileler olarak bir araya getirip muharebe için birlikleri öyle kurmasını salıklaymasında olduğu gibi, Azteklerin de soylara ve fratrilere dayanan bir askeri örgütlenme içinde oldukları anlaşılmaktadır. Bir yerli olan yazar Tezozomoc'un *Meksika Güncesi* (Mexican Chronicles) adlı eserinde (aşağıdaki alıntılar, bu eseri İngilizceye çevirmekte olan, Illinois'deki Highland'den Bay. Ad. F. Bandelier'e borçluyum) Michoacan istilasından söz edilmektedir. Axaycatl, «Meksika'lı birlik komutanları Tlacateatl ve Tla-

cochcalcatl ile, ve diğerleriyle konuştu; her yerleşme birimindeki topluluklardaki Meksikalıların kendi görenek ve âdetlerine göre hazır olup olmadıklarını sordu; hazır işler ilerlemeleri gerektiğini ve Matlatzinco Toluca'da buluşup yeniden birleşeceklerini söyledi.»¹⁷ Bu belge askeri örgütlenmelerinin soy'lara ve fratriler'e dayandığına işaret etmektedir.

Azteklerde soy'ların varlığı, toprak üzerindeki kullanma hakkı (intifa) sisteminden de anlaşılmaktadır. Clavigero, «*Altepetlalli* (altepatl=pueblo) denen topraklar kent ve köy topluluklarının malıydı, kentteki mahallelerin sayısına denk bölümlere ayrılırdı. Her mahallenin kendi kısmı diğerlerininkinden tamamen ayrı ve bağımsızdı. Bu topraklar, her ne olursa olsun, başkasına bırakılamaz, terk edilemezdi.»¹⁸ Bu toplulukların her birinde, topluluğun toplumsal sisteminin sonucu olarak, ayrı bir yere yerleşmiş bulunan bir soy'un bulunduğunu kabul edebiliriz. Clavigero, mahallelerin toplulukları oluşturduğunu söylemektedir; oysa, ayrı ayrı bu toplulukların varlığıdır ki, ayrı ayrı mahallelerde yerleşilmesine yol açmış; toprak da topluluğun malı olarak kalmıştır. Her toplulukta topluluğun birliğini sağlayan akrabalık bağı Clavigero unutmussa da, Herrera bunu ifade etmektedir: «Başka lord'lar da vardır, bunlara büyük ebeveynler (*sachem*'ler) denilmekte, topraklar aynı mahallede yaşayan tek bir sülâleye, yani soy'a ait sayılmaktadır. Yeni İspanya'ya yerleşmenin başladığı günlerde toprak paylaşılırken bunlardan pek çok vardı. Her soy kendi payını almış; bugüne dek bu devam etmiş; bu topraklar belirli bir kimseye değil, topluluğun tamamına ait kalmış; toprağı kullananın kullandığı toprağı, yaşamı boyunca işleyebileceği, çocuklarına ve mirasçılara bırakabileceği, fakat kimseye satamayacağı kabul edilmiştir. Bir hane söndüğü zaman, topraklar, hangi ebeveyne (sac-

17 «Cronica Mexicana,» De Fernando de Alvarado Tezozomac, Bölüm, 1 i, s. 83, Kingsborough, v. ix.

18 «History of Mexico,» ii, 141.

hem'e) verilmişse, o mahalle ya da soy'u yöneten ilgili kimseye dönerdi.»¹⁹ Bu çok önemli açıklamada yazarımız gerçeklerle, o sıralar yaygın olan Azteklerle ilgili kuramsal bilgileri bağdaştırmayı başaramamıştır. Yazar, feodal bir toprak sahibi gibi topraktan mal olarak (aynî) haraç alan ve konumu bakımından böyle bir feodal lorda benzeyen bir Aztek lord'undan söz etmekte, bu lord'un hem topraktan mal şeklinde haraç alma hakkına sahip olduğunu, hem de, bu «konumunu» oğluna ya da mirasçılarına bırakabileceğini ileri sürmektedir. Fakat hakikate bağlılık göstererek en temel olguyu görmezlikten gelmemiş; toprağın, *major parent* (sachem) dediği birine bağlı kan yakınları topluluğuna ait olduğunu; bu *sachem* soy'un *sachem*'i olduğuna göre, toprağın da soy'a ait olduğunu belirtmiştir. Bu kişinin bir «mütevelli» gibi toprağı elinde tuttuğu şeklindeki sözlerinin hiçbir önemi yoktur. İspanyollar yeni kıt'a'ya geldiğinde, Kızılderili reislerinin soy'larla bağıntılı olduklarını, her soyun ortaklaşa bir toprağa sahip bulunduğunu, reis öldüğünde yerine oğlunun geçtiğini görmüşlerdir. Herrera böyle yazıyor. İspanyol feodalitesindeki kurumlara ve mertebelere (ünvanlara) benzeyen noktaların yanı sıra, esas yanlış, reisin görev ve yetkilerini anlayamamalarından ortaya çıkmıştır. Bazı örneklerde, oğulun babasının yerine geçmediğini, bu makamın oğlun dışında bir başkasına geçtiğini görmüşlerdir. Nitekim şunları da yazmıştır Herrera: «eğer bir hane (*alguna casa*, başka bir feodal özellik) sönerse, (topraklar) en yakın büyük anababaya geçer.» Yani, bu sözlerin anlamı başka birinin reisliğe seçilebilmekte olduğudur. İspanyol yazarlarının Kızılderili reisleri ile, kabilelerin toprak düzenleri hakkında bizlere bıraktıkları zaten çok az olan bilgi verici şeylerin Kızılderililerde hiçbir zaman görülmemiş olan feodalite için uygulanabilecek terimlerle anlatılması, yorumlanması bu konuların daha da karışık bir görünüm almasına yol

19 «History of America», iii, 314. Bu alıntı, İspanyolca metinden Bay Bandelier'in yaptığı yeni çeviridir.

açmıştır. Kullandıkları soyçizgisi teriminden Aztek soyunu; *lord* teriminden ise Aztek *sachem*'ini anlamamız gerekir. Aztek *sachem*'liği birçok başka kaynaklardan öğrendiğimiz gibi, soy içinde kalıtsaldır ve soy topluluğunun üyelerince seçilen kimselere verilmektedir. Soygelimi erkek soyçizgisinden geliyorsa, *sachem*'in öz ya da ikincil (soysal) çocuklarından biri seçilmekte; ya da *sachem*'in oğullarından biri kanalıyla, bir torununa; bu da yoksa, öz ya da soysal erkek kardeşlerinin birine geçmektedir. Fakat soygelimi kadının soyçizgisinden izlenmekte ise *sachem*'lik yukarıdaki gibi kadının erkek kardeşine, ya da bu durumda dayı konumundaki ölmüş *sachem*'in öz ya da soysal yeğenine geçmektedir. *Sachem*'in toprakla ilişkili hiçbir ünvanı yoktur, bu nedenle herhangi birisine toprak bırakması söz konusu olmamaktadır. Toprağın koruyucusu ve bakımcısı, aynı zamanda, sahibi olarak kabul edilmekte, ancak kesiksiz bir göreve getirildiği için, *sachem* olduğu soy topluluğuna ait olan ve dağılmaz sayılan bir toprak varlığı da ona bağlanmaktadır. *Sachem*'lik görevine ve yetkilerine ilişkin bu yanıltıcı değerlendirmeler bizim Kızılderili tarihine ait sayısız yanılgılarımızın da başlıca nedenidir. Herrera'daki soy -ya da *sülâle* kavramı ile Clavigero'daki *topluluklar* kavramı, açıktır ki, bir örgütü ifade etmektedir ve bunlar aynı şeylerdir. Her ikisi de, değişik terimlerle anlattıkları bu kan yakınlığı topluluklarında, gerçeği bilmeksizin, yerlilerin toplumsal sistemlerini oluşturan toplumsal birimi; yani, soy örgütünü görmüş ve saptamış bulunmaktadırlar.

İspanyol yazarlarınca Kızılderili reisleri *lord* olarak tanımlanmışlar; toprak ve kişiler üzerinde hak sahibi sayılmışlardır. Kızılderili reisini Avrupa'daki *lord*'lara benzetmek, var olmayan bir toplum biçimini var saymak olacağı için, yanıltıcıdır. *Lord*, kalıtsal bir hak olarak, belirli bir toplumsal konum ve ünvanın sahibidir. Bu hak, halkın geri kalan kısmına oranla *Lord*'a daha üstün haklar tanıyan bir hukuk düzeni ile sağlanmaktadır. Feodalizmin ortadan kaldırılmasından beri bu toplumsal konum ve ün-

vana, bir kral ya da krallık kurumunun hak olarak ileri sürebileceği hiçbir görev ya da yükümlülük tanınmamıştır. Oysa tersine, bir Kızılderili reisi göreve kalıtsal bir hak sonucu olarak değil, bir toplulukça ve gerektiği zaman görevine son verilmek koşuluyla seçilerek gelmektedir. Reislik görevi, beraberinde, bu göreve gelecek olanı seçen toplumun yararına belirli görevlerin yükümlülüğünü de getirir. Kızılderili reisi ne kişiler üzerinde, ne de soy üyelerinin toprak ve diğer mal varlıkları üzerinde söz sahibidir. Açıkça görülüyor ki, Lord ve lordluk yetkileriyle, bir Kızılderili reisi ve reislik yetkileri arasında hiçbir benzerlik yoktur. Lordluk, siyasal bir topluma aittir ve azınlığın çoğunluğa karşı saldırganlığını temsil etmekte; reislik ise, soy toplumuna aittir ve soy üyelerinin ortaklaşa çıkarlarına uygun bir biçimde oluşturulmuştur. Soy, fratri ya da kabilede eşitliğe sığmayan ayrıcalık benzeri hiçbir şeye yer yoktur.

Azteklerde soy örgütlenmesinin bulunduğunu gösteren başka kanıtlar da vardır. Bunlar arasında en azından görünürde soyların bulunduğu belirlenmiş sayılır. Ayrıca aynı sonuca varmamızı gerektiren bir ön olgu da, dizinin üst üyelerinden ikisinin, kabile ve konfederasyonun üyesi bulunması ve bu örgütlenmenin diğer kabilelerde de görülmesidir. İspanyol yazarları bunun üzerinde biraz daha durusalardı, sorunu, yeterince aydınlığa çıkarmış, Aztek tarihine çok değişik bir görünüm kazandırmış olacaktı.

Aztekler arasında, mülkiyetin verasetini düzenleyen görenekler bizlere çok çelişkili ve karmaşık görünümüler içinde intikal etmişlerdir. Bunlardan kan yakınları topluluğunun varlığına ve çocuklarının babalarından miras gördüğüne ilişkin olanlar dışındakiler konumuzla ilgili değildir. Bu sonuncusu eğer gerçekse, soygelimi erkek tarafından izlenmekte demektir ki, böyle bir şeyin mülkiyetin tanınmasında olağandışı bir ilerlemenin belirtisi sayılması gerekecektir. Fakat, Aztek'lerde çocukların diğer kan yakınlarını dışarıda tutacak bir veraset hakkına sahip oldukları; ya da herhangi bir Aztek'in dilediğine satabileceği ya

da verebileceği ve «benim» diyebileceği bir karış toprağı olduğu bile çok kuşkulu görünmektedir.

11. Reisler Kurulunun Varlığı ve İşlevleri

Böyle bir kurulun Aztek toplumunda yer almış olması gerektiği Kızılderili toplumunun kuruluşundan da anlaşılmaktadır. Kuramsal olarak bu kurulun, kendilerine *sachem* denilen ve çok eskiden beri sürüp gelmiş bu makam aracılığı ile kan yakınları gruplarını temsil eden reisler sınıfından oluşmuş olması gerekmektedir. Burada da, bir öngereklilik olarak soy örgütünün var olmasının gerekliliği ile karşılaşmaktayız. Soyların reisleri, Kuzeydeki kabilelerde olduğu gibi, bu toplumun en küçük bölümlerinde halkı temsil etmek durumundadır. Azteklerde reislerin var olduklarını göstermek için, Aztek toplumunda soy örgütünün bulunduğunu göstermek gerekmektedir. Azteklerde böyle bir kurulun varlığı kuşkusuzdur. Fakat bu kuruldaki üyelerin kaç kişi olduğu ve görevleri konusunda yoğun bir bilgisizlik içindeyiz. Brasseur de Bourbourg genel olarak durumu belirtiyor ve, «hemen hemen bütün kasabalar ve kabileler, reisleri büyük kurul'u oluşturan dört klan'a ya da mahallelere bölünmüştür,» diyor.²⁰ Bu sözleriyle, kurulda her mahalleden sadece bir tek reisin bulunduğunu mu söylemek istediği pek anlaşılmıyor. Fakat başka yerlerde Aztek meclisinde sadece dört reisin bulunduğunu ileri sürmektedir. Eserini 1579-1581 yıllarında yazan ve gerek Acosta'ya ve gerekse Tezozomoc'a öngelmiş bulunan Diego Duran ise şunları yazıyor: «Önce bilmemiz gerekir ki, Mexico'da bir kral seçildikten sonra kralın erkek kardeşleri ya da yakınları arasından dört lord seçerler ve bunlara prens ünvanı verirler, ve kralı da bunlar arasından seçmeleri zorunlu olur. (Bu görevlere yazar Tlacachcalcatl, Tlacatecal, Ezuauuacatl ve Fillancalque adını vermektedir.) ... Bu dört lord seçildikten sonra krallık kurulunu

20 «Popol Vuh,» Intro. s. 117, not 2.

oluşturmakta; bu kurul, yüksek kurul organının başkanları ve yargıçları gibi, kendisine danışılmadan hiçbir şeyin yapılamadığı bir organ olmaktadır.»²¹ Acosta da bu görev yerlerini belirtmekte, buralara getirilenleri «seçmenler» diye adlandırmakta, «bu dört kutsanmış kişi büyük kurulu oluşturmakta, bunların görüşünü almadan kral önemli hiçbir şey yapamamaktadır,» demektedir.²² Herrera bu dört görev yerini dört dereceye ayırdıktan sonra, şöyle devam etmektedir: «Bu dört soylu kişi yüce meclistir, bunların görüşü alınmadan kral hiçbir şey yapamaz, kral seçilemez; zaten krallığa bunlardan biri seçilir,» demektedir.²³ Baş savaş-reisini ifade etmek için kral, Kızılderili reislerini ifade etmek için de prensler denilmiş olması, var olmayan bir devletin ya da siyasal toplumun varlığını kanıtlamış sayılmaz. Bu yanlış adlandırmaları kullanan eski yazarlar Amerikan yerlilerinin tarihini yanlış anlamamıza yol açmışlardır. Bu nedenle, söz konusu terimlerin bırakılması gerekmektedir. Huexotzinco'lar Mexico'ya heyet gönderip Tlascalananlar'a karşı ittifak önerdiklerinde, Tezozomoc'a göre, Montezuma heyete şöyle demiştir: «Kardeşlerim, oğullarım, hoşgeldiniz, hele biraz dinlenip yorgunluğunuzu giderin. Ben, gerçi kralsam da, tek başıma size yeterli bir söz söyleyemem, kutsal Meksika senatosunun bütün reisleri ile birlikte karar alabilirim.»²⁴ Bu satırlar bir üst kurulun bulunduğunu; bu kurulun baş savaş-reisinin üstünde bir otoriteye sahip olduğunu göstermektedir ki, bilgi verici önemli nokta da budur. Buradan anlaşılıyor ki, Aztekler sorumsuzca hareket edebilecek bir despota karşı kendilerine bir güvence organı kurmuşlar; bu amaçla, en üstteki kişinin

21 «History of the Indies of New Spain and Islands of the Main Land,» Mexico, 1867. Ed. Jose F. Ramirez, s. 102. İlk elyazmadan yayımlanmıştır. Çevireni Bay Bandelier'dir.

22 «The Natural and Moral History of the East and West Indies,» Lond. ed., 1604. Grimstone çevirisi, s. 485.

23 «History of America,» iii, 224.

24 «Cronica Mexicana,» cap. xcvi. Bandelier çevirisi.

eylem ve edimlerini reisler kuruluna bağımlı kılmışlar; bu kişiyi seçimle göreve gelen ve gereğinde görevinden uzaklaştırılabilir biri yapmışlardır. Bu yazarların sınırlı ve yetersiz anlatımlarından, kurulun dört üyesi olduğu anlaşıyor. Duran da bu sonuca varıyor. Fakat bu tür bir sayısal sınırlama olasılığı çok zayıftır. Aksi durumda, kurulun Aztek kabilesini değil, askeri komutanın seçildiği küçük bir kan yakınları topluluğunu temsil ediyor olması gerekmektedir. Ama, reisler kurulunun durumunu böyle bir anlatımla açıklamak zordur. Her reis bir seçmenler topluluğu birimini; bütün reislerin bir araya gelmesinden oluşan kurul ise kabileyi temsil etmektedir. Aralarından belli sayıda seçilen kişiler bazen genel kurulu oluşturmaktaydı; ancak sayının saptanması ve kurulun sürekli olarak görevde kalması için gerekli desteğin sağlanması, belli kural ve yasalara bağlıydı. Tezcucan kurulunda on dört üye olduğu söylenmekte,²⁵ buna karşılık Tlascala kurulunda üyelerin sayısında bir kısıtlamaya gidilmemiş bulunmaktadır. Aztekler'de de Kızılderili toplumunun yapısı ve bu yapının dayandığı temel ilkeler uyarınca böyle bir kurulun olması gerektiği için, gerçekten bunun var olduğu kabul edilebilir. Aztek tarihindeki yitik öge, belki de, işte bu kurulda bulunacaktır. Aztek toplumunu anlamak için bu kurulun işlevlerini bilmek büyük önem taşımaktadır.

Günümüz tarih biliminde bu kurula Montezuma'nın bir danışma organı gözüyle bakılmakta; Montezuma'nın kendisince oluşturulmuş bir bakanlar kurulu sayılmaktadır. Nitekim Clavigero şöyle demektedir: «Fetih tarihinde Montezuma'nın, İspanyollara öykünerek, sık sık kurul topladığını, kurula danıştığını görmekteyiz. Her kurulun üye sayısının ne olduğunu bilmiyoruz; böyle bir konuda bizi aydınlatacak bilgileri tarihçilerin yazdıklarında da bulamıyoruz.»²⁶ Bu, üzerinde durulması gereken ilk sorunlardan

25 Ixtlilxochitl, «Hist. Chichimeca,» Kingsborough, «Mex. Antiq.,» ix, s. 243.

26 «History of Mexico,» ii, 132.

biridir. İlk yazarların, bu kurulun birleşimini ve işlevlerini ortaya koymakta başarısız kalmaları, bu tarihçilerin çalışmalarının yetersiz, hatta düzmece şeyler olduğunu kanıtlamaktadır. Bununla beraber, biliyoruz ki, reisler kurulu soy topluluklarının ürünüdür; kendilerini seçen toplulukları temsil etmektedir ve çok, pek çok eskilere uzanan bir geçmişten beri yönetsel ve yaptırımcı yetkileri olan bir örgüttür. Tezcucan'ların, Tlacopan'ların, Tlascalan'ların, Cholulan'ların ve Michoacan'ların her birinde reislerden oluşan bir kurul olduğunu biliyoruz. Ortadaki bilgilerimiz ve elimizdeki kanıtlar Azteklerde reisler kurulunun bulunması gerektiğini göstermektedir. Fakat hepsi aynı soygeline bağlı dört üye ile sınırlandırılmış bir Aztek reisler kurulu, fazla olası görülmemektedir. Meksika ve Orta Amerika'da her kabilede bir reisler kurulunun bulunduğu, haklı bir kuşkuyla yer bırakmayacak bir kesinlikle, söylenebilir. Bu kurul kabilenin yönetsel organıdır, ve bu, yerliler Amerikasında da hiç değişmeyen genel bir olgudur. Reisler kurulu insanlık tarihinin en eski yönetsel kurumudur. Bu kurum, çeşitli kıtalarda yaşamış bütün toplumlarda, yabanılığın Üst Döneminden barbarlığın üç alt-dönemine ve uygarlığın başlangıcına dek görülmüştür. Uygarlık döneminin başlamasıyla halk meclisi ortaya çıktıktan sonra ise, bir önerme kuruluna dönüşmüş, iki organlı çağdaş meclislerin doğmasına yol açmıştır.

Azteklerde, kabilelerdeki reisler kurulundan ayrı olarak, üç kabilenin yalnızca baş reislerinden oluşan bir konfederasyon genel kurulunun bulunduğunu gösteren hiçbir kanıt ileri sürülemez. Aztek örgütünün yalnızca bir birlik mi olduğunu, saldırgan mı, savunulan mı olduğunu, bir Aztek kabilesinin denetimi altında mı, yoksa bölümleri simetrik bir bütün halinde birleşmiş bir konfederasyonun denetimi altında mı olduğunu anlamak için her şeyden önce bu konunun tümüyle açıklığa kavuşması gerekmektedir. Bu sorun çözümlenmeyi beklemektedir.

III. Baş Savaş-Reisinin Yetkileri ve Görevleri

Elimizdeki en güvenilir bilgilere göre, Montezuma'nın görevinin adı, düpedüz, *Teuctli*; yani, *savaş-reisi*'dir. Reisler kurulunun bir üyesi olarak, bazan, *Tlatoani*; yani *speaker* (sözcü —ç.) de denmektedir. Genel askeri komutanlık Azteklerde bilinen en yüksek görevdir. İrokua'larıdaki baş savaş-reisiyle görevi ve yetkileri bakımından aynıdır. Bu makam, *kendiliğinden* ilgili görevliyi reisler kurulunun doğal üyesi kılmaktadır. Bazı kabilelerde baş savaş-reisine, kuruldaki görüşmeler ve söz hakkı bakımından öncelik tanınmış olmasından da bu anlaşılmaktadır.²⁷ İspanyol yazarlarından *hiçbiri*, ne Montezuma için, ne de ardılları için bu ünvanı kullanmışlardır. Bunun yerine, yanlış bir ünvan olarak kral demişlerdir. Yarı Tezcucan ve yarı İspanyol bir melez olan *Ixtlilxochitl*, Mexico, Tezcucan ve Tlacopan baş savaş-reislerini, kabilesini belirten bir sözcük ile birlikte, sadece savaş-reisi olarak betimlemiş bulunmaktadır. Konfederasyon kurulup da, üç kabilenin reislerinden bir meclis oluşturulduğunda, iktidarın üç reis arasında bölüşülmesinden söz ettikten sonra, şunları kaydetmektedir: «Tezcucan kralı *Aculhua Teuctli* ünvanı ile selâmlanmış, ayrıca kendisine atalarının taşıdığı ve imparatorluğu ifade eden *Chichimecatl Teuctli* ünvanı verilmiş; amcası *Itzcoatzin*'e ise Toltec'ler ve Culhua'lar üzerinde egemen olduğu için *Culhua Teuctli* ünvanı verilmiş; *Totoquihuatzin* ünvanı, yani *Tecpanuatl Teuctli* ünvanı da *Azcaputzalco*'ya verilmiştir. O zamandan beri, bunların yerine geçenler de bu ünvanları taşımaktadırlar.»²⁸ *Itzcoatzin* (*Itzcoatl*) diye bu-

27 «Bu kutsallığa erişen kimselerin adlarının sonuna soyadı gibi bir «Teuctli» ünvanı eklenmektedir: Chichimeca-Teuctli, Pil-Teuctli, vb. gibi. Teuctli'ler yer ve oylamada senatoda herkesten daha büyük bir öncelik hakkına sahiptirler. Ayrıca, en yüksek onur belirtisi olarak, arkalarında, bir iskemlede oturan hizmetkârları durur.» Clavigero, ii, 137. Bu hizmetkâr, İrokua'larıdaki *sachem*-yardımcısıyla karşılaştığını göstermektedir.

28 «Historia Chichimeca,» bölüm xxii, Kingsborough: «Mex. Antiq.,» ix, 219.

rada adı geçen kimse, konfederasyon kurulduğunda Azteklerin savaş-reisiydi. Bu savaş-reisi ünvanının yanı sıra, böylesi adlar o zamanlar başka birçok kimselerce de taşındığı için, ayrıca bir de kabilesini gösteren ek-betimleyici kullanılırdı. Montezuma'nın ünvanı ise Kızılderili dilindeki baş savaş-reisinin karşılığı idi. Bunun İngilizcedeki karşılığı ise general ünvanıdır.

Clavigero bu görevin Nahuatlac kabilelerinden birkaçında daha bulunduğunu saptamış, fakat Aztek savaş-reisleri için hiçbir zaman bu adı kullanmamıştır. «Tlascala, Huexotzinco ve Cholula'lardaki en yüksek soyluluk mertebesi *Teuctli*'dir. Bu mertebeye gelmek için doğuştan soylu olmak, birkaç savaşta en önde gelen bir yiğit olduğunu göstermek, belli bir yaşa gelmek, ayrıca böyle bir ünvan sahibine yaraşır görkemli bir yaşamı sürdürebilecek kadar da zengin olmak gerekmektedir.»²⁹ Montezuma, hem askeri, hem de sivil alanda mutlak bir iktidar kazandığında, bulunduğu makamın niteliğinin ve yetkilerinin ne olduğu üzerinde durulmamıştır. Genel askeri komutan olduğu için halkın desteğini kazanma olanaklarına sahip bulunduğu gibi, halk üzerinde saygı da uyandırıyordu. Kabile ve konfederasyon için tehlikeli, fakat gerekli bir makamdı. Barbarlığın Aşağı Döneminden günümüze dek insanlığın tüm geçmişinde bu makam, gerçekten en tehlikeli makam olmuştur. Günümüzün uygar uluslarına anayasalar ve hukuk, olabildiği ölçüde bir güvence sağlamaktadır. Bu göreve getirilen kimsenin iktidarını düzenleyici, görevlerini betimleyici bazı âdet ve «göreneklerin» gelişmiş Kızılderili kabilelerinde ve Meksika vadisindeki kabilelerde de oluşmuş bulunması gerekmektedir. Bazı temel ve genel nitelikteki nedenlere dayanarak, Azteklerdeki reisler kurulumunun yalnızca sivil işlerde değil, fakat savaş-reisinin kişiliği ve yönetim biçimi de içinde olmak üzere, tüm askeri işlerde üstün durumda olduğu düşünülebilir. Nüfus artışı ve maddi gelişme sayesinde Aztek toplum yaşamı da kuş-

29 «History of Mexico,» 1. c., ii, 136.

kusuz gelişmiş, daha karmaşık bir yapıya bürünmüş; bu konuda edinilecek bilgiler, bu nedenle, çok aydınlatıcı bilgiler niteliği kazanmıştır. Yönetim örgütlenmelerinin bütün ayrıntıları aydınlatılabilmiş olsaydı, hem bu bulanıklıktan kurtulmuş olacaktık, hem de ne denli başarılı olduklarını daha açıkça görebilecektik.

İspanyol yazarları, genellikle, Montezuma'nın elinde bulundurduğu «makam»a gelmenin belirli bir aileye özgü bir hak olmakla beraber, bu görevin seçimle gelinen bir görev olduğunda görüş birliği içindedirler. Bu görev bir erkek kardeşten diğerine, ya da dayıdan yeğene geçmektedir. Fakat bazı durumlarda babadan oğula nasıl olup da geçebildiğini açıklayamamaktadırlar. Buradaki ardıllanma biçimi İspanyolların alışık olmadığı bir şey olduğu için, temel nitelikte bir yanlışlık yapmış olmaları fazla olası görünmemektedir. Üstelik, fütuhatçıların kendi günlerinde de iki kez bu durum olmuş; söz konusu makama «halef» (ardıl) olanın nasıl seçildiğini, göreve nasıl geldiğini onlar da görme olanağı bulmuşlardır. Montezuma'dan sonra Cuitlahua gelmiştir. Bu ardıllanmada görev bir erkek kardeşten diğerine geçmiştir. Kardeşlerin öz mü, yoksa soysal kardeşler mi olduğunu, akrabalık sistemlerini bilmediğimiz için, kestiremiyoruz. Cuitlahua'nın ölümü üzerine yerine Guatemozin seçilmiştir. Bu örnekte görev dayıdan yeğene geçmiştir. Ama burada da, dayı-yeğen ilişkilerinin öz mü, yoksa soysal mı olduğunu bilmiyoruz. (Bak. Kısım Üç, Bölüm iii.) Daha önceleri de ardıllanmalar bir erkek kardeşten diğerine, ya da dayıdan yeğene olmuştur.³⁰ Seçimle gelinen bir görev olması nedeniyle, biliyoruz ki, seçme yetkisi taşıyan bir de kurulun bulunması gerekiyor. Ama bu kurul kimlerden oluşuyordu, bilmiyoruz. Bu soruyu karşılamak için Duran'ın sözünü ettiği dört reisin (dört *supra* - «üst»ün) seçici kimseler olduğu ileri sürülmüş; bunlara Tezcuco'lardan bir, Tlacopan'lardan da bir seçici katılarak sayıları altıya çıkarılmış; bun-

ların baş savaş-reisini belirli bir sülâleden gelenler arasından seçtikleri ileri sürülmüştür. Fakat böyle bir kuramın, bu kuram Kızılderililerdeki seçimle gelinen görev geleneğine ters düştüğü için, bizce geçersiz sayılması daha doğru olacaktır. Sahagun daha kalabalık bir seçici kurul önermektedir. «Kral ya da lord ölünce,» diyor, «*Tecutlatoque*’ler denen bütün senatörler, kabilenin *Achcacauhti* denen yaşlıları, *Yautequioaque*’ler denen küçük askeri birlik komutanları ile kıdemli savaşçıları, savaş işleri gibi sorunlarda deneyimli diğer küçük birlik komutanlarının seçkinleri, *Tlenamacaque*’ler ya da *Papasaque*’ler denen rahipler bir araya gelir ve kralın hanesinde toplanırlar. Sonra aralarında tartışır ve ölen lord’un soyundan gelenler arasından gözüpek, onurlu, savaş sorunlarında pişmiş ve gerçekten soylu kişiliği olan birini yeni kral olarak seçerler... Kimin üzerinde görüş birliğine varırlarsa onu lord ilân ederler. Buradaki seçme oy vermeyle ve çoğunluk esasına göre olmamaktadır Hepsinin tek bir adam üzerinde olumlu bir izlenime varması esastır. Lord seçilince, ayrıca, senatöre benzetebileceğimiz dört kişi daha seçerler. Bunlar her zaman lord’un yanında olmaları ve krallığın her işinden haberdar edilmeleri gereken kimselerdi.»³¹ Büyük bir meclis tarafından seçilmeye dayanan bu şema, yönetimlerinin geniş bir halk desteğine dayanmakta olduğunu açıkça göstermekle beraber, Kızılderili kurumlarının yönetimlerinin dışında kalmaktadır. Bu makamın görevlerini, işleyişini anlayabilmek, açıklayabilmek için, (Azteklerin) soy birimine dayanan bir toplum olup olmadıklarını; soy-geliminin erkekten mi, yoksa kadından mı izlendiğini ve kandaşlık (akrabalık) sistemlerinin ne olduğunu bilmek gerekmektedir. Olası gözüktüğü gibi, eğer, *Ganowanian* aileden olan öteki kabilelerdeki sistem bunlarda da var idiye, insanların erkek kardeşinin oğlunu kendi oğlu, kız kardeşinin oğlunu yeğeni; babasının erkek kardeşini amca değil, baba; annesinin erkek kardeşini dayı; babasının er-

31 «Historia General,» bölüm xviii.

kek kardeşinin erkek çocuklarını kendi kardeşi (soysal kardeş —ç.), kızlarını kendi kız kardeşi; annesinin erkek kardeşinin çocuklarını yeğenleri, vb. saymış olmaları gerektiği açıktır. Soygeliminin kadından izlendiği bir soy örgütlenmesine dayanmakta idiyseler, her erkeğin kendi soyu içinden erkek kardeşleri, dayıları, yeğenleri, soysal (*collateral*) dedeleri, torunları olacak; fakat, kendi soyu içinden kimselerden öz babası, öz oğlu, öz torunu olamayacaktır. Azteklerin soy örgütlenmesine dayanan bir toplum oldukları kanıtlanamamıştır; fakat, baş savaş-reisi ölünce yerine geçen kimsenin bu göreve seçilmesi ve getirilmesinin biçimi bu konuda çok güçlü bir kanıt yerine geçecek; bu ardıllanmanın neye, hangi ilkelere dayandığını bütün bütüne aydınlığa çıkaracaktır. Soygeliminin kadın soyçizgisinden izlendiği düşünülecek olursa, bu görevin belirli bir soy topluluğu üyeleri içinde sayılanlara verasetle geçtiğini; fakat, soy üyeleri içinde kime bu görevin verileceğinin seçime dayandığını kabul etmemiz gerekmektedir. Bu durumda görevin, soy içinde seçimle, bir erkek kardeşten diğerine, ya da dayıdan onun yeğenine geçmiş olması, babadan oğula aktarılamaması gerekmektedir; nitekim Azteklerde uygulama tam tamına böyle olmuştur. Aynı günlerde *sachem*'lik ve baş savaş-reisliği görevleri İrokua'larda bir erkek kardeşten diğerine, ya da dayıdan yeğenine —artık bu soy'un içinde yapılan seçim ne yönde sonuç vermişse— kalır. Fakat seçimle de olsca, hiçbir zaman öz erkek çocuğa geçmemektedir. Bu tür bir ardıllanmanın ise, ancak soygeliminin kadın tarafının soyçizgisinden izlendiği ve soy örgütlenmesine dayanan bir toplumda olabileceği bilinmektedir. Bu nedenle sadece bu olgudan ötürü bile, Azteklerin soy örgütlenmesine dayalı bir toplum oldukları ve bu görevle ilgili olarak da soygeliminin hâlâ kadın soyçizgisinden izlendiği sonucuna varmamız gerekmektedir.

Bu nedenle, Montezuma'nın oturduğu makamın soy içinde kalıtsal olduğu (Montezuma'nın evindeki totem ya da armada kartal vardı); soy içindeki herkesin seçime ka-

tıldığı; adayların adaylıklarının, daha sonra, kabul ya da red için, ayrı ayrı her sülâleye ya da bölüme (Azteklerin bu dört sülâlesi *fratri* de sayılabilir) sunulup kabul ya da red mi edeceklerinin sorulduğu; ayrıca, baş savaş-reisinin seçimiyle doğrudan ilgili Tezcucan'lar ve Tlacopan'lara da bu adaylıkların sorulduğu anlaşılmaktadır. Bu bölümlerin her biri aday üzerinde görüşüp tartışıp, adaylığını onayladığında, adayı onayladıklarını gidip söylemesi için içlerinden birini görevlendirirler. İşte, yanlışlıkla *seçiciler* denilenler bu kimseler olsa gerektir. Çok olasıdır ki, çeşitli yazarlarca seçiciler diye tanımlanan Azteklerin dört büyük reisleri, gerçekte, Tlascalan'ların dört bölümündeki (*fratrilerindeki*) savaş-reisleri gibi, Azteklerdeki dört bölümün (*fratrinin*) savaş-reisleridir. Bu kişilerin görevleri seçmek olmayıp; soyların yapması gereken seçimin yapıldığını söylemek ve seçilen kimseyi açıklamaktır. Bunları, bize kadar kalan az sayıdaki kaynak ve bilgilere dayanarak, Azteklerdeki baş savaş-reisliği makamının kişiden kişiye nasıl ardıllandırıldığını açıklamak için sunuyoruz. Böyle bir açıklama, Kızılderililerdeki ilgili «göreneğe» ve seçimle atanmaya dayanan Kızılderili reisliğine ilişkin kura daha uygun düşmektedir.

Görevden geri çekme hakkı, görevin yaşam boyu atanmayı öngördüğü bir sistemde, doğal olarak, seçme hakkının zorunlu bir sonucu olmakta; geline görevin iyi ve uygun bir biçimde yürütülmesini ve bunun denetlenebilmesini öngörmektedir. Amerikan yerlileri arasında genel bir uygulaması olan bu seçme ve seçileni görevden alma ilkesinden açıkça anlaşılıyor ki, egemenlik hakkı temelde halka dayanmakta ve halk egemen güç olma durumunu korumaktadır. Ender başvurulacak bir hak da olsa, görevden alma hakkı soy örgütlenmesine dayanan toplumlar için temel bir önem taşımaktadır. Montezuma'ya bile bu kural uygulanmıştır. Ama, böyle bir karara varmak için, ilgili özel durumun koşullarına uygun bulunacak gerekli bir nedenin olmasını beklemek gerekmiştir. Montezuma yılgınlık gösterip, oturduğu saraydan Cortez'in karargâhına götür-

rüldüğünde, Aztekler tutsak edilen Montezuma'nın yerine geçecek askeri bir komutan buluncaya dek şaşkınlık geçirmişler; hatta topluluk olarak «felç» olmuşlardır. İspanyollar hem bu makamı, hem de makam sahibi olan kişiyi ellerine geçirmişlerdi.³² İspanyolların çekilip gideceklerini umuduyla birkaç hafta beklemişler, fakat gitmeyeceklerini anlayınca, Montezuma'yı, görevinden azletmek ve yerine erkek kardeşini seçmek yoluna gitmişlerdir. Ve hemen ardından, büyük bir coşku ile İspanyollara akınlara başlamışlar; sonunda, yaşadıkları yerleşme bölgelerinden İspanyolları geri çekilmeye zorlamışlardır. Montezuma'nın tutukluluk durumunun sonuçlarına ait bu söylediklerimiz Herrera'nın olaylarla ilgili olarak yazdıklarınca da doğrulanmaktadır. Saldırı başlayınca, Azteklerin yeni bir komutanın emrinde savaştıklarını gören Cortez bir an gördüklerine inanamaz, «Marina'yı, (Azteklerin) komutayı bu yeni genel komutanın eline vermiş olup olamayacaklarını sorması için Montezuma'ya gönderir.»³³ Montezuma'nın ise, «kendisi yaşadığı sürece Meksika'da yeni bir kral seçmeye kimsenin hakkı olmadığını» söylediği belirtilmektedir.³⁴ Da-

32 Batı Hint Adalarını alan İspanyollar, bir kabilenin reisini tutsak aldıklarında Kızılderililerin morallerinin çöktüğünü ve savaşı bıraktıklarını görmüşlerdir. Bu bilgiden yararlanarak, ülke-içi topraklara girdiklerinde, zorla ya da hile ile, önce kabilenin baş-reisine yaklaşıp onu tutsak almaya; uyrukları yola gelinceye kadar bu adamı tutsak tutmaya başlamışlardır. Cortes düpedüz bu bilinen hile ile Montezuma'yı karargâhında tutsak etmiştir. Pizaarro da aynı yoldan giderek Atahuallpa'yı tutsak etmiştir. Kızılderili âdetlerine göre, savaş tutsakları derhal öldürülmektedir. Baş-reis tutsak düşünce, baş-reislik görevi (makamı) kabileye dönmekte ve hemen kabileden biri seçilip, atanmaktadır. Ama Montezuma ve Atahuallpa'lar öldürülmedikleri için, görevleri sona ermemiştii; yerlerine başkaları görevlendirilemiyordu. Bu yeni koşullar karşısında yerli halk felce uğramıştı. Cortes, Aztek'leri bu duruma sokmuştu.

33 «History of Mexico,» iii, 66.

34 A.g.y., iii, 67.

ha sonra evin terasına çıkan Montezuma yurttaşlarının önünde bir konuşma yapar. Bu arada, «tutuklu olduğu ve İspanyolları sevdiği gerekçesiyle yeni bir kralın seçildiğini duyduğunu» söyler. Buna karşılık bir Aztek savaşçısı şu yanıtı verir: «Sen barıştan ayrılma, kadın kılıklı rezil, otur yün eğir, tezgâhta aba doku; bu köpekler ellerine geçirmişler seni bir kez, sen korkak olup çıkmışsın.»³⁵ Bundan sonra Montezuma'yı taşlamışlar, üzerine ok atmışlar, bu işlemlerin ve aşağılanmışlığın etkisiyle, bir süre sonra, Montezuma ölmüştür. Bu saldırıda Azteklerin komutanı Cuitlahua idi; Montezuma'nın erkek kardeşiymi ve onun yerine seçilmişti.³⁶

Bu makamın işlev ve görevleriyle ilgili olarak İspanyol yazarlarında bulabileceğimiz bilgi çok yetersiz kalıyor. Montezuma'nın Azteklerin sivil yaşamları ve sorunları üzerinde herhangi bir yetkiye sahip olduğunu gösteren hiçbir kanıt yoktur. Hatta, birçok nedenlerden, bunun tersi daha doğru görünmektedir. Savaş alanındayken savaş sorunlarında bir general yetkisinde olduğu anlaşılmaktadır. Ama askeri harekâtla ilgili kararların bile reisler kurulunca alındığı düşünülebilir. Dikkat edilmesi gereken bir nokta da, baş savaş-reisliği görevindeki bir kimseden, bir rahipten, bir yargıçtan beklenmesi gereken işlerin de beklenmekte olmasıdır.³⁷ Askeri bir görevlinin, doğal bir süreçle, bu tür işlevler yüklenmeye başlamasıyla kralın bu tür işlevleri yüklenmesi arasında ilişki kurulabilir. Yönetim iki ayrı iktidar odağına dayanıyorsa da, çok olasıdır ki, reisler kurulu daha üstün yetkilerle donatılmıştı; askeri alanda yetki çatışması ile ilgili durumlarda reisler kurulu daha üstün bir konumdaydı. Şunu unutmamak gerekir ki, reisler kurulunun geçmişi, çok eskilere dayanmaktaydı; kurul, toplumun gereksinmelerine yanıt vermek durumunda olması, ve reislik makamının halkı tem-

35 Clavigero, ii, 406.

36 A.g.y., ii, 404.

37 Herrera, iii, 393.

sil eder nitelikte bulunması nedeniyle, sağlam bir güç (iktidar) temeline dayalıydı.

Baş savaş-reisinin göreve getirilme biçimi ve kendisini görevden alabilecek bir reisler kurulunun varlığı Aztek kurumlarının temelde demokratik bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Bu konudaki maddi kanıtlar savaş-reisinin seçimle gelmekte olması; *sachem* ve diğer reisler için de aynı yöntemin uygulanmakta oluşunu kabul etmek zorunda bulunuşumuz; ve, ayrıca, bir reisler meclisi ya da kurulunun varlığıdır. Atina demokrasisi gibi tam demokrasi barbarlığın Aşağı, Orta ve hatta Üst Döneminde bile zaten hiç olmamıştır. Fakat bir halkı ya da toplumu tanımamız için, (bu halk ya da toplumun —ç.) kurumlarının temelde demokratik ya da monarşik bir nitelik taşıyıp taşımadıklarını bilmek çok önemlidir. Temelde demokratik nitelikte kurumları olan bir toplumla, böyle demokratik eğilimli kurumları olmayan bir toplum arasında, tam demokratik toplum ile tam monarşik toplum arasındaki kadar farklar vardır. Azteklerin toplumsal sistemlerinin hangi toplumsal birime dayandığını aydınlatamayan, soy örgütüne dayanmakta olmaları gerektiğini görüp ortaya koyamayan, toplumsal sistemleri hakkında yeterince bilgi sahibi olamayan İspanyol yazarları, kaba bir yakıştırma ile, Azteklerin feodal özellikte bir mutlak monarşi yönetimi altında yaşadıklarını ileri sürmüşler ve tarih sayfalarına da bunun böyle geçmesine yol açmışlardır. Bu yanlış görüş, Amerikalıların bu konulardaki umursamazlığı ve ilgisizliği yüzünden, çok uzun bir süre egemenliğini devam ettirebilmiştir. Aztek toplum örgütlenmesinin İspanyollarca anlaşılması; bunun bir konfederasyon ya da birlik yapısı taşıdığının görülmüş olması gerekirdi. İspanyol yazarlarının, demokratik bir örgütlenme biçimi olan Aztek toplumunu bir monarşi olarak gösterebilmiş olmaları, tek sözcükle, en açık olguları bile alabildiğine çarpıtmış olmalarının sonucudur.

Kuramsal olarak, Aztekler, Tezcucan'lar ve Tlacopan'ların hepsinde de, reisler kurulunun toplantı halinde bu-

lunmadığı zamanlarda kabileyi sivil işlerde temsil edecek ve kurulun görüşeceği konuları saptayıp, kurula sunmak üzere izleyip derleyecek birer baş *sachem*'in olması gerektiği düşünülebilir. Azteklerde, birinci reis olan savaş-reisinden başka bir de bazan *Ziahuacatl* denen ikinci reisin bulunması bunun bir göstergesidir. Fakat yeterli bilgiden yoksun olduğumuz için, bu görev («makam») üzerinde fazla bir şey söylememiz olanaksızdır.

İrokua'larda, bir savaşçının, eğer isterse reisler kurulunun huzuruna çıkıp kamu sorunlarına ilişkin olarak kendi görüşlerini açıklayabildiğini; kadınların da, kendi sözcülerini seçerek aynı kurul önünde kendi seslerini duyurabildiklerini daha önce görmüştük. Kamunun bu tür yollarla yönetime katılması, zamanla, kendisine reisler kurulunca sunulacak konularda görüşünü oluşturup bildirebilecek; reisler kurulu tarafından kendisine red ya da kabul yönünde oy'unu bildirmesi için sunulacak sorunlarda bu tür bir yetkiyle karar alabilecek bir halk meclisinin oluşmasına yol açmış olsa gerek diye düşünülebilir. Fakat, bu satırların yazarının bilebildiği kadarı ile, köy yerleşmesine geçmiş bulunan Kızılderililer arasında, kamu sorunları üzerinde kendi görüşüne göre karar alabilecek bir halk meclisinin bulunduğunu gösteren herhangi bir kanıt yoktur. Soy topluluklarının oluşturduğu fratrilere dördü biraraya gelip bazen belirli amaçlar için toplanmaktaydı. Fakat bunun kamusal amaçlar için ve genel sorunlar için toplanan halk meclislerinden çok farklı bir şey olduğu açıktır. Ne var ki, var olan kurumlarının temelde demokratik nitelikte olmaları ve (bu demokratik niteliklerinin gerektirdiği doğal yönde —ç.) gelişkin bir durumda bulunmaları, Azteklerin, halk meclisine sahip olmamakla beraber, halk meclisinin ortaya çıktığı tarihsel döneme çok yaklaşmış bulunduklarına işaret etmektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, Amerikan yerlileri arasında yönetim (hükümet) fikrinin gelişmesi soy'larla başlamış ve konfederasyona dek gelişme gösterebilmiştir. Ör-

gütlenmeleri ise, siyasal değil, toplumsal örgütlenme düzeyinde kalmıştır. Mülkiyet kavramı, onların bu konuda varabildikleri noktadan çok daha ilerilere varıncaya dek soy toplumunun yerine siyasal topluma geçiş olanağı bulunamamıştır. Hiç değilse Kuzey Amerika'dakilerde olsun, yerlilerin ülke-toprağı ve mülkiyet kurumlarını kendisine temel alan ikinci yönetim planı anlayış ve arayışına geçiş düzeyine varabildiklerini gösteren hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Bir halkın yönetim anlayışı ile, içinde bulunduğu koşullar, o halk topluluğunun içinde yaşamakta olduğu kurumlarda bir uyuma kavuşur. Azteklerdeki gibi askeri bir yönetim anlayışı ağır bastığında, doğal olarak, soy topluluğu kurumlarına dayanan bir askeri demokrasi ortaya çıkmaktadır. Fakat böyle bir yönetim ne soy örgütlerindeki özgürlükçü anlayışı boğmakta, ve ne de demokrasi ilkelerinin gücünü azaltmaktadır. Tersine, bu ikisi arasındaki uyumu oluşturmaktadır.

VIII. BÖLÜM

GREK SOYLARI

Uygarlığın Asya Greklerinde, yaklaşık olarak M.Ö. 850'lerde Homeros'un şiirlerinin ortaya çıkmasıyla; Avrupa Grekleri arasında ise, yaklaşık yüzyıl sonraları, Hesiodos'un şiirleri ile başladığı söylenebilir. Bu dönemin öncesinde ise, Hellen kökenli kabilelerin barbarlığın Son Dönemini de aşarak uygarlığa geçişe hazırlandıkları birkaç bin yıllık bir dönem bulunmaktadır. Greklerin en eski gelenekleri Akdenizin doğu kıyılarında ve bu kıyılarla Grek yarımadası arasındaki bütün adalarda hemen neredeyse olgunlaşmış bulunuyordu. Başlıca temsilcisi Pelasg'lar olan, aynı kökenin daha eski bir dalı ise, bu bölgelerin daha büyük bir bölümünü ele geçirdiği için, bu konuda Grekleri de aşmış bulunuyordu. Ama Grekler bu toplulukları ya Hellenleştirmişler, ya da buralardan göçe zorlamışlardı. Hellen kökenli kabilelerin ve bunların kökçe ataları olan kabilelerin içinde bulundukları toplumsal koşulların, bu toplulukların kendilerinden önceki dönemden aldıkları yaşam sanatlarından ve buluşlardan, dillerinin gelişkinlik düzeyinden, uygarlık döneminde de varlığını sürdüren gelenek ve toplumsal kurumlarından çıkarsanması gerekmektedir. Tartışmamızda, daha çok, bu son sınıftan veriler ve olgular üzerinde duracağız.

Pelasg'lar ve Hellen'ler, benzer biçimde, soy'lar, fratri-ler¹ ve kabileler olarak örgütlenmişlerdi ve Hellenler ara-

1 Dor kabilelerinde fratri pek yaygın değildi, kimisinde yoktu. Müller'in, «Dorians» adlı yapıtı, Tufnel ve Law çevirisi, Oxford ed., ii. 82.

sında ulus toplulukları oluşturacak yönde bir kaynaşma süreci başlamış bulunuyordu. Bazı yerlerde organik dizi bütünüyle gerçekleşmemiş, tamamlanmamıştı. Kabilelerde olsun, uluslaşmış toplumlarda olsun yönetim, örgütlenme birimi olarak soy'a dayanıyor; sonuçta, bir soy toplumu ya da soy halkı oluşturuyor; siyasal toplumdan ya da devletten ayrı bir toplumsal düzen yaratılmış oluyordu. Yönetim yapısı reisler kurulu ile, buna eşlik eden *agora* ya da halk meclisi ve bir de askeri komutan ya da kraldan oluşuyordu. Halk özgürdü ve kurumları demokratik nitelikteydi. Gelişkin düzeydeki fikirlerin ve daha ileri düzeydeki gereksinmelerin etkisiyle soy birimi eskil biçiminden çıkarak kendi türünün en gelişkin biçimine girmiş bulunuyordu. Soy örgütünü böyle bir değişime zorlayan nedenlerin en önünde, daha gelişkin bir topluma geçiş konusunda karşıkonulmaz bir gereksinmenin ortaya çıkması; fakat, (eski biçimde kaldıkça —ç.) soy örgütlenmesinin böyle bir gereksinmeyi karşılamakta yetersiz kalması nedeniyle, yeni bir toplum biçimine duyulan gereksinmenin git-tikçe belirginleşmesi bulunmaktadır. Değişim, başlıca üç bölümde kendini göstermiştir: birincisi, soygeliminin erkek soyçizgisine geçmesi; ikincisi, ortada, mirasçı (varis) bir kadın olduğunda, ya da anası ölen kız çocuklar olduğunda soy içinden evlenmeye izin verilmeye başlanması; üçüncüsü de, babadan kalacak mirasta çocuklara, diğer akrabaları miras dışı bırakacak derecede geniş bir vaset hakkının tanınması. Bu değişikliklere ve bunların nedenleri olan olgulara, kısaca da olsa, yer yer değineceğiz.

Soylara dayanan bir toplumsal örgütlenme içindeyken ve aynı gelişme düzeyindeyken Hellen kabileleri ile diğer barbar kabileleri, yönetim biçimleri bakımından, benzer durumdaydılar. Toplumsal koşulları, soy örgütlenmesine dayalı toplumlarda neyse oydu. Bu yönden, ayrıca belirtilmeye değer bir yanları yoktur.

Grek toplumunun tarihsel gözlemlere sahne olduğu ilk Olimpiyat'tan (M.Ö. 776) Cleisthenes'in yasa düzenlemesine

(M.Ö. 509) kadarki dönemde Grekler'in önünde çözümlenmesi gereken büyük bir sorun vardı. Bu sorun, toplumun yönetim yapısında temel nitelikte bir değişimi ve toplumdaki kurumlarda büyük değişimleri gerektirecek kadar kapsamlı bir sorundu. İnsanlar, çok eskilerden beri içinde yaşamakta oldukları soy toplumunu dönüştürmek, ülke-toprağına ve mülkiyet kurumuna dayanan ve uygarlığa erişmek için gerekli olan siyasal topluma geçmek istiyorlardı. Daha açıkçası, Aryen ırklar arasında, ilk olarak, bir devlet kurmak; bunu, günümüze kadar tüm devletlerde görüldüğü gibi, ülke-toprağı temeline dayandırmak istiyorlardı. Eski toplum, kişilerden oluşan bir örgüte dayanıyor ve kişilerin soy ve kabileleriyle olan bağları aracılığı ile yönetiliyordu. Grek kabileleri bu eski yönetim planını kendileri için «dar» bulmaya ve bir siyasal sisteme geçme gereksinimi duymaya başlamıştı. Bu sonucu sağlamak için, bir kasaba ya da savunmaya uygun bir yerleşme birimi (bucak) oluşturmak; bunun etrafını surlarla çevirip sınırlamak, bir ad bulup adlandırmak ve halkını da bir siyasal yapı içinde toplamak gerektiği açıkça görülür duruma gelmişti. Kapsadığı sabit malvarlığı ve içinde yaşayan halk ile bu yeni yönetim planında örgütlenme biriminin bucaklar (deme: Attika'yı meydana getirecek olan yüz bucaktan biri —ç.) olacağı anlaşılıyordu. Bu olduktan sonra, devlet, yurttaş konumuna giren eski soy üyesi bireyleri, *ülke-toprağı* ile *birey* arasındaki bağlar aracılığı ile yönetmeye başlayacak; bireylerin soy birimleri ile olan kişisel ilişkileri, artık, bu konudaki eski önem ve işlevlerini yitirecekti. Birey oturduğu bucağın insanı sayılacak, bu durum bireye oturduğu yerden dolayı yurttaş konumu kazandıracak; her birey kendi kentinde oy ve vergi verecek; gerektiğinde, bu kendi kenti, kasabası için askere çağrılacaktı. Bu noktaya varmak için, bu tasarım şimdi çok basit ve kolay bir düşünsel evrim gibi görünse de, o zaman için, yüzyılların geçmesi ve eskinin yönetim (hükümet) anlayışının tam bir devrim sayılacak derecede terk edilmesi gerekmiştir. Çok uzun bir dönem toplumsal sistemin

birimi olan soy topluluğu örgütü, daha önce önerildiği gibi, daha ileri bir toplumun gerekliklerini yerine getirmekte yetersiz olduğunu ortaya koymuş bulunuyordu. Fakat *fratri* ve kabile ile birlikte soy örgütünün de bir tarafa bırakılıp terk edilmesi, bunların yerine sınırları saptanmış ve her birinde belirli bir yurttaşlar topluluğu oluşturan bölgelerin esas alınması, işin doğası gereği, alabildiğine zor bir süreçti. Bireyin soyu ile olan ilişkilerinin —ki kişisel nitelikteydi— aynı kentten olma anlayış ve duygusuna dönüşmesi ve ülke-toprağı temeline dayanması gerekmektedir. Kimi durumlarda, o kentten olmanın zorunlu kıldığı kent siyasasına bağlılık, bazı yönlerden soy'daki reislerin yerini almış bulunuyordu. Sabit malvarlığı ile birlikte kent ve içindeki nüfus sürekli olarak varlığını devam ettirebilecek; buna karşılık, soy topluluğu, az çok dağılgan durumdaki kişilere dayanan ve bazan azalan bazan çoğalan bir insanlar kümesi durumunda kalacak, çevresindeki yeni koşullar karşısında yetersizliği her gün biraz daha görülür olacaktı. Bu anlayış ortaya çıkmadan ve uygulanmaya aktarılmadan önce, bir siyasal sistem birimi olarak kent topluluğu Grek ve Romalıların olanak ve yeteneklerini zorlayan, sınırlarını çok aşan bir konuydu. Mülkiyet, Grek kurumlarını yeniden biçimlendiren; böylece, hem ürünü hem yaratıcısı olacağı siyasal toplumun yolunu açan yeni bir öge olmuştur. Bugün bizlere çok basit görünse de, böylesine temel nitelikte bir değişimin gerçekleştirilmesi, Grek kabilelerinin o zamana kadarki yaşam-deneyimleri, yetkilerini yeni siyasal kuruluşlara kaptırmaya başlayan soy toplumlarının yaşamlarıyla özdeş olduğu için, çok güçlü.

Bu yeni sorunu çözümleyinceye dek, yeni bir siyasal sistem, oluşturmak için başlatılan ilk girişimlerden itibaren, birkaç yüzyıllık bir sürenin geçmesi gerekmiştir. Yaşam, bir devlet kuruluşunu oluşturmakta soy örgütlerinin yetersiz kaldığını gösterince, çeşitli Grek kentlerinde, her biri bir diğerini örnek almaya çalışan ve her biri benzer sonuçlara varan çeşitli yasa düzenlemeleriyle uğraşmış-

tır. Atinalıların yasa düzenlemeleri denince, başlıca örnekler olarak değineceklerimiz: geleneklerin otoritesini temel alan Theseus'un ki; Draco'nunki (M.Ö. 624); Solon'un ki (M.Ö. 594); ve Cleisthenes'in ki (M.Ö. 509) ilk akla gelenlerdir. Son üçü, tarih dönemi içinde olmuştur. Kent yaşamının ve kurumlarının gelişmesi; servetin surlarla çevrilmiş kentlere taşınması; bu gelişmeler sonucu yaşayış biçimindeki büyük değişimler soy toplumunun ortadan kaldırılması ve yerine siyasal toplumun getirilmesi için gerekli yolları açmıştır.

Soy toplumundan siyasal topluma geçişi; yani, soy toplumunun tarihinin sona ermesi sürecini izleyip incelemeden önce, Grek soyları ve bunların özellikleri üzerinde durmamız gerekmektedir.

Atina kurumları, soy ve kabilelerin yapıları açısından genel olarak, tüm Grek kurumlarının tipik özelliklerini taşımış, aralarındaki eski toplum sona erinceye dek, bu böyle olmuştur. Tarihsel dönemin başlangıcında, Attika'daki *İon*'lar, bilindiği gibi, her biri aynı lehçeyle konuşan ve aynı ortak topraklar üzerinde yaşayan dört kabileye ayrılmışlardı (Geleonte'ler, Hoplete'ler, Aegicore'lar ve Argade'ler). Kabileler konfederasyonundan farklı olarak aralarında kaynaşmaya, bir ulus niteliği kazanmaya başlamışlardı. Fakat, sürecin başlarında böyle bir konfederasyon dönemi de olmuştur.² Her Attika kabilesinde üç fratri, her fratrیده otuz soy vardı; on iki fratrilik toplulukta, dört kabile olarak, toplam üç yüz altmış soy topluluğu birimi oluyordu. Kabilelerin sayısı ve her kabiledaki fratrilerin sayısı hakkında bilinenler bunlar. Her fratrیدهki soyların sayısının ise değişebildiğini biliyoruz. Benzer biçimde, Dorlar da genellikle üç kabile içinde toplanmışlar (Hylleis, Pamphyli ve Dymane kabileleri); fakat, Isparta, Argos, Sikyon, Korint, Epidauros ve Troezen gibi çeşitli ulus top-

² Hermann, Aegina, Atina, Prasia, Nauplia konfederasyonlarından söz etmektedir. — «Political Antiquities of Greece», Oxford çev., bl. i, s. 11.

luluklarına ayrılmışlardı. Peloponnesos'un aşağılarında ise Megara ve başka diğer yerlerde de Dor dökenli uluslar vardı. Korint, Sikyon ve Argos gibi yerlerde, Dorlarla birlikte yaşayan bir ya da daha çok sayıda başka kabileler de görülüyordu.

Fakat bütün bu örneklerde Grek kabileleri soy'a, akrabalık bağlarına ve aynı dil ya da lehçeye dayanıyorlardı. Bütün bu kabilelerde ara birim olarak görmeye alıştığımız fratri bazan görülmeyebiliyor; kabilelerin varlığı fratrilerin varlığını gerektirmiyordu. Isparta'da bu kabilelerin *obê* denen alt-bölümleri vardı. Her kabilede bunlardan on tane bulunuyordu. Fratriye benzeyen bu birimlerin işlevleri ve görevleri konusunda bazı belirsizlikler vardır.³

Burada Atina soylarını en son vardıkları gelişme düzeylerindeki biçim ve etkinlikleriyle; fakat, gelmekte olan ve yarattıkları bu toplumsal sistem karşısında soy'ların adım adım gerileyip ortadan kalkacağı yeni öğelerle birlikte ele alacağız. Bazı bakımlardan bu, insan toplumunu yabanılıktan çıkarıp, barbarlık döneminden geçirerek uygarlığın başlangıç dönemine erdiren bu etkin örgütlenme biçiminin tarihindeki en ilginç bölümü meydana getirmektedir.

Atina'lıların toplumsal sistemi şu sırayı izlemiştir: önce, kan yakınlığına dayanan soy (*genos*); ikincisi, belki de başlangıçta bir ve aynı olan ortak bir soy'dan bölünmelerle ortaya çıkan soy'lar arasındaki kardeşliğe dayanan

3 «Lykurgos'un eski 'Rhetra'sında kabileler ve *obê*'ler değişmeden kalmışlardır. Fakat O. Müller ve Boeckh'in her kabileye on tane olmak üzere otuz *obê* yönündeki görüşlerini destekleyen tek kaynak bu Rhetra'dır. Diğer eleştiriciler bu görüşü kabul etmemektedirler. Bunlar, daha haklı gibi görünmektedirler. Bu nedenle, *obê*'ler hakkında bir bilgi bulamıyoruz. Sadece, Isparta halkı arasında çok eskiden beri var olduğunu, Ispartalıların özgü olduğunu biliyoruz.» — Grote'un «History of Greece,» Murray ed., ii, 362. Fakat, şu kaynağa da bakılmalı: Müller'in «Dorians» adlı yapıtı, 1. c., ii, 80.

fratri (*phratra* ve *phratris*); üçüncüsü, üyeleri aynı dil ya da lehçeyi konuşan birkaç fratriden meydana gelen kabile (*phylon*, sonraları *phyle*); dördüncüsü, kaynaşarak, soy'a dayalı tek bir toplum oluşturan, aynı ülke-toprağı üzerinde yaşayan ve birkaç kableden oluşan ulus ya da halk. Bütünleyici nitelikteki bu gitgide yükselen yeni örgütler soy birimine dayanan toplumsal sistemin tükenmesine, yetersiz kalmasına yol açmış; sadece, erken dönemde, soy toplumundaki kurumların ürünü olarak ortaya çıkan ve daha sonra yayılan, her biri ayrı ülke-toprağına sahip, fakat önemli hiçbir sonuç yaratmamış bulunan kabileler konfederasyonu bunun dışında kalmıştır. Atinalıların dört kabilesinin, kaynaşmadan önce, konfederasyon örgütü içinde bir araya gelmiş olmaları çok olasıdır. Bunun en sonuncusu, diğer kabilelerin baskısı nedeniyle, hepsinin aynı ülke-toprağında toplanıp yerleşmek zorunda kalmasıyla olmuştur. Bu durum Atina kabileleri için böyle olduğu gibi, Dorlar için de böyle olmuştur. Bu durumdaki kabileler bir araya gelip kaynaşarak tek bir ulus topluluğu oluşturdıklarında, bu yeni topluluğa ulusal bir ad vermenin dışında, bu durumu ifade edecek bir kavram o günkü dilde bulunamıyordu. Aynı benzer kurumlar içindeki Romalılar, kendilerini bu olgunun içinde buldukları zaman, bu yeni olguyu ifade etmek için kendilerine *Populus Romanus* (Romalı Halk) demişlerdir. O sıralarda, Romalılar yalnızca bir halk topluluğuydu; soy'lardan, *curiae*'lerden ve kabilelerden oluşan (ama nitelikçe değişmemiş) bir topluluktu. Atinalıların dört kabilesi, kahramanlık çağında. Atinalılar adını taşıyan ve tam anlamıyla bağımsız bir toplum ya da halk görünümündeydi. Erken dönem Grek topluluklarında, pek ender olarak fratrinin ortadan kalktığı yerlerin dışında, soylar, fratriler ve kabileler toplumsal sistemin değişmez ve sürekli öğeleri durumundaydılar.

Bay Grote, Greklerdeki soy toplumuyla ilgili temel olguları ve verileri büyük bir yetenekle derleyip toplamış; daha iyisini yapamayacağımız derecede, büyük bir başarıyla bunların değerlendirmesini de yapmıştır. Konuyu

genel olarak inceleyip değerlendirmelerde bulunduğu yerlerde, bu nedenle, biz de ondan alıntılar yapacağız. Grek kabilelerinin bölünüp çoğalmaları sorununu ele alıp bu durumu değerlendirdikten sonra, yazar, şöyle devam ediyor: «Fakat, fratriler ve soy'lar bundan tamamen farklı bölüntülerdir. Bunlar, küçük ve daha ilkel birimlerin kümelenmesinden oluşmuş gibidir; kabileden ayrı, kendi varlıkları için kabile topluluğunun varlığını gerektirmeyen topluluklardır. Bir benzeşme süreci geçirmeyi gerektirmeksizin bağımsız ve kendiliğinden, ortak bir siyasal amaçla ilintili olmaksızın ortaya çıkarlar. Yasa yapıcılar bunları eskiden beri var olan kurumlar olarak bulurlar; bazı ulusal şemalara uydurulmaları için üzerinde birtakım değişiklikler yapmaya çalışırlar. Genel sınıflandırma ile, bölümler arasındaki büyüklük küçüklük sıralaması olgularını dikkate almamız gerekmektedir; buna göre aileler soylara, soylar fratrilere ve fratriler de kabilelere bağımlıdır; bu bağımlılık ise, kümeleri oluşturan sayılardaki simetriden anlaşılmaktadır: soy otuz aileden, fratri otuz soydan, bir kabile ise üç fratriden oluşmaktadır. Böylesine ince bir eşitlik gerçekten var olmuş olsa bile, daha önceden oluşmuş bulunan doğal ögelere dayanan yasama düzenlemeleri aracılığı ile konulacak kısıtlamalarla bunun varlığı sürdürülememişe benzemektedir. Kaldı ki, böylesine bir sayısal eşitliğin gerçekten bulunup bulunmadığı da düşünülmesi gereken bir konudur... Her fratri eş sayıda soyların, her soyda eş sayıda ailelerin bulunuşunun, bugünkünden daha sağlam kanıtlar getirilmedikçe, kabulü zordur ve bunlar birer varsayımdan başka bir şey sayılamaz. Ama bu sayısal oranlama kutsalsuzluğunun varlığı ya da yokluğu bir yana bırakılacak olursa, Fratriler ve Soylar Atina halkı arasında gerçekten var olmuş, çok eski ve uzun süre varlıklarını sürdürebilmiş topluluklar olduğu için, çok iyi anlamamız gereken önemli olgulardır. Bu birimlerin hepsinin de temelini hane, ocak, ya da aile oluşturmakta — bunların şu sayıdaki ya da bu sayıdaki toplamından *Gens* ya da *Genos*

denen soy topluluğu birimi oluşmaktadır. Bu soy'lar, bu nedenle, birer klan, boy (sept) ya da geniş tutulmuş ve kısmen yapay nitelikte birer kardeşlik örgütleridir. Bu soylar, şu toplumsal etkinliklerle birbirlerine bağlanıyorlardı: 1. İlkel ata olduğu varsayılan ve özel bir soy adıyla belirlenen, aynı tanrı onuruna ortak dinsel törenle katılmak ve bu tanrı adına din adamı olmak ayrıcalığı. 2. Ortak bir mezarlık.⁴ 3. Mirasta tüm soy'un aynı derecede hak sahibi olması ilkesi. 4. Yardımlaşma, savunma ve bir zarara uğranıldığında bunu giderme çabalarında birlikte ve karşılıklı yükümlülükler taşıma ilkesi. 5. Yetim kalan kız çocuklara, ya da mirasın varisi durumundaki kız ve kadınlara ilişkin belirli durumlarda evlenme hak ve yükümlülüğünün bulunuşu. 6. Hiç değilse bazı durumlarda, ortak mülkiyete, bir arkon (yargıç) ve bir haznedara sahip olma gibi özelliklerdir. Soy'a dayanan toplumsal birliği karakterize eden haklar ve yükümlülükler bunlardır. Birkaç soyu birbirine bağlayan fratri biçimindeki birliklerde ise, bu denli içtenlikli ve yakın ilişkiler yoksa da, bunlarda da benzer nitelikte bazı karşılıklı hak ve yükümlülükler bulunmaktadır. Özellikle, belirli kutsal törenlerin ortaklaşa benimsenmiş olması; fratri üyesi biri öldürüldüğünde herkesin bu suçun cezalandırılması için doğrudan harekete geçebilme hakkına sahip olması gibi. Her fratri bu dört kabileden birinin üyesi sayılır. Aynı kabileden olan bütün fratriler *Eupatrid*'ler arasından seçilen ve *Phylo-Basileus* ya da kabile-kralı denenen bir *magistrate*'ın başkanlığında belli zaman aralıklarıyla yinelenen kuttörenler düzenler.⁵

Grek ve İrokua soy'ları arasında birtakım benzerlikler bulunduğu hemen göze çarpmaktadır. Grek toplumunun daha gelişkin ve din sistemlerinin daha ergin oluşundan meydana gelen birtakım farklılıkların bulunduğu da hemen anlaşılmaktadır. Klasik yazarlarda kanıtları kolayca

4 Demosthenes, «Eubulides», 1307.

5 «History of Greece», iii, 53.

ve açıkca bulunabileceği için, Bay Grote'un belirttiği karakteristiklerin Grek toplumunda gerçekten bulunduklarını yeniden kanıtlamaya kalkışmak gereksiz olacaktır. Varlıkları kanıtlanamasa bile, ya da bu zor olsa bile, Grek soylarının taşıdıkları kesin olan birtakım özellikleri daha vardır: 7. Soygeliminin erkek soyçizgisinde izlenmesi; 8. Varis olma özelliği taşıyan kadınlar dışında, soy topluluğu içinden evlenmenin yasaklanmış oluşu; 9. Soy dışından yabancı kimselerin soy'a alınabilmesi olanağı; 10. Soy reislerini seçme ve görevden alma hakkının bulunması.

Grek soylarında üyelerin hakları, ayrıcalıkları ve yükümlülükleri, yukarda belirtilen eklemelerle birlikte, şöyle sıralanabilir:

- I. Ortak dinsel kuttörenler.
- II. Ortak Mezarlık.
- III. Ölen üyenin bıraktığı malvarlığına soy üyelerinin birlikte varis olabilmeleri hakkı.
- IV. Yardımlaşma, savunma ve uğranılan zararların giderilmesinde karşılıklı yükümlülüklerin bulunması.
- V. Yetim kız çocuklarla kız varislere soy içinden kimselerle evlenme hakkı.
- VI. Ortak mülkiyetin, bir yargıcın (archon) ve bir haznedarın bulunuşu.
- VII. Soygeliminin erkek soyçizgisinden izlenmeye başlanması.
- VIII. Belirli durumların dışında, soy içinden kimselerle evlenmeme yükümlülüğü.
- IX. Yabancıları soya alma hakkı.
- X. Reisleri seçme ve görevden alma hakkı.

Kattığımız özellikler üzerinde kısaca durmamız gerekmektedir.

7. Soygeliminin erkek soyçizgisinden izlenmesi: Soy incelemelerinden kanıtlayabileceğimiz için, soygeliminde kuralın erkek tarafının soyçizgisini izlemek olduğunu söyleyebiliriz. Tek bir Grek yazarı yoktur ki, herhangi bir kişiden söz ederken o kimsenin soy örgütü içindeki yerini, iliş-

kilerini ve haklarını yeterince belirterek bir soy ya da soy üyesinden söz etmiş olsun. Çıçero, Varro ve Festus, Grek soy ve soy üyeliğine tamamen benzeyen Roma soyunu ve soy üyeliğini anlatırken soygeliminin erkek soyçizgisinden izlendiğini tam bir açıklıkla göstermişlerdir. Soy örgütünün doğası gereği, soygelimi kadının soyçizgisinden de izlense, erkeğin soyçizgisinden de izlense, her iki durumda da, soygelimi, yalnızca, soy'un kurucusu olanın torunlarını kapsamaktadır. Bu durum tıpkı bizlerin ailelerindeki duruma benzemektedir. Erkek soygeliminden gelenler aile adını taşımakta; bunlar, sözcüğün tam anlamıyla, bir soy topluluğu oluşturmakta; fakat, fiziksel bakımdan birbirlerine yakın yerlerde yaşayanları bir yana, diğerleri çeşitli yerlerde ve dağınık bir biçimde yaşamakta; aralarında bir ilişki bulunmayabilmektedir. Kadınlar, evlenince aile adlarını bırakmakta, çocukları olunca başka bir aileye katılmaktadırlar. Grote, Aristoteles'in «Asklepiad'lar soyundan gelme hekim Nikomakhos'un oğlu olduğunu»⁶ belirtmektedir. Aristoteles'in babasının üyesi olduğu soy'dan biri olup olmadığı ise, her ikisinin de sadece erkek tarafının soy çizgisinden izlenen bir soygeliminden gelip gelmediklerine bağlı bulunmaktadır. Bu durum Laertius'un, «Aristoteles, Nikomakhos'un oğludur... ve Nikomakhos ise Aesculapios'un oğlu Machaon'un oğlu Nikomakhos'un oğludur (Aesculapios'un torununun oğlu)»⁷ sözlerinden anlaşılmaktadır. Dizinin üst üyeleri için söylenenler sadece bir efsane bile olsa, soygeliminin izlenme biçimi kişinin üyesi olduğu soy'unu gösterecek niteliktedir. Isaeus'un söylediklerine dayanan Hermann'ın yorumu da belirtilmeye değer: «Her çocuk babasının fratrisine ve klanına kaydedilmişti.»⁸ Babanın soyuna kaydedilme ise, çocuğun babanın soyundan olmasını gerektirmektedir.

6 A.g.y., iii, 60.

7 Diogenes, Laertius, «Vit. Aristotle», v, I.

8 «Political Antiquities of the Greeks», c. v. s., 100; Demosthenes'in «Eubulides» i, 24.

8. *Belirli durumların dışında, soy içinden kimselerle evlenmeme yükümlülüğü.* Bu sonuç, evliliğin yol açtığı sonuçlardan çıkarılabilmektedir. Evlenen bir kadın kendi soy'unun dinsel kuttörenlerini bırakmakta ve kocasının soy'ununkileri benimsemektedir. Bu kuraldan öylesine sık söz edilmektedir ki, evliliğin genellikle soy dışından yapıldığı sonucuna varılmaktadır.» «Babasının evini terk eden bakire» diyor Wachsmuth, «artık babasının evindeki adak ve tapınmaları bırakır, kocasının dinsel topluluğundan biri olur, evlilik bağının kutsallığı buradan gelir.»⁹ Kadının geçirdiği bu değişikliği Hermann şöyle anlatıyor: «Her yeni evlenen kadının kendisi de bir yurttaştır, ama evlenince kocasının fratrisine geçmiş olur.»¹⁰ Greklerde ve Latin soy'larında soy'a özgü dinsel kuttörenler (*sacra gentilitia*) bulunmaktadır. Romalılarda olduğu gibi, evlenme nedeniyle kadının eski kan yakınlığına dayanan haklarını yitirip yitirmediğini söyleyecek durumda değilim. Evlenmenin kadının soy'u ile tüm bağlarına son vermiş olabileceği kuşkuğu görünmektedir. Evlenen kadın babasının soy'una karşı yakınlık duymaya, kendini o soy'dan biri saymaya devam etmektedir. Soy içinden evlenmenin yasaklanması eskil dönemde temel bir koşuldu. Kuşkusuz, özel kurallara bağlanan yetim kalmış kız çocukların ve kadın varislerin dışında, soygeliminin erkek soyçizgisine bağlanmasından sonra da bu kural devam etmiştir. Aralarında belirli bir yakınlık derecesinden daha farklı bir kandaşlık yakınlığı olan kimselerin dışındakiler arasında evlenmenin serbest bırakılması eğilimi, zamanla tekeşli ailenin tam olarak oluşumuna yol açmışsa da, kişinin kendi soy'u dışından kimselerle evlenmesini gerekli kılan eski kural, soy birimi toplumsal sistemin temeli olma niteliğini korudukça varlığını korumaya devam etmiştir. Ayrıca, ölen babasına mirasçı olma durumunda kalan kadınlar için özel kurallar konul-

9 «Historical Antiquities of the Greeks,» Woolrych çevirisi., Oxford ed. 1837, i, 451.

10 «Political Antiquities, 1. c.,» cap. v, s. 100.

muş olması da bu varsayımı doğrulamaktadır. Bu sorunla ilgili olarak, Becker, «soy topluluğu içinden evlenmenin doğal sayılmadığı doğruysa da, bir hiç durumuna indirilen kısıtlamalar yüzünden, evlenmelerin hiç de sınırlandırılmadığı *anchisteia* ya da *sungeneia* niteliğindeki her dereceden evlenmeler görülebilmektedir,» demiştir.¹¹

9. *Soy dışından kimseleri soy'a alma hakkı.* Bu hak daha sonraki dönemlerde, hiç değilse aileler içinde kullanılmıştır. Fakat kamusal işlemlerle yapılması zorunlu kılınmış; öte yandan, kuşkusuz, özel durumlarda uygulanabilecek şekilde bilerek, sınırlı tutulmuştur.¹² Attika soylarında, soyçizgisinin arılığına çok önem verilmiş, bu nedenle bu hakkın kullanılmasına, ancak, gerçekten önemli nedenlerin bulunduğu durumlarda olanak tanınmıştır.

10. *Soy reislerini seçme ve azletme hakkı.* Erken dönemde Grek soy topluluklarında böyle bir hakkın bulunduğu kuşkusuzdur. Barbarlığın üst döneminde de bulunduğu düşünülebilir. Her soyun, soy reislerine verilen adla anılan bir hakimi vardı. Hakimlik görevinin Homeros döneminde seçimle gelinen bir görev mi, yoksa babadan büyük oğula kalan bir görev mi olduğu önemli bir sorundur. Sonuncu yolun geçerliliğini ileri sürmek, bu göreve ilişkin eski kurama ters düşmektir; soydaki tüm üyelerin kişisel haklarını ve bağımsızlıklarını etkileyecek böylesine büyük ve köktenci bir değişikliğin gerçekten olmuş bulunabileceğini söylemek için bu göreve ilişkin genel varsayımın reddine yetecek kanıtların ortaya konulabilmesi gerekmektedir. Çeşitli alanlardaki yetkileri ve yükümlülükleri doğrudan ilgilendiren böyle bir görevin, azledilme hakkını da tanıyan seçimle göreve getirilme yöntemi yerine, babadan büyük oğula kalıtım yoluyla kalması yöntemine geçilme-

11 «Charicles,» Metcalfe çevirisi, Lond. ed., 1866, s. 477; değinilen yer, «İsaeus de cir. her.» 217: «Demosthenes adv. Ebul.,» 1304; «Plutarch, Themist.,» 32; «Pausanias,» i, 7, 1: «Achill. Tat.,» i, 3.

12 Hermann, «1. c.,» v, s. 100 ve 101.

sinin soy üyeleri için apayrı bir şey olacağı açıktır. Atina soy'larının Solon ve Cleisthenes'e kadarki özgürlük tutkusunu, soy üyelerinin özgürlük ve bağımsızlıkları için bu denli önemli bir haklarından vaz geçebilmiş oldukları varsayımını güçleştirmektedir. Bu göreve Greklerde ne şekilde gelindiğini yeterince açıklayabilecek durumda değilim. Babadan büyük oğula verasetle geçmesi, eğer böyle bir şey varsa, eski toplumun içinde *aristokratik* bir ögenin önemli bir gelişme kaydettiği; soy'un demokratik yapısının gerilemesi pahasına böyle önemli bir değişim olduğu anlamına gelecektir. Üstelik, bu, bir anlamda soy toplumunun gerilemesinin, yıkımının da başlangıcı demek olacaktır. Soy'un zengin ya da yoksul üyeleri eşit hak ve ayrıcalıklara sahip hem özgür hem de eşit insanlardı. Atinalılarda da, tıpkı İrokua'larda olduğu gibi, Atina soy'larının yapısında eşitliğe, kardeşliğe ve özgürlüğe büyük bir yer verilmiş bulunuyordu. Soy'daki bu en önemli göreve getirilecek kimselerin belirlenmesinde «veraset» yönteminin kabul edilmesinin, eski toplumun haklarda, ayrıcalıklarda ve yükümlülüklerde eşitlik öğretisine de ters düşeceği açıktır.

Anax, *koiranos* ve *basileus* görevlerinin veraset yoluyla babadan oğula mı kaldığı, yoksa bu yetkinin seçici ya da onaylayıcı bir kurula mı bırakıldığı yanıtlandırılması gereken bir sorudur. Buna, ileride tekrar değineceğiz. Birinci yöntem, soy kurumlarının terk edildiği, ikincisi ise korunduğu anlamına gelecektir. Yeterli kanıtlar olmadıkça, ne yandan bakılırsa bakılsın, veraset yolu pek olası görünmemektedir. Roma soy'larının incelenmesi bu sorunun da biraz daha aydınlığa kavuşturulmasında yararlı olacaktır. Bu görevin verasetle kalıp kalmadığı konusunda daha dikkatli bir araştırma yapılacak olursa, bunun, elimizdeki verileri ve bilgilerimizi değiştireceğini söylemek aşırı olmayacaktır.

Grek soylarının, yukarda belirtmiş bulunduğumuz on temel özelliğe sahip oldukları doğrudur. Aslında bunlar üçe indirilebilir: soygeliminde erkek soyçizgisinin izlenme-

sine geçiş, varis durumunda bir kadın olduğunda soy için-
den kimselerle evlenebilme, en yüksek derecedeki askeri
«makamın» veraset yoluyla oğula bırakılabılmesinin mm-
kn kılınabilmesi. Bunlar, İrokua'larda da bazı küçük fark-
lılıklarla görülmektedir. Bu nedenle, ister Grek isterse İro-
kua soy'u olsun, soy'larda aynı kökensel kurumların bu-
lunduğu; biri soy'un en son biçimine, diğeri ise soy'un es-
kil biçimine dayanan bu iki eski toplumun bunu gösterdi-
ėi söylenebilir.

Şimdi, bu noktada tekrar Bay Grote'un sözlerine dne-
cek olursak, diyebiliriz ki, Bay Grote eğer soy'un eskil bi-
imini ve tekeşli aileden önceki aile biçimlerini bilseydi,
bu konuda oldukça farklı dşnebilecekti. Greklerin top-
lumsal sisteminin temelde «haneye, ocağa, aileye» dayan-
dığı görüşü bunun dışındadır. Bu seçkin tarihçiye göre,
Greklerdeki aile kurumu, tamamen, Romalılardaki aile bi-
iminin eşıydı. Demirden bir yasa olan *pater familias* (aile
reisi baba) Grek ailesinde de geçerliydi. Homeros ağı Grek
ailesi bütünüyle babanın egemenliği altındaydı. Bu aile bi-
imine geçişte, ya da daha da önceleri Greklerde ne tür
bir aile kurumu olduğu da, gene benzer biçimde, yanıt-
landırılması g bir sorundur. Kökeni yönünden, soy r-
gt tekeşli biçimindeki aile kurumuna göre, *syndyasmian*
aileden daha eski, *punaluan* aile ile ise yaşıttır. Fakat ne
olursa olsun, soy örgütünün bunlardan ikisine de dayan-
madığı açıktır. Aile, hangi biçimiyle olursa olsun, soy r-
gtnn kurucusu olmamıştır. Tersine, eskil dönemde ol-
duğu gibi, son dönemlerde de her çeşit aile, karı ve koca
farklı soy'lardan geldikleri için, soy'un kısmen içinde, kıs-
men de dışında kalmıştır. Bu, açıklanması hiç de zor ol-
mayan bir durumdur. Aile, en alt biçiminden en gelişkini-
ne dek, tam bir evrim özgürlüğü içinde, soy'dan ayrı ve
bağımsız olarak ortaya çıkmış; buna karşılık soy, hem top-
lumsal sistemin birimi olmuş, hem de değişmelerden uzak
kalmıştır. Soy fratri, fratri kabile, kabileler ise ulus top-
lulukları içinde tam anlamıyla yer almış; fakat aile kuru-
mu. *koca* ve *karı* ayrı ayrı soy'lardan oldukları için, tam

olarak soy biriminin içinde yer alamamış, onunla kaynaşmamıştır.

Yalnızca Bay Grote değil, fakat Niebuhr, Thirlwall, Maine, Mommsen ve diğer birçok yetenekli ve dikkatli araştırmacı da Grek ve Romalılarda toplumun bütünlüğünü sağlayan ataerkil tipteki tekeşli aile konusunda hep aynı soruyla karşı karşıya kaldıkları için, burada karşımıza çıkan bu sorun gerçekten önemli bir sorundur. Ne tür aile olursa olsun, soy örgütü içinde bütünüyle hiçbir zaman yer alamadığı için, aile hiçbir toplumsal kuruluşa temel olmamıştır. Soy örgütü ise homojen ve büyük ölçüde kalıcı bir örgüt olmuş; bu niteliği sayesinde de, toplumsal sistemin doğal temelini oluşturmuştur. Soy örgütünde, hatta genel olarak toplumda tekeşlilik tipi aile ayrı bir kişilik kazanmış, güçlenmiş de olabilirdi; fakat soy örgütü aileyi kendisini oluşturacak, kendisine bütünlük kazandıracak bir birim olarak hiçbir zaman benimsememiş, benimseyememiştir. Aynı şey, modern dönemdeki aile ile siyasal toplum arasındaki konumsal ilişki için de aynı derecede doğrudur. Aile mülkiyet hakları ve ayrıcalıkları ile tüzel kişilik kazanmış, bu durum yasal düzenlemeler ile kesinleştirilmişse de, siyasal sistemin oluşturucu birimi hiçbir zaman aile olmamıştır. Devlet, oluşumu yönünden kendi içindeki illere; iller, kentlere önem vermişler; fakat kentler ailelere önem verme durumunda olmamışlar; aynı şekilde uluslar kendilerini oluşturan kabileleri, kabileler fratrilerini, fratriler soy'larını ciddiye almış; fakat, soy örgütü aile kurumu karşısında böyle bir gereksinme hiç duymamıştır. Toplumun yapısını incelemek için, görülüyor ki, yalnızca organik ilişkiler üzerinde durmak gerekiyor. Siyasal toplum karşısında kentin durumu, soy'a dayanan toplum karşısında soy'un durumuna benzemektedir. Her ikisi de bir sistemin oluşturucu birimi durumundadır.

Grek soy'larına ilişkin Bay Grote'un, benim de hiç olmazsa sunmak istediğim, çok değerli gözlemleri bulunmaktadır. Bu gözlemler doğruysa, Grek soylarının o zamanki mitolojiden, ya da bazı soyların efsanelerine dayanarak

ataları olduklarını ileri sürdükleri tanrıların oluşturduğu hiyerarşiden daha eski olmaması gerekmektedir. Sunulan olgulara ve verilere göre, soy'ların, bu mitolojilerin çıktıkları, geliştikleri Jüpiter, Neptün, Mars ya da Venüs gibi kavramların insan düşüncesinde yer aldığı dönemlerden çok daha öncelerden beri var olmaları gerekmektedir.

Bay Grote şu öndeğerlendirmede bulunuyor: «Attika'nın ilkel dinsel ve toplumsal birliği, adım adım bu gelişmelerden geçmiş —belki de daha sonraları ortaya çıkan siyasal birlikten farklı olarak— önceleri *trittye*'ler ve *naukrarie*'ler; daha sonraları ise, *trittye*'ler ve *deme*'ler (mahalleler) şeklinde alt-bölmelere ayrılan on Cleisthenes kabilesinin örnek oluşturduğu topluluklar biçiminde varlık göstermiştir. Topluluk içindeki kişiler arasında din ve aile temeline dayanan ilişkilerin ortaya çıkması, siyasal birlikten daha önce olmuş; siyasal bağlar ise, bu oluşum sürecinin tarihi boyunca etki ve önemleri gitgide artmakla beraber, oluşumlarını (siyasal toplum'a dönüşümlerini —ç.) çok daha sonraları tamamlamıştır. Dinsel ve ailesel bağlarda, kişisel ilişki başat ve temel özellik, yerel ilişki ise ikincil özellik olmuştur. Siyasal birlikte ise, mülkiyet ve «ikametgâh» başat duruma geçmekte; kişisel öğeler, yalnızca, bunlarla birlikte oldukça hesaba katılmaktadır. Büyük ya da küçük, bütün bu fratri ve soy birlikleri Grek düşüncesindeki aynı ilke ve eğilimlere dayanmaktaydı: atacılık ve tapınmacılığın kaynaşmasının, ya da belirli özel dinsel kuttörenlere bağlılığın oluşturduğu «cemaatçılık» ile, gerçek ya da tasarımsal bir kandaşlığın kaynaşması. Törene katılanların, adına kurban sundukları tanrı ya da kahraman, Miletos'lu Hekate örneğinde görüldüğü gibi, uzun bir babalar, dedeler listesinden sonra kendisine varılan ilkel ata sayılmaktadır. Her ailenin kendine özgü kutsal kuttörenleri ve ölmüş atalarını anma törenleri vardı. Bunları hanenin efendisi yönetir ve bunlara aileden olmayan kişiler katılamaz... Soy, fratri, kabile denen daha büyük topluluklar da bu aynı ilkenin genişletilmesiyle kurulmuşlardır: din kardeşliğine uygun bir soyadı olan bir ortak

tanrı ya da kahramana tapmaya, bu tanrı ya da kahramanın soy, fratri ve kabile içindeki herkesin ortak atası sayılmasına dayanan bir aile anlayışı. *Theoenia* ve *Apaturia* denen, birincisi, Attik'lere, ikincisi tüm İyonyalı ırka ait iki ayrı şenlikle bütün bu fratrilerin ve soyların üyeleri birlikte tapınmak, birlikte eğlenmek ve bazı belirli konulardaki yakınlık duygularını güçlendirmek için bir araya getirilirlerdi. Böylece, kişiler arasındaki dar çerçeveli bağları zayıflatmadan, geniş çerçeveli bağların güçlendirilmesi sağlanırdı. Fakat tarihçi en sonul gerçek olarak kabul etmek zorundadır ki, tanıkları sayesinde tarihçinin bilebildiği (toplum yaşamının —ç.) en başlangıçtaki durumunda, şu anda sözünü ettiğimiz konuda olduğu gibi, soy ve fratri örgütlenimleri oluşumlarının başlangıçları, bilemeyeceğimiz kadar eski olgulardır.»¹³

«Atina'da ya da Yunanistan'ın diğer yerlerinde soy'lar, ata olduğuna inanılan ortak erkek atayı ifade eden ve erkek-atadan gelmiş olma durumunu belirten adlar taşımaktaydılar...¹⁴ Fakat Atina'da, hiç değilse Cleisthenes devriminden sonra, soy'un adı kullanılmamaya; bir adamı adlandırılırken önce kendi öz adı, sonra babasının adı, en sonra da yurttaşı olduğu kasabanın adı söylenmeye başlanmıştır: *Aeschinês*, *Atromêtus oğlu*, *bir Kothokid* vb. gibi. Soy topluluğunda hem mülkiyet, hem de kişiler açısın-

13 «History of Greece,» iii, 55.

14 «Yunanistan'ın pek çok yerlerinde Asklepiadae'lere rastlamaktayız. Aegina'da Midylidae, Psalychidae, Belpsiadae, Euxenidae; Miletos'da Branchidae'ler; Kos'ta Nebridae'ler; Olympia'da Iamidae'ler ve Klytiadae'ler; Argos'da Akestoridae'ler; Kıbrıs'da Kinyradae'ler; Mitylene'de Penthilidae; Isparta'da Talthybiadae'ler; ve Attika'da da Kodridae'ler, Eumolpidae'ler, Phytalidae'ler, Lykomedae'ler, Butadae'ler, Euneidae'ler, Euneidae'ler, Hesychidae'ler, Brytiadae'ler, vb. Bunların her birine bazan az çok bilinen mitolojik bir ata yakıştırılmakta; soy'ların ilk babalarının adı bunlardan gelmektedir. Bazan da soyun adı, soya adını veren kahramanların adından gelmektedir: Kodrus, Eumolpus, Butes, Phytalus Hesychus, vb. gibi.» Grote, «History of Greece,» iii, 62.

dan yakın bir birlikleşme (incorporation: birleştirme) vardı. Solon'un zamanına dek hiç kimsenin vasiyetle mal bırakma yetkisi ve hakkı yoktu. Bir kimse öldüğünde çocukları yoksa, malı soy üyelerine kalırdı. Çocuksuz ölenlerin bu durumu Solon'dan sonra da devam etmiştir. Yetim kalan kızı soy üyelerinden biri zevceliğe alabilir, (evlenmelerde —ç.) en yakın akrabalar yeğlenirdi. Böyle bir kız yoksulsa ve yakın akrabası olan erkek, kızla evlenmek istemiyorsa, Solon yasalarına göre, yetim kıza bu erkeğin terk edilen malvarlığına denk düşecek bir miktarda drachma hazırlaması* ve kızın bir başkası ile evlenebilmesine izin vermesi gerekirdi. Bir kimse katledildiğinde, öncelikle en yakın kandaşları, sonra diğer soy üyeleri ve en sonra da fratriisinin üyeleri suçun cezalandırılması için adalet arama hakkına sahiplerdi ve bu bir yükümlülük sayılırdı. Ama, hemşehrilerine (demot) ya da mahallelerinin (deme) sakinlerine böyle bir hak tanınmamıştı. En eski Atina yasaları olarak duyduklarımızın tümü de soy ve fratriye dayanmakta; bunlar ise ailenin yaygınlaşmasının ürünleri sayılmaktadır. Dikkat edilmesi gereken nokta, bu bölünmenin mülkiyetle ilgili herhangi bir koşul taşımaması, yoksullarla zenginlerin aynı soy'dan sayılmakta olmalarıdır. Diğer yandan, bazı soy'lar diğerlerinden daha saygındır. Bunun nedeni, bunların, atalarından kalma bir ayrıcalık sahibi olmaları; bazı dinsel törenleri bu soy'ların yönetmekte olması ve bazan bütün bir kent için en önde gelen kutsallık olarak bunlarınkilerin benimsenmesidir. Örneğin, Eumolpidae'ler ve Keryke'ler, Eleusinian Demeter'inin gizli dinsel ayinlerini yöneten rahip ve yardımcılarını çıkardıkları; Butadae'ler ise Athene Polias'ın rahibeleriyle, Akropolis'teki Poseidon Erechtheus'un rahiplerini çıkardıkları için diğer tüm soy'lardan daha üstün tutulmaktaydılar.»¹⁵

* Kızın ev, avlu ve topraklardaki payı «hane» içinde kalacağı için. —ç.

15 A.g.y., iii, 62, ve devamı.

Bay Grote soy'u ailenin bir uzantısı saymakta; ailenin bu özelliğinin gerçek olduğunu düşünerek, aileyi birincil, soy'u ikincil öge olarak kabul etmekteydi. Bu görüşü, belirtilen nedenlerden dolayı, kanıtlamak olanaksızdır. Bu iki örgüt, birbirlerinden ayrı ilkelere dayanmakta; ayrı ayrı gelişme çizgileri izlemiş bulunmaktadır. Soy örgütü, varsayımsal bir ata'nın soyunun bir belli bölümünü kapsamakta, diğer bölümü ise dışında bırakmakta; ailelerin içinden de bazı kimseleri almakta, bazılarını gene dışarda bırakmaktadır. Ailenin soy'un kurucu ögesi olabilmesi için, ailenin soy içinde bütün üyeleriyle yer almış olması gerekirdi. Bu ise, eskil dönemde olanaksızdı. Böyle bir durum daha sonraları gerçekleşebilmiştir. Soy örgütü, soy örgütlenmesine dayanan toplumda, hem temel, hem de kuruluş birimi olarak birincil ögeydi. Aile de birincil bir olgudur, soy'dan daha eskidir; *punaluan* ve yakınları arasındaki evlenmelere dayanan aileler zaman yönünden soy'dan daha eskidir. Fakat *eski toplum*'da bile, ailenin organik dizi içinde modern toplumdakinden daha fazla yer almış olabileceği söylenemez. Soy'lar, Latinlerin, Greklerin ve Sanskrit dillerini konuşan kabilelerin tek bir halk oldukları günlerde bile vardı. Bu kabilelerin dillerinde örgütü ifade etmek için aynı terimin kullanılmakta oluşu (*gens, genos, ganos*) durumu açıkca kanıtlamaktadır. Bu terimi, barbar atalarından ve daha da eski günlerdeki yabanıl ilk-atalarından devralmışlardı. Olası görüldüğü üzere, eğer Aryen ırk en eski barbarlığın Orta Döneminde bölünmelere uğramışsa, soy'un bu farklılaşan kabilelere eskil biçimiyle aktarılmış olması gerekmektedir. Bu olaydan sonra, ve bu kabilelerin birbirlerinden ayrılmaları ile uygarlığın başlaması arasındaki uzun dönem boyunca, soy topluluğunun yapısında gerçekleştiği söylenen değişimlerin ortaya çıkmış olmaları gerekmektedir. Soy örgütünün ilk ortaya çıktığı sıradaki en eski biçiminin eskil soy örgütünden başka bir şey olmaması gerekir. Dolayısıyla, Greklerdeki soy'un da ilk olarak eskil biçimde ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Daha sonraları, soygeliminin

kadın soyçizgisi yerine erkeğin soyçizgisinden izlenmeye başlaması gibi önemli değişiklikleri haklı kılacak nedenler ortaya çıkmış; soy örgütü eskisinden çok farklı kan yakınlarına da kendi içinde yer vermeye başlamıştır. Bu görüş, işte bu sonraki dönemin soy örgütü için geçerli sayılabilir. Mülkiyet fikrinin gelişmesi ve tekeşli ailenin ortaya çıkması, çocukların baba soy'una alınması ve mirastan yararlandırılabilmesi için böyle bir değişimin istenmesine ve gerçekleştirilmesine yeterli birer neden olmuştur. Tekeşlilik, çocuğun babasının belirliliğe kavuşmasını sağlamıştır. Soy örgütünün ilk günlerinde ise bu belirlenemiyordu. Çocuğun miras dışı tutulması artık olanaksızdı. Yeni koşullar karşısında soy'un ya yeniden kurgulanması, ya da ortadan kalkması gerekmekteydi. Barbarlığın Aşağı Dönemindeki İrokua soyları, barbarlığın Üst Dönemindeki Grek kabilelerindeki soy'larla yan yana konulsalar, bunların aynı örgütler olmadığını; birinin eskil biçimdeki soy örgütü, diğerinin ise, en *yüksek* ve gelişkin biçiminde soy örgütü olduğunu anlamak hiç de zor olmayacaktır. Çünkü, bu ikisi arasındaki farklılık, insanlığın gelişmesinin soy örgütünde yarattığı değişmelerin sonucudur.

Soy'un kurgulanmasındaki bu evrimci değişimler veraset kurallarındaki evrimci değişimlerle koşut bir çizgi izlemiştir. Soy içinde her zaman veraset konusu olan malvarlığı (property), önceleri, soy'un tüm üyelerini kapsayan bir veraset anlayışına göre, soy üyelerine kalıyordu. Daha sonraları, baba tarafından kan yakınlığı olanlar verasete konu oluyor, soy'un diğer üyeleri miras görmüyorlardı. En son olarak ise, babaları tarafından akraba olanlar arasında muris'e (miras bırakan ölmüş kimseye —ç.) yakınlıklarına göre kişilere sırasıyla miras hakkı tanıyan; dolayısıyla, çocuklara (çocuklarına —ç.), ölen muris'in baba tarafından en yakın akrabası oldukları için, kesinlikle miras hakkı tanıyan veraset biçimine geçilmiştir. Solon'a dek süren ve malvarlığının ölen malsahibinin soyu içinde tutulmasını öngören bu ilkenin değiştirilmemesi, soy örgütünün bütün dönemlerde önemini koruyabil-

diğini göstermektedir. Varis durumundaki kız çocuğunun, başka soylardan biriyle evlenmesi ile veraset konusu malvarlığının başka soy'lara geçmesini önlemek için, soy içinden kimselerle evlenmeye zorunlu kılınmasının nedeni de bu yeni veraset ilkesi olmuştur. Solon, çocuğu olmayan bir kimsenin, vasiyet yoluyla, malvarlığını istediğine bırakabilmesine izin vermekle, soy'un bu mülkiyet hakkında ilk gedikleri açmıştır.

Soy üyelerinin birbirleriyle ne denli bir yakınlık içinde bulundukları, ya da böyle bir yakınlığın bulunup bulunmadığı da bir sorun olarak incelenmiştir. Bay Grote şöyle yazıyor: «Pollux, Atina'daki aynı soy üyesi kimselerin arasında gerçekten bir kandaşlık bulunmadığını açıkça söylemekte, hatta, açık bir kanıt olmadıkça, bunun başka türlü olamayacağı anlaşılmaktadır. Temel noktalarda birbirlerine benzeyen Atinalı ve Romalı soy'ların, soy örgütünün oluşumunun gerçekleştiği o eski günlerde bile, kan yakınlığını kendilerine ne denli temel almış olabileceklerini de bilemiyor; Atina soylarının da, Roma soylarının da bu açıdan durumlarını ortaya koyamıyoruz. Soy'a bağlılık kendi başına ayrı bir bağdır; aile bağlarından ayrı, fakat bu bağların gerçekten var olduğunu kabul eden ve yapay bir benzetmeyle, bu bağları yaygınlaştıran; kısmen dinsel inançları temel alan, kısmen de olumlu yanları olan; böylece, yabancıları kan yönünden soy'un üyelerinden ayrı tutmaya yarayan bir bağdır. Soy üyeleri, hatta fratri üyeleri kendilerinin aynı atadan; dedelerinin çok uzak dedelerinden geldiklerine inanmakta; ancak bu uzak-ata gerçek bir insan-ata olarak değil, bir kutsal ata, ya da kahraman bir ata olarak tasarlanmakta ve kabul edilmektedir... Grek düşüncesinin kolaylıkla varabildiği bu temel inanç, olumlu öge aracılığı ile, soy ve fratri birliğinde de uygulanmıştır... Eski Roma soylarına ilişkin değerli incelemesinde Niebuhr'un, soy üyelerinin tarihsel bir atadan gelen gerçek aileler olmadığı görüşünü savunması çok doğrudur. Aynı şekilde, (aksi görüşteymiş gibi görünse bile) soy fikrinin, sadece, kutsal ya da kahraman bir ilk-ata

inancına dayandığını; böyle bir soyağacı tutkunluğunun ise efsaneden başka bir şey olmayacağını; bu soy inancının yalnızca soy'un kendi üyeleri tarafından yüce tutulduğunu; soy üyeleri arasında birliği oluşturmakta bu inancın önemli bir bağ yerine geçtiğini söylemesi de aynı derecede doğrudur... Doğal aileler, elbette ki, bir kuşaktan ötekine değişiklikler geçirmişler; bazıları daha yaygın ve büyük bir «sülâle» olmuş, bazıları ise kuruyup kaybolmuş; fakat soy'lar, içlerindeki bu olumlu öğelerin bazılarının alt-bölünmelere uğraması, bazılarının yok olması, bazılarının ise yeni aileler olarak ortaya çıkması nedeniyle geçirdikleri değişimlerin dışında, önemli bir değişime uğramadan varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Bu durumun sonucu olarak, ailelerin soy ile ilişkileri sürekli bir dalgalanma göstermiş; öte yandan, soy örgütleniminin oluşumuna başlangıç sayabileceğimiz uzak atalara kadar uzanan bir soyağacı oluşturma inancı da, zaman geçtikçe, yaşanan gerçekliğe denk düşmemeye, eski ve geçersiz kalmaya başlamıştır. Bu, bir soyağacından inmekte olma inancına, kendisinden ancak çok önemli ve saygınlık gerektirici durumlarda kamuya söz edildiği için, bugünkü kaynaklarda bunların çoğuna rastlayamayaktayız. Fakat şurası bir gerçektir ki, soyağacından sık sık söz etmiş olanların da, olmayanların da, bütün soy'ların kendilerine özgü ortak kuttörenleri, ortak insan-üstü ataları ve bu atalarına dek gerilere uzandığına inandıkları bir soyağacına sahip bulunma inançları olmuştur; hepsinin de oluşum ya da kuruluş şemaları ve ideal temelleri aynıdır.»¹⁶

Pollux, Niebuhr ve Grote'un vardıkları bazı yargılar doğrudur. Fakat bir mutlak doğruluk derecesinde olmamaktadır. Soy'un soyağacı kendisinin var olduğuna inanılan bir ortak ataya dek uzanmakta; bu nedenle, eski günlere dek gidildiğinde, soy'un bilinen, bilinebilecek olan bir kurucusunu bulup ortaya çıkarma olanağı kalmamakta; kandaşlığa dayanan akrabalık sistemleri ise, aralarında ger-

çekten bir kan bağının bulunup bulunmadığını kanıtlamaya yetmemekte; fakat, bununla birlikte, soy topluluğu içindeki kişilerin ortak bir atadan gelmekte olduklarına inanmakla da yetinilmemekte, böyle bir inancın haklı ve yerinde sayılması da gerekmektedir. Eski biçimdeyken soy örgütünde yer alan ve Greklerin de bir zamanlar sahip olduklarını düşünebileceğimiz kandaşlar arası evlenmelerle dayanan yakınlık ilişkileri sistemi sayesinde soy üyeleri arasındaki yakınlık ilişkilerini belirten bilgilerin bugüne değin, gelebilmesi mümkün olmuştur. Ne var ki, tek-eşli ailenin ortaya çıkıp başat duruma geçmesinden sonra ise, ilerde göstermeye çalışacağım üzere, bu ilişkiler unutulmaya ve kullanılmamaya başlanmıştır. Fakat, soy'a üyelikten alınan ad, aileden alınan adın yanında, gene (hâlâ) çok önemli bir soyağacı adı olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Bu adın görevi, bu ortak adı taşıyanların aynı soygeliminden gelmekte oldukları olgusunu belleklerde canlı tutmaktır. Fakat, bir soy örgütlenimi içindeki soyçizgisi öylesine uzun zamanlardan gelmekte olan bir ilişkiler dizisiydi ki, yaşamakta olan soy üyelerinin kendi aralarındaki güncel ilişkileri tam olarak betimleyebilmeleri, kanıtlayabilmeleri olanaksızlaşmış bulunuyordu. Bunu yapabilmek, yalnızca, yakın zamanlardaki ortak atalar kademesine dek mümkün olabiliyordu, bu olanak, sadece, yakın zamanlardaki ortak atalarla ilgili durumlarla sınırlanmıştı. Taşınan bu ad ortak bir soygeliminin varlığını kanıtlamakta; geçmiş dönemlerde soy'a yabancılardan üye alınması nedeniyle kandaşlıkta kesintiler olmuş bulunmasına karşın, aynı adın taşınmakta oluşu soy'un sürdüğünü, ortak soygeliminin devam ettiğini göstermekteydi. Soy üyeleri arasında gerçekten hiçbir kan-yakınlığı bağının olmadığını savunan Pollux ve Niebuhr'un soy'u tasarımsal bir topluluğa indirgeyen görüşleri sağlam bir temele dayanmamaktadır. Soy içindeki kişilerin büyük bir kısmının aynı soygelimiyle aynı ortak atadan geldikleri açıktır. Geri kalanların ise taşıdıkları soy'larından alınma adları, pratik amaçlar için yeterli sayılabilecek bir

soydaşığa bunların da sahip olduklarını kanıtlamaya yaramaktadır. Grek soy'ları genellikle çok kalabalık değillerdi. Bir soy'da otuz aile olduğuna göre, hane reislerinin karılarını (kadın babasının soyunda kaldığı, kocasının soyu kadını içine almadığı için —ç.) saymayacak olursak, bilinen hesaplama yöntemine göre, her soy topluluğunda yüz yirmi kişi kadar insan olması gerekmektedir.

Organik toplumsal sistemin birimi olarak, soy'ların toplumsal yaşamın ve etkinliğin merkezi durumuna gelmiş olmaları doğaldır. Soy kuruluşu, *archon*'u (yargıcı) ya da reisi, haznedarı, bir dereceye dek ortaklaşa sahip olunan toprakları, ortak mezarlığı ve ortak dinsel kuttörenleri ile tam bir toplumsal kuruluş olarak örgütlenmiş bulunuyordu. Bunlardan başka, soy'un kendi içinde yer alan kimselere tanıdığı ya da zorunlu kıldığı haklar, ayrıcalıklar ve yükümlülükler de soy'un oluşturucu öğeleri olarak yer alıyordu. Grek dinsel etkinliklerinin yapıldığı ve yaratıldığı yer soy olmuş; Greklerin dinsel inanç ve edimleri fratrilere soy'lar düzeyinden geçip yayılmış; sonunda da, tüm kabilelerin katıldığı ve yılın belli zamanlarında yapılan dinsel şenlikler de, gene, soy'lardaki dinsel inanç, kuttören ve tapınmalardan oluşmuştur. Bu konu Bay De Coulanges'ın son yapıtı olan *The Ancient City (Eski Site)* de hayranlık uyandıracak bir başarıyla incelenip değerlendirilmektedir.

Devletin oluşum öncesindeki Grek toplumunun içinde bulunduğu koşulları anlayabilmek için, Grek soy örgütünün yapısını, bu yapının temel aldığı ilkeleri bilmek gerekmektedir. Çünkü birimin özellikleri onu oluşturan öğelerin özelliklerini bu öğeleri birbiri ardına ileriye doğru sıralayacak biçimde belirler, bu öğelerin anlamını çözümlenmemizse, yalnız ve yalnız birimin özelliklerinin bilinmesiyle olası kılınabilir.

IX. BÖLÜM

GREKLERDE FRATRİ, KABİLE VE ULUS

Daha önce gördüğümüz gibi, fratri Greklerdeki toplumsal sistemin örgütlenmesinde ikinci aşama olmuştur. Fratri, özellikle dinsel nitelikteki amaçlar için birkaç soyun bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Fratri içindeki soy'lar, bir bakıma, eski günlerdeki bir ve aynı soy'un bölünmeleriyle ortaya çıkmış olabilecekleri ve bu eski günlerdeki birolma durumu gelenekler aracılığı ile yaşanan güne dek saklanmış olabileceği için, fratri de kan yakınlığı bağlarına dayanmakta; kendine, böylece, doğal bir temel bulmuş olmaktadır. «Hekataeus fratrisinin tüm üyelerinin,» diyor Bay Grote, «on altıncı kuşaktan atalarına dek uzanan bir geçmişe sahip ortak tanrıları bulunmaktadır.»¹ Böyle bir sözün söylenebilmesi için, Hekataeus fratrisindeki soyların kökünde bir ve aynı olan bir soy'dan gelmeleri ve bu soy'un zaman içinde bölünüp çoğalmasıyla meydana gelmiş olmaları gerekmektedir. Kısmen gerçek dışı da olsa, böyle bir soyağacına göre sıralanma, soy topluluğu göreneklerine uygun olarak izlenmiş olsa gerektir. Dikaearchus'a göre, belirli soy'lar arasındaki birbirlerinden evlenebilecekleri kız alıp verme durumu da, fratri örgütünün ortak dinsel törenlerin ve kuttörenlerinin uygulanmasında görevlendirilmesine yol açmıştır. Bu tür evlilikler soy'ların kanlarının karışmasını sağlayacağı için, ilk bakışta, böyle bir açıklama gene de akla yakın görünebilir.

1 «History of Greece,» iii, 58.

Fakat, gerçekte, soy'lar bunun tam tersine, aynı ve tek bir soyun bölünmeleri ve yeniden bölünmeleri ile meydana gelmişler; bu durum tüm soyların ortak bir kökenden gelmelerini sağlamış ve soyların bir fratri örgütü içinde yeniden birleşmelerini kolaylaştıracak bir zemin hazırlamıştır. Bu yolla birleşen soy'lar kardeş soy'lar niteliği kazanmış; meydana getirilen birlik de, terimin düz anlamıyla, bir kardeşlik birliği olmuştur.

Bizans'lı Stephanus'da da Dikaearchus'un yazdıklarından bir bölümünün yer aldığını görüyoruz. Bu metinde soy'un, fratrinin ve kabilenin oluşumlarıyla ilgili olarak kendine göre bir açıklama yer almaktadır. Bu açıklama, hiçbirinin oluşumunu yeterince açıklığa kavuşturamıyorsa da, eski Grek toplumunda üç ayrı örgütlenme aşamasının da yer aldığını göstermektedir. Stephanus'un Dikaearchus'tan aldığı bu parçada Dikaearchus birçok yerlerde, Pindar'ın da kullandığı gibi, soy yerine *patri* terimini kullanmaktadır. Bu terimi, zaman zaman, Homeros da kullanmıştır. Parçada söylenenler, özetle, şöyle: «Patri, Grekler arasındaki toplumsal birliğin, sırasıyla, patri, fratri ve kabile dediğimiz üç biçiminden biridir. Patri, başlangıçta tek olan ilişki biçiminden ikinci tür ilişki aşamasına geçildiğinde (anababanın çocuklarla, çocukların anababayla ilişkilerini fark edecekleri yaşama geçildiğinde) ortaya çıkmış; adını da, Aicidas ve Pelopidas gibi patri'nin en eski üyesi ile en önemli üyesinden almıştır.»

«Fakat, (*patri* örgütlenmesi sürerken —ç.) belirli bir kimse kızını, evlenmek üzere, başka bir patri'den bir kimseye verip evlendirmeye başladığında, *patri* topluluğu da *phatria* ve *phratia* adını almıştır. Evlenen kadın baba tarafının kutsal kuttörenlerine katılamadığı, kocasının patri'sindeki kutsal kuttörenlere katılmak zorunda kaldığı için, daha önceden erkek ve kız kardeşler arasındaki yakınlık duygularının oluşturduğu birliği yeniden oluşturmamak amacıyla, bir dinsel kuttören topluluğu temeline dayanan ve *phratia* denen başka bir birlik kurmak gerekmiştir. Böylece, patri, daha önce anababa ile çocuklar ve

çocuklar ile anababa arasındaki kan bağına dayanarak kendi yolunda ilerleyip oluşumunu tamamlarken, fratri de kardeşler arasındaki bu yeni yolla sürdürülmeye başlanan yakınlık ilişkilerinden meydana gelmiştir.»

«Fakat kabile ve kabile üyeliği, cemaat ya da ulus denen birimler halinde kaynaşmaları nedeniyle bu sözlerle nitelenmiş, birbiriyle yakınlaşıp kaynaşan toplulukların her biri kabile (tribü) adını almıştır.»²

Dikkat edilmesi gereken nokta, burada,* soy'un dışından evlenmenin artık bir âdet sayılmaya başlanmış olması; evlenen kadının kocasının fratrisine değil, soy'una girdiğinin, girmiş sayıldığının söylenmiş oluşudur. Aristoteles'in öğrencisi olan ve soy'un, artık, neredeyse yalnızca topluluk içindeki kişilerin soyağacı adı alma durumuna düştüğü, soy'daki güç ve yetkilerin yeni oluşan siyasal kuruluş ve birimlere geçmeye başladığı bir dönemde yaşamış bulunan Dikaearchus, soy'un kökeninin ilkel zamanlardan geldiğini söylemiş bulunuyor. Fakat *fratri*'nin soy'daki evlilik ilişkileriyle yürütülen (matrimonial) uygulamalardan oluştuğunu söylemesi, böyle bir şey uygulama açısından doğru olsa bile, söz konusu örgütün kökeni hakkında ileri sürülmüş herhangi bir görüşten başka bir şey sayılamaz. Ortak dinsel kuttörenlerle birlikte, kendi aralarında kız alıp-vermenin fratri birliğinin dokusunu meydana getirmiş olabileceği düşünülse bile, gerçekte, fratrinin temellerini soyların aynı kökenden olmalarının, aynı soyçizgisinden gelmiş olmalarının oluşturduğunu düşünmek daha doğru görünmektedir. Unutulmamalıdır ki, soy örgütünün barbarlığın üç alt-bölümünü de aşip Yabanılık Dönemine dek; Aryen ve Sami ırkların ayrımı günlerinin bile öncesine dek uzanan bir geçmişi vardır. Fratri'nin Amerikan yerlileri arasındaki tarihinin barbarlığın Aşağı Dönemine

2 Wachsmuth'un «Historical Antiquities of the Greeks,» 1. c., i. 449, ek.

* Bizanslı Stephanus'un Dikaearchus'tan aktardığı parçadan. —Ç.

vardığı daha önce gösterilmişti. Greklerin ise, barbarlığın Aşağı Dönemine yansıyan günlerin dışındaki eski tarihlerini pek bilmemekteyiz.

Bay Grote, çok genel olarak verdiği bilgilerin dışında, fratrinin işlevlerini betimlemeye girişmiyor. Hiç kuşku yok ki, fratriler her şeyden önce dinsel bir nitelik taşıyordu. Ama İrokua'larda olduğu gibi, Greklerde de ölülerin gömülmesinde, birlikte düzenlenen oyunlarda, dinsel bayramlarda, tüm kabile üyelerinin katıldığı toplantılarda, halkın bir kurultay gibi toplandığı meydanlarda, reislerle halkın bir araya geldiği bütün bu etkinliklerde soy'a göre değil, fratrilere göre toplanılıyordu. Ayrıca, Homeros'da Nestor'un Agamemnon'a dediği sözlerden anlaşılacağı üzere, askeri güçlerde de fratri temel bir birim oluyordu: «Birlikleri kabile kabile, fratri fratri ayır Agamemnon; öyle ki, kabile kabileye, soy da soy'a destek olsun. Böyle yaparsan, Grekler buna uyacaklar, sen de hangi komutanın, hangi askerin korkak, hangisinin yiğit olduğunu göreceksin, çünkü canlarını dişlerine takıp dövüşeceklerdir.»³ Ordu kurulurken, tek bir soy'dan gelen askerlerden oluşturulacak bu birlikler sayıca çok küçük kalacaklardı. Böyle bir birlik ordunun örgütlenmesinde yeterli bir birim olamayacaktı. Fratri ve kabile toplulukları ise, bu amaca uygun birimlerdi. Nestor'un salıkladığı bu görüşten iki şey ortaya çıkmaktadır: birincisi, o zamanlar bile orduların örgütlenmesinde birim olarak fratrilerin ve kabilelerin temel alınması yönteminin eskisi kadar yaygın olmaktan çıkmaya başlamış bulunduğu; ikincisi ise, bunun daha eski çağda yaygın bir yöntem olduğu, fakat ordu kurmakta izlenen bu eski yöntemin o günlerde de bilinmekte olduğu. Daha önce, barbarlığın Orta Dönemindeki Tlascalan'ların ve Azteklerin, içinde bulundukları dönem için, ordu kurmalarında belki de olası tek yol olan fratrileri birim alan askeri birlikler oluşturma yoluna gittiklerini görmüştük. Çok eski günlerdeki Cermen kabilelerinin de ordularını

benzer biçimde savaş düzenine soktuklarını biliyoruz.⁴ İnsanlık tarihindeki çeşitli kabilelerin geçmişi ile, bu toplulukların toplumsal sistemlerine ilişkin bir kuram arasında, saklı kalmış da olsa, ne denli bir yakınlığın bulunduğu dikkat çekicidir.

Daha sonraki dönemlerde, katili, yasal bir kuruluş olan yargılayıcılar kurulu önüne çıkarıncaya dek izleme görevine dönüşen kan öcü de, her şeyden çok, katilin soy'una düşen bir görev sayılmakta; fakat bu sorumluluğu fratri de paylaşmaktaydı. Daha sonra bu yükümlülük fratriye geçmiştir.⁵ Aiskhylos'un *Eumenides*'inde, annesinin Orestes tarafından katledildiğini anlatan Erinnys sorunu şöyle ortaya koyar: «Fratrisinden olan bakalım anasından emdiğini burnundan getirmeyecek mi?»⁶ Bu sözler, soy'u tarafından cezalandırılması gereken suçlunun, soy'u tarafından cezalandırılmaması halinde, fratri tarafından cezalandırılacağı anlamına gelmektedir.

Fratri, yönetsel işlevler yüklenmediği ve soy ile kabile arasında bir bağlayıcı kuruluş olduğu için, gerek soy'dan ve gerekse kabileden daha az önemlidir. Fakat bu ikisinin yeniden bütünleştirilmeleri için fratri örgütü en doğal, en yaygın, hatta belki zorunlu örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Bu ilk dönemdeki Grek toplumsal yaşamı hakkındaki bilgilerimiz yeterli düzeye erişebilmiş olsaydı, incelediğimiz olgu, elimizdeki bugün bile çok az olan bilgilerimizle kestirebildiğimizden çok daha büyük bir yoğunluk ve kesinlikle, fratri örgütünde odaklanmış olacaktı. Fratrinin, sanıldığından daha fazla yetki ve etkinlikle donanmış olması olasıdır. Atinalılar arasında, toplumsal sistemin temeli olan soy ortadan kalktıktan sonra da fratri-ler varlıklarını sürdürmüşler; yeni siyasal sistem içinde yurttaşların kayıt ve yazım işlemlerinin denetimi, evlen-

4 Tacitus, «Germania,» bölüm vii.

5 Grote'un «History of Greece,» iii, 555. Areopagus Yargıcılar Kurulu öldürme suçlarına bakardı. A.g.y., iii, 79.

6 «Eum.,» 656.

me işlemlerinin kaydı, ve fratri üyesi birini öldüren suçlu-
yu mahkeme önüne çıkarıp ilk tahkikat sonrasındaki iddia-
nameyi hazırlayıp sunmak gibi bazı yetki ve görevleri üze-
rine almıştır.

Atina'nın dört kabilesinin her birinin üç fratriye, her
fratrinin ise otuz soy'a ayrıldığını söylemek âdet olmuştur.
Fakat bu sadece anlatım kolaylığının bir sonucudur. Soy
örgütlenmesine dayanan bir toplulukta yaşayanların si-
metrik bölümlere ve alt-bölümlere ayrılmış olması beklen-
memelidir. Bu durumdaki kavimlerin doğal oluşum süreci
bunun tam tersidir; soy fratrileri oluşturmuş, fratrilerden
de kabileler meydana gelmiş; sonunda da bütün bunlar
yeniden birleşmek için bir toplum ya da bir kavim oluş-
turmuşlardır. Bunların her biri birer doğal büyüme sa-
yılabilen niteliktedir. Her Atina fratriesindeki soyların
sayısının otuz olması, doğal nedenler aracılığı ile açıklana-
mayacak dikkat çekici bir olgu görünümünü taşıyor. Belki,
fratrilerin ve kabilelerin yapısında simetri sağlamak gibi
bir arzunun, ama güçlü bir arzunun sonucunda, her frat-
ride eşit sayıda soy oluncaya dek (fratri içindeki soy'ların
üyeleri —ç.) uzlaşarak alt-bölünmelere başvurulmuş; soy'
lar bölünerek yeter sayıda soy birimi kurulmuş olabilir. Ka-
bile içinde bu sayı aşıldığında ise, kan yönünden yakın
düşen soyların bu kez birleştirilmesi ile soyların sayısını
otuza indirmek yoluna gidilmiş olabilir. Fakat en olası gö-
rünen yöntem, fratri içindeki soy'ların sayısı yetmediğin-
de, fratriye edinme yolu ile dışardan yeni soy toplulukları
almaktır. Belli sayıda kabile, fratri ve soy'a doğal yoldan
erişilince, fratri ve soyların dört kabilenin dördünde de
eşit olmasını sağlamak üzere bu birimler eksiltirmiştir. Bu
yollarla her fratriye otuz soy, her kabilede üç fratri den-
gesi sağlandıktan sonra fratrilerdeki soyların sayısında
belki bazan değişmeler olmuş olsa bile, bu durum yüz-
yıllarca ve oldukça kolay bir biçimde sürdürülebilmıştır.

Grek kabilelerinin din yaşamının odağı ve kaynağı hep
soylar ve fratriler olmuştur. Klâsik Çağ dünyasının dü-
şünce biçimini 'en güçlü bir şekilde etkilemiş bulunan o

parlak çoktanrılı din sistemi, tanrılar arasındaki hiyerarşi, tapınma biçimleri ve simgeleri, işte, ancak bu toplumsal örgütler sayesinde ortaya çıkıp olgunlaşabilmiştir. Gerek efsaneler döneminde, gerekse tarih döneminde gerçekleştirilen başarılarda bu mitolojinin çok büyük katkısı olmuş, modern dünyanın bugün hayranlık duyduğu tapınakların ve anıtsal mimarinin ortaya çıkışı için gerekli şevk ve heyecanı bu mitoloji yaratıp canlı tutmuştur. Bu toplumsal birimlerde ortaya çıkan dinsel kuttörenlerden bazıları, kendilerinde daha büyük bir kutsallık olduğuna inanıldığı için bütün bir topluluk düzeyinde yaygınlık kazanmış; soyların ve fratrilerin bu dinden ne denli yararlandıklarının bir göstergesi olmuştur. Aryen ailenin tarihinin birçok bakımlardan olaylarla en dolu olduğu bu dönemin olguları, büyük ölçüde, tarihin karanlıklarında yitik kalmıştır. Efsanelerden öğrendiğimiz soyağacı geçmişleri, öyküler, masallar ile Homeros ve Hesiodos geleneğine bağlı şiirlerden (koşuklu anlatım) bize kalan parçalar, bu dönem edebiyatına olsun bir kalıcılık olanağı sağlamıştır. Fakat kurumları, sanatları, buluşları, mitoloji sistemleri; yani tek sözcükle, hem ürünleri, hem de yaratıcıları olan uygarlığın özünü oluşturan bütün bunlar, gerçekleştirmeyi bir yazgı gibi yüklendikleri yeni toplum düzenine erişme işinde bu insanların yaptıkları, başardıkları her şey çok önemli bir katkı olarak tarihte yerini almıştır. Dönemin tarihinin, bütün bu çok çeşitli kaynaklardan alınacak bilgilerle yeniden kurulması gerekmektedir. Bu yapıldığında, siyasal toplum kurumlarının oluşumunun hemen öncesinde toplumunun ne durumda olduğu, ne gibi özellikler taşıdığı da aydınlanmış olacaktır.

Soy'larda soy'un dinsel törenlerinde rahiplik görevini de yüklenen *archon*'ların (yargıçların) bulunmasına koşut olarak, her fratrیده, fratrinin toplantılarına başkanlık eden, dinsel kuttörenlerde rahiplik görevini yüklenen birer *phratriarch* (fratri başı) bulunmaktadır. «Fatri,» diyor Bay De Coulanges, «bir meclise, yargılayıcı kurullara (mahkemelere) sahiptir ve emirnameler çıkarma yetkisindedir.

Ailede olduğu gibi, fratrیده de bir tanrı, bir rahiplik, yasal bir yargı birimi ve bir yönetim (government) vardır.»⁷ Fratrinin dinsel kuttörenleri, kendini oluşturan soylardakilerin bir uzantısıdır. Greklerin dinsel yaşamını anlamak için dikkatimizin bu yöne çevrilmesi gerekmektedir.

Örgütlenmenin bir ileri aşamasında ise, her biri soy'lardan oluşmuş fratrilerden meydana gelen kabile örgütü bulunmaktadır. Her fratrیده üyeler aynı ortak soyçizgisinden ve aynı lehçeyi konuşmaktaydı. Daha önce belirtildiği gibi, Atinalılarda her kabilede üç fratri bulunduğu için, her kabilenin örgütlenmesi diğerlerine benziyordu. Bu kabileler Latinlerdeki kabile topluluğu ve Amerikan yerlilerindeki kabile topluluğu ile aynıydı. Her kabilenin ayrı bir lehçesinin bulunmayışı nedeniyle, Kızılderililerin farklı bir durumu olmaktadır. Küçük bir coğrafi alanda toplanıp bir ulus niteliği kazanacak kadar aralarında yoğun ilişkiler bulunan Grek kabilelerinde bu durum lehçe farklılaşmasını zorlaştırmış; yazılı bir dil ve edebiyatın başlaması ile bu farklılaşma daha da artmıştır. Eski günlerin kazandırdığı alışkanlığın etkisiyle her kabile az çok belirli ve sabit bir bölgede yaşamaya devam etmiş; bunda, kişisel ilişkilere dayanan bir toplumsal sistemin gerekliliklerinin de etkisi olmuştur. Her kabilenin bir reisler meclisinin bulunduğu, sadece kabileye ait işlerde bunun en yetkili organ olduğu bilinmektedir. Fakat, birleşik kabilelerin genel işlerine bakan reisler genel kurulunun görev ve yetkileri zamanla belirsizleştiği için, bir alt derecedeki reisler meclisinin varlığını sürdürmüş olması olası görünmemektedir. Böyle bir meclis olmuşsa —ki, toplumsal sistemlerinin bunu gerektirmekte olduğu anlaşılıyor— bunun soy reislerinden meydana gelen bir meclis olması, gerekmektedir.

Bir kabilenin birkaç fratri si dinsel törenlerini yapmak için bir araya geldiğinde, bu durum kabilenin en yüksek

7 «The Ancient City,» Small çevirisi, s. 157. Boston, Lee and Shepard.

derecede organik bir yapı oluşturduğu an oluyordu. Soy'lar bu durumlarında kabilenin baş reisi olan *phylo-basileus*'un yönetimi altına girmekteydi. Bu başkanın, askeri alanda da bir başkomutan gibi davranıp davranmadığını söyleyebilecek durumda değilim. *Basileus*'luk görevinin her zaman için yetki alanında bulunan rahiplik işlevlerinin, kural olarak, bu başkanca yüklenildiğini biliyoruz. Aynı kişi öldürme olaylarında ceza yargılamasını da yapmaktadır. Katili yargılamakla mı, yoksa suçluluğunu kanıtlamakla mı (yani, yargıçlık yapmakla mı, yoksa savcılık yapmakla mı —ç.) görevli olduğunu da söyleyemeyeceğim. *Basileus* makamına hem rahiplik, hem de yargılayıcılık görev ve yetkilerinin tanınmış olması, yazılı tarih öncesi dönemde ve Kahramanlar Çağında bu makama verilen önem ve saygınlığı göstermektedir. Kavramın dar anlamıyla, topluluk yaşamına ilişkin sivil görevlerin verilmemiş olması, böyle bir şeyin bulunduğunu gösterecek kanıtların olmaması ise, tarihte *basileus*'ların hep kral diye adlandırılmalarının yanlış olduğunu; iki adın aynı şey olmadığını göstermeye yetmektedir. Atinalılar da *kabile-basileus*'u bulunmaktaydı. Fakat Atinalıların bu terimi, birleşik dört kabilenin genel askeri komutanını ifade etmek için kullanmaları daha doğru ve yerinde olmuştur. Çünkü, eğer her kabilenin reisine kral denildiğini kabul edecek olursak, her kabilenin başında bir kralın, dört kabilenin hepsinin birden başında ise başka bir kralın bulunduğunu da kabul etmemiz gerekecektir. Bu nedenle, gerektiğinden fazla hayali krallar uydurulduğu anlaşılmaktadır. Üstelik, o zamanların Atinasındaki kurumların temelde demokratik nitelikte olduklarını da bildiğimize göre, böyle bir şeyin Grek toplumunun gerçeğini yansıtmayacağını unutmamamız gerekmektedir. O bakımdan, *basileus* kavramını Greklerin kullandıkları gibi düz anlamında anlamak; yani, bu kavramı kral kavramının eşitiymiş gibi almamak çok daha doğru olacaktır. Soy birimlerine dayanan toplumların kurumları aslında demokratik oldukları için, krallık soy'a dayanan toplumlara ters düşmektedir. Her soy, her fratri

ve her kabile kendi kendini yöneten örgütlenmiş bir kuruluştı; birkaç kabile birbiriyle kaynaşp bir kavim topluluğu meydana getirdiğinde ise, ortaya çıkan yönetim, bu topluluğu oluşturan birimlerdeki ilkelerle uyumlu bir yönetim oluyordu.

Örgütlenmede dördüncü ve sonul aşama, bir soy toplumu çatısı altında birleşmiş bir ulustu. Atinalıların ve İspartalılarınki gibi birkaç kabile kaynaşp tek bir halk topluluğu görünümünü kazandıklarında, bu durum toplumun genişlemesine yol açmış oluyor; ama varılan büyük topluluk kabile topluluğunun karmaşık bir kopyasından başka bir şey olmuyordu. Bu durumda kabilelerin ulus topluluğu içindeki yeri, fratrilerin kabilelerdeki, ve soyların fratrilerdeki konumuna eşit oluyordu. Düpedüz bir topluluk olan bu yeni toplumlaşma biçimine ayrı bir ad bile verilmemişti.⁸ Onun yerine, halka ya da kavme bir ad verilmekteydi. Homeros, Troya'ya karşı toplanan birlikleri sayarken, Atinalılar, Etolyalılar, Locrialılar gibi adı olan kavim* topluluklarını belirtmiş, diğerlerinden ise, geldikleri kent ya da ülkenin adları ile söz etmiştir. Bundan çıkan sonuç, Lykurgos ve Solon'a kadarki dönemde Greklerin toplumsal örgütlenmenin yalnızca dört aşaması olan soy, fratri, kabile ve kavim aşamalarını geçirmiş oldukları; bunların ise, eski toplumda hemen hemen genellikle her zaman görülen toplumsal örgütlenme birimleri olduğu; yabanılık Döneminde kısmen, barbarlığın Aşağı, Or-

8 Aristoteles, Thukydides ve diğer yazarlar, Kahramanlık Çağının yönetimleri için *basileia* terimini kullanmaktadırlar.

* Burada Morgan'ın kullandığı *nation* sözcüğünü ulus diye çevirmek yeterli değil, ancak *kavim* sözcüğü de pek uymuyor, *aşiret* gibi bir sözcük gerekiyor. Fakat *aşiret* sözcüğü de yerleşik yaşama geçişten önceki toplumsal örgütlenme biçimlerini anımsatıyor. Üstelik, *aşiret* deyince Batı toplumlarının evrim aşamalarından farklı aşamalarla evrimlenmiş Arap, Türk, Fars toplum ya da topluluklarını anımsatıyor. Bu nedenle, *kavim* olarak bırakıyorum. —ç.

ta ve Üst Dönemlerinde ise bütünüyle evrenselleştikleri; uygarlığa geçişin başladığı sıralarda da varlıklarını sürdürmekte olduklarıdır. Bu organik dizi, siyasal toplumun eşiğine varıncaya kadarki dönemde insanlığın yönetim fikrinin geçirdiği gelişmeleri ifade etmektedir. Greklerin toplumsal sistemi böyleydi. Oluşturduğu toplum, kişilerin meydana getirdiği bir dizi topluluklardan kurulmuştu. Yönetimin işlevlerini yerine getirmesi ise, bireylerin soy'ları, fratrileri ve kabileleri ile olan kişisel ilişkileri aracılığı ile oluyordu. Ayrıca, siyasal toplumdan apayrı bir toplumdur, soy örgütlenmesine dayanan bir toplumdur. Bu toplum, siyasal toplumdan çok farklı ve kolayca ayırt edilebilecek bir toplumdur.

Kahramanlık Çağında Atina ulusunun yönetiminde, ayrı ayrı, bazı bakımlardan da aralarında eşgüdümlemiş üç bölüm ya da üç ayrı iktidar vardı: bunlar, önce, reisler kurulu, ikinci olarak agora, ya da halk meclisi; üçüncü olarak da, *basileus*, ya da genel askeri komutandı. Gerçi, toplumsal koşulları gerektirdiğinden, çok sayıda belediye makamları ve bağımlı (ast) konumda askeri makamlar oluşturulmuştu, ama yönetimde iktidar, adını verdiğimiz bu üç organın elinde bulunuyordu. Kurulun, agora'nın, ya da *basileus*'un işlevlerini ve yetkilerini yeterince açıklayabilecek durumda değilim, ama konu ile ilgili olarak, Hellenistik çağ bilginlerinin kendi ilgili görüşleri üzerinde yeniden durmalarını gerektireceğini sandığım birkaç görüşüm var, onları söyleyeyim.

1. *Reisler Kurulu*. Grek kabilelerindeki *basileus* makamı, reisler kurulundan ve *agora*'dan çok daha fazla ilgi çekmiş, incelenmiştir. Bunun sonucu olarak, kurul ve agora haksız yere önemsenmeyip, görmezlikten gelinirken, *basileus* makamı gereğinden fazla abartılmış ve önemsenmiştir. Oysa, biliyoruz ki, en eski günlerden başlayıp siyasal toplumun kuruluşuna dek reisler kurulu Grek ulusunun en değişmez olgusu olmuştur. Grek toplumsal sisteminin bir özelliği olarak devamlılık göstermiş bulunması, işlevlerinin temel nitelikte, iktidarının ise en yüce ve sonul

iktidar niteliğinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu görüşümün temelinde, soy örgütlenmesi toplumunda reisler kurulunun eskil karakteri ve işlevleri hakkında elimizde bilgiler bulunmaktadır. Kahramanlar Çağında nasıl oluştuğunu, reislik makamının ne gibi görevler yüklenmiş bulunduğunu, bu göreve nasıl gelindiğini tam olarak bilemiyoruz, ama reisler kurulunun soy reislerinin bir araya gelmesiyle oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kurulu meydana getiren üyelerin sayısı, çoğu kez, soy'ların sayısından daha az olduğu için, tüm reisler topluluğundan şu ya da bu yolla bir ayıklama yapıldığı anlaşılmaktadır. Ayıklamanın neye göre yapıldığını bilemiyoruz. Reisler kurulunun başlıca soyları temsil eden bir yasama organı olması ve soy topluluklarından meydana gelmiş bir toplumda doğal bir büyümenin sonucunda ortaya çıkmış bulunması kurulun, ilk günlerinden belki de en son gününe dek, üst bir organ niteliği kazanmasını sağlamıştır. Nüfus ve servet yönünden geliştikçe, *basileus*'un görevinin önem kazanması, yeni yeni askeri ve belediye makamlarının oluşturulması reisler kurulunun kamu sorunları ile ilişkilerinde değişimlere yol açmış, hatta bu konulardaki önemini azaltmış; fakat kurumlarda köklü bir değişiklik olmadığı için, reisler kurulunu bütünüyle yerinden edemiştir. Bu nedenle, en yüksek görev yerlerinden en alt düzeydekilere dek tüm kamu görevlerinin yönetimle ilgili her kuruluşun resmi edimlerinde reisler kuruluna karşı sorumlu kalmış olmaları gerekmektedir. Reisler kurulu Grek toplumsal sistemi içinde gerekli bir kurumdu.⁹ O zamanın Grek toplumu özgür ve kendi kendini yöneten, aslında demokratik nitelikli kurumlara dayalı bir toplumdur. Kurulun varlığını gösteren bir örnek olarak, Aeskhylos'un söyledikleri ilginçtir. Aeskhylos'tan anlıyoruz ki, reisler kurulu Grekler için her zaman var olan bir kurumdu; her zaman istediği yönde eylem ve edimde bulunabilecek durumdaydı. *Theb'e Karşı Yediler*'de Eteocles, kentin komu-

⁹ Dionysius, 2, xii.

tanı, erkek kardeşi Polynices ise kenti kuşatan yedi reisten biridir. Saldırıya karşı çıkılır, püskürtülür. Fakat iki kardeş kentin kapılarından birinde birbirleriyle dövüşe tutuşurlar. Bu olaydan sonra bir tellal çıkar ve şu emri duyurmaya başlar: «Kentimiz Cadmus'un halk kurulunun buyruklarını ve sevinç duygularını duyuruyorum. Savaş bitmiştir,»¹⁰ vb. Dilediği zaman, dilediği kararı alabilen, buyruk çıkarabilen, kendisine herkesin itaat etmesi olağan karşılanan bir kurulun, en yüksek düzeyde yönetim gücüne sahip olması gerekir. Aeskhylus'un, burada efsaneler dönemindeki olayları konu edindiği doğrudur. Ama, önemli olan, her Grek halkının düşüncesinde yönetimin zorunlu bir ögesi olarak reisler kurulu'na yer verilmiş olmasıdır. Eski Grek toplumundaki *boulê*, bir sonraki dönemdeki, devlet siyasal sisteminde karşılaşacağımız senato kurumunun habercisi ve bir çeşit taslağı olmuştur.

II. *Agora*. Efsaneler döneminde de kendisine reisler kurulunca sunulan kamusal konularla ilgili karar taslaklarını red ya da kabul etme yetkisine sahip bir halk meclisi vardı. Ama bu kurum, reisler kurulu kadar eski değildi. Reisler kurulu soy'ların kurumlaştığı zamanlarda oluşmuş bir kurumdur. *Agora*'nın, yukârda belirtilen işlevleri ile birlikte, barbarlığın Üst Dönemine dek uzanan bir geçmişi olup olmadığı ise kuşkuludur. Daha önce göstermiştik, barbarlığın Aşağı Dönemindeki İrokua'larda halk kendi seçtiği sözcüler aracılığı ile, reisler kurulunda söz alıyor; isteklerini, görüşlerini dile getirebiliyordu. Böylece, konfederasyonun işlerinde halkın belirli bir etkisi oluyordu. Fakat, kamusal kararları redde ya da kabule yetkili bir halk meclisini oluşturabilmek, İrokua'ların erişebildikleri bilgi ve düşünce düzeyindeyken, olanaksızdı. Homeros'da ve Grek tragedyalarında anlatıldığı şekliyle *agora* ilk kez ortaya çıktığında bile, daha sonraları Atinalılardaki *ecclesia* ve Romalılardaki *comitia curiata*'nın taşıyacağı özelliklere daha o zamandan sahipti. Reisler kurulu kamu-

10 Aeskhylus, «The Seven against Thebes,» 1005.

sal sorunlarla ilgili önlem ve karar taslaklarını görüşüp hazırlamak ve daha sonra bunları halk meclisine sunmakla görevliydi. Halk meclisi ister red, ister kabul ederdi. Son söz halk meclisininindi. Agora'nın görevi yalnız ve yalnız bundan ibaretti. Herhangi bir yasak çıkarmaz, kamu işlerinin yönetimine karışamazdı. Ama gene de halkın bağımsızlığını korumaya yönelik etkinliklerde yetki sahibiydi. Kahramanlık Çağında, hatta daha önceki efsaneler çağında bile *agora* Grek kabilelerinin her birinde bulunan, değişmez bir varlıktı. Reisler kurulu ile birlikte *agora*'nın varlığı bütün dönemler boyunca, soy örgütlenmesine dayanan toplumun demokratik bir yapısı olduğunu kanıtlamaktaydı. Gerek halkın ve ulusun esenliği için, gerekse kendi otoritelerinin daha sağlam bir temele dayanması için yararlı olacağını bildiğinden, reisler kurulu önemli kamu sorunlarında halka danışmayı faydalı, hatta zorunlu sayar; gene bu açıdan yararlı olacağını bildiği için, bu konularda doğru ve yetkin kararlar alabilmesi amacıyla, halkın kandırılmasına değil, aydınlatılmasına önem verir; halkın duygularına değil, düşünce yeteneğine seslenmeye, yönelmeye özen gösterir; halkın önemli kamu sorunlarıyla ilgilenmesini isterdi. Halk ise mecliste tartışma konusu sorunu dinledikten sonra dilediğince konuşur ve düşüncelerini açıklar,¹¹ sonunda, el kaldırma yöntemiyle yapılan oylamayla varılan kararın belirlenmesine geçilirdi.¹² Kamusal işlere katılmaları sayesinde —ki, bunlar hepsinin çıkarlarını ilgilendirecek nitelikteydi— halk, kendi kendini yönetmeyi öğrenmeye; Greklerin Atinalılardan oluşan bu bölümü, en sonunda, Cleisthenes'in anayasası ile kurulacak olan tam demokrasiye hazırlanmaya başlamıştı. Demokrasinin ilkelerini ve özünü anlamaya gücü yetmeyen bazı yazarlarca sık sık *güruh* (mob) olarak adlandırılan, oysa hiç de öyle olmayan bu halk meclisleri, gerçekte, Atinalıların *ecclesia*'ları-

11 Euripides, «Orestes», 884.

12 Aeskhylos, «The Suppliants», (Yakarıcılar), 607.

nın* (Halk Meclisinin), günümüzde ise modern yasama organlarının alt meclislerinin çekirdeğini oluşturmuştur.

III. *Basileus*. Bu göreve getirilen kimselerin Kahramanlar Çağı Grek toplumunda büyük önemleri vardı. Efsaneler döneminde de durumları aynıydı. Tarihçiler, sistemin odağına *basileus*'ları yerleştirmişlerdir. Bu makamın adı, en yetkin Grek yazarları tarafından yönetimi ifade etmek için kullanılmıştır. Dayanakları ise, *basileia*'nın devlet anlamına gelmesi olmuştur. Modern yazarlar, hemen hemen tümü, *basileus* kavramını *kral* terimiyle karşılamakta; *basileia* için de *krallık* terimini kullanmakta; bu terimleri birbirlerinin eşanlamlıları saymaktadır. Bu *basileus* makamının Grekler arasında gerçekte ne olduğu ve yukarki yorumların doğru olup olmadığı sorununa dikkatleri çekmek istiyorum. Eski Atinalıların *basilia*'sı ile modern krallıkların ya da monarşilerin hiçbir benzerliği yoktur. Hele her iki kavramın aynı terimle karşılanmasını olası kılacak bir benzerlik hiç yoktur. Bizim anladığımız anlamda krallık yönetimi, çevresinde, toprak, toprağı kullanma hakkı, ünvan ve belli ayrıcalıklar sahibi bir sınıf bulunan, kendi zevk ve isteklerine uygun buyruk ve yasalarla hükmeden, yönetilenlerin özgür iradesine gereksinme duymaksızın hükmetme hakkının kendisi için kalıtsal bir hak olduğunu ileri süren birinin yönetimi anlamına gelmektedir. Bu tür yönetimler, veraset hakkına dayanarak, kendisini zorla kabul ettirmekte; ayrıca, bir de bunu, ruhban sınıfı aracılığı ile tanrısal bir hak görünümüne sokmaktadır. İngiltere'deki Tudor kraları ile Fransa'daki Bourbon kralları bunun en iyi örnekleridir. Meşruti monarşiler ise modern bir gelişmedir ve bunlar da Grek *basileia*'sından farklı şeylerdir. Grek *basileia*'sı ne mutlak ne de meşruti bir monarşi olmadığı gibi, bir tiranlık ya da despotluk da değildi. Bu nedenle, yanıtlandırmamız gereken soru şu olmaktadır: «Öyleyse, *basileia* neydi?»

* Beş üyeli denetim organı (eporalty).

Bay Grote, «ilkel Grek yönetimi kişisel anlayışa ve kutsallıklardan gelen bir hakka dayanan, özü yönünden monarşik bir yönetimdi»¹³ demektedir ve bu görüşünü kanıtlamak için, daha sonra, şunları söylemektedir: «İlyada'daki unutulmaz komut gerçekte uygulamanın ta kendisidir: 'çoğunluğun yönetimi iyi değildir; buyruklayanımız bir olsun —tek bir kral— Zeus'un hükümdarlık başışladığı, esirgediği, koruduğu bir kral.'»¹⁴ Bu görüş, yalnızca, bir tarihçi olarak çok büyük ün kazanmış bulunan Bay Grote'a ait değildir; Greklerle ilgili konularda yazan birçok tarihçi bu görüşe katıldığı için, sonunda, tarihsel bir gerçek gibi görünmeye başlamıştır. Bizim Grek ve Romalılarla ilgili olarak bu konuda şimdiye kadarki görüşlerimiz, monarşik yönetimlerde, ayrıcalıklı sınıflara dayanan toplumlarda yaşamaya alışmış ve bilinen en eski devlet yönetimleri olan Grek kabilelerinin yönetimlerinin de bu nitelikte olduklarını söyleyerek monarşi yönetiminin en doğal, en temel, en eski yönetim biçimi olduğunu söylemekten mutluluk duyabilen yazarların görüşlerinden etkilenmiş bulunmaktadır.

Gerçek, bir Amerikalı için, Bay Grote'a görünenin tam tersidir; ilkel Grek yönetimleri, soy'ları, fratrileri, kabileleri temel alan; kendi kendini yönetebilecek şekilde örgütlenmiş; özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkelerine dayanan demokratik nitelikte yönetimlerdi. Bu yönetim biçimi, biliyoruz ki, aslında demokratik ilkelere dayanan soy örgütlenmesinin ürünü olmuştur. Sorun, *basileus* görevinin babadan oğula verasetle geçip geçmediği; eğer, böyle bir şey gerçekten olmuşsa, bunun temel ilkelerden bir sapma olup olmadığıdır. Barbarlığın Aşağı Döneminde soy'da reislik görevinin veraset konusu olduğunu; bunun, görevdeki reis ölünce, yerine, soy'daki tüm üyeler için bir veraset anlamına geldiğini; üyelerden hepsi için bu göreve getirilme olanağının bulunduğunu görmüştük. İrokua'larda olduğu

13 «History of Greece,» ii, 69.

14 «History of Greece,» ii, 69, ve «İlyada,» ii, 204.

gibi, soygeliminin kadın soyçizgisinden izlendiği yerlerde, ölen reisin yerine öz erkek kardeşinin seçildiğini; Omaha'lar ve Ojibwa'lar gibi, soygeliminin erkek soyçizgisi tarafından izlendiği yerlerde ise, en büyük oğulun seçildiğini biliyoruz. Bu nitelikteki kişilere itiraz edilmezse, kural gereği, erkek kardeşler ya da büyük oğullar göreve getiriliyordu. Ama, demokrasinin özü olan seçimle göreve gelme ilkesi yürürlükte olmaya devam ediyordu. Greklerde de, *basileus*'un oğlunun, babasının ölümü üzerine mutlak bir veraset hakkıyla ille de göreve geldiği söylenemez. Önemli olan da budur. Böyle bir şeyin olduğunu göstermek için yeterli kanıtlar bulmak gerekir. En büyük oğulun, ya da oğullardan birinin —ki bu da kabul ediliyordu— ardıl olabilmesi bir kanıt sayılamaz; çünkü, seçiciler kurulunun seçimiyle ya da onamasıyla göreneklere göre hak sahibi biri olduktan sonra bu göreve gelmekte olması da olasıdır. Greklerdeki toplumsal kurumlar göz önünde tutulacak olursa, böyle bir varsayım, *basileus*'luk görevinin verasetle devralınması yöntemini doğru bulmamaktadır. Doğru görüleni ise, halkın özgürce seçmesi, ya da Romalıların *rex*'i atamasında olduğu gibi,¹⁵ göreve gelecek kimseyi onamakta olmasıdır. *Basileus* görevinin (ancak —ç.) bu yolla veraset konusu olması, yönetimin halkın elinde kalmasını sağlamıştır. Çünkü, yeni *basileus* (olacak kimse —ç.), seçici bir kurul tarafından seçilmekte ya da onanmakta; ayrıca, seçme ya da onama hakkı, bunun tersi olan azletme hakkını da zorunlu kılmaktaydı.

Bay Grote'un İlyada'dan aldığı yukarki örnek, bizim için bu sorun açısından önem taşımamaktadır. Alıntı yapı-

15 Grek'lerin Kahramanlık Çağındaki kabile reislerini «centilmen» niteliklerine de sahip krallar ve prensler olarak tanımlayan Bay Gladstone, «bir bütün olarak bakıldığında, bizde de, çok kesin olmasa bile, âdetlerimiz ve yasalarımızdan dolayı ilk çocuğun babanın taşınmaz mallarına varis sayılması gibi bir uygulamanın bulunduğu anlaşılmaktadır» demek zorunda kalmıştır. — «Juventus Mundi,» Little and Brown, s. 428.

lan Ulysses'in bu sözleri, kuşatılmış bir kentin önündeki bir orduya komuta eden birinin söylevinde geçmektedir. Bu sözleri Ulysses şöyle de diyebilirdi: «Grekler, gereğince iyi yönetilmiyorlar. Çoğunluğun yönetimi iyi bir şey değil. Bir *koiranos*'umuz, bir *basileus*'umuz olsa, Zeus'un bağışıyla, esirgemesiyle, bize komut veren.» *Koiranos* ve *basileus* eş anlamda kullanılmakta; her ikisi de genel askeri komutan anlamına gelmektedir. Ulysses'in kuşatma sırasında yönetim biçimleri üzerinde tartışmasının, yönetim biçimi önermesinin zamanca olanaksızlığı ortadadır. Haklı olarak, kuşatılmış bir kentin önünde, ordunun tek bir komutanın buyruğunda olmasını istemiş, savunmuştur.

Basileia, halkın özgür olduğu; en önemlisi, yönetimin özünün demokratik olduğu askeri bir demokrasi olarak tanımlanabilir. *Basileus* ise, (o dönemin —ç.) toplumsal sistemlerinde en yüksek, en etkin, en önemli görev olan generallik görevini yüklenmiş kişidir, görevlidir. O sıralarda yönetimde generallığın önemli bir yeri olduğundan, yönetimi tanımlayabilmek için daha iyisini bulamadıklarından olsa gerek, Grek yazarları general anlamını da kapsayan *basileus* terimini kullanmışlardır. Reisler kurulu, *agora* ve *basileus* makamı ile birlikte o zamanın yönetimini tanımlamak için daha doğru bir ifade kullanmak gerekirse, herhalde, askeri demokrasi demek daha uygun olacaktır. Böyle bir ifade, gerçeğe bir oranda olsun yakın olacak; krallık terimini kullanmak ise, gerçeğe ters düşen bir yanlış adlandırma olacaktır.

Kahramanlık Çağında Grek kabileleri surlarla çevrili kentlerde yaşıyorlardı. Tarla tarımcılığı, meta üretiminin gelişmesi, küçük ve büyükbaş hayvan sürüleri sayesinde zenginleşmiş, nüfusça artmışlardı. Bu durumda, hem yeni görevlere, hem de bir dereceye kadar bu görevlerin birbirinden ayrılmasına gerek duyulmaya başlanmıştı. Gereksinmeler ve düşünsel düzey yükseldikçe yeni bir kent yönetimi ve bakımı sistemi aranmış, oluşturulmuştur. Bu dönemin bir özelliği de, yeni tarım arazisi ele geçirmek için devamlı savaşlarla dolu olmasıdır. Mülkiyet konusu

malvarlığı arttıkça, kuşkusuz, toplumdaki *aristokratik* öğelerin önemi de artmıştır. Theseus'un günlerinden Solon ve Cleisthenes'in gününe dek Atina toplumundaki sürekli huzursuzlukların başta gelen nedeni bu olmuştur. Bu dönemde, ilk Olimpiyat'a (M.Ö. 776) yakın günlerden bu makamın kaldırıldığı zamana dek, görevin özelliğinden ve dönemin gereklerinden dolayı, *basileus*'lar Grek toplumunun hiç görmediği ölçüde önem ve iktidar sahibi kimseler durumuna gelmişlerdir. Rahiplik ve yargıçlık yetki ve görevi de bu makama aitti ve bu görevleri gereği, kendiliğinden reisler kurulunun da üyesi oluyorlardı. Diğer yandan, *basileus* hem savaşta orduya komuta ediyor, hem de barışta kent içindeki garnizona komutanlık yapıyordu. Bu durumuyla, (*basileus*'un —ç.) sivil alanda da yetkili ve etkin bir kişi durumuna gelmesine yol açacak olanaklar bulunuyordu. Fakat, hâlâ, açık ve görülür bir biçimde sivil görevler yüklenmiş değillerdi. Prof. Mason, «tarihin eski günlerindeki Grek krallarına ilişkin bilgimiz, kralın görevleri konusunda ayrıntılı bir şema hazırlamamıza elvermekten uzaktır,» demektedir.¹⁶ *Basileus*'un askeri ve «ruhani» görevleri oldukça kesinlikle bilinmekte; fakat devamlı olarak ve toplum için tehlike yaratacak şekilde *basileus*'un görev ve yetkilerinin artma eğilimi gösterdiği de bilinmektedir. Reisler kurulu yönetimde, yönetim mekanizmasının kurucu öğelerinden biri olarak varlığını sürdürdüğü için, soy örgütleri ile birlikte bu ikisinin toplumsal sistemin demokratik ilkelerini temsil ettiği, buna karşılık *basileus*'un kısa zamanda aristokratik ilkeleri temsil etmeye başladığı düşünülebilir. Çok olasıdır ki, reisler kurulu ile *basileus* arasında, halkın *basileus*'a tanımak istediği yetkilerin aşılmasını sağlamak için büyük ve devamlı bir savaşım verilmiştir. Üstelik, Atinalıların bu «makamı» kaldırmış olmaları, bu «makamın» söz dinlemez bir duruma geldiğini, soy örgütlenmesine dayanan toplumsal kurumlara ters düştüğünü göstermektedir. Bu durum, *basileus* makamının

16 Smith'in, «Dic., Art. Rex,» s. 991.

sürekli yeni yetkiler kazanma tutkusunun bir sonucu olsa gerektir.

Isparta kabilelerinde ise, aynı yaşam döneminin sonucu olarak, *basileus*'un iktidarını sınırlandırabilmek için *ephor*'luk* kurumu kurulmuştu. Homeros çağında ve efsaneler döneminde reisler kurulunun görev ve yetkileri tam olarak bilinmemektedir. Kurulun her dönemde varlığını sürdürmüş olması, gerçekten yetki ve iktidar sahibi, sürekli ve temel nitelikte bir organ olduğunu kanıtlamaktadır. Reisler kurulunun yanı sıra *agora*'nın bulunuşu, kurumlarda bir değişimin olmamış bulunması, o zamana kadarki «görenek» gereği soy'lar, fratriler, kabileler ve ulus üzerinde en üst organ olduğunu; *basileus*'un da resmi edim ve eylemlerinde reisler kuruluna karşı sorumlu olması gerektiğini göstermektedir. Kurul üyelerinin temsil ettikleri soy topluluklarının özgür kalabilmeleri de, kurulun üstün ve bağımsız bir organ olmasını gerektirmekteydi.

Thukydides, bir yerde, geleneksel dönemin yönetimin-den söz ederken şöyle demektedir: «Greklerin gücü artıp eskisinden çok daha fazla servet ve malvarlığı sahibi oldukça, kentlerde zenginliklerine ve servetlerine güvenen pek çok tiranlar türemiş; bunlar, eski günlerdeki belirli yetkileri olan ve soy üyeleri arasında verasetle aktarılabilen *basileia*'ların yerini almışlardır.¹⁷ Bu görev uzun sürdüğü, sürebildiği için soy içinde veraset konusu sayılıyor; görevlisi ölüp yer boşalınca yenisi geliyor; fakat bu kimsenin belirlenebilmesi için soy'undaki diğer üyelerce seçilmesi; ya da, bir olasılıkla, Roma kralları gibi, reisler kurulu tarafından adaylığa seçilmesi, daha sonra da soy üyelerince bunun onanması gerekiyordu.

Diğer Grek yazarlarına oranla Aristoteles, Kahramanlık Çağının *basileia*'sını ve *basileus*'unu çok daha yetkin bir biçimde betimlemektedir. Aristoteles'e göre, bunlar o

* Kralın iktidarını denetlemek üzere halk tarafından seçilen görevli. —ç.

17 «Thukydides,» i, 13.

zamanlar dört çeşitmiş : birincisi, özgür bir halk üzerinde belirli yetki ve hakları olan, topluluğa hem generallik, hem rahiplik, hem de yargıçlık yapan Kahramanlık Çağı *basileus*'u ve *basileia*'sı; ikincisi, yasaların düzenlediği, verasetle geçen ve barbarlarda görülen despotik yönetimler; üçüncüsü, seçime dayanan ve *Aesymnetic* adını taşıyan tiranlık; sonuncusu ise, yalnızca verasete dayanan bir generallik olan Lacedaemonia'lılarinki.¹⁸ Son üçü için çeşitli yorumlar yapılabilir. Ama birinci yönetim biçimini ne mutlakiyetçi bir krallık, ne de şu ya da bu derecede bir monarşi sayma olanağı var. Aristoteles, şaşılacak derecede bir açıklıkla, *basileus*'un görevlerini sıralayıp saymaktadır. Bunların hiçbirisi sivil alanda bir iktidar sahibi olmaya olanak vermemektedir. Onun dediklerinden, bu görevin ömür boyunca gelinen, ama seçici bir kurulun yaptığı seçimle gelinen bir görev olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, gene Aristoteles'in açıklamalarına bakılacak olursa, *basileus*'un reisler kurulu karşısında tam anlamıyla ast durumunda olduğu görüşünü doğru kabul etmek gerekmektedir. Bu iki yazarın tanımlarında «kısıtlı haklar» ve «belirlenmiş yetkiler» sözlerinin yer almış bulunması, bu yönetim biçiminin soy örgütlenmesine dayanan toplumsal kurumların çatısı altında ve bu kurumlarla uyum içinde oluştuğunu göstermektedir. Aristoteles'in betimlemesinde temel öge halkın özgür olabilmesidir. Bu sözün eski çağ için anlamı halkın yönetim üzerinde, yönetimdekilerin iktidarı üzerinde kendi denetimini kurabilmesi; *basileus*'luk görevini kendi izni ile ve uygun gördüğü kimseye vermesi; koşullar gerektirdiğinde de, bu göreve getirdiği kimseyi geri çekebilmesidir. Aristoteles'in anlattığı böyle bir yönetimin, bir askeri demokrasi olarak anlaşılması gerekir. Bu askeri demokrasi, servetin ve aritmetiğin ortaya çıktığı, insanların surlarla çevrili kentlerde geleneklerine uygun yaşantılar sürmeye başladıkları bir çağda soy örgütlenmesinin ürünü olarak ve özgür kurumların çatısı altında ortaya çıkmış:

18 Aristoteles, «Politics», iii, c. x.

gerçek demokrasiye geçiş için gerekli yaşam-deneyimlerinin bulunmadığı ve yaşama askeri ruhun egemen olduğu zamana denk gelmiştir.

Soy örgütlenmesi toplumunun kurumları içinde her biri bağımsız ve kendi kendini yöneten topluluklar olan soy'lardan, fratrilerden ve kabilelerden oluşan bir halk, elbette ki, özgür bir halk olacaktı. Verasete dayanan ve dolaysız bir sorumluluğu kabul etmeyen krallık yönetimi, böyle bir toplumda, olanak dışıydı. Olanaksız oluşunun temelinde ise, soy örgütlenmesine dayanan bir toplumdaki kurumların kralla ya da krallıkla uzlaşacak nitelikler taşımaması gerçeği bulunmaktadır.

Eski Grek toplumunun yapısından ve temelindeki ilkelere yola çıkarak ileri sürdüğümüz bu görüşe karşı, *basileus*'un sivil alanda da yetkileri olan ve mutlak bir verasetle aktarılan bir kral olduğunu kanıtlamak için kesin veriler koymak gerekmektedir. Meşrutî monarşisinin yönetimi altında yaşayan bir İngiliz, cumhuriyet yönetimindeki bir Amerikalı kadar özgür olabilir; hakları ve özgürlükleri eşit derecede korunuyor olabilir; fakat bunu yasama organınca çıkarılmış bulunan ve adli mahkemelerce uygulanmakta olan bir yazılı yasalar topluluğuna borçludur. Eski Grek toplumunda ise, yazılı yasaların görevini görenek ve âdetler yerine getiriyor; kişiler, özgürlüklerinin sağlanması ve korunması için gerekli güvenceyi kendi toplumsal sistemlerinin kurumlarında bulabiliyorlardı. En büyük güvenceleri ise, üst görevlere getirilecek kimselerin görevlendirilmelerinde ve yetkilendirilmelerinde seçimi ve görevden geri çekmeyi temel alan toplumsal kurumlarıydı.

Romalıların *rex*'leri (reges) de, aynı şekilde, ruhanî görevleri de olan askeri komutanlardı. Krallık olduğu ileri sürülen bu yönetimlerin de, aslında, aynı askeri demokrasi kategorisinden sayılmaları gerekmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, *rex*'i adaylığa senato seçer ve *comitia curiata*'nın onaması üzerine *rex* olması kesinleşirdi. En sonuncu *rex*'in zamanında bu makam kaldırılmıştır; bunun gerekesiye, Roma'da siyasal toplumun kurumlaşmasının-

dan sonra da demokratik ilkelerden varlığını sürdürebilenlere bu makamın ters düşmesidir.

Grek kabilelerinde krallığa en çok benzeyen (yönetimler —ç.) tiranlıklar olmuştur. Tiranlık yönetimleri, Yunanistan'ın şurasında burasında ve ilk dönemde ortaya çıkmışlardır. Bunlar, kaba güce dayanan, kendini zor gücüyle kabul ettiren yönetimlerdi; ama sahip oldukları iktidar orta çağın feodal prenslerinin iktidarını bile aşmıyordu. Ayrıca, bu ikisi arasında benzerlik olduğunu söyleyebilmek için, tiranlığın veraset konusu olabilmesi; bunun için de, görevin birkaç kuşak boyunca babadan oğula geçmiş olması gerekmektedir. Fakat bu tür yönetimler Grek düşüncesine çok aykırı ve uyumsuz düşüyor; demokratik kurumlara yabancı kalıyordu. Bu nedenle de, hiçbir Grekler arasında kalıcı olamamıştır. Bay Grote şöyle diyor: «Herhangi bir güçlü kimse, zor ya da hile ile yasayı değiştirip, kendi istek ve iradesine göre hükmeden bir yönetici olduğunda —gerçekten iyi bir yönetici bile olsa— halkta tiranın kendi iradesine gönül rızasıyla uyma duygusu uyandıramamaktadır. Böyle birinin yöneticiliği yasal bir temelden yoksun sayılmakta; böyle birini öldürmek, bunun dışındaki durumlarda kan dökmek toplulukça onanması olanaksız bir suç sayıldığı halde, erdemli insanların yapmaları gereken bir görev sayılmaktadır.»¹⁹ Yasal olmayan yöneticiliğin eski Grek ruhunda uyandırdığı karşıtlık duygusu, bu duygu soy birimlerinden kaynaklandığı için, demokratik ve monarşik düşünceler arasındaki uzlaşmazlıkla ölçülemeyecek kadar köklüydü. Ülke-toprağı ve mülkiyet öğelerine dayalı yeni toplumsal sistem (siyasal toplum) kurulduğunda Atina'lıların yönetimi bütünüyle demokrasi olmuştur. Bu yönetim, bir yeni kuramın ya da Atina düşüncesinin yeni bir buluşu olmayıp, soy örgütlenmesinin kendisi kadar eski, eskinin eskisi, bildik bir sistemdi. Çok eski günlerden beri, Atinalıların ataları için demokrasi ve demokratik düşünceler, hem bilgi olarak,

hem de pratik olarak bilinen bir şeydi. Şimdi yapılan şey, bunlara daha kusursuz bir biçim vermek; bunlardan, birçok bakımdan daha gelişkin bir yönetimin kurulmasında yararlanmaktan ibaretti. Uygunsuz bir öge olan aristokrasi de sisteme sızınayı becermiş; *basileus*'luk makamı ile yakınlık kurarak bu geçiş döneminde birçok olaylar çıkarmış; bu makam kaldırıldıktan sonra da varlığını sürdürmüştür. Ne var ki, demokrasinin kurulduğu yeni toplum yaşamına geçiş aristokrasinin ortadan kalkmasına yetmiştir. Öteki Grek kabilelerinden daha büyük bir başarıyla Atinalılar yeni yönetim biçimlerinin dayandığı düşünsel temeli mantıksal yönden varması gereken noktaya dek geliştirmişlerdir. Atinalıların o güne dek insan soyunun en seçkin, en gelişkin ve düşünsel yönden en yetenekli topluluğunu oluşturmalarının nedenlerinden biri budur. Atinalılar bu nedenledir ki, salt düşünsel başarıları yönünden bile bugün de insanlığın hayranlığını uyandırmaktadırlar. Bunun nedeni, daha önceki etnik dönemlerde birer tomurcuk olarak ortaya çıkan ve Grek düşünce yeteneğinin her köşesinde yer etmiş bulunan fikir ve kavramların, demokratik kuruluşlu bir devlet ortamında çiçeklenip meyva verme olanağına kavuşmaları olmuştur. Grek düşüncesinin en yüce gelişmeleri de bu ortamın sağlıklı etkileriyle gerçekleşme olanağı bulmuştur.

Cleisthenes'in kurumlaştırdığı yönetim biçimi, seçimle oluşan bir senato görünümü içinde reisler kurulunu sürdürdüğü, *agora*'yı ise bir halk meclisine dönüştürdüğü halde, baş yürütme görevlisi makamını reddetmiştir. Reisler kurulunun, *agora*'nın ve soylardaki *Basileus*'ların modern siyasal toplumdaki senatoya, halk meclisine ve kral, imparator ya da başkan şeklindeki yürütme baş görevlisine benzediği açıktır. Bu son görev, örgütlü toplumun askeri gereksinmelerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve insanlığın ileriye doğru evrimiyle birlikte geçirdiği gelişmeler çok öğreticidir. Bunlar, İrokua konfederasyonunda olduğu gibi, önce genel savaş reisinden Büyük Savaş Askeri'ne; ikincisi, Aztek konfederasyonundaki

Teuctli gibi, daha gelişkin kabilelerin oluşturduğu bir konfederasyonda görülen ve ruhani görevleri olan gene aynı askeri komutana: üçüncüsü, Greklerin *basileus*'u gibi, kabilelerin kaynaşmasıyla oluşmuş bir ulusta (kavimde) ruhani ve adli görevleri de olan, gene aynı nitelikte bir askeri komutana; ve son olarak da, modern siyasal toplumda yürütme baş görevlisi olan yetkiliye dönüşme aşamaları biçiminde belirli bir sırayla oluşmuşlardır. *Basileus*'un ardılı olan ve artık seçimle gelen Atina'nın *arkon*'u; modern cumhuriyetlerin, görev süresi boyunca kullandığı yetkileri kendilerinin seçilmiş olmalarından alan başkanları da bir bakıma, soy örgütlenmesine dayanan toplumsal yaşamın doğal ürünleri olarak oluşup varlık kazanabilmişlerdir. Günümüzde uygar devletlerdeki yönetim mekanizmasının üç temel aracı olan senato, meclis ve yürütme başgörevlisinin gelişmesinde ve kurumlaşmasında barbarlık dönemi insanların yaşadıklarına ve çektiklerine çok şeyler borçlu olduğumuzu unutmamalıyız. İnsanlığın tüm uluslarındaki, tüm kabilelerindeki bireylerde aynı olan sınırlı güce sahip insan aklı, aynı yollarda, değişiklikler açısından pek de zengin olmayan sınırlar içinde işlemektedir ve işlemelidir. Bu işleyişin sonuçları, uzayın birbirinden kopuk bölgelerinde, ve zamanın birbirinden hayli uzak çağlarında, ortak deneyimlerden oluşan bir mantık zinciri halinde dolaşıp durmaktadır. Bu dev mantık yumağında, doğal gelişme süreci sayesinde böylesine büyük sonuçlar üreten ve insanoğlunun ilk ve temel gereksinmelerini yaratmaya ve karşılamaya çabalayan düşüncenin ilk tohumları hâlâ görülebilir.

X. BÖLÜM

GREKLERDE SİYASAL TOPLUMUN KURUMLAŞMASI

Grek topluluklarının bazıları, soy örgütlenmesine dayanan toplumdan siyasal topluma geçişte esas bakımdan birbirine benzer bir değişim geçirmişlerse de, Atina'lıların değişimine ilişkin veriler çok daha iyi bir şekilde korunabildiği için, bu geçiş biçimini açıklamakta en iyi yol, örnek olarak, Atina tarihini incelemektir. Bilinen olayların çıplak bir özetini vermek amaca uygun düşebilir. Çünkü, böyle bir yol, yeni siyasal sistemin kuruluşunu da aşacak şekilde, yönetim (devlet) fikrinin gelişmesini incelemeyi gerektirmektedir.

Soy toplumu kurumlarının toplumun gittikçe karmaşıklaşan gereksinmelerini karşılamakta başarısız kalması, sivil iktidar odaklarının soylardan, fratrilerden ve kabilelerden alınıp toplumdaki yeni oluşturucu-birimlere verilmesi eğilimine yol açmıştır. Bu eğilim giderek güçlenmiş, çok uzun bir dönemde gelişimini tamamlamış ve karşılaşılan her güçlüğün adım adım çözümlendiği bir dizi toplumsal yaşam-deneyimleri sayesinde başarıya ulaşmıştır. Yeni sistemin kurulması eskisi sahneden çekilirken yavaş yavaş olmuş; bir süre, her ikisi birlikte varlığını sürdürmüştür. Bu iki özelliğin yan yana, birlikte kazanıldığı bilinmelidir. Bu konudaki çeşitli girişimlerin, özellik ve amaçlarında, soy örgütlenmesinin yeni toplumun gereksinmelerini karşılamakta nerelerde başarısızlığa uğradığını; soy, fratri ve kabilelerin yerine niçin yeni bir iktidar kay-

nağı bulmak gerektiğini ve bu işin nasıl başarıldığını gösteren ipuçları bulunmaktadır.

İnsan gelişmesinin nasıl bir çizgi izlediğine bakıldığında, barbarlığın Aşağı Döneminde kabilelerin, etrafı sivri kazıklarla çevrilmiş köylerde yaşadıklarını görüyoruz. Orta Dönemde ise kerpiç ve taşlardan yapılmış ve birbirine duvarlarla bitleştirilmiş ev toplulukları şeklindeki yerlerde oturdukları, bu duvarların (tarihte —ç.) bir çeşit sur ve burç başlangıcı olduğunu biliyoruz. Fakat barbarlığın Üst Döneminde kentler çepeçevre surlarla çevrilmiş, kesme taştan yapılan bu surlar insanlık tarihinde ilk kez bu dönemde ortaya çıkmıştır. Düşüncenin, hayli kalabalık bir nüfusun barındırılmasına yetecek bir alanın duvarlarla çevrilmesi ve herkesi eşitlik içinde korumak ve herkes tarafından ortak güçle korunmak üzere kesme taştan kuleleri, burçları, siperleri ve kapıları da bulunan surların örülmesi edimlerinde anlatım bulması, ileriye doğru atılmış büyük bir adım olmuştur. Bu düzeyde kentlerin kurulabilmesi ve varlığını koruyabilmesi düzenli ve gelişkin bir tarla tarımcılığının, evcil hayvan sürülerinin, ticaretin bulunmasını, ev ve toprak üzerinde özel mülkiyetin tanınmasını gerektirmekteydi. Kent, toplumun içinde bulunduğu koşulları değiştirdiği için, yönetim sanatında da yeni yeni istek ve gereksinmelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yöneticilerin, yargıçların, çeşitli kademelerde askeri ve sivil memurların bulunması; kamusal gelir kaynaklarıyla karşılanması gereken büyük askeri harcamalar bunların başında geliyordu. Kentsel yaşam ve bunun gerekleri karşısında reisler kurulunun görev ve sorumlulukları arttıkça artmış, kurulun yönetim gücünü aşacak bir düzeye erişmişti.

Daha önce gösterildiği gibi, barbarlığın Aşağı Döneminde, yönetim tek iktidara, reisler kuruluna dayanıyordu. Orta Dönemde, reisler kurulunun yanı sıra ortaya askeri komutan çıkınca, iki iktidarlı bir yönetime geçiliyor; Üst Dönemde ise reisler kurulu, halk meclisi, ve askeri komutan olmak üzere üçlü iktidar yönetimine geçilmiş bu-

lunuyordu. Fakat, uygarlığa geçişten sonra, yönetimdeki bu iktidar farklılaşması daha da artmıştır. Önceleri *basi-leus*'a verilen askeri iktidar, bu kez daha büyük kısıtlamalarla kara kuvvetlerinin başındaki generalle deniz kuvvetlerinin başındaki amiraller arasında bölüştürülmüştür. Bu farklılaşmanın daha da gelişmesiyle, Atina'lılar arasında, bu kez, yargının gücü, ayrı bir iktidar odağı olarak ortaya çıkmıştır. Bu erki ise, Arkon'lar ve *dikast*'lar* kullanmaya başlamışlardır. Yönetmelik yetkiler kentsel yönetimle ilgili yürütme sorumlularında toplanmıştır. Bütün bu yetkiler ve iktidar olanakları, o günlere gelinceye dek temsil yeteneğine sahip olduğuna inanıldığı için bu tür yetkilerle donatılmış bulunan özgün reisler kurulunun yetki ve iktidarından koparılıp alınmış; deneyim ve uygulama gelişmeleri arttıkça, bu süreç, adım adım, sürekli bir yoğunlaşma göstermiştir. Kent (site) yönetimiyle ilgili bu yeni görev yerlerinin (makamların) kurulup oluşturulması, yeni toplumsal yaşamın büyüyen hacminin ve artan karmaşıklığın sonucunda ortaya çıkmıştır. Gitgide artan ve büyüyen yeni sorunlar karşısında, soy örgütlenmesine dayanan toplumsal kurumlar birer birer gerileyip çökmeye başlamıştır. Bugüne dek yeterince açıklığa kavuşturulamamışsa da, bu dönemde birçok huzursuzlukların ve kargaşalıkların olduğunu; bunların otorite çatışmasından olduğu kadar, yetki ve iktidarın kötüye kullanılmasından da oluştuğunu biliyoruz. *Thukydides*'in geçiş dönemindeki Grek kabilelerinin içinde bulunduğu durumu birkaç çizgi ile de olsa ustaca yansıtan eseri¹ ve aynı yönde diğer yazarların yazdıklarına yansıttıkları tanıklıklar eski yönetim sisteminin gitgide başarısız kaldığını ve gelişmenin sürebilmesi için yeni bir yönetim sisteminin oluşturulmasının temel bir gereklilik durumuna geldiğini açıkça göstermektedir. Toplumun gerek refahı ve gerekse gü-

* **dikast**: Eski Atina'da yüksek mahkemede jüri ve yargıç görevlerini yürüten ve her yıl yeniden seçilen görevli. —ç.

1 «Thucydides», lib. i, 2-13.

venliği" için, yönetim erkinin daha geniş bir farklılaşma içinde bölümlenmesi; bunların her birinin daha açık bir biçimde tanımlanması ve resmî görevleri olan kimselerin sorumluluklarının daha sağlam ölçülere bağlanması; hepsinden önemlisi, görenek ve gelenekler yerine, bilgili ve yetkili bir organın çıkardığı yasalara dayanan, yazılı hukuka geçilmesi gerekmiş bulunmaktaydı. Grek düşüncesinde siyasal toplum ya da devlet düşüncesinin oluşması, bu ve bundan önceki dönemlerde kazanılmış bulunan deneysel bilgiler aracılığı ile gerçekleşebilmiştir. Bu da, yönetimin değişmesi gereğinin anlaşıldığı ilk günden başlayıp, bu sonucun tam olarak gerçekleştirildiği güne dek yüz-yıllar süren kesiksiz ve uzun bir dönemin ortaya koyabildiği düşünsel bir gelişmeyle olmuştur.

Atina'lılar arasında soy örgütlenmesinin terk edilmesinden sonra yeni bir toplumsal sistem kurma girişimlerinin ilki Theseus'a atfedilir. Bu nedenle de, bu ilk girişim gelenek döneminin bir olayı sayılır. Fakat Theseus'a atfedilen bu nitelikteki yasama düzenlemelerinin hiç değilse bazılarının gerçekten gerekli olduklarını doğrulayan olguların bir kısmını tarihin belirlediği dönem içinde de buluyoruz. Theseus'u bir dönemin ya da bir dizi gelişmelerin temsilcisi saymak için bu bile yetmektedir. Thukydides'e göre, Kekrops'un zamanından Theseus'a dek Attika halkı hep kentlerde ve kendi *archon* ve *prytaneum*'lerinin yönetiminde yaşamış; bir saldırı tehlikesi olmadıkça, yönetimi *basileus*'larına hiç bırakmamış, kendi işlerini kendi kurullarıyla kendisi yönetmiştir. Fakat, Theseus *basileus* yapıldıktan sonra, Attika'lıları birkaç kentteki kurullarını dağıtmaya, yönetim görevlilerinin işlerine son vermeye ve Atina'lılarla ilişkiler kurmaya; bunun için de, tek bir reisler kurulu ve tek bir *prytaneum* oluşturmaya; bütün kent (site) topluluklarının bu kurullara bağlı olması gerektiğine ikna etmiştir.² Bu bilgiler, önemli birçok gerçek-

2 «Thucyd.» lib. ii, c. 15. Plutarkhos hemen hemen aynı şeyleri söylemektedir: «Attika'da yaşayanların hepsini Atina'ya yer-

leri yansıtmaktadır. Başlıcaları, Attika halklarının bağımsız kabileler şeklinde örgütlendiği; her birinde ayrı bir ülke-toprağı, ayrı bir reisler kurulu ve bir *prytaneum*'un bulunduğu; her biri özerk bir yönetime dayanmakla birlikte, bütün bu kent toplumlarının savunma işlerinde birbirleriyle yardımlaşmak için konfederasyonlar oluşturduğu; ortak askeri güçlerine komuta edecek bir general ya da *basileus* seçtikleri yolundaki verilerdir. Ortaya çıkan toplum görüntüsü, demokratik olarak örgütlenmiş, toplumsal durumu nedeniyle bir askeri komutana gereksinme duyan, ama soy toplumundaki göreneği izleyerek, sivil alanda bu komutana iktidar tanımaktan kaçınan bir toplumsal örgütlenmedir. Theseus'un yönetiminde, Atina başkent olmak üzere, tüm Attika'lılar tek bir halk oluşturacak şekilde birbirleriyle kaynaşmış; bu durum, o zamana dek hiç başaramadıkları derecede yüksek bir gelişme düzeyine erişmelerini sağlamıştır. Kabilelerin kaynaşarak bir ve aynı ülke-toprağında yaşayan bir ulus haline gelmesi ise, zaman bakımından, kabilelerin her birinin ayrı ülke-toprağına sahip olma durumunu sürdürdüğü konfederasyonlar döneminden daha sonra olmuştur. Uluslaşma ise, buna göre, daha üst düzeyde bir organik süreçtir. Soylar, kız alıp verme yoluyla birbirleriyle ilişkilerini sürdürürken, diğer yandan, (kabilelerin --ç.) ülke-topraklarını belirleyen sınırların kaldırılması ve bütün kabileler üzerinde, yönetim yetkisi olan bir ortak kurula ve *prytaneum*'a geçilmesi

leştirdi ve daha önce şurda burda dağınık yerlerde oturan, kamu işleri için ani bir gereksinme ortaya çıktığında güçlkle bir araya gelen bu insanları aynı kentte yaşayan tek bir halk yaptı. ... Daha önceki yerleşme birimleri olan bucaklardaki birlikleri, kurulları ve mahkemeleri kaldırdı; topluluk işlerini, bütün bunlara tek bir *prytaneum* (yönetim binası) ve mahkeme binasında bakılacak biçimde örgütledi. İç kale ve ona bağlı olan surların içindekileri, yeni kentin ve eski kasabaların halkını Atinalılar adı altında birleştirdi.» — Plutarch. «Vit. Theseus,» cap. 24.

de bunlar arasındaki kaynaşmayı hızlandırmıştır. Theseus'a atfedilen bu yasa düzenlemesi, Attika'lıların soy örgütlenmesine dayanan toplumlarının bir derece alt düzeydeki organik biçimden, bir üst organik biçime geçişlerinin nasıl gerçekleştiğini açıklamaktadır. Bu olgu, Theseus'un gününde değil de, bir başka zamanda da olmuş olabilir; ama, zamanı ne olursa olsun, gerçekleşme şeklinin böyle olduğu kesindir.

Theseus'a atfedilen bir başka düzenleme, hem daha köktenci bir plânlama, hem de yönetimde çok daha temel nitelikte bir değişiklik yapma gereğinin anlaşıldığını göstermektedir. Theseus; halkı, hangi soylardan geldiklerine bakmaksızın, *Eupatridae*, *Geomori* ve *Demiurgi* diye «doğuştan zenginler, çiftçiler ve zanaatkârlar» biçiminde üç sınıfa ayırmıştır. Gerek sivil yönetimde, gerekse ruhani görevlerde yüksek ve önemli makamlar birinci sınıftan olanlara verilmekteydi. Bu sınıflandırma, yalnızca, toplumun yönetimindeki aristokratik ögenin ve özel mülkiyetin benimsenmeye başladığına işaret etmekle kalmıyor; aynı zamanda, soyların yönetsel iktidarına açıkça karşı çıkıldığını da gösteriyordu. Bu girişimin anlamı belliydi; soyların reislerini aileleri ile birlikte ele almak; değişik soylardaki servet sahiplerini birleştirip bunları bir sınıf haline getirmek; ve toplumun iktidar odaklarını oluşturacak görev ve makamların en önemlilerini bunların eline teslim etmek. Geri kalan nüfusun iki ayrı sınıfa bölünmesi de, gene, soyların etkilerini kırma amacını güdüyordu. Seçme yetkisi soy, fratri ve kabilelerden alınıp da, önemli görevlere gelme ayrıcalığına sahip birinci sınıfa tanınmış olsaydı, bunun ardından önemli sonuçlarla karşılaşılacaktı. Sınıflara canlılık kazandırmak için gerekli olduğu halde bu yola gidilmemişe benzetilmektedir. Ayrıca, kamusal görevlere gelmekte o zamana dek izlenen yolda temel bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. Bu düzenlemeyle kendilerine *Eupatrid*'ler adı verilenlerin, o zamana dek de bu tür görevlere getirilmekte olan belirli soylardan aynı kimseler olması akla yakın görünmekte-

dir. Öyle ki, soylardan, fratrilerden ve kabilelerden bu sınıflara gerçek bir iktidar devredilmediği ve bu sınıflar bir toplumsal sisteme temel teşkil etmekte soy'ların çok gerisinde kaldığı için olsa gerek, Theseus'un düzenlemele-ri en sonunda canlılıklarını sürdüremeyip ortadan kalkmak durumunda kalmıştır.

Theseus'un zamanını bilemediğimiz günlerinden Solon'un yasa düzenlemelerine (M.Ö. 594) kadarki süreyi kapsayan yüzyıllar, Atina'lıların geçmişlerindeki en önemli dönemdir. Fakat bu dönemdeki olayların ne zaman ve hangi sırayla oldukları bilinmemektedir. *Basileus*'luk görevi ilk Olimpiyat'tan (M.Ö. 776) hemen önceki günlerde kaldırılmış, yerine *archon*'luk getirilmiştir. *Archon*'luk, öyle anlaşıyor ki, bir soy içinde belirli bir ailenin yararlanabildiği bir «veraset» konusuydu. İlk on iki *archon*, *Medon*'dan gelme, yani *Medontidae* adını alıyordu. İlk *archon*, Codrus'un oğlu olduğunu ileri sürüyordu. Codrus ise, son *basileus* idi. Ömür boyunca görevde kalan *archon*'lar da *Basileus*'ların karşılaştığı sorunla karşı karşıyaydılar: göreve başlamadan önce, bir seçici kuruluş tarafından seçilmiş olmak, ya da, onama yetkisine sahip benzeri bir kurulun onamasından geçmiş olmak. Doğru görünen, bu göreve doğrudan doğruya verasetle gelmiş olmanın mümkün olmaması gerektiğidir. İsa'dan önce 711'de *archon*'luk görevi on yıllık bir süre ile sınırlandırılmış; *archon*'luk, böyle bir görev için en uygun görülen kişinin serbest seçimlerle kararlaştırılıp göreve getirilmesi esasına bağlanmıştır. Bu yıllar ise, tarih döneminin başlangıcına çok yakın bir dönem içinde bulunmaktadır. Görüyoruz ki, o sıralar, en yüksek görevlere halkın seçtiği kimselerin getirilmesi ilkesi, açık ve tam bir işlerlik taşımaya devam ediyordu. Düşünmemiz gerektiği şekilde, mülkiyetin gelişmesi ve aristokratik ilkeler etkinliğini artırmış ve rastlandıkları her yerde veraset konusu olmuş bulunuyor idiyeler de, yukardaki tarihteki durum, soy topluluklarının kuruluş ve ilkelerine hâlâ uygun düşmekteydi. Son *archon*'ların da göreve seçimle gelmiş olmaları, Atina'lıların daha

önceki uygulamaları açısından hiç de önemsiz değildir. M. Ö. 683 yılında bu makam seçimle gelinen ve bir yıl sürebilen bir görev durumuna getirilmiş, *archon*'ların sayısı dokuza çıkarılmış, görevleri ise, yürütme ve adalet işleri ile sınırlandırılmıştır.³ Bu olaylarda, bu makama ilişkin bilgilerin yavaş yavaş artıp geliştiğini görmekteyiz. Atina kabileleri, *archon*'luk görevini çok uzak ata'larından devralmıştı ve o zamanlar bu görev soy reisliği anlamına geliyordu. Haklı olarak düşünülebileceği gibi, reislik, soy içinde veraset konusuydu ve varisler arasında yapılacak olan bir seçime dayanıyordu. Soygelimi erkek soyçizgisinden izlenmeye başlandıktan sonra, ölen reisin oğulları ardıllar zinciri içinde yer almışlar; kişisel bir sakinca olmayan durumlarda, bu çocuklardan birisi, babalarının yerine seçilmeye başlanmıştır. Daha sonraları ise (M. Ö. 683 —ç.) bu görev ve makamın yerine yürütme baş görevlisini getirmişler; bu makamın seçimle gelinen, fakat herhangi bir soy ile bağlantısı bulunmayan bir makam olmasına karar vermişler; bu makamdaki görevlinin süresini önceleri on yıl, sonraları bir yıllla sınırlandırmışlardır. Bu değişiklikten önceki gelenekleşmiş görev süresi ise ömür boyunca devam ediyordu. Barbarlığın Aşağı ve Orta Dönemlerinde reislik görevinin seçimle gelinen ve reis olan kişinin davranış ve tutumunda bir bozukluk gö-

3 «M. Ö. 683'den demokrasinin sonuna dek sayıları değişmeyen dokuz *archon*'dan üçünün özel ünvanı vardı: 'Archon' diye anılan Archon Eponymus; daha çok 'Basileus' diye anılan Archon Basileus (Kıral); ve Polemarch. Kalan altısına ise genel bir adlandırma ile Thesmothetae denirdi. ... Aile, soy ve fratri ilişkilerinde her işe Archon Eponymus bakardı; yetim ve dul-ların yasal koruyucusuydu. Archon Basileus (ya da Kral Archon) dinsel duyguları incitilenlerin yakınmalarıyla adam öldürme suçlarına bakardı. Polemarch (Cleisthenes öncesinden söz ediyoruz) ise, ordunun komutanıydı. Aynı zamanda, yurttaşlarla yurttaş olmayanlar arasındaki anlaşmazlıklarda bu *archon*'a başvurulurdu.» Grote, «History of Greece.» 1. c., iii, 74.

rülmedikçe görevin devam edebildiği; bu sınırlamayı uygulamak için de soy'a azletme yetkisi tanıyan bir temele dayandığını görmekteyiz. Grek soylarında da, bu ilk dönemlerde reislik görevinin seçimle gelinen ve sürelendirme konusunda aynı ilkelere dayanan bir görev olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Kaldı ki, bu ilk dönemin içindeyken bile, Atina kabilelerinin önemli kamu görevlerini şu ya da bu kadar yıllık sürelerle kısıtlamaları ve adaylar arasında yarışmayı temel almaları bu konuda dikkat çekici bir gelişme kaydettiklerinin kanıtı sayılmalıdır. Böylece, Atinalılar seçimle gelinen ve temsili niteliği olan kamu görevi kuramını tüm olarak uygulamaya aktarabilmiş, bu kuramı gerçek temelleri üzerine oturtabilme başarısını göstermişlerdir.

Solon'un zamanında, ayrıca, Areopagus Yargılayıcılar Kurulu kurulmuş; görevleri sona ermiş eski *archon*'ların oluşturduğu bu kuruluş suçluları yargılamak ve ahlâk konularında sansür düzenlemeleri yapmakla görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra kara kuvvetlerinde, deniz kuvvetlerinde, yönetim organlarında ve çeşitli kamu kuruluşlarında yeni yeni yönetsel (idari) hizmetler oluşturulmuştur. Bu dönemin en önemli olayı *naucrarie* denen toplulukların kurumlaştırılmasıdır. Her kabilede bunlardan on ikişer tane kurulmuş, tüm Atina'da kırk sekiz tane olmuşlardır. Bunlar, aile reislerinden oluşan kümelerdi. Ordu ve donanmaya bunlar arasından asker çağrılır, vergiler bunlardan toplanırdı. *Naucrarie*'ler, yaşanan toprağın temel alınması anlayışı tam olarak geliştiğinde, ikinci büyük yönetim (devlet) planının oluşturulmasında temel alınacak olan mahalle ya da bucak topluluklarının başlangıcı olmuşlardır. Bunların kimin tarafından kurumlaştırıldığı bilinmemektedir. «Bunların Solon'dan önce de var olmaları gerekmektedir,» diyor Boeckh, «çünkü *naucrarie*'lerin başkanları olan görevlilerden Solon yasalarından önceki günlerde de söz edilmekte; Aristoteles'in bunların kuruluşunu Solon'a atfetmesini ise, Solon'un siyasal anayasasında bunların da benimsenmiş olmasına dayandırmak gerekmekte-

dir.⁴ On iki *naucrarie*, ille' de birbirine bitişik olmayan alanlarda yerleşmiş daha geniş bir bölüm olan *trittys*'i meydana getiriyordu. Bu da, aynı şekilde, (bucakların başlangıcı olan —ç.) *naucrarie*'lerden bir sonraki idari birim olan ilçenin (county) çekirdeğini oluşturuyordu.

Devletin yönetiminde kullanılan bu kuruluşlarda büyük değişiklikler olmuşsa da, halk soy örgütlenmesine dayanan bir toplumda ve soy kurumlarının çerçevesi içinde yaşamaya devam etmekteydi. Soylar, fratriler ve kabileler canlılığını korumakta ve iktidarın gerçek kaynağı olmaya devam etmekteydiler. Solon'dan önce, bir soy ve kabile ile bağı bulunmayan hiç kimse Atina toplumunun üyesi olmuyordu. Bu gibi kimseler, yönetimin dışında tutuluyorlardı. Reisler kurulu yönetimin eski ve zaman içinde saygın bir organı olarak varlığını koruyordu; fakat devlet iktidarı *agora*, halk meclisi, *areopagus* denen yargılayıcılar kurulu ve dokuz *archon* arasında artık eşgüdümlemiş bulunuyordu. Reisler kurulunun görevi, halka, onaması için gereken kamusal önlem ve tasarıları hazırlamak; bir bakıma yönetimin politikasına biçim vermektir. Kuşkusuz parasal kaynakların yönetiminde de yetkili olan kurul, kuruluşundan sonuna dek, yönetimin en önemli organı olmuştur. Bu sıralarda halk meclisi gitgide önem kazanmaya başlamıştır. Yetkileri, hâlâ, kendisine reisler kurulunca sunulan tasarı ve kamusal önlemlerle ilgili olarak kabul ya da red kararı almakla sınırlı kalmışsa da, kamu sorunlarında gitgide önemli bir etkinlik kazanmaya başlamıştır. Yönetimde, halk meclisinin önemli bir iktidar merkezi durumuna yükselmesi, Atina halkının bilgi ve düşünce alanındaki gelişmelerinin en canlı kanıtı oluyordu. Ne yazık ki, bu erken dönemde reisler kurulunun ve halk meclisinin görev ve yetkileri eskisi kadar tam olarak korunamamış, kısmen azalmaya başlamıştı.

M. Ö. 624'de Drakon, Atina'lılar için, en önemli özel-

4 «Public Economy of Athens», Lamb çevirisi. Little and Brown ed., s. 353.

liğı gereğinden fazla katı ve sert bir nitelik taşıması olan bir dizi yasa düzenlemesi yapmıştır. Drakon'un yaptığı yazılı yasa düzenlemesinin önemi, Grek'lerin âdet ve göreneklerin yerine yazılı yasalara geçilen döneme yaklaşmış olduklarını göstermesidir. Fakat, gerektiği zaman yasa yapma sanatını Atinalılar henüz bilmiyorlardı. Bu iş, yasama organlarının yapabileceği bir işti. Böyle bir şeyi, o zamanki bilgi düzeylerinde bilmeleri olanaksızdı. O sıralarda yapabildikleri, kişilere ve adlarına gölge düşürme tutkularına güvenerek yasa yapıcısı uygun adamlar bulmak, onlara baştan aşağı yeni ve bütüncül yasa düzenlemeleri yapma olanağı tanımaktı. İnsanlığın ilerlemesinde, bu sorun da, adım adım çözülebilecekti. M.Ö. 594'de Solon *archon*'luğa getirildiğinde toplumdaki sorunlar ve kötülükler dayanılmaz bir duruma gelmişti. Şimdi her şeyin önünde yer alan mal, mülk; tek sözcükle, mülkiyet tutkusu ve savaşıymıydı. Bu ise bir tek sonuç vermişti: Atinalıların bir bölümü, borçluluk yüzünden köle durumuna düşmüştü. Borçlarını ödeyemeyenler, alacaklılarının kölesi oluyordu. Ayrıca, birçok Atina'lı borçlarından ötürü topraklarını ipotek etmişti ve ipoteklerini çözüp topraklarını kullanamıyorlardı. Bunlar ve benzeri sorunlar nedeniyle toplum kendi kendini çöküntüye mahkûm etmişti. Bir kısmı yeni olan ve bu tür önemli mali güçlükleri ortadan kaldırmayı amaçlayan birçok yasaların yanı sıra, Solon, Theseus'un toplumu sınıflar şeklinde örgütleyen tasarısını da canlandırmak istedi. Bu kez, doğuştan zenginler, çiftçiler ve zanaatkarlar sınıflaması yerine, kişilerin malvarlıklarının miktarına göre yapılacak bir sınıflandırma öngörülmüştü. Aynı amaçla Servius Tullius zamanında Roma kabilelerinin de bu denemeden yararlanmaya çalıştıklarını göreceğimiz için, bu düzenlemeler aracılığı ile Solon'un soy toplumu yerine yeni bir sistem getirme uğruna giriştiği çalışmaları incelemekte yarar vardır. Solon, halkı servetlerinin büyüklüğüne göre dört sınıfa ayırmış, Theseus'u da aşarak bu sınıfların her birine belirli yetkiler ve yükümlülükler vermiş; soyların, fratrilerin ve kabilelerin top-

lumun sivil yönetimindeki yetkilerinin bir bölümünü mülkiyetli sınıflara aktarmıştı. İktidarın kaynağı olma durumu soy, fratri ve kabilelerden mülkiyetli sınıflara geçtiği oranda soylar zayıflamış; bunların çöküşleri başlatılmış oluyordu. Ama, kişilerden oluşan soyların yerine, gene kişilerden oluşan sınıflar getirildiği için, yönetim bu kez de kişilere ve salt kişilerarası ilişkilere dayanmak zorundaydı. Bu şema, bu nedenle, sorunun özüne inmeyi başaramamıştır. Üstelik, reisler kurulunun yerine dört yüzler senatosu oluşturulmuştu. Ama, bunun da üyeleri sınıf esasına göre seçilmiyor, dört kabileden yüzer kişi seçilme esasına göre yapılan seçime dayanıyordu. Fakat şurası unutulmamalıdır ki, bir yönetim sisteminin temeli olarak mülkiyet fikrinin ortaya çıkması ve bu fikrin mülkiyetli sınıfların yeni bir toplum sistemi oluşturma planına bağlanması Solon'un zamanında gerçekleşmiştir. Fakat bu plan mülkiyeti olduğu kadar, ülke-toprağı kavramını da kendisine temel alması gereken ve kişilerle, yalnızca malvarlıkları aracılığıyla değil, kişilerin üzerinde yaşadıkları ülke-toprağı ile olan bağları aracılığı ile de yönetsel ilişkiler kurması gereken siyasal toplum kavramına erişemediği için, başarısız kalmıştır. Üst görevlere, yalnızca ilk sınıftan kimseler gelebiliyordu. İkinci sınıfın üyeleri ordunun alt-birliklerinde yer alıyordu. Üçüncü sınıfın üyeleri piyade oluyor; dördüncü sınıf üyeleri ise, hafif silâhlı askerler olarak görev alabiliyordu. Sayısal bakımdan çoğunluk ise bu son sınıftaydı. Bunların kamu görevlerine getirilmeleri söz konusu değildi ve vergi de vermiyorlardı. Fakat üyesi bulundukları halk meclisinde, bütün yönetici ve kamu görevlilerinin seçimlerinde oy kullanabiliyorlar; bu kimselerin aklanmalarında söz sahibi oluyorlardı. Ayrıca, senatonun sunduğu tüm kamusal tasarı ve önlemlerle ilgili karar taslaklarını kabul ya da reddetmekte söz sahibiydiler. Solon anayasasında bunlar gerçek ve kalıcı bir iktidara sahiptiler; kamusal sorunlarda, kalıcı ve önemli etkileri vardı. Bütün özgür kişiler, Atina'lı soylardan ve kabilelerden herhangi birisinin üyesi olmasalar bile, yurt-

taş oldukları için ve yukarıda belirtilen niteliklere sahip halk meclisinin üyesi bulundukları için, artık, belli bir derecede yönetime katılma durumuna getirilmiş bulunuyorlardı. Solon'un yaptığı yasa düzenlemelerinin en önemli sonuçlarından biri, bu olmuştur.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise, halkın üç ayrı bölümden oluşan bir ordu biçiminde örgütlenmiş olmasıdır: süvari, ağır silâhlı birlikler ve hafif silâhlı birlikler. Bunların her birinin ayrı ayrı subayları; her birinin subayları için de ayrı ayrı rütbe sistemleri vardı. Burada Solon'un askerlik dışı tuttuğu birinci sınıftan kimselerin, diğer üç sınıfın yüklendiği askerlik görevine katılmadığı; devletteki yüksek görevleri kendilerine ayıran bencil ve yurtseverlikle ilgisi olmayan kimseler oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumun, elbetteki, değişikliklerden geçirilmesi gerekmektedir. Beş sınıf da dahil olma koşuluyla, bu örgütlenme planı Servius Tullius zamanında bir kez de Roma'da ortaya çıkmış; bu planla, beş sınıflı, fakat bütün sınıfları içinde toplayan bir ordu düzenlemesine geçilmiş ve tüm halk, subayları ve teçhizatı ile birlikte, ordu birimleri içinde yer almıştır. Gerek Solon'un anayasa yoluyla toplum düzenlemesinde, gerekse Servius Tullius'un yeni toplumsal örgütlenmesinde askeri demokrasi anlayışı, örgütlenme yönünden değişik yanları olmakla birlikte, kuramsal temelleri yönünden aslından hiç ayrılmamış olarak bir kez daha ortaya çıkmıştır.

Yeni sistemin temel öğelerinden birini oluşturan mülkiyet ögesinden başka, bölge ögesi de küçük siyasal bölümler aracılığıyla kısmen sisteme dahil edildi; daha sonra değiştirilen bu siyasal bölümlere yurttaşlar mülkleriyle katılıyor olsalar gerekti; bu yurttaşlar, asker toplanmasında ve vergi alımında bir ölçü oluştuyorlardı. Aynı yönetsel birimler, yeni toplum düzeninde yönetimin temelini oluşturmakla ülke-toprağı esasının, kısmen de olsa, bir pay almasını sağlamışa. Senato, artık *ecclesia* denen halk meclisi, dokuz *archon* ve Areopagus Yargılayıcılar Kurulu ile birlikte, bütün bu gibi düzenlemeler ise Atina'lıların o.

zamana dek bildiklerinden çok daha gelişkin ve işletip yürütebilmek için çok daha üstün bir düşünsel düzeye erişmiş olmayı gerektiren bir yönetime sahip olabilmelerini sağlamıştır. Bu, aynı zamanda Atinalıların önceki fikir ve kurumlarıyla uyum içinde bulunan temelde demokratik bir yönetimdi; hatta, bu fikir ve kurumların mantıksal sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve ancak bu bağlamda açıklanabilir. Fakat, kendi içinde bütünüyle tutarlı bir sistem sayılmasını önleyen üç özelliği vardı: birincisi, ülketoprağını temel alınıyordu; ikincisi, devletin en üst yerlerinin hepsi halka açık tutulmuyordu; üçüncüsü, birincil örgütlerde yerel özyönetim ilkesi bilinmiyor, sadece *naucrarie*'lerde az ve noksan bir biçimde bu ilkeye uyulduğu görülüyordu. Soy'lar, fratriler ve kabilelerin eskiye oranla iktidarları azalmışsa da bunlar canlılıklarını tamamen koruyabiliyorlardı. Büyük bir ilerleme sayılacak olan siyasal toplum sistemi kuramının geliştirilebilmesi için yaşanması gereken yıllar, geçirilmesi gereken yaşam-deneyimleri vardı. Bu nedenle, Solon düzenlemeleri döneminin toplumu bir geçiş dönemi toplumuydu. İnsanların yarattığı kurumlar, aynı biçimde, fakat değişik koşullar altında çalışan insan aklının düşünsel işlemleri aracılığı ile, yavaş, ama kesiksiz bir gelişme kaydetmekteydi.

Soy'ların kaldırılması, yerlerine yeni bir yönetim planının getirilmesi için önemli bir neden vardı. Bunu Theseus anlamışa benzemektedir. Solon'un anlamış olduğu ise kesindir. Grek kabilelerinin durumlarının bozulması nedeniyle gelenekler döneminde ve Solon'un zamanında kaçınılmazlaşan birtakım halk hareketleri yüzünden pek çok kimse kendi ulusunu terk edip başka topluluklara katılmıştı. Bunlar, yeni geldikleri soylara katılamıyorlar; eski soy'ları ile ilişkilerini de yitirmiş bulunuyorlardı. Bu durum, kişisel serüvenler, ticaret tutkusu ve savaşlar nedeniyle hızlanmış; her kabilede, herhangi bir soy ile bağlantısı olmayan insanlar türemiş, kalabalıklaşmaya başlamıştı. Bütün bu kişiler daha önce de belirttiğimiz gibi yönetime katılma yetkisinden yoksundu; çünkü yönetime katıl-

ma, bir soy ya da kabile üyesi olmayı gerektiriyordu. Bu durumu Bay Grote de fark etmiştir: «Fratriler ve soylar, ülke nüfusunun tümünü belki de hiçbir zaman kapsayamamışlardır. Bunların dışında kalan nüfus Cleisthenes'e yakın günlerde ve daha sonraları gittikçe artmıştır.»⁵ Daha Lycurgus'un zamanında bile Akdeniz adalarından ve İyonya'dan gelip Yunanistan'a yerleşen önemli bir göçmen nüfus vardı. Bunlar, bağlantısızların miktarını artırmaktaydı. Aileleri ile birlikte gelenler ise, soylarının bir bölümünü buraya getiriyorlar; ama, geldikleri yeni toplumda soy'larına yer verilinceye dek soy toplumunun dışında kalıyorlardı. Bu durum oldukça yaygınlaşmışa benzemektedir. Yunanistan'daki soy topluluklarının sayısının umulmayacak ölçülerde olması bundandır. Soylar ve fratriler kapalı topluluklardı. Yeni ve yabancı soylara yerli soylar içinde yer verilseydi, yerli soy ve fratrilerin arılığını koruma olanağı kalmayacaktı. Seçkin kimselerin kendileri için Atinalı soy'lardan birine girebilme, ya da kendi göçmen soy'una Atinalı kabilelerden birinde yer bulabilme olanağı vardı. Ama yoksul sınıflardan kimseler için bu iki yol da kapalıydı. Hiç kuşkusuz, daha Theseus döneminde ve özellikle Solon'un zamanında bile, köleler dışındaki bu bağlantısız sınıf kalabalıklaşmış bulunuyordu. Soy'ları, ya da fratrileri olmayan bu kimselerin bu örgütlere özgü dinsel ayrıcalıkları da yoktu. Bu sınıftan kimselerin, toplumun güvenliği için gitgide büyüyen tehlikeli bir huzursuzluk kaynağı olacakları açıktı.

Theseus ve Solon'un düzenlemeleri, sınıflar aracılığı ile bu kimselere yurttaşlık hakkının kazandırılması için bazı önlemler öngörmüşse de, bu önlemlerle de bu kesimin soylara ve fratrilere üyelikleri sağlanamadığı için, bu önlemler de noksan kalmıştır. Bay Grote şunu da belirtiyor: «Eski Soyların ve Fratrilere, Solon düzenlemesindeki şekilleriyle, siyasal konumlarının ne olduğunu kesin olarak anlamak kolay değildi. Dört kabile bütün soyları ve

5 «History of Greece», iii, 65.

fratrilere kapsadığı için, herkes, üyesi olduğu soy ve fratri hangi kabilenin içindeyse, ancak o kabilenin üyesi olabiliyor; herhangi bir soy ya da fratrinin üyesi olmayanlar ise hiçbir kabileye giremiyordu. O sıralar *bouleteria* öncesi ya da senato öncesi bir kuruluş olan dört yüz üyeli bir organ vardı. Her kabileden yüz kişi geliyordu. Herhangi bir soyun ya da fratrinin üyesi olmayan kimseler içinse, buna girmek olanaksızdı. Eski gelenek gereğince, dokuz *archon*'un ve *areopagus* yargılayıcılar kurulu üyeliklerine seçilebilme konusunda da aynı durum söz konusuydu. Böylece, kabilelerin üyesi olmayanlar için, sadece halk meclisi kalıyordu: bu kimseler, vatandaş sayılıyorlar, *archon*'lar ve senatörlerin seçiminde ve her yıl yapılan aklamalarında (ibra) oy kullanabiliyorlar, fakat *archon*'ların kendilerine yaptıkları birşeyden dolayı *archon*'lara karşı tazminat davası açamıyor, şikâyetini bir kefil ya da *prostates* denen bir Atinalı yurttaş aracılığı ile yapabiliyorlardı. Anlaşıyor ki, Atina'lıların dört kabilesi içinde yer almayan kimseler, toplumsal konumları ve servetleri ne olursa olsun, ancak, Solon'un nüfusu sınıflara ayırmasında en yoksul sınıf olan dördüncü sınıf üyeleri kadar siyasal ayrıcalıklara sahip bulunuyorlardı. Az önce de belirtildiği gibi, Solon'un zamanından daha önceleri bile, çok olasıdır ki, soy ve fratrilere yer alan Atina'lıların sayısı oldukça kalabalıktı: bunlar, soylar ve fratrilere kendi üyelerinin dışındakilere kapalı ve genişlemesi güç kuruluşlar olduğu için, gittikçe artmışlardı. Oysa, yeni yasa düzenleyicisinin izlediği siyaset Yunanistan'ın diğer bölgelerindeki beceri ve girişim sahibi Grekleri de getirip Atina'ya yerleştirmekti.»⁶ Romalılardaki pleplerin ortaya çıkışı da aynı nedenle olmuş; plepler de herhangi bir soya üye olmadıkları için *Populus Romanus* (Roma Halkı) içinde yer alamamışlardır. Bu durum, soy örgütlenmesinin, toplumun yeni gereksinimlerini karşılamadaki yetersizliklerinin nedenlerinden birinin kaynağı olmuştur. Solon'un zamanında toplum ken-

di yönetim yeteneğini aşan sorunlarla karşı karşıya kalmış; toplum sorunları, soyların olduğu dönemdeki toplumdaki çok daha gelişkin bir toplumun sorunları olma niteliği kazanmaya başlamıştır. Soylar, halk artık siyasal toplum organlarıyla yönetilmesi gereken bir duruma geldiği halde, devleti oluşturacak bir temele sahip bulunmuyorlardı.

Diğer yandan aynı soydan, fratriden ve kabileden olan kimseleri mekanca hep aynı yerde tutmak gitgide güçleşiyordu. Yönetimin gelişmesindeki organik dizilerden biri olarak bu, kişileri belirli bir yere kayıtlama işi son derece gerekliydi. Daha önceki dönemde soy üyelerinin ortak belirli bir toprağı vardı, fratrilerin de ortak dinsel kullanımlar için ayrılmış belirli toprakları vardı. Kabilelerin de, olmasıdır ki, gene ortak bir toprağı vardı. Aynı birimler kentler kurduklarında ya da ülkecikler oluşturdıklarında, toplumsal örgütlenmelerinin sonucu olarak mekan bakımından soylar, fratriler ve kabileler olarak birlikte gelişiyorlardı. Her ailede iki soy temsil edildiği için, her soyda soyun tüm üyeleri bulunmuyor, fakat soy topluluğunun nüfusu içinde kimler varsa hepsi bir yerde yaşıyorlardı. Aynı fratrinin üyesi olan soylar elbetteki birbirine bitişik, ya da en azından yakın yerlere yerleşiyorlardı. Bu durum aynı kabilenin üyesi olan fratriler için de böyleydi. Fakat Solon'un zamanında kişiler bir başlarına ev ve toprak satın almaya başlamışlar; soylarındaki hanelerinden kopamasalar bile, yaşadıkları topraklardan ayrılmaya, buralara yabancılaşılmaya başlamışlardı. Bireylerle toprak arasındaki ilişkiler değiştikçe ve aynı soy üyelerinin gidip başka başka yerlerde mal ve mülk sahibi olmaları arttıkça, kuşkusuz, soy üyelerinin mekanca aynı yerde tutulmaları gittikçe güçleşmeye başlamıştı. Bu nedenle, Atina toplumunun toplumsal sisteminin oluşturucu birimi mekan ve karakter bakımından düzensizleşiyor; toplumun bu durumunu durdurmak olanaksızlaşıyordu. Bu durum eski yönetim planının başarısızlığının nedenlerinden biri olmuştur. Malvarlıklarını ve içinde yaşayan nüfusunu sabit tut-

mayı hedef alan kent ve kasabalar, soyların bu konudaki başarısızlığına karşı, bu sorunu böyle çözümleyebilmiş oluyorlardı. Kentlerde toplum daha önceki basit konum-dakine oranla büyük gelişmeler kaydetmişti. Kent toplu-munda yönetim soy örgütlenmesinin kurumlaştırdığı yö-ne-tim aygıtından çok başkaydı. Bu örgütlenmenin ortadan kalkmasını önleyen Atina kabilelerinin Attika'ya ilk yer-leştikleri günden Solon'un zamanına dek savaşlardan bir türlü kurtulamamaları olmuştur. Etrafı surlarla çevrili kentlerini kurduktan sonra nüfusun ve servetin hızla art-ması soylar için yeni bir sınav olmuş; (bu olgu —ç.) hızla uygarlık düzeyine yaklaşmakta olan bir halkı yönetmekte soy toplumunun yetersiz kalacağını göstermişti. Ama bü-tünüyle ortadan kaldırılmaları için daha çok uzun bir dö-nem geçmesi gerekiyordu.

Siyasal toplumu kurmakta bu güçlüğü yenmenin ne denli önemli bir sorun olduğunu, en iyi, Atinalıların başın-dan geçenler göstermektedir. Solon'un gününde Atinalılar yetenekli birçok insan yetiştirebilecek duruma gelmişler-di. Sanat alanında önemli bir gelişme göstermişlerdi. De-niz ticareti ulusal çapta bir önem kazanmış, tarım ve üre-tim etkinlikleri ilerlemiş, yazı dili ve edebiyat ileri bir dü-zeye ulaşmıştı. Atinalılar gerçekten de uygar bir topluluk olmuşlardı ve bu durum iki yüz yıldan beri böyleydi; ama yönetim kurumları hâlâ soy toplumundan kalma k'urum-lardı ve barbarlığın Son Döneminde başat durumlarını sürdüren kurumlardandı. Atinalılar topluluğuna Solon'un yeni sistemi büyük bir canlılık getirmişti; ama, buna rağ-men Atinalıların düşüncesinde devlet kavramının tam ola-rak ortaya çıkması için, birçok huzursuzluklar ve isyan-larla dolu yüz yıla yakın bir sürenin daha yaşanması ge-rekmıştır. *Naucrarie* yerleşme birimlerinden, en sonunda siyasal sistemin birimi sayılacak olan kasaba ya da ilçe kavramına ulaşılmıştır. Ancak bu düşünceyi tam olarak benimseyebilecek ve ona organik bir içerik kazandıracak olan kimsenin gerçekten çok büyük bir kişisel etkinlik ve düşünsel yetenek sahibi biri olması gerekiyordu. Bu kişi,

sonunda Cleisthenes'in (M.Ö. 509) kişiliğinde somutlaşmıştır. Atinalı yasa düzenlemecilerinin ilki olan Cleisthenes, uygar ulusların örgütlenmesine esas olan, insanlığın geliştirdiği ikinci yönetim (devlet) örgütlenmesinin kurucusu olmuştur.

Cleisthenes sorunun temellerine inmiş, Atina siyasal sistemini, topluluğun bağımsız varlığının sona erdiği güne dek sürecek nitelikte bir temel üzerine kurmuştur. Cleisthenes, Attika'yı yüz bucağa ayırmıştır. Bunların her birinin belirli bölgeleri, belirli sınırları ve özgün adları vardı. Her yurttaş, yaşadığı bucağa kendini ve malvarlığını kaydettirmek zorundaydı. Bu kayıtlanma, ilgili kişinin medeni hakları için hem temeldi, hem de bir kanıttı. Bucak birimi, *naucrarie*'lerin, ya da kasaba biriminin yerini almıştır. Bucak sınırları içindeki nüfus, modern Amerikan kasabaları gibi, yerel özyönetim hakkına sahip bulunan örgütlü bir siyasal topluluktur. Bu özellik, sistemin en can alıcı ve önemli özelliği idi ve sistemin demokratik karakterini açığa vuruyordu. Ülke-toprağına dayalı toplumsal örgütlenmeler dizisinin ilkinde, yönetimi halkın eline bırakıyordu. Bucak halkı kendi içinden bir *demarch* seçiyordu. Bu kimse nüfus kayıt işlerini görüyordu. Görevlileri ve yargıçları seçecek olan bucak halkını toplanmaya çağırmak; seçmen yaşına gelmiş yurttaşları seçmen kütüğüne yazmak, yargıç ve yöneticilerin seçimi için çağrıda bulunmak *demarch*'ın göreviydi. Yurttaşların seçmen olarak kaydı belirli bir yaştan sonra oluyordu. Bucak halkının seçmen olabilen yaştakileri toplanıp bir haznedar seçiyorlar; böylece, vergi oranı ve toplanması işini; devlet hizmeti için o bucağa düşen asker miktarına denk bir birlik kurmak ve donatmak işini kendileri düzenliyorlardı. Bucak sınırları içinde ortaya çıkan ve belli bir miktarı aşmayan değerdeki anlaşmazlıklara bakınmakla görevli otuz *dikast* ya da yargıç vardı ve bunları bucak halkı seçiyordu. Demokratik bir sistemin özü olan bu gibi yerel özyönetim yetkisinden ayrı olarak, her bucak topluluğunun bir tapınağı, dinsel tapınma biçimi ve kendi rahibi vardı. Ra-

hibi de yerel halk seçerdi. Küçük ayrıntılara girmeden diyebiliriz ki, bucak kuruluşu ile birlikte bucak toplulukları ilk kez, yerel öz yönetim yetkilerini tüm olarak kazanıyorlar; hatta bu alanda günümüz Amerikan kasabalarından bile geniş haklara sahip oluyorlardı. Din özgürlüğü de dikkat çekici bir noktadır. En doğru bir çözümle, din işleri de, kendisine inanan halkın denetimine bırakılmıştı. Bucak sınırları içindeki kayıtlı yurttaşların hepsi özgür insanlardı. Hakları ve ayrıcalıkları yönünden eşitler. Ancak, en üst düzeydeki görevlere seçilmede bu tür bir eşitlik yoktu. Atina siyasal toplumunun örgütlenmesinde birim olan bucakların özellikleri buna benzer şeylerdi. İnsan aklının ve sağduyusunun parlak bir ürünü sayılabilecek bu birimler, çok geçmeden özgür bir devlet kurulurken örnek alınacaklardı. Özgür bir devlet kurmak isteyen her halkın karşı karşıya kalacağı noktada demokratik bir örgütlenme biçimi ile yola çıkan Atinalılar, yönetimin denetimini yurttaşların eline vermişlerdi.

Toprağa dayalı organik dizinin ikinci kolu, on bucağı kapsıyordu ve daha geniş bir coğrafi bölge meydana getiriyordu. Adını ise, eski soy sisteminin terminolojisini kısmen de olsa sürdürmek için, yerel kabilelerden birinden alıyordu.⁷ Her bölge Attika kahramanlarından birinin adını taşıyor ve günümüzdeki ilçe birimine benziyordu. Her ilçedeki bucaklar çoğunlukla birbirlerine yakın, bitişik coğrafi alanlara yerleşmiş bulunuyorlardı. Bu bakımdan da, hâlâ, soy'a dayanan sistemdeki yerleşme biçimini andırıyorlardı. Fakat, bazan, herhangi bir ilçedeki bu on bucaktan biri ya da birkaçı, bu yönetsel sisteme geçişten

7 Latinlerdeki «tribus» (kabile) terimi, başlangıçta, halkın üç kabileden oluştuğu dönemde «üçüncü kısım» anlamına gelmekteydi. Zamanla, Latin kabileleri akrabalık ilişkilerine göre değil de, Atinalı yerleşik kabileler gibi, yerleştikleri bölgelere göre anılmaya başlanınca sayısal anlamını yitirdi ve Cleisthenes'in **phylon**'u gibi yer belirleyici bir terim anlamına gelmeye başladı. Bak: Momsen, «Hist. of Rome,» 1. c., i. 71.

önce birlikte yaşadıkları ve kan yakınlığına göre düzenlenmiş evliliklere dayanan akrabalarının yaşadıkları yerlere yeniden yakın olabilmek için, kendi ilçesinin uzak bir yerine çekilip oralara yerleşiyordu. Ama bu, ender görülen bir durumdu. Her ilçenin halkı ayrı bir siyasal topluluk oluşturuyor; bunların belirli bir derecede kendi kendini yönetme yetkisi oluyordu. Bu ilçelerde halk, süvari birliğine komuta eden bir *phylarch*, piyade birliğine komuta eden bir *taxiarch* ve bunların her ikisinin de üzerinde olan komutan konumunda bir general seçiyordu. Ayrıca, her ilçe üç sıra kürekli beş adet savaş gemisi yapıp donatmak ve bunları hazır durumda tutmak zorundaydı. Bu iş için de, bir de *trierarch* seçerlerdi. Cleisthenes senato üyelerinin sayısını beş yüze çıkarmış, ve her ilçeye elli senatörlük ayırmıştı. Bunlar, kendi ilçelerindeki halk tarafından seçilirdi. Bu geniş siyasal örgütlenimin daha başka işlevlerinin de bulunduğuna hiç kuşku yok. Ama bunlar yeterince anlatılmış, açıklanmış değil; bilemiyoruz.

Toprağı temel alan dizinin üçüncü ve son üyesi ise, Atinalılar topluluğu ya da devletti. Bu, on yerel kabile ya da ilçeden oluşuyordu. Atinalılar topluluğu örgütlü bir siyasal birimdi ve Atina yurttaşlarının tümünü kapsamına alıyordu. Senatosu, *ecclesia*'sı, Areopagus Yargılayıcılar Kurulu, *archon*'ları, yargıçları, belirli sayıda ve seçilerek göreve getirilmiş kara ve deniz birlikleri komutanları vardı.

Böylece, Atinalılar bölgesel ve mülkiyete dayalı yönetimin ikinci büyük planı olan devlet örgütlenmesini gerçekleştirmiş oluyorlardı. Kişilerden oluşan kümelere dayalı eski toplum örgütlenmesi yerine, bölgesel birim kümelerini temel almış bir yeni toplumsal örgütlenme biçimi oluyordu bu. Bir yönetim planı olarak, kaçınılmaz şekilde kalıcı ve sürekli nitelikte olan ülke-toprağı (bölge) birimlerine ve az çok yerleşmiş mülkiyete dayanıyordu; artık kasabalara bölünmüş yurttaşlarına onların bölgesel ilişkileri aracılığıyla hizmet götürüyor, ya da alıyordu. Devletin yurttaşları olabilmek için, artık, bir bucağın yurttaşı olmak ge-

rekiyordu. Kişi, kendi bucağı içinde oy veriyor, vergilendirilmesi kendi bucağı içinde oluyor, askere sevki de kendi bucağı tarafından yapılıyordu. Aynı şekilde, seçilip senato üyeliğine başlaması, kara kuvvetlerindeki ya da deniz kuvvetlerindeki birliklerin komutanlıklarına seçilip görevlendirilmesi de kendi yerel kabilesinin bir üst derecedeki birimi olan ilçeden oluyordu. Kişinin bir soy ya da fratri ile olan ilişkileri, onun yurttaş olarak yüklendiği görevleri yerine getirmesinde gitgide daha az bir rol oynamaya başlamış bulunuyordu. İki ayrı toplumsal örgütlenme sistemi arasındaki çelişki, bu iki sistem arasındaki fark temel nitelikte bir fark olduğundan, iyice görülür bir duruma gelmiş bulunuyordu. Halkın ülke-toprağı birimlerine dayanan siyasal örgütlenimler içinde bir araya gelip, kaynaşmış bir topluluk oluşturması, böylece, sonunda tamamlanmış oluyordu.

Toprağa dayanan toplumsal örgütlenme dizisi, böylece, modern uygarlığa geçmiş uluslardaki yönetim örgütlenmesi düzeyine erişmişti. Örneğin, bizde de ilçe, il, eyalet ve Birleşik Devletler bulunmakta; bu birimlerin her birinde yaşayan yurttaşlar topluluğu, yerel özyönetime sahip örgütlü siyasal birimler sayılmaktadır. Bu birimlerden her biri kendisinin en üst birim sayıldığı belirli alanlarda bütün işlev ve görevlerini yerine getirecek bir etkinliğe sahip bulunmaktaydı. Fransa da ise, bucak, ilçe, il ve İmparatorluk, şimdiyse, Cumhuriyet şeklinde örgütlenme olmuştur. Büyük Britanya'da ise bu dizi, *parish* (yerel halk yönetimi), *shire* (bölgesel yönetim), krallık ve üç krallıklar olarak ortaya çıkmıştır. Saxon döneminde, yüzler (the hundred), kasaba⁸ benzeri bir kuruluş olmuş, yerel özyönetim yetkisi kazanmışlar; fakat, yalnızca mahkemeler bu yetki alanlarının dışında kalmıştır. Bu çeşitli birimlerde yaşayanlar, birer siyasal birim sayılmışlar; ancak en üst birimin altında kalanların yetkileri çok sınırlı olmuştur. Monarşik kurumların etkisiyle güçlenen merkeziyetçi eği-

limler nedeniyle, uygulamada bütün alt-birimler güçsüzleştirilmiştir.

Cleisthenes'in yasa düzenlemesinin sonucu olarak soy, fratri ve kabileler, bunların yetkileri kendilerinden alınıp, bucaklara, yerel kabilelere ve devlete verildiği için, iktidarlarını büyük ölçüde yitirmiş; siyasal iktidarın kaynağı olma durumuna bucaklar, kabileler ve devletin kendisi yükselmiştir. Bununla beraber, bu duruma düştükten sonra da çözülüp dağılmamışlar; sülâlelerin ve kişilerin soyağaçlarının izlenmesinde, dinsel yaşamın gereklerini yerine getirmede yüzyıllar boyunca etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Demosthenes'in kişi ve mülkiyet haklarıyla, ya da, nesep ve mezar hakları ile ilgili konularda yaptığı birçok konuşmadan o günlerde bile, soyların ve fratrilerin hâlâ canlılıklarını korudukları anlaşılmaktadır.⁹ Bu birimler yeni sistem tarafından da dinsel kuttörenler, belirli ceza yargılamaları ve toplumsal işlerle ilgili alanlarda eski yetkilerinden soyutlanmadıkları için, bütün bütün ortadan kalkmamışlardır. Oysa, gerek Theseus'un, gerekse daha sonra Solon'un kurumlaştırdığı sınıflar, Cleisthenes'ten sonra, hepten ortadan kalkmışlardır.¹⁰

Bazı yazarlar yeniliklerin bir kısmını Cleisthenes ve Theseus'a yakıştırsalrarsa da, Atina demokrasisinin kurucusu genellikle Solon sayılmaktadır. Oysa, Theseus, Solon ve Cleisthenes'i Atina halkının demokrasiyi kurma hareketinin önderleri değil de (çünkü Atina demokrasisi bunlardan daha eskiydi), yönetimin (devletin), soy örgütlenmesi toplumu yerine, siyasal örgütlenme toplumuna dayanması için başlattıkları hareketin önderleri saymak gerçeğe daha yakın olacaktır. Bunların hiçbirisi, soylardan miras kalan demokrasinin yaşayan ilkelerini değiştirmeye kalkışmamıştır. Her biri, kendi döneminde, soy toplumu yerine siyasal toplumun getirilmesini gerektiren ve devle-

9 Bak: özellikle, Eubulides'e ve Marcatus'a karşı söylevler.

10 Hermann, «Political Antiquities of Greece», 1. c., s. 187, bölüm 96.

tin kurulmasına yönelmiş büyük harekete katkılarda bulunmuş kimselerdir. Sorunun can alıcı noktası, ilçe yönetsel birimi diye bir birimin bulunması ve ilçelerde yaşayanların bir siyasal birim oluşturacak şekilde örgütlendirilmeleri idi. Bu bize basit bir buluş gibi görünebilir. Ama fiilen yaratılmadan önce, «ilçe» kavramı Atina'lılar için, o günkü düşünsel yeteneklerinin varabileceği en son noktaydı. Bu, Cleisthenes'in dehasının ve gerçekten üstün bir düşünürün önemli bir ürünüydü. Cleisthenes getirdiği yeni siyasal toplumla, önemli bütün ilkeleriyle zaten var olan, fakat gerçekten uygulamaya aktarılabilmesi ve etkinlik kazanabilmesi için yönetimin kuruluş planında değişiklik yapılmasını gerektiren demokrasinin fiilen varlık kazanmasını sağlamıştır. Bence, büyük tarihçi Bay Grote'un yanıltıcı varsayımının etkisiyle düştüğümüz yanlışlığın nedeni buradan çıkmaktadır. Bay Grote'un Grek kurumlarına ilişkin genel görüşleri; özellikle, Grek kabilelerindeki ilk yönetimlerin *aslında monarşik*¹¹ oldukları görüşü son derece doğrudur. Bu varsayım karşısında, Atina'lıların büyük düşünsel başarılarında payı olan Atina demokrasisinin nasıl olup da ortaya çıkabildiğini açıklamak için, kurumlar düzeyinde köklü bir devrimin gerçekleşmiş olduğunu kanıtlamak gerekmektedir. Ama, böyle bir devrim hiçbir zaman olmamıştır ve kurumlarda da hiçbir zaman köktenci bir değişiklik yaşanmamıştır. Çünkü bu kurumlar *aslında zaten her zaman demokratik nitelikte olmuşlar ve böyle kalmışlardır*. Elbetteki, kötülükler olmuştu, huzursuzluklar olmuştu ve bunların ardından eski düzenin yeniden düzenlenmesi için çeşitli görüşler ileri sürülmüştü; fakat Atina'lılar kişisel özgürlüklerini, özgürlük anlayışlarını ve kendi kendini yönetme tutkularını hiçbir zaman yitirmemişlerdi. Bunlar, sanki, yüzyılların kazandırdığı vaz geçilmez miraslarıydı.

11 «İlkel Grek yönetimleri aslında monarşik nitelikte, kişisel anlayışa göre yönetilen, iktidarın kutsal bir hak olarak taşındığı yönetimlerdi.» «History of Greece,» ii, 69.

Bir süre, *basileus*'luk makamına gözleri takılan kimseler, bu makamdaki görevliyi diğerlerine oranla çok daha önemli bulma eğilimi göstermişlerdir. *Basileus*'lar tarihçilerin dikkatini çeken ilk görevliler olmuşlar; tarihçiler bunları birer kral olarak görmüşlerdir. Oysa bunlar hiçbir kutsal hükümdarlık hakkı, hanedandan gelme ya da hanedan kurma özellikleri olmayan görevlilerdi ve gelişmemiş denebilecek bir demokraside yöneticilik yapıyorlardı. Askeri bir demokrasinin generali olan *basileus*'lar, sistemin anlayışına denk düşen ve fiilen var olan kurumlarla çelişkili bir yanı olmayan kimselerdi. Bu makamın oluşturulması, kendi içlerinde demokratik nitelikte olan ve bu özelliklerini soy'a dayanan topluma da kazandıran soy, fratri ve kabilelerin temelindeki ilkeleri ortadan kaldırmış değildi. Ayrıca, gerektiğinde, kişisel haklara karşı girişilen edimler, halkta sürekli bir tepki yaratıyordu. *Basileus*'luk görevi, yönetimin yetkilerinin tam olarak belirlenip tanımlandığı; sistemin odağında reisler kurulunun bulunduğu; soy, fratri ve kabilelerin etkinliklerini tam olarak sürdürdükleri bir döneme aitti. Yönetimin karakterini belirlemek için bunlar yetiyordu.¹²

Cleisthenes'in yeniden düzenlediği yönetim ise, Solon'dan önceki yönetimden oldukça ayrı ve ters nitelikteydi. Bu geçiş sadece doğal olmakla da kalmıyor; halkın Cleisthenes ve Solon'un fikirlerini benimsemesi ve mantıksal sonuçlarına dek izlemesi halinde, kaçınılmazlaşıyordu. Yani devlet düzenlemesi, ne ilkeleri değiştirerek, ne de kurumsal araçları değiştirerek yapılmıştı. Reisler kurulu se-

12 Uygarlık döneminde Isparta'da *basileus*'luk makamı varlığını sürdürmekteydi. İki general vardı bu makamda ve belirli aile üyelerine verasetle kalan bir görev sayılıyordu. Yönetimdeki iktidar Gerousia ya da kurul ile, halk kurultayı, beş *ephor* ve iki askeri komutan arasında eşgüdümlemekteydi. *Ephor*'lar, tıpkı Roma *tribune*'leri gibi bir yıllık süreler için seçilip görevlendiriliyorlardı. Isparta'da krallık bazı niteliklere sahip olmayı gerektiriyordu. *Basileus*'lar orduya komuta ediyorlar, baş rahip olarak da tanrılara kurban sunuyorlardı.

natonun, *agora* ise *ecclesia*'nın içinde yer almış oluyor; en üst düzeydeki üç *archon* ise, sırasıyla, önceden olduğu gibi, devlet bakanı, diyanet bakanı, ve adalet bakanı oluyorlardı. Geri kalan altı *archon* mahkemelerle ilgili konularda adli görevler yüklenmişti; ayrıca, mahkemelerdeki yargılamâ işlevlerini yürütmek için, bir yıl süreyle seçilen, çok sayıda *dikast* görevlendirilmişti. En önemlisi, bu sistemin içinde yürütme organının başı sayılabilecek bir kimseye yer verilmemiş olmasıydı. Böyle bir kimseye benzetilebilecek biri varsa o da senato başkanıydı. Bu göreve ise, senatonun her günkü toplantısında yapılan oylama sonucunda yalnızca bir günlüğüne geliniyordu ve ikinci kez görevlendirilmek için en az bir yıl sıra beklemek gerekiyordu. Bu kimse, tek bir gün için, halk meclisine başkanlık ediyor; kalenin ve hazinenin anahtarı kendisinde duruyordu. Yeni yönetimde halk meclisi iktidarın özünü kendi eline geçirmiş ve Atinalıların yazgısına hükmedecek duruma gelmişti. Devlete süreklilik ve düzenlilik kazandıran yeni öge bucak ya da kasaba birimiydi. Bu ise, bucakların bağımsız ve kendi kendini yönetebilen birimler olması sayesinde gerçekleşmiş bulunuyordu. Aynı ilkelere göre örgütlenmiş ve aynı niteliklere sahip yüz bucak, Atinalılar topluluğunun genel gidişini belirlemekteydi. Bunlar birer yönetsel birim oldukları kadar, sistemin oluşturuçu öğeleriydi de. Daha önce de belirtildiği gibi, halkın kendi kendini yönetmeyi ve insanlar arasında haklar, ayrıcalıklar ve yasalar önünde eşitlik sağlamayı öğrenebilmesi bu birimler içinde başlayacaktı. Bu birimlerde yaşayan halk toplulukları, etkin bir genel yönetim oluşturmak için devlete gerekli olmayan toplum iktidarının bir bölümü ile, yönetimin denetimini kendi ellerinde tutmak zorunluluğundaydı.

Bu yeni siyasal sistemle, Atina, çok geçmeden, büyük bir etkinlik ve önem kazanmıştır. Atinalılara insanlığın eski ulusları arasında seçkin bir yer kazandıran bütün bu büyük düşünsel başarıların, demokratik kurumların can-

landırıcı ve güçlendirici havası sayesinde gerçekleştirilebildiği unutulmamalıdır.

Cleisthenes'in kurumlaştırdığı siyasal toplumla birlikte, soy örgütlenmesine dayanan toplum biçimi, barbarlık döneminden kalma bir paçavra parçasıymış gibi, bir kenara atılmıştır. Aynı Atinalıların ataları ve nice nice uzak ataları, kimsenin bilemeyeceği kadar uzun yüzyıllar boyunca hep soy örgütlenmesine dayalı toplumda yaşamış; uygarlığı oluşturacak tüm öğeleri, yazılı dil de dahil, bu toplumda yaratmışlar; uygarlığa geçişte bile, bu eski dönemden hız almışlardır. Soy örgütlenmesinin tarihçesi, önceki çağların yıkılmaz bir anıtı olarak kalacak; bizlere, insanoglunun en uzun süren ve en parlak başarılarla dolu bu dönemdeki çabalarını hiç unutmamamız gerektiğini anımsatacaktır. Gerçekten, soy örgütlenmesine dayanan toplum, insanlığın yarattığı en başarılı kurumlardan biri olmuştur.

Bu kısa ve yetersiz incelemede, Atinalıların tarihinde yer alan belli başlı olaylarla bunların gelişmesini ele almakla yetindik. Atinalı kabileler için geçerli olan olgular, temelde burada geniş ölçüde ele alınmamış bulunan öteki Yunan kabileleri için de geçerlidir. Bu inceleme, daha önce geliştirilen belli başlı önermelerden birine, yani hükümet fikrinin, bütün insan topluluklarında, birbirini izleyen gelişme evreleri sonucunda varılmış bir aşama olduğu önermesine daha da açıklık getirmekte, bu görüşü desteklemektedir.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

PAYEL YAYINEVİ — Nuruosmaniye Cad.
Atasaray No: 405 Cağaloğlu
P. K. 889 — SİRKECİ - İSTANBUL
Tel : 528 44 09

LEWIS HENRY MORGAN

Evrimci insanbilimin kurucusu olan *Lewis Henry Morgan*'ın bu anıtsal çalışması, toplumcu kuramın başyapıtlarından biri olarak kabul edilmektedir. Hemen hemen tüm dillere çevrilmiş bulunan *Eski Toplum*'da Morgan, toplumsal evrimi, üretim araçlarındaki gelişmeye koşut olarak birbirini izleyen üç aşamada ele almaktadır: Yabanılık, Barbarlık ve Uygarlık. Evrimi, insanın bilinçli olarak doğayı değiştirme ve denetleme çabasının bir ürünü olarak gören Morgan, insanlığın evriminin kanbağına bağlı örgütlenme aşamasından, toprak ve mülkiyet birliğine dayanan aşamaya doğru olduğunu göstermektedir. Kitabında toplumsal örgütlenmeden siyasal örgütlenmeye geçişin, toplumsal dizgelerin gelişmeleri sürecinde büyük önem taşıdığını vurgulayan yazar, toplumsal örgütlenmede, anaerik dizgenin temel oluşturduğunu ve siyasallaşma öncesi toplumların genellikle demokratik nitelik taşıdığını kanıtlamaya çalışmakta, köken bakımından tüm insanlığın bir ve tek olduğunu söylemektedir. İnsanoğlu, birbirlerinden ayrı yerlerde, belki ayrı zamanlarda, aynı yollardan geçmiş, aynı süreçleri yaşayarak gelişmenin benzer aşamalarına varmıştır. Günümüzde bile, en ileri buluşları gerçekleştiren insanoğlunun düşüncesinin ilk çekirdeği, binlerce yıl önce, insan türünün ilk örneklerinin kafasında yeşermiştir. Kesintisiz bir gelişme sürecidir bu; değişme sürecidir. Ve Morgan'ın sözleriyle, «toplumlar, geçmişte olduğu gibi gelecekte de değişecektir.»

Engels'in deyişiyle, «Darwin'in yapıtı biyoloji için ne denli önemli ise, *Eski Toplum* da, toplum için, toplumların oluşum ve kökenlerini anlamak için önemlidir.»

